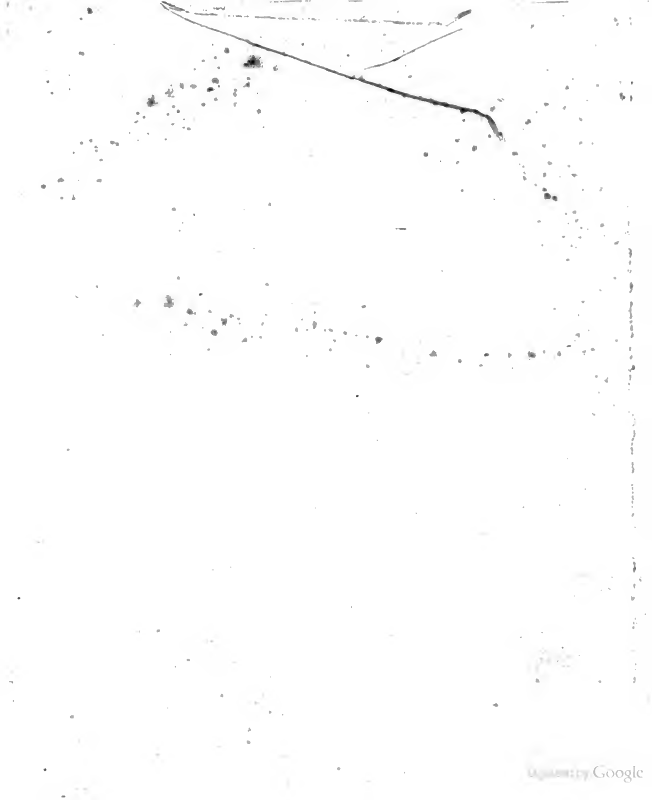

31
5 E
2

IOSEPHI BINGHAMI,

RECTORIS ECCLESIAE HAVANTINAE
IN AGRO HANTONIENSI ANGLIAE,

ORIGINES
SIVE
ANTIQVITATES ECCLESIASTICAE.

EX LINGVA ANGLICANA IN LATINAM
VERTIT

IO. HENRICVS GRISCHOVIVS,
HALBERSTADIENSIS.

VOLVMEN SECVNDVM.

HALAE,
SVMTIBVS ORPHANOTROPHEI
M DCC XXV.

LECTORI BENEVOLO S.

Vum anno ſuperiore libros duos priores *originum* ſiue *antiquitatum eccleſiaſticarum* IOSEPHI BINGHAMI latine redditos vnoque volumine comprehenſos in lucem publicam edidi: de reliquorum quidem voluminum ſubſequutura verſione nihil certi pollicitus ſum, quibusdam tamen conditionibus in incepto me perrecturum, declaraui.

Quemadmodum igitur, quod ad iſtarum conditionum vltimam attinet, non multo poſt tum priuatis non nullorum epiſtolis ac ſermonibus, tum publicis aliorum ſcriptis, intellexi, laborem iſtum meum non inutilem haberi; ita, quando DEVS O. M. priores etiam mihi clementiſſime indulſit, Iunio menſe exeunte pedem vlterius promoui, et mediocre aliquod ſpatium, quantum per ordinarias occupationes licuit, huc vſque emenſus ſum. Quatuor nimirum ſequentes libros, tertium, quartum, quintum & ſextum, abſolui, quos hoc

ſecundo volumine nunc in vulgus exire iubeo.

Quo modo in hac elaboratione verſatus ſim, nihil attinet heic exponere, quia eamdem, quam in primo volumine inii, viam ſum proſequutus: qua de re in præmiſſa iſti volumini præfatione, quantum neceſſe fuit, dixi, adeoque beneuolum lectorem eo remitto.

Indicem ex virorum doctorum deſiderio, qui de primo volumine id publice monuerunt, in hoſce priores ſex libros ſubiungere, animus mihi initio fuit, ſed re magis deliberata mutaui conſilium, ſatius eſſe ratus, ad totius operis finem hunc ipſum reſeruare: vbi lectori hac in re, Deo bene iuvante, cumulatiſſime ſatis fiet. Interim in generaliore cuiuſque voluminis conſpectu præcipuas materias, quiſquis quærere volet, reperire facile poterit.

Superſunt adhuc libri ſeptemdecim: viginti enim tres de hoc argumento auctor conſcripſit, eoſque decem voluminibus diuulgauit. Quorum vltimum quum anno

MDCCXXII edidisset, proxime insequuto MDCCXXIII * diem suum obiit.

In huius celeberrimi viri e vita excessum in nouis *Londinensibus* inscriptio quædam publicata, et ab honoratissimo quodam amico inde excerpta, atque, vbi primum volumen modo prodierat, *Londino* ad me missa fuit: Quam si nunc etsi paullo serius cum beneuolo lectore communicauero, rem non ingratam ipsi me facturum, confido. Ita vero se habet:

OBSTVPESCE. VIATOR.
VENERANDI. CINERES. HEIC. SVNT. RECONDITI.
IOSEPHI. BINGHAMI. M. A.
COLLEGII. VNIVERSALIS. APVD. OXONIENSES.
QVOMDAM. SOCII.
CVIVS. MVLTIPLICEM. SI. SPECTES. DOCTRINAM,
SI. EXACTAM. VETERIS. DISCIPLINAE.
ET. CONSVETVDINVM. ECCLESIASTICARVM. NOTITIAM.
QVAM. MVLTIS. SCRIPTIS. PRODIDIT.
CYPRIANICA. AETATE. VEL. ETIAM. IGNATIANA.
VIXISSE. AGNOSCAS.
NISI. QVOD. NON. ESSET. EPISCOPVS.
AT. VAE. SAECVLO. MERITORVM. IMMEMORI.
INGRATO.
QVVM. QVI. PATRIARCHATVM. IN. ECCLESIA. MERVIT.
NON. NISI. HAVANTI. IN. AGRO. HANTONIENSI.
** PAROCHVS. OBIIT.

* Quo mense & die mortuus sit, rescíscere nondum potui. Aiunt, auctumno inclinato in hiemem id factum esse.

** Cl. Binghamus primum *Rector of Headborn-Worthy near Winchester*, & postea

Quod reliquum eſt, operam me daturum, recipio, vt (ἐὰν ὁ κύριος θελήσῃ καὶ ζήσωμεν) tertium volumen hoc ſecundo paullo amplius vertente anno appareat, et reliqua ſeptem ſuo quodque tempore conſequantur. Scripſi Glauchæ ad Halas Magdeburgicas VIII Kal. Mart. MDCCXXV.

IO. H. GRISCHOVIVS.

---

inde *Hauantum* translatus *Rector of Havant* ſeſe nominauit, quo ipſo non ludo litterario (vti quidem iſta appellatio in noſtris oris eum ſenſum ſuppeditat) ſed eccleſiæ vtriusque loci præfuiſſe intelligendus eſt. In *Anglia* enim, quemadmodum interprete eodem amico didici, inter eccleſiæ alicuius miniſtros is *Rector* dicitur, qui primus & ordinarius animarum paſtor eſt, & die dominica ſolemniorem ad populum concionem recitat, ſi quidem ſimul maiores recipiat decimas. Quas ſi non ille primarius paſtor, ſed vel patronus eccleſiæ vel eccleſia ipſa colligat, tum non *Rector*, ſed lingua patria *Curate* nuncupatur: licet easdem alioquin, quas *Rector*, functiones obeat. Eamdem appellationem poſtea in HENRICI SPELMANNI *Gloſſario archaiologico*, *Londini* anno MDCLXXXVII. edito, inueni, vbi p. 480. b. hæc leguntur: Rector Eccleſiæ] Lind. De Abbate dictum. Chart. Alaman. 43. - *Sacro-ſancta eccleſia S. Galluni, qui* (leg. *quæ*) *eſt conſtructa in pago Durganica, vbi ipſius in corpore requieſcit & Ioannes Abbas ad præſens* Rector Eccleſiæ *eſſe videtur.* Huc ſpectant etiam, quæ HENRICVS LVDOLPHVS BENTHEMVS habet in libro ſuo germanico de *eccleſiarum & ſcholarum Anglicanarum ſtatu* p. 218. n. 7. *Nun folgen*, inquiens, *die* Rural-Deans, *vor dieſem* Archipresbyteri *genennet - - - Hierauf kommen die Prieſter eines ieden Kirchſpiels, welche von ihnen gemeiniglich* Rectors *oder auch* Vicars *genennet werden.* Confer ſis etiam ibid. p. 509. 510. 511. 512. vbi in conſtitutionibus eccleſiæ *Anglicanæ*, quas auctor lingua latina exhibet, frequens *Rectorum* mentio fit. Quæ quum ita ſint, non dubitaui, ad indicandum BINGHAMI noſtri munus, appellationem *Rectoris*, addito vocabulo *Eccleſiæ*, in fronte huius latinæ editionis adhibere: Quum alias eccleſiarum noſtrarum ſtilo *paſtorem primarium*, vel ſimpliciter *paſtorem*, dicere ipſum potuiſſem.

SVMME

SVMME REVERENDO DOMINO

AC IN DEO PATRI,

IONATHANI,

DIOECESIS WINCHESTRIENSIS

EPISCOPO,

NEC NON

NOBILISSIMI ORDINIS PERISCELIDIS

PRAESVLI,

A DEO SALVTEM ET PROSPERI-

TATEM.

DOMINE SVMME REVERENDE,

T humaniſſima illa, qua cum pluribus hominibus aliis primam huius operis partem dignatus es, acceptio me incitavit, vt vlterius progreſſus ſim, publicam quamdam eccleſiæ operam me præſtare exiſtimans: ita, quum huius ſecundi voluminis argumentum non niſi prioris narrationis, de primitiuæ eccleſiæ clericis cœptæ, continuatio ſit, ad ſecundam hanc partem TIBI, DOMINE SVMME REVERENDE, *dedicandam iterum me obligat ea nixum ſpe, fore, vt non minori cum beneuolentia abs* TE *accipiatur atque approbetur. Res, de quibus heic expoſui, magnam partem maximi momenti ſunt, quæ in iuſtum ordinem redactæ et in publicam productæ lucem multorum fortaſſe hoc tempore ſtudium accendere poterunt, vt neceſſaria iſta officia imitatione exprimere ſtudeant, quæ dum ſedulo præſtitit eccleſia primitiua, magnam perfectionem et gloriam conſequuta eſt; et, quod vere dixerim, tot præſtantiſſimis regulis nobiliſſimisque exemplis ad eamdem perfectionem et gloriam acquirendam etiamnum nos prouocat atque inſtigat. In quarto et ſexto horum librorum non nulla de generaliore primitiuorum clericorum forma tradere conatus ſum: oſtendendo, quænam animi dotes et ornamenta in illis requiſita fuerint, antequam ſacro eccleſiæ miniſterio conſecrarentur; et quibus legibus poſtea, cum vitæ tum laborum ſuorum intuitu, in continuo*

officio-

*officiorum suorum ac functionis exercitio gubernari debuerint. Ex quibus multæ, fateor, in ipsarum consideratione versantem me non mediocriter adfecerunt: ipsasque aliis, qui eas legere non grauabuntur, tales se probaturas speraverim. Heic enim et præcepta et incitamenta optimæ notæ reperiuntur, quæ industriam nostram exstimulare, studium incendere, nosque in exprimendis effingendisque propositis animo nostro exemplis negotiosos efficere possunt atque indefessos. Si quis cogitauerit, me hæc collegisse, vt horum illorumue hominum, qui hac ætate viuunt, existimationi detraherem, ego cum veterum quodam * in simili casu dixero:* Ne quis me in sugillationem istius temporis sacerdotum scripsisse, quæ scripsi, existimet, sed in ecclesiæ vtilitatem. Vt enim oratores et philosophi, describentes, qualem velint esse perfectum oratorem et philosophum, non faciunt iniuriam *Demostheni* et *Platoni*, sed res ipsas absque personis definiunt: sic descriptione episcopi & in eorum expositione quæ scripta sunt, quasi speculum sacerdotii proponitur. Iam in potestate & conscientia singulorum est, quales se ibi adspiciant: vt vel dolere ad deformitatem vel gaudere ad pulchritudinem possint.

Nihil heic proponitur nisi regula et exempla nobilissimarum virtutum; probitatis & integritatis vitæ; studiorum ac laborum clericalem functionem decentium; pietatis & deuotionis in adsiduis nostris ad Deum accessibus; fidelitatis, diligentiæ ac prudentiæ in prædicando inter homines ipsius

* Hieron. epist. LXXXIII. ad Ocean. tom. II. p. 323. edit. Basil. MDLXV. (tom. II. p. 217. B. edit. Francof. MDCLXXXIV.)

verbo; sollicitudinis ac sollertiæ coniunctæ cum circumspectione ac caritate in administranda publica ac priuata disciplina; candoris et ingenuitatis in componendis inter viros bonos minus necessariis controuersiis; et zeli in oppugnandis ac committendis inter se validis ac dolosis hæreticorum et prauorum hominum consiliis; iuxta ac magnanimitatis et patientiæ in tolerandis cum manifestorum veritatis hostium, tum falsorum amicorum, vexationibus, calumniis ac criminationibus; cum multis aliis pariter commendabilium virtutum exemplis, quæ in veterum clericorum vitis splenduerunt eorumque ornauere functionem; quorum regulas & actiones, TE, DOMINE SVMME REVERENDE, *et omnes viros bonos cum voluptate lecturos, confido, quia suam quisque pulchritudinem in hoc speculo repræsentatam videbitis; et quisquis a delineata heic imagine aberrauerit, lenem quamdam admonitionem & calcar inueniet ad res eas redintegrandas, quæ in ipsius agendi ratione desiderantur, et maiori cum studio eo connitendum, vt ad antiquum illud exemplar paullo propius accedat.*

Per excelsam Tuam, DOMINE, *stationem et delegatam* TIBI *prouinciam ad antiquæ disciplinæ exercitium inter clericos Tuos efficaciore quadam ratione instaurandum idoneus es: et iam quibusdam euidentissimis documentis declarasti, hoc ipsum statutum cum animo ac deliberatum* TE *habere. Cuiusmodi consilia vt hominibus industriis ac virtutum studiosis voluptati sunt, ita dubitandum non est, fore, vt contrarium animum gerentibus iustum terrorem incutiant; et strictior disciplina inter clericos introdu-*

cta disciplinæ inter laicos etiam introducendæ viam faciliorem reddat; cuius restauratio iam diuturnis votis expetitur, quamquam non nisi lentis gradibus adhuc ad eam itum est. Interim vnumquemque, licet in inferiore quadam positum statione, pro virili parte sua ad obtinendum hunc finem studium atque operam suam conferre decet: quo consilio has obseruationes de veterum clericorum legibus ac disciplina collegi et digessi, vt qui illorum agendi rationem sponte sua sequi velint, magna ac bona exempla sibi proposita habeant; dum cæteri, quos exempla mouere nequeunt, alia ratione eo adducantur, nimirum auctoritate illa, qua TV, DOMINE, *polles, et qua alii in eadem statione in ecclesiæ emolumentum atque ædificationem imperti-ti sunt; quam ego cupidissime promotum eo, et quoad vixero, iturus sum. Vale.*

NOMINI TVO SVMME REVERENDO

deuinctissimus cliens

IOSEPHVS BINGHAMVS.

ΣΥ'ΝΟΨΙΣ.

LIBER TERTIVS.

De inferioribus clericorum ordinibus in ecclesia primitiua.

CAPVT PRIMVM

De prima inferiorum ordinum origine, numero & vsu: Et quomodo à superioribus episcoporum, presbyterorum & diaconorum ordinibus distincti fuerint.

CAPVT SECVNDVM

De hypodiaconis.

CAPVT

CAPVT TERTIVM
De acoluthis.

CAPVT QVARTVM
De exorcistis.

CAPVT QVINTVM
De lectoribus.

CAPVT SEXTVM

De oſtiariis ſeu ianitoribus.

CAPVT SEPTIMVM

De pſalmiſtis ſeu cantoribus.

CAPVT OCTAVVM

De copiatis ſiue foſſariis.

CAPVT NONVM

De parabolanis.

CAPVT DECIMVM

De catechiſtis.

§. IV.

CAPVT VNDECIMVM

De ecclesiecdicis & defensoribus, seu syndicis ecclesiæ.

CAPVT DVODECIMVM

De oeconomis.

CAPVT DECIMVM TERTIVM

Breuis narratio de quibusdam aliis inferioribus ministris in ecclesia.

LIBER

LIBER QVARTVS

De electione & ordinatione clericorum & præcipuis ordinandorum qualitatibus.

CAPVT PRIMVM

De diuersis homines ad ministerium ecclesiasticum designandi modis, apostolico & prisco ecclesiæ æuo vsitatis.

CAPVT SECVNDVM

Specialior antiquæ methodi & ritus clericos eligendi enarratio.

§. IX.

CAPVT TERTIVM

De examinatione & qualitatibus eorum, qui ad officium aliquod clericale ordinandi erant in ecclesia primitiua. Et primum quidem de eorum fide & moribus.

CAPVT QVARTVM.

De requisitis ordinandorum ratione externi ipsorum status & conditionis in mundo.

CAPVT

CAPVT QVINTVM

De digamia & cælibatu sigillatim, & de legibus, quas de vtroque, ratione veterum clericorum, ecclesia statuit.

CAPVT SEXTVM

De priscorum clericorum ordinatione & legibus inibi generatim obseruatis.

CAPVT SEPTIMVM
De coactis & iteratis ordinationibus.

LIBER QVINTVS
De priuilegiis, immunitatibus & reditibus clericorum in ecclesia primitiua.

CAPVT PRIMVM
Exempla quædam reuerentiæ, quam sibi mutuo exhibuerunt clerici.

§. I.

CAPVT SECVNDVM

Exempla reuerentiae clericis a ciuili magistratu exhibitae. Vbi speciatim de eorum exemtione a saecularis iudicii in rebus ecclesiasticis cognitione.

CAPVT TERTIVM

De clericorum immunitatibus respectu tributorum & ciuilium munerum aliarumque molestiorum functionum in imperio Romano.

§. XVI.

CAPVT QVARTVM

De veterum clericorum reditibus.

CAPVT

CAPUT QUINTUM

De decimis & primitiis fructuum speciatim.

CAPUT SEXTUM

De redituum veteris ecclesiæ dispensatione & partitione.

LIBER SEXTUS

De diuersis legibus ac regulis, quæ ad munera, vitam & conuersationem veterum clericorum attinent.

CAPUT PRIMUM

De harum regularum excellentia generatim, deque recti exempli moribus, quos ad earum præscriptum clerici conformarunt.

§. I. Chri-

CAPVT SECVNDVM
De legibus ad vitam & conuersationem priscorum clericorum respicientibus.

CAPVT TERTIVM

De legibus, quæ magis ſpeciatim ad officiorum & functionis clericorum exercitium ſpectant.

CAPVT QVARTVM

De quibusdam aliis legibus & regulis, quæ priorum iſtarum quædam quaſi ſepimenta & propugnacula fuerunt.

CAPVT QVINTVM

Obſeruationes quædam ad hactenus dicta. Concluſio cum adlocutione ad clerum præſentis eccleſiæ.

ORIGI-

I. N. I.

ORIGINUM ECCLESIASTICARUM

LIBER TERTIUS

DE INFERIORIBUS CLERICORUM ORDINIBUS IN ECCLESIA PRIMITIVA.

CAPUT PRIMUM

DE PRIMA INFERIORUM ORDINUM ORIGINE, NUMERO ET USU: ET QUOMODO A SUPERIORIBUS EPISCOPORUM, PRESBYTERORUM ET DIACONORUM ORDINIBUS DISTINCTI FUERINT.

§. I.

Ordines inferiores non apostolicæ sed ecclesiasticæ tantum esse institutionis, contra Baronium & *concilium* Tridentinum *probatur.*

POsteaquam libro vltimo de superioribus clericorum ordinibus in primitiua ecclesia disseruimus, de illis hunc agere instituimus, qui vulgo *ordines inferiores* appellantur. Et heic primum in o-

riginem & numerum eorum inquirendum eſt. BARONIVS [a] & concilium *Tridentinum* [b], duo illa magna eccleſiæ *Romanenſis* oracula, vbi de eorum ortu & numero loquuntur, admodum confidenter ſtatuunt, quod præciſe quinque fuerint, nimirum *hypodiaconi*, *acoluthi*, *exorciſtæ*, *lectores* & *oſtiarii*, & omnes ab apoſtolis inſtituti. Quam ipſorum ſententiam non tantum BELLARMINVS [c] & vulgares quique iſtius partis ſcriptores ſequuntur, ſed SCHELSTRATVS etiam [d], qui vtpote maiori luce colluſtratus

(a) Baron. an. XLIV. n. LXXVIII. Ignatius eiuſmodi numerat eccleſiaſticos ordines & officia, ſic ſcribens ad Antiochenos: *Saluto*, inquit, *ſanctum presbyterorum collegium*, *ſaluto ſacros diaconos*; & paullo poſt: *Saluto hypodiaconos*, *lectores*, *cantores*, *ianitores*, *laborantes*, *exorciſtas*, *confeſſores*: *ſaluto cuſtodes ſacrorum veſtibulorum* &c. hæcque omnia miniſteria ex *apoſtolica inſtitutione fluxiſſe*, ſatis demonſtrat, dum ſuperius eosdem Antiochenos alloquutus, hæc ait: *Pauli & Petri fuiſtis diſcipuli: ne perdatis depoſitum.* Porro Ignatius inter illa non ordines tantum, ſed & officia quædam recenſuit eccleſiaſtica, nempe *cantorum & laborantium*.

(b) Concil. Trident. ſeſſ. XXIII. cap. II. Ab ipſo eccleſiæ initio ſequentium ordinum nomina, atque vniuscuiusque eorum propria miniſteria, *ſubdiaconi*, ſcilicet, *acolythi*, *exorciſtæ*, *lectoris* & *oſtiarii* in vſu fuiſſe cognoſcuntur. It. Catechiſm. ad parochos tit. de ſacramento ordinis p. 222. (p. 245. n. XXIV. edit. Lugdun. an. MDCLXXXII.) Docendum igitur erit, hoſce omnes ordines ſeptenario numero contineri, ſemperque ita a catholica eccleſia traditum eſſe, quorum nomina hæc ſunt, *oſtiarius*, *lector*, *exorciſta*, *acolythus*, *ſubdiaconus*, *diaconus*, *ſacerdos*.

(c) Bellarm. de clericis lib. I. c. XI. tot.

(d) Schelſtrat. Concil. Antioch. Reſtitut. Diſſert. IV. c. XVII. art. II. p. 519. 520. Ioannes Morinus exercitatione XIV. acturus de minoribus ordinibus ſecundum Græcos capite 1. hunc titulum præfigit: *Demonſtratur, ab annis mille ſupra centum nullam fuiſſe apud orientales trium minorum ordinum memoriam. Immo hoc ſilentium extendi poſſe ad tempora apoſtolis vicina.* Per tres illos ordines a græcis ſublatos intelligit oſtiariorum, exorciſtarum & acolythorum. *Vna*, inquit, *eſt illis ordinatio nempe lectoris*, *& ſi quis curioſius agere velit*, *duas illis tribuet*, *cantoris minirum & lectoris iam citati.* Hoc autem vt probet, extendi poſſe ad tempora apoſtolis vicina, producit liturgiam antiquam S. Marco tributam, quæ tres ordines minores omittit: *Memento etiam vbique degentium orthodoxorum epiſcoporum*, *presbyterorum*, *diaconorum*, *ſubdiaconorum*, *lectorum*, *cantorum*, *monachorum*, *viduarum*, *laicorum.* Canonem item LXIX. Apoſtolorum: *Si quis epiſcopus*, *aut presbyter*, *aut diaconus*, *aut hypodiaconus*, *aut lector*, *aut cantor ſanctam quadrageſimam non ieiunarit*, *vel quartam*, *vel paraſceuen*, *deponitor.* Conſtitutiones Clementis libri VIII. capitis XXXI. afferentes duntaxat gradus presbyterorum, diaconorum hypodiaconorum, lectorum aut cantorum & diaconiſſarum. Demum S. Ephrem Conſtantini magni temporibus in ſermone parane-

per

per nebulam, ante aliorum oculos obuersantem, prospicere poterat. BONA *cardinalis* [e] hypodiaconos a reliquis distinguit. Is aperte fatetur, acoluthos, exorcistas, lectores & ostiarios non esse institutionis apostolicae, vti quidem recentiores scholastici dictitent: de *sub diaconis* autem prorsus idem cum illis sentit, *Subdiaconorum*, inquiens [f], *licet expressa mentio in sacris litteris non reperiatur, eorum tamen institutio vel ad Christum, vt recentiores scholastici existimant, vel ad apostolos referenda est.* Scriptores *Gallicani* non generatim adeo tenaces sunt huius opinionis, vtpote qui patrum *Tridentinorum* decreta fide implicita se recipere numquam iurauerunt; sed eorum multi ingenue fatentur, quod inferiorum ordinum origo soli ecclesiasticae institutioni debeatur. MORINVS [g] probare satagit, non fuisse inter *Graecos* proxima ab apostolis aetate eiusmodi ordinem, qualis fuit *acoluthorum, exorcistarum* & *ostiariorum*; neque SCHELSTRATVS illius argumenta conuellit, licet ea confutare prae se ferat. DVARENVS [h] tales ordines ab initio in primitiua ecclesia fuisse, negat. COTELERIVS [i] eorum originem obscuritate prorsus inuolutam, neque de eorum vllo apud IGNATIVM vel alium quempiam vetustum scriptorem ante CYPRIANVM & TERTVLLIANVM mentionem factam esse, fatetur. Itaque HABERTVS [k] *Consultius*, inquit, *meo quidem iudicio ordines hierarchicis inferiores ipsamque adeo hypodiaco-*

rico de secundo domini aduentu: *Tunc clerici ab aliis diuidentur clericis, episcopi ab episcopis, diaconi ab aliis diaconis, & subdiaconi cantores atque lectores a se inuicem.* Verum miror, Ioannem Morinum ex hisce testimoniis probare conatum, silentium trium ordinum extendi posse ad tempora apostolis vicina &c.

(e) Bona Rer. Liturg. lib I. c. XXV. n. 17. Acolythos, exorcistas, lectores & ostiarios, ab apostolis vel ab immediatis eorum successoribus institutos, doctores scholastici asserunt, sed non probant.

(f) Bona ibid. n. 16.

(g) Morin. de ordinat. exercitat. XIV. c. I. tot. p. 188 -- 192. conf. not. (d).

(h) Duaren. de minister. & beneficiis ecclesiast. lib. I. c. XIV. In veteri ecclesia non erat haec munerum distinctio, quae postea in vsum venit, vt alii ostiarii dicerentur, alii lectores, exorcistae, aut acolythi, sed diaconorum hypodiaconorumque munere coniuncta erant haec omnia.

(i) Coteler. not. in constitut. apost. lib. II. c. XXV. Quo post apostolos tempore minores ordines, diaconatu inferiores, coeperint in ecclesia institui, adeo obscuritate inuoluitur, vt nulla possit certa coniectura deprehendi atque explicari.

(k) Habert. Archieratic. Part. V. obseruat. I. p. 48.

ni & a sacramentorum vsu expungere & ad institutionem duntaxat ecclesiasticam cum antiquis theologis referre. Per antiquos theologos intelligit scholasticos, qui generatim idem olim statuerunt. Ad PETRVM LOMBARDVM quod attinet, qui inter eos facile princeps est, ipse declarat [*l*], quod ecclesia primitiua non habuerit ordines presbyterorum & diaconorum ordinibus inferiores; nec apostolus de vllo alio præceperit; sed quod ipsa ecclesia sæculis subsequutis hypodiaconos & acoluthos instituerit. Et hæc etiam THOMAE AQVINATIS [*m*], AMALARII FORTVNATI [*n*] multorumque aliorum est opinio. Ipse SCHELSTRATVS [*o*] fatetur, fuisse hanc duorum paparum VRBANI II. & INNOCENTII III. sententiam,

(*l*) Lombard. Sent. lib. IV. Distinct. XXIV. p. 348 Hos solos primitiua ecclesia legitur habuisse, & de his solis præceptum apostoli habemus. Subdiaconos vero & acolythos procedente tempore ecclesia sibi constituit.

(*m*) Aquin. Supplem. Part. III. Quæst. XXXVII. Art. II. Resp. ad 2dum. In primitiua ecclesia propter paucitatem ministrorum omnia inferiora ministeria diaconibus committebantur, vt patet per *Dionysium cap. III. eccles. hierarchiæ*, vbi dicit: *Ministrorum alii stant ad portas clausas, alii aliud proprii ordinis operantur; alii autem sacerdotibus proponunt super altare sacrum panem & benedictionis calicem.* Nihilominus erant omnes prædictæ potestates, sed implicite, in vna diaconi potestate. Sed postea ampliatus est cultus diuinus, & ecclesia quod implicite habebat in vno ordine, explicite tradidit in diuersis.

(*n*) Amalar. de offic. ecclef. lib. II. c. VI. (Tom. VI. Biblioth. SS. Patr. p. 933.) Notandum est, eos ordines, qui potissimum necessarii sunt in ecclesia, apostolum Paulum denominasse & eorum mores depinxisse, sine quibus non potest rite immolatio altaris celebrari, scilicet sine sacerdote & diacono. Vt sine retractatione sacerdos vigilet circa hostias, necessarius est diaconus, ad ministranda ea, quæ necessaria sunt sacerdoti: *cæteri ordines his adiecti sunt.* Crescente ecclesia creuit officium ecclesiasticum: vt multitudini ecclesiæ subueniri posset, *adiciuntur inferiores* in adiutorio præpositorum.

(*o*) Schelstrat. de Concil. Antioch. p. 514 515. Scio Vrbanum secundum in synodo Beneuentana apud Iuonem in decreto parte 5. c. 72. statuisse: *Nullus in episcopatum eligatur, nisi in sacris ordinibus religiose viuens inuentus est, sacros autem ordines dicimus diaconatus, presbyteratus. Hos siquidem solos primitiua ecclesia legitur habuisse: super his solis præceptum apostoli habemus. Subdiaconi vero, quia & ipsi altaribus administrant, opportunitate exigente concedimus sed rarissime, si tamen spectatæ sint religionis & scientiæ &c.* Et Innocentium tertium hæc ita interpretatum fuisse in epistola ad Mutinensem episcopum relata per Gregorium papam IX. libro I. decret. tit. XIV. c. IX. *quod Vrbanus ad statum primitiuæ ecclesiæ se referens, (in quo subdiaconatus ordo sacer minime dicebatur) instituit, vt de subdiacono (nisi vtilitatis caussa &c.) non posset electio celebrari.* Et ipsum Innocentium addidisse: *vt subdiaconus in episcopum valeat libere eligi, sicut diaconus vel sacerdos &c.*

quod

quod *subdiaconorum* ordo in primitiua ecclesia inter sacros ordines relatus non fuerit. Erat quidem inferior ordo sæculo tertio, sed sacri siue superioris ordinis appellatione ab ecclesia ad duodecimum vsque sæculum non dignatus, vbi, quemadmodum MENARDVS e quodam PETRI CANTORIS [p] eius sæculi scriptoris, codice MSCto refert, hoc titulo nouissime fuit ornatus: hoc est tempore, quo episcopi & presbyteri pro vno tantum ordine haberi cœperunt, certæ cuidam hypothesi, *Romanensi* ecclesiæ propriæ, commodandi caussa, *hypodiaconorum* ordo ad superioris ordinis dignitatem increuit. Et cum ecclesia primitiua episcoporum, presbyterorum & diaconorum ordines pro tribus superioribus ordinibus habere consueuisset, ecclesia *Romana* nunc alia loquendi ratione vtens, presbyterorum, diaconorum & hypodiaconorum ordines, tres superiores ordines vocare incipiebat: ita vt hic vltimus superior quidem ordo fieret, qui sæculis aliquot ante inferior tantum, & initio nullus plane, ordo fuerat. Ad testimonia quod attinet, quæ ab SCHELSTRATO post BELLARMINVM & BARONIVM adlegantur, vt inferiores ordines ab apostolis institutos esse, probent, nullius hac in re auctoritatis sunt, nullius ponderis. Epistolam nomine IGNATII ad *Antiochenos* exaratam & constitutiones CLEMENTI ROMANO tribui solitas, e quibus solis testimonia in hac materia adferri solent, non genuina eorum, sed multo recentiorum auctorum scripta esse, nunc quidem in vulgus notum est. Vt adeo, antequam meliora argumenta proferantur, æquum rectumque sit concludere, quod hi inferiores ordines non apostolicæ sed ecclesiasticæ tantum constitutioni originem suam debeant.

§. II.

Non certus aliquis eorum numerus in ecclesia primitiua.

Et hoc porro non tantum ex plerorumque veterum scriptorum silentio, sed etiam ex narrationibus illorum, qui de ipsis statim post eorum institutionem loquuntur, demonstrari potest. Nam etsi ecclesia *Romana* eos præcise quinque numero esse statuit, in antiqua tamen ecclesia talis regula haud fuit;

(p) Pet. Cantor de verbo munifico ap. Hug. Menard. p. 280. (citante Schelstrat. p. 515.) Prima manus impositio debetur diaconibus ordinandis: *de nouo enim institutum est, subdiaconatum esse sacrum ordinem.*

aliæ enim narrationes de pluribus quam quinque, aliæ de paucioribus loquuntur; id quod, eos non apostolicæ institutionis esse, arguit. Auctor sub nomine IGNATII [q] sex præter *acoluthos* numerat, nimirum *hypodiaconos*, *lectores*, *cantores*, *ostiarios*, *copiatas & exorcistas*. Auctor constitutionum sub nomine CLEMENTIS ROMANI [r] quatuor tantum ex his ordinibus recenset, videlicet, *hypodiaconos*, *lectores*, *psalter* & *ostiarios*. Nam *copiatarum* vel *acoluthorum* nullam facit mentionem: & licet de *exorcistis* loquatur, tamen ecclesiasticum ordinem fuisse verbis expressis [s] negat. Canones apostolici [t], vt vulgo appellantur, tres tantum nominant, *hypodiaconos*, *lectores* & *cantores*. Et quamuis auctor sub nomine HIERONYMI [u] quatuor memoret, tamen *copiatas* siue *fossarios* in numerum refert, *acoluthis* & *exorcistis* omissis. EPIPHANIVS [x] acoluthorum non meminit, sed eorum in locum *copiatas* & *interpretes* substituit. Alii quoque *parabolanos* addunt; & si a CORNELIO [y] discesseris, vix vllum alium

(q) Ignat. ep. ad Antioch. n. XII. Ἀσπάζομαι ὑποδιακόνους, ἀναγνώστας, ψάλτας, πυλωρούς, τοὺς κοπιῶντας, ἐξορκιστάς. Saluto subdiaconos, lectores, cantores, ostiarios, laborantes, exorcistas.

(r) Constit. Apost. lib. III. c. XI. Ἀλλ' οὔτε τοῖς λοιποῖς κληρικοῖς ἐπιτρέπομεν βαπτίζειν, οἷον ἀναγνώσταις, ἢ ψάλταις, ἢ πυλωροῖς, ἢ ὑπηρέταις· ἢ μόνοις ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις, ἐξυπηρετουμένων αὐτοῖς τῶν διακόνων. Sed neque reliquos baptismum conferre volumus; veluti *lectores*, aut *psaltes*, aut *ianitores*, aut *ministros*; nisi solos episcopos & presbyteros, ministrantibus diaconis.

(s) Ibid. lib. VIII c. XXVI. Ὁ αὐτὸς, περὶ ἐξορκιστῶν διατάσσομαι· ἐξορκιστὴς οὐ χειροτονεῖται. Ipse egomet, de exorcista constituo; *Exorcista non ordinatur*.

(t) Canon. Apost. c. LXIX. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης, τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστὴν οὐ νηστεύει, ἢ τετράδα, ἢ παρασκευὴν, καθαιρείσθω. Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut *hypodiaconus*, aut *lector*, aut *cantor* sanctam quadragesimam non ieiunat, vel feriam quartam, vel parasceuen, deponatur.

(u) Hieron. de septem ordin. eccles. Tom. IV. p. 81. (edit. Francof. MDCLXXXIV. Tom. IV p. 56. 57. 58 59)

(x) Epiphan. exposit. fid. n. XXI. Εἶτ' ἑξῆς τούτων, ἐξορκισταὶ, καὶ ἑρμηνευταὶ γλώσσης εἰς γλῶσσαν ἢ ἐν ταῖς ἀναγνώσεσιν, ἢ ἐν ταῖς προσομιλίαις· λοιπὸν δὲ καὶ κοπιᾶται, οἱ τὰ σώματα περιστέλλοντες τῶν κοιμωμένων· καὶ θυρωροὶ, καὶ ἡ πᾶσα εὐταξία. Post illos omnes ordines deinceps exorcistæ sequuntur, & linguarum *interpretes* tam in lectionibus quam in concionibus. Sequuntur *laborantes*, qui mortuorum corpora curant. Tum *ianitores*, ac reliqui disciplinæ caussa ordines instituti.

(y) Cornel. Ep. ad Fab. apud Euseb. lib. VI. c. XLIII. Ἐν ᾗ οὐκ ἠγνόει· πῶς γάρ; πρεσβυ. ἔσεσθαι εἶναι τεσσαράκοντα ἓξ διακόνους ἑπτά. ὑποδιακόνους ἑπτά, ἀκολούθους δύο

ex

ex scriptoribus antiquis inuenias, qui numero quinario inferiorum ordinum ita inhæreat, vti nunc quidem in ecclesia *Romanensi* computatur.

§. III.

Nec in omnibus ecclesiis eodem tempore instituti.

Huius differentiæ ratio hæc sit, oportet, quod nulla certa regula de istis ordinibus initio relicta fuerit; sed vnaquæque ecclesia eo tempore & numero eos ipsa instituerit, quemadmodum res eius visæ fuerint id postulare. Primum enim pleræque horum inferiorum ordinum functiones a diaconis peragebantur, quemadmodum alio loco [z] ostendimus. At numero conuersorum in amplioribus ecclesiis, qualis *Romana* erat, quæ ad numerum septem diaconorum se adligarat, increscente, functiones officii diaconalis subito multiplicabantur & ingrauescebant, vt eis obeundis tam pauci non essent. Quocirca adiutores quidam primum in magnis ecclesiis, sub nomine horum inferiorum ordinum eis constituebantur, vt diaconis grauia quædam onera, quæ illis incumbebant, adleuarent. Et hæc caussa est, quamobrem in tam amplis & populosis ecclesiis, sicuti *Romana* & *Carthaginensis* erant, sæculo tertio ineunte ordines inferiores deprehendamus; cum contra ea in multis minoribus ecclesiis ipso adhuc quarto & quinto sæculo omnia officia a diaconis administrarentur: id quod ex verbis auctoris, qui sub nomine AVGVSTINI [a] latet, colligas, qui quum de diaconis *Romanis* loquitur, ita ait: *Vt non omnia ministeria obsequiorum per ordinem agant, multitudo facit clericorum. Nam vtique altare portarent & vasa eius & aquam in manus funderent sacerdoti; sicuti videmus per omnes ecclesias.* Quod euidenter indicare videtur, hos inferiores ordines nondum in omnes ecclesias fuisse receptos, quum auctor ille hanc obseruationem faceret.

§. IV.

Præcipuus eorum vsus in primitiua ecclesia fuit, vt essent quoddam hierarchiæ seminarium.

καὶ τεσσαράκοντα· ἅμα πυλωροῖς δύο καὶ πεντήκοντα. In qua sciebat (quomodo enim illud nescire potuisset?) presbyteros quidem esse quatuor & quadraginta: septem autem diaconos totidemque *subdiaconos*, *acoluthos* duos & quadraginta, *exorcistas* & *lectores* cum *ostiariis* quinquaginta duos.

(z) lib. II. c. XX. §. XV. p. 319.

(a) Aug. quæst. vet. & nov. test. Tom. IV. c. CI.

Ex ecclesiarum autem eos admittentium institutione diuerso, & bono quidem, fini ac intentioni inseruiebant. Nam praeterquam quod diaconos functionibus suis ex aliqua parte releuarent, erant etiam sacrae hierarchiae siue superiorum ordinum ecclesiae quoddam seminarium. Ea enim aetate ecclesiae, quae istos ordines instituerant, superiores ministros suos, episcopos, presbyteros & diaconos ex illis plerumque cooptabant; & horum minorum ordinum clerici sub probatione & tentamine constituti, maiorum ordinum quidam erant candidati. Ecclesia enim vtilitate christianarum academiarum tunc temporis destituta hanc rationem homines ad ministerium aptandi inibat, vt prius in quibusdam inferioribus officiis eos exerceret, quo disciplinae beneficio melius instruerentur, & ad superiorum ordinum officia obeunda magis idonei redderentur. Et hac ratione quilibet episcopus omnium clericorum in dioecesi sua tum ingenii facultatem, tum mores perspectos habebat & exploratos. Ante ipsius enim oculos educabantur & sub ipsius cura & inspectione gubernabantur. In quibusdam locis eadem vtebantur domo & mensa: quemadmodum POSSIDIVS [b] speciatim de ecclesia *Hipponensi*, quam AVGVSTINVS moderabatur, & SOZOMENVS [c] de ecclesia *Rinocururensi*, quae *Palaestinae* & *Aegypto* confinis erat, memoriae prodidere, quod clericis domus, mensa & omnia communia fuerint. Hinc in *Hispania* regum *Gothicorum* memoria circa finem saeculi quinti in consuetudinem abiit, vt parentes filios suos ecclesiae ministerio valde pueros dedicarent: quo in casu in episcopi familiam recipiebantur, & sub ipso a quodam prudenti & graui presbytero educabantur, quem episcopus ad hoc negotium delegabat, eisque praeficiebat, nomine *praepositi* & *magistri disciplinae* salutandum; quia praecipuum eius negotium erat, vitam & mores eorum inspectare, & legibus ac disciplina ecclesiae eos erudire. Sicut in secundo & quarto conciliis [d] *Toletanis*, quae de his rebus praecipiunt, videre licet.

(b) Possid. vit. Aug. c. XXV. Cum ipso semper *clerici una etiam domo ac mensa* sumtibusque communibus alebantur & vestiebantur.

(c) Sozom. lib. VI. c. XXXI. Κοινὰ δὲ ἐστι τοῖς αὐτόθι κληρικοῖς οἶκος καὶ τράπεζα καὶ τἄλλα πάντα. *est* eius loci *clericis communis domus & mensa*, reliqua denique omnia communia.

(d) Concil. Tolet. II. c. I. (Tom. IV. Concil. p. 1733.) De his, quos voluntas parentum a primis infantiae annis in clericatus officio mancipauit, statuimus, obser-

§. V.

§. V.

Non licuit illis officio suo renuntiare, & ad mere sæcularem vitam redire.

Et hanc ob caussam hi inferiores ordines non minus quam reliqui ad perpetuum ecclesiæ ministerium obligati erant, postea quam semel ei se deuouissent atque dedicassent. Non poterant tunc statione sua decedere & ad mere sæcularem vitam pro lubitu suo reuerti. Concilium *Chalcedonense* [e] in hanc rem hunc decretorium habet canonem: *Eos qui in clero semel ordinati sunt, & itidem monachos statuimus, nec ad militarem expeditionem, nec ad sæcularem dignitatem posse venire. Qui autem hoc audent & non pænitentia ducti ad id reuertuntur, quod propter Deum prius elegerant, anathematizari.* Qui canon in *Turonico* [f], *Triburiensi* [g] & aliis quibusdam conciliis repetitur, vbi ita exponitur, vt inferiores ordines æque ac superiores includantur.

§. VI.

Quomodo a superioribus ordinibus nomine, officio & modo ordinationis, distincti fuerint.

Etsi autem in his rebus conueniebant, in aliis tamen respectibus a se inuicem valde discrepabant. 1. Nomine: Superiorum ordinum clerici communiter vocabantur *ἱερωμένοι*, *sacrati*, vt a SOCRATE [h] & aliis. Vnde nomen *hierarchiæ* ab aucto-

vandum, vt mox cum detonsi vel ministerio electorum contraditi fuerint, in domo ecclesiæ sub episcopali præsentia a præposito sibi debeant erudiri. It. Conc. Tolet. IV. c. XXIV. (Tom. V. Conc. p. 1713.) Si qui in clero puberes aut adolescentes exsistunt, omnes in vno conclaui atrii commorentur, vt lubricæ ætatis annos non in luxuria sed in disciplinis ecclesiasticis agant, deputati probatissimo seniori, quem & magistrum doctrinæ & testem vitæ habeant.

(e) Concil. Chalced. c. VII. (Tom. IV. Conc. p. 759.) Τοὺς ἅπαξ ἐν κλήρῳ κατειλεγμένους, ἢ καὶ μονάσαντας, ὡρίσαμεν, μήτε ἐπὶ στρατείαν, μήτε ἐπὶ ἀξίαν κοσμικὴν ἔρχεσθαι· ἢ τοῦτο τολμῶντας καὶ μὴ μεταμελουμένους, ὥστε ἐπιστρέψαι ἐπὶ τοῦτο, ὃ διὰ Θεὸν πρότερον εἵλοντο, ἀναθεματίζεσθαι.

(f) Concil. Turonic. I. c. V. (Tom. IV. Conc. p. 1051.) Si quis clericus relicto officii ordine laicam voluerit agere vitam, vel se militiæ tradiderit, excommunicationis pœna feriatur.

(g) Concil. Tribur. c. XXVII. (Tom. IX. p. 454.) In synodo Chalcedonensi statutum est, vt clerici, qui semel in clero deputati sunt, neque ad militiam, neque ad aliquam veniant dignitatem - - - Nos autem eamdem sequentes canonicam auctoritatem, statuimus, vt clericus &c.

(h) Socrat. lib. I. c. XI. ὁ δὲ πρὸς λυσιτέλειαν τῆς ἐκκλησίας καὶ κόσμον τῶν ἱερωμένων

re, sub nomine DIONYSII [i] AREOPAGITAE delitescente, vsurpatur, ad significandos peculiariter episcoporum, presbyterorum & diaconorum ordines; quemadmodum HALLIERVS, celebris doctor *Sorbonicus* contra CELLOTIVM *Loiolitam* in docta sua & diligenter elaborata *hierarchiae ecclesiasticae defensione* [k] abundantissime demonstrauit. Ab altera autem parte inferiores ordines in antiquis canonibus *insacrati* tantum appellantur; vti in concilio *Agathensi* [l], in quo quum *ministri insacrati* sacra vasa contingere, vel diaconicon siue sacrarium ingredi prohibentur, manifestum est, inferiores ordines intelligi oportere. II. Alia differentia, quae priori distinctioni ortum dedit, in differentibus caerimoniis, in ordinationis ritu obseruatis, sita erat. Alii semper coram altari sacro ministerio initiabantur, alii non item: alii cum solemni manuum impositione; alii plerumque sine isthoc ritu. Vnde BASILIVS [m] ordinem alterum βαθμὸν, *gradum*; alterum vero ἀχειροτόνητον ὑπηρεσίαν, *inferius ministerium*, *sine impositis manibus consecratum*, nuncupat. III. Praecipua differentia in officii ac functionis eorum exercitio versabatur. Alii ad ministrandum coram Deo & sacerdotibus, ad celebranda eius sacramenta, ad exponendum publice in ecclesia eius verbum, & ad id genus alia peragenda, ordinabantur. Quo intuitu tres supe-

---

διὰ τὴν αὐτοῦ συμβουλὴν γέγονε, τοῦτο διηγήσομαι. Illud quod ad vtilitatem ecclesiae & ad honestatem *clericorum* eius (Paphnutii) consilio gestum sit, deinceps exponam. Id. lib. I. c. XV. Τοῦτον φησὶν ὁ Ῥουφῖνος κομιδῇ νήπιον ὄντα παίζειν σὺν ἑτέροις ἡλικιώταις ἱερὸν παίγνιον· τοῦτο δὲ ἦν μίμησις ἱερωσύνης καὶ τοῦ καταλόγου τῶν ἱερωμένων ἀνδρῶν. Hunc (Athanasium) cum admodum puer esset, sacrum quemdam lusum cum pueris aequalibus lusisse Rufinus narrat. Is lusus erat imitatio sacerdotii & collegii *sacrorum virorum*.

(i) Dionys. de Hierarch. Eccles. c. V. n. 2. tot.

(k) Hallier. Defensio Hierarch. Eccles. lib. I. c. III. lib. III. sect. II. c. I. & II.

(l) Concil. Agath. c. LXVI. (Tom. IV. Concil. p. 1394.) Non oportet *insacratos ministros* licentiam habere in secretarium, quod graeci diaconicon appellant, ingredi & contingere vasa dominica.

(m) Basil. Ep. Canon. LI. Τὸ κατὰ τοὺς κληρικοὺς ἀδιορίστως οἱ κανόνες ἐξέθεντο, κελεύσαντες μίαν ἐπὶ τοῖς παραπεσοῦσιν ὁρίζεσθαι τιμωρίαν, τὴν ἔκπτωσιν τῆς ὑπηρεσίας· εἴτε ἐν βαθμῷ τυγχάνοιεν, εἴτε καὶ ἀχειροτονήτῳ ὑπηρεσίᾳ προσκαρτεροῖεν. Quod aduersus clericos statutum est, canones indefinite ediderunt, vnum in iis, qui lapsi sunt, supplicium decerni iubentes, a ministerio scilicet motionem: siue sint in *gradu*, siue etiam in *ministerio, quod non impositis manibus datur*, perseuerent.

riores

riores ordines epiſcoporum, presbyterorum & diaconorum OPTATO aliisque ſuam quisque partem & gradum in chriſtiano ſacerdotio habere dicuntur, quemadmodum volumine primo [n] adnotauimus: Inferiores autem ordines ad nullum iſtiusmodi miniſterium, ſed tantum ad ſeruiendum miniſtris in cultu diuino, & ad obeunda minora quædam & ordinaria officia conſtituebantur, quæ quiuis chriſtianus, epiſcopo mandante, perficere poterat. Quænam fuerint hæc officia, capite ſequenti ſigillatim narrabimus.

LIBRI TERTII
CAPVT SECVNDVM
DE HYPODIACONIS.

§. I.

Hypodiaconorum ad ſæculum vſque tertium nulla facta mentio.

PRimam huius ordinis notitiam, quæ ab vllo antiquorum ſcriptorum data fuit, ex ſæculo tertio medio accepimus, vbi *Cyprianus* & *Cornelius* vixerunt, qui de *hypodiaconis* tamquam in eccleſia ætate ſua conſtitutis, loquuntur. CYPRIANVS [a] ad minimum decies in epiſtolis ſuis eorum meminit; & CORNELIVS in celebratiſſima ſua [b] ad FABIVM epiſcopum *Antiochenſem* epiſtola, qua clericorum ad eccleſiam *Romanam* ſpectantium catalogum ei mittit, ſeptem *ſubdiaconos* inter eos recenſet. Nonnulli eos non adeo mature in eccleſia *græca* fuiſſe exiſtimant: HABERTVS [c] enim nullum *græcum* ſcriptorem ante ATHANASIVM, [d] qui ſeculo quarto vixit, de iis loquutum eſſe, dicit.

(n) Vid. lib. II. c. XIX. §. XV. pag. 286.

(a) Cyprian. Ep. VIII. XX. XXIX. XXXIV. XXXV. XLV. LXXVIII. LXXIX. edit. Oxon.

(b) ap. Euſeb. lib. VI. c. XLIII. vid. cap. I. §. II. not. (y) pag. 6. & 7.

(c) Habert. Archierat. p. 49. Apud *græcos* ſerius auditum *hypodiaconi* nomen --- Hypodiaconi nomen apud S. Anaſtaſium primum legi epiſt. ad *Solitarios*, vbi Ariani ἥρπασαν Ἐυτύχιον ὑποδιάκονον ἄνδρα καλῶς ὑπηρετοῦντα τῇ ἐκκλησίᾳ, rapuerunt Eutychium *hypodiaconum* præclare eccleſiæ miniſtrantem. ὑπηρετεῖν enim hypodiaconorum proprium.

(d) Athan. Epiſt. ad Solitar. Vit. agent. (Tom. I. p. 380. edit. Pariſ. MDCXCVIII.) vid. in not. antec. (c).

§. II.

Eorum ordinatio ſine manuum impoſitione facta in eccleſia latina.

Auctor *conſtitutionum* eos quidem ad originem apoſtolicam refert & huic hypotheſi gratificaturus *Thomam* apoſtolum introducit epiſcopis mandantem, vt eos impoſitis manibus [*e*] & precibus factis conſecrent, quemadmodum de reliquis etiam inferioribus ordinibus vniuerſis idem præcipit. Sed hac in re auctor ille vnus & ſolus ita ſtatuit: non enim hæc eccleſiæ *græcæ*, cuius conſuetudines præcipue enarrat, praxis videtur fuiſſe. BASILIVS teſtis fide multo dignior de illis & reliquis ordinibus inferioribus vniuerſis dicit, quod ſint [*f*] ἀχειροτόνητοι *ſine impoſitione manuum conſecrati*. Et quod ad eccleſiam *latinam* attinet, ex quodam concilii quarti *Carthaginenſis* canone id manifeſtum eſt, in quo modus & ratio ordinationis ita exprimitur [*g*]: *Subdiaconus qui ordinatur, quia manus impoſitionem non accipit, patinam de epiſcopi manu accipiat vacuam & calicem vacuum. De manu vero archidiaconi vrceolum cum aqua & mantile & manutergium.* Quæ ordinandi formula impoſitionem manuum penitus excludens, ex tranſuerſo idoneum teſtimonium, vti HABERTVS [*h*] ingenue confitetur, ſuppeditat, quo hunc ordinem ab apoſtolis non inſtitutum eſſe, probetur; Hi enim in nulla ordinatione hanc cærimoniam omittere conſueuerunt.

§. III.

Breuis officiorum hypodiaconorum enarratio.

Quodnam fuerit *hypodiaconorum* officium, ex ante memorato canone quodammodo condiſcere poſſumus, nimirum ſacra altaris vaſa & vtenſilia aptare & præparare, eaque diuini cultus tempore diaconis tradere. At vero coram altari miniſtrare,

(*e*) Conſtitut. Apoſt. lib. VIII. c. XXI. Περὶ τῶν ὑποδιακόνων ἐγὼ Θωμᾶς διατάσσομαι ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις· ὑποδιάκονον χειροτονῶν, ὦ ἐπίσκοπε, ἐπιθήσεις ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, καὶ ἐρεῖς· Δέσποτα Θεὲ κ. τ. λ. De *ſubdiaconis* ego Thomas vobis epiſcopis conſtituo. Quando *ſubdiaconum* ordinas, epiſcope, impones ſuper eum manus & dices; Domine Deus, cætera.

(*f*) Baſil. Epiſt. Can. LI. vid. ſupra in not. (m). p. 10

(*g*) Concil. Carthag IV. c. V. (Tom. II. p. 1200.)

(*h*) Habert. Archierat. p. 48. Quia iſtud eo mihi probabilius, quo apud latinos hypodiacono manus haud quaquam imponatur, quam tamen cærimoniam diuinæ inſtitutionis & apoſtolici temporis ordinatio procul dubio requireret.

vti

vti quidem faciebant diaconi, ipsis non licebat; multo minus circumductos ei cancellos, patinam aut calicem vel oblationes populi in eo collocandi caussa, ingredi: quemadmodum ex canone quodam [i] concilii *Laodiceni* apparet, qui ὑπηρέταις, per quos *hypodiaconi* intelliguntur, locum intra diaconicon seu sacrarium habere, vel sacra vasa, in mensa nimirum communionis, contingere interdicit. Quamquam hoc nunc quidem eorum officium sit in ecclesia *Romanensi*, & hoc ipso, BONA [k] fatente, ab antiquae ecclesiae hypodiaconis differant. Aliud eorum officium erat, ad fores ecclesiae durante sacrae communionis celebratione, exspectare. Huius mentio a concilio *Laodiceno* facta est in canone [l] quodam, qui eos ad hanc stationem constituit. Et VALESIVS *Eusebium* eos putat intelligere, quando templum *Paulini* describens, de quibusdam loquitur [m], quorum officium fuerit θυραυλεῖν καὶ ποδηγεῖν τοὺς εἰσιόντας; h. e. *exspectare ad ianuas & ingredientes ad suam quemque sedem deducere.* Auctor *constitutionum* [n] hanc functionem inter diaconos & hypodiaconos partitur ac diuidit, diaconos ad ianuas, quibus viri, & hypodiaconos ad ianuas, quibus mulieres in templum ingrediuntur, stare iubens, ne quis egrediatur, nec tempore oblationis aperiantur ianuae. Praeter has functiones

(i) Concil. Laod. c. XXI. (Tom. I. p. 1500.) Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας ἔχειν χώραν ἐν τῷ διακονικῷ καὶ ἅπτεσθαι δεσποτικῶν σκευῶν. Quod non oportet ministros locum habere in diaconico & sacra vasa tangere.

(k) Bona Rer. Liturg. lib. I. c. XXV. n. XVI. Olim nec calicem nec patinam nec oblationes in altari ponebant, sed haec omnia porrigebant diaconis, eisque seruiebant intra sanctuarium.

(l) Concil. Laodic. c. XXII. (Tom. I. Concil. p. 1500.) Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτην ὠράριον φορεῖν, οὐδὲ τὰς θύρας ἐγκαταλιμπάνειν. Quod non oportet ministrum ferre orarium, neque fores relinquere.

(m) Euseb. Hist. Eccles. lib. X. c. IV. (p. 315. c. edit. Amstel. MDCXCV.) εἰς δὲ τοὺς ἐπὶ τὸν οἶκον ἐπιτρέπων εἰσόδους· θυραυλεῖν καὶ ποδηγεῖν τοὺς εἰσιόντας κατεπέτλεν. Illis vero aditus in templum permittens; ad portas stare & intrantes deducere eos iubet. Vales. in h. l. p. 174 Intelligit Eusebius hypodiaconos, qui portas ecclesiae seruabant, & intrantes singulos ad sua loca deducebant.

(n) Constit. Apostol. lib. VIII. c. XI. οἱ δὲ διάκονοι ἱστάσθωσαν εἰς τὰς τῶν ἀνδρῶν θύρας· καὶ ὑποδιάκονος εἰς τὰς τῶν γυναικῶν, ὅπως μήτις ἐξέλθῃ· μήτε ἀνοιχθῇ ἡ θύρα κἂν πιστός τις ᾖ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναφορᾶς. Diaconi stent ad ianuas, quibus viri in templum ingrediuntur, & *hypodiaconi ad ianuas, quibus mulieres*, ne quis egrediatur, nec aperiatur tempore oblationis, quamuis sit aliquis fidelis.

in ecclesia aliud eorum erat officium extra ecclesiam, videlicet legationem episcopi, acceptis ab eo litteris & mandatis, ad extraneas ecclesias obire. Ea enim tempestate episcopi ob persequutiones litteras ad extraneam quamdam ecclesiam non nisi per quemdam clericorum suorum mittebant. Vnde CYPRIANVS [o] istiusmodi litteras, *litteras clericas* appellat. Et hypodiaconi plerumque ii erant, quibus hoc negotium dabatur; vt ex omnibus epistolis CYPRIANI, quæ de hypodiaconis loquuntur, apparet; inprimis autem ex ea, quæ *ad clerum Carthaginensem* in exilio suo scripsit, vbi [p] eis narrat, quod, quum ad ecclesiam *Romanam* epistolam per clericos mittere ipsum oportuerit, nouum subdiaconum in hunc finem constituere necesse fuerit, quod ecclesia nullo eorum tum carere potuerit, vix reliquos habens, qui ad quotidiani ministerii partes explendas sufficerent. Hæc antiquitus præcipua *hypodiaconorum* post primam eorum institutionem officia fuerunt.

§. IV.

Quænam officia obire non potuerint.

Magna quoque adhibebatur cautio, ne extra terminos suos egrederentur, aut in diaconorum officium falcem suam immitterent. Non licebat ipsis panem [q] vel calicem populo ad mensam Domini distribuendi facultatem sibi arrogare; non poterant preces indicere, nec vllam ministerii partem obire, quam diaconi, tamquam *κήρυκες* siue sacri præcones ecclesiæ, obibant. Hic sensus est canonis [r] concilii *Laodiceni*, qui hypodiaconis durante diuino cultu *horarium* portare interdicit, quod ornamentum erat diaconorum, qui eo tamquam signo

(o) Cypr. Ep. IV. al. IX. Graue est, si *epistolæ clericæ* veritas mendacio aliquo & fraude corrupta est.

(p) Cypr. Ep. XXIV. al. XXIX. Quoniam oportuit me per clericos scribere; scio autem nostros plurimos absentes esse, paucos vero, qui illic sunt, vix ad ministerium quotidiani operis sufficere: necesse fuit *nouos* aliquos *constituere*, qui mitterentur; Fecisse me autem sciatis *lectorem* Saturum & *hypodiaconum* Optatum *confessorem*.

(q) Concil Laod c. XXV. (Tom. I. conc. p. 1501.) Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας ἄρτον διδόναι οὐδὲ ποτήριον εὐλογεῖν, Non oportet ministros panem dare vel calicem benedicere.

(r) Ibid. can. XXII. Οὐ δεῖ ὑπηρέτην ὀράριον φορεῖν. Non oportet ministrum orarium ferre.

vte-

vtebantur, quo de faciendis precibus & aliis ecclesiæ ministeriis catechumenos, pœnitentes & cæteros, quos eorum mandato mores gerere decebat, admonebant. Hoc ornamentum igitur hypodiaconis portare non licebat, quod ornamentum esset superiori cuidam ordini peculiare & proprium. Porro idem obsequium eamdemque reuerentiam diaconis præstare debebant, quam diaconi præstabant presbyteris. Alio quodam eiusdem concilii canone [s] præsente diacono sedere prohibentur.

§. V.

Peculiaris ecclesiæ Romanæ *consuetudo in tuendo præcise septenario hypodiaconorum numero.*

Vnum adhuc restat, quod de hoc ordine moneam, nimirum singularis ecclesiæ *Romanæ* consuetudo in seruando *septem hypodiaconorum* numero. In epistola enim CORNELII [t], qui clericorum *Romanorum* nobis exhibet indicem, septem tantum diaconos & septem hypodiaconos offendimus, etsi quadraginta quatuor presbyteri & quadraginta duo acoluthi, exorcistæ autem, lectores & ostiarii ad minimum quinquaginta duo fuerunt. Aliæ autem ecclesiæ ad hoc exemplum sequendum sese non obstrinxerunt. In magna enim ecclesia *Constantinopolitana* & tribus minoribus ad eam spectantibus, nonaginta fuerunt hypodiaconi, vti ex quodam IVSTINIANI *nouella* [u] videre est, vbi clericorum catalogum sistit & certum cuique ordini numerum statuit, supra quingentos in vniuersum complectentem.

(s) Ibid. c. XX. *Ὅτι οὐ δεῖ διάκονον ἔμπροσθεν πρεσβυτέρου καθέζεσθαι, ἀλλὰ μετὰ κελεύσεως τοῦ πρεσβυτέρου καθέζεσθαι· ὁμοίως δὲ ἔχειν τιμὴν καὶ τοὺς διακόνους ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν καὶ πάντων τῶν κληρικῶν.* Quod non oportet diaconum ante presbyterum sedere, sed sedere cum iussu presbyteri. Similiter autem etiam *haberi honorem diaconis a ministris* & omnibus clericis.

(t) Euseb. lib. VI. c. XLIII. vid. c. I. §. II. not. (y) pag. 6. seq.

(u) Iustin. Nouell. III. cap. I. *Θεσπίζομεν, μὴ πλειόνων μὲν ἑξήκοντα πρεσβυτέρων, κατὰ τὴν ἁγιωτάτην μεγάλην ἐκκλησίαν εἶναι· διακόνους δὲ ἄρρενας ἑκατὸν, τεσσαράκοντα δὲ θηλείας, καὶ ὑποδιακόνους ἐνενήκοντα.* Sancimus, non vltra sexaginta quidem presbyteros in sanctissima maiore ecclesia esse, diacones autem masculos centum, & quadraginta feminas: *Subdiaconos* vero *nonaginta*.

LIBRI

LIBRI TERTII
CAPVT TERTIVM
DE ACOLVTHIS.

§. I.

Acoluthi ordo erant ecclesiæ latinæ *peculiaris, nec vlli scriptori* græco *quatuor prioribus sæculis memoratus.*

HYpodiaconis scriptores *latini* proxime subiungunt *acoluthos*, qui ordo erant ecclesiæ *latinæ* peculiaris. Non enim talis ordo in ecclesia *græca* ante elapsos quadringentos circiter annos obtinuit, neque ab vllo vmquam scriptore *græco* per vniuersum illud tempus inter ecclesiæ ordines fuit recensitus, quemadmodum CABASSVTIVS [*a*] & SCHELSTRATVS [*b*] fatentur. Et quamquam in *libris ritualibus græcis* recentioribus aliquoties occurrit, SCHELSTRATVS tamen aliam tantum appellationem ordinis hypodiaconorum esse dicit. In ecclesia autem *latina* hi duo a se inuicem erant distincti. CORNELIVS enim in catalogo suo manifestam inter eos statuit differentiam, cum quadringenta duos acoluthos & septem duntaxat subdiaconos in ecclesia *Romana* fuisse, perhibet. CYPRIANVS quoque in epistolis suis de illis [*c*] sæpe loquitur, tanquam ab ordine subdiaconorum distinctis, licet qua in re eorum officia discreparint, ex neutro auctore facile possit definiri.

§. II.

Illorum ordinatio & officium.

At enim vero in concilio *Carthaginensi* quarto canon habetur, qui non nihil lucis in hac materia suppeditat. In eo enim formulam ordinationis nec non aliquam officii ipsorum significationem deprehendimus. Canon [*d*] iste ita se habet: *Acolythus, quum ordinatur, ab episcopo quidem doceatur, qualiter in officio suo agere debeat: sed ab archidiacono accipiat ceroferarium cum cereo,*

(*a*) Cabassut. Notit. Concil. c. XLII. p. 249. edit. Lugdun. MDCLXX. (in recentioribus editionibus nihil quod huc faceret, inuenire potui, istam autem vetustiorem, qua vsus est auctor noster, videre non licuit.)

(*b*) Schellstrat. de Concil. Antioch. Differt. IV. c. XVII. p. 526. Mirum profecto, si Iohannes VIII. in laudata superius epistola per acolythos intellexisset *ordinem acolythorum, qui apud græcos non exstabat* cæt.

(*c*) Cypr. Ep. VII. XXXIV. LII. LIX. LXXVII. LXXVIII. LXXIX. edit. Oxon.

(*d*) Concil. Carth. IV. c. VI. (Tom. II. Conc. p. 1100.)

vt

vt ſciat, ſe ad accendenda luminaria mancipari. Accipiat & vrceolum vacuum ad ſuggerendum vinum in euchariſtiam ſanguinis Chriſti. Vt adeo *acoluthorum* officium eo tempore præcipue in his duabus rebus conſtitiſſe videatur, vt nimirum luminaria eccleſiæ accenderent, & miniſtris vinum in euchariſtiam ſuggererent. Ad quod officium qui deſignabantur, manuum impoſitione non egebant, ſed epiſcopi tantum monitis & mandato inſtructi illud auſpicabantur, quemadmodum ex canonis modo citati verbis liquet.

§. III.

Etymologia huius nominis.

Non nulli [*e*] aliud illorum officium fuiſſe exiſtimant, nempe comitari epiſcopum eique miniſtrare, quocumque vaderet; eamque ob cauſſam dictos fuiſſe putant *acoluthos*. Vel fortaſſis ideo, quod vna cum feminis *canonicis* & *aſcetriis*, quibus in quadam IVSTINIANI *nouella* [*f*] iunguntur, in exſequiis adſeruire obſtricti fuerunt. Vocabulum primigenium ἀκόλουθος, HESYCHIO [*g*] interprete, *ſeruum iuuenem* ſiue *pediſſequam* ſignificat, qui continuo quem comitatur eique miniſtrat. Et propterea eis hoc nomen datum eſſe videtur. Enim vero concluſio iſta, quam vir quidam eruditus [*h*] inde elicit, quod acoluthorum ordo prius in eccleſia *græca* fuerit, quia nomen *græcæ* ſit originis, non adeo certa videtur: Difficulter enim ſibi quis perſuaſerit, fuiſſe ordinem in eccleſia *græca*, cuius tamen nullus e ſcriptoribus *græcis* ante IVSTINIANI tempora fecerit mentionem.

§. IV.

Num acoluthi iidem ſint, qui deputati *&* ceroferarii *recentiorum ſæculorum.*

Equidem HIERONYMVM [*i*] noui dicere, quod in eccleſiis o-

(*e*) Duaren. de miniſt. & benefic. lib. I. c. XIV. Quartus gradus eſt eorum, qui *acoluthi* græce dicebantur, ideo fortaſſis, quia epiſcopum comitabantur, quocumque proficiſci vellet.

(*f*) Iuſtin. Nouell. LIX. tot.

(*g*) Heſych. Ἀκόλουθος, ὁ νεώτερος παῖς, θεράπων, ὁ περὶ τὸ σῶμα.

(*h*) Felli Not. in Cypr. Epiſt. VII. Munus erat (acoluthorum) ſi quod aliud, per totam eccleſiam hoc ſæculo receptiſſimum. Quod Orientales attinet, nomen a græcis hauſtum oſtendit apud illos in vſu fuiſſe. De Romana eccleſia, litteræ Cornelii ad Fabium Antiochienſem id abunde teſtantur.

(*i*) Hieron. contr. Vigilant. Tom. II. p. 123. (epiſtol. LX. Tom. II. p. 85. a. edit. Fran-

rientalibus ad signum lætitiæ demonstrandum luminaria accendi consueuerint, quando legendum fuerit euangelium: sed vero ne semel quidem meminit, quod ad hoc negotium peculiarem acoluthorum ordinem habuerint: neque hæc vlla officii eorum pars in ecclesia *latina* videtur fuisse. De quo enim concilium *Carthaginense* loquitur, probabiliter nihil amplius est, quam accendere noctu lumina, quando ecclesia ad *orationem lucernalem* conuenit. Hoc acoluthorum officium, quantumcunque pontificii pro apostolica eius institutione militent, non amplius in ecclesia *Romana* obtinet, sed in ceroferariorum munus transmutatum est, quorum tantum est, ante diaconos cæterosque funale manibus suis gestando ambulare. Quod ab antiquorum acoluthorum officio tantopere differt, vt DVARENVS [*k*] non satis mirari possit, quomodo officium aliud in aliud mutatum sit, & cur doctores eum ecclesiæ veteris *acoluthum* appellitent, qui non nisi *ceroferarius* præsentis ecclesiæ exsistat. BONA [*l*] cardinalis sententiam paullo curatius explicat, grauiterque queritur, quod inferiores ecclesiæ *Romanæ* ordines nulla similitudine ad ecclesiæ primitiuæ ordines accedant, & quod iam ante quingentos annos vetus disciplina interierit.

---

cof. MDCLXXXIV.) Absque martyrum reliquiis per totas orientis ecclesias, quando legendum est euangelium, accenduntur luminaria, non vtique ad fugandas tenebras, sed ad signum lætitiæ demonstrandum.

(*k*) Duaren. de minist. & benefic. lib. I. c. XIV. p 74. (pag. 1161. a. edit. Francof. MDXCVIII.) Nescio, quomodo tandem factum est, vt hoc munus in luminariorum curam postea conuersum sit, & doctores nostri passim acolythos ceroferarios interpretentur.

(*l*) Bona rer. liturg. lib I. c. XXV. n. 18. Abiit nunc in desuetudinem hæc distinctio, quæ diaconos, subdiaconos & acolythos tantum comprehendebat. Desierunt quoque minorum ordinum officia, quæ plerumque a pueris & ab hominibus mercede conductis, nullisque ordinibus initiatis exercentur. Priscis temporibus nemo clericus ordinabatur, qui alicui ecclesiæ non esset addictus. Admissi autem pueri in consortium cleri primo litteras, cantum, & ritus ecclesiasticos edoceri solebant, vt passim legimus in vitis pontificum: tum ostiarii, deinde lectores ordinabantur, & sic per gradus ad reliquos ordines adscendebant, cum prius singulorum officia exercuissent. Atque hinc oriebatur, vt rerum ecclesiasticarum peritissimi essent, in quibus fuerant ab ipsa pene infantia enutriti. *Collabi cœpit hæc disciplina ante annos circiter quingentos*, donec paullatim ad illos mores deuentum est, quibus nunc vtimur & viuimus.

LIBRI

LIBRI TERTII
CAPVT QVARTVM
DE EXORCISTIS.
§. I.
Exorcistæ initio haud peculiarem clericorum ordinem constituerunt.

NIhil certius est, quam quod apostolorum ætate & proxime insequutis temporibus potestas exorcisandi seu eiiciendi dæmonas plenum miraculis spiritus sancti donum fuerit, non clericis, multo minus vni cuidam eorum ordini, peculiare & proprium, sed aliis etiam christianis datum, quemadmodum multa alia extraordinaria Spiritus Sancti dona ea tempestate impertiebantur. ORIGENES [a] dicit, christianos idiotas, hoc est, laicos precando & adiurando eiicere dæmonas. Et de *Gregorio Thaumaturgo* speciatim obseruat SOCRATES [b], quod laicus adhuc multa patrarit miracula, nunc sanans infirmos, nunc dæmonas, missis tantummodo ad obsessos epistolis, eiiciens. Et hanc potestatem omnibus christianorum ordinibus fuisse communem, ex TERTVLLIANI [c] aliorumque antiquorum apologetarum scriptis apparet, vbi ethnicos prouocare sustinent, quod si quem a dæmone obsessum in loco publico & in conspectu magistra-

(a) Orig. contr. Cels. lib. VII. p. 334. *οὐκ ὀλίγοι χριστιανοὶ ἀπελαύνουσι τῶν πασχόντων, σὺν οὐδενὶ περιέργῳ καὶ μαγικῷ ἢ φαρμακευτικῷ πράγματι. ἀλλὰ μόνῃ εὐχῇ καὶ ὁρκώσεσιν ἁπλουστέραις, καὶ ὅσα ἂν δύναιτο προσάγειν ἁπλούστερος ἄνθρωπος· ὡς ἐπίπαν γὰρ ἰδιῶται τὸ τοιοῦτον πράττουσι, παριστάσης τῆς ἐν τῷ λόγῳ χριστοῦ χάριτος τὸ μὲν δαιμόνιον εὐτελὲς καὶ ἀσθενὲς, οὐ πάντως δεόμενον, πρὸς τὸ ἡττηθῆναι, καὶ εἶξαι ὑπεξελθεῖν ἀπὸ ψυχῆς ἀνθρώπου καὶ σώματος, σοφοῦ τινος καὶ δυνατοῦ ἐν ταῖς λογικαῖς περὶ τῆς πίστεως ἀποδείξεσιν.* Non pauci christiani eiiciunt ex obsessis corporibus, idque sine omni curiositate magorum & veneficorum sed solis precibus adiurationibusque simplicibus. Nam plerumque *plebeii homines hæc faciunt*, per verbum suum coarguente dæmonum infirmitatem Christi gratia, quod non opus sit ad profligandos eos ex anima hominis & corpore sapientibus verbis & validis de fide rationibus.

(b) Socrat. lib. IV. c. XXVII. *λαϊκὸς ὢν πολλὰ σημεῖα ἐποίησε, νοσοῦντας θεραπεύων καὶ δαίμονας δι' ἐπιστολῶν φυγαδεύων*, dum *adhuc laicus* esset, multa fecit miracula: nunc ægrotos sanans, nunc *dæmonas* per epistolam *fugans*.

(c) Tertull. Apol. c. XXIII. Edatur hic aliquis sub tribunalibus vestris, quem dæmone agi constet. Iussus a quolibet christiano loqui spiritus ille, tam se dæmonem confitebitur de vero, quam alibi Deum de falso.

tuum sistere voluerint, vulgaris quilibet christianus eo illum adacturus sit, vt se dæmonem non deum aliquem esse, confiteatur. MINVCIVS FELIX [d] de hac christianorum potestate loquitur, sed certo cuidam hominum ordini minime eam adsignat; quod nec IVSTINVS [e] MARTYR, nec IRENAEVS [f], nec CYPRIANVS [g], nec ARNOBIVS [h] faciunt, licet sæpissime de hac potestate in ecclesia loquantur.

(d) Minuc. Oct. s. p. 83. (cap. XXVII. n. 6 p. 103. edit. Hall.) Hæc omnia sciunt plerique vestrum, ipsos dæmonas de semet ipsis confiteri, quoties a nobis & tormentis verborum & orationis incendiis de corporibus exiguntur.

(e) Iustin. Apol. I. p. 45. *Δαιμονιολήπτους πολλοὺς κατὰ πάντα τὸν κόσμον, καὶ ἐν τῇ ὑμετέρᾳ πόλει πολλοὶ τῶν ἡμετέρων ἀνθρώπων τῶν χριστιανῶν, ἐπορκίζοντες κατὰ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σταυρωθέντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, ὑπὸ τῶν ἄλλων πάντων ἐπορκιστῶν καὶ ἐπαστῶν καὶ φαρμακευτῶν μὴ ἰαθέντας, ἰάσαντο, καὶ ἔτι νῦν ἰῶνται, καταργοῦντες καὶ ἐκδιώκοντες τοὺς κατέχοντας τοὺς ἀνθρώπους δαίμονας.* Complures dæmonum intemperiis correptos homines per orbem omnem & hanc vestram vrbem, quos alii adiuratores & incantatores & venefici vestri curare non potuerunt, permulti hominum nostrorum, christianorum inquam, per nomen Iesu Christi sub Pontio Pilato crucifixi adiurantes sanarunt, atque etiam nunc sanant, exarmantes atque exigentes ab hominibus, qui illos obsederunt, dæmones.

(f) Iren. lib. II. c. LVI. Nec enim (qui sunt a Simone & Carpocrate) coecis possunt donare visum, neque surdis auditum, *neque omnes dæmones effugare*, praeter eos, qui ab ipsis immittuntur, si tamen & hoc faciunt; &c. Cap. LVII. In illius nomine, qui vere illius sunt discipuli, ab ipso accipientes gratiam, perficiunt ad beneficia reliquorum hominum, quemadmodum vnusquisque accipit donum ab eo. *Alii enim dæmones excludunt firmissime & vere*, vt etiam sæpissime credant ipsi, qui emundati sunt a nequissimis spiritibus & sint in ecclesia, cætera.

(g) Cyprian. ad Donat. p. 4. (p. 3. edit. Paris.) Inde iam facultas datur, castitate sobria, mente integra, voce pura, in medelam dolentium, posse venenorum virus exstinguere, animorum desipientium labes reddita sanitate purgare, infestis iubere pacem, violentis quietem, ferocientibus lenitatem: *immundos & erraticos spiritus, qui se expugnandis hominibus immerserint, ad confessionem minis increpantibus cogere, vt recedant*, claris verberibus vrgere, conflictantes, eiulantes, gementes, incremento poenæ propagantis extendere, flagris cædere, igne torquere.

(h) Arnob. cont. Gent. lib. I. (pag. 18. edit. Hamburg. MDCX.) Quid? quod istas virtutes, quæ sunt a nobis summatim non (vt rei poscebat magnitudo) depromtæ, non tantum ipse perfecit vi sua, verum (quod erat sublimius) multos alios experiri & facere sui nominis cum adfectione permisit. Nam cum videret (Christus) futuros vos esse gestarum ab se rerum, diuinique operis abrogatores, ne qua subesset suspicio, magicis se artibus munera illa beneficiaque largitum, ex immensa illa populi multitudine, quæ suam gratiam sectabantur admirans, piscatores, opifices, rusticanos atque id genus delegit imperitorum, qui per varias

§. II.

§. II.

Episcopi & presbyteri trium primorum sæculorum ordinarii ecclesiæ exorcistæ.

Vt autem hoc donum omnibus hominum ordinibus commune fuit, ita par est, credamus, specialiore ratione episcopis & presbyteris ecclesiæ fuisse collatum, qui, subnata exorcismum aliquem in ecclesia adhibendi occasione, ordinarii eius fuerunt administri. Ita BONA [i] cardinalis notissimum illum TERTVLLIANI locum intelligit, vbi de christiana quadam femina a dæmone obsessa loquens [k], *Theatrum*, inquit, *adiit, & inde cum dæmonio rediit. Itaque in exorcismo cum oneraretur immundus spiritus, quod ausus esset fidelem adgredi; constanter & iustissime quidem (inquit) feci, in meo enim inueni.* Hunc exorcismum, inquam, BONA a presbytero quodam ecclesiæ, mirificum Spiritus S. donum induto, peractum esse existimat. Idem etiam de exorcistis apud CYPRIANVM [l], diuina potestate dæmonas eiicientibus, dici potest; itemque de iis, quorum FIRMILIANVS [m] meminit tamquam inspiratorum Dei gratia ad discernendos detegendosque malos spiritus; vti eorum aliquis mulieri *Cappadoci* fecit, quæ se inspiratam esse, & diuino mandato miracula patrare,

gentes misli, cuncta illa miracula sine vllis fucis atque adminiculis perpetrarent. Verbo ille compescuit verminantium membrorum cruces, & illi verbo compescuerunt furialium vermina passionum. In perio *ille* vno *exturbauit a corporibus dæmonas* & examinatis suos restituit sensus: sub eorum portantes & *illi* se casibus, *iussione non alia sanitati & constantiæ reddiderunt.*

(*i*) Bona Rer. Liturg lib. I. c. XXV. n. XVII. An isti (Tertullianus & Minucius Felix) de exorcistis loquantur, tamquam de clericis ad hoc officium specialiter ordinatis; *vel potius presbyteri eo tunc munere fungerentur*, sicut reuera sunt episcopi, incertum est.

(*k*) Tertull. de Spectac. c. XXVI.

(*l*) Cyprian. Ep. LXXVI. al. LXIX. ad Magnum p. 187. (p. 154. edit. Paris. MDCLXVI) Quod hodie etiam geritur, vt per Exorcistas voce humana & potestate diuina flagelletur & vratur & torqueatur diabolus.

(*m*) Firmilian. Ep. LXXV. ap. Cyprian. p. 223. (p. 146. 147. edit. cit.) Vnus de exorcistis vir probatus & circa religiosam disciplinam bene semper conuersatus, qui exhortatione quoque fratrum plurimorum, qui & ipsi fortes ac laudabiles in fide aderant, exercitatus, erexit se contra illum spiritum nequam reuincendum; qui subtili fallacia etiam hoc paullo ante prædixerat, venturum quemdam auersum & tentatorem infidelem. Tamen ille exorcista inspiratus Dei gratia fortiter restitit, & esse illum nequissimum spiritum, qui prius sanctus putabatur, ostendit.

baptizare, ſanctificare panem & euchariſtiam facere ſimulabat. Iſti exorciſmi fiebant manifeſto cum miraculo, & nihil probant amplius, quam quod quidam homines iſthoc dono inſtructi fuerint, qui probabiliter præcipui quidam eccleſiæ presbyteri fuerunt; illud certe non probant, quod exorciſtæ iam tum eo tempore diſtinctum inter clericos ordinem in eccleſia conſtituerint.

§. III.

Quo ſenſu quilibet ſuus ipſius ſit exorciſta.

Sunt, qui huius ordinis eamdem, quam TERTVLLIANI ætatem eſſe, autumant, quod VLPIANVS magnus ille iureconſultus, qui TERTVLLIANI tempore vixit, in libro quodam ſuo [n] de exorciſatione, tamquam re impoſtoribus (per quos probabiliter chriſtianos intelligit) vſitata loquatur. GOTHOFREDVS exorciſtas *iudæos* ab eo intelligi ſentit, qui quidem plerique impoſtores erant: fac autem, ipſum chriſtianos intelligere (quod vero eſt ſimilius, ſi conſideres, quod LACTANTIVS [o] de ipſo narrat, publicaſſe videlicet illum nefaria principum in eos reſcripta;) nihilo tamen magis probat, quam quod omnes largiuntur, fuiſſe nimirum exorciſationem ſeu imprecationem rem tunc temporis inter chriſtianos vulgo cognitam & factitatam. Alii ipſius TERTVLLIANI teſtimonium in libro de *corona militis* vrgent, quo autem loco, tantum abeſt, vt peculiarem exorciſtarum ordinem ſtatuat, vt potius vnumquemque ſuum ipſius exorciſtam facere videatur. Nam ibi inter alia argumenta, quibus ad diſſuadendum chriſtianis vitam militarem ſub imperatoribus ethnicis vtitur, hoc etiam adfert [p], quod futurum ſit, vt ad cuſtodienda idolorum templa ponantur, atque ita cogantur dæmonas noctu defendere, quos interdiu fugaſſent exorciſmis; per quos preces eorum intelligit, vt IVNIVS recte interpretatur. Ita etiam alio loco diſſuadens chriſtianis earum rerum mercaturam, quæ ad ſuſtentandam idololatriam ſeu cultum dæmonum

(n) Vlpian. lib. VIII. de Tribunal, in Digeſt. lib. L. Tit. XIII. leg. I. Si incantauit, ſi imprecatus eſt, ſi (vt vulgari verbo impoſtorum vtar) exorciſauit.

(o) Lactant. Inſtit. lib. V. c. XI. Domitius (Vlpianus) de officio Proconſulis libro ſeptimo reſcripta principum nefaria collegit, vt doceret, quibus pœnis adfici oporteret eos, qui ſe cultores Dei confiterentur.

(p) Tertull. de Coron. Milit. c. XI. Quos interdiu exorciſmis fugauit, noctibus defenſabit.

faciant, ita argumentatur, quod alias dæmones ipforum alumni futuri; hoc eft, quod ab ipfis foueri & nutriri cenfendi fint, quoad materiem aliquam eorum cultui fuppeditauerint. *Qua conftantia*, inquit [q], *exorcifabit alumnos fuos, quibus domum fuam cellarium præftat?* VICECOMES [r] & BONA [s] falfo id interpretantur tamquam dictum de exorcifmo ante baptifmum, vocabulum *alumni* pro catechumenis ecclefiæ accipientes: Cum tamen hoc loco reuera dæmonas fignificet, qui ita a TERTVLLIANO refpectu eorum dicuntur, qui ad eorum cultum fuftinendum quidquam conferunt. Ifti enim homines eorum quafi nutricii funt. Vt adeo hic locus recte intellectus pro antiquitate exorciftarum, quatenus peculiarem clericorum ordinem conftituere dicitur, non militet, fed folum oftendat, quo fenfu chriftianus quilibet fuus ipfe debeat effe exorcifta, nimirum precibus fuis refiftendo diabolo, vt fugere neceffe habeat.

§. IV.

Exorciftæ fæculo tertio extremo certum ordinem conftituere cœperunt.

Relicta igitur tum extraordinaria exorcifandi poteftate, quæ miraculis plena erat, tum etiam ordinaria illa via, qua quilibet fuus ipfius erat exorcifta: reftat, vt inquiramus, quo primum tempore exorciftarum ordo in ecclefia cœperit. Et heic BONAE [t] fententiam tutiffimam effe iudico, quod hac extraordinaria & miraculis plena poteftate fubtracta ortus fit, quod probabiliter gradatim & non eodem tempore in omnibus locis factum eft. CORNELIVS [u], qui fæculo tertio vixit, exorciftas inter inferiores ecclefiæ *Romanæ* ordines refert; Auctor tamen *conftitutionum*, qui poft eum vixit [x], non effe certum ordi-

(q) Tertull. de Idol. c. XI.

(r) Vicecom. de Ritib. Bapt. lib. II. c. XXX. p. 362.

(s) Bona Rer. Liturgic. lib. I. c. XXV. n. XVII. Omitto alia Tertulliani loca, quæ a quibusdam adferri folent ad huius ordinis antiquitatem oftendendam, *vt de idololatria* c. XII. *de anima* c. LVII. *de corona militis* c. XI. in his enim *de folemni exorcifmo fermo eft, quæ baptifmo præmitti folet.*

(t) Bona ibid. Poftea fubtracta hac poteftate conftituit ecclefia ordinem, qui dæmonia expelleret.

(u) Ap. Eufeb. lib. VI. c. XLIII. vid. c. I. §. II. not. (y) pag. 6. feq.

(x) Conftit. Apoft. lib. VIII. c. XXVI. Ἐπορκιστὴς οὐ χειροτονεῖται. εὐνοίας γὰρ ἑκουσίου τὸ ἔπαθλον, καὶ χάριτος Θεοῦ διὰ Χριστοῦ, ἐπιφοιτήσει τοῦ ἁγίου πνεύματος.

ordinem dicit, ſed Deum exorciſandi donum tanquam liberam gratiam, cuicumque velit, largiri. Et propterea ſecundum hanc hypotheſin nulla inter has *conſtitutiones* regula habetur, quæ vllam ordinationem exorciſtis præſcribat, vtpote a Deo tantum, non autem ab eccleſia, conſtitutis. Sed hac in re *conſtitutionibus* tuto fidere non poſſumus: Certum enim eſt, hoc tempore exorciſtas, tamquam certum ordinem in pleriſque eccleſiæ tum *græcæ* tum latinæ partibus fuiſſe inſtitutos: id quod ex concilio *Antiocheno*, ad an. CCCXLI. celebrato, liquido conſtat, cuius in aliquo canone [y] choropiſcopis hypodiaconos, lectores, exorciſtas promouendi facultas conceditur; quod ipſum hos omnes iam tum conſtitutos eccleſiæ ordines fuiſſe, arguit. Poſt hoc exorciſtarum inter inferiores ordines crebra a ſæculi quarti ſcriptoribus iniicitur mentio; exempli cauſſa a concilio *Laodiceno* [z], ab EPIPHANIO [a], PAVLINO [b], SVLPICIO SEVERO [c], in

Exorciſta non ordinatur. Hæc enim certaminis laus pendet a libera & bona voluntate, & a gratia Dei per Chriſtum, aduentu Spiritus Sancti.

(y) Concil. Antioch. c. X. (Tom. II. Conc. p. 565.) Τοὺς ἐν ταῖς κώμαις, ἢ ταῖς χώραις, ἢ τοὺς καλουμένους χωρεπισκόπους — ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ — καθιστᾷν ἀναγνώστας, καὶ ὑποδιακόνους, καὶ ἐφορκιστάς. Ii qui ſunt in vicis vel pagis, qui dicuntur *chorepiſcopi* -- viſum eſt -- vt *conſtituant* lectores, hypodiaconos & *exorciſtas*.

(z) Concil. Laodic. c. XXIV (Tom. I. p. 1502.) Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἀπὸ πρεσβυτέρων ἕως διακόνων, καὶ ἑξῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ἕως ὑπηρετῶν, ἢ ἀναγνωστῶν, ἢ ψαλτῶν, ἢ ἐπορκιστῶν, ἢ θυρωρῶν, ἢ τοῦ τάγματος τῶν ἀσκητῶν, εἰς καπηλεῖον εἰσιέναι. Quod non oportet ſacratos, a presbyteris vſque ad diaconos & deinceps quemlibet eccleſiaſtici ordinis vſque ad miniſtros, vel lectores, vel cantores, vel *exorciſtas*, vel oſtiarios, vel exercitatorum ordinis, in cauponam ingredi. Can. XXVI. vid. Infr. not. (h)

(a) Epiphan. Expoſit. Fid. n. XXI. vid. ſupra c. I. §. II. ſub not. (x) pag. 6.

(b) Paulin. Natal. IV. ſ. Felicis (Biblioth. Max Patr. Tom. VI. p. 174.)

- - Primis *lector* ſeruiuit in annis,
Inde gradum cepit, cui munus voce fideli
Adiurare malos & ſacris pellere verbis.
Quod quia perſpicua meriti virtute regebat,
Iure ſacerdotis veneranda inſignia nactus
Mente loco digna meritum decorauit honorem.

(c) Sulpic. Vit. S. Martin. c. V. Tentauit idem Hilarius, impoſito diaconi officio, ſibi eum (Martinum) arctius implicare, & miniſterio vincire diuino; ſed cum ſæpiſſime reſtitiſſet, indignum ſe eſſe vociferans: intellexit vir altioris ingenii, hoc eum modo poſſe conſtringi, ſi id ei officii imponeret, in quo quidam locus iniuriæ videretur. Itaque *exorciſtam* eum eſſe præcepit. Quam ille ordinationem ne deſpexiſſe tamquam humiliorem videretur, non repudiauit.

reſcri-

rescriptis THEODOSII [*d*] & GRATIANI [*e*] in codice *Theodosiano*, vbi imperatores eamdem, quam reliquis clericorum ordinibus, immunitatem a ciuilibus muneribus eis indulgent.

§. V.

Eorum ordinatio & officium.

Ordinatio & officium eorum a concilio *Carthaginensi* quarto ita describitur [*f*]: *Exorcista, quum ordinatur, accipiat de manu episcopi libellum, in quo scripti sunt exorcismi, dicente sibi episcopo: Accipe & commenda memoriæ & habeto potestatem imponendi manus super energumenum, siue baptizatum siue catechumenum.* Istæ formulæ certæ preces erant, quibus in nomine CHRISTI adiurabant mandabantque impuro spiritui, vt ex homine ab se obsesso egrederetur: id quod ex verbis PAVLINI, quæ de *Felice* quodam, ad hoc officium prouecto, habet, potest colligi, vbi dicit [*g*]:

- - - - - Primis lector seruiuit in annis,
Inde gradum cepit, cui munus voce fideli
Adiurare malos & sacris pellere verbis.

Non constat, quod ad hoc officium impositis manibus in *græca latina*ue ecclesia fuerint ordinati: attamen nemini illud, siue publice in ecclesia siue priuatim in vllis ædibus aliis, sine mandato episcopi licebat exercere, vti concilium *Laodicenum* [*h*] præcepit; certe consentiente chorepiscopo, qui hoc in casu ex episcopi [*i*] arbitrio auctoritate instructus erat, fieri id debebat.

(*d*) Cod. Theod. lib. XII. tit. I. de Decurion. leg. CXXI. (Tom. III. p. 464. edit. Lugd. MDCLXV.) Qui ante secundum consulatum mansuetudinis meæ ex ordine curialis vel presbyteri fastigium vel ministerium diaconi vel *exorcistæ* suscepit officium, omne eius patrimonium immune a curialibus nexibus habeatur ac liberum.

(*e*) Ibid. lib. XVI. tit. II. de Episcop. leg. XXIV. (Tom. V. p. 56.) Presbyteros, diaconos, subdiaconos, atque *exorcistas* & lectores, ostiarios etiam, & omnes perinde, qui primi sunt, personalium munerum expertes esse præcipimus.

(*f*) Conc. Carthag. IV. c. VII. (Tom. II. p. 1200.)

(*g*) Paulin. Natal. IV. Felic. vid. not. (b) pag. 24

(*h*) Conc. Laod. c. XXVI. Ὅτι οὐ δεῖ ἐξορκίζειν τοὺς μὴ προαχθέντας ὑπὸ ἐπισκόπων μήτε ἐν ταῖς ἐκκλησίαις μήτε ἐν ταῖς οἰκίαις. Quod eos adiurare non oportet, qui ab episcopis promoti non sunt, neque in ecclesiis neque in ædibus.

(*i*) Concil. Antioch. c. X. vid. §. IV. not. (y) p. 24.

§. VI.

Breuis energumenorum *ipsorumque nominum & stationum in ecclesia enarratio.*

Energumeni, quorum in gratiam hoc officium constitutum fuit, ita vocabantur a *græco* vocabulo ἐνεργούμενοι, quod in latissimo significatu suo homines a mouente seu operante quodam spiritu, siue bono siue malo, agitatos denotat; at sensu strictiore a scriptoribus ecclesiasticis vsurpatur pro hominibus, quorum corpora a malo spiritu oppressa possidentur. Quam ob caussam alias δαιμονιζόμενοι, *dæmoniaci*, & κατεχόμενοι, *obsessi* dicebantur. Et quum hoc sæpissime cum magna commotione, vexatione & disturbatione corporis esset coniunctum, quæ interdum phrenesin & furorem, interdum paroxysmos epilepticos aliasque violentas conquassationes & contorsiones efficiebat; tales homines hoc respectu sæpe χειμαζόμενοι a *græcis*, a *latinis* autem scriptoribus *hiemantes*, hoc est, hiberna quasi tempestate agitati, appellantur. Ita *constitutionum* auctor in quibusdam locis [*k*] eos simpliciter χειμαζομένους vocat, per quos illum *energumenos* intelligere, planum est, quod alio loco [*l*] ipsos χειμαζομένους ὑπὸ τοῦ ἀλλοτρίου *agitatos* & *vexatos a dæmone* nuncupat; & narrat nobis preces, hoc nomine, quum oblationes fierent in altari, pro vniuersis hominum statibus & ordinibus fusas, vt Deus ipsos a violenta ista agitatione dæmonis vellet liberare. Ita viri docti plerique, excepto ALBASPINAEO, phrasin

(*k*) Constit. Apost. lib. VIII. c. XXXV. Ἑσπέρας γενομένης συναθροίσεις τὴν ἐκκλησίαν, ὦ ἐπίσκοπε, καὶ μετὰ τὸ ῥηθῆναι τὸν ἐπιλύχνιον ψαλμόν, προσφωνήσει ὁ διάκονος ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων καὶ χειμαζομένων καὶ τῶν φωτιζομένων καὶ τῶν ἐν μετανοίᾳ. Congregabis, episcope, ecclesiam ad vesperum, & post recitatum psalmum vespertinum edicat diaconus, quæ precaturi sunt pro catechumenis, *energumenis*, baptizatis & pro pœnitentibus. Cap. XXXVII ὡσαύτως ὄρθρου ὁ διάκονος μετὰ τὸ ῥηθῆναι τὸν ὀρθρινὸν καὶ ἀπολῦσαι αὐτὸν τοὺς κατηχουμένους καὶ χειμαζομένους καὶ βαπτιζομένους καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ. Simili modo mane, postquam erit psalmus matutinus recitatus, & diaconus dimiserit catechumenos, *energumenos* & eos quibus instat baptismus ac pœnitentes.

(*l*) Constit. lib. VIII. c. XII. Ἔτι παρακαλοῦμέν σε καὶ ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων τῆς ἐκκλησίας, καὶ ὑπὲρ τῶν χειμαζομένων ὑπὸ τοῦ ἀλλοτρίου· ὅπως καθαρίσῃς ἐκ τῆς ἐνεργείας τοῦ πονηροῦ. Adhuc obsecramus te pro catechumenis ecclesiæ & pro iis, *qui vexantur ab alieno spiritu*, vt energumenos expulso actu mali dæmonis repurges.

illam

illam canonis concilii *Ancyrani* [m] intelligunt, qui certos quosdam peccatores iubet εἰς τοὺς χειμαζομένους εὔχεσθαι, hoc est *precari in loco hiemantium*, siue in ea ecclesiæ parte, vbi stabant dæmoniaci, qui locus ab omnibus reliquis erat separatus. Non nulli [n] etiam nomen κλυδωνιζόμενοι energumenis ex eadem ratione datum esse, putant, quia illud significat homines a spiritu agitatos, quemadmodum fluctus, quum in alto tempestas est, iactantur.

§. VII.

Exorcistis potissimum eorum cura commissa.

Hi *energumeni*, siue *dæmoniaci*, vel quocumque alio nomine appellati, erant ii, quibuscum exorcistis præcipue intercedebat negotium. Nam præter preces, in omnibus publicis conuentibus pro ipsis a diaconis & episcopis & tota concione factas, (quarum precum formulæ quædam ab auctore *constitutionum* [o] recitantur) exorcistarum erat, aliis temporibus [p], vbi nullus in templis conuentus erat, impositis manibus pro eis precari eosque innocua quadam occupatione, exempli gratia, verrendis templis [q] aliisque similibus negotiis distinere, vt violentioribus Satanæ agitationibus anteuerteretur, ne tentator otiosos tentaret; itemque quotidianum [r] ipsis victum procurare, dum in

(m) Concil. Ancyr. c. XVII. (Tom. I. p. 1461.) Τοὺς ἀλογευσαμένους καὶ λεπροὺς ὄντας ἤτοι λεπρώσαντας, τούτους προσέταξεν ἡ ἁγία σύνοδος εἰς τοὺς χειμαζομένους εὔχεσθαι. Eos, qui rationis expertia animantia inierunt & qui leprosi sunt vel fuerunt, iussit sancta synodus inter *hiemantes* (h. e. energumenos) orare.

(n) Vid. Dodwel. Differtat. I. in Cyprian. n. XVII. Propius ad MSS. fidem accedet, si *chlydonizomeni* legamus & de *energumenis* siue *maniacis* intelligamus, qui *lymphatici* latinis, χειμαζόμενοι græcis quoque patribus audiunt. Idem enim valet primaria quoque significatione χειμαζόμενοι quod κλυδωνιζόμενοι.

(o) Constit. Apost. lib. VIII. c. VI. εὔξασθε οἱ ἐνεργούμενοι ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων ἐκτενῶς πάντες ὑπὲρ αὐτῶν δεηθῶμεν, ὅπως ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς διὰ Χριστοῦ ἐπιτιμήσῃ τοῖς ἀκαθάρτοις καὶ πονηροῖς πνεύμασι κ.τ.λ. Energumeni, quos spiritus immundi agunt, adhibete cuncti preces Deo, intente pro iis precemur, vt summa in homines caritate Deus increpet per Christum immundos & malos spiritus &c. cap. VII. tot.

(p) Concil. Carth. IV. c. XC. (Tom. II. p. 1207.) Omni die exorcistæ energumenis manus imponant.

(q) Ibid. can. XCI. Pauimenta domorum Dei energumeni verrant.

(r) Ibid. can. XCII. Energumenis in domo Dei assidentibus victus quotidianus per exorcistas opportuno tempore ministretur.

domo Dei adſiderent, quæ præcipuum commorationis habitationiſque locum eis videtur præbuiſſe.

§. VIII.

Officia exorciſtarum reſpectu catechumenorum.

Hoc fuit *exorciſtarum* officium reſpectu *energumenorum*; cui VALESIVS [s] & GOTHOFREDVS [t] aliam addunt functionem, videlicet catechumenis ante baptiſmum exorciſmo adiurare. Quæ res aliquam admittit diſputationem. Neque enim id ſemper exorciſtarum officium, niſi in altero horum duorum caſuum, fuiſſe liquet: vel, *primo*, ſi *catechumenus* etiam eſſet *energumenus*, qui caſus ſæpius exſiſtebat: & tunc curæ exorciſtarum erat committendus, quorum erat omnes energumenos exorciſmo percellere, ſiue iam baptizati eſſent, ſiue adhuc catechumeni, quemadmodum ex canone concilii *Carthaginenſis* iam §. V. adlegato conſtat. Vel, *ſecundo*, accidere poterat, vt exorciſta etiam factus eſſet catechiſta, & hoc in caſu dubium nullum eſt, quin eius officium fuerit, tam exorciſmum adhibere, quam inſtituere catechumenos. Tum autem catechiſtarum officium ab exorciſtarum officio ſæpe diuerſum erat (quamquam recentiores quidam ſcriptores vtrumque confundunt:) Interdum presbyter aliquis, vel diaconus vel lector erat catechiſta; Et hoc in caſu veroſimilius videtur, quod exorciſmus potius a catechiſta quam exorciſta peractus fuerit; eamque ob cauſſam de officio catechiſtarum ſuo loco diſtincte agemus.

(s) Valeſ. Not. in Euſeb. de Martyr. Palæſtin. c. II. Nec ſemel duntaxat exſufflabantur atque exorciſabantur catechumeni: ſed poſt ſingulas catecheſes diſcincti & excalceati deducebantur ad exorciſtam, vt ab eo purgarentur.

(t) Gothofred. Not. in Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. leg. XXIV. *Exorciſmi & exorcizandi* vſus naſcente eccleſia fuit dæmoniorum eiiciendorum poteſtas. Mox translatus vſus ad baptiſmum & catechumenos: credito ſemel, malum ſpiritum hominem naſcentem inhabitare, qui baptiſmo excludi deberet. Itaque exorciſmi & exorciſtarum geminus iam vſus fuit extra donum miraculi: Catechumenos videlicet inſtituere & baptiſmo interuenire, ſpiritui immundo depellendo.

LIBRI

LIBRI TERTII
CAPVT QVINTVM
DE LECTORIBVS.
§. I.
Lectorum *ordo non institutus ante sæculum tertium.*

PLurimorum virorum doctorum, in ipsa etiam *Romanensi* ecclesia, hodie opinio est, non fuisse in primitiua ecclesia per duo priora sæcula talem ordinem, qualis *lectorum* est, a reliquis distinctum. BONA [*a*], vnum ex quatuor ordinibus esse, fatetur, quos ecclesiasticæ tantum institutionis esse existimat. Et COTELERIVS [*b*] dicit, non esse eius vllam factam mentionem ante TERTVLLIANVM, qui scriptor primus est, qui de eo, tanquam ordine in ecclesia instituto, loquitur. Contra enim hæreticos scribens [*c*] ipsis exprobrat, quod eorum ordines desultorii sint & inconstantes: *Hodie*, inquit, *diaconus, qui cras lector.* Quod ostendit, aliam in ecclesia obtinuisse consuetudinem, lectoresque tum non minus, quam diaconos vel vllos alios constitutum fuisse ordinem. CYPRIANVS, qui non multo post TERTVLLIANVM vixit, sæpissime de iis, tamquam ordine clericorum loquitur. In loco [*d*] quodam, fecisse se lectorem *Saturum*, dicit; & alibi

(*a*) Bona Rer. Liturg. lib. I. c. XXV. n. XVII. Dicendum cum S. Thoma in Supplem. tertiæ P. qu. 37. art. 2. quod temporibus apostolorum omnia ministeria, quæ ordinibus minoribus competunt, non a distinctis personis, sed ab vno duntaxat ministro exercebantur, quæ & ostiarii & lectoris & exorcistæ & acoluthi officio fungebatur. Verba Angelici Doctoris hæc sunt: *In primitiua ecclesia* cæt. (vid. supra c. I. §. I. sub not. (m) p. 4.) Contigit nimirum ecclesiæ, quod hominibus solet, quæ dum tenue patrimonium habent, vno seruo contenti sunt, qui solus omnia administrat. Si vero reditus augeantur, seruorum etiam augetur numerus; eoque magis crescit familia, quo illi locupletiores euadunt. Sic euangelicæ prædicationis initio paruula adhuc & latitans ecclesia paucis indiguit ecclesiasticarum functionum ministris. Crescente autem credentium multitudine, & auctis facultatibus ex fidelium oblationibus, cum soli diaconi non possent omnibus incumbere, diuersa onera & officia diuersis personis distributa sunt; ex quo factum est, vt splendidiori & augustiori apparatu ecclesiasticarum functionum cærimoniæ peragerentur.

(*b*) Coteler. Not. in Constit. Ap. lib. II. c. XXV. Primus, quod sciam, lectores nominat Tertullianus libro de præscriptione hæreticorum c. XLI.

(*c*) Tertull. de Præscript. c. XLI.

(*d*) Cyprian. Ep. XXIV. al. XXIX. Fecisse me sciatis *lectorem* Saturum.

Aurelii cuiusdam confessoris meminit, quem ob singularia eius merita & constantiam tempore vexationis [e] lectorem ordinarit. Et ob eamdem caussam *Celerinum*, alium quemdam confessorem, in eumdem ordinem [f] inter clericos cooptauit. Vt adeo lectorem in ecclesia agere non tantum pro officio clericali, sed etiam pro honorifico officio reputatum fuerit, cuius non erat quod confessorem puderet. Nonnumquam summæ dignitatis homines ad hoc officium ordinabantur, quandoquidem IVLIANVS in ecclesia *Nicodemiæ* lector [g] fuisse dicitur, quum christianum se profiteretur. SOZOMENVS [h], ipsum & fratrem eius clericis fuisse adnumeratos & populo scripturas publice legisse; diserte adfirmat. Neque vllus istius ætatis scriptor est, quin de lectoribus, tamquam distincto clericorum ordine in ecclesia, loquatur.

§. II.

A quibus scripturæ, ante institutum hunc ordinem, in ecclesia lectæ fuerint.

Quandoquidem ordinis lectorum, sæculo tertio & quarto frequenter licet memorati, primis duobus sæculis ne semel quidem mentio facta est, fas fuerit heic inquirere, a quibus scripturæ per ista duo sæcula lectæ fuerint? BASNAGIVS [i] ecclesiam

(e) Cypr. Ep. XXXIII. al. XXXVIII. Merebatur Aurelius clericæ ordinationis vlteriores gradus & incrementa maiora, non de annis suis sed de meritis æstimandus; sed interim placuit, vt ab officio *lectoris* incipiat. cætera.

(f) Cyprian. Ep. XXXIV. al. XXXVIII. Referimus ad vos, Celerinum --- clero nostro non humana suffragatione sed diuina dignatione coniunctum, cætera.

(g) Socrat. lib. III. c. I. καὶ δὴ τῆς ἐν Νικομηδείᾳ ἐκκλησίας ἀναγνώστης καθίσταται. Quin etiam in ecclesia Nicomediensi lector est constitutus (Iulianus).
Gregor. Naziang. Inuect. I. Tom. I p. 58. Τῷ μέχρι κλήρῳ φέροντες ἑαυτοὺς ἐγκατελέξαν, ὥστε καὶ τὰς θείας ὑπαναγινώσκειν τῷ λαῷ βίβλους. κ. τ. λ. Quin etiam in clerum se ipsos adscripserunt, adeo vt diuinos quoque libros plebi lectitarent &c.

(h) Sozom. lib. V. c. II. Ἔνθα δὴ θεραπείας καὶ ἀγωγῆς βασιλικῆς ἠξιοῦντο, καὶ μαθήμασι καὶ γυμνασίοις τοῖς καθ' ἡλικίαν ἐχρῶντο, καὶ λόγων διδασκάλοις καὶ τοῖς ὑφηγηταῖς τῶν ἁγίων γραφῶν· ὡς καὶ κλήρῳ ἐγκαταλεγῆναι, καὶ ὑπαναγινώσκειν τῷ λαῷ τὰς ἐκκλησιαστικὰς βίβλους. Illic ambo (Iulianus & Gallus) regali cultu educati sunt atque instituti: ibi disciplinis & exercitationibus ipsorum ætati conuenientibus imbuti; ibi denique ab humaniorum artium magistris & a doctoribus sacrarum litterarum ita sunt eruditi, *vt in clerum adscriberentur, & ecclesiasticos libros populo prælegerent.*

(i) Basnag. Exercit. in Baron. p. 623. Liceat mihi pauca eruditi Lightfootii referre

chri-

christianam initio ecclesiam iudaicam sequutam, & hac in re synagogæ exemplum sibi propositum imitatam esse, statuit; cui, quemadmodum ex LIGHTFOOTO [*k*] obseruat, mos fuit singulis diebus sabbathi septem habere lectores, primum quidem sacerdotem, deinde Leuitam & postea quinque Israelitas, quos congregationis minister (quem illi episcopum, vel inspectorem vel angelum ecclesiæ nuncupabant) dignos iudicarat, vt euocatos ad hoc negotium nominaret. Eumdem in ecclesia morem obtinuisse, autumat; officium nulli fuisse perpetuum, sed potissimum a presbyteris & diaconis peractum, ita tamen, vt mandante episcopo quiuis alius illud obire potuerit. At enim res profecto tanta obscuritate est inuoluta, vt nihil certi ex primorum duorum sæculorum scriptoribus possit coniectari; sed quidquid de ea ratiocinari possumus, id ex probabilibus vetustarum consuetudinum reliquiis in sequentibus sæculis petendum est. Nam quum diaconos in multis ecclesiis euangelii lectionem continuasse reperiamus, etiam postquam lectorum ordo

ad perantiquum iuxta ac sanctissimum morem explicandum. *Die sabbathi erant septem lectores legis, die expiationis sex, diebus festis quinque, noviluniis septemque diebus solemnium festorum quatuor, secundo quintoque septimanæ die tres. Porro lex a paucioribus quam tribus legi non poterat: a tribus, inquam, sibi inuicem succedentibus. Septem sabbatho lectores hoc ordine legebant: primo sacerdos, tum Leuita, deinde quinque Israelitæ sibi inuicem succedentes. Si nullus illic adesset sacerdos, aut Levita, septem tum Israelitæ legebant. Si adesset illic sacerdos nullusque Levita, tunc bis sacerdos legebat - - -* שלוח צבור *Angelus ecclesiæ, aut minister congregationis, euocabat eum qui lecturus erat, conscendebatque is cathedram* (בימה βῆμα) *in medio synagogæ positam hunc ad vsum, eique librum legis tradebat, quem aperiebat, inspiciebatque, quis locus legendus esset; sed non incipiebat, donec archisynagogus incipere ipsum iuberet - - priusquam legeret, incohabat ab oratione, benedictione laudationeque Dei, quod eos in populum suum elegisset suamque ipsis legem dedisset. Tum incipit; stansque toto tempore legit - - vt legebat, stabat iuxta minister congregationis, quo attenderet, recteue pronuntiaret legeretque, hinc dicebatur* חזן *episcopus aut superinspector, vt supra obseruatum est.* Lightf. Harm. p. 479. Huic exercendo muneri nullus ordo sacer requirebatur: idcirco Christus, qui nec ortum ducebat a tribu Leuitica, nec a popularibus secus habebatur atque homo plebeius, *cum venisset Nazarethum, vbi fuerat nutritus, introiuit vt consueuerat die sabbathi in synagogam,* καὶ ἀνέστη ἀναγνῶναι, *& surrexit vt legeret.* Luc. IV, 16. Hunc in legendo morem ac priscis christianis obseruatum fuisse, probabilissimum est.

(*k*) Lightfoot Harmon. p. 479. vid. not. anteced. (i)

insti-

institutus fuit, quemadmodum alibi [*kk*] ex auctore [*l*] *constitutionum*, HIERONYMO [*m*] & concilio *Vasensi* [*n*] ostendimus, iure nostro concludere possumus, quod hæc antea officii eorum pars fuerit. Et quando presbyteri & episcopi, perhibente SOZOMENO [*o*], in aliis ecclesiis idem fecerunt, non sine ratione concludere licebit, hanc eorum in prioribus sæculis fuisse consuetudinem. An quis vero laicus hoc officium ex speciali episcopi mandato vllo tempore peregerit, quemadmodum Israelitæ in *iudaica* fecerunt ecclesia, id certo definiri non potest. In posterioribus tantum sæculis deprehendimus, quod in celebratissima ecclesia *Alexandrina* catechumeni æque ac fideles [*p*] ad lectoris officium fungendum admissi fuerint: & hoc ipsum nos induxerit, vt hoc officium in primis duobus sæculis ad solos clericos haud restrictum fuisse, credamus. Enim vero quum hoc ecclesiæ *Alexandrinæ* peculiare fuerit, non potest inde de vniuersalis ecclesiæ praxi aliquid firmiter statui, & propterea hanc materiam, vsque dum plus lucis ei adfusum fuerit, in suspenso relinquimus.

§. III.

Modus ordinandi lectores.

De hoc autem magis certum nobis est, quod, posteaquam lectorum ordo institutus fuit, generatim etiam inter clericorum

(*kk*) Lib. II. c. XX. §. VI. p. 303.

(*l*) Constitut. Apost. lib. II. c. LVII. *Μετὰ ταῦτα διάκονος ἢ πρεσβύτερος ἀναγινωσκέτω τὰ εὐαγγέλια.* Postea *diaconus* vel presbyter *legat euangelia.*

(*m*) Hieron. Ep. XLVIII. in Sabin. (Tom. I. p. 150. a. edit. Francof.) Euangelium Christi, quasi diaconus, lectitabat.

(*n*) Concil. Vasens. II. c. II. (Tom. IV. p. 1680.) *Si digni sunt diaconi, quæ Christus in euangelio loquutus est legere*, quare indigni iudicentur sanctorum patrum expositiones publice recitare.

(*o*) Sozom. lib. VII. c. XIX. *Ταύτην δὲ τὴν ἱερὰν βίβλον ἀναγινώσκει ἐνθάδε μόνος ὁ ἀρχιδιάκονος· παρὰ δὲ ἄλλοις διάκονοι· ἐν πολλαῖς δὲ ἐκκλησίαις οἱ ἱερεῖς μόνοι. ἐν δὲ ἐπισήμοις ἡμέραις ἐπίσκοποι ὡς ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἀναστασίμου ἑορτῆς.* Et illic quidem (Alexandriæ) solus archidiaconus sacrum illum codicem legit: alibi vero diaconi. In multis autem ecclesiis *soli* duntaxat *presbyteri.* Alicubi in præcipuis festiuitatibus *episcopi legunt:* vt Constantinopoli primo die paschalis festiuitatis.

(*p*) Socrat. lib. V. c. XXII. (pag. 287. edit. Amstelod.) *Ἐν τῇ αὐτῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἀναγνῶσται καὶ ὑποβολεῖς ἀδιάφορον, εἴτε κατηχούμενοι εἰσὶν εἴτε πιστοί.* In eadem vrbe Alexandria *lectores* & psaltæ absque vllo discrimine *fiunt*, *tam catechumeni quam fideles.*

ordines

ordines relatus sit; si forte *Alexandriam* exceperis, vbi peculiaris ista consuetudo catechumenos huic officio præficiendi inualuerat. Vix enim credibile est, quod homines nondum baptizatos nec ad sacrorum mysteriorum communionem admissos in numero clericorum suorum habuerint. In omnibus autem aliis locis pro ordine clericali fuit reputatus, & homines huic officio destinati solitis inferiorum ordinum ritibus & cærimoniis initiari consueuerunt. In ecclesia *græca* cum impositione manuum, in *latina* autem sine ea, ordinatos fuisse, HABERTVS [q] iudicat. Auctor *constitutionum* certam precum cum impositione manuum recitandarum formam præscribit; an vero hæc totius ecclesiæ *græcæ* praxis fuerit, de eo quidem valde dubitatur. Certe in *latina* ecclesia aliter se res habuit. Concilium *Carthaginense* quartum [r] non de vlla alia cærimonia loquitur, nisi quod episcopus præsente populo sacra biblia manibus eius tradere, & his cum verbis adloqui debeat: *Accipe, & esto lector verbi Dei, habiturus, si fideliter & vtiliter impleueris officium, partem cum eis, qui verbum Dei ministrauerunt.* Et æuo CYPRIANI hic ritus tradendi illis sacrum codicem ne quidem videtur obtinuisse, sed lectores constituebantur, episcopo solum mandante & ad eiusmodi functionem in ecclesia eos delegante.

§. IV.

Ipsorum statio & functio in ecclesia.

Hæc erat *pulpitum* siue *tribunal* ecclesiæ, vt passim vocatur a CYPRIANO, hoc est suggestus siue cathedra in inferiore sacræ ædis parte collocata & a *bemate* seu *tribunali* sanctuarii distincta. Lectoris enim non erat, scripturas legere coram altari sed tantum de pulpito. Vnde *super pulpitum imponi*, & *ad pulpitum venire*, phrases *Cyprianicæ* [s] sunt, quibus lectoris denotatur ordinatio.

(q) Habert. Archierat. Part. IV. obseruat. I. p. 41. Ordinatur lector absque manus impositione apud latinos, sed a græcis cum ea tamquam communi ordinum materia.

(r) Concil. Carthag. IV. c. VIII. Lector cum ordinatur, faciat de illo verbum episcopus ad plebem, iudicans eius fidem, vitam & ingenium. Posthæc spectante plebe tradat ei codicem, de quo lecturus est, dicens, Accipe &c.

(s) Cypr. Ep. XXXVIII. & XXXIX. edit. Oxon. (epist. XXXIII. edit. Paris. MDCLXVI. p 47.) Nihil magis congruit voci, quæ Dominum gloriosa prædicatione confessa est, quam celebrandis diuinis lectionibus personare: post verba sublimia quæ Christi martyrium proloquuta sunt, *euangelium Christi legere*, vnde martyres fiunt: *ad pulpitum* post catastam *venire* &c.

natio. In hoc loco tempore CYPRIANI euangelia æque ac alias scripturæ sacræ partes lectitabant; id quod ex quadam CYPRIANI [t] epistola patet, in qua de *Celerino* confessore loquens, quem lectorem ordinauerat, dicit: *Quid aliud quam super pulpitum, id est, super tribunal ecclesiæ oportebat imponi, vt loci altioris celsitate subnixus & plebi vniuersæ pro honoris sui claritate conspicuus legat præcepta & euangelium Domini, quæ fortiter & fideliter sequitur?* ALBASPINAEVS [u], epistolas quoque & euangelia tempore perceptionis eucharistiæ legisse eos, dicit: at prius probare debebat, quod earum lectio aliqua celebrationis eucharistiæ pars fuerit: Non enim e vetustissimis liturgiis videtur ita fuisse, sed tantum in *missa catechumenorum*, siue, vt nos nunc appellamus, *in the first service*, in prima cultus sacri parte, cui catechumeni intererant, legebantur. Et vbicumque ad sacram communionem recepta fuerunt, diaconorum, non lectorum, fuit ea recitare. Sed de his plura, vbi ad liturgiam & cultum veteris ecclesiæ deueniemus.

§. V.

Ætas, qua quis lector ordinari potuit.

Vnum adhuc restat, quod de hoc ordine adnotari meretur, nimirum qua quis ætate lector potuerit ordinari. Hoc ipsum ex quadam IVSTINIANI *nouella* [x] condocemur, quæ lectorem aliquem ordinari ante annos duodeuiginti integros completos, diserte prohibet. Prius autem, quam ista lex lata esset, mos erat multo iuniores eos ordinare. ENNODIVS enim episcopus *Ticini Epiphanium* antecessorem [y] suum, octauo ætatis anno lectorem ordinatum fuisse, adfirmat: sicut *Cæsarius Arelatensis* [z] septem tantum annos habuisse dicitur. Et inde condiscere possumus, quid SIDONIVS APOLLINARIS intelligat, quum

(t) Cyprian. Ep. XXXIV. al. XXXIX.

(u) Albaspin. Not. in concil. Carth. III. c. IV. (Tom. II. Concil. p. 1185.) Vetus ille mos inualuerat, vt non diaconi sed lectores epistolas & euangelia in solemni missæ sacrificio pronuntiarent.

(x) Iustin. Nouel. CXXIII. c. XIII. οὐκ ἐπιτρέπομεν -- ἀναγνώστην ἐλάττονα τῶν ὀκτὼ καὶ δέκα ἐνιαυτῶν. Fieri non permittimus -- lectorem minorem decem & octo annorum.

(y) Ennod. Vit. Epiphan. (Bibl. Patr. Tom. XV. p. 295) Annorum ferme octo lectoris ecclesiastici suscipit officium.

(z) Vit. Cæsar. ap. Sur. XXVII. Aug. Clero adscriptum inter ipsa infantiæ rudimenta, post exactæ ætatis septennium.

loquens

loquens de *Ioanne* episcopo *Catalaunensi*, eum ab infantia lectorem [a] fuisse dicit. Quod de *Felice* etiam perhibet *Paulinus* [b], quod a primis ætatis annis lectoris officio functus sit. Ita VICTOR VTICENSIS persecutionis *Vandalicæ* in *Africa* immanitatem describens, eorum sæuitiam eo modo exaggerat, vt omnes clericos *Carthaginis*, fere quingentos vel amplius, quos inter [c] quamplurimi *lectores infantuli* fuerint, vel gladio vel fame eos exstinxisse, dicat. Caussa, quamobrem homines tam tenera ætate ad hoc officium ordinarentur, hæc erat, vti iam diximus supra, quod parentes filios suos nonnumquam ab incunabulis Dei ministerio dedicabant, & tum illi educabantur & instituebantur in quibusdam inferioribus officiis, vt experientia edocti ad maiora ecclesiæ officia magis idonei euaderent.

LIBRI TERTII
CAPVT SEXTVM
DE OSTIARIIS SEV IANITORIBVS.
§. I.
Nulla huius ordinis mentio ad tertium vsque quartumue sæculum facta.

HIc vltimus quinque istorum ordinum est, qui hodiernæ ecclesiæ *Romanæ* institutionis apostolicæ esse dicuntur. Enimvero per integra tria sæcula ne nomen quidem in vllo antiquo scriptore inuenimus, si a CORNELII [d] episcopi *Romani* epistolis discesseris, in quibus πυλωροὶ seu *ostiarii* cum reliquis memorantur. In CYPRIANO & TERTVLLIANO nulla eorum habetur mentio. Primus & infimus ordo apud eos est ordo *lectorum*, vti nunc quidem est in ecclesia *græca*, in quo ordo *ostiariorum* iam inde a

(a) Sidon. lib. IV. ep. XXV. *Lector* hic primum, sic minister altaris idque *ab infantia.*

(b) Paulin. Natal IV. Felic. Primis lector seruiuit in annis.

(c) Victor de Persecut. Vandal. lib. III. Bibl. Patr. Tom. VII. p. 613. (lib. V. c. IX p. 78. edit. Ruinarti Paris. MDCXCIX.) Tunc Eugenio pastore iam in exsilio constituto, vniuersus clerus ecclesiæ Carthaginis cæde inediaque maceratur, fere quingenti vel amplius, inter quos quamplurimi erant *lectores infantuli*, qui gaudentes in Domino procul exsilio crudeli funduntur.

(d) Ap. Euseb. lib. VI. c. XLIII. vid. supr. c. I. §. II. not. (y) pag. 6. seq.

 conci-

concilii *Trullani* tempore, hoc est, ab anno DCXCII. neglectus iacet, vti SCHELSTRATVS [*e*] fateri non dubitat, etiamsi MORINVM, quod in extendenda hac abrogatione ad tempora apostolica paullo apertius & liberius egerit, reprehendat, eumque confutandi caussa IGNATII & CLEMENTIS ROMANI [*f*] testimonia, pro adserenda huius ordinis vetustate adleget. Sed ad spuria tantum scripta eorum nominibus edita nos remittit, quæ ante quartum sæculum non innotuerunt, circa quod tempus paucos scriptores *græcos* de hoc ordine loqui cœpisse, constat. EPIPHANIVS [*g*] enim & concilium *Laodicenum* [*h*] θυρωρὸς, hoc est *ostiarios*, inter reliquos clericorum ordines referunt. Et IVSTINIANVS etiam in quadam *nouella* [*i*] de eis tanquam in magna ecclesia *Constantinopolitana* constitutis loquitur, vbi eorum numerum in eius & reliquarum trium ecclesiarum vsum ad centum restringit. Hoc, eos in quibusdam ecclesiis *græcis* constitutos fuisse, demonstrat, licet, HABERTO [*k*] obseruante, non multa sæcula durarint nec vniuerse in omnibus ecclesiis munus aliquod obtinuerint.

§. II.

Modus eos ordinandi in ecclesia latina.

Quodnam ordinationis genus in ecclesia *græca* habuerint, relatum non legimus: nullus enim auctor est, qui hac de re loquatur. In ecclesia *latina* nihil nisi episcopi requirebatur delegatio, qui claues ecclesiæ manibus initiandi tradens, dicebat: *Sic age, quasi redditurus Deo rationem de his rebus, quæ his clauibus recluduntur;* vti formula in concilio quarto *Carthaginensi* [*l*] & in

(*e*) Schelstrat. Conc. Antiochen. Differt. IV. c. XVII. p. 520. citat. supr. c. I. §. I. (d) pag. 2.

(*f*) Ignat. Epist ad Antioch. vid. c. I. §. II. not. (q) pag. 6. Clem. Constit. lib. III. c. XI. Ἀλλ' ὔτε τοῖς λοιποῖς κληρικοῖς ἐπιτρέπομεν βαπτίζειν· οἷον ἀναγνώσταις, ἢ ψάλταις, ἢ πυλωροῖς, ἢ ὑπηρέταις. Immo neque reliquis clericis potestatem baptizandi facimus, vt lectoribus, cantoribus, *ianitoribus* aut ministris.

(*g*) Epiphan. Exposit Fid. n. XXI. vid. c. I. §. II. not. (x) pag. 6

(*h*) Concil Laodic. c. XXIV. (Tom. I. conc. p. 150.) vid c. IV. §. IV. not. (z) pag. 24.

(*i*) Iust. Nouel. III. c. I. καὶ ἑκατὸν πρὸς τούτοις τῶν καλουμένων πυλωρῶν, insuper centum exsistentibus iis, quæ vocantur *ostiarii.*

(*k*) Habert. Archierat. Part. V. obs. I. p. 47. Series illa eiusmod. ordinum non omnino constans ac perpetua exstitit.

(*l*) Conc. Carth. IV. c. IX.

Ordine

Ordine Romano [m] & GRATIANO [n], qui ex isto concilio id habet, præscripta exstat.

§. III.

Eorum officium & functio.

Officium eorum vulgo in hoc constitisse dicitur, vt ianuas durante diuino cultu custodirent & *fideles* a *catechumenis* & *excommunicatis*, aliisque ab ecclesia excludendis, distinguerent. Sed hæc, fateor, plura sunt, quam vt ex vetusta historia, saltem de multarum ecclesiarum statu & disciplina, possint comprobari. Nam speciatim in ecclesia *Africana*, vt alio loco ostendetur, non tantum catechumenis & pœnitentibus, sed hæreticis etiam iudæis & gentilibus libertas dabatur veniendi ad primam cultus diuini partem, quam *missam catechumenorum* vocabant, hoc est, sacræ scripturæ lectionem & homilias seu sermones de ea factos, audire eis licebat; qui vtpote ad erudiendum compositi eorum conuersioni poterant inseruire, vt adeo heic nulla distinctione opus esset. Quæ enim distinctio in altera cultus diuini parte, *missa fidelium* dicta, adhibebatur, ea diaconorum, hypodiaconorum & diaconissarum fiebat ministerio, quemadmodum dictum est supra, vbi de his ordinibus exposuimus. Vt ita, quidquid ab ostiariis hac in re peragi oportuit, nihil fuerit aliud, nisi vt aperirent & clauderent ianuas, tamquam ministri & serui sub aliis constituti, eorumque arbitrio penitus se gubernari paterentur. Eorum quoque erat officii, stata precationum & conuentuum ecclesiasticorum tempora indicere; id quod durante persequutione peculiare requirebat signum, vt ne forte detegerentur. Et hæc fortassis prima hunc ordinem in ecclesia *Romana* instituendi fuit caussa, cuius exemplum aliæ ecclesiæ gradatim sunt sequutæ. Sed quomodocumque res se habeat, illorum officium & statio paullo digniore loco, quam notariorum & ædituum officium in hodiernis nostris ecclesiis, videtur fuisse.

(m) Ordo Rom. Part. II. p. 98. (Bibl. Patr. max. Tom. XIII. p. 704.)
(n) Gratian, Distinct. XXIII. c. XIX.

LIBRI TERTII
CAPVT SEPTIMVM
DE PSALMISTIS SEV CANTORIBVS.
§. I.
Cantores *a lectoribus distinctus fuerunt ordo in antiqua ecclesia.*

HActenus quinque istos ordines inferiores enarrauimus, quos ecclesia *Romanensis* a reliquis segregatos sine vlla idonea caussa apostolicæ institutionis auctoritate & charactere insigniuit; quum tamen nullam aliorum quorumdam mentionem faciat, qui, quum non minorem antiquitatis famam habeant, distinctus clericorum ordo, æque ac illi priores, merentur appellari. Inter hos priscæ ecclesiæ *psalmistas, copiatas* & *parabolanos* refero. HABERTVS [a], BELLARMINVS [b] & alii, qui in ecclesiæ *Romanensis*, quinque tantum ordines inferiores admittentis, tuenda fide animum suum occupatum habent, *cantores* & *lectores* vnum eumdemque ordinem esse dictitant. Enim vero quemadmodum *canonistæ* de ipsorummet ecclesia generatim pro duobus ordinibus eos habent, ita nihil potest esse manifestius, quam quod a prima eorum institutione in ecclesia primitiua semper ita reputati fuerint. Ab omnibus enim scriptoribus eorum facientibus mentionem, æque ac vlli ordines alii distincte recensentur, vti curiosi huius rei lectoris animo satis fieri potest, si loca ex EPHREM SYRO [c], concilio *Laodiceno* [d], & sic dictis apostolicis canonibus [e], & constitutionibus [f], auctore [g] liturgiæ S.

(a) Habert. Archier. Part. IV. obs. IV. p. 44. Diuersum ab lectore non constituit ordinem psaltes.

(b) Bellarmin. de clericis lib. I. c. XI. Etsi episcopus & presbyter distinguuntur, tamen quantum ad sacrificium, idem omnino ministerium exhibent, proinde vnum ordinem non duo faciant, *sicut etiam lector & cantor seu psalmista.*

(c) Ephrem. XCIII. Serm. de secundo Aduent.

(d) Concil. Laodic. can. XXIV. vid. c. IV. §. IV. not. (z) pag. 24

(e) Can. Apost. can. LXIX. vid. c. I. §. II. not. (t) p. 6
Can. XLIII. Ὑποδιάκονος, ἢ ψάλτης, ἢ ἀναγνώστης τὰ ὅμοια ποιῶν, ἢ παυσάσθω, ἢ ἀφοριζέσθω. hypodiaconus, vel lector, vel cantor similia faciens, vel cesset, vel segregetur.

(f) Constit. Apostol. lib III. c. XI. vid. c. I. §. II. not. (r) pag. 6

(g) Liturg. Marci Bibl. Patr. Gr. Latin. Tom. II. p. 35. (Io. Fabric. Cod. Apocr. Nou. Test. part. III. p. 288) Μνήσθητι δὲ καὶ τῶν ἁπανταχῇ ὀρθοδόξων ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, διακόνων, ὑποδιακόνων, ἀναγνωστῶν, ψαλτῶν, μοναζόντων, ἀεὶ παρ-

Marci

Marci, epiſtolis ſub nomine IGNATII [*h*] ſcriptis, IVSTINIANO [*i*] & concilio *Trullano* [*k*] ad calcem paginarum huc poſita, velit conſiderare. Speciatim vero IVSTINIANI *nouella* tum eos diſtinguit, tum nos certiores facit, fuiſſe viginti quinque *cantores* & centum ac decem *lectores* in eccleſia *græca Conſtantinopolitana*. Quod eos diverſos fuiſſe ordines, ſatis eſt teſtimonium.

§. II.

Ipſorum inſtitutio & officium.

Prima horum *cantorum* origo & conſtitutio, tamquam ordinis clericorum ad initium ſæculi quarti videtur eſſe referenda. Concilium enim *Laodicenum* primam eorum mentionem iniicit, niſi quis forte *canones apoſtolicos* paullo vetuſtiores eſſe exiſtimet. Ratio, ob quam inſtituti ſint, ad antiquam eccleſiæ pſalmodiam moderandam & excitandam videtur ſpectaſſe. Pſalmodia enim a prima & apoſtolica ætate ſemper pars diuini cultus fuit, in qua vniuerſum eccleſiæ corpus ſeſe coniunxit: id quod tam euidens eſt, vt, quamuis CABASSVTIVS [*l*] id neget, & ex acerbo animi in eccleſias *reformatas* adfectu, in quibus generatim iſta pſalmodia obtinet, cantiones iſtas *nænias proteſtantium* appellet; BONA tamen cardinalis plus vice ſimplici [*m*] non tantum con-

θένων, χηρῶν, λαϊκῶν. Memento etiam vbique degentium orthodoxorum epiſcoporum, presbyterorum, diaconorum, ſubdiaconorum, *lectorum*, *cantorum*, monachorum, ſemper-virginum, viduarum, laicorum. vid. etiam p. 258. 260. 269. apud eumd. Fabric.

(*h*) Ignat. Ep. ad Antioch. n. XII. vid. c. I. §. II. not. (q) pag. 6

(*i*) Iuſtin. Nouell. III. c. I. *ἀναγνώστας δὲ ἑκατὸν δέκα καὶ ψάλτας εἰκοσιπέντε*, *Lectores* centum & decem, *cantores* viginti quinque.

(*k*) Concil. Trullan. c. IV. (Tom. VI. p. 1144.) Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης, ἢ θυρωρὸς, γυναικὶ ἀφιερωμένῃ τῷ Θεῷ μιχθείη, καθαιρείσθω κ. τ. λ. Si quis epiſcopus, vel presbyter, vel diaconus, *vel lector*, *vel cantor*, vel oſtiarius, cum muliere Deo dedicata coierit, deponatur &c.

(*l*) Caballut. Notit. Concilior. c. XXXVIII. p. 201. edit. Lugd. MDCLXX. 8uo. (Neque heic, vt ſupra p. 16. not. (*x*) in recentioribus editionibus inueni, quod multa cum induſtria diu quæſiui, adeoque neſcio, an adhibitum a me vocabulum idem illud ſit, quo vſus eſt Loiolita. Non puto tamen, ab eius mente longius abeſſe, quod auctor noſter Binghamus reddidit *a Proteſtant-Whim.*)

(*m*) Bona Rer. Liturg. lib. I. c. XXV. n XIX A primordiis eccleſiæ pſalmos & hymnos in conuentu fidelium decantatos fuiſſe, apoſtolus adſerit ad Epheſ. c. V. cetera. It. de Diuin. Pſalmod. c. XVII. §. II. n. 3. Ab ipſo Domino & ab apoſtolis, ait Auguſtinus, pſalmos & hymnos canendi habemus documenta, & exempla & præcepta.

ſeſſus

fessus sit, sed solide etiam, hanc ecclesiæ primitiuæ fuisse praxin, demonstrarit. De qua re id circo heic plura non dicam, sed obseruabo tantum, eius diminutionem ordinem *cantorum* in ecclesiam primitiuam inuexisse. Vbi enim experientia docuerat, populum negligentiæ atque ignorantiæ suæ culpa ad peragendam hanc cultus diuini partem haud idoneum exsistere, nisi quis sollertior peritiorque præeundo eum iuuaret; peculiaris hominum ordo institutus eique hoc negotium datum fuit, eo quidem consilio, vt vetus psalmodia restitueretur & emendaretur, non autem vt aboleretur vel euerteretur. Et ab hoc tempore *κανονικοὶ ψάλται cantores canonici*, hoc est, in canonem seu catalogum clericorum recepti, vocari eoque ipso a reliquo ecclesiæ corpore distingui cœperunt. In quibusdam locis consultum videbatur, vt ad certum tempus reliquis omnibus, præter hosce solos, cantare interdiceretur; ea fini sine dubio, vt antiquæ ecclesiasticæ harmoniæ concentus instauraretur, quod alia ratione commode fieri non poterat, nisi reliqui ad certum tempus silere & ab iis, qui artis musicæ peritiores essent, discere iuberentur. Ita canonem concilii *Laodiceni* [n] intelligo, dicentem, *non oportere præter canonicos cantores, qui suggestum adscendunt, & ex membrana legunt, aliquos alios canere in ecclesia.* Hæc temporaria erat prouisio, eo tantum spectans, vt antiqua psalmodia ad pristinam harmoniam & perfectionem suam reducta & instaurata reuiuisceret. Hoc sensu vt istum canonem accipiam, & prohibitionem ad tempus tantummodo factam esse existimem, eo magis me impellit, quod in sæculis subsequutis populum antiquo suo iunctim cantandi priuilegio fruitum esse, deprehendimus; cuius crebra fit mentio apud AVGVSTINVM, CHRYSOSTOMVM, BASILIVM & alios plures, qui de psalmodia & cultu ecclesiastico suorum temporum nos faciunt certiores, qua de re postea loco suo plura dicemus.

§. III.

Cur vocati ὑποβολεῖς.

Notandum heic est, hos canonicos cantores dictos etiam fuisse *ὑποβολεῖς monitores* siue *inspiratores*, ab eorum officio, quod erat plebi cantum præire. In quibusdam enim locis moris erat

(n) Concil. Laodic. c. XV. μὴ δεῖν πλέον τῶν κανονικῶν ψαλτῶν τῶν ἐπὶ τὸν ἄμβωνα ἀναβαινόντων, καὶ ἀπὸ διφθέρας ψαλλόντων ἑτέρους τινὰς ψάλλειν ἐν ἐκκλησίᾳ.

can-

cantori siue psalmistæ psalmum seu hymnum inchoare & dimidiam versiculi partem sua vnius voce cantare; & tum populus in altera dimidiati versiculi parte respondebat, qui hinc ὑπηχεῖν, hoc est, per modum respondendi *succinere*, dicebatur. Hoc sensu EPIPHANIVS *scholasticus* nomen ὑποβολεῖς in SOCRATE [*o*] intelligit; transfert enim illud *psalmi pronuntiatores:* Atque ita VALESIVS [*p*] etiam & COTELERIVS [*q*] id explicant. HABERTVS [*r*] autem contrarium statuit, nomen ὑποβολεῖς non *cantores* sed *lectores* denotare, & ita eos vocatos esse, existimans, quod concionatoribus partem scripturæ sacræ suggererent, de qua sermonem ad populum facerent. Tum enim homiliæ sæpissime in eam scripturæ partem habebantur, quam quis lector modo prælegisset. Controuersia inter hosce duos viros doctos difficilis est & feruida, cuius in rationes non inquiram amplius, sed intelligenti lectori eam relinquo dirimendam.

§. IV.

Quodnam genus ordinationis habuerint.

Vnum adhuc reliquum est, quod de hoc ordine obseruetur, nimirum, quo modo in hoc officium immissi fuerint. Et in hoc quidem cæteris inferioribus ordinibus vniuersis hic ordo conueniebat, vt manuum impositione, siue solemni consecratione, ei opus non esset. In vna tamen re ab illis discrepabat;

(*o*) Socrat. lib. V. c. XXII. (pag. 287. B. edit. Amstel.) Ἐν τῇ αὐτῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἀναγνῶσται καὶ ὑποβολεῖς ἀδιάφορον, εἴτε κατηχούμενοί εἰσιν, εἴτε πιστοί. In eadem vrbe Alexandria *lectores* & *psaltæ* absque vllo discrimine fiunt, tam catechumeni quam fideles.

(*p*) Vales. in Socrat. ibid. (p. 71.) Pessime Musculus & Christophorsonus verterunt *interpretes*. Optime vero Epiphanius exposuit *psalmi pronuntiatores*. Horum munus videtur fuisse, prima psalmi verba præcinere. Populus deinde reliqua succinebat. ὑποβολεῖς dicebantur olim *monitores*, qui in scena monebant histriones, vt docet Festus. Hi suggerebant actoribus, quoties memoria eos deficiebat. Erant & *monitores* in precationibus, quorum meminit Tertullianus in Apologetico, vbi dicit, christianos *sine monitore orasse*, quia de pectore orabant.

(*q*) Cotelet. Not. in Constit. Ap. lib. II. c. LVII. not. 34. Præcinebant cantores, populus vero succinebat. Qui *psaltæ* ideo in Socratis historia ecclesiastica lib. V. c. XXII. appellantur ὑποβολεῖς, *monitores*, *suggestores*, *psalmi pronuntiatores ac prænuntiatores*, quemadmodum docuit magnus interpres.

(*r*) Habert. Archierat. Part. IV. obs. I. p. 39. Coniicio, lectores ὑποβολεῖς dici, quasi *subiectores* vel *suggestores*, non vero cantores, quod docto theologo placuit.

quod, quamuis cæteri ab episcopo vel chorepiscopo conferri solerent, hic a presbytero conferri poterat, hanc verborum formulam, in concilio quarto *Carthaginensi* [s] præscriptam, adhibente: *Vide, vt quod ore cantas, corde credas, & quod corde credis, operibus comprobes.* Et hæc vniuersa est cærimonia, quam in eorum inauguratione vsurpatam deprehendimus.

LIBRI TERTII
CAPVT OCTAVVM
DE COPIATIS SIVE FOSSARIIS.
§. I.
Copiatæ *siue* fossarii *primitiuæ ecclesiæ clericis adnumerati.*

Alius inferiorum clericorum ordo in primitiua ecclesia erant ii, quos exsequiarum curam agere & mortuis honestam sepulturam prospicere oportebat. Hi ab antiquis scriptoribus plerumque vocantur *copiatæ*, quod nomen CONSTANTIVS imperator in duobus rescriptis in *codice Theodosiano* [a] eis adsignat. EPIPHANIVS [b] de ipsis loquitur eodem eos nomine appellans κοπιάτας, & auctori sub nomine IGNATII [c] κοπιῶντες dicuntur. GOTHOFREDVS [d] id a *græco* vocabulo κοπάζειν deriuat, quod significat *quiescere;* alii ἀπὸ τοῦ κοπετοῦ, id est *planctu & lamentatione;* generatim autem hoc iis nomen datum esse credi-

(s) Concil. Carth. IV. c. X. Psalmista, id est, cantor potest absque scientia episcopi sola iussione presbyteri, officium suscipere, cantandi, dicente sibi presbytero: *Vide, vt quod ore cantas*, cætera.

(a) Cod Theod lib. XIII. tit. I. de lustrali Conlat. leg. I. Negotiatores omnes protinus conuenit aurum argentumque præbere: clericos excipi tantum, qui *copiatæ* appellantur, nec alium quemquam esse immunem ab huius conlationis obsequio. It. lib. XVI. tit. II. de Episc. leg. XV. Clerici, vel hi, quos *copiatas* recens vsus instituit nuncupari; ita a sordidis muneribus debent immunes atque a conlatione præstari, si exiguis admodum mercimoniis tenuem sibi victum vestitumque conquirent.

(b) Epiph. Exposit. Fid. n. XXI. vid, cap. I. §. II. not (x) pag 6

(c) Ignat. Epist. ad Antioch. n. XII. c. I. § II. not. (q) p. 6

(d) Gothofr. Comm in Cod. Theod. lib. XIII. tit. I. leg. I. Dicti *copiatæ* communi sententia hactenus, tamquam si diceres operarios, laboratores, ἀπὸ τοῦ κόπου καὶ κοπιᾶσθαι. Ego non minus quoque malim, ἀπὸ τῆς κοπῆς seu κοπάζειν, quod significat *quietem & quiescere*,

tur

tur a κόπος & κοπιᾶσθαι, quod significat *laborare*; vnde a nonnullis *laborantes* appellantur. Auctor sub nomine HIERONYMI [e] *fossarios* eos a *fodiendis* tumulis nuncupat. Et in IVSTINIANI *nouellis* [f] *lecticarii* vocantur, a portandis emortuis corporibus, vel sandapilis. GOTHOFREDVS hos immerito inter [g] veteris ecclesiæ clericos referri, existimat. Enimuero quando de rebus & ritibus veteris ecclesiæ loquimur, nescio quomodo magis proprie loqui possimus, quam si lingua veterum, qui ipsi ita eos appellant, vtamur. Nam non tantum auctor [h] sub HIERONYMI nomine eos *primum in clericis ordinem* vocat, sicuti sunt hoc respectu: sed HIERONYMVS etiam ipse eumdem eis titulum tribuit, quum de quopiam, qui terræ mandandus erat, loquens, *Clerici*, inquit [i], *quibus id officii erat, cruentum linteo cadauer obuoluunt, & fossam humum lapidibus construentes ex more tumulum parant.* Hæc caussa est, quamobrem EPIPHANIVS [k] & IGNATIVS personatus inferioribus ordinibus eos adnumerent. Neque GOTHOFRE-

(e) Hieron. de septem ordin. eccles. Tom. IV. p. 81. (p. 56 A. edit Francof.) *Primus in clericis fossariorum ordo est*, qui in similitudinem Tobiæ sancti sepelire mortuos admonentur.

(f) Iustin. Nouel. XLIII. ἐπειδὴ τοῦτο μὲν Κωνσταντῖνος ὁ τῆς θείας μνήμης, ὁ τῆς μεγάλης ἡμῶν ταύτης πόλεως οἰκιστής, τοῦτο δὲ Ἀναστάσιος, ὁ τῆς εὐσεβοῦς λήξεως, τὸν τῶν καλουμένων λεκτικαρίων, ἤτοι δεκανῶν ἀριθμὸν περιέστησαν εἰς ἓν μέτρον, χιλίους ἑκατὸν εἶναι δεκανοὺς ἤτοι ἐργαστήρια τοσαῦτα διορίσαντες, ἐφ' ᾧ τε ἐν μηδενὶ χρόνῳ ταῦτα δέχεσθαι προσθήκην· διὰ τὸ καὶ ὑποκεῖσθαι τῇ διατυπώσει τοῦ τῆς θείας μνήμης Ἀναστασίου τὸ μέτρον τῶν ἐξ ἑκάστου συστήματος εἶναι προσηκόντων λεκτικαρίων) ἡμεῖς μὲν ταῦτα βέβαια μένειν βουλόμεθα. Quia tam diuæ memoriæ Constantinus, amplæ huius nostræ vrbis conditor, quam etiam pientissimus princeps Anastasius, *lecticariorum* seu *decanorum*, (vt vocat) numerum ad certam mensuram redegerunt, mille & centum tantummodo *decanis* totidemque officinis definitis, vt nullo hæ vmquam tempore augmentum reciperent: propterea sane cupientes, vt numerus eorum, quos ex vno quoque collegio conuenit esse *lecticarios*, diuæ memoriæ Anastasii formulæ subiaceat, firma ea & fixa manere voluimus. Item Nouel. LIX. vid. infr. §. IV. sub not. (c) p. 46.

(g) Gothofred. Not. in Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. leg. XV. De *copiatis* obseruandum, eos separari hac lege a clericis, cum tamen alias clericorum numero censeantur.

(h) Hieron. de septem ordin. eccles. vid. anteced. not. (e)

(i) Hieron. Ep. ad Innocent. de muliere septies icta Tom. I. p. 235. (epist. XLIX. p. 153. A. edit. Francof.)

(k) Epiphan. vid. supra c. I. §. II. not. (x) pag. 6 Ignat. ibid. not (q)

DVS in has leges imperatorias [*l*] in *codice Theodosiano* emendationes scribere necesse habebat, quæ *copiatis* nomen clericorum concedunt, eoque intuitu easdem ipsis immunitates & priuilegia indulgent. Hoc enim ideo tantum factum esse intelligitur, vt lingua & stilo aliorum ecclesiasticorum scriptorum vterentur.

§. II.

Tempore Constantini *primum instituti.*

Hic ordo tempore CONSTANTINI primum institutus esse videtur. Nam CONSTANTIVS eius filius in vna legum istarum, quas modo adlegauimus, de eo, tamquam nouissime instituto, loquitur; nec vllus priorum trium sæculorum scriptor reperitur, qui vllam vmquam eius iniecerit mentionem, sed per omne illud tempus cura sepeliendi mortuos officium tantummodo caritatis erat, ad quod perficiendum christianus quisque, occasione ita ferente, sese obligatum esse, credebat. Et hæc ratio est, cur tot tantasque huiuscemodi caritatis laudes in istorum sæculorum scriptoribus, nullum autem alicuius in hunc finem instituti ordinis vestigium, offendamus. CONSTANTINVS enim ad imperatoriam euectus dignitatem, quum in noua sede, *Constantinopoli* posita, quiete viueret, homines mille & centum nomine *copiatarum* ad hoc peculiare ministerium in istam ciuitatem cooptabat: Atque ita ad tempus vsque *Honorii* & *Theodosii iunioris* durauerunt, qui eos [*m*] ad nongentos & quinquaginta reduxerunt. *Anastasius* autem ad primum numerum eos rursus auxit, quod *Iustinianus* duabus *nouellis* [*n*], in hanc rem publicatis, confirmauit. Atque ex hoc ecclesiæ *Constantinopolitanæ* exemplo in reliquis populosis ecclesiis ortum suum eos traxisse, autumo.

§. III.

Cur decani *&* collegiati *dicti.*

At vero heic non nihil discriminis probabiliter intercessit inter eos, qui in ecclesia *Constantinopolitana* & illos, qui in aliis

(*l*) Cod. Theod. lib. VII. tit. XX. de veteranis leg. XII. Dum se quidam vocabulo *clericorum* & infaustis defunctorum obsequiis occupatos - defendunt, cætera. Ibid. lib. XIII. tit. I. de lustrali Collat. leg. I. *Clericos* excipi tantum, quæ *copiatæ* appellantur &c. Ibid. lib. XVI. tit. II. de Episcop. leg. XV. *Clerici* vero, vel hi, quos *copiatas* recens vsus instituit nuncupari, cætera.

(*m*) Cod. Iustin. lib. I. tit. II. de SS. Eccles. leg. IV. Non plures, quam nongenti quinquaginta *decani* sacrosanctæ huius amplissimæ vrbis deputentur ecclesiæ.

(*n*) Iustin. Nouel. XLIII. vid. p. antec. not. (*f*). Nouel. LIX. vid. sub sequ. not. (*r*)

mino-

minoribus ecclesiis fuerunt. Nam *Constantinopoli* in ciuilem quamdam societatem, *collegium* lingua Romana dictam, recepti erant; vnde leges *collegiatos* & *decanos* interdum eos vocant. Quemadmodum in ante memoratis *Honorii* & *Theodosii Iunioris* & *Iustiniani* legibus videre est. Et alia *Theodosii Magni* [o] lex, quæ vacationem ab aliis quibusdam muneribus ciuilibus ipsis indulget, cauet, ne sub fictitio & prætexto nomine agant, sed reuera in ecclesiæ ministerio constituti sint. Cur vero *decani* fuerint appellati, id non facile est ad hariolandum. Fortassis caussa hæc est, quod quædam ipsis cum *decanis palatii* esset similitudo, qui militares erant administri ad imperatoris spectantes palatium, & *corpus decanorum* in vtroque codice [p] dicuntur, CHRYSOSTOMO [q] aliisque *græcis* scriptoribus memorati nomine δεκανῶν ἐν τοῖς βασιλείοις, *decanorum palatii*, ad distinguendum eos ab his aliis *decanis ecclesiæ*, quos nonnulli imprudenter confundunt. Sed vero non satis persuasum mihi est, hanc huius nominis fuisse rationem, adeoque solum vt coniecturam propono, donec quis meliorem eius rationem attulerit.

§. IV.

Eorum officium & priuilegia.

Officium eorum erat, vniuersam exsequiarum curam habere & dare operam, vt omnes decenter & honeste sepelirentur. Speciatim hoc vltimum officium pauperibus sine vlla mercedis, hoc intuitu ab eorum cognatis sibi soluendæ, exactione

(o) Cod. Iust. lib. XI. tit. XVII. de collegiatis leg. vnica. Qui sub prætextu *decanorum* seu *collegiatorum*, cum id munus non impleant, aliis se muneribus conantur subtrahere, eorum fraudibus esse obuiandum.

(p) Vid. Cod. Theod lib. VI. tit. XXXIII. de decanis leg. I. Qui ex *corpore decanorum* ad primum militiæ gradum peruenerint, biennii spatio primiceriatus gerant officia &c. It. Cod. Iustin. lib. XII. tit. XXVII. leg. I. Qui ex *corpore decanorum* &c. leg. II. *Nostræ pietatis famulationibus adhærentes decanos* non oportet pro desiderio pulsantium ad alia pertrahi iudicia.

(q) Chrysostom. Hom. XIII. in Hebr. p. 1849. (pag. 817. Tom. VI. edit. Francof.) Εἰ γὰρ ἐνταῦθα καὶ ὁ ὕπαρχος καὶ πάντες οἱ περὶ τὸν βασιλέα, καὶ οἱ σφόδρα καταδεέστεροι, καὶ τὸν τῶν λεγομένων δεκανῶν τόπον ἐπέχοντες ἐν τοῖς βασιλείοις εἰσί, καί τοι τοσούτου ὄντος τοῦ μέσου τοῦ ὑπάρχου καὶ δεκανοῦ· πολλῷ μᾶλλον ἐν τοῖς ἄνω βασιλείοις τοῦτο ἔσται. Si heic sunt & præfectus & omnes qui regi adsistunt, & qui sunt his longe inferiores & tenent locum eorum, qui dicuntur *decani*, sunt in regia, etiam si multum intersit inter præfectum & *decanum*: multo magis hoc erit in superna regia.

præſtare debebant. Ita *Conſtantinopoli* obtinuiſſe ex quadam IVSTINIANI *nouella* [r] liquet, quæ nos certiores facit, *Anaſtaſium* imperatorem certa prædia huic ſocietati adſignaſſe, certumque tabernarum & officinarum numerum in ciuitate conſtituiſſe, quæ omnis generis tributis ſolutæ eſſent & huic vſui propriæ: quarum ex mercedibus & prædiorum vectigalibus *defenſores* & *curatores eccleſiæ*, ſupremam huius rei curam & inſpectionem habentes, *his decanis* ſoluere & eiusmodi exſequiis impenſas ſubminiſtrare oportebat. *Iuſtinianus* non ſolum hanc conſtitutionem confirmauit, ſed etiam facta de abuſu quodam querimonia, quod lege *Anaſtaſii* non obſtante ſtipendium pro exſequiis exigeretur, publicata *nouella* ſua abuſum iſtum corrigi iuſſit. Non reperimus autem, eiusmodi conſtitutionem in reliquis eccleſiis omnibus factam eſſe, ſed veroſimilius eſt, hos *copiatas* partim ex communi ærario eccleſiæ fuiſſe ſuſtentatos, partim ex ſuo ipſorum labore & mercatura, quæ animos eis addendi cauſſa generatim vectigalium & tributorum munere ſoluta erat, vitæ ſubſidia ſibi comparaſſe, quemadmodum poſtea videbimus.

(r) Juſtin. Nouel. LIX. Singula bonorum operum a nobis Dei auxilio oportet accipere principium, aut ſi qua, ea quæ ab aliis facta ſunt bona, ſequuta eſt corruptio, hanc emendari a nobis & in antiquum reduci ordinem. Vt nos aut factione rei aut correctione ad bonos actus ſtudeamus habere ſemper participium. Quale videlicet aliquid & ſuper exſequiis defunctorum factum non recte perſpeximus emendare & donare omnibus, ne duplicem ſuſtineant difficultatem, ſimul quidem vt quæ ſua ſunt amittant, ſimul autem vt pro ſe damnificentur. Sed quod Conſtantinus piæ memoriæ recte cogitans diſpoſuit & poſthæc Anaſtaſius piæ memoriæ firmauit, adiiciens etiam reditus cauſſæ, hoc nos ipſi, cum periculum patiatur cadere, reparare & dare cum omni cautela & terminis competentibus cogimur, illud facientes manere immortale. Conſtantino enim piæ memoriæ nongentis quinquaginta ergaſteriis, ex diuerſis corporibus feliciſſimæ huius vrbis, ſine tributis dante ſanctiſſimæ maiori eccleſiæ; Anaſtaſio vero p. m. non ſolum ergaſteriis illis quinquaginta & centum adiiciente, ſed & reditum certum largiente per duas pragmaticas formas, quatenus quod ex ipſo reditu colligitur aurum, proficiat ad ea, quæ dantur a Deo amabilibus oeconomis his, qui ad hoc laborant: plurimi plerumque adierunt nos, dicentes non ſimiliter cauſſam procedere, neque ſine mercede fieri defunctorum exſequias, ſed exigi amare, & inueniri plurima foris nomina & corpora, quæ etiam inuitos exigunt lugentes, & cogunt dare non habentes, hæc omnia iuſtum iudicauimus competenti correctione digna facere. cætera.

LIBRI

LIBRI TERTII
CAPVT NONVM
DE PARABOLANIS.

§. I.
Parabolani *a quibusdam inter clericos relati.*

Alius hominum, a nonnullis inter veteris ecclesiæ clericos relatorum, ordo erant, quos *parabolanos* nominabant. *Theodosius Iunior* in quadam lege sua ad eos spectante in *codice Theodosiano* [a] in clericis eos ponit & sub hoc titulo euidenter comprehendit, quemadmodum in huius loci expositione recte obseruauit GOTHOFREDVS. Ipse BARONIVS e clericorum grege eos fuisse, non negat, sed lectori suo persuadere satagit, quod non distinctus aliquis ordo, sed ex inferioribus clericorum [b] ordinibus electi fuerint: qua de re nihil in hac lege dicitur, sed contrarium potius adfirmatur, quod e pauperibus *Alexandriæ* eligi debuerint.

§. II.
Eorum constitutio & officium.

Officium eorum in proxime sequenti lege describitur, in qua ad curanda debilium corpora deputati esse dicuntur [c]. *Alexandriæ* in societatem quamdam quingenti vel sexcenti numero cooptati, ad arbitrium episcopi loci ex quouis hominum genere eligi debebant, si ab *honoratis* & *curialibus* discesseris, quos in ciuilibus patriæ suæ muneribus seruire oportebat, & quibus

(a) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episcop. leg. XLII. Quia inter cætera Alexandrinæ legationis inutilia, hoc etiam decretis scriptum est, *vt reuerendissimus episcopus de Alexandrina ciuitate aliquos non exire* (quod quidem terrore eorum, qui *parabolani* nuncupantur, legationi insertum est,) placet nostræ clementiæ, vt nihil commune clerici cum publicis actibus vel ad curiam pertinentibus habeant. Gothofred. Not. in loc. Sane clericorum eos numero fuisse, tum huius legis principium, tum vtraque hæc lex & sequens, sub hoc titulo collectæ, ostendunt.

(b) Baron. an. CCCCXVI. p. 400. (Tom. V p. 406.) Fuisse hos (Parabolanos) minoris ordinis clericos allectos exordium dati hoc anno rescripti insinuare videtur.

(c) Cod. Theod. ibid. leg. XLIII. *Parabalani* (qui ad curanda debilium ægra corpora deputantur) quingentos esse ante præcepimus: sed quia hoc minus sufficere in præsenti cognouimus, pro quingentis sexcentos constitui præcipimus.

adeo

adeo nulla in ecclesiasticum aliquod officium sese immittendi venia concedebatur. Gubernationi & mandato episcopi subesse iussi erant, vt ex eadem lege, quæ prioris legis emendatio est, apparet. Per istam enim iurisdictioni *præfecti Augustalis* (quemadmodum summus magistratus ciuilis *Alexandriæ* vocabatur;) subiiciebantur, per hanc autem legem *Theodosius* pristino decreto suo reuocato, curæ & arbitrio eos in totum subiiciebat episcopi, seu (vt *græcus* auctor, qui ecclesiasticas constitutiones e lege ciuili [*d*] collegit, eum nuncupat) *papæ*; intelligens non pontificem *Romanum*, vt nonnulli ex ignorantia falso existimant, sed papam seu episcopum *Alexandrinum*. Tunc enim quemuis episcopum *papam* appellare moris erat, quomodo alibi [*dd*] ostendimus. Quo tempore hic ordo cœperit, certo definiri non potest. Prima eius notitia in his *Theodosii Iunioris* legibus an. CCCCXV. habetur, quæ tamen de eo, non tanquam recens orto sed iam ante in ecclesia instituto, loquuntur. Circa idem tempus, quo *copiatæ* sub *Constantino* orti sunt, probabiliter institutus est, quando quædam humanitatis officia, a christianis ante voluntarie, prout sua quemque pietas instigabat, peracta iam in ordinarium abierant munus, & certus hominum ordo ad eiusmodi officia speciatim erat delegatus. Non peculiarem ecclesiæ *Alexandrinæ* ordinem fuisse, ex eo patet, quod mentio facta est *parabolanorum*, qui *Ephesi* tempore concilii secundi an. CCCCXLIX. heic celebrati, fuerint. Nam BASILIVS *Seleuciensis*, qui *Flauiani* damnationi & absolutioni *Eutychis* hæretici heic subscripserat, quum ad palinodiam canendam in concilio *Chalcedonensi* adduceretur, caussam suam ita tuebatur, vt ab armatis militibus vna cum *Barsuma* eiusque monachis & *parabolanis* [*e*] ma-

(*d*) Collect. Constit. Eccles. lib. I. tit. III. c. XVIII. (apud Iustell p. 1255.) παραβολάνοι γίνονται καὶ κατὰ δοκιμασίαν τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, μὴ ὄντες ἀξιωματικοὶ καὶ βουλευταὶ, ὀφείλοντες ἐπιμελεῖσθαι τῶν λελωβημένων, καὶ ταῖς κελεύσεσι τοῦ πάπα πειθαρχεῖν. Parabolani ex episcopi Alexandrini arbitrio fiunt, qui non sunt in dignitate constituti, vel curiales: & confectorum morbis curam gerere debent, eiusque *papæ iussis obsequi*.

(*dd*) lib. II. c. II. §. VII. pag. 76. 77.

(*e*) Concil. Chalced. Act. I. (Tom. IV concil. p. 252.) εἰσέτρεχον εἰς τὴν ἐκκλησίαν στρατιῶται μετὰ ὅπλων, καὶ εἰσῄεσαν οἱ μονάζοντες μετὰ Βαρσουμᾶ, καὶ οἱ παραβαλανεῖς, καὶ πλῆθος ἄλλο πολύ. κ. τ. λ. Irruebant in ecclesiam milites

gnaque

graque aliorum hominum turba ecclesiam ingressis ad subscribendum se adactum esse, diceret. Vocabulum primigenium est παραβαλανεῖς, quod vetus interpres recte reddidit *parabalanos*, quod idem est cum *parabolanis*; vtroque enim modo in antiquis auctoribus scriptum legitur. BINIVS autem in *graeca* sua conciliorum editione vocabulum ab se non intellectum vertit, *ii, qui circa balnea versantur*, quasi *parabalani* homines essent, publicorum balneorum curam gerentes; quum tamen nunc nemo ignoret, officium eorum alius plane fuisse indolis, nomenque eis datum esse ex ratione ab ea, quae a balneorum inspectione petitur, multum discrepante.

§. III.

Ratio nominis parabalanorum.

Quod ad rationem nominis eorum attinet, vt miras ALCIATI & ACCVRSII interpretationes, a GOTHOFREDO satis explosas, praetermittamus, DVARENI [f] & GOTHOFREDI opinio optima esse mihi videtur, quod vocati sint *parabolani*, quia παράβολον ἔργον, id est, rem periculosissimam tractabant, ministrando videlicet aegrotis, speciatim contagioso morbo & graui pestilentia conflictantibus. *Graeci* παραβόλους nominare consueuerunt, qui mercedis caussa ad certamen cum bestiis in amphitheatro se ipsi offerrent. Atque ita SOCRATES historicus [g] hac voce vtitur, quum de *Theodosio*, aliquando venationis spectaculum praebente *Constantinopoli*, loquens, *Populus*, inquit, *vociferari coepit: Cum fera bestia audax quidam parabolus pugnet!* Hi erant ii, quos *Romani bestiarios* & interdum *parabolos* & *parabolarios* vocabant, a graeco vocabulo παραβάλλεσθαι, quod significat, vitam hominis periculo exponere, vti illi faciebant, qui certabant bestiis. Hoc sensu christianos, quum ad vitam suam pro CHRISTO profundendam adeo parati essent, generatim *parabolarios* ab ethnicis vocatos fuisse, supra [gg] ostendimus. Et GOTHOFRE-

cum armis instabant monachi, qui cum Barsuma, & *parabalani* & multitudo alia grandis.

(f) Duaren. de Minist. & Benefic. lib. I. c. XIX. Parabolani ideo fortassis dicebantur, quia παράβολον ἔργον, rem periculi & discriminis plenam, tractabant.

(g) Socrat. lib. VII. c. XXII ὁ δῆμος κατεβόα, δεινῷ θηρίῳ ἵνα τῶν εὐρωστῶν παραβόλων μάχεσθαι.

(gg) lib. I. c. II. §. IX. pag. 24.

DVS [b] ac alii quidam [i] viri docti ſentiunt, antiquam *græci* exemplaris lectionem in epiſtola *Pauli* ad *Philippenſes* cap. II, 30. habuiſſe παραβολευσάμενος τῇ ψυχῇ *vitam periculo exponens*, quemadmodum vetuſtus quidam apud *Fratres Puteanos* interpres id reddidit: *Parabolatus de anima ſua.* Eodem ſenſu hi primitivæ eccleſiæ *parabolani*, de quibus nunc ſermo nobis eſt, nomen ſuum habuerunt ab exponendo vitam ſuam periculo, dum ægrotis in quibusuis contagioſis & exitiabilibus morbis miniſtrabant.

§. IV.

Leges & regulæ quædam ad vitam & mores eorum attinentes.

Hoc ſolum adhuc de iis adnotabo, quod, quum plerum-

(b) Gothofr. Not. in Cod. Th. lib. XVI. tit. II. leg. XLII. Apoſtolus *Philipp. II. com. vlt.* διὰ τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ μέχρι θανάτου ἤγγισε παραβολευσάμενος τῇ ψυχῇ vbi vetuſtiſſimus etiam interpres, qui apud clariſſimos mihique coniunctiſſimos fratres Puteanos optimæ notæ, *parabolatus de anima ſua*, vertit: & male qui in παραβουλευσάμενος id vertunt. Et rurſum παραβουλευσάμενος, ad locum Pauli reſpiciens, εἰς θάνατον ἑαυτὸν ἐκδιδούς: ſed ibi reſtituendum, παραβολευσάμενος: in veteri gloſſario *deſperatus* παράβολος: item παράβολον, παράδοξον. Denique παραβολεύσασθαι idem eſt quod ῥιψοκινδυνεῖν: Gloſſæ Philoxenii, παραβολεύσασθαι *periculum facere*. Valeant itaque iam Accurſii nugæ, adſerentis medicos contemtim *parabolanos* vocari ſolitos, eo quod multas haberent parabolas, quodque vt quiſque loquacior eſt, ita & doctior medicus vulgi ſententia & opinione exiſtimetur: Immo valeant etiam Alciati deducentis a voce παρὰ & βῶλος, quaſi *glebæ adſcriptos*, dicas.

(i) Grotius in Phil. II, 30. Omnino legendum eſt παραβολευσάμενος τῇ ψυχῇ, ideſt, vitam *obiectans periculis*, quomodo viri magni Scaliger & Salmaſius monuere. Plinius in epiſtolis, *perículoſa vtque græci melius exponunt* παράβολα. Latinus interpres recepto vetuſtior poſuerat heic *parabolatus eſt animam ſuam.* Nam Latine *parabolani* dicuntur, qui cum vitæ periculo ægrotis adſunt. Hammond. in Phil. II, 30. Vox παραβουλευσάμενος nuſpiam occurrit, niſi apud *Heſychium*, *Phauorinum* & alios gloſſographos; qui non modo videntur eam hinc deſumſiſſe, ſed legiſſe παραβολευσάμενος, quamuis editiones aliter habeant. Nam ea vox collocatur inter παραβολὴ & παράβολον, inter quæ litterarum ordo non patitur collocari παραβουλευσάμενος. Itaque veriſimillimum eſt heic quoque legendum eſſe παραβολευσάμενος τῇ ψυχῇ. Sic παράβολος apud Ariſtophanem, & ῥιψοκίνδυνος, *qui ſe in periculum conicit*; quo ſenſu habemus παραβεβλημένος 2 Macch. XIV, 38. Hæc autem eſt ipſa notio vocis apud *Heſychium*, qui eam interpretatur εἰς θάνατον ἑαυτὸν ἐκδιδούς, *qui ſe ipſe in mortis periculum conicit.* cætera.

que

que, vt nominis fert ratio, expertæ audaciæ & confidentiæ essent homines, quauis occasione ad immiscendum sese dissidiis, in ecclesia vel republica obortis, parati fuerint. Quemadmodum in controuersia inter *Cyrillum* episcopum & *Orestem* moderatorem *Alexandriæ* videntur fecisse. Quæ caussa fuit, quamobrem *Theodosius* eorum numerum ad quingentos reduxerit, eisque *præfecti Augustalis* inspectioni submissis seuere interdixerit, ne in vllis spectaculis publicis vel communi ciuitatis concilio, vel foro comparerent, nisi quis suam ipsius, vel tamquam procurator totius societatis caussam heic agendam haberet. Atque tunc sine vllo sui ordinis in subsidium adsumto solus in iudicium venire debebat. Et quamquam hanc legem, quantum ad primam eius partem, non multo post abrogauit, sexcentos eos esse & episcopum electionem & cognitionem eorum habere permittens; tamen in cæteris partibus vniuersis saluam & inuiolatam manere iussit, & denuo occasionibus & modis supra dictis in vnum coire [k] eis interdixit. Et *Iustinianus* hanc legem codici suo eam inscribens perpetuam fecit. Id quod ostendit, magistratus ciuiles hos *parabolanos* pro formidabili hominum cœtu semper reputasse, adeoque vigili animo & oculis obseruasse & habuisse arctius, vt ne, dum ecclesiæ seruirent, detrimentum adferrent reipublicæ, sed intra demandati sibi muneris limites sese tenerent.

LIBRI TERTII
CAPVT DECIMVM
DE CATECHISTIS.

§. I.

Catechistæ *non distinctus clericorum ordo, sed ex quouis alio ordine electi.*

HActenus de singularibus ordinibus ecclesiasticis in primitiua ecclesia disseruimus, qui ad singularia quædam officia & functiones obeundas fuerunt instituti. Erant autem offi-

(k) Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episc. leg. XVIII. Hi sexcenti viri reuerendissimi sacerdotis præceptis ac dispositionibus obsecundent: reliquis, quæ dudum latæ legis forma complectitur super his *parabolanis*, vel de spectaculis, vel de iudiciis, cæterisque (sicut iam statutum est) custodiendis.

cia quædam alia, quæ non distincti cuiusdam ordinis homines requirebant, sed a cuiusuis ordinis hominibus peragi poterant, de quibus etiam non nihil monendum est, quando iam in enarrandis ecclesiæ clericis sumus occupati. De *catechistis* primo loco dicemus, quorum erat, catechumenos primis religionis elementis instituere & hoc modo ad recipiendum baptismum præparare. Hoc officium interdum ab ipso episcopo peragebatur, quemadmodum ex loco quodam AMBROSII [*a*] apparet, vbi certa quadam die dominica post lectas sacras scripturas & habitum in eas sermonem, dimissis catechumenis, nonnullis competentibus, hoc est, baptismi candidatis, in baptisteriis symbolum se tradidisse, narrat. Hoc factum est *dominica palmarum*, vbi ipse episcopus catechumenos, pridie paschatis baptizandos, erudire consueuit. THEODORVS LECTOR [*b*] eiusdem consuetudinis meminit, cum perhibet, ante tempus *Timothei* episcopi *Constantinopolitani* symbolum *Nicænum* numquam in ecclesia publice recitari solitum, nisi semel in anno, nimirum die parasceues, hoc est, passionis & mortis Domini nostri IESV CHRISTI, quo episcopo moris fuit catechisare. Aliis temporibus presbyteri & diaconi erant catechistæ. CHRYSOSTOMVS hanc functionem obiit, quum esset presbyter *Antiochiæ*, vti ex ipsius quadam homilia [*c*] patet, quæ inscripta est κατήχησις πρὸς τοὺς μέλλοντας φωτίζεσθαι, *catechesis ad illuminandos*, h. e. *ad candidatos baptismi*. *Deogratias* catechistes erat, quum esset diaconus *Carthagine*, quemadmodum ex libro AVGVSTINI [*d*] *de catechisandis*

(*a*) Ambros. Ep. XXXIII. Post lectiones atque tractatum, dimissis catechumenis symbolum aliquibus competentibus in baptisteriis tradebam basilicæ.

(*b*) Theodor. Lector Collectan. lib II. p. 563. Τιμόθεος τὸ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ πατέρων τῆς πίστεως σύμβολον, καθ' ἑκάστην σύναξιν λέγεσθαι παρεσκεύασεν, ἐπὶ διαβολῇ δῆθεν Μακεδονίου, ὡς αὐτοῦ μὴ δεχομένου τὸ σύμβολον, ἅπαξ τοῦ ἔτους λεγόμενον πρότερον ἐν τῇ ἁγίᾳ παρασκευῇ τοῦ θείου πάθους τῷ καιρῷ τῶν γινομένων ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου κατηχήσεων. Tom. XXVI. Bibl. Patr. p. 86. h. Hæc latine ita habent: Timotheus ab amicis rogatus symbolum fidei trecentorum & octo decies patrum per singulas synaxes dici curauit, ad reprehensionem videlicet Macedonii, quasi ille symbolum hoc non receperit, cum antea semel tantum in anno in parasceue scilicet dominicæ passionis, *tempore*, *quo episcopus catechizabat*, recitatum esset.

(*c*) Chrysost. Hom. XXI. ad Popul. Antioch.

(*d*) August. de catechiz. rudibus c. I. Tom. IV. p. 293. edit. Paris. MDCXXXVII.

rudibus

rudibus discimus, quem isto rogante scripsit, subsidium quoddam in hoc peragendo officio ei subministraturus.

§. II.

Lectores non numquam catechistæ facti.

Neque vero soli superiores ordines hoc officio functi sunt, sed interdum etiam aliqui ex inferioribus ordinibus ad illud obeundum fuerunt selecti. *Optatus* lector duntaxat ecclesiæ *Carthaginensis* erat & *Cyprianus* tamen catechistam, siue vt ille loquitur [*e*], *doctorem audientium*, h. e. infimi ordinis catechumenorum, eum faciebat. *Origenes* haud sublimiorem gradum habuisse in ecclesia videtur, quum catechista *Alexandriæ* constitutus fuit. Nam & EVSEBIVS [*f*] & HIERONYMVS [*g*] eum duodeviginti tantum annos natum fuisse, dicunt, quum hoc ei officium demandaretur, id quod fuit ad minimum septem annis ante, quam per canones ecclesiæ diaconus ordinari potuit.

§. III.

Cur vocati sint a quibusdam græcis *scriptoribus* ναυτολόγοι.

Sub nomine *Clementis Romani* qui delitescit, auctor hoc videtur respexisse, quando ecclesiam cum naue & clericos cum nautis comparans, catechistas ab episcopis, presbyteris & diaconis manifesto distinguit. *Assimilentur*, inquit [*h*], *proreta episcopo, nautæ presbyteris, præfecti laterum diaconis, nautologi,* (quorum officium erat in nauem recipere vectores, cum illisque de naulo pacisci) *catechistis*. Hoc erat proprium catechistarum officium, docere catechumenos, quodnam esset pactum, quod

(Tom. IV. p. 893. edit. Basil. MDLXIX.) Dixisti, quod sæpe apud Carthaginem, vbi diaconus es, ad te adducantur, qui fide christiana imbuendi sunt, &c.

(*e*) Cypr. Ep. XXIV. al. XXIX. Optatum inter lectores *doctorem audientium constituimus.*

(*f*) Euseb. lib. VI. c. III. Ἔτος ἦγεν ὀκτωκαιδέκατον, καθ' ὃ τῷ τῆς κατηχήσεως προέστη διδασκαλείῳ. *Annum ætatis octauum decimum agebat* tunc, cum catechumenis instituendis præfectus est.

(*g*) Hieron. de scriptor. in Origene: *Decimo octauo* ætatis suæ *anno* κατηχήσεων opus adgressus, cætera.

(*h*) Clem. Ep. ad Iacob. n. XIV. (apud Coteler. Tom. I. p. 609.) παρεικάσθω ὁ πρωρεὺς ἐπισκόπῳ; οἱ ναῦται πρεσβυτέροις, οἱ τοιχάρχοι διακόνοις, οἱ ναυστολόγοι τοῖς κατηχοῦσι.

facere,

facere, & quænam essent conditiones, quas implere deberent, nimirum pœnitentia, fides & noua obedientia, si in nauem christianam, hoc est ecclesiam, recipi vellent, in qua per hunc modum in regnum cœlorum traiicere eos oporteret. Hoc intuitu catechistæ appellabantur ναυστολόγοι, & vt tales ab episcopis, presbyteris & diaconis distinguebantur. COTELERIVS [i] in bibliotheca quadam regis *Galliarum* codicem manuscriptum se inuenisse dicit, in quo eadem comparatio facta, & ex constitutionibus citata sit, his verbis: *Similis est ecclesia naui. Rector nauis Christus est; proreta episcopus; nautæ presbyteri; præfecti laterum diaconi; naustologi lectorum & ministrorum ordo.* Vt adeo in propatulo sit, catechistas non numquam ex inferioribus ordinibus fuisse electos, si qui eorum ad digne obeundum huius functionis partes idonei inuenti fuerint. Et hoc eo minus mirabitur, qui considerauerit, diaconissas, durante earum ordine, priuatum catechistarum officium, rudiores & rusticas feminas domi erudiendo, implere iussas fuisse: Quod heic nihil attinet euincere, quia iam supra de huius ordinis officiis loquentes [ii] illud demonstrauimus.

§. IV.

Num omnes catechistæ publice in ecclesia docuerint?

Sed in his casibus vniuersis vnum illud diligenter notandum est, non licuisse istis catechistis catechumenos suos publice in ecclesia instituere, sed tantum in priuatis auditoriis huic rei speciatim destinatis. VALESIVS [k] hoc de *Origene* obseruat,

(i) Cotel. Not. in Constit. Apostol. lib. II. c. LVII. p. 263. n. 40. Erant ναυστολόγοι seu ναυτολόγοι, qui in prora constituti, tum nauem intrantes recipiebant, tum vero cum nauigaturis de futuro itinere colloquebantur, de naulo paciscebantur. Quo circa *naustologos referunt* partim ianitores, ratione videlicet primi nautologorum officii; partim *catechistæ*, ratione posterioris. Quam secundam comparationem videre est inferius epistola dicta Clementis ad Iacobum c. XIV. & XV. In MS. Regio 2392 hæc nactus sum. Ἐκ τῶν διατάξεων· Ὅτι ἔοικεν ἡ ἐκκλησία νηΐ· ὁ μὲν κυβερνήτης ἐστὶν ὁ χριστός· ὁ δὲ πρωρεὺς, ὁ ἐπίσκοπος· οἱ ναῦται, οἱ πρεσβύτεροι· οἱ τοίχαρχοι, οἱ διάκονοι· οἱ ναυτολόγοι, τὸ τῶν ἀναγνωστῶν καὶ ὑπηρετῶν τάγμα.

(ii) Lib. II. c. XXII. §. IX. p. 353.

(k) Vales. Not. in Euseb. lib. VI. c. XIX. ad verba ἐπὶ τῷ κοινῷ τῆς ἐκκλησίας: Hinc colligitur Origenem, qui catechetes fuerat Alexandriæ, *in priuato auditorio, non autem in ecclesia catechumenos instituisse.* Neque enim Alexandro &

&c recte

& recte hoc colligit ex *inuectiua* DEMETRII episcopi *Alexandrini* in *Alexandrum* episcopum *Hierosolymitanum* & *Theoctistum* episcopum *Caesareensem*, qui *Origeni* publice in ecclesia concionandi impertierant auctoritatem, quum tamen nondum esset presbyter. Hæc ridicula fuisset accusatio, si ipse eamdem *Origeni* potestatem antea dedisset, quando duodeuicesimo ætatis anno catechista fuit *Alexandriæ*. RVFFINVS quidem in versione EVSEBII diserte adfirmat, *Demetrium* catechisandi & publice docendi in ecclesia ei dedisse auctoritatem [*l*]. Sed hæc interpolatio est & falsa verborum EVSEBII interpretatio, quæ id non dicunt, sed tantum [*m*], quod a *Demetrio* ecclesiæ episcopo catechumenorum institutio, siue, vti nos id reddiderimus, schola catechetica ipsi demandata fuerit, vbi probabiliter ante aliquod tempus etiam grammaticam & alias humaniores litteras docuerat. Eiusmodi scholas catecheticas ecclesiæ multis in locis coniunctas exstitisse, ex *nouella* quadam [*n*] LEONIS imperatoris palam est, qui loca ista sacra κατηχούμενα

Theoctisto episcopis id obiiceret, si Alexandriæ idem ab Origene factum fuisset. Item Hallier. de Hierarch. Eccles. lib. I. c. VII. p. 66.

(*l*) Ruffin. lib. VI. c. III. Videns Demetrius episcopus, quod ad ipsum præcipue doctrinæ gratia & prædicationis verbi Dei, multitudines plurimæ conuolarent, *catechizandi ei*, id est docendi *magisterium in ecclesia tribuit*.

(*m*) Euseb. lib. VI. c. III. ἐπειδὴ δὲ ἑώρα φοιτητὰς ἤδη πλείους προσιόντας, αὐτῷ μόνῳ τῆς τοῦ κατηχεῖν διατριβῆς ὑπὸ Δημητρίου τοῦ τῆς ἐκκλησίας προεστῶτος ἐπιτετραμμένης, ἀσύμφωνον ἡγησάμενος τὴν τῶν γραμματικῶν λόγων διδασκαλίαν τῇ πρὸς τὰ θεῖα παιδεύματα ἀσκήσει, ἀπορρήγνυσιν ἅτε ἀνωφελῆ καὶ τοῖς ἱεροῖς μαθήμασιν ἐναντίαν τὴν τῶν γραμματικῶν διατριβήν. Cum plures quotidie discipulos accedentes videret, propterea quod *catechumenorum institutio ipsi soli mandata fuerat a Demetrio episcopo*: ratus grammaticæ artis professionem cum diuinæ fidei institutione minime consentire, scholam grammaticæ litteraturæ vtpote inutilem & sacris disciplinis contrariam sine vlla cunctatione abiecit.

(*n*) Leo Nouel. LXXIII. Πρᾶγμα κακῶς μὲν καὶ πρὸ τοῦ κωλύεσθαι αὐτὸ δικαίως γινόμενον, χεῖρον δὲ μετὰ τὸ κωλυθῆναι τολμώμενον (φημὶ δὲ, τὸ ἐν τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ὑπερῴοις, ἅπερ ὁ πολὺς ἄνθρωπος κατηχούμενα καλεῖν ἔγνω, συνοικεῖν τινὰς γυναιξὶν) οὐκ ἄξιον παριδεῖν. Quæ res etiam antequam iure prohibita esset, detestabiliter committebatur, at vero post prohibitionem multo detestabilius audetur (quod nempe *in ecclesiarum cœnaculis, quæ promiscuum vulgus* κατηχούμενα *vocare solet*, quidam cum mulieribus habitant) eam neglectim habere æquum non est.
Vid. Concil. Trullan. c. XCVII. Τοὺς ἀδιακρίτως τοὺς ἱεροὺς τόπους κοινοποιοῦντας ἐν

vocat,

vocat, & ad eccleſiam ſpectauiſſe, dicit. Fortaſſis baptiſteria, vt AMBROSIO dicuntur, aut alia quædam loca huic inſtituto adhibita fuerunt.

§. V.

De ſucceſſione in ſchola catechetica Alexandrina.

Eiusmodi ſcholam, de qua diximus, eam fuiſſe, par eſt, credamus, in qua *Origenes* & tot alii viri celebres *Alexandriæ* prælectiones catecheticas habuerunt. *Pantænum* in hac ſchola an. CLXXXI. docuiſſe eamque ex antiqua conſuetudine doctrinæ ſacræ officinam fuiſſe & ad ætatem vſque ſuam duraſſe, auctor eſt EVSEBIVS [o]. HIERONYMVS originem eius a. *S. Marco*, primo eccleſiæ *Alexandrinæ* fundatore, deducit, *Pantænum* [p] philoſophiam chriſtianam *Alexandriæ* docuiſſe, adſerens, vbi conſuetudo fuerit antiquitus a S. *Marci* inde temporibus, ſemper habere *doctores eccleſiaſticos*. Vbi per doctores eccleſiaſticos non epiſcopos & presbyteros eccleſiæ, (qui in omnibus eccleſiis æque

τῶν ἐν τοῖς σεβασμίοις ναοῖς κατηχουμένων προστάσσομεν ἐξωθεῖσθαι. Eos, qui - - indiſcriminatim loca ſacra communia faciunt, etiam ex *catechumeniis*, quæ ſunt in venerabilibus templis, extrudi iubemus.

Balſam. in h. l. ἱεροὶ τόποι λέγονται οἱ ἀφιερωμένοι τῷ Θεῷ, ἤγουν οἱ θεῖοι ναοὶ, οἱ πρόναοι κατηχουμενεῖα, καὶ τὰ περὶ αὐτά. Sacra loca dicuntur, quæ ſunt Deo dicata, ædes ſcilicet diuinæ, & diuinarum ædium porticus ſeu veſtibula & *catechumenia*, & quæ circa ea ſunt.

Zonar. h. l. Ἱεροὺς τόπους οὐ τοὺς θείους ναοὺς ἐνταῦθα καλεῖ, ἀλλὰ τὰς περὶ αὐτοὺς κατοικίας, οἷά εἰσι τὰ λεγόμενα κατηχούμενα. Sacrorum locorum nomine non heic templa, ſed adiunctas templis habitationes, qualia ſunt, *quæ catechumena* appellantur, intelligit.

(o) Euſeb. lib. V. c. X. Ἡγεῖτο τηνικαῦτα τῆς τῶν πιστῶν αὐτόθι διατριβῆς, τῶν ἀπὸ παιδείας ἀνὴρ ἐνδοξότατος, ὄνομα αὐτῷ Πάνταινος· ἐξ ἀρχαίου ἔθους διδασκαλείου τῶν ἱερῶν λόγων παρ' αὐτοῖς συνεστῶτος· ὃ καὶ εἰς ἡμᾶς παρατείνεται· καὶ πρὸς τῶν ἐν λόγῳ καὶ τῇ περὶ τὰ θεῖα σπουδῇ δυνατῶν συγκροτεῖσθαι παρειλήφαμεν. Per idem tempus fidelium ſcholæ præerat vir doctrinæ cauſſa celeberrimus, nomine *Pantænus*, quippe iam *inde a priſcis temporibus*, ſacrarum litterarum ſchola in ea ciuitate fuerat inſtituta: quæ quidem *noſtra adhuc ætate* perſeuerat & ab hominibus tum eloquentia, tum diuinarum litterarum ſtudio inſtructiſſimis obtineri dicitur.

(p) Hieron. de Scriptor. c. XXXVI. Pantænus Stoicæ ſectæ philoſophus, iuxta quamdam veterum in Alexandria conſuetudinem, *vbi a Marco euangeliſta ſemper eccleſiaſtici fuerunt doctores* - - docuit ſub Seuero principe & Antonino cognomento Caracalla.

ac *Alexandriæ* ab initio fuerunt,) ſed philoſophiæ chriſtianæ doctores in ludo catechetico intelligit, quorum ibi ſucceſſio a primis iactis eccleſiæ fundamentis fuit. Et iſta ſucceſſio aliquot ſæculis poſt fuit continuata. Nam *Pantæno* ſucceſſit *Clemens Alexandrinus* [q]; *Clementi Origenes* [r]; *Origeni Heraclas* [s]; *Heraclæ Dionyſius* [t]. Quibus nonnulli [u] *Athenodorum*, *Malchionem*, *Athanaſium* & *Didymum* ſubiungunt. Et auctor *ſynodici græci* a PAPPO publicati [w] *Arium* in eadem ſchola, antequam hæreſin ſuam diſſeminaret, docuiſſe adfirmat. Facile eſſet plures alias

(q) Euſeb. lib. VI. c. VI. Πανταινὸν Κλήμης διαδεξάμενος τῆς κατ' Ἀλεξάνδρειαν κατηχήσεως εἰς ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ καθηγεῖτο. Per idem tempus *Clemens, qui Pantæno ſucceſſerat*, apud Alexandriam catechumenorum inſtitutioni adhuc præerat.

(r) Hieronym. de Scriptor. in Origene: *Hic* Alexandriæ diſperſa eccleſia decimo octauo ætatis ſuæ anno κατηχήσεως opus adgreſſus, poſtea a Demetrio eius vrbis epiſcopo *in locum Clementis* presbyteri confirmatus per multos annos floruit.

(s) Hieron. ibid. Conſtat eum — Alexandriam reuerſum *Heraclam* presbyterum — adiutorem ſibi feciſſe κατηχήσεως.
Euſeb. lib. VI. c. XXVI. Ἔτος ἦν τοῦτο δέκατον τῆς δηλουμένης ἡγεμονίας, καθ' ὃ τὴν ἀπ' Ἀλεξανδρείας μετανάστασιν ἐπὶ τὴν Καισάρειαν, ὁ Ὠριγένης ποιησάμενος, Ἡρακλᾷ τὸ τῆς κατηχήσεως τῶν αὐτόθι διδασκαλεῖον καταλείπει. Decimus hic erat annus iam dicti imperatoris Alexandri, cum *Origenes* ab vrbe Alexandria migraturus *ſcholam* ad fideles eius loci inſtituendos *Heraclæ dereliquit*.

(t) Euſeb. lib. VI. c. XXIX. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μετὰ Δημήτριον ἐπὶ τρισὶ καὶ τεσσαράκοντα ἔτεσι τὴν ἐπισκοπὴν ἐκτελέσαντα, Ἡρακλᾶς τὴν λειτουργίαν παρείληφεν. τῆς δὲ τῶν αὐτόθι κατηχήσεως τὴν διατριβὴν διαδέχεται Διονύσιος, εἷς καὶ οὗτος τῶν Ὠριγένους γενόμενος φοιτητῶν. Alexandriæ cum poſt mortem Demetrii, qui annos tres & quadraginta ſacerdotio perfunctus fuerat, Heraclas miniſterium ſuſcepiſſet eccleſiæ, *ſcholam ad ciues inſtituendos obtinuit Dionyſius*, qui & ipſe vnus e diſcipulis fuerat Origenis.

(u) Hoſpin. de templis lib. III. c V. p 352 b. Quem (Origenem) poſtea in eodem docendi munere *Heraclas*, *Dionyſius*, *Athenodorus*, *Malchion*, *Didymus*, *Athanaſius* aliique inſequuti ſunt, viri non in ſacris tantum ſed & profanis ſcientiis doctiſſimi, quos *catechiſtas* vocabant a præcipua & maxime neceſſaria parte inſtitutionis.

(w) Synodic. Tom. I. Concil. p. 1494. (p. 14. edit. Argentorat. MDCXXI. 4to)
Πέτρου ἐν κυρίῳ τελειωθέντος Ἀχιλλᾶς διαδέχεται, καὶ Ἄρειον τῇ αἱρέσει καὶ φιλαρχίᾳ κρατούμενον, καὶ τοῖς Μελετίου τολμήμασιν ἀνηθέως συμπράττοντα, δελεασθεὶς χειροτονεῖ πρεσβύτερον καὶ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διδασκαλείου προΐστησιν. Petro in Domino defuncto Achillas ſucceſſit: qui *Arium* ipſa hæreſi & dominandi cupiditate victum & Meletii auſis nefarie cooperantem deceptus presbyterum conſtituit & *ſcholæ Alexandrinæ præfecit*.

 iſtius-

istiusmodi scholas, quae *Romae*, *Caesarea*, *Antiochia* & alibi locorum fuerunt, recensere; sed de his loquendi alia nobis sese offeret occasio, quando christianorum imperatorum inuitamenta ad aperiundos bonarum litterarum ludos & constituendos liberalium artium & scientiarum magistros sumus consideraturi. Quae de hoc argumento in medium heic adtulimus, ea in praesenti sufficere possunt, vt, quodnam catechistarum officium & quis scholarum catecheticarum in ecclesia vsus fuerit, inde condiscamus.

LIBRI TERTII
CAPVT VNDECIMVM
DE ECCLESIECDICIS ET DEFENSORIBVS, SEV SYNDICIS ECCLESIAE.

§. I.

Quinque genera **defensorum** ***notantur, quorum duo tantum ad ecclesiam spectant.***

Aliud officium, de quo heic fas est dicere, quia interdum, etsi non semper, a clericis administratum fuit, est officium *defensorum*. Quod vt intelligatur, primum necesse est distinguere inter *ciuiles* & *ecclesiasticos defensores*. GOTHOFREDVS enim generatim quatuor eorum genera fuisse existimat, videlicet *defensores senatus*, *defensores vrbium*, *defensores ecclesiarum* & *defensores pauperum*. Sed vnum adhuc addere potuisset eorum, quos [*a*] VLPIANVS *defensores rerumpublicarum* nuncupat, quorum officium erat, in gerendis publicis corporis seu societatis, ad quam pertinebant, negotiis procuratores seu syndicos agere: quod genus *defensorum* primum ab *Alexandro-Seuero*, vt LAMPRIDIVS [*b*] in vita eius commemorat, institutum est. *Defensores ciuitatum*, siue, vt alias vocantur, *defensores plebis*, genus quoddam tribunorum plebis erant, quorum inter officia hoc erat praecipuum, vt plebeia conditione homines ab insultibus & oppressione magnorum & diuitum defenderent. Horum ad imitationem *ecclesiasti-*

(*a*) Digest lib. XLIX. tit. IV leg. 1. §. 13. Tutores, item *defensores rerumpublicarum* & curatores adolescentium vel furiosi tertium diem habere debent, idcirco quia alieno nomine appellant.

(*b*) Lamprid. Vit. Alexand. Corpora omnium constituit, vinariorum, lupinariorum, caligariorum & omnino omnium artium; hisque ex sese *defensores* dedit.

cos

cos defensores institutos fuisse autumo, quemadmodum eorum tum appellatio tum officium aperte indicare mihi videtur.

§. II.

De defensoribus pauperum.

Defensores pauperum idem prorsus in ecclesia, quod *defensores plebis* in republica, gerebant officium. Si quis enim vel ex pauperibus, vel virginibus vel viduis ad ecclesiam pertinentibus a diuite quodam iniuriam pateretur vel opprimeretur, horum defensorum, tamquam curatorum & aduocatorum illarum erat, eis succurrere & ad magistratus de attribuendo illis iure adire. Hoc ex decreto, in concilio quinto [c] *Carthaginensi* an. CCCCI. facto, patet, quod etiam codici *Africano* insertum est, & ita habet: *Ab imperatoribus vniuersis visum est postulandum, propter adflictionem pauperum, quorum molestiis sine intermissione fatigatur ecclesia, vt defensores eis, aduersus potentias diuitum, cum episcoporum prouisione delegentur.*

§. III.

De defensoribus ecclesiæ, *eorum officio & functione.*

Quod ad aliud defensorum genus attinet, qui dicuntur *defensores ecclesiæ* (de quibus separatim loquor, quia GOTHOFREDVS inter eos distinguit, aliis licet eos vnos eosdemque esse statuentibus) istorum officium cum alius generis ciuilium defensorum, quos *defensores rerumpublicarum* nuncupant, officio prorsus idem videtur fuisse. Sicut enim hi procuratores & syndici suæ quisque societatis erant, ad publica collegiorum suorum negotia legibus gerenda obligati, quotiescumque sese offerret occasio: ita isti pro ecclesia, cuius erant procuratores, idem faciebant. Caussam ecclesiæ vel cuiusuis ecclesiastici agere eos oportebat, si quis iniuria adfectus vel oppressus a ciuili quodam iudicio in integrum restitui necesse haberet. Quod si caussa illic decidi non posset, ad ipsos imperatores nomine ecclesiæ eam deferre ab eisque peculiare mandatum in oppressi gratiam

(c) Conc. Carth. V. c. IX. (Tom. II. p. 1217.) vid. Cod. eccles. African. c. LXXV. (Tom. II. Conc p. 1095. 1096.) Σύμπασιν ἔδοξεν αἰτῆσαι ἀπὸ τῶν βασιλέων διὰ τὴν πενήτων κάκωσιν, ἧς ταῖς ἐπαχθείαις ἀπαύστως ἡ ἐκκλησία παρενοχλεῖται, ὥστε ἐκδίκους τούτοις μετὰ τῆς τῶν ἐπισκόπων προνοίας ἐπιλεγῆναι κατὰ τῆς τῶν πλουσίων τυραννίδος.

procurare debebant. Ita POSSIDIVS [d] in vita *Augustini* narrat, quod quum circumcelliones effrenata & furiosa animi cupiditate rapti ex clericis catholicis nonnullos spoliassent & occidissent, *defensor ecclesiæ* has iniurias vltus & persequutus fuerit, ne pax ecclesiæ amplius turbaretur vel impediretur. Similiter in concilio *Carthaginensi* primo [e] legimus, quod, quum sit contra leges imperatorias, si quis laicus clerico officium sæculare demandare sustineat, talis iniuria ecclesiæ illata, vindicari possit, si *ecclesiæ defensores* officio suo non desint. Quod aperte indicat, defensorum officium fuisse, iura ecclesiæ legibus concessa fideliter tueri, & si qua eorum violatio fieret, violatores coram magistratibus persequi, & sententiam, quam in ecclesiæ gratiam ferrent, exsequi. Porro ex lege quadam *Arcadii* & *Honorii* proxime sequenti paragrapho recitanda, obseruari potest, in casu necessitatis similiter ad imperatores adire, eorumque mandata ad iudices inferiores deferre debuisse, si aliter ius obtinere non possent. Per canonem quemdam concilii *Chalcedonensis* defensores potestate etiam instruuntur otiosos monachos & clericos admonendi, qui sine venia vel mandato episcopi sui in regiam ciuitatem *Constantinopolim* commeabant: et si admoniti nihilo secius ibi commorari pergerent, iidem defensores vi inde expellere [f] & ad lares suos repetendos adigere eos poterant. Ex legibus etiam *Iustiniani* [g] patet, defensores vna cum oeconomis inspectores fuisse quosdam *copiatarum* siue magnæ societatis *decanorum*, quorum erat in exsequiis

(d) Possid. Vit. Aug. c. XII. De qua re, ne pacis ecclesiæ amplius impediretur profectus, *defensor ecclesiæ* inter leges non siluit. cætera.

(e) Conc. Carth. I. c. IX. (Tom. II. p. 616.) Ipsis non liceat clericos nostros eligere apothecarios vel ratiocinatores. Quod si iniuria constitutionis imperatoriæ clericos inquietandos putauerint, si *defensio ecclesiastica* nos non deridet, pudor publicus vindicabitur.

(f) Concil. Chalced. c. XXIII. ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος, τοὺς τοιούτους ὑπομιμνήσκεσθαι μὲν πρότερον διὰ τοῦ ἐκδίκου τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἁγιωτάτης ἐκκλησίας ἐπὶ τὸ ἐξελθεῖν τῆς βασιλευούσης πόλεως· εἰ δὲ τοῖς αὐτοῖς πράγμασιν ἐπιμένοιεν, ἀναισχυντοῦντες, καὶ ἄκοντας αὐτοὺς διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐκβάλλεσθαι καὶ τοὺς ἰδίους καταλαμβάνειν τόπους. Statuit sancta synodus, vt ii prius a *sanctissimæ ecclesiæ defensore* admoneantur, vt imperatoria vrbe excedant: si autem in iisdem negotiis impudenter perseuerent, vt *per eundem defensorem eiiciantur*, & in propria loca reuertantur.

(g) Iustin. Nouel. LIX. c. I. seqq.

mini-

ministrare, vt antea ostendimus. Horum cura, tum quod ad eos ipsos, tum quod ad eorum reditus, defensoribus commissa erat. Inquirere itidem debebant, num singuli clerici ad ecclesiam pertinentes, matutinæ pariter & vespertinæ liturgiæ in ecclesia sedulo interessent, & ad episcopum referre, si quis eam neglexisset, vt censura ecclesiastica [h] animaduertere in eum posset. Hæc fuere præcipua, si non sola, defensorum in primitiua ecclesia officia. Spiritualem enim potestatem seu iurisdictionem in clericos habebant nullam; neque ad caussas criminales, grauiores leuioresue essent, episcopi nomine audiendas tum admitti consueuerunt; sed hæc ad eos posterioribus sæculis deuoluta sunt, vti MORINVS [i] longa quadam dissertatione de hoc argumento fuse ostendit, quo lectorem huius rei cupidum remitto, satis habens de officio defensorum ea tradidisse, quæ proximis post eorum institutionem temporibus in vsu fuisse, reperi.

§. IV.

De eorum natura & qualitate. Vtrum clerici fuerint an laici.

Sequitur nunc, vt in naturam & qualitatem eorum inquiramus, vtrum de clericis fuerint, vel laicis? In hoc enim viri docti non consentiunt. PETAVIVS [k] eos semper laicos fuisse dicit. MORINVS [l] autem & GOTHOFRE-

(h) Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episc. leg. XLII. n. 10. Διὸ παντὶ τρόπῳ τοὺς κληρικοὺς ψάλλειν κελεύομεν, καὶ καταζητεῖσθαι αὐτοὺς παρὰ τῶν κατὰ καιρὸν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, καὶ δύο πρωτοπρεσβυτέρων ἑκάστης ἐκκλησίας, καὶ τοῦ καλουμένου ἄρχοντος ἤτοι ἐξάρχου καὶ τοῦ ἐκδίκου ἑκάστου ἁγιωτάτης ἐκκλησίας, καὶ τοὺς μὴ εὑρισκομένους ἀμέμπτως ταῖς λειτουργίαις προσκαρτεροῦντας ἔξω τοῦ κλήρου καθίστασθαι. Quapropter omnimodo clericos psallere iubemus, & ipsos inquiri a Deo amantissimis pro tempore episcopis & duobus presbyteris in singulis ecclesiis, & ab eo, qui vocatur archos vel exarchos & ab *ecdico* siue *defensore* cuiusque sanctissimæ ecclesiæ: & eos, qui inuenti non fuerint inculpate in liturgiis perseuerantes, extra clericum constitui.

(i) Morin. de Ordinat. Eccles. part. III. Exercit. XVI. c. VII. tot. p. 236 - 239.

(k) Petav. Not. in Epiphan. Hæres. LXII. n. X. Fuit defensor non ordinis sed officii non en, *quod laici gerebant*, qui ecclesiæ iura in ciuili foro propugnabant.

(l) Morin. ibid. Exercit. XVI. c. VI. n. XVI. Dico ex antiquis monumentis constare, *illos ecclesiarum defensores potissimum fuisse clericos*. Dicit enim synodus Chalced. *Si oeconomum aut defensorem aut paramonarium promoueat episcopus &c.* Sed oeconomus erat clericus, ergo & defensor. Deinde dignita-

DVS [m] ex meliore ratione contrarium tuentur, quod initio generatim ex clericis selecti fuerint, vsque dum ex peculiaribus quibusdam rationibus satius esse visum sit, habere legis peritos, qui hoc munere in ecclesiis *Africanis* fungerentur. Hæc mutatio circa annum CCCCVII. facta est, quando patres *Africani* in concilio *Carthaginensi* [n] hac de re ita statuerunt: *Placuit, vt petant legati a gloriosissimis imperatoribus, vt dent facultatem DEFENSORES constituendi SCHOLASTICOS, qui in actu sunt vel in munere defensionis caussarum, vt more sacerdotum prouinciæ, iidem ipsi, qui defensionem ecclesiarum susceperunt, habeant facultatem pro negotiis ecclesiarum, quoties necessitas flagitauerit, vel ad obsistendum obrepentibus vel ad necessaria suggerenda, ingredi iudicum secretaria.* Huic petitioni gratificaturus HONORIVS post paullo legem publicauit, qua libertatem eis concessit pro lubitu aduocatum sibi eligendi defensorem. Lex ea ita habet [o]: *Priuilegia, quæ ecclesiis & clericis legum decreuit auctoritas, hoc quoque præceptione sancta & inuiolata permanere decernimus. Atque hoc ipsis præcipuum ac singulare deferimus, vt quæcumque ad ecclesiam tantum pertinentia specialiter fuerint impetrata non per coronatos* (hoc est, GOTHOFREDO recte explicante, non per clericos) *sed ab aduocatis, eorum arbitratu & iudicibus*

tem illam conferebat episcopus: Probabilissimum est igitur nulli alii quam clerico illam contulisse. Præterea eiusdem concilii c. XXIII. auctoritatem dat defensori Constantinopolitano vrbe eiiciendi clericos & monachos in ea sine episcopi mandato diuersantes, eosque domum repetere cogendi. Sane non videntur patres laico homini potestatem istam in clericos & monachos concessuri. Hoc confirmat eiusdem concilii actio I. in qua sæpius refertur Ioannes quidam presbyter & defensor; & infra videbimus quemdam Romanum defensorum sacerdotali dignitate insignitum. Solebat enim Gregorius defensores & rectores patrimoniorum ecclesiæ presbyteros, diaconos & subdiaconos constituere, vt legere est in eius vita apud Ioannem diaconum lib. I. c. LIII. Immo & episcopos, vt ipse testatur lib. X. ep. XLVI.

(m) Gothofred. Not. in Codic. Theod. lib. XVI. tit. II. de epist. leg XXXVIII. p. 77. Clerici hactenus ipsi ad ecclesiarum defensionem iudiciis sese stitisse videntur: id quod tandem ipsis ecclesiasticis indecens visum: visumque satius, per aduouatos, & sic laicos, simul & forensium rerum peritos, ecclesiam & ecclesiastica priuilegia in ciuili foro defendi.

(n) Concil. African. vulgo dictum can. LXIV. conf. in eamdem sententiam Cod. Can. Afr. Gr. Lat. c. XCVII. (Tom. II. Conc. p. 1113.) & Concil. Mileuitan. II. c. XVI. (Tom. II. Conc. p. 1541)

(o) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episcop. leg. XXXVIII.

immo-

innotescant & sortiantur effectum. Vt adeo iam non amplius defensores de clericis esse necesse esset sed hoc officium frequenter laicis demandaretur. Quod ipsum porro ex ZOSIMI papæ [p], qui circa illud tempus vixit, quadam epistola manifestum est, vbi *Defensores*, inquit, *ecclesiæ, qui ex laicis fiunt, supra dicta obseruatione teneantur, si meruerint esse in ordine clericatus.* Verumtamen in quibusdam locis etiam postea defensores ex clericis fuisse, deprehendimus. MORINVS enim ostendit, in prima concilii *Chalcedonensis* sessione crebram *Ioannis* cuiusdam presbyteri ac [q] *defensoris* fieri mentionem; quemadmodum etiam in multis GREGORII MAGNI epistolis ecclesiæ *Romanæ* defensores ex clericis fuisse dicuntur. Quibus fragmentum aliquod THEODORI LECTORIS ex DAMASCENO [r] sumtum addam, qui de *Ioanne* quodam loquitur, qui ecclesiæ *S. Stephani Constantinopoli*, imperante *Anastasio*, hoc est, sæculo sexto ineunte, diaconus & defensor fuerit. Ex quibus omnibus aduersus PETAVIVM clarissime euincitur, defensores interdum ex clericis & non semper ex caussidicis & laicis, fuisse adoptatos.

§. V.

Ἔκδικοι & ἐκκλησιέκδικοι inter græcos *iidem cum ecclesiæ* latinæ *defensoribus.*

Non prætermittam, oportet, lectorem heic monere, quos *latini* defensores nominauerint, eos a *græcis* plerumque ἐκδίκους & ἐκκλησιεκδίκους appellatos esse, quod idem ac defensores significat; licet GOTHOFREDVS [s] sine vlla idonea caussa distinctio-

(p) Zosim. ep. I. c. III. (Tom. II. conc. p. 1557.)

(q) Concil. Chalced. Act. I. (Tom. IV. p. 156. a.) Ἰωάννης ὁ εὐλαβέστατος πρεσβύτερος καὶ ἔκδικος, Ioannes religiosissimus *presbyter & defensor*. it. p. 249. a. d. p. 252. a. p. 253. b. &c.

(r) Damascen. Orat. III. de Imagin. p. 799. vid. quæ sequuntur ex Theodoro. Fragm. Theodor. Lect. edit. a Vales. p. 583. Ἰωάννης δέ τις διάκονος καὶ ἔκδικος τῆς πολιχνίτου εὐαγοῦς οἴκου Στεφάνου τοῦ τῶν μαρτύρων πρώτου κ. τ. λ. Ioannes quidam *diaconus ac defensor* supra memoratæ sanctæ ecclesiæ protomartyris Stephani &.

(s) Gothofr. Not. in Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. leg. XXXVIII. Vt ad istos de foro seu *laicos defensores* reuertamur, *cum his perperam misceri video πρεσβύτας seu ἐκδίκους*, de quibus Epiphanius ante hanc legem hæresi LXXII. & can. I. Chalced. Hi enim inter clericos vel clericis proximi censentur.

nem

nem inter eos statuat. Nam non tantum eorum functiones & potestas eædem esse perhibentur, sed etiam vbi *græci* de *latinis* defensoribus loquuntur, ἐκδίκους eos nuncupant, quemadmodum vel in codice ecclesiæ *Africanæ* (t) a IVSTELLO edito, vel a *græcis* vulgo sic dicto concilio *Carthaginensi*, ab EHINGERO (u) & BEVEREGIO (x) in Pandectis publicato, videre est. An vero προστάτης aliud *græcum* nomen defensoris sit, non adeo liquet. Vocabulum illud semel ab EPIPHANIO (y) adhibitum legitur, qui loquens de quodam *Cyriaco*, Κυριακὸν προστάτην eum appellat, quod PETAVIVS reddit *Cyriacum defensorem*. Videtur quidem officium quoddam in ecclesia habuisse, quia in epistolæ cuiusdam subscriptione clericis, presbyteris, diaconis, hypodiaconis & lectoribus iungitur: an vero hæc idonea faciendi eum defensorem ratio sit, id prudenti lectori diiudicandum relinquo.

§. VI.

Cancellarii & defensores *vni iidemque in ecclesia primitiua.*

Res vna adhuc discutienda est, antequam huius argumenti tractationem seponamus; nimirum num *cancellarii* & *defensores* vni & iidem in ecclesia primitiua fuerint? Ad quod vt respon-

(t) Cod. Can. Eccles. Afric. c. LXXV. ap. Iustellum p. 368 ὥστε ἐκδίκους τούτους μετὰ τῆς τῶν ἐπισκόπων προνοίας ἐπιλεχθῆναι κατὰ τῆς τῶν πλουσίων τυραννίδος. Vt *defensores* eis aduersus potentias diuitum cum episcoporum prouisione delegentur. Ibid. can XCVII. p. 383. . ὥστε δοθῆναι ἄδειαν τοῦ καταστῆσαι ἐκδίκους σχολαστικοὺς - vt dent facultatem *defensores* constituendi *scholasticos*.

(u) Concil. Carth. Gr. ap. Ehinger. c. LXXVI. (pag. 265.) ὥστε ἐκδίκους τούτους μετὰ τῆς τῶν ἐπισκόπων προνοίας ἐπιλεχθῆναι κ. τ. λ. vt sub not. antec. (t).
Can. XCIX. αἰτήσασιν ἀπὸ τῶν ἐνδοξοτάτων βασιλέων, ὥστε δοθῆναι ἄδειαν τοῦ καταστῆσαι ἐκδίκους σχολαστικοὺς κ. τ. λ.

(x) Concil. Carth. ap. Beuereg. c. LXXVIII. Περὶ ἐκδίκων τῶν ἐκκλησιῶν τῶν ὀφειλόντων παρὰ τοῦ βασιλέως αἰτηθῆναι - - ὥστε ἐκδίκους τούτους μετὰ τῆς τῶν ἐπισκόπων προνοίας ἐπιλέγεσθαι κατὰ τῆς τῶν πλουσίων τυραννίδος. De *defensoribus* ecclesiarum, quæ ab imperatoribus peti debent. - - vt iis *defensores* cum episcoporum prouidentia eligantur aduersus diuitum tyrannidem.
Can C. αἰτήσασιν ἀπὸ τῶν ἐνδοξοτάτων βασιλέων, ὥστε δοθῆναι ἄδειαν τοῦ καταστῆσαι ἐκδίκους σχολαστικοὺς κ. τ. λ. petant a gloriosissimis imperatoribus, vt detur facultas constituendi *defensores scholasticos* &c.

(y) Epiph. Hæres. LXXII. Marcel. n. X.

dean,

deam, manifestum esse, dico, quod non fuerint; quia quamprimum vllam officii *cancellariorum* in ecclesia mentionem inuenimus, expresse ab *ἐκδίκοις* seu defensoribus distinguuntur. In *nouella Heraclii* sæculo septimo ineunte facta, qua administrorum ecclesiasticorum, qui in magna ecclesia *Constantinopolitana* esse permittebantur, numerus circumscriptus est, dicitur, debere ibi esse *duos syncellos*, *defensores* [z] *decem*, referendarios duodecim, notarios quadraginta, sceuophylaces, qui presbyteri sint, quatuor, qui diaconi, sex, qui lectores, duos. Non facile est ad definiendum, quodnam *cancellariorum* officium eo tempore fuerit; sed qualecumque demum illud fuerit, ex hoc ipso tamen patet, illos non eosdem fuisse cum defensoribus. Qui legis ciuilis periti sunt, *cancellarios* in foro ciuili non iudices, sed ministros, iudici in inferiore quadam statione apparentes, fuisse norunt. Quod ex titulo quodam, in codice tum *Theodosiano* tum *Iustinianeo* [a] *de adsessoribus & domesticis & cancellariis iudicum*, luculenter patet. HOTTOMANNVS & ACCVRSIVS pro scribis & tabellionibus eos habent; at GOTHOFREDVS in eruditis adnotationibus suis [b] in *codicem Theodosianum* ex CASSIODORO & AGATHIA fuse probat, fuisse custodes secretarii & *cancellarios* dictos, quod steterint ad cancellos, qui secretum a reliquo foro separabant. Ita vt eorum officium tum non fuerit, sedere tamquam iudices & adsessores, sed iudicibus apparere & pacem & bonum ordinem sub ipsis tueri. Et si hæc cancellariorum conditio in republica fuit, eiusmodi aliquod officium in ecclesia tempore *Heraclii*, qui primus eorum meminit, habuisse, credibile est; sed quodnam illud officium præcipue fuerit, ego vlterius definire mihi non sumo, quam quod non idem fuerit cum officio defensorum ecclesiæ.

(z) Heracl. Nouel. II. ap. Leunclav. Iur. Gr. Rom. Tom. I. p 79. τοὺς μὲν θεοφιλεῖς συγκέλλους εἰς δύο τὸν ἀριθμὸν περιστάντας, καγκελλαρίους δὲ εἰς ιβ, ἐκδίκους δὲ εἰς ι, ῥεφερενδαρίους δὲ εἰς ιβ, νοταρίους δὲ εἰς μ, σκευοφύλακας δὲ, πρεσβυτέρους μὲν δ, διακόνους δὲ ϛ, ἀναγνώστας δὲ δύο.

(a) Cod. Theod. lib. I. tit. XII. De adsessoribus, domesticis & *cancellariis*.
Cod. Iustin lib. I. tit. LI. De adsessoribus, & domesticis & *cancellariis* iudicum.

(b) Gothofred. Comment. in Cod. Th. lib. I. tit. XII. de Adsessor. leg. III. pag. 70. 71. 72. 73.

§. VII.

Num defensorum officium idem fuerit, quod hodiernorum nostrorum cancellariorum officium?

Quaeri igitur poterit, an hodiernorum nostrorum cancellariorum officium similitudinem quamdam cum defensorum in ecclesia antiqua officio habeat? Sunt viri quidam eruditi, qui eos prorsus eosdem esse statuunt. BEVEREGIVS episcopus vtrorumque auctoritatem ex eodem fonte deriuat: Dicit enim [c], defensores caussas non suo sed episcopi nomine examinasse; neque vero eas tantum, quae ad pauperes, patrocinium ecclesiae implorantes, attinerent; „sed etiam presbyteris & diaconis, „cum quocumque vel clerico vel laico litem habentibus, eam„dem licuisse apud πρωτέκδικον seu defensorem mouere. Vnde „concludit, hosce nullos alios esse ecclesiasticos officiales, quam „qui olim ἔκδικοι, πρωτέκδικοι, ἐκκλησιέκδικοι & defensores ec„clesiae nuncupati sint. Optandum erat, vt vir iste doctus antiqua documenta adtulisset pro potestate, quam vetustis illis defensoribus adscribit. Tunc enim similitudine ad cancellarios sub alio nomine propius accedere viderentur. Sed vero testimonia, quae adducit, noua omnia sunt, videlicet PAPIAE *glossarium*, BALSAMONIS *meditata* & catalogi administrorum in ecclesia *Constantinopolitana*, vtpote qui libri aliquot saeculis post primam defensorum institutionem, & iis temporibus scripti sunt, vbi *protecdicus* inter *graecos* magnae auctoritatis & potestatis minister euaserat. Vt adeo, etiamsi cancellariorum potestas eadem fuerit, quae potestas ἐκδίκων inter recentiores *graecos*; adhuc tamen non satis solide probatum esse videatur, quod cum potestate veterum defensorum prorsus conueniat: siquidem veterum defensorum negotium non fuit, iudicum sed aduocatorum explere officium, nimirum iura pauperum & priuilegia ecclesiae aduersus quosuis in ea inuolantes defendere. Si quis vero ex antiquis monimentis ostendere potuerit, defensoribus ampliorem fuisse potestatem, orbem eruditum huius rei patefactione maximopere sibi deuinxerit. Interim lector veniam mihi dabit, quod non maiorem eis potestatem adsignauerim, quam faciendi habui auctoritatem. Res obseruatu digna est,

(c) Beuereg. Not. in can. XXIII, concil, Chalced. p. 122. 123.

& viro-

& virorum doctorum ingenia exercere & amplioris disquisitionis argumentum esse poterit.

LIBRI TERTII
CAPVT DVODECIMVM
DE OECONOMIS.

§. I.

Oeconomi *seculo quarto instituti. Institutionis eorum caussae.*

IN seculi quarti & quinti scriptoribus frequenter ministrum quemdam ecclesiae offendimus, a *graecis* [a] οἰκονόμον & *latinis* [b] oeconomum vel, vt in AVGVSTINO [c] habetur, *praepositum domus* appellatum. Huius officium erat, totius dioecesis reditus, inspectante episcopo, administrare. Antiquitus enim, vti alio loco [cc] ostendimus, omnes ecclesiae reditus episcopi fidei concrediti erant, vt ipso mandante & dirigente clericis & pauperibus ecclesiae distribuerentur: qua in re gerenda archidiaconi sui opera plerumque vtebatur, quippe quem in ferundo magno onere, quod ipsi incumbebat, socium sibi adsciuerat. Sed gentilibus vndiquaque ad fidem christianam sese conuertentibus, & dioecesi qualibet & reditibus ecclesiasticis augescentibus, episcopus ipsiusque archidiaconus alius generis sat multis negotiis implicabantur, quibus maximam temporis sui partem impendere debebant: atque hinc ministros in hunc finem constituere eisque sub nomine *oeconomorum* ecclesiae hoc negotium demanda-

(a) Concil. Chalced. c. II. (Tom. IV. conc. p. 755.) Εἴ τις ἐπίσκοπος -- προβάλλοιτο ἐπὶ χρήμασιν ἢ οἰκονόμον, ἢ ἔκδικον κ. τ. λ. Can. XXV. τὰς μὲν τοι πρόσοδον τῆς χηρευούσης ἐκκλησίας σώας φυλάττεσθαι παρὰ τῷ οἰκονόμῳ τῆς ἐκκλησίας. Viduae ecclesiae reditus apud ecclesiae *oeconomum* saluus custoditor.

Can XXVI. Ἐπειδὴ δὲ ἔν τισιν ἐκκλησίαις, ὡς περιηχήθημεν, δίχα οἰκονόμων οἱ ἐπίσκοποι τὰ ἐκκλησιαστικὰ χειρίζουσι πράγματα κ. τ. λ. Quoniam in nonnullis ecclesiis, vt saepe a nobis auditum est, episcopi absque *oeconomo* tractant res ecclesiasticas &c.

(b) Liberat. Breuiar. c. XVI. (Tom. V. concil. p. 765. c.) Cum quibus erat Ioannes ex *oeconomo* presbyter factus Tabennesiotis &c. - - Factusque est iterum *oeconomus* habens caussas omnium ecclesiarum.

(c) Possid. Vit. Augustin. c. XXIV. vid. sequent. not. (i) pag. 69

(cc) Lib. II. c. IV. §. VI. vol. I. p. 108. seqq.

 re,

re, necessarium credebatur. MORINVS [d] ad deuitandam suspicionem institutos eos fuisse, existimat; neque dubium est, quin in quibusdam ecclesiis hoc consilio instituti fuerint. Nam in residuis fragmentis concilii *Tyrii*, an. CCCCXLVIII. habiti, quae actis concilii *Chalcedonensis* [e] inserta sunt, legimus, *Ibam* episcopum *Edessae*, quum a nonnullis dissipatorum ecclesiae redituum accusaretur, promisisse, se in posterum reditus per oeconomos ex clero ordinatos ad formam ecclesiae maximae *Antiochenae* administrandos curaturum. Neque fere dubium est, quin similis accusatio, in concilio *Chalcedonensi* aduersus *Dioscorum* episcopum *Alexandrinum* facta, ratio fuerit, quae concilii istius patres induxerit ad generale aliquod decretum hac in caussa in hanc quidem sententiam faciendum [f]: *Quoniam in nonnullis ecclesiis, vt saepe a nobis auditum est, episcopi absque oeconomo tractant res ecclesiasticas, placuit omnem ecclesiam episcopum habentem, ex proprio clero oeconomum habere, vt nec sine testibus sit ecclesiae administratio, nec ideo res eius dissipentur & probrum & dedecus sacerdotio inuratur.* Sed istum casum in omnibus ecclesiis exstitisse, persuadere mihi non possum. Hi enim canones manifesto contra eos episcopos facti sunt, qui res ecclesiae administrabant *ἀμάρτυροι sine testibus*, vt

(d) Morin. de ordinat. eccles. Part. III. Exercit. XVI. c. V. n. III. Cum bona tam immobilia quam quotidianae fidelium oblationes ad omnem clerum pertinerent, nec esset designata aliqua pars, quae huius vel illius esset clerici, his bonis curandis, administrandis, & distribuendis deputatus erat e clero aliquis, quem *oeconomum* canones appellant, *ne si episcopus* ea solus administrasset, excepisset, distribuisset, *suspectus aliquando fieret rei communis, male administratae, surreptae, sibi vindicatae*, atque eo nomine apud clerum & laicos male audiret.

(e) Concil. Chalced. Act. IX. (Tom. IV p. 628) Ἔδοξε τῷ αὐτῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ Ἴβᾳ, ἐξ οἰκείας γνώμης ἐπαγγείλασθαι, ὅτι δὴ τοῦ λοιποῦ κατὰ τύπον τὸν ἐν τῇ μεγίστῃ τῶν Ἀντιοχέων ἐκκλησίᾳ διοικεῖται τὰ πράγματα διὰ οἰκονόμων ἐκ τοῦ κλήρου προβαλλομένων ὑπὸ τῆς αὐτοῦ θεοσεβείας. Placuit eidem religiosissimo episcopo Ibae ex propria voluntate promittere, quod de caetero secundum formam Antiochenae maximae ciuitatis *gubernarentur res per oeconomos ex clero ordinatos* ab eius religiositate.

(f) Concil. Chalced. c. XXVI. Ἐπειδὴ ἔν τισιν ἐκκλησίαις, ὡς περιηχήθημεν, δίχα οἰκονόμων οἱ ἐπίσκοποι τὰ ἐκκλησιαστικὰ χειρίζουσι πράγματα· ἔδοξε πᾶσαν ἐκκλησίαν ἐπίσκοπον ἔχουσαν, καὶ οἰκονόμον ἔχειν ἐκ τοῦ ἰδίου κλήρου, οἰκονομοῦντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ κατὰ γνώμην τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου· ὥστε μὴ ἀμάρτυρον εἶναι τὴν οἰκονομίαν τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐκ τούτου τὰ τῆς ἐκκλησίας σκορπίζεσθαι πράγματα, καὶ λοιδορίαν τῇ ἱερωσύνῃ προστρίβεσθαι.

verba

verba canonis habent; hoc eſt, ſine archidiacono vel oeconomo, de fideli eorum adminiſtratione teſtaturis. At in iſtis eccleſiis, vbi epiſcopi archidiaconum ſuum in auxilium adhibuerunt, iſta cauſſa conſtituendi oeconomum locum habere non potuit, quia ſuſpicioni malæ adminiſtrationis, æque bene archidiaconi ac alius cuiusdam miniſtri, cui hæc res committi poterat, teſtimonio prouiſum fuit. Et propterea generaliorem &, vt ego quidem exiſtimo, certiorem huius officii in eccleſia inſtitutioni rationem adſignaui.

§. II.

Semper ex clero eligendi.

Hanc meam opinionem porro confirmat, quod oeconomi æque ac archidiaconi ſemper ex clero debuerunt adoptari. Ita enim canones conciliorum *Tyrii* & *Chalcedonenſis* iam citati expreſſis verbis præcipiunt. Cui opinioni etiamſi quid vel maxime contrarium videatur, fuit tamen hæc conſtans praxis eccleſiæ. In actis concilii *Epheſini* [g], quæ etiam concilio *Chalcedonenſi* inſerta ſunt, offendimus quemdam *Chariſium*, qui & presbyter & oeconomus eccleſiæ *Philadelphienſis* vocatur. Et LIBERATVS [h] de *Ioanne* quodam loquitur, qui oeconomus *Alexandriæ* & presbyter in *Tabenneſo*, regione ad *Alexandriam* ſpectante, fuerit. POSSIDIVS in vita AVGVSTINI [i] narrat, quod ſemper vnum ex clericis ſuis *præpoſitum domus*, vti eum vocat, conſtituerit, cuius officium eſſet, curam redituum eccleſiaſticorum agere, & rationem acceptorum expenſorumque reddere, ſi ab eo requireretur. Et in eamdem ſententiam SOCRATES [k] de *Theophilo* epiſcopo *Alexandriæ*

(g) Concil. Epheſin. Act. I. in conc. Chalced. (Tom. IV. p. 292 b.) Sanctiſſimo & vniuerſali concilio Deo amabili congregato in Epheſina ciuitate metropoli a *Chariſio presbytero & oeconomo* Philadelphiæ.

(h) Liberat. Breuiar. c. XVI. vid. not. antec. (h) p. 67

(i) Poſſid. Vit. Aug. c. XXIV. Domus eccleſiæ curam, omnemque ſubſtantiam ad vices valentioribus clericis delegabat & credebat: nunquam clauem, nunquam annulum in manu habens, ſed ab eisdem *domus præpoſitis* cuncta accepta & erogata notabantur.

(k) Socrat. lib. VI. c. VII. Δύο ἐξ αὐτῶν παρεκάλεσε συνεῖναι αὐτῷ, καὶ μόλις μὲν ἔπεισεν· ὡς ἐπίσκοπος δὲ ὅμως καὶ προσηνάγκασε, καὶ τῇ τῶν κληρικῶν ἀξίᾳ τιμήσας, τὴν οἰκονομίαν τῆς ἐκκλησίας αὐτοῖς ἐνεχείρισεν. Duos ex illis rogauit, vt ſecum manere vellent. Et ægre quidem illis perſuaſit: verum vt epiſcopus eosdem compulit. *Cum igitur eos clericos ordinaſſet, diſpenſationem rerum eccleſiæ eis commiſit.*

dicit, quod, quum aliquando duos monachos ad honorem clericalem euexisset, dispensationem rerum ecclesiæ eis commiserit. Vt adeo & lex & praxis ecclesiæ fuerit, oeconomos ex clericorum ordine eligere, nec vllum exemplum vel præceptum in contrarium deprehendamus. Quod aperte indicat, veram caussam, cur hoc munus, quod antea ad archidiaconos spectavit, in eos deuolutum sit, non fuisse aliam, nisi quod ob negotiorum multitudinem archidiaconi illud curare non potuerint.

§. III.

Officium eorum, curam redituum ecclesiæ gerere, speciatim sede episcopali vacante.

Quodnam officium ipsum fuerit, ex iis constare potest, quæ iam diximus: quibus hoc vnum tantummodo addam, quod ex auctoritate concilii *Chalcedonensis* [l] oeconomus, quoad sedes episcopi vacaret, functionem suam continuare & ecclesiæ reditus curare atque prospicere debuerit, vt succedenti episcopo integri reseruarentur. Qui canon eo spectasse quibusdam non sine ratione videtur, vt moræ in explendis sedibus vacantibus anteuerteret, vt ne quis metropolitanus vel interuentor, cuius curæ ecclesia viduata suberat, spe ditescendi ex bonis ecclesiæ noui episcopi electionem differre animum induceret. Verum enim vero siue hæc caussa fuerit, siue non fuerit, id certe indicat, fuisse hos homines generatim singulari fide & recte factorum laude illustres, siquidem ecclesia in illis tantopere confidere potuit.

§. IV.

Consensus clericorum in eorum electione necessarius.

Et sane nulla non cura in eorum electione adhibebatur, vt essent istiusmodi notæ homines. Quam in rem nonnulli canones ab vniuerso clero eos eligi iubent; quemadmodum speciatim THEOPHILVS episcopus *Alexandriæ* [m] in epistolis suis ca-

(l) Concil. Chalced. c. XXV. vid. supra §. I. not. (a) p. 67.

(m) Theophil. can. IX. ap. Beuereg. Pandect. Tom. II. p. 173. *ὥστε γνώμῃ παντὸς ἱερατείου οἰκονόμον ἀποδειχθῆναι ἕτερον, ἐφ' ᾧ συντίθεται καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἀπόλλων, πρὸς τὸ τὰ τῆς ἐκκλησίας εἰς δέον ἀναλίσκεσθαι.* Vt *totius sacerdotalis ordinis sententia* alius *renuntietur oeconomus*, in quo Apollo quoque episcopus consensit, vt bona ecclesiæ in ea quæ oportet impendantur.

noni-

nonicis hac in re praecipit. Quod constitutum non nisi aequum & iustum erat. Quum enim ad vniuersum clerum reditus ecclesiae attinerent, quippe e quibus victum & amictum necessarium habebant, fas erat, oeconomum, cuius curae reditus isti committerentur, communi suffragio eligi, vt eo sine vllius contradictione admisso, nullus conquerendi caussam haberet, quod portione sua esset defraudatus.

LIBRI TERTII
CAPVT DECIMVM TERTIVM
BREVIS NARRATIO DE QVIBVSDAM ALIIS INFERIORIBVS ADMINISTRIS IN ECCLESIA.

§. I.
De παραμοναρίοις seu mansionariis.

PRaeter hos iam commemoratos administros saeculo quarto & quinto pauci quidem alii fuerunt, quorum nomina vulgo non adeo obuia sunt, adeoque vel verbo eos indicabo, neque accuratiori officiorum & functionum ipsorum disquisitioni tempus meum impendam. Idem canon [a] concilii *Chalcedonensis*, qui de oeconomis & defensoribus loquitur, alius etiam ad ecclesiam spectantis ministri facit mentionem, qui istius concilii lingua vocatur παραμονάριος. Sed interpretes & critici de huius vocabuli significatu non concordant. In vetusta DIONYSII EXIGVI versione redditur *mansionarius* & in lectione ad marginem explicatur per vocabulum *ostiarii*. Et certe in ecclesia *Romana* viuente *Dionysio Exiguo* hoc erat *mansionarii* officium. Nam GREGORIVS MAGNVS non multo post in dialogo quodam suo [b] loquens de *Abundio mansionario*, *custodem* etiam *ecclesiae* eum appellat; & in alio dialogo *mansionarii* [c] officium esse dicit, ac-

(a) Concil. Chalced. c. II. Εἴ τις ἐπίσκοπος - - προβάλλοιτο ἐπὶ χρήμασιν ἢ οἰκονόμον, ἢ ἔκδικον, ἢ προσμονάριον (ita lego in edit. Labb. Tom. IV. p. 755.) κ. τ. λ. Si quis Episcopus - - propter pecunias promouerit oeconomum, vel defensorem, vel *paramonarium* &c.

(b) Gregor. M. Dial. lib. III. c. XXV. Inscriptio capitis sic habet: *De Abundio mansionario ecclesiae beati Petri.* Ipsum caput ita incipit: Alius hic non ante longa tempora (sicut nostri Seniores referunt) *custos ecclesiae Abundius* dictus est magnae humilitatis atque grauitatis vir &c.

(c) Ibid. Dial. lib. I. c. V. *Constantius mansionarius* quadam die, dum in eadem ecclesia oleum deesset, & vnde *lampades accenderet* omnino non haberet, omnes lampades ecclesiae impleuit aqua. &c.

cende-

cendere lampades siue candelas ecclesiæ. Attamen hoc non obstante doctissimi ex recentioribus criticis *græco* vocabulo *παραμονάριος* alium plane sensum dant. IVSTELLO [*d*] idem est ac *villicus* siue *actor possessionum*. BEVEREGIVS episcopus [*e*] *rerum ecclesiasticarum administratorem* reddit, quod idem est. Et eorum sententia a GOTHOFREDO, CVIACIO, SVICERO, VOSSIO & aliis compluribus confirmatur, quorum iudicium hac in re ad decidendam controuersiam suffecerit, vsque dum lector meliorem aliter eam dirimendi rationem viderit.

§. II.

De custodibus ecclesiarum *&* custodibus locorum sanctorum; *& quomodo hi ab se inuicem fuerint distincti.*

Alius generis ministrorum lex ciuilis meminit, qui vocati sunt *custodes ecclesiarum* & *custodes locorum sanctorum:* Quos etsi scriptores nonnulli confundunt, GOTHOFREDVS tamen inter eos distinguit. *Custodes ecclesiarum* vel iidem fuerunt cum *ostiariis;* vel cum sic dictis *senioribus ecclesiæ*, qui, vt alio loco [*ee*] ostendimus, cum nostris *Church-wardens* & *Vestry-men*, hoc est, ædituis & præcipuis conuentus in sacrario membris, comparari possunt. *Custodes* autem *locorum sanctorum* ea potissimum loca custodiebant, quæ, GOTHOFREDO recte iudicante, specialiore locorum sanctorum titulo gaudebant, quod essent monumenta quædam nostri Seruatoris; vti *Bethlehemum* locus natiuitatis eius; *Golgatha* mons, locus crucifixionis; & sepulcrum, locus resurrectionis; mons olearum, locus adscensionis ipsius. Hæc loca a christianis istorum temporum frequentissime visebantur, quemadmodum ex EVSEBIO, GREGORIO NYSSENO, HIERONYMO & diuersis aliis apparet, quos lector huius rei studiosus apud GOTHOFREDVM [*f*]

(*d*) Iustell. Bibliothec. Iur. Can. Tom. I. p. 91. *Paramonarii* sunt *villici* siue actores possessionum.

(*e*) Beuereg. Not. in conc. Chalced c. II. p. 109. Παραμονάριος omni procul dubio aliquem *rerum ecclesiasticarum administratorem* significat.

(*ee*) Lib. II. c. XIX. §. XIX. vol. I. p. 294. sqq.

(*f*) Gothofr. Not. in Codic. Theod. lib. XVI tit. II. leg. XXVI. *Loca sancta* heic sunt, *quæ in Palæstina* inter alia sub comite orientis, cui hæc lex ideo inscribitur, atque Hierosolymis nominatim *sita erant.* Nempe loca sancta, quæ Hierosolymis erant, & in vicinis Palæstinæ partibus, hoc sæculo adiri iam certatim solita, quibus hæc ad pietatem irritamenta visa, *μελέται πρὸς ἀρετὴν* seu *γυμνάσια πρὸς θεοσέβειαν*, & abducendam mentem ab humanis rebus & cogitationes suas ad Deum transferendas &c.

con-

consulere potest, qui loca ista hanc ob caussam custodes quosdam sibi adsignatos habuisse, quos *custodes locorum sanctorum* dixerint, adfirmat. Sed quomodocumque res se habeat, certum est, eiusmodi officium in ecclesia eos obiisse, quod in lege pro ministerio religioso reputatum sit: & consequenter eodem privilegio [g], quo clerici, fruiti sunt, vt nimirum huius muneris sui intuitu immunitatem a tributis haberent: quemadmodum ex lege *Theodosii Magni*, qua hæc eis immunitas concessa est, constat.

§. III.

De sceuophylacibus *siue* ceimeliarchis.

Proxime ab his propter nominis & officii similitudinem *sceuophylaces* commemoramus, siue, vt alias vocantur, *κειμηλίων φύλακας*, hoc est *custodes vasorum sacrorum*, vtensilium & rerum pretiosarum, quæ in scriniis ecclesiæ reponebantur. Hic sceuophylax plerumque erat presbyter aliquis: Nam THEODORVS LECTOR [b], *Macedonium* & presbyterum & *sceuophylacem* ecclesiæ *Constantinopolitanæ* fuisse, adfirmat; & ante eum SOZOMENVS [i] de celebri *Theodoro* presbytero *Antiochiæ*, qui christianæ fidei caussa *Iuliani* ætate interfectus est, loquens, *φύλακα τῶν κειμηλίων, sacrorum vasorum custodem* eum appellat; & ideo occisum dicit, quod persequutoribus tradere noluerit, quæ custodiæ suæ credita haberet. Non inepte etiam hic minister dici potest *chartophylax & custos archiuorum*, quod codicilli & archiua pars sacro-

(g) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XXVI. Vniuersos quos constituerit custodes ecclesiarum esse, vel sanctorum locorum, ac religiosis obsequiis deseruire, nullius adtentationis molestiam sustinere decernimus. Quis enim eos capite censos patiatur esse deuinctos, quos necessario intelligit supra memorato obsequio mancipatos?

(b) Theodor. Lect. lib. II. (p. 559. edit. Vales.) προχειρίζεται ὁ βασιλεὺς εἰς ἐπίσκοπον Μακεδόνιόν τινα τῆς ἐκκλησίας πρεσβύτερον καὶ σκευοφύλακα. Imperator Macedonium quemdam CP. ecclesiæ *presbyterum* & *vasorum custodem* ad episcopatum promouit.

(i) Sozom. lib. V. c. VIII. Μόνον Θεόδωρον τὸν πρεσβύτερον, μὴ ὑπεξχωρήσαντα τῆς πόλεως, ὃν ὡς φύλακα τῶν κειμηλίων τὴν τούτων γνῶσιν καταμηνῦσαι δυνάμενον, συλλαβὼν, δεινῶς ᾐκίσατο. Solus Theodorus presbyter remansit in ciuitate. Quem ille vtpote *sacrorum vasorum custodem*, qui eorum notitiam tradere valeret, comprehensum grauissime cruciauit.

rum ecclesiæ scriniorum erant. Vnde SVICERVS [k] obseruat, quod apud PHOTIVM vnus idemque homo *sceuophylàx* & *chartophylax* nuncupetur. Sed notandum est, recentiores *græcos* hoc officium paullulum immutasse, concessa ei, quæ in ecclesia primitiua ad illud non spectauit, potestate. Iam enim, vti BALSAMON [l] narrat, chartophylax agit tamquam patriarchæ substitutus, excommunicando, animæ delicta coarguendo, & presbyteros & diaconos ordinari permittendo, sedetque tamquam supremus iudex ecclesiasticus sub patriarcha, in multis aliis casibus ad ecclesiam attinentibus; quas res autem ad officium *sceuophylacis* non reperimus primis temporibus spectauisse.

§. IV.

De hermeneutis *seu interpretibus.*

EPIPHANIVS alius generis ministrorum in ecclesia meminit, quos *ἑρμηνευτὰς* [m], *interpretes*, vocat, eorumque id officii esse, dicit, vt linguam aliam in aliam transferant, tam in lectionibus scripturarum, quam concionibus ad populum habitis. Eiusmodi officium in ecclesia fuisse, porro ex actis passionis *Procopii* martyris a VALESIO [n] publicatis liquet, vbi tria officia in ecclesia *Scythopolitana* obiisse dicitur; erat nimirum *lector*, *exorcista* & *syri* sermonis *interpres*. Istud officium præcipue in iis ecclesiis fuisse, existimo, vbi populus diuersas linguas loquebatur; vt in eccle-

(k) Suicer. thes. tom. II. p. 972. Σκευοφύλαξ dictus, qui sacra ecclesiæ vasa custodiebat. - - Dicebatur interdum & χαρτοφύλαξ. Vnde iste Eulampius, ad quem Photius scripsit, alibi vocatur χαρτοφύλαξ.

(l) Balsam. not. ad can. IX. concil. Nicæn. II. p. 299. Ἰδικῶς ἀφωρίσθησαν τῷ σεκρέτῳ τοῦ χαρτοφυλακείου τὰ ἐπισκοπικὰ δίκαια καὶ ὁ κατὰ καιρὸς χαρτοφύλαξ ἐνεργεῖ δικαίῳ τοῦ κατὰ καιρὸς ἁγιωτάτου πατριάρχου πάντα τὰ τούτῳ ἀνήκοντα ὡς ἐπισκόπῳ· ἀφορίζει γὰρ, διορθοῦται ψυχικὰ σφάλματα, διακόνους καὶ ἱερεῖς ἐπιτρέπει χειροτονεῖσθαι, τὰ τῶν ἱεροτελεστιῶν πιττάκια ἐκτίθεται, καὶ ἄλλα τοιαῦτά τινα. Chartophylacii seu tabularii secreto seorsum deputata sunt, iura episcopalia, & qui pro tempore est *chartophylax*, sanctissimi tempore Patriarchæ iura omnia, quæ ad eum pertinent vt episcopum, exercet: etenim excommunicat, animæ delicta corrigit, diaconos & sacerdotes ordinari permittit, sacrorum ministeriorum pittacia exponit & quædam huiusmodi alia.

(m) Epiphan. exposit fid. n. XXI. ἑρμηνευταὶ γλώσσης εἰς γλῶσσαν, ἢ ἐν ταῖς ἀναγνώσεσιν ἢ ἐν ταῖς προσομιλίαις.

(n) Act. Procop. ap. Vales. not. in Euseb. de martyr. Palæstin. c. I. Ibi ecclesiæ tria ministeria præbebat: Vnum in legendi officio, alterum in syri interpretatione sermonis, & tertium aduersus dæmones manus impositione consummans,

siis

ſiis *Palæſtinæ*, vbi alios *ſyriace*, *græce* alios loquutos eſſe, probabile eſt; & in eccleſiis *Africæ*, vbi *latina* alii, alii *punica* lingua vtebantur. In talibus eccleſiis interpretis officium neceſſarium erat, vt ii, qui linguam, qua ſcripturæ legebantur vel conciones recitabantur, non intelligerent, his e veſtigio in linguam cognitam translatis, ædificationem reciperent. Tantum igitur abeſt, vt eccleſia primitiua, ſcripturas ignota quadam lingua præcludendo ignorantiam promotum iuerit, vt potius ipſas in omnes linguas transtulerit, immo peculiare etiam officium *interpretum* inſtituerit, qui viua voce homines de iis, quæ lecta erant, erudirent, nec eos in cultu diuino barbaros eſſe paterentur; quæ tyrannis eſt ſæculis prioribus ignorata.

§. V.

De notariis.

Aliud officium, quod non prorſus ſilentio præteriri oportet, dum in hoc argumento verſamur, eſt officium *notariorum*, ſiue *exceptorum*, vt *latini* eos appellant; qui iidem ſunt, quos *græci* ὀξυγράφυς & ταχυγράφυς dicunt, ideo quia per notas & compendia celeriter ſcribebant, quod in miniſterio, cui præcipue adhibebantur, neceſſe erat. Primus enim eorum vſus erat, ea, quæ ab ethnicis iudicibus contra chriſtianos martyres eſſent geſta, in acta referre & quasuis circumſtantias, in ipſorum examinatione & paſſione obſeruatas, litteris ſigillatim conſignare; quænam quæſtiones eis propoſitæ; quæ reſponſiones datæ; & quæcumque geſta eſſent, dum cauſſa eorum audiretur, & de ipſis pro confeſſione Chriſti ſumeretur ſupplicium. Vnde iſtæ conſignationes *geſta martyrum* appellabantur; quæ monimenta autographa de martyrum ſuorum paſſione quælibet eccleſia adſeruabat. Primam huius *notariorum* officii in eccleſia *Romana* inſtitutionem PEARSONIVS [o] & alii quidam viri eruditi ſub *Fabianum*, qui *Decianæ* perſecutionis tempore vixit, referendam eſſe, autumant. Nam in antiquiſſimo quodam epiſcoporum *Roma-*

(o) Pearſon. de ſucceſſ. epiſc. Rom. differt. I. c. IV. n. III.
Fell. not. in Cyprian. ep. XII. Hoc fere tempore, ſub initiis Decii, Fabianus Romæ ſeptem inſtituiſſe dicitur ſubdiaconos, qui ſeptem *notariis* imminerent & geſta martyrum in integro colligerent.

norum catalogo [*p*] *Fabianus* ſeptem ſubdiaconos feciſſe dicitur, qui ſeptem *notariis* attenderent, vt geſta martyrum fideliter colligerent. Enim vero etſi hoc antea non erat ordinarium aliquod officium, res ipſa tamen ab hominibus ad hoc negotium aptis peragebatur; vti ex antiquis IGNATII & POLYCARPI & diverſorum aliorum actis liquet, quæ litteris conſignata fuerunt ante, quam *Fabianus* publicum & peculiarem *notariorum* munus *Romæ* inſtituiſſe dicitur. Sequentibus temporibus hi *notarii* ad ſcribenda conciliorum acta, & excipiendas orationes & diſputationes, & quæcumque in ſynodis gererentur, adhibebantur. Ita EVSEBIVS [*q*] diſputationem *Malchionis* cum *Paulo Samoſatenſi* in concilio *Antiocheno* a *notariis*, cuncta ex eorum ore excipientibus, in commentarios relatam eſſe, adnotat. Et SOCRATES [*r*] de diſputatione inter *Baſilium Ancyranum* & *Photinum* in concilio *Sirmienſi* idem memoriæ prodidit. Legimus etiam de quodam genere *notariorum* in conciliis, quorum id erat officii tabulas publicas, citata teſtimonia, petitorias diſceptationes, libellos ſupplices, & quæcumque id genus alia in concilio offerri legiue ſolebant, recitare. Et hi vulgo erant diaconi & interdum presbyter eorum caput erat, hinc *primicerius notariorum* appellatus; vti in actis conciliorum generalium *Epheſini* & *Chalcedonenſis* [*s*] frequens *Aetii* diaconi & *notarii* & *Petri* presbyteri *Alexandrini*, *primicerii notariorum* fit mentio. Erant enim *notarii*, qui ad ſermones ex celebrium & facundorum concionatorum ore excipiendos

(*p*) Catalog. Rom. pontif. in Fabian. Hic fecit ſex vel ſeptem ſubdiaconos, qui ſeptem *notariis* imminerent, vt geſta martyrum fideliter colligerent.

(*q*) Euſeb. lib VII. c. XXIX. οὗτος ἐπισημειουμένων ταχυγράφων, ζήτησιν πρὸς αὐτὸν ἐνστησάμενος ἣν καὶ εἰς δεῦρο φερομένην ἴσμεν, μόνος ἴσχυσε τῶν ἄλλων κρυψίνουν ὄντα καὶ ἀπατηλὸν φωράσαι τὸν ἄνθρωπον. Hic (Malchion) aduerſus Paulum ſuſcepta diſputatione, *excipientibus cuncta notariis*, (quæ quidem diſputatio etiamnum exſtat) occultos hominis ſenſus fraudeſque detegere ſolus omnium valuit.

(*r*) Socrat. lib. II. c. XXX. Ἐφ' ᾧ ἀντικατέστη τῷ Φωτεινῷ Βασίλειος ὁ τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ τότε προεστὼς ἐκκλησίας, ὀξυγράφων τε τὰς φωνὰς αὐτῶν γραφόντων. Coram illis Baſilius, Ancyranæ tum eccleſiæ præſul in certamen deſcendit cum Photino, *notariis verba eorum excipientibus*.

(*s*) Concil. Epheſ. act. I. in actione I. concil. Chalced. tom. IV. p. 206. d. Αἴτιος διάκονος καὶ νοτάριος εἶπεν. Aetius diaconus & *notarius* dixit.
Ibid. p. 291. d. Petrus presbyter Alexandriæ & *primicerius notariorum* dixit.

piendos adhibebantur. Quo pacto multas *Chryſoſtomi* & non nullas etiam *Attici* ſucceſſoris eius conciones conſeruatas eſſe, auctor eſt SOCRATES [*t*]. Epiſcopi etiam priuatos ſuos habebant ὑπογραφεῖς, quos non nulli *notarios* appellant: VALESIVS [*u*] autem in cenſum lectorum eos refert. Quicumque autem fuerint, *Athanaſius* in hoc munere tamquam ὑπογραφεὺς *Alexandro* & *Proclus Attico* operam ſuam, vti narrat SOCRATES [*w*], præſtiterunt.

§. VI.

De apocriſariis *ſeu reſponſalibus.*

Fortaſſis alia quædam minora officia deprehendet curioſus lector, quæ in hunc catalogum referri poſſe, exiſtimet: at vero ne res leuioris momenti nimis exigue & exiliter ad calculos reuocare videar, vnum tantum *apocriſariorum* ſeu *reſponſalium* munus addam. Hi delegati quidam erant extranearum eccleſiarum & epiſcoporum nomine in ciuitate imperatoria habitantes, quorum id erat officii, vt tamquam procuratores omnes cauſſas eccleſiaſticas ad eos, a quibus mandatum acceperant, attinentes, in aula imperatoris agerent. Munus eorum tempore *Conſtantini* vel certe non multo poſt inſtitutum videtur, vbi imperatoribus chriſtianam religionem amplexis peregrinæ ec-

(*t*) Socrat. lib. VI. c. V. ὁποῖοι δέ εἰσιν οἵ, τε ἐκδοθέντες παρ' αὐτοῦ λόγοι, καὶ οἱ λέγοντος αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ὀξυγράφων ἐκληφθέντες, ὅπως τὸ λαμπρὸν καὶ τὸ ἐπαγωγὸν ἔχοντες, τί δεῖ νῦν λέγειν. Quales porro fuerint eius conciones ſeu quæ ab ipſo editæ, ſeu *quæ ex ore dicentis a notariis exceptæ ſunt*, quæ illuſtres, & ad alliciendos auditorum animos accommodatæ, quid nunc attinet dicere. It. lib. VII. c. II. ὧν μὲν τοιοῦτοι ἦσαν οἱ λόγοι, ὡς καὶ παρὰ τῶν ἀκροατῶν σπουδάζεσθαι, ἢ γραφῇ παραδίδοσθαι. Nec tamen eius conciones eiuſmodi fuerunt, vt ab auditoribus vel plauſu exciperentur vel *ſcriptis mandarentur*.

(*u*) Valeſ. not. in Socrat. lib. V. c. XXII. In actione prima ſynodi Epheſinæ, Epaphroditus dicitur *lector & notarius* Hellanici, epiſcopi Rhodiorum. Ex quibus patet, idem fere officium fuiſſe notarii, quod lectoris, vt ſcilicet pſalmos, aut alios ſacræ ſcripturæ libros, vel in eccleſia vel coram epiſcopo legeret.

(*w*) Sozom. lib. II. c. XVII. Μετ' οὐ πολὺ ὁμοδίαιτον καὶ ὑπογραφέα τὸν Ἀθανάσιον εἶχεν. Non multo poſt Athanaſium in contubernium ſuum adſciuit (Alexander) eumque *notarium* deinceps habuit. Socrat. lib. VII. c. XLI. τὰ πολλὰ παρῆν τῷ ἐπισκόπῳ Ἀττικῷ ὑπογραφεὺς αὐτοῦ τῶν λόγων γινόμενος. Verſabatur adſidue cum Attico epiſcopo (Proclus) eiuſdemque *notarius* fuit.

clesiæ

clesiæ in aula imperatoria caussas suas promouendi ampliorem, quam antea, nactæ fuerant occasionem. Sed quomodocumque res se habeat, tempore *Iustiniani* illud lege quadam stabilitum deprehendimus. Nam in quadam *nouella* sua [x] ipse definit, vt episcoporum nullus diu ab sua ecclesia abesse audeat, nisi hoc per imperialem fiat iussionem: Si vero aliquando propter ecclesiasticam occasionem inciderit necessitas caussam aliquam in aula persequendi, vel per ecclesiarum suarum *apocrisarios*, quorum sit, res ecclesiæ administrare, vel per oeconomos vel per aliquos clericos petitiones ad imperium dirigi iubet. Ex hac quidem lege non apparet, quod *apocrisarii* de clero fuerint, ex aliis autem scriptoribus facile id colligere possumus. LIBERATVS enim [y] *Anatolium* diaconum *Alexandrinum Constantinopoli Dioscori* fuisse *apocrisarium* adfirmat, quo pacto commodam occasionem nactus sit, vt mortuo *Flauiano Constantinopoli* episcopus eligeretur. Et EVAGRIVS [z] idem de *Eutychio* obseruat, quod quum episcopi *Amasenorum apocrisarius* esset, statim post *Mennam* ad regiæ ciuitatis episcopatum euectus sit. Quod aperte indicare videtur, fuisse eum antea de clero, siquidem per saltum promotum eum esse, non constat. Porro heic obseruandum fuerit, quod in horum *apocrisariorum ecclesiæ* similitudinem pleraque fere monasteria suos itidem habuerint apocrisarios, quorum non erat, in ciuitate regia habitare, quemadmodum isti quidem faciebant; sed procuratorum more caussam monasterii vel cuiusdam membri agere, si ante episcopum, cuius iu-

(x) Iustin. nouel. VI. c. II. Sancimus, si quando propter ecclesiasticam occasionem inciderit necessitas, hanc aut per eos, qui res agunt sanctarum ecclesiarum (quos *apocrisarios* vocant) aut per aliquos clericos huc destinatos aut oeconomos suos notam imperio facere &c.

(y) Liberat. breuiar. c. XII. (Tom. V. conc. p. 750.) Ordinatus est pro eo (Flauiano) Anatolius diaconus, qui fuit Constantinopoli *apocrisarius* Dioscori.

(z) Euagr. lib. IV. c. XXXVIII. Εὐτύχιον παρὰ τὴν θείαν ἐς ἄκρον ἐξησκημένον γραφὴν, ἔτι ζῶντος Μηνᾶ, οὐδὲ τῶν διαφανῶν ὄντα. ταῖς γὰρ ἀποκρίσεσι τοῦ Ἀμασείας ἐπισκόπου διηκονεῖτο - - ὅπερ καὶ Ἰουστινιανὸς ἐγνωκὼς, ἐς τὸν τῆς βασιλευούσης αὐτὸν ἀνεβίβασε θρόνον, παραυτίκα Μηνᾶ τελευτήσαντος. Eutychius, qui illic aderat in sacris scripturis apprime exercitatus, superstite adhuc Mena, nondum valde illustris, *erat enim* etiam tum *apocrisarius* episcopi Amasenorum: - - Quod cum Iustinianus intellexisset, Eutychium paullo post ad pontificalem vrbis regiæ sedem promouit, Mena ex viuis sublato.

risdi-

risdictioni suberant, in ius ire necesse esset. Hoc ex alia quadam *Iustiniani nouella* patet, quæ [a] in istiusmodi casibus ascetas per *apocrisarios* seu *responsales* suos respondere iubet. Et hi non numquam etiam de clericorum erant numero, quemadmodum ex concilii generalis quinti actis liquet, vbi *Theonas* quidam [b] semetipsum presbyterum & *apocrisarium monasterii montis Sinai* appellat. Interpres *latinus ambasiatorem* eum vocat, quod non adeo accommodum est, quodam tamen modo rem exprimit. SVICERO enim [c] obseruante successu temporis imperatores legatis suis nomen apocrisariorum dederunt, immo quemuis legatum *ἀποκρισιάριον* vocarunt. Quod tanto magis heic noto, vt lector hæc distinguat, nec ciuilem & ecclesiasticam nominis *apocrisarii* acceptionem confundat. Et tantum de inferioribus clericorum in primitiua ecclesia ordinibus atque officiis.

(a) Iustin. nouell. LXXIX. c. I. Θεσπίζομεν, εἴ τις οἱανοῦν ἔχοι δίκην πρός τινας τῶν εὐλαβεστάτων ἀσκητῶν, ἢ τῶν ἱερωμένων παρθένων, ἢ γυναικῶν ἐν μοναστηρίοις ὅλως ὄντων, τῷ θεοφιλεστάτῳ πόλεως ἐκείνης ἐπισκόπῳ προσιέναι· τὸν δὲ πέμπειν, καὶ μετὰ πάσης σεμνότητός τε καὶ εὐσχημοσύνης τὰ περὶ τῆς τῶν προσώπων παρουσίας διατάττειν, εἴτε δέοι διὰ τῶν ἡγουμένων εἴτε διὰ τῶν ἀποκρισιαρίων, εἴτε δι᾽ ἑτέρων τινῶν παραγίνεσθαι. Sancimus, si quis quamcumque habuerit caussam cum aliquibus venerabilibus sanctimonialibus, aut sacris virginibus, aut mulieribus omnino in monasteriis consistentibus, Deo amabilem ciuitatis illius episcopum interpellet: ille vero mittat & cum omni honestate quæ sunt de personarum præsentia disponat: siue oportet per abbates, siue *per responsales*, siue per alios quoslibet hoc fieri.

(b) Concil. V. general. act. I. (Tom. V. p. 116. a.) Θεωνᾶς ἐλέει Θεοῦ πρεσβύτερος καὶ ἀποκρισιάριος τοῦ ἁγίου ὄρους Σινᾶ. Theonas Dei misericordia *presbyter & apocrisarius sancti montis Sinai.*

(c) Suicer. thes. tom. I. p. 456. Successu temporis quemuis legatum ἀποκρισιάριον vocabant. Nicetas in Manuele Comneno lib. VI. πέμψας ἀποκρισιαρίους πρὸς βασιλέα πάλιν περὶ εἰρήνης διαλέγεται. *Missis ad imperatorem apocrisariis*, rursus de pace loquitur.
Isidorus Pelusiota epist. CXLIII. lib. IV. τὴν τιμίαν κέλευσιν τοῦ εὐσεβοῦς καὶ θεοπροβλήτου ἡμῶν μεγάλου βασιλέως, πρῶτον μὲν διὰ τοῦ βασιλικοῦ ἀποκρισιαρίου μαθόντες. Cum venerandum mandatum an & a Deo nobis præfecti magni Imperatoris nostri primum quidem per *imperatorium apocrisarium* cognouissemus, &c.

LIBER

LIBER QVARTVS

DE ELECTIONE ET ORDINATIONE CLERICORVM ET PRAECIPVIS ORDINANDORVM QVALITATIBVS.

CAPVT PRIMVM

DE DIVERSIS HOMINES AD MINISTERIVM ECCLESIASTICVM DESIGNANDI MODIS, APOSTOLICO ET PRISCO ECCLESIAE AEVO VSITATIS.

§. I.

Quatuor diuerſi modi homines ad miniſterium deſignandi. De primo modo per ſortes.

POſtquam hactenus omnes tum ſuperiores tum inferiores ordines cleri in eccleſia primitiua, nec non diuerſa officia diuerſasque eis adnexas functiones recenſuimus, iam ad regularum & methodorum progredimur conſiderationem, quas in ſeligendis idoneis hominibus ad miniſterium, ſpeciatim pro tribus ſuperioribus ordinibus, quorum ſemper præcipua ratio habita fuit, obſeruarunt. Et heic primo loco notandum fuerit, apoſtolica & proxime inſequuta ætate quatuor diuerſos modos fuiſſe homines ad miniſterium deſignandi, ſiue declarandi, quinam præ reliquis digni eſſent, quos muneri eccleſiaſtico initiarent. Horum primus fiebat ſortitione; ſecundus ſelectione primitiarum ex conuerſis gentilibus; tertius ſpeciali mandato & inſpiratione ſpiritus ſancti; & quartus via ordinaria examinationis & electionis. Primus modus in deſignatione *Matthiæ* ad apoſtolatum obſeruatus eſt, quemadmodum legimus Act. I, 23. 26. vbi dicitur, diſcipulos ipſos ſtatuiſſe duos, *Ioſephum* vocatum *Barſabam* & *Matthiam*; & precatos Deum, vt oſtenderet, vtrum ex iſtis duobus elegiſſet, ieciſſe ſortes eorum & cecidiſſe ſortem ſuper *Matthiam*. CHRYSOSTOMVS [a] hac eos methodo ideo vſos eſſe dicit,

(a) Chryſoſtom. Hom. V. in 1 Tim. ἐπεὶ ὐδὲ οἱ ἀπόστολοι πνεύματος μετεῖχον, ὅτε

quod

quod nondum ſpiritus gratiam adepti eſſent, nec poteſtatem eligendi per inſpirationem tunc haberent; adeoque negotium orationi permittentes Deum hac in re definire ſiuiſſe. *Eccleſiaſticæ hierarchiæ* auctor ſub nomine DIONYSII [*b*] Deum per viſibile aliquod ſignum precibus eorum reſpondiſſe, exiſtimat: quod autem ſi verum eſt, iſta electio non per ſortem facta eſt, vt ſcriptura eam factam eſſe adfirmat, ſed prorſus diuerſa eligendi methodus fuit. Quomodocumque autem res ſe habuerit, in hoc certe interpretes generatim concordant, fuiſſe in ea aliquid extraordinarii. LIGHTFOOTVS [*c*] putat, non habuiſſe *Matthiam* vllam aliam ad apoſtolatum ſuum ordinationem; apoſtolos enim non ordinaſſe eum poſtea impoſitis manibus, vt presbyteros deinceps ordinarunt. Quod ſi ita eſt, omnino extraordinarium quid fuit. Alii extraordinariam huius rei rationem in peculiari illius ad hoc munus electione & deſignatione per ſortes conſtitiſſe, ſentiunt. In vniuerſa enim hiſtoria eccleſiaſtica vix vllum aliud eiusmodi exemplum reperiri [*d*], aiunt. Et certe non adeo multa ibi occurrere, fateor: dantur tamen pauca quædam, quæ hanc eligendi methodum non prorſus ita ſingularem, vt vulgo creditur, fuiſſe oſtendunt. Nam in *Hiſpania* aliquando hæc communis conſuetudo fuit, vti e quodam concilii *Barcinonenſis* an. DXCIX. celebrati canone [*e*] colligere poſ-

τὸν Ματθίαν ἐξελέξαντο· ἀλλ' εὐχῇ τὸ πρᾶγμα ἐπιτρέψαντες, ἐγκατέλεξαν αὐτὸν τῷ ἀποστόλων ἀριθμῷ. Quippe ne apoſtoli quidem tunc ſpiritus gratiam adepti erant, cum Matthiam elegerunt; *ſed orationi negotium permittentes*, ipſum apoſtolorum numero adiecerunt.

(*b*) Dyonyſ. eccleſ. hier. c. V. p. 367. Δοκεῖ μοι τὰ λόγια κλῆρον ὀνομάζειν θεαρχικόν τι δῶρον, ἀποδηλοῦν ἐκείνῳ τῷ ἱεραρχικῷ χορῷ τὸν ὑπὸ τῆς θείας ἐκλογῆς ἀναδεδειγμένον. Mihi videtur ſcriptura ſortem appellare diuinum illud munus, quo declarabatur choro hierarchico, quisnam diuino ſuffragio electus erat.

(*c*) Lightfoot in Act. I, 21, (p. 758. n. III. edit. Franequ. MDCXCIX.) Apoſtolis non licuit ſe inuicem ordinare per impoſitionem manuum, pro more initiandi presbyteros; quin id eis ſorte obtinere neceſſe fuit, vtpote qui gradus apoſtolicos immediata quaſi Chriſti manuductione adierint.

(*d*) Dodw. diſſert. I. in Cyprian. § XVII. Huius *ſortium* in ſacrorum miniſtrorum *electione* vſus poſt tempora apoſtolorum vel nulla exſtant omninó, vel quam pauciſſima, veſtigia. - - - Meminerunt & alii epiſcoporum manifeſtiſſimis Dei ſuffragiis conſtitutorum, *Gregorii Thaumaturgi* & *Alexandri* carbonarii *Gregorius Nyſſenus*, *Alexandri Hieroſolymitani*, *Euſebius* & *Fabiani Romani*. De ſortitione tamen altiſſimum vbique ſilentium, &c.

(*e*) Concil. Barcinon. c. III. (Tom. V. p. 1606.)

ſumus, in hunc modum præcipiente: *Hoc innouandum cuſtodiendumque in omnibus ſancta ſtatuit ſynodus, vt ſecundum priſcorum canonum conſtituta, vel ſynodalium epiſtolas præſulum præmonentes, nulli deinceps laicorum liceat ad eccleſiaſticos ordines, prætermiſſo canonum præfixo tempore, aut per ſacra regalia, aut per conſenſionem cleri, vel plebis, vel per electionem aſſenſionemque pontificum, ad ſummum ſacerdotium adſpirare ac prouehi; ſed cum per canonum conſcripta tempora eccleſiaſticos per ordinem, ſpeciali opere deſudando, probatæ vitæ adminiculo comitante, conſcenderit gradus, ad ſummum ſacerdotium, ſi dignitati vita reſponderit, auctore domino prouehatur. Ita tamen, vt duobus aut tribus, quos ante conſenſus cleri & plebis elegerit, metropolitani iudicio eiusque coepiſcopis præſentatis, QVEM SORS, præeunte epiſcoporum ieiunio, CHRISTO DOMINO TERMINANTE, monſtrauerit, benedictio conſecrationis adcumulet.* Nihil heic eſt, quod a primo illo exemplo diſcrepet, niſi quod conſecrationis poſtea factæ mentio iniiciatur, quæ in hiſtoria *Matthiæ* abeſt. Fortaſſis in hoc etiam caſu conſecratio interceſſit, etiamſi verbis expreſſis non memorata. Sed hoc accuratiori diſquiſitioni relinquo.

§. II.

Secundus modus primitiarum ex conuerſis gentilibus ſelectione.

Secundus deſignationis modus erat ſelectio primitiarum ex conuerſis gentilibus, vt ad miniſterium ordinarentur. Hi enim, vti maiorem præ reliquis zelum, promto & alacri animo euangelium ſuſcipiendo, oſtendebant, ita ab apoſtolis, tamquam ad religionem chriſtianam in orbe terrarum propagandam apprime idonei, generatim eligebantur. CLEMENS ROMANVS in epiſtola ſua [*f*] ad *Corinthios*, apoſtolos *per regiones & vrbes verbum prædicantes primitias eorum, ſpiritu probantes, epiſcopos & diaconos eorum, qui credituri erant, conſtituiſſe*, ſcribit. Et hinc auctor, qui ſub huius ipſius CLEMENTIS nomine deliteſcit, in fictitia ſua ad *Iacobum* epiſcopum *Hieroſolymitanum* epiſtola, rationes, quibus *Petrus* ad ipſum ordinandum inductus ſit, ei commemorans, di-

(*f*) Clem. Rom. ep. I. n. XLII. *κατὰ χώρας καὶ πόλεις κηρύσσοντες, καθίστανον τὰς ἀπαρχὰς αὐτῶν δοκιμάζοντες τῷ πνεύματι εἰς ἐπισκόπους καὶ διακόνους τῶν μελλόντων πιστεύειν.*

cit

cit [g] id factum esse ideo, quod inter eos, qui per ipsum ex gentibus seruati sint, locum optimarum primitiarum obtinuerit. Non nulli hoc cum primogeniturae inter veteres patriarchas iure comparant, quod primogenitis sacerdotium adsignat: nec ego ad illud quodammodo heic alludi, negauerim: sed tunc non in omnibus partibus isthaec comparatio valet. In vltimo enim casu non erat vllum ius naturale, sed personale meritum, eorum primogenituram efficiens, quae primis conuersis ius christiani sacerdotii conferebat.

§. III.

Tertius modus per speciale spiritus sancti mandatum.

Quod porro patebit, si considerauerimus, multos eorum ex speciali quodam spiritus sancti mandato fuisse ordinatos. Ita enim verba *δοκιμάζοντες τῷ πνεύματι* in CLEMENTE ROMANO intelligi possunt, vt significent factum a spiritu certorum hominum iudicium, quos ordinatos voluerit; quem ego tertium homines ad ministerium designandi modum, primis hisce temporibus in ecclesia valde vsitatum, dixi. Ita *Timotheus* electus erat & ordinatus secundum praegressas de se prophetias 1 Tim. I, 18. Vnde ordinatio eius etiam vocatur donum, quod datum sit ei per prophetiam. 1 Tim. IV, 14. Quo intuitu antiqui interpretes CHRYSOSTOMVS [h] & THEODORETVS dicunt, non habuisse eum vllam

(g) Pseudo Clem. ep. ad Iacob. ap. Coteler. Tom. I, p. 606. n. III. *σὺ γὰρ δὴ ἐμοῦ τῶν σωζομένων ἐθνῶν ὡς κρείττων ἀπαρχή.*

(h) Chrysostom. in 1 Tim. I, 18. *Τί ἐστι, διὰ προφητείας; διὰ πνεύματος ἁγίου· προφητεία γάρ ἐστιν, οὐ τὸ τὰ μέλλοντα λέγειν, ἀλλὰ καὶ τὸ τὰ παρόντα, ἐπεὶ καὶ ὁ Σαοὺλ κατὰ προφητείαν ἐδείχθη ἐν τοῖς σκεύεσι κρυπτόμενος· ὁ γὰρ Θεὸς τοῖς δικαίοις ἀποκαλύπτει· προφητεία ἦν καὶ τὸ λέγειν· ἀφορίσατέ μοι τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν· οὕτως καὶ ὁ Τιμόθεος ᾑρέθη.* Quid est, ex prophecia? Ex spiritu sancto. Quippe munus est prophetiae, non modo futura praedicere; verum & praesentia dicere: quoniam & Saul prophetia ostensus est, qui inter vasa latebat. Deus enim reuelat iustis. *Prophetia itidem fuit, cum dicit spiritus sanctus: Separate mihi Saulum & Barnabam; Ita & Timotheus electus est.*

Theodoret. ibid. *Οὐ γὰρ ἀνθρωπίνης, φησί, τετύχηκας κλήσεως· ἀλλὰ κατὰ θείαν ἀποκάλυψιν τὴν χειροτονίαν ἐδέξω· εἰκὸς δὲ οὐ μόνον αὐτὸν ἐξ ἀποκαλύψεως προβληθῆναι διδάσκαλον· ἀλλὰ καὶ κατὰ τοιοῦτόν τινα τρόπον καὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς κλήσεως ἀπολαῦσαι.* Non enim, inquit, humanam sortitus es vocationum: sed *per diuinam reuelationem manus impositionem suscepisti.* Verisi-

humanam vocationem, ſed per diuinam reuelationem electum & ex ſpiritus ſancti mandato ordinatum fuiſſe. CLEMENS ALEXANDRINVS in peruagata ſua homilia, quam inſcripſit *Quis diues ſalvetur*, de eccleſiarum *Aſiaticarum* clericis, quos *S. Ioannes* ex *Patmo* inſula redux factus ordinarit, idem obſeruat, a ſpiritu deſignatos [*i*] eos fuiſſe, adfirmans. Noui equidem COMBEFISIVM [*k*] plane diuerſum his verbis ſenſum dare & dicere, quod per deſignationem, de qua hic ſermo eſt, non nouam aliquam & diſtinctam reuelationem intelligat, ſed, neſcio quam, diuinam hominum prædeſtinationem, vel ipſam etiam eorum ordinationem, quæ fuerit ſigillum ſeu conſignatio ſpiritus, & quod heic nullum teſtimonium pro communi ſenſu, quem interpretes huic loco adſignent, reperiatur. Verum vti hanc ſuam interpretationem ſingularem & reliquorum virorum doctorum omnium ſententiæ contrariam eſſe fatetur; ita cum rebus facti & antiqua hiſtoria manifeſto pugnat, quæ diuerſa alia eiusdem deſignationis exempla ſequentibus ſæculis ſuppeditat. Ex multis vnum alterumue exemplum adferam. EVSEBIVS [*l*], *Alexandrum* epiſco-

mile eſt autem, illum non ſolum ex reuelatione fuiſſe ad docendi munus prouectum, ſed aliqua etiam ſimili ratione vocatum fuiſſe ab initio.

(*i*) Clem. Alex. ap. Euſeb. lib. III, c. XXIII. κλήρῳ ἕνα γέ τινα κληρώσων τῶν ὑπὸ τῦ πνεύματος σημαινομένων.

(*k*) Combefiſ. not. in loc. p. 192. (p. 120. edit. Ittigian.) Quos ſpiritus deſignaſſet diuina potius prædeſtinatione, quam noua aliqua & diſtincta reuelatione, quam nec Clemens ſignificauit, nec vlla probat auctoritas, quicquid interpretes, a quibus non diſcedit Valeſius, leuius certe ſuppleant & detorqueant &c.

(*l*) Euſeb. lib. VI. c. XI. Μηκέθ' οἷός τε ὄντος λειτουργεῖν διὰ λιπαρὸν γῆρας, τὸν εἰρημένον Ἀλέξανδρον ἐπίσκοπον ἑτέρας ὑπάρχοντα παροικίας, οἰκονομία θεῦ ἐπὶ τὴν ἅμα τῷ Ναρκίσσῳ λειτυργίαν ἐκάλει, κατὰ ἀποκάλυψιν νύκτωρ αὐτῷ δι' ὁράματος φανεῖσαν. ταύτῃ δ' ὖν ὥσπερ κατά τι θεοπρόπιον ἐκ τῆς τῶν Καππαδοκῶν γῆς ἔνθα τὸ πρῶτον τῆς ἐπισκοπῆς ἠξίωτο, τὴν πορείαν ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα εὐχῆς καὶ τῶν τόπων ἱστορίας ἕνεκεν πεποιημένον, φιλοφρονέστατα οἱ τῇδε ὑπολαβόντες ἀδελφοὶ ὐκέτ' οἴκαδε αὐτῷ παλινοστεῖν ἐπιτρέπυσι, καθ' ἑτέραν ἀποκάλυψιν καὶ αὐτοῖς νύκτωρ ὀφθεῖσαν, μιᾶς τε φωνῆς σαφεστάτης τοῖς μάλιστα αὐτῶν σπουδαίοις χρησάσης· ἐδήλυ γὰρ προελθόντας ἔξω πυλῶν, τὸν ἐκ θεῦ προωρισμένον αὐτοῖς ἐπίσκοπον ὑποδέξασθαι. Quum propter extremam ſenectutem miniſterium ſuum obire amplius non poſſet (Narciſſus) ſupra dictum Alexandrum alterius eccleſiæ epiſcopum *diuina diſpenſatio per reuelationem quandam*, quæ illis in ſomnis apparuerat, *ad participandum cum Narciſſo ſacerdotii officium euocauit*. Hac igitur viſione tamquam diuino admonitus oraculo Alexander, quum

pum

pum *Hierosolymitanum* electum esse, dicit, *κατὰ ἀποκάλυψιν ex revelatione* & diuina voce, quæ quibusdam ecclesiæ asceris significarit, vt extra portas ciuitatis egressi destinatum sibi a Deo episcopum susciperent; & hunc fuisse *Alexandrum* peregrinum ex *Cappadocia*, ob aliud negotium *Hierosolymas* profectum. Fuisse quidem eum antea alio loco episcopum; translationem autem ipsius ad sedem *Hierosolymitanam* diuina prorsus directione contigisse; & hæc res est, cuius caussa hoc adlego. Aliud eiusmodi exemplum habemus, in electione *Alexandri* sic dicti *carbonarii*, episcopi *Comanæ*, cuius mentionem in vita *Gregorii Thaumaturgi* facit GREGORIVS NYSSENVS. Hic *Alexander* philosophus ethnicus & vir admodum eruditus erat, qui religionem amplexus christianam, vt celebritatem fugeret & studia sua philosophica occultius prosequeretur, ex profunda animi submissione ad carbonarium negotium exercendum sese applicabat, nomen inde *carbonarii* sortitus. Accidit igitur episcopatu *Comanæ* vacante, vt ciues ad *Gregorium Thaumaturgum* legationem mitterent, vt ad se veniret & ecclesiæ episcopum constitueret. Quum autem in multas partes suffragiis scinderentur, quidam cauillans & cum quadam irrisione *Alexandrum carbonarium* proponebat; qui quum per specialem [m] quamdam reuelationem *Gregorio Thaumaturgo* tamquam vir extraordinariis virtutibus & dignitate repræsentatus, qui, vt talis esse ignoraretur, contemtiore isto vitæ genere se occultasset, & facta iusta inquisitione talis quoque inuentus esset, qualis repræsentatus fuerat, ab vniuersa ecclesia episcopus concorditer electus & a *Gregorio* statim ordinatus fuit. CYPRIANVS de hac diuina designatione sæpe loquitur in caussa *Celerini* [n]

ex Cappadocia, in qua primum episcopus fuerat ordinatus, Hierosolyma profectus fuisset, tum orandi tum locorum visendorum gratia: fratres illius ecclesiæ humanissime eum excipientes, reuerti posthac in patriam non siuerunt. Alia quippe reuelatio etiam ipsis per somnum visa fuerat, & vox quædam euidentissima ab iis, qui sanctitate inter ipsos eminebant, audita. Significabat enim ipsis, vt extra portas ciuitatis egressi, destinatum sibi a Deo episcopum susciperent.

(m) Nyssen. Tom. III. p. 561. 562.

(n) Cyprian. ep. XXXIV. al. XXXIX. ad cler. Carthagin. Referimus ad vos Celerinum fratrem nostrum virtutibus pariter & moribus gloriosum *clero nostro non humana suffragatione, sed diuina dignatione coniunctum.* Qui quum consentire dubitaret, ecclesiæ ipsius admonitu & hortatu *in visione per noctem com-*

& *Aurelii* [o], vbi lectores tantum debebant ordinari. Diuinitus etiam se admonitum & instructum fuisse [p] adfirmat, vt *Numidicus* ab alia ecclesia ad ecclesiam *Carthaginensem* transferretur. Et SOZOMENVS [q] ex APOLLINARIO *Syro* narrat, quod *Alexander* episcopus *Alexandriæ Athanasium* successorem reliquerit diuinis iussionibus ad eum designandum impulsus. Aliquanto enim ante ipsius obitum diuinis indiciis præmonstratum ei fuerat, non alium nisi hunc successorem ipsius fore. Hinc quum ex hac vita vocaretur iam morti vicinus *Athanasium* tunc absentem (fuga enim vtebatur, veritus, ne episcopus constitueretur) nominatim vocare cœpit. Et quum alter eiusdem nominis, qui illic aderat, vocanti respondisset, isti quidem nihil dixit, quippe quem non vocarat. Rursus vero vocare perstitit. Quumque id sæpius fieret, is quidem qui aderat, silentio transmittebatur; designabatur vero is, qui aberat. Quem, absentem licet, prophetico spiritu sic adloquebatur: *Effugisse te credis, Athanasi? Non effugies.* Facile foret, plura alia eiusdem generis exempla istis addere, sed hæc suffecerint ad demonstrandum contra COMBEFISIVM, quod prioribus illis sæculis homines nonnumquam ex speciali diuina reuelatione & prophetia ad ministerium designati fuerint, vel alioquin, ipsos veteres mirifice delusos esse, statuendum sit. Dum in hoc argumento versor, duo adhuc monere habeo. Primum quidem, quod, si qua columba in cuiuspiam capite, dum fieret electio, resideret, hoc ipsum pro diuino aliquo omine haberi consueuerit, & is, qui istud signum ha-

pulsus est, ne negaret nobis suadentibus. Cui plus licuit, hæc coëgit, quia nec fas fuerat, nec decebat sine honore ecclesiastico esse, quem sic dominus honorauit cælestis gloriæ dignitate.

(o) Id. Ep. XXXIII. al. XXXVIII. In ordinationibus clericis, fratres carissimi, solemus vos ante consulere & mores ac merita singulorum communi consilio ponderare: sed exspectanda non sunt testimonia humana, *cum præcedunt diuina suffragia*, *Aurelius* frater noster, illustris adolescens, *a domino iam probatus* & in Deo suo carus, &c.

(p) Id. Ep. XXXV. al. XL. Admonitos nos & instructos sciatis *dignatione diuina*, vt Numidicus presbyter adscribatur presbyterorum Carthaginensium numero, & nobiscum sedeat in clero, luce clarissima confessionis illustris & virtutis ac fidei honore sublimis.

(q) Sozom. lib. II. c. XVII. Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος διάδοχον αὐτοῦ καθίστησιν Ἀθανάσιον, θείαις προστάξεσιν, ὡς ἡγοῦμαι, ἐπὶ αὐτὸν ἀναγαγὼν τὴν ψῆφον.

beret,

beret, spectatus sit tamquam a spiritu designatus, adeoque prae cæteris omnibus electus fuerit, tamquam emblemate quodam spiritus sancti insignitus. Hæc, obseruante EVSEBIO [r], caussa erat, quamobrem *Fabianus* episcopus *Romæ* eligeretur & reliquis vniuersis quantumuis peregrinus anteferretur. *De Fabiano*, inquit ille, *qui tum præsens erat, nemo ne tantisper quidem cogitabat: columbam tamen repente e sublimi delapsam capiti illius insedisse narrant, quæ spiritus sancti, qui olim sub columbæ specie in seruatorem descenderat, imaginem referre videbatur. Quo spectaculo permotus populus, ac diuino spiritu incitatus summa cum alacritate vno consensu simul omnis exclamare cæpit, dignum esse: statimque comprehensum sacerdotali cathedræ imposuit. Seueri* episcopi *Rauennæ* & *Euortii* episcopi *Aureliæ* electio eodem modo facta est, vt BLONDELLVS [s] ex eorum

(r) Euseb. lib. VI. c. XXIX. Ὁ Φαβιανὸς παρών, οὐδενὸς μὲν ἀνθρώπων εἰς διάνοιαν ἦκει· ὅμως δ' οὖν ἀθρόως ἐκ μετεώρου περιστερὰν καταπτᾶσαν ἐπικαθεσθῆναι τῇ αὐτοῦ κεφαλῇ μνημονεύουσι, μίμημα ἐνδεικνυμένην τῆς ἐπὶ τὸν σωτῆρα τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐν εἴδει περιστερᾶς καθόδου· ἐφ' ᾧ τὸν πάντα λαὸν ὥσπερ ὑφ' ἑνὸς πνεύματος θείου κινηθέντα ὁμόσε, προθυμίᾳ πάσῃ καὶ μιᾷ ψυχῇ ἄξιον ἐπιβοῆσαι· καὶ ἀμελλήτως ἐπὶ τὸν θρόνον τῆς ἐπισκοπῆς λαβόντας αὐτὸν ἐπιθεῖναι.

(s) Blondel. Apol. p. 426.
Surius Vit. Sanctor. Febr. I. (p. 25. edit. Colon. M DC XVIII.) Accidit, vt Rauennæ episcopus ex hac vita migraret, & ecclesia illa pastore orbaretur. Conueniunt igitur frequentes episcopi & ex propinquis & remotis locis, vt tantæ ciuitati pontificem solito more præficerent atque consecrarent. Illis vero congregatis, Seuerus domi laborans, vxori dicit: Vadam ocyus & videbo, quis sit futurus antistes noster. Cui vxor: Sede heic, inquit, & tuum negotium age. Nam si velis vacare otio, non erit in rem nostram. Siue vero tu illic adsis, siue domo resideas, te pontificem non creabunt. Ille porro, liceat mihi, ait, cum bona pace tua illac ire. Respondit coniunx: Fac vt lubet, nam sine dubio, simulatque fueris ingressus, episcopus ordinaberis. Dixit hoc illa salse & irridicule: sed vir Dei illico abiit, & veniens in ecclesiam, vbi erat populus cum sacerdotibus congregatus, quod esset vili & deformi opertus habitu, post templi ostium latitabat. Precibus vero pro more absolutis, *ecce columba niue candidior e cælo descendens, eius capiti insidet.* Id ille conspicatus, columbam a se abigit: at illa per aëra circumuolitans, *tertio redit super caput eius*, tamquam in columba diceret spiritus sanctus: Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum & contritum spiritu, & trementem sermones meos? Ea autem res stuporem attulit omnibus, qui ibi tum aderant e clero & populo, & in commune laudes gratesque egerunt Deo bonorum omnium largitori. *Mox* igitur *productus est e suo latibulo vir sanctus, & vel inuitus raptus ad sedem pontificiam*, vnctusque oleo exsultationis & vnguento sacri charismatis, vt fieri solet ad eam dignitatem vocatis.

vitis

vitis a SVRIO descriptis, adnotauit; & lector curiosus alia exempla ex sua ipsius obseruatione proponere sibi poterit. Alterum quod monebo est, quod non numquam fortuitus quidam casus & peculiaris quaedam circumstantia, diuina prouidentia ita dispensante, intercesserit, vt pro diuinae voluntatis signi-

Sur. ibid. Sept. VII. p. 83. Vbi eo (ad ecclesiam S. Stephani Aureliae) ventum est, Euortius tamquam ignotus stat iuxta ostiarium. Paullo post iubent episcopi obserari fores & ipsi humi prostrati, cum multo gemitu & lacrimis rogant Deum, vt indicet, quem velit ordinari episcopum. Coniungebat vero etiam suos gemitus populus vniuersus, iurgiorum finem petens a domino, & exspectans quid dicturi essent episcopi. Illis ergo sic orantibus & plangentibus, *columba diuinitus missa*, per fenestram mirabili splendore radiat: atque in ecclesiam inuolans, cum claro strepitu totam fere aedem peruagatur, tamquam inuestigans quippiam. *Cernens* autem beatum *Euortium* ianuae inhaerentem, *in eius capite residet*. Ille vero manibus eam abigit. Eo signo valde permotus populus, tanto instantius orabat dominum, vt illum spiritum mitteret, qui in columba in Christum baptizatum descendit. Columba autem, vt se suo functam ministerio ostenderet, per ostium, quo ingressa erat, rursus auolauit. Tum vero perstrepens populus, laetitia effertur: Episcopi vero & ordines omnes accurate perquirunt, quisnam ille sit, in cuius capite columba sederit. Ibi rursus quaedam extitit & sermonum & hominum discrepantia, aliis dicentibus, ostiarium esse: aliis vero non ostiarium, sed eius similem quemdam. Iterum ergo ad preces redeunt sacerdotes, rogantque dominum, vt iubeat redire denuo columbam. Non spreuit Deus illorum preces: *columba redit*, per omnem fere ecclesiam circumuolitat, & tandem *in caput beati Euortii aduolat*. Ille rei nouitate perterritus rursus eam repellit, eaque repulsa exit e templo. Exoritur populi strepitus, iubent episcopi hominem, in quo tantum miraculum visum esset, ad se accedere, rogant ab eo, quibus ex locis eo venerit, aut quo proficisci velit. Respondet ille, quemadmodum iam ante responderat [ostia]rio. Illi igitur se exauditos a domino sentientes, gratias ei agunt, quod ex ea vrbe ad ipsos pastorem miserit, ex qua priscis temporibus religionis propagandae caussa piissimos praedicatores misisset. Deinde praecipiunt beatissimo Euortio, vt cum ipsis ad orationem se submittat, & in altare caput immittat: orantque dominum, vt tertio miraculo ostendere velit, num ille sit, quem elegit ad ecclesiam illam tuendam ac fouendam. Nondum finierunt preces, & *ecce columba* plausu ingenti alas concutiens, *ad locum, in quo prius vir Dei steterat, se confert*, & eum non inueniens, tamquam inquirens vbi sit, coram omnibus circumuolitat. Erant tum ibi non pauci episcopi, qui dicerent acciri debere etiam eos, quorum electio ecclesiam illam vulnerasset, vt viderent, num illis praesentibus ad Euortium columba se reciperet. Acciti sunt igitur, & cum starent cum Euortio inter episcopos, columba circumuolitans sensim ferebatur in sublime, tandemque se submittens, in vnius Euortii capite requieuit. Tum omnes acclamarunt, dignum illum esse sacerdotio, quippe quem ipse dominus eligeret. caetera.

ficatio-

ficatione & electionis cuiusdam comprobatione id ipsum habitum fuerit. SVLPICIVS SEVERVS hoc speciatim de circumstantia quadam adnotauit, quæ in electione *Martini*, episcopi ecclesiæ *Turonicæ*, accidit. Nonnulli ex episcopis prouincialibus, qui ad antistitem constituendum fuerant euocati, sine vlla idonea ratione electioni eius repugnabant; præcipue autem *Defensor* quidam nomine acerrime resistebat. Accidit autem fortuito, vt, quum lector, cui legendi eo die officium erat, interclusus a populo deesset, turbatis ministris, dum exspectabatur, qui non aderat, vnus e circumstantibus sumto libro, quem primum versum inueniebat, arriperet, hæc psalmi octaui verba exhibentem: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, vt destruas inimicum & DEFENSOREM.* Ita enim vulgata versio *Gallicana* tunc legisse videtur. Quibus verbis lectis e vestigio clamor populi tollebatur & pars aduersa confundebatur. Atque ita, inquit auctor noster [t], *habitum est, diuino nutu hunc psalmum lectum fuisse, vt testimonium operis sui defensor audiret, quia ex ore infantium atque lactentium in Martino domini laude perfecta & ostensus pariter & destructus est inimicus.* Ex his igitur, quæ dicta sunt, lector de veterum opinione iudicare poterit, quando de specialiore hominum ad ecclesiæ ministerium designatione loquuntur.

§. IV.

Quartus modus per communia suffragia & electionem.

Quartus & vltimus designationis modus erat, per ordinaria suffragia & electionem ecclesiæ. Quæ methodus generatim tam accurata erat & tantopere approbata, vt ex imperatoribus *Romanis* aliquis, licet gentilis, laudibus eam extollere sibique exemplum imitandum in ciuilium ministrorum ad publicum imperii vsum electione proponere non dubitauerit. Ita enim LAMPRIDIVS [u] morem *Alexandri Seueri* nobis repræsentat, *vbi*, inquiens, *aliquos voluisset vel rectores prouinciis dare, vel præpositos facere, vel procuratores, id est, rationales, ordinare, nomina eorum proponebat, hortans populum, vt si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus; si non probasset, subiret pœnam capitis: dicebatque,*

(t) Sulpic. Seuer. vit. Martin. c. VII. p. 225. (c. IX. p. 314. edit. Lipf. M DCC III.)
(u) Lamprid. vit. Alex. Seuer. c. XLV. (edit. Parif. MDCXX. p. 130.)

graue esse, quum id christiani & iudaei facerent in praedicandis sacerdotibus, qui ordinandi sunt, non fieri in prouinciarum rectoribus, quibus & fortunae hominum committerentur & capita. Quod ipsum indicat, quod in ministrorum christianorum electione omnis cura adhibita fuerit, quum eorum praxis hoc respectu tam amplum testimonium ab ipsis ethnicis habeat. Et certe scriptores recentiores vniuersi in hac re generatim consentiunt, quod electiones summa cum cautione & diligentia olim factae sint. In enarrandis autem methodis, quibus hac in re vsi sint veteres, in alia omnia abeunt; vt adeo argumentum nullum tam intricatum sit tamque perplexum, quam quod ad ministrorum ecclesiae attinet electionem, quae res non nullos etiam ab eius commemoratione deterruit. Verum enim vero committendum mihi non est, vt ista formidine abreptus lectores meos penitus heic destituam, & idcirco diuersas recentiorum auctorum, qui de hoc argumento exposuerunt, sententias paucis indicabo ostendamque, quid de vera huius rei ratione ex perspicuis antiquae historiae documentis statui tuto possit, id quod proxime sequenti capite facere animus est.

LIBRI QVARTI

CAPVT SECVNDVM

SPECIALIOR ANTIQVAE METHODI ET RITVS CLERICOS ELIGENDI ENARRATIO.

§. I.

Diuersae virorum doctorum opiniones de plebis in electionibus clericorum potestate.

MAgna illa quaestio, circa quam viri docti hac in re tantopere inter se dissident atque discordant, ad personas attinet, quae ius suffragandi in clericorum electione habebant. Sunt, qui plebi nullam aliam potestatem vmquam concessam fuisse, statuunt, nisi dandi testimonium electae parti, vel contradicendi, si quas iustas & idoneas exceptiones haberent. Ita HABERTVS [a];

(a) Habert. archierat. p. 436 Plena illa & absoluta per populum electio, numquam ecclesiae praesertim graecae placuit, bene quidem consensus plebis & approbatio, vel etiam postulatio, sed *electio neutiquam.*

SIXTVS

SIXTVS [b] SENENSIS & BELLARMINVS [c] ſentiunt. Alii dicunt, populum abſolutam ſibique propriam eligendi habuiſſe poteſtatem, idque iure apoſtolico, quo per multorum ſæculorum decurſum ſemper gauiſus ſit. Hanc ſententiam accurate tractavit & cum magnæ eruditionis laude contra N. a SANCTA CLARA & reliquos ſecus ſentientes adſeruit BLONDELLVS [d]. PETRVS *de* MARCA [e] inter hæc duo extrema medium tenet. Dicit enim, populum tantumdem poteſtatis antiquitus habuiſſe ac vllum de clericis infra epiſcopos; hoc eſt eorum conſenſum in prouehendo aliquo epiſcopo non minus neceſſarium fuiſſe, quam ipſorum teſtimonium, hoc ipſum tamen electionem vocare non vult: nam deſignationem, ſiue electionem & iudicium ſoli metropolitano vna cum ſynodo prouincialium epiſcoporum adſignat. Et licet nonnumquam de populi ſuffragatione legamus, illud tamen de ſuffragatione tantum conſenſus non electionis intelligendum eſſe, ſtatuit. MASONIVS [f] autem in reſponſione ad PAMELIVM, qui hoc argumentum

(b) Sixt. Senenſ. biblioth. lib. V. adnot. CXVIII. Si recte vtriusque doctoris (Origenis & Cypriani) verba expendantur, neuter eorum ius eligendi epiſcopum populo attribuit, ſed hoc tantum fuiſſe indicant a rectoribus eccleſiæ plebi conceſſum, vt ipſi, *populo præſente*, ſub oculis omnium deligerentur, vt digni atque idonei publico iudicio comprobarentur, ne vlla poſt ordinationem retractandi occaſio remaneret, vnde & Lampridius, ſcriptor a noſtra religione alienus in vita Alexandri Aug. refert conſueuiſſe prius nomina eorum, qui eccleſiæ præficiendi erant, proponi palam, *vt ſi quid contra eum populus haberet, id in medium proferret.* cætera.

(c) Bellarm de clericis lib. I. c. VII. Ius eligendi ſacrum pontificem cæterosque eccleſiæ paſtores & miniſtros, *non conuenit populo iure diuino.* Sed ſi quid aliquando in hac re populus potuit, id totum habuit ex conniuentia vel conceſſione pontificum. cætera.

(d) Blondel. apol. p 379. &c.

(e) Marca de concord. lib. VIII. c. II. n. II. Si negotium iſtud referatur ad primam originem, morumque vetuſtæ eccleſiæ & antiquorum canonum ratio habeatur, conſtans eſt illa ſententia, quæ *ſolum teſtimonium & conſenſum deſignandi epiſcopi clero & populo tribuit*, ipſam vero deſignationem ſiue electionem & iudicium metropolitano vna cum ſynodo prouincialium epiſcoporum. In quo teſtimonio dando non reperio diſcrimen aliquod conſtitutum a veteribus inter clerum ciuitatis & populum. Æquo enim iure hac in parte vtebantur & vtriusque conſenſus ad ſuſcipiendum epiſcopum exſpectandus erat. Tota quippe, vt iam dixi, auctoritas erat penes epiſcopos & præcipue penes metropolitanum, qui rebus geſtis τὸ κῦρος adhibebat, vt loquitur ſynodus Nicæna.

(f) Moſon's *conſecrat. of biſhops* lib. IV. c. IV. p. 159. 160.

iam ante MARCAM quodammodo tractauit, hoc reiicit, tamquam distinctionem, quæ errorem imprudentibus obtrudat, adseritque, quod populo proprie suffragium in electione competat, & episcopum ANDREWS [g] pro eadem sententia adlegat: hoc tamen non adeo feruide persequitur, vt cum BLONDELLO illud ius immutabile fuisse, contendat; sed a Deo liberum relictum esse dicit, vt pro arbitrio ecclesiæ ordinaretur, atque ita omnia decenter & secundum ordinem fierent. Et hæc SPALATENSIS [h], RICHERII [i],

(g) Andrews resp. ad apol. Bell. c. XIII. p. 313. Præsentia plebis apud Cyprianum includit testimonium de vita, *nec excludit suffragium de persona.*

(h) Spalat. de rep. eccles. lib. III. c. III. n. XLII. Quoniam qui excludunt plebem nostri ab electionibus episcoporum, plebis partes non alias ponunt antiquitus, nisi vt testimonium reddat de vita & moribus promouendi, vt errare se cognoscant, si non sint satis tot testimonia iam adlata, in quibus multo plus tribuitur plebi quam tale testimonium; legant acta concilii Chalcedonensis - - legant etiam Alcuinum (de diuin. offic. c. XXXVI.) vbi sic scribit; Quum episcopus ciuitatis fuerit defunctus, eligitur alius a clero seu populo. cætera.

(i) Richer. histor. concil. lib. I. c. XII. n. XVIII. p. 389. edit. Colon. MDCLXXXIII. (p. 383 384. edit. MDCLXXX.) Canon XXII. (concil. IV. Constantinop.) sic habet: *Promotiones atque consecrationes* cætera. - Huic canoni concordat XII. ad cuius intelligentiam cardinalis Cusanus lib. II. de concordantia c. XXXII. demonstrans inuitis dari non posse episcopum: quam in rem laudat can. de Neptis XXXI. quæst. II. quo docetur, *sicut in matrimonio carnali, sic in ecclesia vnum corpus spirituale constitui debere ex episcopo & plebe, ac proinde consensum necessarium videri: quoniam non dubium*, inquit, *inter episcopum & ecclesiam matrimonium esse III quæst. I. can. Audiuimus. Et propterea I. quæst. 1. can. Ordinationes, dici ordinationes, quæ non fiunt communi consensu cleri & populi secundum canonicas sanctiones, & ab iis, ad quos consecratio pertinet, non comprobari & falsas iudicari; quoniam qui taliter ordinantur, non per ostium, id est, per Christum intrant, sed, vt ipsa veritas testatur, fures sunt & latrones. Et ratio huius est, quoniam consensus de essentia matrimonii est. Diuersitas enim ordinum præpositorum & subiectorum pro conseruatione reipublicæ ordinata est, vt dum reuerentiam exhibent minores potioribus, & potiores minoribus dilectionem, vera concordia ex diuersitate contexeretur, vt recte officiorum gereretur administratio, vt LXXXIX. Dist. can. Ad hoc, & Distinct. XLV. can. Licet. Igitur ex concordantia subsistit ecclesia. QVARE INVITIS PRAESES NON RECTE PRAEPONITVR, de quo pulcre Distinct. XCV. can. Esto. Sed oportet, quod ille QVI PRAEEST, AB OMNIBVS QVIBVS PRAEEST, CONSTITVATVR, tacite vel expresse: sin autem aliter præsumtum fuerit, viribus carere dubium non est, quia irritum est Distinct. LXVI can. Archiepiscopus: qui dicit alibi, OPORTET VT ILLE, QVI OMNIBVS PRAEESSE DEBET, AB OMNIBVS ELIGATVR.* cætera.

INSTEL-

IVSTELLI [*k*], SVICERI aliorumque quorumdam doctorum virorum in vtrisque ecclesiis opinio videtur fuisse. Sunt alii, qui distinguunt inter tempora, quae concilium *Nicaenum* antegressa, & inter ea, quae illud consequuta sunt. Putant enim, quidquid potestatis in prioribus tribus saeculis populo concessum fuerit, id hoc ipso concilio nec non *Antiocheno* & *Laodiceno*, quod vtrumque non multo post insequutum est, ei rursus ereptum. Ita SCHELSTRATVS [*l*] in dissertationibus suis in concilium *Antiochenum* statuit, vbi CHRISTIANVM LVPVM & SIRMONDVM in eamdem sententiam citat. Sed hoc, tamquam fictio omni destituta fundamento, explosum est non tantum a SPALATENSI [*m*] & PEARSONIO [*n*], sed etiam a RICHERIO [*o*], CABASSVTIO [*p*],

(*k*) Iustel. not. in can. VI. concil. Chalced. (Tom. I. p. 92. b.) *Is fuit vetus mos ecclesiae in episcopis ordinandis, vt rogarentur suffragia non modo cleri, sed etiam populi, atque vt omnium, de eo qui ordinandus erat, iudicia sciscitarentur, illius nomen ecclesiae publice proponebatur, facta omnibus potestate quidquid vellent eis obiiciendi, &c.*

(*l*) Schelstrat not. in can. XIX. concil. Antioch. (p. 599.) Canon innouat quartum Nicaenum & eadem statuit cum duodecimo Laodiceno: id quod statuit, vbique obseruatum fuit a tempore Nicaeni concilii, a quo omnes fatentur *plebis suffragia non amplius fuisse in vsu.*

(*m*) Spalat. de rep. eccles. lib. III. c. III. n. XII. Post concilium Nicaenum in electionibus eumdem prorsus veterem morem perpetuo ecclesiam ad nostra pene tempora seruasse, vt *a clero & populo* fieret, ex patribus & rebus gestis; ex conciliis & iuribus; ex Rom. pont. attestationibus & decretis iam, sumo probandum, caetera.

(*n*) Pearson. vindic. Ignat. part. I. c. XI. p. 314. tot.

(*o*) Richer. histor. concil. tom. I. c. II n. VII. (p. 20. lin. vlt. edit. Colon. MDCLXXX.) Notandum contra Valesium tertia parte libri de suprema potestate papae quaest. sexta circa medium, vbi canonem quartum Nicaenum explicat, patres Nicaenos non abstulisse populo ius eligendorum episcoporum, sed tantum praecepisse electionem populi & cleri a metropolitano confirmari, & ab episcopis prouinciae fieri oportere. Nam dehinc semper populus in sua possessione eligendi pastores continuauit, idque hac synodali epistola clare ostenditur, vbi nominatim habetur *episcopum Alexandriae debere populi electionem confirmare.*

(*p*) Cabassut. notit. concil. c. XVII. ad can. IV. Nicaen. p. 83. edit. Lugdun. MDCLXX. 8uo. (p. 50. edit. Venet. MDCCIII. 8uo.) Nullatenus heic audiendus Theodorus Balsamon scribens in hunc can IV. episcopos olim quidem fuisse ab vniuersa plebe electos. Quia tamen in hisce popularibus comitiis multa iactabantur indecora in eos, quorum proponebatur electio, fuisse Nicaeno isto canone consuetudinem illam abrogatam statutumque, vt soli episcopi eligerentur. Sed errat Balsamon, cum nullum heic appareat abrogationis vestigium, & constet, fuisse

VALESIO [q], PETAVIO [r], *de* MARCA [s], aliisque eruditis ecclesiæ *Romanensis* scriptoribus, qui patres *Nicænos* hac in re nihil immutasse, sed omnia ita, vt inuenerint, reliquisse, statuunt. Alii rursus distinguunt inter electionem episcoporum & reliquorum clericorum, populi consensum ad episcoporum quidem electionem, non autem ad inferiorum clericorum promotionem, necessarium fuisse, dictitantes. Ita CABASSVTIVS [t], & BEVEREGIVS

pleraque post Nicænum concilium admissa vbique in episcopis eligendis populi suffragia: sic tamen vt moderationi & regimini subesset episcoporum: quemadmodum Athenis *πρόεδροι* popularibus suffragiis præerant, vt docet Iulius Pollux lib. VIII. cet.

(q) Valesf. not. in Euseb. lib. VI. c. XLIII. p. 121. Presbyteri olim ab episcopo ordinari non poterant *sine consensu* cleri & *populi*. Ac de populi quidem suffragio in electione presbyterorum testantur patres concilii Nicæni in epistola synodica ad episcopos Ægypti - - - - Denique adeo necessarium fuit plebis suffragium in electione presbyterorum, vt sæpenumero in ecclesia plebs tumultuosis vociferationibus presbyterum aliquem fieri postularet & cogeret. cætera.

(r) Petau. not. in Synes. p. 56. Quo in canone (Nicæno IV.) de episcopi creatione ipsa, siue electione agitur; quæ ita *populi suffragiis permitti solebat*, vt iis moderandis ac gubernandis adessent, immo præessent episcopi. *Nec audiendus Balsamo, qui ad hunc canonem obseruat*, olim quidem episcopos a populo consueuisse deligi, sed quod in suffragiis ferendis, de eorum vita quædam interdum minus decora & honesta iactarentur, *morem illum hoc canone abrogatum fuisse*, ac deinceps statutum, vt ab episcopis ea fieret electio. Quo nihil dici potest absurdius. Non enim popularia suffragia iste canon sustulit, sed his, vt dixi, moderandis, vel cum illis etiam episcoporum auctoritatem iussit adhiberi. Quemadmodum Athenis popularibus concionibus aderant *πρόεδροι*, vt docet Iulius Pollux lib. VIII. & Harpocratio. Quin etiam multo post Nicænum concilium tempore perseuerauit in ecclesia, *vt a populo crearentur episcopi*; idque & pontificum Romanorum & conciliorum decreta sanxerunt.

(s) Marca de concord. lib. VIII. c. III. n. IV. Ex quibus canonibus (can. Nic. IV. Antioch. XIX. Laodicen. XIII.) aperte conficitur, episcoporum promotionem iudicio synodi plenissime permissum. Et ne consultatio, quæ cum *clero & plebe* habenda est auctoritate canonis fulta, contumaces redderet ciuium animos episcoporum iudicio, eius mentio omissa est in canonibus; relicta interim consuetudine iam recepta de tractatu electionis habendo cum *clero & plebe* ciuitatis. Ius itaque episcoporum canone firmatum est. Quod pertinet ad populum, consuetudini relictum est.

(t) Cabassut. notit. concil. c. XXXV. p. 196. (p 136. 137. edit. Venet. M DCC III.) Probatum inuictis testimoniis fuit superius ad Nicænum canonem quartum, ad episcoporum electionem admissa olim fuisse plebis suffragia. Secus tamen fieri solitum fuit circa minorum sacerdotum & inferiorum ecclesiæ ministrorum electionem, vt ex isto canone decimo tertio perspicuum fit. Populi quidem te-

episco-

episcopus [u], qui hoc argumentum notius esse, putat, quam vt in controuersiam vocari possit. VALESIVS nihilo secius de eo disputat, & contrarium [vv] adserit, nimirum presbyteros olim ab episcopo ordinari non potuisse, sine consensu cleri & populi. STILLINGFLEETVS episcopus, qui ex nouissimis scriptoribus est, qui hoc argumentum tractauerunt, mentem suam sequentibus obseruationibus declarat: „*Primo* quidem, quod præcipuum fun„damentum, quo plebis ius [x] nitatur, situm sit in regula illa a„postolica, quod episcopum oporteat irreprehensum esse, & bo„num habere testimonium: adeoque [y] populi curam & nego„tium in electionibus, ipsa etiam CYPRIANI ætate, non ad suffragia, „sed tantum ad testimonia sua de bona vel mala vitæ candidati „ratione danda, spectauisse dicit. *Secundo*, quod populus tamen „hac occasione potestatem electionis sibi arrogauerit, & hoc i„pso magnos tumultus & turbas dederit in ecclesia. *Tertio*, quod

stimonium de vita & moribus ordinandi requirebatur. Iuxta illud 1 Tim. III. *oportet illum & testimonium habere bonum ab iis, qui foris sunt.* Quin immo nonnumquam populus ipse aliquem proponebat, & postulabat ordinari: Testatur enim Paulinus ep. XLV. se Barcinone in Hispania fuisse ab episcopo Lampio initiatum clero & *sacratum ad illius populi postulationem.* Item refert Aug. ep. CCXXV. *fuisse Pinianum ab Hipponensi populo* instanter postulatum, vt ad clerum promoueretur. Insuper (ne quid huc pertinens omittatur) actuum apost. I. non soli apostoli, sed tota ecclesia Matthiam elegit, & Ioseph Barsabam, vt ex eis vnus adsumeretur. Et act VI. credentium conuocata multitudo septem diaconos elegit. Verum ad illud primum caput testatur Chrysostomus, Petrum potuisse quidem per se ipsum merito eligere, sed maluisse per modestiam & prudentiam vniuersæ ecclesiæ gratificari. Postulationes autem, quæ fiebant episcopis a populo, nihil habuisse præter supplicationes: neque ius vllum, aut obligationem induxisse, certum est.

(u) Beuereg. not. in can. VI. concil. Chalced. ad vocab. ἐπικηρύττεσθαι: Non quidem inficias eam, quin ἐπικηρύττειν sæpius, palam & per præconem aliquid denuntiare & prædicare significet, neque etiam me latet, suffragia olim cleri populique publice rogata esse, priusquam episcopus ordinaretur: sed qua tamen ratione Christophorus Iustellus hanc vocem eo sensu heic vsurpari adseruerit, non video. Etiamsi enim episcoporum nomina publice proposita fuerint, priusquam antiquitus ordinarentur; idem *tamen in presbyterorum, aliorumque inferiorum clericorum ordinationibus numquam obtinuisse*, notius est, quam vt probatione indigeat. cætera.

(w) Vales. in Euseb. lib. VI. c. XLIII. vid. not. (q) supra p. 94

(x) Stillingfl. *Unreason. of Separat.* Par. III. n. XXV. p. 312. 313. §. 25 n. 1. 2, 3. 4. 5.

(y) Ibid. p. 316. 317.

ad

„ad occurrendum istis tumultibus multi episcopi inconsulta ple-„be constituti & canones ad eam melius compescendam conditi „sint. *Quarto*, quod vbi magistratus fuerint christiani, ipsi non „obstante, quod populus sibi arrogarit, iure in tanti momenti „caussa id egerint, quod ad pacem ecclesiæ & reipublicæ conser-„vandam facere crediderunt. *Quinto*, quod quum ecclesiæ gu-„bernatio mutaretur, populo ius suum per ipsorum consensum in „popularis senatus collegiis, *parlamentorum* nomine insignitis, ser-„vatum, & quod consensu isto episcoporum nominatio principi-„bus, inferior autem beneficiorum *patronatus* hominibus priuatis „vindicatus sit.„ In tanta sententiarum ac opinionum virorum doctorum varietate haud nefas erit a quibusdam dissentire, & idcirco opiniones eorum recognoscendi mihi sumam libertatem, & sine partium studio indicabo, quidquid in illis cum antiqua historia & regulis ac consuetudine ecclesiæ vel congruere vel pugnare existimem.

§. II.

In episcopi cuiusdam electione populus æqualem cum clero inferiore habebat potestatem.

Heic ante omnia notandum est, non vniuersalem quamdam & immutabilem regulam circa hoc negotium semper & vbique obseruatam fuisse, sed praxin pro diuersa rerum & circumstantiarum ecclesiæ conditione discrepasse; quemadmodum ex iis, quæ in hac historia subsequuntur, euidenter apparebit. Interim obseruationem a PETRO *de* MARCA factam eatenus veram esse, reor, quod quidquid potestatis in episcopi sui electione clerus inferior habuit, idem populo, siue vniuerso ecclesiæ corpori, generatim concessum fuerit, metropolitano quidem & synodo prouincialium episcoporum rem omnem moderante. Nam de plebis potestate, quæcumque tandem ea fuerit, prorsus eædem locutiones & verba eadem adhibentur. Non nulli consensum, alii suffragium, electionem alii vocant; in hoc autem consentiunt omnes, quod consensus, suffragium & electio tum cleri tum populi omnino æqualis fuerit. Ita *Cornelius* CYPRIANO [z], de cle-

(z) Cypr. epist. LII. al. LV. p. 104. (p. 68. edit. Paris. MDCLXVI.) Factus est Cornelius episcopus de Dei & Christi eius iudicio, *de clericorum* pene omnium *testimonio*, *de plebis* quæ tunc adfuit *suffragio* & de sacerdotum antiquorum & bonorum virorum collegio.

rico-

ricorum testimonio & plebis suffragio episcopus factus esse, obseruatur. Vbi manifestum est, vocabula *testimonium* & *suffragium* & clero & populo adscribi. SOCRATES [a] de *Chrysostomi* loquens electione, communi omnium suffragio, cleri videlicet ac populi, eum electum esse dicit. Et THEODORETVS [b] *Eustathii*, ecclesiæ *Antiochensis* episcopi, electionem eadem ratione describit, quando ad suscipiendum episcopatum communi episcoporum, clericorum & vniuersæ plebis suffragio compulsum eum esse, scribit. SIRICIVS [c] hoc cleri ac plebis electionem nominat; & CELESTINVS [d] cleri ac plebis consensum & desiderium; LEO autem [e] consensum & electionem & vota populi; qui etiam addit, *si in aliam forte personam partium se vota diuiserint, metropolitani iudicio eum alteri præferendum esse, qui maioribus & studiis iuuetur & meritis.* Ex quibus omnibus, & compluribus locis aliis, quæ in eamdem hanc sententiam adferri poterant, perspicue apparet, potestatem cleri & populi hac in re fuisse æqualem, nec alterutrum sibi quidquam arrogasse, quod alteri non perinde licuerit.

§. III.

Hæc potestas non mere testimonialis sed iudicialis erat & vim habebat electionis.

Et hinc porro liquet, hanc coniunctam cleri ac populi po-

(a) Socrat. lib. VI. c. II. ὁλίγυ διαδράσαντος χρόνυ ψηφίσματι κοινῷ ὁμῦ πάντων κλήρυ τε φημὶ καὶ λαῦ ὁ βασιλεὺς αὐτὸν Ἀρκάδιος μεταπέμπεται.

(b) Theod. lib. I. c. VII. ὁ μέγας Εὐστάθιος, ὁ τῆς Ἀντιοχέων ἐκκλησίας τὴν προεδρίαν λαχὼν - - τῦτον δὲ ἄκοντα, ποιμαίνειν αὐτὸν ἐκείνης τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνην ψήφῳ κοινῇ κατηνάγκασαν, ἀρχιερεῖς τε καὶ ἱερεῖς καὶ ἅπας ὁ λεὼς ὁ φιλόχριστος. Magnus Eustathius ecclesiæ Antiochenis episcopus - - *communi consensu episcoporum & clericorum DEIque amantissimæ plebis* inuitus ad ecclesiæ illius administrationem euectus fuit.

(c) Siric. ep. I. ad Himerium Tarracon. c. X. (Tom. II. concil. p. 1021.) Presbyterio vel episcopatui, si eum *cleri ac plebis* euocauerit *electio*, non immerito sociemur.

(d) Celestin. ep. II. c. V. (Tom. II. concil. p. 1611.) Nullus inuitis detur episcopus. *Cleri, plebis, & ordinis consensus & desiderium* requiratur.

(e) Leo M. ep. LXXXIV. ad Anastas. c. V. (Tom. III. conc. p. 1385.) Cum de summi sacerdotis electione tractabitur, ille omnibus præponatur, *quem cleri plebisque consensus concorditer postularit*; ita vt si in aliam forte personam partium se vota diuiserint, metropolitani iudicio is alteri præferatur, qui maioribus & studiis iuuatur & meritis: cætera.

testatem non mere testimonialem, sed, vt ANDREWS episcopus & MASONIVS adserunt, iudicialem & efficacem fuisse potestatem, per modum proprii suffragii & electionis; idque tam ætate *Cyprianica*, quam postea. CYPRIANVS enim tum testimonii tum suffragii meminit, quod & clero & populo competat; eamque ordinationem iustam & legitimam esse dicit [*f*], quæ omnium tam cleri quam plebis, suffragio & iudicio fuerit examinata: ita vt electioni episcopi sui, non propter nudum de ipsius vita dandum testimonium, sed, quemadmodum ANDREWS episcopus id interpretatur, ad ferenda suffragia ipsius personæ intuitu tunc adfuerint. Quæ obseruatio porro diuersarum regularum & rituum, qui in his electionibus generatim adhiberi consueuerunt, commemoratione probari poterit atque confirmari.

§. IV.

Testimonia de hac potestate e quibusdam vetustis regulis ac consuetudinibus ecclesiæ petita. Primum *quidem, quod nullus episcopus vlli plebi orthodoxæ inuitæ obtrudi debuerit.*

Vna ex his regulis erat, quod nullus episcopus orthodoxo populo inuito nec consentienti obtrudi debebat. Orthodoxo, inquam, populo. Si enim maior populi pars hæretica esset vel schismatica, praxis alia erat, vt deinceps ostendetur; sin autem omnes essent catholici, & de catholico benequemerito episcopo inter eos conueniret, ipsorum electio plerumque rata habebatur, nec quempiam, a quo eorum abalienatæ essent voluntates, fas erat constitui. Interdum episcopi in synodo aliquem proponebant, populusque eum recipiebat: interdum populus proponebat, & consentiebant episcopi, & si in digna quadam electione ciuium concordarent animi, vix vmquam eam reiectam fuisse, inuenias. Si vero diuisi essent & discordes, metropolitani erat, conciliare eorum animos & in electione sua figere, neque vero haud electum eis obtrudere poterat. Hoc e quadam LEO-

(*f*) Cyprian ep. LXVIII. al. LXVII. ad fratr. Hispan. p. 172. (p. 113. edit. Paris. MDCLXVI.) Coram omni synagoga iubet Deus constitui sacerdotem, *id est*, instruit & ostendit, ordinationes sacerdotales non nisi sub populi adsistentis conscientia fieri oportere, vt plebe præsente vel detegantur malorum crimina, vel bonorum merita prædicentur, & sit ordinatio iusta & legitima, quæ *omnium suffragio & iudicio* fuerit examinata.

NIS

NIS epiſtola [g] diſcimus, vbi ſimul & regulam & praxin eccleſiæ, eiusque rationes nobis tradit. *Quum* inquit, *de ſummi ſacerdotis electione tractabitur, ille omnibus præponatur, quem cleri plebisque conſenſus concorditer poſtularit; ita vt ſi in aliam forte perſonam partium ſe vota diuiſerint, metropolitani iudicio is alteri præferatur, qui maioribus & ſtudiis iuuatur & meritis: tantum vt nullus inuitis & non petentibus ordinetur, ne plebs inuita epiſcopum non optatum aut contemnat, aut oderit & fiat minus religioſa, quam conuenit, cui non licuerit habere, quem voluit.* Huius regulæ violationem, tamquam grande crimen *Hilario Arelatenſi Valentinianus* III. imperator obiectabat *Indecenter*, inquiens [h], *alios inuitis & repugnantibus ciuibus ordinauit. Qui quidem, quoniam non facile ab his qui non elegerant recipiebantur, manum ſibi contrahebat armatam — & ad ſedem quietis pacem prædicaturos per bella ducebat.* LEO [i] idem ei exprobrabat aliaque ipſum via incedere oportuiſſe, monebat, *Exſpectarentur*, inquiens, *certa vota ciuium, teſtimonia populorum; quæreretur honoratorum arbitrium, electio clericorum: — Qui præfuturus eſt omnibus, ab omnibus eligatur.* Hoc manifeſto oſtendit, populi ſuffragium tunc temporis amplius quid, quam mere teſtimoniale, fuiſſe.

§. V.

Secundo: *Hoc porro exemplis confirmatur epiſcoporum, qui contra ipſam animi ſui propenſionem ad ſuffragia plebis ſe conformarunt.*

Secundo: Aliud argumentum eſt, quod in multis caſibus populi ſuffragia ipſis epiſcopis præualuerint, ſi in primis ſuis conſiliis inter ſe eſſent diuiſi. Hoc in celebratiſſima illa *Martini* epiſcopi *Turonici* electione accidit, cuius mentio capite ſuperiore §. III. facta eſt. Populus concordiſſime eum deſiderabat epiſcopum. *Defenſor* cum magna epiſcoporum parte initio repugnabat: ſed populi ſuffragium præualebat, & epiſcopi ad eius ſe accommodabant arbitrium, *Martinumque* ordinabant. Aliud ſimile exemplum ſuppeditat PHILOSTORGIVS, *Demophilus* epiſcopus *Conſtantinopolitanus*, quum epiſcopi ordinandi cauſſa vna cum aliis quibusdam epiſcopis, *Arianiſmi* ſuſpectis, *Cyzicum* veniſſet, populus

(g) Leo ep. LXXXIV. c. V. conf. not. anteced. (e)
(h) Nouell. XXIV. ad calc. cod. Theod.
(i) Leo epiſt. LXXXIX. ad epiſc. Vien.

interpolita conteſtatione id nolebat concedere, niſi prius *Aëtium* & *Eunomium* tum orationibus tum ſcriptis publice anathemate damnaſſent: quam conteſtationem quum illi admiſiſſent, ſuo tamen *Cyziceni* inhærebant privilegio, neminemque alium ad epiſcopatum promoueri patiebantur, niſi quem ipſorum ſuffragia [k] prætuliſſent. Qui quum eſſet ordinatus, illico τὸ ὁμοούσιον, doctrinam illam catholicam, quod filius eiusdem cum patre ſit ſubſtantiæ, prædicabat. Antiquæ hiſtoriæ monimenta lectori plura iſtiusmodi exempla alia ſuppeditabunt.

§. VI.

Tertio: *Ex ratione ſuffragandi & eligendi, quam populus inibat.*

Tertio: Aliud teſtimonium de poteſtate populari in electionibus perhibet modus ſuffragandi ſeu teſtandi adſenſum vel diſſenſum in alicuius ordinatione: qui erat triplex. Vel enim *primo* vnanimes erant in ſuffragando pro quopiam vel contra eum, & tunc mentem ſuam vniuerſali quadam acclamatione declarare ſolebant, vna omnes voce clamantes, ἄξιος, *dignus*, vel ἀνάξιος, *indignus*. Cuius rei exempla in AMBROSIO [l], AVGVSTINO [m], EVSEBIO [n], PHILOSTORGIO [o], PHOTIO [p], auctore *constitutionum* [q] & diuerſis aliis reperire lector poteſt.

(k) Philoſtorg. lib. IX. c. XIII. οὐχ ἕτερόν τινα ταύτῃ ἐλθεῖν ἀναχόμενοι, ἀλλ' οἷς αὐτῶν αἱ ψῆφοι προσέπιπτον.

(l) Ambroſ. de dignit. ſacerd. c. V. In ordinationibus eorum clamant & dicunt: *Dignus es*, & *iuſtus es*.

(m) Aug. ep. CX. Dignus & iuſtus eſt, dictum eſt vicies.

(n) Euſeb. lib. VI. c. XXIX. Ἐφ' ᾧ τὸν πάντα λαὸν ὥσπερ ὑφ' ἑνὸς πνεύματος θείου κινηθέντα ὁμόσε, προθυμίᾳ πάσῃ καὶ μιᾷ ψυχῇ ἄξιον ἐπιβοῆσαι. Quo ſpectaculo permotus populus ac diuino ſpiritu incitatus ſumma cum alacritate vno conſenſu ſimul omnis *exclamare cœpit dignum eſſe*.

(o) Philoſtorg. lib. IX. c. X. πολλοὶ τοῦ παρόντος ὄχλου, ἐν τῇ Δημοφίλου καθιδρύσει, ἀντὶ τοῦ Ἄξιος ἀνεβόων τὸ Ἀνάξιος. Dum Demophilus in epiſcopali ſede collocaretur, multi ex populo, qui tum aderant, non *dignus* acclamarunt, ſed *indignus*.

(p) Phot. cod CCLVI. p. 1414. ὁ λαὸς μιᾷ φωνῇ σὺν αὐτῷ βασιλεῖ ἐπὶ πλείους ὥρας ἐβόα τὸ ἄξιος. Populus vno ore cum ipſo imperatore horis aliquot exclamauit: *Dignus eſt*.

(q) Conſtit. apoſt. lib. VIII. c. IV. - - ἐκ τρίτου πάλιν πυθέσθωσαν, εἰ ἄξιός ἐστιν

Vel

Vel *secundo* diuisi in electione sua erant & tum dissensum suum specialioribus propositae partis accusationibus, coitionibus factionibusque & interdum cruentis tumultibus significabant. CHRYSOSTOMVS [r] ad hunc eligendi modum respicit, quando in libro suo de sacerdotio ita scribit: *Vis & aliud tibi pugnae huius generis aperiam, periculis mille plenum? Ito hinc iam, & publica festa spectato: ea dico, in quibus dignitatum ecclesiasticarum electiones de more fiunt, & tam multis videbis inibi criminationibus lacerari episcopum, quanta est tota illa subditorum multitudo, quibus eligendi potestas concessa est. Hos omnes tam in multas factiones scindi neque inter se consentire, neque cum eo, cui forte episcopatus delatus sit, presbyterorum congregationem conuenire videas; sed vnusquisque a suis partibus stat, alius hunc alius illum eligens.* Et relatio non tantum ab AMMIANO MARCELLINO [s] sed SOCRATE [t] etiam aliisque historicis data de tumultu, *Romae* in electione *Damasi* oborto, ostendit, quod populo nonnumquam plus concessum fuerit, quam nudum dare testimonium, alioquin in tam effrenatum ac indomitum tumultum vix fuisset concitatus. Erat etiam *tertius* aliquis consensum suum testandi modus, vt decreto electionis maioris securitatis gratia subscriberent, ne qua pars postea se in electionem consensisse negare posset. Ita

---

ἀληθῶς τῆς λειτουργίας - καὶ συνθεμένων αὐτῶν ἐκ τρίτου ἄξιον εἶναι, ἀπαιτείσθωσαν οἱ πάντες σύνθημα. κ. τ. λ. - Rursus tertio interrogent, *vtrum sit* ministerio *dignus* - - & cum tertio annuerint & *dignum esse* assensi fuerint, petatur ab omnibus, vt praebeant signum adsensus.

(r) Chrysostom. de sacerdot. lib. III. c XV. (Tom. IV. edit. Francof. p. 41.) Βούλει σοι καὶ ἕτερον ἐπιδείξω ταύτης τῆς μάχης εἶδος, μυρίων ἐμπεπλησμένον κινδύνων; Ἴθι δὴ καὶ διάκυψον εἰς τὰς δημοτελεῖς ἑορτὰς, ἐν αἷς μάλιστα τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν τὰς αἱρέσεις ποιεῖσθαι νόμος· καὶ τοσαύταις ὄψει κατηγορίαις τὸν ἱερέα βαλλόμενον, ὅσον τῶν ἀρχομένων τὸ πλῆθός ἐστι. πάντες γὰρ οἱ δῶναι κύριοι τὴν τιμὴν εἰς πολλὰ τότε σχίζονται μέρη· καὶ οὔτε πρὸς ἀλλήλους, οὔτε πρὸς αὐτὸν τὸν λαχόντα τὴν ἐπισκοπὴν, τὸ τῶν πρεσβυτέρων συνέδριον ὁμογνωμονοῦν ἴδοι τις ἂν, ἀλλ᾽ ἕκαστος καθ᾽ ἑαυτὸν ἑστήκασιν, ὁ μὲν τοῦτον, ὁ δὲ ἐκεῖνον αἱρούμενος.

(s) Ammian. lib. XXVII. c. III. Damasus & Vrsinus supra humanum modum ad rapiendam episcopatus sedem ardentes, scissis studiis asperrime conflictabantur, ad vsque mortis vulnerumque discrimina adiumentis vtriusque progressis: quae nec corrigere sufficiens Iuuentius nec mollire, coactus vi magna secessit in suburbanum. Et in concertatione superauerat Damasus, parte quae ei fauebat instante, caetera.

(t) Socrat. lib. IV. c. XXIX. tot.

 in

in electione *Meletii* episcopi *Antiocheni* factum est, qui communi *catholicorum* & *Arianorum* consensu eligebatur, vtraque parte suæ opinioni eum addictum esse existimante. Decretum electionis, vt THEODORETVS auctor est [u], perscriptum & cunctorum subscriptionibus firmatum tum hi tum illi tamquam commune pactum *Eusebio Samosatensi* episcopo seruandum tradebant, quod quum *Constantius*, catholicum sese præbente *Meletio*, ab *Eusebio* repeteret, nullis comminationibus ab eo extorquere illud poterat. AVGVSTINVS idem [w] de *Eradii*, successoris sui *Hippone*, electione narrat, quam certis de caussis se viuo fieri volebat. Primum ecclesiæ notarios acclamationes populi excipere calamo iubebat, deinde vt gestis subscriberent, qui poterant, omnes rogabat. Et hæc ordinaria erat via, si metropolitanus in electione adesse coram non posset, decretum totius ecclesiæ litteris consignabatur ad eumque deferebatur, vt ratum & firmum illud esse iuberet. Cuius consuetudinis reliquias etiamnum videre licet in antiquo *ordine Romano* [x], vbi formula quædam decreti habetur, cui clerus & populus, quum episcopum eligerent, subscribere, illudque metropolitano ac synodo exhibere debebant, vt electus consecraretur. Quo in casu si metropolitanus in examine electum talem deprehenderet, qualem ipsi ei scripto repræsentauerant, confirmabat ratamque habebat eorum electionem, atque illico ipsum ordinabat. Quæ omnia innuunt, populum decretoriam quamdam in electionibus habuisse potestatem, nec mere testimoniale eius fuisse suffragium.

§. VII.

Quarto: *Ex vsu & officio interuentorum.*

Quarto: Hoc porro ex vsu & officio *interuentorum* in ecclesia *latina* manifestum est, quorum erat, maturam noui episcopi in vacantem sedem electionem promouere atque procurare,

(u) Theodor. lib II c. XXXI, & XXXII.

(w) August. ep. CX. A notariis ecclesiæ, sicut cernitis, excipiuntur quæ dicimus, excipiuntur quæ dicitis, & meus sermo & vestræ acclamationes in terram non cadunt - Hoc ad vltimum rogo, vt gestis istis dignemini subscribere, qui potestis.

(x) Ordo Rom. (Bibliothec. patr. tom. X. p. 104.) Decretum, quod clerus & populus firmare (al. formare) debet de electo episcopo —. *vt omnium nostrorum vota in hanc electionem conuenire noscatis; huic decreto canonico promtissima voluntate singuli manibus propriis roborantes subscripsimus.*

quem-

quemadmodum alio loco [xx] oſtendimus. In *Romana* enim & *Africana* eccleſiis, vacante quodam epiſcopatu, moris erat, vt metropolitanus prouincialium ſuorum epiſcoporum cuidam daret negotium, vt ad vacantem eccleſiam ſe conferret, clerique ac populi animos ad concordiam in noui epiſcopi electione prælpararet; qua de re vbi inter eos conuenerat, metropolitanum per interuentorem rogabant, vt electionem ſuam confirmaret, & vna cum ſynodo quadam epiſcoporum prouincialium veniret & ordinaret eum, quem elegiſſent; vel alioquin decretum litteris conſignabant, tum ab interuentore tum a ſemetipſis ſubſcriptum, nouumque electum epiſcopum metropolitano exhibebant, qui eum in propria ipſius eccleſia ordinabat. Hæc fuit praxis prouinciæ *Romanæ* tempore SYMMACHI & GREGORII MAGNI, vti ex eorum epiſtolis apparet, quibus interuentores, ſiue, vt eos vocant, viſitatores inſtruuntur, quemadmodum in præſenti caſu ſe gerere debeant. *Decretum*, inquit SYMMACHVS [y], *ſine viſitatoris præſentia nemo conficiat, cuius teſtimonio clericorum ac ciuium poſſit vnanimitas declarari.* Et GREGORIVS *Barbaro* epiſcopo *Beneuentano* & viſitatori eccleſiæ *Panormitanæ* mittens, ita præcipit: *Dilectio tua ad prædictam eccleſiam (Panormitanam) properabit & aſſiduis adhortationibus clerum plebemque eiusmodi eccleſiæ admonere feſtinet; vt remoto ſtudio vno eodemque conſenſu talem ſibi præficiendum expetant ſacerdotem: qui & tanto miniſterio dignus valeat reperiri, & a venerandis canonibus nullatenus* [z] *reſpuatur. Qui dum fuerit poſtulatus, cum ſolennitate decreti omnium ſubſcriptionibus roborati, & dilectionis tuæ teſtimonio litterarum ad nos ſacrandus occurrat.* Nihil poteſt eſſe euidentius, quam quod clerus & populus epiſcoporum ſuorum electionem, adhibito in rei ſocietatem viſitatore quodam ſiue interuentore, confecerint, & tunc a ſe electum metropolitano repræſentauerint, qui ſi nihil haberet, quod vi canonum aduerſus ipſum exciperet, confirmata eorum electione ad ordinandum illum illico ſe componebat.

(xx) Lib. II. c. XV. Vol. I. p. 202. 203.
(y) Symmach. ep. V. c. VI. (tom. IV. concil. p. 1696.
(z) Gregor. lib. XI. ep. XVI. (tom. V. concil. p. 1521.)

§. VIII.

§. VIII.

Quinto: *Ex consuetudine illa, qua populus homines correptos vi quadam illata episcopo ordinandos exhibuit.*

Quinto: Nouum datæ populo potestatis & priuilegii documentum similiter spectari potest, quod hisce temporibus plebs multis in locis homines violentis illatis manibus corripere eorumque ordinationem ab episcopo aperta vi deposcere consueuit. Ita in AVGVSTINI consecratione vsu venisse, auctor nobis est POSSIDIVS [a], *Eum*, inquiens, *tenuerunt &, vt in talibus consuetum est, episcopo ordinandum intulerunt, omnibus id vno consensu & desiderio fieri perficique petentibus magnoque studio & clamore flagitantibus, vbertim eo flente.* Idem de semetipso narrat PAVLINVS [b], quod *per vim inflammatæ plebis* presbyter ordinatus fuerit. Et sunt plura alia eiusdem generis exempla.

§. IX.

Sexto: *Ex appellatione parentum, qua nonnulli episcopi ex quodam vrbanitatis officio populum suum hoc intuitu salutarunt.*

Sexto: Vnum duntaxat adhuc noto, quod ad hoc spectat argumentum, quod est vrbanitatis & officii plena salutatio, qua nonnulli episcopi erga populum suum vtebantur, *parentes* ob hanc caussam eos appellando, respectu videlicet curæ ac potestatis, quam in eorum designatione atque electione habebant. Ipse AMBROSIVS [c] loquens ad plebem suam his vtitur verbis: *Vos mihi estis PARENTES, qui sacerdotium detulistis: Vos, inquam, Filii vel PARENTES, filii singuli, vniuersi PARENTES.* Quibus verbis manifesto respicit ad factam diuina prouidentia ciuium *Mediolanensium* consensionem, qui quum antea in multas scissi essent factiones, AMBROSII audito nomine, illico in eius electionem concordissime conspirarant. Hæc sunt quædam testimonia, quæ ex transuerso adlata probare possunt, quod clerus & populus in episcoporum suorum electione commune quoddam habuerint suffragium; & quod ciuium suffragium amplius quid quam vim testi-

(a) Possid. vit. Augustin c. IV.

(b) Paulin. ep. XXXV. inter epistol. August. A Lampio apud Barcilnoam in Hispania *per vim* inflammatæ subito plebis *sacratus sum.* Vid. Paulin. ep. VI. ad Seuer. p. 101.

(c) Ambros. comment. in Luc. lib. VIII. c. XVII.

monii

monii habuerit, ſpeciatim ſæculo quarto & quinto, in eccleſia *latina*, vbi, fatente PETRO *de* MARCA, præcipua deſideriorum plebis habita fuit ratio.

§. X.

Quam poteſtatem in presbyterorum deſignatione habuerit populus.

Neque vero hoc priuilegium tantummodo in epiſcoporum ſuorum electione, ſed nonnumquam in presbyterorum etiam deſignatione illis datum fuit. Nam *Auguſtinus* & *Paulinus* presbyteri ſolum conſecrabantur, quum vis illa, de qua modo loquuti ſumus, a populo eis inferretur. Præterea HIERONYMVS [*d*] presbyteros & reliquos clericos non minus a populo, quam ab epiſcopis electos eſſe, verbis expreſſis adfirmat. Et POSSIDIVS [*e*] hanc ipſam eccleſiæ conſuetudinem fuiſſe, atque *Auguſtinum, in ordinandis ſacerdotibus & clericis conſenſum maiorem chriſtianorum & conſuetudinem eccleſiæ ſequendam eſſe, arbitratum*, obſeruat. Et SIRICIVS, qui de ſenſu & praxi eccleſiæ *Romanæ* loquitur, dicit [*f*], quod, ſi quis diaconus ordinandus ſit presbyter vel epiſcopus, is prius a clero & plebe eligi debeat. Et idcirco iſtis viris doctis non facile poſſum adſentire, qui epiſcopos quidem ante ordinationem ſuam, non autem presbyteros vel vllos alios inferiores clericos, plebi proponi ſolitos eſſe, adſerunt.

§. XI.

An concilium Nicænum *hac in re quidquam immutauerit.*

Qui populum olim hac in re ante concilium *Nicænum* aliquid valuiſſe, nouo autem quodam huius concilii decreto eius poteſtatem abrogatam eſſe, ſtatuunt, euidentiſſime falluntur opinione. Certum enim eſt, patres *Nicænos* hac in re nihil immutaſſe, ſed rem omnem ita reliquiſſe, quemadmodum eam inuenerunt. Etſi enim in quodam eorum canone [*g*] dicitur,

(*d*) Hieron. ep. IV. ad Ruſtic. Cum te vel populus vel pontifex ciuitatis in clerum elegerit, agito quæ clerici ſunt. Id. in Ezech. lib. X. c. XXIII. Speculator eccleſiæ vel epiſcopus vel presbyter, qui a populo electus eſt.

(*e*) Poſſid. vit. Aug. c. XXI.

(*f*) Siric. ep. 1. ad Himer. Tarracon. c. X. Exinde iam acceſſu temporum presbyterium vel epiſcopatum, *ſi enim cleri ac plebis euocauerit electio*, non immerito ſortietur.

(*g*) Concil. Nicæn. c. IV. (tom. II. conc. p. 29.) Ἐπίσκοπον προσήκει μάλιστα μὲν ὑπὸ

 quod

quod præſentia aut certe conſenſus omnium, qui in prouincia ſint, epiſcoporum, nec non confirmatio & approbatio metropolitani ad epiſcopi cuiusdam electionem & ordinationem neceſſario requiratur; tamen hoc eo non valet, vt vllum antiquum priuilegium, quo populus gauiſus ſit, excludatur, ſed vt tantummodo metropolitanorum & epiſcoporum prouincialium iura ſtabiliantur, in quæ *Meletius*, epiſcopus ſchiſmaticus *Aegyptius*, ſpeciatim inuaſerat, ſine metropolitani ſui auctoritate & coëpiſcoporum ſuorum in prouinciis *Aegypti* conſenſu epiſcopos conſecrare auſus. Nihil præterea hoc canone deſignari, inde patet, quod idem illud concilium in epiſtola ſynodica, ad eccleſiam *Alexandrinam* ſcripta, electionis populi expreſſam faciat mentionem, eamque tamquam canonicæ electionis conditionem requirat. De iſtis enim epiſcopis *Meletianis* loquens, qui in catholicæ eccleſiæ gremium redire volebant, ait: *Quod ſi quempiam eorum, qui in eccleſia cenſentur, diem ſuum obire contigerit; tum in defuncti locum atque honorem proueheantur ii, qui nuper adſciti ſunt, modo digni videantur, & modo populus eos eligat* [b], *ſuffragante nihilominus plebisque iudicium confirmante Alexandrinæ vrbis epiſcopo.* PEARSONIVS, doctus epiſcopus noſtras, ipſum *Athanaſium* [i] poſt finitum concilium *Nicænum* hoc modo electum fuiſſe, recte obſeruauit. Quod certiſſimo eſt argumento, quod ius plebis hoc concilio non fuerit abrogatum. *Euſebiani* creationem *Athanaſii* irritam fieri cupientes, defectum popularis electionis obiicie-

πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καθίστασθαι· εἰ δὲ δυσχερὲς εἴη τὸ τοιοῦτο, ἢ διὰ κατεπείγουσαν ἀνάγκην, ἢ διὰ μῆκος ὁδοῦ, ἐξ ἅπαντος τρεῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένους, συμψήφων γινομένων καὶ τῶν ἀπόντων, καὶ συντιθεμένων διὰ γραμμάτων, τότε τὴν χειροτονίαν ποιεῖσθαι· τὸ δὲ κῦρος τῶν γινομένων δίδοσθαι καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τῷ μητροπολίτῃ. Epiſcopum oportet maxime quidem ab omnibus, qui ſunt in prouincia, conſtitui. Si autem ſit hoc difficile, vel propter vrgentem neceſſitatem, vel viæ longitudinem, tres omnino eumdem in locum congregatos, abſentibus quoque ſuffragium ferentibus, ſcriptisque adſentientibus, tunc electionem fieri, eorum autem quæ fiunt, confirmationem in vnaquaque prouincia a metropolitano fieri.

(b) Conc. Nic. ep. ſynod. apud Theodor. lib. I. c. IX. & Socrat. lib. I. c. IX. εἰ δέ ποτε συμβαίη ἀναπαύσασθαι τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τηνικαῦτα συναναβαίνειν εἰς τὴν τιμὴν τοῦ τετελευτηκότος, τοὺς ἄρτι προσληφθέντας, μόνον εἰ ἄξιοι φαίνοιντο, καὶ ὁ λαὸς αἱροῖτο, συνεπιψηφίζοντος αὐτῷ καὶ ἐπισφραγίζοντος τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπισκόπου.

(i) Pearſon. vindic. Ignat. par. I. n. XI. (apud Cotel. tom. II. p. 314.)

bant:

bant: sed episcopi *Aegypti* in synodo congregati, epistola ad omnes ecclesiae catholicae episcopos scripta, contrarium magna animi contentione adserebant, testantes [*k*] „quod omnis multitudo omnisque populus catholicae ecclesiae, tamquam ex vna anima & corpore congregati clamoribus vociferationibusque postularint *Athanasium* ecclesiae episcopum dari.„ Vnde GREGORIVS NAZIANZENVS [*l*] quoque eum ψήφῳ τοῦ λαοῦ παντὸς, *totius populi suffragiis*, ad *Marci* thronum euectum esse, dicit. Facile esset, complura alia eiusmodi exempla & documenta addere, ad tempus vsque concilii *Chalcedonensis*, vbi plebs *Alexandrina* adhuc vetusto suo vsa fuit priuilegio, vti ex diuersis LIBERATI locis apparet, qui de *Pomerio* & aliis quibusdam eorum episcopis dicit, quod a nobilibus ciuitatis & omnium sententia [*m*] electi fuerint: Sed nihil amplius hac de re dicam, sed duos solum concilii *Carthaginensis* quarti canones adlegabo, qui omnem ecclesiae praxin, quod ad hanc attinet materiam, complectuntur. Horum alter sic habet [*n*]: *Cum consensu clericorum & laicorum & conuentu totius prouinciae episcoporum, maximeque metropolitani vel auctoritate vel praesentia ordinetur episcopus.* Alter canon [*o*] praecipit, *vt episcopus sine consilio clericorum suorum clericos non ordinet; ita vt ciuium adsensum & conniuentiam & testimonium quae-*

(*k*) Epist. synod. concil. Alex. ap. Athan. apol. II. tom. II. p 726. edit. Par. MDCXXVII. (tom. I. p. 129. edit. Par. MDCXCVIII.) ὅτι πᾶν τὸ πλῆθος καὶ πᾶς ὁ λαὸς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ὥσπερ ἐκ μιᾶς ψυχῆς καὶ σώματος συνεληλυθότες, ἀνεβόων, ἔκραζον, αἰτοῦντες Ἀθανάσιον ἐπίσκοπον τῇ ἐκκλησίᾳ.

(*l*) Nazianz. orat. XXI. tom. I. p. 377. οὕτω μὲν οὖν καὶ διὰ ταῦτα, ψήφῳ τοῦ λαοῦ παντὸς, οὐ κατὰ τὸν ὕστερον νικήσαντα πονηρὸν τύπον, οὐδὲ φονικῶς τε καὶ τυραννικῶς, ἀλλ' ἀποστολικῶς τε καὶ πνευματικῶς, ἐπὶ τὸν Μάρκου θρόνον ἀνάγεται, οὐχ ἧττον τῆς εὐσεβείας ἢ τῆς προεδρίας διάδοχος. Sic igitur, atque ob eas caussas, *totius populi suffragiis*, non autem secundum prauum exemplum, quod postea inoleuit, neque per vim ac caedem, sed apostolico & spirituali modo ad Marci thronum euehitur, non minus pietatis quam principatus successor.

(*m*) Liberat. breuiar. c. XIV. (tom. V. concil. p. 763.) Collecti sunt *nobiles* ciuitatis, vt eum, qui esset vita & sermone pontificatu dignus, eligerent -- nouissime in Proterium *vniuersorum sententia* declinauit. Id. c. XV. Scripsit imperator Leo duci Alexandriae Stilae, vt pelleret quidem ab episcopatu modis omnibus Timotheum, inthronizaret autem alium *decreto populi*, qui synodum vindicaret.

(*n*) Concil. Carthag. IV. c. I. (tom. II. concil. p. 1199.)

(*o*) Ibid. c. XXII. p. 1201.

 rat.

rat. Hæc communiſſima & ordinaria eccleſiæ praxis videtur fuiſſe.

§. XII.

Exceptiones quædam generalis iſtius regulæ. Primo, *ſi maxima eccleſiæ pars eſſet hæretica vel ſchiſmatica.*

Verum enim vero vt omnes regulæ generales ſuas patiuntur exceptiones, ita inficias ire nemo poteſt, hanc regulam interdum variaſſe, aut ad minimum quaſdam limitationes & reſtrictiones admiſiſſe. Neque ego lectori me probauero, nec huic argumento fecero ſatis, niſi eas quoque enumerem. Heic igitur *primo* loco nobis obſeruandum eſt, hanc regulam non valuiſſe, ſi cuiusdam eccleſiæ pars maxima vel in hæreſin vel ſchiſma incidiſſet. Hoc enim in caſu, ſi generali plebis ſuffragio electiones factæ eſſent, non niſi hæretici vel ſchiſmatici epiſcopi ordinari debuiſſent. Quamobrem *Arianiſmi* longe lateque prævalentis & diuturni *Donatiſtarum* ſchiſmatis temporibus eccleſia non ſemper ad hanc regulam præciſe ſe adſtrinxit. In collatione *Carthaginenſi* [p] catholicis a *Donatiſtis* exprobratum legimus, quod epiſcopos multis in locis fecerint, vbi non habuerint populum; hoc eſt populum catholicum; erant enim vniuerſi *Donatiſtæ:* & conſequenter iſti epiſcopi non tantum ſine conſenſu populi, ſed eo etiam contradicente ordinati fuerunt. Et hanc iſtorum epiſcoporum conditionem fuiſſe, autumo, qui in concilii *Antiocheni* canone decimo ſeptimo & duodeuiceſimo memorantur; quorum canonum alter [pp] ita habet: *Si quis epiſcopus accepta ordinatione & manuum impoſitione epiſcopi, & populo præeſſe iuſſus, munus non ſuſceperit, nec, ut ad ſibi concreditam eccleſiam proficiſcatur, perſuaderi poſſit, is ſit excommunicatus, donec coactus ſuſcipiat, vel perfecta ſynodus epiſcoporum prouincialium de ipſo aliquid decernat.* Et alter [q] dicit: *Si quis ordinatus non ierit in parochiam, ad*

(p) Collat. Carth. c. CLXXXII. (tom. II concil. p. 1399.) Petilianus epiſcopus dixit (Alypio epiſcopo eccleſiæ catholicæ): Sic etiam tu multos habes per omnes agros diſperſos; immo crebros vbi habes, ſane & *ſine populis* habes.

(pp) Conc. Antioch. c. XVII. (tom. II. conc. p. 569.) Εἴ τις ἐπίσκοπος χειροθεσίαν ἐπισκόπου λαβὼν, καὶ ὁρισθεὶς προεστάναι λαοῦ, μὴ καταδέξοιτο τὴν λειτουργίαν, μηδὲ πείθοιτο ἀπιέναι εἰς τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτῷ ἐκκλησίαν, τοῦτον εἶναι ἀκοινώνητον, ἕως ἂν ἀναγκασθεὶς καταδέξοιτο, ἢ ὁρίσοι τι περὶ αὐτοῦ ἡ τελεία σύνοδος τῶν κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ἐπισκόπων.

(q) Ibid. c. XVIII. Εἴ τις ἐπίσκοπος χειροτονηθεὶς εἰς παροικίαν, μὴ ἀπέλθῃ εἰς ἣν ἐχει-

quam

quam est ordinatus, non sua quidem culpa, sed διὰ τὴν τῦ λαῦ παραίτησιν, *propter populi recusationem, vel aliquam aliam caussam, is sit & honoris & muneris particeps,* cætera. Hi canones eo tempore conditi sunt, quo factio *Ariana* multas turbas in ecclesia excitarat, quæ res probabiliter fecit, vt episcopi quidam ad ecclesias suas proficisci grauarentur, & alii, factione acriter repugnante, admitti non possent. In vtroque autem canone ordinationes sine expetito populi consensu factæ esse perhibentur; cuius consuetudinis crebra exempla historiæ ecclesiasticæ momimenta in istiusmodi casibus exhibent.

§. XIII.

Secundo: *Si episcopi ordinarentur pro locis dissitis vel nationibus barbaris.*

Secundo: Alia huius regulæ exceptio erat, si episcopos ordinari oporteret pro longe dissitis regionibus, vel nationibus barbaris. Quando *Athanasius Frumentium* episcopum *Indorum* ordinauit *Alexandriæ*, vt historici [qq] referunt, nullus sibi persua-

ροτονήθη, ὐ παρὰ τὴν ἑαυτῦ αἰτίαν, ἀλλ᾽ ἤτοι διὰ τὴν τῦ λαῦ παραίτησιν, ἢ δι᾽ ἑτέραν αἰτίαν ὐκ ἐξ αὐτῦ γενομένην, τῦτον μετέχειν τῆς τιμῆς καὶ τῆς λειτυργίας κ. τ. λ.

(qq) Ruffin. lib. I. c. IX. Frumentius Alexandriam pergit, dicens, æquum non esse opus occultare dominicum. Igitur rem omnem, vt gesta est, exponit episcopo, & monet, vt prouideat virum aliquem dignum, quem congregatis iam plurimis christianis & ecclesiis constructis in barbarico solo episcopum mittat. Tum vero *Athanasius* (nam is nuper sacerdotium susceperat) attentius & propensius Frumentii dicta gestaque considerans, in concilio sacerdotum ait: Et quem alium inueniemus virum talem, in quo sit spiritus Dei in ipso, sicut in te, qui hæc ita possit implere? Et *tradito ei sacerdotio, redire eum cum domini gratia, vnde venerat, iubet.*

Socrat. lib. I. c. XIX. Ἀθανάσιος - αὐτὸν Φρυμέντιον τὴν ἐπισκοπὴν ἀναδέξασθαι παρεκάλεσεν, εἰπὼν μὴ ἔχειν αὐτῦ ἐπιτηδειότερον· γίγνεται δὴ τῦτο· καὶ Φρυμέντιος ἀξιωθεὶς τῆς ἐπισκοπῆς εὐθὺς ἐπὶ τὴν ἰνδῶν παραγίνεται χώραν κ. τ. λ. Athanasius ipsum Frumentium episcopatum suscipere hortatur, adserens nullum se habere ad hoc munus aptiorem ipso. Atque ita factum est. Frumentius ergo episcopali apice decoratus ad regionem Indorum reuertitur. cætera.

Theodoret. lib I. c. XXIII. Φρυμέντιος τὴν Ἀλεξάνδρυ καταλαβὼν πόλιν, τὸν τῆς ἐκκλησίας ἐδίδαξε πρόεδρον, ὡς Ἰνδοὶ λίαν ποθῦσι τὸ νοερὸν ἐνδέξασθαι φῶς. Ἀθανάσιος δὲ τηνικαῦτα τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης κατεῖχε τὰς οἴακας· ὃς τῶν διηγημάτων ἐκείνων ἀκύσας, καὶ τίς σῦ, ἔφη, ἄμεινον καὶ τὴν τῆς ἀγνοίας ἀχλὺν ἀποσκεδάσει τῦ ἔθνυς, καὶ τῦ θείυ κηρύγματος αὐτοῖς ἀποίσει τὴν αἴγλην· ταῦτα εἰπὼν, καὶ τῆς ἀρχιερατικῆς αὐτῷ χάριτος μεταδὺς, εἰς τὴν τῦ ἔθνυς ἐξέπεμψε γεωργίαν. Frumentius Alexandriam profectus, ecclesiæ illius antistitem certiorem fecit, quan-

ferit,

ſerit, quod formalem conſenſum habuerit, etiamſi de vniuerſæ iſtius gentis approbatione potuerit præſumere. Sicuti nec cogitare poſſumus, epiſcopum *Tomitarum* in *Scythia* a populo ſuo eligi debuiſſe, quandoquidem ille vnus vniverſæ iſtius regionis epiſcopus [r] erat, *Conſtantinopoli* plerumque ordinari ſolitus, quemadmodum canone viceſimo octauo concilii *Chalcedonenſis* [rr] barbararum gentium epiſcopi ordinari iubentur.

§. XIV.

Tertio; *Si quis interuentor vel alius aliquis epiſcopus ſine ſynodi prouincialis conſenſu ſemetipſum in ſedem aliquam intruderet.*

Tertio: Si quis interuentor vel viſitator, qui in vacantem aliquam ſedem ad procurandam inibi maturam electionem miſſus fuerat, in hanc ſedem ſemetipſum intrudere adlaboraret, nixus populi, quæ durante adminiſtratione ſua ſibi conciliarat, ſtudiis; non tamen in huius ſedis poſſeſſione manere permittebatur, etiamſi maximam multitudinis partem ſibi fauentem haberet, vel vniuerſi etiam in eius electionem conſentirent. Quemadmodum ex canone quodam concilii *Carthaginenſis* quinti [ſ], qui codici etiam eccleſiæ *Africanæ* inſertus legitur, apparet. Ca-

---

topere optarent Indi diuinæ fidei radiis illuſtrari. Eo tempore Athanaſius eccleſiæ illius clauum regebat. Qui quum eas res audiſſet: Ecquis, inquit melius quam tu ab animis huius gentis caliginem ignorantiæ depellere & diuinæ prædicationis lucem inferre poſſit. His dictis cum ſacerdotalem gratiam ei impertitus eſſet, ad gentis illius culturam eum dimiſit.

(r) Sozom. lib. VIII. c. XIX. Σκύθαι πολλαὶ πόλεις ὄντες ἕνα πάντες ἐπίσκοπον ἔχουσι. In prouincia Scythia, quamuis multæ vrbes ſint, vnus eſt omnium epiſcopus.

(rr) Conc. Chalced. c. XXVIII. (tom. IV. conc. p. 770) ὥστε τοὺς τῆς Ποντικῆς, καὶ τῆς Ἀσιανῆς καὶ τῆς Θρᾳκικῆς διοικήσεως μητροπολίτας μόνους, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων χειροτονεῖσθαι ἀπὸ τοῦ προειρημένου ἁγιωτάτου θρόνου τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἁγιωτάτης ἐκκλησίας. Ponticæ & Aſianæ & Thraciciæ dioeceſis metropolitæ ſoli, præteroa epiſcopi prædictorum dioeceſium, quæ ſunt *inter barbaros*, a prædicto *throno* ſanctiſſimæ *Conſtantinopolitanæ eccleſiæ ordinentur.*

(ſ) Conc. Carth. V. c. VIII. (tom. II. p. 1216.) Conſtitutum eſt, vt nulli interceſſori licitum ſit cathedram, cui interceſſor datus eſt, quibuslibet populorum ſtudiis vel ſeditionibus retinere, ſed dare operam, vt intra annum eiſdem epiſcopum prouideat. Quod ſi neglexerit, anno exemto, interuentor alius tribuatur. Vid. Cod. can. eccleſ. Afric. c. LXXIV. ibid. p. 1093.

ſus

ſus iſte idem erat, qui quorumdam vacantium epiſcoporum, (*ἐπισκόπων σχολαζόντων*, vti dicuntur in canonibus) qui ordinati erant pro iſtiusmodi locis, qui recipere eos nolebant. Horum ſi quis in vacantem ſeſe ingereret eccleſiam, ſine metropolitani & ſynodi prouincialis conſenſu, reiiciendus erat, etiamſi vniuerſus populus vna mente in eius electionem conſpiraſſet; quemadmodum concilium *Antiochenum* expreſſis verbis [t] contra eiusmodi inuaſores decreuit, *Si quis*, inquiens, *epiſcopus vacans in vacantem eccleſiam irrumpens ſedem arripuerit absque perfecta ſynodo, is ſit eiectus*, *ETIAMSI OMNIS POPVLVS, QVEM INVASIT, EVM ELEGERIT.* Idem concilium alium habet canonem [u] præcipientem, vt *epiſcopus ab alia parochia in aliam ne tranſeat, nec ſe ſua ſponte ingerens, nec a populis vi adactus.* Quod ipſum manifeſto indicat, in omnibus iſtiusmodi caſibus nullam electionis popularis habitam fuiſſe rationem, ſi ſine prouinciali cuiusdam ſynodi conſenſu eam peragere ſibi ſumſiſſent.

§. XV.

Quarto: *Si in factiones diuiſionesque ſciſſus eſſet populus.*

Quarto: Si populus in electione ſua in partes eſſet diuiſus, nec de quopiam eorum concordarent opiniones, tunc nouis diſcepationibus, & noxiis factionis diuiſionisque conſequutionibus anteuertendi cauſſa vſitati moris erat, vt metropolitanus & ſynodus perſonam aliquam mediam, nec ab vlla parte nominatam, eligerent, eamque omnibus competitoribus populi præferrent. Et hoc plerumque felici cum ſucceſſu fieri ſolebat. Populus enim vt plurimum ſua ipſius electione pudefactus generatim in hoc acquieſcebat. SIDONIVS APOLLINARIS illuſtre exemplum huius rei in *Ioannis* epiſcopi *Cabillonenſis* ordinatione exhibet, in epiſtola ad *Domnulum* quemdam ſcribens in hanc ſententiam: *Poſtquam epiſcopus Paulus iunior diſceſſerat deceſſeratque, exceperunt pontificale conſilium variæ voluntates oppidanorum, nec non &*

(t) Conc. Antioch. c. XVI. (tom. II. conc. p. 568.) Εἴ τις ἐπίσκοπος σχολάζων ἐπὶ σχολάζουσαν ἐκκλησίαν ἑαυτὸν ἐπιῤῥίψας, ὑφαρπάζοι τὸν θρόνον δίχα συνόδου τελείας, τοῦτον ἀπόβλητον εἶναι, καὶ εἰ πᾶς ὁ λαὸς, ὃν ὑφάρπασεν, ἕλοιτο αὐτόν.

(u) Ibid. c. XXI. ἐπίσκοπον ἀπὸ παροικίας ἑτέρας εἰς ἑτέραν μὴ μεθίστασθαι, μήτε αὐθαιρέτως ἐπιῤῥίπτοντα ἑαυτὸν, μήτε ἀπὸ λαῶν ἐκβιαζόμενον, μήτε ὑπὸ ἐπισκόπων ἀναγκαζόμενον.

illa, quae bonum publicum semper euertunt, studia priuata, quae quidam triumuiratus accenderat competitorum: quorum hic antiquam natalium praerogatiuam reliqua destitutus morum dote ructabat: hic per fragores parasiticos, culinarum suffragio comparatos, Apicianis plausibus ingerebatur, hic apice votiuo si potiretur, tacita pactione promiserat, ecclesiastica plosoribus suis praedae praedia fore. Quod vbi viderunt sanctus Patiens & sanctus Euphronius, qui rigorem firmitatemque sententiae sanioris, praeter odium gratiamque, primi tenebant, consilio cum coëpiscopis prius clam communicato, quam palam prodito, STREPITVQVE FVRENTIS TVRBAE [vv] *DESPECTO, iunctis repente manibus arreptum nihilque tum minus, quam quae machinabantur, optantem suspicantemque, sanctum Ioannem, virum honestate, humanitate insignem — stupentibus factiosis, erubescentibus malis, acclamantibus bonis, reclamantibus nullis, collegam sibi consecrauere.* Et haec vsitata erat agendi methodus, populo in factiones insanabiles diuiso.

§. XVI.

Quinto: *Imperatores interdum suam interponebant auctoritatem, vt tumultibus in similibus casibus occurrerent.*

Quinto: Nonnumquam imperatores auctoritatem suam interponebant & ipsimet, quem episcopum ordinatum cuperent, nominabant, experientia edocti, quam periculosos tumultus istae electiones populares inter ciues solerent excitare. Ita in *Nectarii* episcopi *Constantinopolitani* factum est electione, qui a *Theodosio* solo nominatus fuit. Vix enim populus hac de re consultare coeperat, quum, SOZOMENO perhibente [x], imperator mandaret episcopis, vt nomina eorum, quos quisque episcopatu dignos iudicaret, in charta perscriberent, vnum ex omnibus eligendi facultate sibi ipsi reseruata. Immo, quum episcopi quidam refragarentur, *Nectarium* tantum catechumenum, necdum sacro quidem lauacro iniatum esse, dictitantes, imperator tamen in electione sua persistebat; & episcopi, sententia imperatoris comprobata, illico eum baptizabant atque episcopum consecrabant. SOCRATES eiusdem praerogatiuae mentionem facit, qua simili in casu vsus est *Theodosius Iunior*, qui *Nestorium* sedi *Constantinopolitanae* nominauit, διὰ τὰς κενοσπουδιστὰς, propter

(vv) Sidon. Apoll. lib. IV. ep. XXV.
(x) Sozom. lib. VII. c. VIII. tot.

homi-

homines factiosos & inanem gloriam [y] in ecclesia aucupantes. Et eamdem ob caussam, vt idem auctor [z] narrat, vbi episcopus fato functus fuerat, ne rursus de eligendo nouo episcopo ambigeretur, episcopis mandauit, vt *Proclum* in episcopali solio collocarent. PETRVS *de* MARCA [a] alia quaedam, plura autem huc spectantia, exempla historia ecclesiastica lectori suppeditabit.

§. XVII.

Sexto: *Populus nonnumquam ad vnum aliquem ex tribus, quos episcopi nominauerant, eligendum adstrictus erat.*

Rursus populum & clericos in electione sua ad vnum ex tribus, quos episcopi in concilio prius nominassent, adsciscendum nonnumquam adstrictos fuisse, legimus. Hic mos tempo-

(y) Socrat. lib. VII. c. XXIX. *Μετὰ τὴν τελευτὴν Σισιννίου ἔδοξε τοῖς κρατοῦσι, μηδένα μὲν διὰ τοὺς κενοσπουδιστὰς ἐκ τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προχειρίζεσθαι, καίτοι πολλῶν μὲν τὸν Φίλιππον, πολλῶν δὲ τὸν Πρόκλον χειροτονηθῆναι σπευδόντων. ἐπήλυδα δὲ ἐκ τῆς Ἀντιοχείας καλεῖν ἐβούλοντο· — τριμήνου οὖν διαδραμόντος ἄγεται ἐκ τῆς Ἀντιοχείας ὁ Νεστόριος.* Post obitum Sisinnii, *propter homines inanis gloriae studiosos*, placuit imperatoribus neminem ex ecclesia Constantinopolitana ad episcopatum promouere, licet multi Philippum, nec pauciores Proclum ordinari summo studio contenderent. Peregrinum igitur hominem Antiochia euocare satius visum est. Elapso igitur trium mensium spatio Nestorius Antiochia adducitur.

(z) Id. lib. VII. c. XL. *Ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος σοφῶς τοῦ πράγματος προνοήσας, ἵνα γὰρ μὴ πάλιν περὶ ἐπιλογῆς ἐπισκόπου ζήτησις ᾖ, καὶ ταραχὴν τῇ ἐκκλησίᾳ κινήσῃ, μὴ μελλήσας, ἀλλ' ἔτι κειμένου τοῦ σώματος Μαξιμιανοῦ τοῖς παροῦσιν ἐπισκόποις ἐνθρονίσαι τὸν Πρόκλον ἐπέτρεψεν.*

(a) Marca de concord. lib. VIII. c. IX. n. XVIII. Quandoque contentionum subortarum occasione reges, necessario veluti remedio, ad ecclesiae quietem electione sua palatina vtebantur. Quod probatur diserte ex auctore antiquo vitae sancti Leodegarii. *Incubuit*, inquit, *caussa necessitatis, vt in Augustodunensi vrbe Leodegarium ordinare deberent episcopum. Siquidem nuper inter duos contentio de eodem episcopatu exorta fuerat, & vsque ad sanguinis effusionem certatum. Cumque vnus ibidem occubuisset in morte & alter pro perpetrato scelere datus fuisset in exilii trusionem, tunc Bathildis regina, quae cum Clothario filio Francorum regebat palatium, diuino, vt credimus, inspirato consilio, ad memoratam vrbem hunc direxit virum, vt ibidem esset episcopus.* Circa idem tempus, id est anno DCLXIV. *optimates & rectores palatii* consilium dederunt Childerico regi, vt Landdebertum praeficeret ecclesiae Traiectensi: *cui regis imperio plebs omnis consensit*, inquit auctor vitae. caetera.

re concilii secundi *Arelatensis*, anno CCCCLII celebrati, obtinuit in *Gallia*, quandoquidem concilium illud canone quodam de electionibus sic statuit [b]: *Placuit in ordinatione episcopi hunc ordinem custodiri, vt primo loco venalitate, vel ambitione submota tres ab episcopis nominentur, de quibus clerici vel ciues erga vnum habeant eligendi potestatem.* Aliæ leges [c] clerum & populum tres nominare, metropolitanum autem & episcopos prouinciales sorte iacta experiri, iubent, quem ex tribus istis ordinari oporteat; quæ regula in ecclesia *Hispanica* tempore concilii *Barcinonensis* anno DXCIX obseruata fuit.

§. XVIII.

Septimo: *Legibus* Iustiniani *electiones optimatibus confirmatæ, inferiore plebe prorsus exclusa.*

Denique in legibus IVSTINIANI imperatoris insignem huius rei mutationem factam deprehendimus, vbicumque hæ leges locum inuenerunt. Nam vi earum inferior ciuium vulgus ab vniuerso electionis negotio, clericis & optimatibus in vnaquaque ecclesia iam delegato, penitus erat exclusus. Duabus enim *nouellis* [d] suis diserte loquitur in hanc sententiam: *Sanci-*

(b) Concil. Arelat. II. c. LIV. (tom. IV. conc. p. 1017.)

(c) Conc. Barcinon. c. III. (tom. V. p. 1606.) - - ad summum sacerdotium proueha-tur, ita tamen, vt *duobus aut tribus*, quos ante *consensus cleri & plebis* elegerit, metropolitani iudicio eiusque coëpiscopis præsentatis, quem sors præeunte episcoporum ieiunio, Christo domino terminante, monstrauerit, benedictio consecrationis accumulet.

(d) Iustin. nouell. CXXIII. c. I. Et nouell. CXXXVII. c. II. *Θεσπίζομεν, ὁσάκις ἂν χρεία γένηται ἐπίσκοπον χειροτονηθῆναι, τοὺς κληρικοὺς καὶ τοὺς πρώτους τῆς πόλεως, ἧς μέλλει ἐπίσκοπος χειροτονεῖσθαι, ἐπὶ τρισὶ προσώποις ψηφίσματα ποιεῖν, κινδύνῳ τῶν ἰδίων ψυχῶν, καὶ ἕκαστον αὐτῶν ὀμνύναι κατὰ τῶν θείων λογίων, καὶ ἐγγράφειν ἐν αὐτοῖς, λέγοντας ἐν αὐτοῖς τοῖς ψηφίσμασιν, ὅτι οὔτε διά τινα δόσιν, οὔτε διὰ ὑπόσχεσιν, ἢ φιλίαν, ἢ δι' ἄλλην οἱανδήποτε αἰτίαν, ἀλλ' εἰδότες αὐτοὺς τῆς ὀρθῆς καὶ καθολικῆς πίστεως καὶ σεμνοῦ εἶναι βίου, καὶ γράμματα εἰδέναι, τούτους ἐπελέξαντο· - - ἵνα ἐκ τῶν τριῶν προσώπων, ὑπὲρ ὧν τὰ τοιαῦτα ψηφίσματα γέγονεν, ὁ βελτίων χειροτονηθῇ τῇ ἐπιλογῇ καὶ τῷ κρίματι τοῦ χειροτονοῦντος.*

Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episcop. leg. XLII. *διὰ τοῦ παρόντος νόμου θεσπίζομεν, ὁσάκις ἂν ἐν οἱαδήποτε πόλει ἱερατικὸν θρόνον σχολάσαι συμβαίη, ψήφισμα γίνεσθαι παρὰ τῶν οἰκούντων τὴν αὐτὴν πόλιν ἐπὶ τρισὶ τοῖς ἐπὶ ὀρθῇ πίστει, καὶ βίου σεμνότητι, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς μεμαρτυρημένοις, ὥστε ἐκ τούτων τὸν ἐπιτηδειότερον εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προχειρίζεσθαι.* Præsenti lege sancimus, vt quoties in qualicumque ciuitate sacerdotalem sedem vacare contigerit, decretum fiat ab his, qui eam ciuitatem incolunt, super tribus personis rectæ fidei & honestæ vitæ aliorumque

mus,

mus, quoties opus fuerit episcopum ordinari, clericos & primates ciuitatis, cui episcopus ordinandus est, mox in tribus personis decreta facere, propositis sacrosanctis euangeliis, periculo suarum animarum dicentes in ipsis decretis, quia neque propter aliquam donationem, neque propter aliquam promissionem aut amicitiam, aut aliam quamlibet caussam, sed scientes eos rectæ & catholicæ fidei & honestæ esse vitæ, & litteras nosse, hos elegerunt — Vt ex tribus illis personis melior ordinetur, electione & iudicio ordinantis. MARCA putat, concilium *Laodicenum* diu ante in eamdem sententiam fecisse canonem, eorum, qui sint in sacerdotio constituendi, electiones τοῖς ὄχλοις, *vili plebeculæ*, vt MARCA [e] reddit, permitti vetantem. At certo non constat, canonem istum hanc prohibitionem isthoc sensu intendere; plebs enim vetustam praxin suam aliquot sæculis post hoc concilium adhuc exercuit. Quidquid vero huius sit, ex tota hac materia dispalescit, hanc populi potestatem non ita vniuerse obtinuisse, sed variis in casibus certis limitibus fuisse circumscriptam, atque pro diuersa temporum ac nationum conditione variasse.

§. XIX.

Quomodo & quando principes ac patroni præcipuam electionis potestatem nacti sint.

Tandem labefactato imperio *Romano* reges *Gothorum* in *Gallia* & *Hispania* generatim in harum electionum societatem honoris caussa adsciscebantur, eorumque consensus æque necessario ac vllius alius ad ordinationem episcoporum, qui sub eorum imperio ditioneque erant, requirebatur. Quo pacto eorum potestas subito in prærogatiuam quamdam increuit, vt ius nominandi sibi solis arrogarent, cæteris vero omnibus in hoc negotio nihil fere reliquum esset, quam eorum nominationem

---

bonorum, & virtutum testimonium habentibus, vt ex ipsis idoneior ad episcopatum promoueatur.

(e) Concil. Laodic. c. XIII. Μὴ τοῖς ὄχλοις ἐπιτρέπειν τὰς ἐκλογὰς ποιεῖσθαι τῶν μελλόντων καθίστασθαι εἰς ἱερατεῖον.

Marc. de concord. lib. VIII. c. VI. n. VIII. Quare canonis istius (Laodiceni decimi tertii) decretum sequutus Iustinianus suis legibus diserte clerum & primates populi solos ad electiones episcoporum admisit neglectis turbis: quarum adsensus non erat negligendus, sed inter suffragia legitima non censebatur. Sic enim accipienda sunt verba canonis, vt plebis interuentio prohibeatur, non autem vt sola eius violentia arceatur.

acceptare. Id quod ſtudioſus huius rei lector fuſius expoſitum invenire poteſt apud PETRVM *de* MARCA [*f*], vbi de mutatione, poſterioribus temporibus in eccleſiis *Gallicanis* & *Hiſpanicis* facta, agit, quod pluribus heic perſequi inſtituti mei ratio non permittit. Quod vero ad nominationis poteſtatem inferioribus patronis conceſſam attinet, communis eſt & concordans virorum eruditorum ſententia [*g*], quod diœceſibus in diſtinctas prouincias diuiſis fundatisque ruri eccleſiis originem nacta ſit. Nam ad pium iſtud atque vtile opus eo melius promouendum eccleſiæ cuiusdam fundatori, qui annuos ei conſtituebat reditus, ius

(*f*) Marca de concord. lib. VIII. c. IX. & X.

(*g*) Stillingfl. *Unreaſ. of Separat.* p. 326, 327. As to the inferiour *Right of Patronage;* it is juſtly thought to bear equal date with the *firſt ſettlements* of *chriſtianity* in peace and quietneſs. For when it began to ſpread into *remoter Villages* and places diſtant from the *Cathedral Churches*, where the *Biſhop* reſided with his *Presbyters*, as in *College* together; a neceſſity was ſoon apprehended of having *Presbyters fix'd* among them. For the *Council* of *Neocæſarea* mentions the ἐπιχώριοι πρεσβύτεροι, the *Countrey Presbyters* c. 13. whom the *Greek Canoniſts* interpret to be ſuch as then were *fixed* in *Countrey Cures*, and this *Council* was held ten years before the *Council* of *Nice*. In the time of the firſt *Council* of *Orange*, A. D. 441. expreſs mention is made of the *Right of Patronage* reſerved to the *firſt Founders* of *churches* c. 10. viz. *If a Biſhop built a church on his own Land in another Biſhops Dioceſe, yet the Right of preſenting the Clerk was reſerued to him.* And this was confirmed by the *ſecond Council* of *Arles*, c. 36. A. D. 452. By the *Conſtitution* of the *Emperour Zeno*, A. D. 479. the *Rights of Patronage* are *eſtabliſhed*, upon the *agreements* at *firſt* made in the *endowments* of *Churches*. This *Conſtitution* was confirmed by *Juſtinian* A. D. 541. and he allows the *nomination* and *preſentation* of a fit *Clerk*: And the ſame were ſettled in the *Weſtern Church*; as appears by the *ninth Council* of *Toledo*, about A. D. 650. and many *Canons* were made in ſeveral *Councils* about *regulating* the *Rigths* of *Patronage*, and the *endowments* of *churches*, till at laſt it obtained by *general conſent*, that the *Patron* might tranſmit the *right* of *preſentation* to his *heirs*, and the *Biſhops* were to approve of the *Perſons* preſented, and to give *inſtitution* to the *Benefice*. The *Barons* of *England* in the *Epiſtle* to *Gregory IX.* plead, *that their Anceſtors had the Right of Patronage from the firſt planting of chriſtianity here.* For thoſe, upon vvhoſe Lands the *Churches* vvere built, and at vvhoſe coſt charges vvere endovved, thought they had great *Reaſon* to reſerve the *Nomination* of the *Clerks* to themſelves. *And this Joh. Sarisburienſis* ſaith, *was received by a general cuſtom of this whole kingdom.* So that the *Right of Patronage* vvas at firſt built upon a *very reaſonable conſideration;* and hath been ever ſince received by as *univerſal a Conſent* as any *Law* or *Cuſtom* among us. cætera.

præ-

præſentandi ſibimetipſi reſeruare concedebatur, vt idoneum quemdam clericum epiſcopo nominare, eiusque approbationi exhibere poſſet. Viam huic praxi ſtrauit decretum aliquod concilii *Arauſicani* primi an. CCCCXLI quo hæc poteſtas & priuilegium epiſcopis primum tribuitur, vt, *ſi quis epiſcoporum in alius cuiusdam epiſcopi territorio eccleſiam ædificare diſponat, epiſcopus, in cuius territorio eccleſia adſurgat, eam* quidem *conſecret, reſeruata* tamen *ædificatori* [*h*] *epiſcopo hac gratia, vt quos deſideret clericos in re ſua videre, ipſos ordinet is, cuius territorium ſit; vel ſi ordinati iam ſint, ipſos habere acquieſcat.* Et hic canon repetitus eſt in concilio *Arelatenſi* [*i*] ſecundo, in editionibus SIRMONDI ac LABBEI, quamquam in aliis quibusdam deſideretur. Poſtea in legibus *Iuſtiniani* omnibus eccleſiarum fundatoribus eorumque heredibus facultas data eſt, ex iure, quod vocant, patronatus hiſce eccleſiis ſuos nominandi clericos. *Si quis*, inquit quædam ipſius *nouella* [*k*], *oratorii domum ædificauerit, & voluerit in ea clericos ordinare aut ipſe aut eius heredes: Si expenſas ipſis clericis miniſtrant, & dignos denominant, denominatos ordinari* iubemus. Neque epiſcopus alium quempiam ordinandi habebat poteſtatem, niſi forte eos, qui ab ipſis electi fuerant, tamquam indignos ſacræ regulæ ordinari prohiberent. Alia *nouella* [*l*] epiſcopo eos examinandi deque eorum doctrinæ &

(*h*) Concil. Arauſic. I. c. X. (tom. III. p. 1449.)

(*i*) Conc. Arelat. II. can. XXXVI. (tom. IV. p. 1015.)

(*k*) Iuſtin. nouell. CXXIII. c. XVIII. *Εἴ τις εὐκτήριον οἶκον κατασκευάσει, καὶ βουληθείη ἐν αὐτῷ κληρικοὺς προβάλλεσθαι, ἢ αὐτὸς ἢ οἱ τούτου κληρονόμοι εἰ τὰς δαπάνας αὐτοὶ τοῖς κληρικοῖς χορηγήσουσι, καὶ ἀξίους ὀνομάσουσι, τοὺς ὀνομασθέντας χειροτονεῖσθαι· εἰ δὲ τοὺς παρ' αὐτῶν ἐπιλεγέντας, ὡς ἀναξίους κωλύουσιν οἱ θεῖοι κανόνες χειροτονηθῆναι, τηνικαῦτα ὁ τοῦ τόπου θειότατος ἐπίσκοπος, οὓς ἂν νομίσοι καλλίονας, προβάλλεσθαι φροντιζέτω.*

(*l*) Nouell. VII. c. II. *Διορίζομεν, ὥστε εἴ τις οἰκοδομήσας ἐκκλησίαν, ἢ καὶ ἄλλως χορηγῶν τοῖς ἐν αὐτῇ λειτουργοῦσι σιτήσεις, βούλοιτο τινὰς κληρικοὺς ἐγκαθιστᾷν αὐτῇ, μὴ εἶναι αὐτῷ παῤῥησίαν μηδεμίαν οὓς βούλεται κατ' ἐξουσίαν προσάγειν τῇ σῇ θεοφιλίᾳ, ἐφ' ὥστε χειροτονεῖν αὐτοὺς ἀκρίτως καὶ ἀνεξετάστως· ἀλλὰ προσαγομένους αὐτοὺς ἐξετάζεσθαι παρὰ τῆς σῆς ἁγιωσύνης, γνώμῃ τε τῇ σῇ καὶ τοῦ τὸν ἱερατικὸν θρόνον ἐπιτροπεύοντος, ἀεὶ τούτους δέχεσθαι τὴν χειροτονίαν, οἵπερ ἂν τῇ τε σῇ μακαριότητι καὶ τοῖς μετ' αὐτὴν ἐπιτήδειοι δόξωσι καθίστασθαι καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ λειτουργίας ἄξιοι.* Decernimus, ſi quis ædificans eccleſiam, aut etiam aliter expendens in ea miniſtrantibus alimenta, voluerit aliquos clericos ſtatuere, non eſſe ei fiduciam vllam, quos vult per poteſtatem deducere tuæ reuerentiæ ad ordinandos eos, ſed examinari a tua ſanctitate, ſententiaque tua, & qui pontificalem ſedem rexerit,

 vitæ

vitæ ratione iudicandi impertit libertatem; at si dignos eos deprehendisset, ordinare eos debebat, non habens in tali casu arcendi eos potestatem. Qui plura hac de re legere auet, is STILLINGFLEETVM [m] eruditum episcopum consulat, qui de huius rei progressione ad sequentia tempora ipsum erudiet; quod quum ab instituto nostro alienum sit, redimus ad negotium electionis in veteri ecclesia, & ad enarrandas diuersas proprietates, quæ in iis, qui ad aliquod munus siue dignitatem in ecclesia eligendi erant atque ordinandi, necessario requirebantur, progredimur.

LIBRI QVARTI

CAPVT TERTIVM

DE EXAMINATIONE ET QVALITATIBVS EORVM, QVI AD OFFICIVM ALIQVOD CLERICALE ORDINANDI ERANT IN ECCLESIA PRIMITIVA. ET PRIMVM QVIDEM DE EORVM FIDE ET MORIBVS.

§. I.

Triplex disquisitio de ordinandis instituta I. ratione fidei II. ratione morum III. ratione externi status & conditionis eorum.

ANtequam legitimo modo quis eligi vel ordinari ad officium aliquod clericale in ecclesia posset, electoribus & consecratoribus diuersæ intuitu eius faciendæ erant disquisitiones, quas ad hæc tria genera referri posse, existimo. Instituebatur videlicet disquisitio ratione *fidei, morum* & *externi status ac conditionis* eius in mundo. Duo priora inquirendi ac examinandi genera strictissime adhibebantur, propterea quod magis essentialia essent & ad ministerium necessaria: neque vero tertium omittebatur, quia peculiaris horum temporum ratio specialius id requirebat. Tunc enim homines legibus imperii ad obeunda, pro rerum ac fortunarum suarum conditione, reipublicæ officia tenebantur, & hæc officia plerumque cum officiis ecclesiæ vna consi-

semper hos suscipere ordinationem, qui tuæ beatitudini & qui postea oportuni videbuntur exsistere & Dei ministerio digni.

(m) Stillingfl. *Unreasonableness of Separation* par. III. p. 327. vid. sub not. anteced. (g) p. 116.

conſiſtere non poterant. Vnde neceſſe erat inquirere, antequam quis ordinaretur, an ſtatui publico aliquo modo obligatus, vel vlli diſtinctæ poteſtati obnoxius eſſet, ne eccleſia in aliorum hominum iura inuadere videretur, vel moleſtiam in ſemetipſam deriuaret, ſi ipſius clerici ad vitam ſæcularem reuocarentur.

§. II.

Regula ac methodus in fidem & eruditionem eorum inquirendi.

Probatio fidei ac orthodoxiæ eorum, ſub qua ipſorum quoque eruditionem comprehendimus, triplici fiebat ratione; dum partim eligentes ad publicum de ipſis teſtimonium exhibendum obſtringebantur; partim electi ad certas quæſtiones, de doctrina ſua ſibi propoſitas, reſpondere; partim etiam certis fidei capitibus eo tempore, quo ordinandi erant, ſubſcribere iubebantur. Secundum legem quamdam *Iuſtiniani* [a] illi, qui epiſcopum elegerant, decretum electionis ſcripto conſignare & iureiurando adſeuerare debebant, quod *ſcientes ipſum rectæ & catholicæ fidei & honeſtæ vitæ eſſe ipſum elegerint.* Et eadem lex iubet *exigi etiam ante omnia ab eo epiſcopo, qui ordinandus eſt, libellum eius propria ſubſcriptione complectentem, quæ ad rectam eius fidem pertinent; enuntiari etiam ab ipſo & ſanctam oblationis formulam, quæ in ſancta communione fit & eam, quæ fit in baptiſmate precationem, & reliquas deprecationes.* Hoc ipſo ſignificabat ordinandus, ſe liturgiam, ſiue publicum eccleſiæ cultum, agnoſcere atque comprobare. Concilium *Carthaginenſe* quartum ſpecialiorem examinandi formulam per interrogationes epiſcopo, qui ordinandus ſit, proponendas præſcribit, quæ longior eſt, quam vt heic inſeri poſſit; complectitur autem potiſſimum eas quæſtiones, quæ ad ſymbolum fidei eorum & ad doctrinas attinebant, quæ contra notiſſimas hæreſes [b], tum quidem adhuc ſerpentes vel

(a) Iuſtin. nouell. CXXXVII c. II. (vid. ſupra c. II. §. XVIII. not. (d) pag 114.) Ibid. Ἀπαιτεῖσθαι δὲ πρότερον τὸν μέλλοντα χειροτονεῖσθαι παρὰ τοῦ χειροτονοῦντος λίβελλον μεθ' ὑπογραφῆς ἰδίας, περιέχοντα τὸ περὶ τῆς ὀρθῆς αὐτοῦ πίστεως ἀπαγγέλλειν δὲ τοῦτον καὶ τὴν θείαν προσκομιδὴν τὴν ἐπὶ τῇ ἁγίᾳ κοινωνίᾳ γινομένην, καὶ τὴν ἐπὶ τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι εὐχὴν, καὶ τὰς λοιπὰς προσευχάς.

(b) Conc. Carth. IV. c. I. (tom. II. conc. p. 1198.) Qui epiſcopus ordinandus eſt, antea examinetur, ſi natura ſit prudens, ſi docibilis, ſi moribus temperatus, ſi vi-

nouiſſi-

nouiſſime in eccleſia longe lateque dominatas, erant directæ; Examinari etiam iubetur candidatus, an in lege domini bene inſtructus, an ad exponendum ſacræ ſcripturæ ſenſum idoneus & in dogmatibus eccleſiaſticis omnino exercitatus ſit. Ex quibus iudicare poterimus, quantopere præcauere ſtuduerint veteres, ne qui, niſi ſpectatæ fidei & orthodoxiæ, ad præcipuas eccleſiæ functiones admitterentur.

§. III.

Syneſii *ordinatio, quæ a præſcripta regula deflexit, conſideratur.*

Quam ob cauſſam viris quibusdam doctis admodum difficile viſum eſt decernere, quo loco habenda ſit illa agendi ratio, quam in *Syneſii* ordinatione iniit *Theophilus Alexandrinus*, eo quidem tempore, vbi doctrinam de reſurrectione aliaque chriſtianæ fidei capita ſe non poſſe credere, profeſſus erat. BARONIVS [c], HABERTVS [d] & TAYLORIVS [e], eruditus ille epiſcopus noſtras, hoc ipſum eum tantum ſimulaſſe & iſthoc ſtratagemate vſum fuiſſe putant, vt impediret, quo minus ordinaretur. Quæ res vero ſi ita ſe habuit, vere canonica aduerſus eum excipiendi cauſſa fuit. Canones enim vllum ordinari vetant [f], qui deteſtandi cuiusdam criminis reum ſemetipſum accuſaſſet, ſiue iſta accuſatio vera eſſet, ſiue falſa. Iſtum enim ſe reum probare dicunt, vel veritatem confitendo, vel circa iſtud nego-

ta caſtus, ſi ſobrius, ſi ſemper ſuis negotiis vacans, ſi humilis, ſi affabilis, ſi miſericors, ſi litteratus, *ſi in lege domini inſtructus, ſi in ſcripturarum ſenſibus cautus, ſi in dogmatibus eccleſiaſticis exercitatus*, cætera.

(c) Baron. an. CCCCX. tom V. p. 315. edit. MDCX. (p. 318 edit. Antvv. MDCLVIII.) Errore maxime labuntur, qui putant hæc ſerio fuiſſe a Syneſio inculcata, &c.

(d) Habert. archierat. p. 500. Ad hoc etiam meo iudicio non nihil facit illa quamvis *ſimulata Syneſii*, cum ad Cyrenenſem epiſcopatum poſceretur, *conteſtatio*, qua minabatur, ſe palam facturum, quid in mente haberet de animæ ante corpus exſiſtentia &c.

(e) Taylor. duct. dubit. Book 3. c. 2. p. 495. Edit. germanic. Brem. 1705. p. 180. ita habet: Dieſen allen ohngeachtet, vveihete ihn doch der Biſchoff zu *Alexandria, Theophilus*, zum Biſchoffe ein, vvohl vviſſende, daſs alles dieſes ſein vorgeben nichts als ein griff und fund vväre einer alten albern phantaſtiſchen demuth.

(f) Conc. Valent. c. IV. (tom. II. concil. p. 905.) Quicunque ſub ordinatione vel diaconatus vel presbyterii vel epiſcopatus, mortali crimine ſe dixerint eſſe pollutos, a ſupradictis ordinationibus eſſe ſubmouendos, reos ſcilicet *vel veri confeſſione vel mendacio falſitatis*.

tium

tium mentiendo. Quæ quidem de se *Synesius* dicebat, non ficta erant & commentitia, sed ipse ingenue & ex animi sui sententia loquebatur; vt non tantum ex iis, quæ EVAGRIVS [g] historicus hac de re memoriæ prodidit, sed ex narratione, quam ipse in epistola quadam [h] ad *Euoptium* fratrem suum fecit, apparet: *Scis*, inquit, *philosophiam cum plerisque ex peruulgatis istis pugnare decretis. Etenim numquam profecto mihi persuasero, animam origine esse posteriorem corpore. Mundum ac cæteras eius partes vna interire numquam dixero. Tritam illam ac decantatam resurrectionem sacrum quidpiam atque arcanum* (ἱερόν τι καὶ ἀπόρρητον) *arbitror; longeque absum ab vulgi comprobandis opinionibus --- sed si ad episcopale munus vocer, nolo ementiri dogmata. Horum Deum, horum homines testes facio.* Hæc contestatio apertior videtur & firmior, quam vt a quopiam, qui omnium horarum hominem agit & sensa mentis ac consilia callide dissimulat, fieri possit; eamque ob caussam vero est similius, serio & ex animo hæc eum dixisse, quemadmodum LVCAS HOLSTENIVS [i] peculiari quadam dissertatione de hoc

(g) Euagr. lib. I. c. XV. οὗτος μὲν Συνέσιος ἦν μὲν τὰ ἄλλα πάντα λόγιος· φιλοσοφίαν δὲ οὗτος ἐς τὸ ἀκρότατον ἐξήσκησεν, ὡς καὶ παρὰ Χριστιανῶν θαυμασθῆναι, τῶν μὴ προσπαθείᾳ ἢ ἀντιπαθείᾳ κρινόντων τὰ ὁρώμενα. πείθουσι δ' οὖν αὐτὸν τῆς σωτηριώδους παλιγγενεσίας ἀξιωθῆναι, καὶ τὸν ζυγὸν τῆς ἱερωσύνης ὑπελθεῖν, οὔπω τὸν λόγον τῆς ἀναστάσεως παραδεχόμενον, οὐδὲ δοξάζειν ἐθέλοντα, εὐθυβόλως εὖ μάλα στοχασάμενοι, ὡς ταῖς ἄλλαις τοῦ ἀνδρὸς ἀρεταῖς ἕψεται καὶ ταῦτα, τῆς θείας χάριτος μηδὲν ἐλλιπὲς ἔχειν ἀνεχομένης. καὶ οὐκ ἐψεύσθησαν τῆς ἐλπίδος κ. τ. λ. Hic Synesius cum reliquis disciplinis excultus fuit, tum in philosophia adeo excelluit, vt admirationi esset etiam christianis, his scilicet, qui neque odio, neque gratia adducti de rebus iudicare solent. Persuadent igitur illi, vt salutaris regenerationis lauacrum perciperet, & sacerdotii iugum subiret, *tametsi resurrectionis doctrinam nondum suscepisset*, neque ita sentire vellet: recte omnino coniicientes, ad reliquas eius viri virtutes ista accessura, cum diuina gratia nihil imperfectum habere sustineat. Nec spes eos fefellit. cætera.

(h) Synes. ep. CV. p. 397. edit. Par. MDCV. 8uo. (p. 249. edit. Par. MDCXXX. fol.) Οἶδα δ' ὅτι πολλὰ φιλοσοφία τοῖς θρυλουμένοις τούτοις ἀντιδιατέτακται δόγμασιν. ἀμέλει τὴν ψυχὴν οὐκ ἀξιώσω ποτὲ σώματος ὑστερογενῆ νομίζειν· τὸν κόσμον οὐ φήσω καὶ τἆλλα μέρη συνδιαφθείρεσθαι· τὴν καθωμιλημένην ἀνάστασιν ἱερόν τι καὶ ἀπόρρητον ἥγημαι, καὶ πολλοῦ δέω ταῖς τοῦ πλήθους ὑπολήψεσιν ὁμολογῆσαι. καλούμενος δ' εἰς ἱερωσύνην οὐκ ἀξιῶ προσποιεῖσθαι δόγματα· ταῦτα θεὸν, ταῦτα ἀνθρώπους μαρτύρομαι.

(i) Holsten. dissert. tert. de Synesio ap. Vales. not. in Theodor. p. 103. Ipsa Synesii verba adeo quidem perspicua sunt, adeo certa & manifesta, vt qua ratione in du-

argumento contra BARONIVM id fusius demonstrat. VALESIVS ad defendendum *Theophilum*, *Synesium*, antequam episcopus fieret, opiniones suas mutasse dicit, [k]: sed hoc ipso plus adfirmat, quam probari potest. Optima huius rei ratio ab HOLSTENIO data est, quod tum admirabiles virtutes, & excellentissimæ animi dotes in eo elucentes, tum magna hominum penuria in istis calamitosis temporibus *Theophilum* ad eum ordinandum induxerint, ea spe nixum, fore, vt Deus eius mentem illuminaret, nec tam excellentem hominem istiusmodi erroribus in religione diu inhærere pateretur. Sed quicumque colores isti rei dati fuerint, innocentiam facti, regulis ecclesiæ adeo contrarii, difficulter probabunt. Exemplum prorsus singulare fuit, quod nullum ante se habuit nec imitatione expressum est vmquam: quandoquidem vniuersalis ecclesiæ consuetudo erat, vti ostensum est, hominum examinare orthodoxiam, ab eisque postulare, vt antequam ordinarentur, regulæ fidei adsentirent atque subscriberent.

§. IV.

De moribus ordinandorum curate instituta inquisitio.

Deinde in mores hominum ordinandorum inquirebatur, atque hæc inquisitio studiose diligenterque fiebat. Moris enim tunc generatim erat, eos solum ordinare, quos plebs vniuersa nosset, & quorum vitæ rationem comprobaret, adeoque de ipsis testimonium posset dicere. *Præsident apud nos*, inquit TERTVLLIANVS [l], *probati quique seniores, honorem istum non pretio, sed testimonio adepti.* CYPRIANVS [m] ait, *Episcopus deligatur plebe præsente, quæ singu-*

bium vocari possint, plane non videam. Contestationes vero adeo sanctis ac religiosis verbis sunt conceptæ, vt qui iis ludere, aut eludere alios voluerit, eum & conscientiam fidemque profligasse, & veritatem, Deumque veritatis præsidem ludibrio habuisse, iure merito credas. cætera.

(k) Vales. not. in Euagr. p. 120. lib. I. c. XV. Baronius cuncta illa non serio dici censet, sed ficte atque simulate, vt episcopatus onus declinaret. Verum hanc Baronii sententiam merito improbauit Petauius. Multo enim verisimilius esse dicit, Synesium hæc ad fratrem suum scripsisse, sicut tunc sentiebat. *Postea vero a Theophilo aut aliis sacerdotibus edoctum, antequam episcopus fieret, veram de resurrectione sententiam amplexum esse.*

Petau. vit. Synes. p. 4. Multo verisimilius est, hoc illum initio ita, vt in animo habebat, adseuerasse; ac paullo post ab Theophilo, aliisue doctis viris persuasum veritati cessisse, antequam episcopus fieret.

(l) Tertull. apol. c. XXXIX.

(m) Cyprian. ep. LXVIII. al. LXVII. p. 172. (p. 114. edit. Par. MDCLXVI.)

lorum

lorum vitam plenissime nouit & vniuscuiusque actum de eius conuersatione perspexit.

§. V.

Cur nullum peregrinum in extranea quadam ecclesia ordinari oportuerit.

Quam ob caussam leges peregrinorum ordinationem in ecclesia, ad quam illi non pertinebant, fieri vetabant. OPTATVS [n] *Donatistis* praxin contrariam obiiciebat, *Quid est hoc*, inquiens, *quod pars vestra in vrbe Roma episcopum ciuem habere non potuit? Quid est, quod toti Afri & peregrini in illa ciuitate sibi successisse noscuntur?* E contrario autem ipsos prouocabat [o], idem ab ecclesia factum esse, vt ostenderent, dicens: *Numquid nos aliquem adduximus Hispanum aut Gallum? aut nos ordinauimus ignorantibus peregrinum?* In lege ciuili constitutionem aliquam HONORII imperatoris [p] habemus in eamdem hanc sententiam: *Clerici non ex alia possessione, vel vico, sed ex eo, vbi ecclesiam esse constiterit, ordinentur.* Si quis vero hoc decretum potius ex ratione status factum esse putet, idem illud in canonibus ecclesiæ legere poterit e. g. in concilio *Illiberritano* [q] ita decernente: *Omnes qui peregre fuerint baptizati, eo quod eorum minime sit cognita vita, placuit, ad clerum non esse promouendos in alienis prouinciis.* Et hæc regula generatim obseruata fuit, si a casibus quibusdam extraordinariis discesseris, nimirum, si quis vel publica fama iam vbique inclaruisset, vel specialiores quædam rationes hanc legem migrari iuberent, qua de re alio loco [qq] egimus.

§. VI.

Nec vllum, qui publicam pœnitentiam in ecclesia egisset.

Inquisitionis huius ad mores hominum spectantis seueritas inde porro constare potest, quod criminis cuiusdam publicam offensionem habentis patratio, cuius caussa quis ad poenitentiam coram ecclesia agendam obligatus erat, secundum regulas & disciplinam horum temporum eiusmodi hominem ad sacra ministeria perpetuo inhabilem reddebat. Licet enim veniam impetrarent & ad communionem rursus admitterentur lai-

(n) Optat. lib. II. p. 48. edit. Par. MDCXXXI. fol. (p. 38. edit. Par. MDCLXXIX.)
(o) ibid. p. 51. (p. 43.)
(p) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episcop. leg. XXXIII.
(q) Concil. Eliber. c. XXIV (tom. I. p. 973.)
(qq) Vid. lib. II. c. X. §. III. vol. I. p. 148.

corum homines malefici ac scelerati, qui publicæ pœnitentiæ disciplinam admittebant; tamen, ad dignitates clericales eos prouehere consultum non videbatur, sed ordinibus & officiis ecclesiasticis arcebantur. Certe in plerisque ecclesiis occidentalibus sæculo quarto & quinto ita obtinuit, quemadmodum ex *latinis* horum temporum scriptoribus apparet. SIRICII ac INNOCENTII epistolæ hanc ipsorum ætate consuetudinem ecclesiæ *Romanæ* fuisse, ostendunt. SIRICIVS [r] enim, *Post pœnitudinem*, inquit, *ac reconciliationem nulli vmquam laico liceat honorem clericatus adipisci, quia quamuis sint omnium peccatorum contagione mundati, nulla tamen debent gerendorum sacramentorum instrumenta suscipere, qui dudum fuerint vasa vitiorum.* Epistolæ INNOCENTII [s] eiusdem sunt argumenti, & quod ad ecclesias *Gallicanas* attinet, testimonium habemus GENNADII [t] & concilii secundi *Arelatensis* [u] & *Agathensis* [w]. Pro ecclesiis *Hispanicis* habetur canon in concilio [x] *Toletano* primo, qui nullum pœnitentem ordinari permittit, nisi necessitate ita exigente, & tunc ad inferiorem tantum ordinem, ianitorum vel lectorum, officia admitti iubet. Ecclesiarum *Africanarum* agendi ratio ex concilio *Carthaginensi* quarto manifesta est, quod ita decernit [y]: *Ex pœnitentibus (quamuis sit bonus) clericus non ordinetur. Si per ignorantiam episcopi factum fuerit, deponatur clero, quia se ordinationis tempore non prodidit fuisse pœnitentem. Si autem sciens episcopus ordinauerit talem, etiam ab episcopatus sui ordinandi duntaxat potestate*

(r) Siric. ep. 1 ad Himer. Tarracon. c. XIV. (tom. II. concil. p. 1022.)

(s) Innoc. ep. XXII. c. III. (ibid. p. 1274.) Vbi pœnitentiæ remedium necessarium est, illic ordinationis honorem locum habere non posse decernimus.

(t) Gennad. de eccles. dogmatic. c. LXXII. (apud Augustin. tom. III. edit. Frob. fol. p. 146.) Monitum duarum post baptismum matronarum clericum non ordinandum -- *neque eum, qui publica pœnitentia mortalia crimina deflet.*

(u) Concil. Arelat. II. c. XXV. (tom. IV. p. 1014.) Hi qui post sanctam religionis professionem apostatant & ad sæculum redeunt & postmodum pœnitentiæ remedia non requirunt, sine pœnitentia communionem penitus non accipiant, *quos etiam iubemus ad clericatus officium non admitti.*

(w) Conc. Agath. c. XCIII. (ibid. p. 1390.) De pœnitentibus id placuit obseruare, quod sancti patres nostri synodali sententia censuerunt, *ut nullus de his clericus ordinetur.* cætera.

(x) Concil. Tolet. I c. II. (tom. II. conc. p. 1223.) Placuit, vt *pœnitentes non admittantur ad clerum*, nisi tantum necessitas aut vsus exegerit, & tunc inter ostiarios deputentur vel inter lectores.

(y) Conc. Carth. IV. c. LXVIII. (ibid. p. 1205.)

priuetur.

priuetur. Ex quibus intelligi poteſt, quid ſibi velit OPTATVS, quando de *Donatiſtis*, qui pueros quosdam de eccleſia catholica ad publicam pœnitentiam in eccleſia agendam compulerant, loquens [z] dicit: *Inueniſtis pueros, de pœnitentia ſauciaſtis, ne aliqui ordinari potuiſſent.* Manifeſto enim ad hanc regulam eccleſiæ reſpicit, quod qui publicam pœnitentiam egiſſent, ad officium clericale gerendum inhabiles hoc ipſo facti ſint. Quæ etiam AVGVSTINI opinio videtur eſſe, cum de chriſtiano quodam aſtrologo, qui errati ſui pœnitentiam egerat, loquens [a], *Poſſet videri*, inquit, *quia ſic conuerſus eſt, clericatum quærere in eccleſia. Pœnitens eſt: Non quærit niſi ſolam miſericordiam;* ratus, quod homo in tali rerum ſtatu conſtitutus per regulas & canones eccleſiæ ordines ambire non poſſet. Sed notandum eſt, hoc ſemper de publica non priuata pœnitentia intelligendum eſſe. Concilium enim *Gerundenſe* [b] in *Catalonia* inter publicam pœnitentiam, quæ in eccleſia, & priuatam, quæ domi ab ægrotante fit, expreſſis verbis diſtinguit; illam, non hanc, homines ad recipiendos ordines inhabiles efficere, pronuntians. Et in reliquis canonibus vniuerſis, vbi hæc diſtinctio expreſſa non eſt, ſemper tamen intelligi debet. Nam pœnitentia ſigna quædam publica offenſionis hominibus relinquebat, quæ eos minus dignos eſſe prodebant, qui clero eccleſiæ adſcriberentur. At enim vero hæc

(z) Optat. lib. II. p. 59. (p. 55. edit. MDCLXXIX.)

(a) Auguſtin. append. enarrat. Pſalm. LXI. Vid. Auguſt. epiſt. L. ad Bonifac. p. 87. (p. 232. edit. Altdorf. MDCLXVIII. 4to) Si ergo, inquiunt, oportet, vt nos extra eccleſiam & aduerſus eccleſiam fuiſſe pœniteat, vt ſalui eſſe poſſimus; quomodo poſt illam pœnitentiam apud nos clerici, vel etiam epiſcopi permanemus? Hoc non fieret, quoniam reuera, quod fatendum eſt, fieri non deberet — Vt enim conſtitueretur in eccleſia, ne quisquam poſt alicuius criminis pœnitentiam clericatum accipiat, vel ad clericatum redeat, vel in clericatu maneat, non deſperatione indulgentiæ, ſed rigore factum eſt diſciplinæ — ne forſitan etiam de cæteris criminibus, ſpe honoris eccleſiaſtici, animus intumeſcens ſuperbe ageret pœnitentiam, ſeueriſſime placuit, vt poſt actam de crimine damnabili pœnitentiam, nemo ſit clericus, vt deſperatione temporalis altitudinis medicina maior & verior eſſet humilitatis.

(b) Concil. Gerundenſ. an. DXVII. c. IX. (tom. IV. pag. 1569.) Qui ægritudinis languore depreſſus, pœnitentiæ benedictionem, quam viaticum deputamus, per communionem acceperit; & poſtmodum reconualeſcens caput pœnitentiæ in eccleſia publice non ſubdiderit, ſi prohibitis vitiis non detinetur obnoxius, admittatur ad clerum.

lex in extraordinariis casibus migrari poterat, & sunt viri quidam docti, qui eam tribus prioribus sæculis ecclesiæ non adeo stricte obseruatam fuisse, arbitrantur.

§. VII.

Nullum homicidam, nullum adulterum, nullum, qui tempore persecutionis fidem abnegauerat, ordinari licebat.

Quod ad specialia crimina attinet, ingens eorum multitudo erat, quæ homines inhabiles ad sacra ministeria reddebant, siue publice pœnitentiam illi egissent, siue non egissent; cuiusmodi sunt tria grandia crimina, *homicidium, adulterium* & *lapsus* tempore persequutionis. Concilium *Toletanum* [c] inter peccata, quæ homines a sacris ordinibus excludunt, primo loco nominat homicidium. Crimen fornicationis & adulterii eamdem ob rationem a sic dictis *canonibus apostolicis* [d], conciliis *Neo-cæsareensi* [e], *Niceno* [f], *Illiberitano* [g], aliisque nonnullis notatum est. Quid? quod

(c) Concil. Tolet. I. can II. (tom. II. p. 1223.) Pœnitentem dicimus, qui post baptismum, aut pro *homicidio*, aut pro diuersis criminibus, grauissimisque peccatis publicam pœnitentiam gerens, sub cilicio (al. concilio) diuino fuerit reconciliatus altario.

(d) Canon. apostol. c. LXI. Εἴ τις κατηγορία γένηται κατὰ πιστοῦ πορνείας, ἢ μοιχείας, ἢ ἄλλης τινὸς ἀπηγορευμένης πράξεως, καὶ ἐλεγχθείη, εἰς κλῆρον μὴ ἀγέσθω. Si aduersus fidelem aliqua accusatio intendatur, vt *fornicationis*, vel *adulterii*, vel alicuius alius prohibitæ actionis, & conuictus fuerit, *ad clerum ne prouehatur.*

(e) Concil. Neocæs. c. IX. (tom. I. p. 1481.) Πρεσβύτερος, ἐὰν προημαρτηκὼς σώματι προαχθῇ, καὶ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἥμαρτε πρὸ τῆς χειροτονίας, μὴ προσφερέτω, μένων ἐν τοῖς λοιποῖς, διὰ τὴν ἄλλην σπουδήν. κ. τ. λ. Si presbyter, qui *corpore* prius *peccauerat*, promotus fuerit & si ante ordinationem peccasse confessus fuerit, ne offerat, manens in aliis, propter aliud eius bonæ vitæ studium. c. X. Ὁμοίως ὁ διάκονος, ἐὰν ἐν τῷ αὐτῷ ἁμαρτήματι περιπέσῃ, τὴν τοῦ ὑπηρέτου τάξιν ἐχέτω. Similiter & diaconus, si in idem peccatum inciderit, ministri ordinem habeat.

(f) Concil. Nicæn. c. II. (tom. II. p. 29.) Εἰ προϊόντος τοῦ χρόνου ψυχικόν τι ἁμάρτημα εὑρεθῇ περὶ τὸ πρόσωπον, καὶ ἐλέγχοιτο ὑπὸ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων, πεπαύσθω ὁ τοιοῦτος τοῦ κλήρου, si procedente tempore, *animale* aliquod *peccatum* circa personam inuentum fuerit, & a duabus vel tribus personis conuincatur, *cesset qui talis est a clero.*

(g) Conc. Eliber. c. XXX. (tom. I. p. 974.) *Subdiaconos eos ordinari non debere, qui in adolescentia sua fuerint mœchati*; eo quod postmodum, per subrepti-

con-

concilium *Neo-Caesareense* paullo vlterius progreditur & decernit [b]: *Si alicuius vxor, quum esset laicus, adulterata fuisse conuicta fuerit, is non potest ad ministerium accedere: sin autem etiam post ordinationem adulterata fuerit, debet eam dimittere: quod si cohabitet, non potest sibi commissum ministerium exsequi.* De lapsus & sacrificationis crimine tempore persequutionis admisso ORIGENES [i] tradit, moris ætate sua fuisse in ecclesia, vt, qui ei obnoxii essent, ab omnibus dignitatibus & magistratibus ecclesiasticis excluderentur. Et ATHANASIVS [k] idem adfirmat, *Id ipsum,* inquiens, *heic & vbique placuit, nimirum vt iis, qui lapsi sunt, si impietatis fuerint praefecti, venia concedatur, si resipiscant, nec detur tamen locus in clero.* Si qui vero

onem, ad altiorem gradum promoueantur: vel si qui sunt in præteritum ordinati, amoueantur.

(b) Conc. Neo-Cæs. c. VIII. Γυνή τινος μοιχευθεῖσα λαϊκοῦ ὄντος, ἐὰν ἐλεγχθῇ φανερῶς, ὁ τοιοῦτος εἰς ὑπηρεσίαν ἐλθεῖν οὐ δύναται. Ἐὰν δὲ καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν μοιχευθῇ, ὀφείλει ἀπολῦσαι αὐτήν, ἐὰν δὲ συζῇ, οὐ δύναται ἔχεσθαι τῆς ἐγχειρισθείσης αὐτῷ ὑπηρεσίας.

(i) Origin. contr. Cels. lib. III. p. 142. 143. Οἷα δ' ἐστὶν αὐτοῖς ἀγωγὴ καὶ περὶ ἁμαρτανόντων, καὶ μάλιστα τῶν ἀκολασταινόντων, οὓς ἀπελαύνουσι τοῦ κοινοῦ οἱ κατὰ τὸν Κέλσον παραπλήσιοι τοῖς ἐν ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἐπιρρητότατα ἐπιδεικνυμένοις; καὶ τὸ μὲν τῶν Πυθαγορείων σεμνὸν διδασκαλεῖον κενοτάφια τῶν ἀποστάντων τῆς σφῶν φιλοσοφίας κατεσκεύαζε, λογιζόμενον νεκροὺς αὐτοὺς γεγονέναι· οὗτοι δὲ ὡς ἀπολωλότας καὶ τεθνηκότας τῷ Θεῷ τοὺς ὑπ' ἀσελγείας ἤ τινος ἀτόπου νενικημένους, ὡς νεκροὺς πενθοῦσι· καὶ ὡς ἐκ νεκρῶν ἀναστάντας, ἐὰν ἀξιόλογον ἐνδείξωνται μεταβολήν, χρόνῳ πλείονι τῶν κατ' ἀρχὰς εἰσαγομένων ὕστερόν ποτε προσίενται εἰς οὐδεμίαν ἀρχὴν ἢ προστασίαν τῆς λεγομένης ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταλέγοντες τοὺς φθάσαντας, μετὰ τὸ προσεληλυθέναι τῷ λόγῳ, ἐπταικέναι. Iam erga peccantes quam seueræ est disciplina, præcipue contaminatos libidine, quos e sua communione reiiciunt nostri, quantumuis Celsus eos nugacibus circulatoribus similes faciat? Et Pythagoreorum quidem reuerenda schola ponebat cenotophia disciplinæ suæ desertoribus, nimirum, quod haberet eos pro mortuis: hi vero vt perditos Deoque mortuos lugent eos, qui libidine alioue simili malo victi fuerint: ac rursum resipiscentes, haud secus quam rediuiuos recipiunt tandem, post longiorem melioris mentis approbationem, quamquam primum ad religionem discendam admitterentur, ea tamen conditione, vt, *quoniam lapsi sunt, excludantur in posterum ab omnibus dignitatibus & magistratibus ecclesiasticis.*

(k) Athan. ep. ad Rufinian. tom. II. p. 41. edit. Par. MDCXXVII. (tom. I. p. 963. edit. Par. MDCXCVIII.) Ἤρεσεν ὥστε ὧδε καὶ πανταχοῦ, ὥστε τοῖς μὲν καταπεπτωκόσι καὶ προϊσταμένοις τῆς ἀσεβείας, συγγινώσκειν μὲν μετανοοῦσι, μὴ διδόναι δὲ αὐτοῖς τόπον κλήρου.

per

per ignorantiam ordinati essent, simulatque cognoscerentur, secundum canonem quemdam magni illius concilii *Nicaeni* [l] remoueri debebant. Quae regula non noua, sed antiqua totius ecclesiae catholicae regula erat. CYPRIANVS [m] enim *Romae* & in *Africa* & ab omnibus omnino episcopis in toto mundo constitutis decretum esse, dicit, *eiusmodi homines ad poenitentiam quidem agendam posse admitti, ab ordinatione autem cleri atque sacerdotali honore prohiberi.* Quam ob caussam ipsi etiam *Ariani*, quibus alioquin secundum regulas agere non adeo placebat, nonnumquam ordinationem alicui denegare consultum duxerunt; quemadmodum ATHANASIVS [n] & SOCRATES [o] *Asterio* sophistae eos fecisse perhibent, quem ad clerum admittere non voluerint, eo quod persequutionis tempore sacrificasset. Enim vero in huius regulae obseruatione non perstiterunt. Nam si PHILOSTORGIVS [p] vera narrat, praecipui sectae *Arianae* episcopi, *Eusebius Nicomediensis, Maris Chalcedonensis, Theognis Nicaenus, Leontius Antiochenus, Antonius Tarsensis, Menophantus Ephesinus, Numenius, Eudoxius, Alexander &*

(l) Concil. Nic. c. X. (tom. II. conc. p. 33.) Ὅσοι προεχειρίσθησαν τῶν παραπεπτωκότων κατὰ ἄγνοιαν, ἢ καὶ προειδότων τῶν προχειρισαμένων, τοῦτο οὐ προκρίνει τῷ κανόνι τῷ ἐκκλησιαστικῷ· γνωσθέντες γὰρ καθαιροῦνται. Quicumque ex iis, qui lapsi sunt vel per ignorantiam, vel scientibus iis, qui promouerunt, ordinati sunt, hoc ecclesiastico canoni non praeiudicat; *hi* enim *cogniti deponuntur.*

(m) Cyprian. ep. LXVIII. al. LXVII. p. 174. edit. Par. MDCXLVIII. (p. 114. edit. Par. MDCLXVI.)

(n) Athan. de synod. Arim. & Seleuc. tom. I. p 887. edit. Par. MDCXXVII. (tom. I. p. 731. E. edit. MDCXCVIII.) Ἀστέριος δέ τις ἀπὸ Καππαδοκίας, πολυκέφαλος σοφιστής, εἷς ὢν τῶν περὶ Εὐσέβιον, ἐπειδὴ θύσας ἐν τῷ προτέρῳ διωγμῷ, τῷ κατὰ τὸν πάππον Κωνσταντίου, οὐκ ἠδύνατο παρὰ αὐτῶν εἰς κλῆρον προαχθῆναι κ. τ. λ. Quidam Asterius ex Cappadocia, multiceps Sophista, vnus ex Eusebianis, cum in priore persecutione sub Constantii auo diis sacrificasset, nec posset ab illis in clerum cooptari, *caetera.*

(o) Socrat. lib. I. c. XXXVI. Συνῄει δὲ ὁ Ἀστέριος συνεχῶς καὶ τοῖς ἐπισκόποις, τοῖς μάλιστα τὴν Ἀρειανῶν δόξαν μὴ ἀθετοῦσι· καὶ δὴ καὶ εἰς τὰς συνόδους ἀπήντα, ὑποδῦναι μιᾶς πόλεως ἐπισκοπὴν προθυμούμενος· ἀλλ' ἱερωσύνης μὲν ἠστόχησε, διὰ τὸ ἐπιτεθυκέναι κατὰ τὸν διωγμόν. Versabatur autem adsidue idem Asterius cum episcopis, ac praecipue cum illis, qui opinionem Arii minime reiiciebant. Quin etiam ad synodos frequens ventitabat, ad episcopatum cuiuspiam ciuitatis studens arrepere. Verum ille sacerdotium quidem minime est adsequutus, eo quod persecutionis tempore sacrificasset.

(p) Philostorg. lib. II. c. XIV.

Asterius Cappadox persequutionis *Diocletiana* tempore omnes diis gentilium sacrificarunt. Sed vero fatendum tunc est, quosdam ex hisce episcopis in ecclesia consecratos fuisse ante, quam hæresis *Ariana* apparere cœpisset: vnde concludi oportet, vel episcopis, qui eos ordinarunt, de eorum lapsu non innotuisse, vel ecclesiam nonnumquam in hoc etiam casu ab ordinaria regula discedendi vsam esse libertate. BARONIVS [q] & alii quidam EVSEBIVM historicum incusant, quod persequutionis tempore sacrificauerit: PETAVIVS [r], HVETIVS [s] & ANTONIVS PAGIVS [t] eamdem labeculam *Origeni* ex EPIPHANIO, primo huius historiæ narratore, adspergunt: VALESIO interim [u] & DVPINIO [w] *Origenis* famam ab

(q) Baron. ad an. CCCXXXV. n. VIII. Potamon inuectus est voce magna contra Eusebium & dixit: Tu sedes Eusebi, & Athanasius innocens stans a te iudicatur? quis tulerit talia! Dic mihi tu: Nonne mecum fuisti in carcere tempore persecutionis? Et ego quidem oculum amisi pro veritate; tu vero nihil mutilatum in corpore habere videris, neque testimonium propter confessionem tribuisti, sed stetisti viuens, nulla parte detruncata. Quomodo discessisti e carcere? *nisi quod promisisti* iis, qui necessitatem nobis persecutionis intulerunt, *id quod nefarium est, te facturum esse, aut sane fecisti!*

(r) Petau. animaduers. in Epiphan hæres. LXIV. n. II. p. 159. Verisimile est, Origenem, cum in Decii persecutione adfecta iam ætate *lapsus esset*, in Palæstinam recessisse ac Tyri mortuum esse.

(s) Huet. Origenian. lib. I. c. IV. p. 21. 22. 23.

(t) Pagi critic. in Baron. A. CCLI. n. VI. Negat Baronius, Origenem in hac Decii persecutione lapsum, eiusque sententiam Valesius in notis Eusebianis sequutus est. Præferenda tamen sententia Petauii in animaduersionibus ad Epiphanium hæres. LXIV. n. II. & ad librum eiusdem de ponderibus & mensuris c. XVIII. atque Huetii lib. I. Origenianorum c. IV. sancto Epiphanio id adserenti fidem adhibendam censentium. Hæc Epiphanii verba: *ob eximiam sanctitatem & eruditionem summum in inuidiam est adductus* cætera. Quæ verba licet ab aliquo Origeniani nominis hoste in Epiphanii textum intrusa dicat Baronius, tamen vel ipsa stili similitudo, vt inquit Petauius, satis Epiphanio adiudicat. Facti illius etiam meminerunt Nemesius cap XX. Leontius Byzantius, & Iustinianus imperator aduersus Origenis errores, qui a synodo quinta probatus est. Et profecto incredibile videtur, hunc imperatorem in encyclica epistola ad vniuersos episcopos destinata, quæ in concilii quinti acta refertur, vel qui nomine eius eamdem scripsit, mendacium re nulla postulante confictum, patribus in os obiecisse viris non illiteratis, & rei inauditæ nouitatem procul dubio miraturis eiusque falsitatem facile perspecturis.

(u) Vales. not. in Euseb. lib. VI. c. XXXIX. De Æthiope aduersus Originem subornato & de abrogata fide nihil heic dicit Eusebius: sed & Baronius cuncta hæc fabulosa esse merito censuit. Nemesius tamen in libro de natura hominis c. XXX. narrationem illam Epiphanii confirmat.

(w) Du Pin bibliotheque tom. I. p. 444. edit. anglic. Lond, MDCXCII. fol. (Tom. I.

hac tetra macula vindicare conantibus. Eamdem operam *Eusebio* HANCKIVS [x] & CAVEVS [y] commodarunt. Nihil in his controuersiis definiam, sed obseruabo solum, quod si accusationes contra hosce duos viros factæ iustæ fuerunt, consequatur necesse sit, vt homines lapsi potuerint ordinari, aut certe in clericatu manere, de gradu suo minime deturbati, vbi ecclesia ordinariam legem migrare consultum duxisset; quæ probabiliter non ita rigida fuit, quin admitteret exceptionem aliquam, si idoneæ caussæ & casus extraordinarii ipsam requirere viderentur.

---

p. 215. edit. latin. Colon. MDCXCII. 4to.) Ab Epiphanio accusatur, quod ad altaria accesserit, simularitque tus diis offerre, quæ Epiphanius de Origene narrat, sunt falsa, fictaque a quodam Origenis inimico, a quo Epiphanius, vir facis credulus, deceptus est. Ad ostendendum hanc historiam esse commenticiam, sufficit obseruasse Origenis inimicos infensissimos, vti Theophilum, Hieronymum, Iustinianum &c. qui nihil eorum prætererunt, quibus eius fama minueretur, nihil de ea dixisse; eiusque defensores Eusebium & Pamphilum tantum abest vt eum ab hac culpa exemerint, vt contra illius firmitatem ac constantiam deprædicauerint. Fateor, Epiphanium non dicere sicut Nicephorum, id sub Decii persecutione euenisse; at quibusuis temporibus adsignes, pariter ruit iis, quæ a nobis obseruata sunt. Immo minus verisimiliter ad persecutionis Maximini tempora refertur; quis enim crediderit Origenem, post tam ineptam culpam, ita fuisse a Palæstinæ episcopis laudatum?

(x) Hanckius de scriptor. Byzantin. par. I. c. I. n. CLVIII. Crimen illud, quod ab inimicis Eusebio per altercationes obiectum quidem, cuius autem conuictus non fuit, in dubium merito venit. Quin, cum credibile non sit, Eusebio si gentilium diis sacrificasset, per istius rei conscios Cæsariensem episcopatum postea vel collatum vel permissum fuisse; potius vero simile, quoniam Eusebius ex carcere saluus emissus erat, alios ea gratia non dimissos, suspicionis materiam consequutos, illum non sine culpa, vel sacrificantis, vel sacrificaturi, custodia digressum: cum tamen ex eo potuerit alio modo liberari.

(y) Caue histor. litter. vol. I. p. 118. edit. Londin. (p. 112. edit. Genev. MDCCX. fol) Postea nata aduersariis eius calumniandi materia, ipsum nempe carceri inclusum idolis immolasse. Obiecerunt id ei anno CCCXXXV. synodo Tyriæ inter alios præsidenti confessores Ægyptii & in his præcipue Potamo episcopus Heracliensis. Verum si accusasse sufficiat, quis erit innocens? odio & liuore ducti telа in illum vndique arripiebant: neque vllum hac in re testem proferunt, præter leuem quemdam rumusculum, seu rumoris potius suspicionem, quod nec ipse diffitetur Potamo, nulla alia ex caussa ortum, quam quod Eusebius ex carcare saluus & illæsus euaserat. Quid? quod si immolasset, ex rigida istius temporis disciplina, omni clericali gradu excidisset, certe ad superiorem ordinem neutiquam promouendus.

§. VIII.

§. VIII.

Nullum fœneratorem vel hominem seditiosum.

Aliud flagitium, quod homines hisce temporibus a clericali excludebat honore, erat seditio siue rebellio. Qui enim in rerum nouarum studio conuictus erat, eum numquam ordinari licebat. Hoc ex concilio *Carthaginensi* quarto [z], homines seditiosos & vsurarios coniungente & vtrisque ordinationem abiudicante, videre est. Quod ad crimen vsuræ attinet, eius naturam hoc loco non explanabo, id quod commodiore loco [zz] fiet, sed animaduertam tantum, quod hoc crimen eo sensu, quo veteres illud damnauere, tam odiosum fuerit tamque grauem apud omnes habuerit offensionem, vt obnoxium sibi hominem honore ac priuilegio ordinationis priuarit. Vnde GENNADIVS de praxi loquens ecclesiæ *latinæ* & de proprietatibus, in hominibus ordinandis requisitis, dicit, non debere esse tales, qui vsuras accepisse conuincantur [a]. In ecclesia *græca*, certe in *Cappadocia*, hæc regula non in vniuersum tam stricte obseruata videtur: Canones enim BASILII [b] tales homines non absolute a ministerio ecclesiastico arcent, *qui vsuras accipit*, inquientes, *si iniustum lucrum in pauperes consumere voluerit & ab auaritiæ morbo deinceps liberari: ad sacerdotium admitti potest.*

§. IX.

Neque eum, qui simetipsi aliquod corporis sui membrum voluntarie prætruncasset.

Aliud crimen, quod quem a priuilegio ordinationis repellebat, erat proprii corporis deformatio vel laceratio. Equidem si quis fortassis eunuchus natus esset, nulla lex eius ordinationem prohibebat: EVSEBIVS [c] enim *Dorotheum* presbyterum

(z) Conc. Carth. IV. c. LXVII. (tom. II. p. 1205.) *Seditionarios numquam ordinandos clericos, sicut nec vsurarios*, nec iniuriarum suarum vltores.

(zz) Infra lib. VI c. II. §. VI.

(a) Gennad. de eccles. dogmat. CLXXII. (ap. Aug. tom. III. p. 146.) Neque illum, qui vsuras accepisse conuincitur.

(b) Basil. can. XIV. ap. Beuereg. pandect. tom. II. p. 71. (vel tom. II. concil. p. 1729.) Ὁ τόκους λαμβάνων, ἐὰν καταδέξηται τὸ ἄδικον κέρδος εἰς πτωχοὺς ἀναλῶσαι, καὶ τοῦ λοιποῦ, τοῦ νοσήματος τῆς φιλοχρηματίας ἀπαλλαγῆναι· δεκτός ἐστιν εἰς ἱερωσύνην.

(c) Euseb. l. b. VII. c. XXXII. (p. 323. edit. Vales.) Τὴν φύσιν εὐνοῦχος, οὕτω πεφυκὼς ἐξ αὐτῆς γενέσεως.

Antiochenum ab ipſo matris vtero eunuchum fuiſſe dicit; & SOCRATES [d] ac SOZOMENVS, *Tigrim* presbyterum *Conſtantinopolitanum* a barbaro quodam domino caſtratum, perhibent. Vel ſi quis a perſecutorum crudelitate membro aliquo orbatus eſſet; vti multis confeſſoribus ſub perſequutione *Deciana* dexter oculus effoſſus & femur ſiniſtrum infirmatum fuerat; hoc in caſu nulla lex eorum ordinationem prohibebat, niſi muneri miniſtrorum obeundo prorſus impares eſſent, cæci videlicet vel ſurdi vel muti redditi. *Canones* enim ſic dicti *apoſtolici* [e] decernunt: *Si quis vel oculo orbatus, vel femore oblæſus epiſcopatu autem dignus ſit, fiat. Non enim corporis damnum eum polluit, ſed animæ inquinatio. Qui autem eſt ſurdus & cæcus, ne ſit epiſcopus: non vt pollutus, ſed ne eccleſiaſtica impediantur.* Concilium *Nicænum* tertiam ſubiungit conditionem, qua hominem membro corporis truncatum ordinari licitum erat, ſi videlicet in periculoſiore quodam morbo medici regulam iſtam:

--- *Immedicabile vulnus*
Enſe recidendum eſt, ne pars ſincera trahatur,

ſequendam eſſe duxiſſent. Iſtiusmodi omnes excepti erant, nec ad eos canonum ſpectabat prohibitio. Crimen autem erat, ſi quis, quum eſſet ſanus, ſe ipſum exſecuiſſet, vt canon *Nicænus* [f]

(d) Socrat. lib. VI. c. XV. ἐκέλευον δὲ παρεῖναι ἅμα αὐτῷ Σαραπίωνα, καὶ Τίγριν εὐνοῦχον πρεσβύτερον, καὶ Παῦλον ἀναγνώστην. Simul Serapionem diaconum & *Tigrim eunuchum presbyterum*, & Paulum lectorem adeſſe iubet. Sozomen. lib. VIII. c. XXIV. Ἐν τῷ τότε καιρῷ καὶ Τίγριος πρεσβύτερος τῆς ἐσθῆτος γυμνωθεὶς, καὶ κατὰ νώτου μαστιγωθεὶς, πόδας καὶ χεῖρας δεδεμένος διαταθεὶς, διελύθη τὰ ἄρθρα· ἐγένετο δὲ οὗτος βάρβαρος τὸ γένος, οὐκ ἐκ γενετῆς εὐνοῦχος· ἐν οἰκίᾳ δέ τινος τῶν ἐν δυνάμει τὰ πρῶτα δουλεύσας, καὶ ἐπαινεθεὶς παρὰ τοῦ κεκτημένου, μετέσχεν ἐλευθερίας. Tunc etiam *Tigrius presbyter* veſtimentis exutus & tergo flagris cæſus, victisque pedibus ac manibus in equuleo extenſus, membris diſſolutus eſt. Erat hic barbarus natione, *eunuchus* quidem ſed *non ab origine.* Qui cum in domo cuiusdam potentis ſeruus fuiſſet, domino ſuo probatus, libertatem meruerat.

(e) Can. apoſt. c. LXXVI. LXXVII. Εἴ τις ἀνάπηρος ἢ τὸν ὀφθαλμὸν, ἢ τὸ σκέλος πεπληγμένος, ἄξιος δέ ἐστιν, ἐπίσκοπος γινέσθω· οὐ γὰρ λώβη σώματος αὐτὸν μιαίνει, ἀλλὰ ψυχῆς μολυσμός. Κωφὸς δὲ ὢν καὶ τυφλὸς, μὴ γινέσθω ἐπίσκοπος· οὐχ ὡς βεβλαμμένος, ἀλλ' ἵνα μὴ τὰ ἐκκλησιαστικὰ παρεμποδίζοιτο.

(f) Concil. Nicæn. c. I. Εἴ τις ἐν νόσῳ ὑπὸ ἰατρῶν ἐχειρουργήθη, ἢ ὑπὸ βαρβάρων ἐξε-

id

id reddit; neque eum in clerum cooptari conueniebat: vel si iam ordinatus illud facinus admisisset, honore clericali priuandus erat. *Canones apostolici* [g] hanc huius rei dant rationem, quod sit sui homicida & opificii Dei hostis. Neque vllam habebat excusationem, si quis ex quodam pietatis vel vitandæ fornicationis obtentu semetipsum exsecuisset. Isti enim statutæ canonibus pœnæ non minus quam alii vlli obnoxii erant; id quod a GENNADIO [h] & a concilio [i] *Arelatensi* obseruatum est, & prima quidem hunc canonem faciendi caussa erat, vt falsæ isti pietatis opinioni anteuerterent, quæ ORIGENIS [k] quon-

τμήθη, οὗτος μενέτω ἐν τῷ κλήρῳ· εἰ δέ τις ὑγιαίνων ἑαυτὸν ἐξέτεμε, τοῦτον καὶ ἐν τῷ κλήρῳ ἐξεταζόμενον πεπαῦσθαι προσήκει· καὶ ἐκ τοῦ δεῦρο μηδένα τῶν τοιούτων χρῆναι προσάγεσθαι· ὥσπερ δὲ τοῦτο πρόδηλον, ὅτι περὶ τῶν ἐπιτηδευόντων τὸ πρᾶγμα, καὶ τολμώντων ἑαυτοὺς ἐκτέμνειν, εἴρηται· οὕτως εἴ τινες ὑπὸ βαρβάρων ἢ δεσποτῶν εὐνουχίσθησαν, εὑρίσκοιντο δὲ ἄλλως ἄξιοι, τοὺς τοιούτους εἰς κλῆρον προσίεται ὁ κανών. Si quis a medicis in morbo excisus, vel a barbaris exsectus est, is in clero maneat. *Si quis autem, quum esset sanus, se ipsum exsecuit, eum etiam in clero examinatum cessare conuenit*, & deinceps nullum talem oportet promoueri. Quemadmodum autem hoc manifestum est, quod de iis, qui de industria hoc agant, & se ipsos audent excidere, dictum est: ita si aliqui a barbaris vel dominis castrati sint, inueniantur autem & ii alioqui digni, tales in clerum admittit canon.

(g) Can. apost. c. XXI. ὁ ἀκρωτηριάσας ἑαυτὸν, μὴ γινέσθω κληρικός· αὐτοφονευτὴς γάρ ἐστιν ἑαυτοῦ καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας ἐχθρός. Qui se ipsum mutilauit, ne sit clericus: *est sui homicida & Dei opificii hostis.*

(h) Gennad. de eccles. dogm. c. LXXII. Neque eum (ordinandum) qui semetipsum quolibet corporis sui membro indignatione aliqua vel iusto iniustoue timore superatus truncauerit.

(i) Conc. Arelat. II. c. VII. (tom. IV. p. 1101.) Hos, qui se carnali vitio repugnare nescientes abscindunt, ad clerum peruenire non posse.

(k) Euseb. lib. VI. c. VII. Ἐν τούτῳ δὲ τῆς κατηχήσεως ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρείας τοὔργον ἐπιτελοῦντι τῷ Ὠριγένει πρᾶγμά τι διαπέπρακται, φρενὸς μὲν ἀτελοῦς καὶ νεανικῆς, πίστεως γε μὴν ὁμοῦ καὶ σωφροσύνης μέγιστον δεῖγμα περιέχον· τὸ γὰρ εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἁπλούστερον καὶ νεανικώτερον ἐκλαβὼν, ὁμοῦ μὲν σωτήριον φωνὴν ἀποπληροῦν οἰόμενος· ὁμοῦ δὲ καὶ διὰ τὸ νέον τὴν ἡλικίαν ὄντα, μὴ ἀνδράσι μόνον καὶ γυναιξὶ δὲ τὰ θεῖα προσομιλεῖν· ὡς ἂν πᾶσαν τὴν παρὰ τοῖς ἀπίστοις αἰσχρᾶς διαβολῆς ὑπόνοιαν ἀποκλείσειε, τὴν σωτήριον φωνὴν ἔργοις ἐπιτελέσαι ὡρμήθη. Origenes dum catechumenis apud Alexandriam instituendis vacaret, facinus adgreditur, quod minus perfecti sensus & iuuenilis cuiusdam audaciæ posiit videri: fidei tamen & continentiæ maximum in se specimen continet. Nam cum verba illa, *sunt quidam eunuchi, qui se ipsos castrauerunt propter regnum cælorum:* simplicius ac iuuenilius accepisset, partim vt ser-

dam occupauerat animum, qui hæc feruatoris verba, *sunt eunuchi, qui se ipsos castrarunt propter regnum cælorum*, erroneo quodam fenfu accepta fecundum litteram in femetipfo impleuerat. Et *Valesii* hæretici paullo longius progrediebantur, hoc modo hominem Deo feruire oportere exiftimantes; eamque ob cauffam tum femetipfos, tum omnes ad partes ipforum tranfeuntes caftrabant, quemadmodum AVGVSTINVS [*l*] auctor nobis eft. Ad corrigendas impediendasque has erroneas opiniones & confuetudines ecclefia hanc regulam primum dedit; quæ adeo ftricte obferuata fuit, vt vix duo exempla in contrarium fæculis fubfequutis deprehendas. *Leontius* fe ipfum exfecuerat, fufpicionem ex confuetudine cum *Eustolio* virgine vitaturus; fed propter id facinus presbyteri officium ei abrogatum, & concilio *Niceno* occafio hinc data eft, antiquum canonem contra iftas praxes renouandi; ita, vt quum poftea *Ariani* epifcopum *Antiochiæ* eum ordinaffent, catholici, quemadmodum narrant hiftorici [*m*], in

vatoris noftri verbum adimpleret, partim vt omnem obfceni rumoris & calumniæ occafionem infidelibus adimeret, eo quod ipfa ætate iuuenis non folum viris fed & fœminis diuinæ fidei præcepta tradebat, dictum feruatoris reipfa exfequi adortus eft.

Epiphan. hæref. LXIV. n. III. φασὶ δὲ καὶ τοῦτον τὸν Ὠριγένην ἐπινενοηκέναι ἑαυτῷ κατὰ τὸ σωμάτιον· οἱ μὲν λέγουσι νεῦρον ἀποτετμηκέναι διὰ τὸ μὴ ἡδονῇ ὀχλεῖσθαι, μηδὲ ἐν ταῖς κινήσεσι ταῖς σωματικαῖς φλέγεσθαί τε καὶ πυρβολεῖσθαι· ἄλλοι δὲ οὐχ φασιν, ἀλλ' ἐπινενοηκέναι τι φάρμακον ἐπιθεῖναι τοῖς μορίοις, καὶ ἀποξηρᾶναι. Eumdem illum Origenem narrant quiddam in corpufculum excogitaffe fuum; fiue neruum fibi, vt quidam exiftimant, inciderit, quo fe illecebrarum moleftia liberaret, neque turpibus corporis motibus velut incendio quodam æftuaret. Siue, quod alii malunt, medicamento aliquo partibus illis impofito reficcarit.

(*l*) Auguft de hæref. c. XXXVII. Valefii & fe ipfos caftrant, & hofpites fuos, hoc modo exiftimantes Deo fe debere feruire.

(*m*) Socrat. lib. II. c. XXVI. - - Λεόντιος ὁ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας τότε προεστὼς ὅστις ἡνίκα πρεσβύτερος ἦν, ἀφῃρέθη τῆς ἀξίας, ὅτι γυναικὶ συνδιημερεύων Εὐστολίῳ ὄνομα, καὶ τὴν εἰς αὐτὴν αἰσχρὰν ὑπόνοιαν ἐπικρύψαι σπουδάσας, τῶν γεννητικῶν ἐξέτεμεν ἑαυτὸν, καὶ τοῦ λοιποῦ παῤῥησιαίτερον τῇ γυναικὶ συνδιῆγεν, ὡς μὴ ἔχων δι' ὃ εἰς αὐτὴν διεβάλλετο· γνώμῃ δὲ καὶ σπουδῇ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίου τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας προεβλήθη ἐπίσκοπος μετὰ Στέφανον, ὃς Πλάκιτον διεδέξατο πρότερον. - - Leontius, qui Antiochenæ ecclefiæ tunc temporis præfidebat. Qui quum effet presbyter, eo dignitatis gradu deiectus fuerat, propterea quod cum muliere quadam, Euftolio nomine, perpetuo degens, vt omnem turpis cum illa confuetudinis fufpicionem adimeret, genitalia fibi membra præciderat: atque exinde liberius cum ea verfabatur, vtque iam carens illis propter quæ antea in fufpicionem criminis vocabatur. Poftea tamen fententia ac ftudio imperatoris

ordi-

ordinationem eius tamquam minus canonicam generatim declamitauerint. Vnicum exemplum, quod ab hac regula exemtum videtur, habemus apud BARONIVM in *Timotheo* episcopo *Alexandrino*, *Ammonem* monachum *Aegyptium* ordinante, quippe qui, vt ordinationem effugeret, ipse sibi auriculam dextram praeciderat, hoc modo se ipsum inhabilem redditurus; quem vero, BARONIO [n] adfirmante, nihilominus *Timotheus* episcopum ordinauit, factum illud his verbis defendens: *A iudaeis lex ista seruatur. Ego, si dederitis mihi aliquem etiam naribus truncum, sed moribus probum, non eum dubitabo episcopum facere.* Sed datur ratio quaedam de huius narrationis veritate dubitandi; nam non tantum PALLADIVS, quem citat BARONIVS, sed SOCRATES [o] etiam & SOZOMENVS hanc historiam commemorantes, potius significare videntur, quod non fuerit ordinatus. Sed quidquid verum esse statuamus, singulare hoc fuit exemplum, & vix aliud simile in vniuersa historia ecclesiastica obuium. Quod ostendit, quam caute in huius regulae obseruatione versati fuerint veteres, ne qua ignominia vel offendiculi culpa in ecclesiam redundaret.

§. X.

Tantummodo de criminibus post baptismum commissis respondere debebant, qui ad ordinationem admittendi erant.

Verum in his omnibus & similibus casibus hoc inprimis notandum est, quod crimina, quae quem recipiendo ordini ecclesiastico inhabilem fecerint, generatim ea tantum fuisse intelligenda sint, quae post baptismum fuerint commissa. Omnia enim crimina ante baptismum designata, lauacro baptismi ita

Constantii, ad Antiochensis ecclesiae episcopatum promotus fuerat post obitum Stephani, qui Flaccillo successerat.
Theodoret. lib. II. c. XXIV. Ἐν Ἀντιοχείᾳ μετὰ Στέφανον, ὃς Φλάκιλλον διαδεξάμενος τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐξηλάθη συλλόγων, Λεόντιος τὴν προεδρίαν ἐδέξατο, παρὰ τοὺς ἐν Νικαίᾳ γραφέντας ὅρους ταύτην λαβών· ἐκτομίας γὰρ ἦν, αὐτουργὸς γενόμενος τῆς τόλμης. Antiochiae post Stephanum Flaccilli successorem, qui ecclesia eiectus fuerat, Leontius episcopatum obtinuit, *contra Nicaenos canones* eum honorem sortitus. *Erat enim eunuchus, suaque manu se ipsum absciderat.*

(n) Baron. ann. CCCLXXXV. n. XXX. p. 523.

(o) Socrat. lib. IV. c. XXIII. Sozom. lib. I. c. XIV. Pallad. histor. Lausiac. c. XII.

depur-

depurgata esse credebantur, vt vniuersali eorum interposita obliuione, homo nihilosecius ad ordinationem recipiendam idoneus esset. Ita vt non tantum, quæ quis gentilitatis superstitioni adhuc addictus perpetrauerat, sed in quæ etiam, dum catechumenus esset, inciderat, in hoc examine, vbi in mores eorum ante ordinationem inquirebatur, condonarentur. Hoc non tantum ex iis patet, quæ cum *Augustino* acta sunt, cuius vitia tempore ordinationis numquam ei exprobrata fuerunt, quia baptismum eius antecesserant; sed etiam ex canone in concilio *Ancyrano* facto, de iis, qui in idololatriam prolapsi erant, quum essent solum catechumeni. Sic enim dicit [p] canon: *Eos qui ante baptismum sacrificarunt, & postea baptizati sunt, visum est ad ordinem promoueri, vt qui abluti sunt.* Verum quidem est, vnius tantum criminis sacrificationis, heic fieri mentionem; at ex eadem ratione hoc ad cætera crimina istius modi omnia extendi debet: atque hanc consuetudinem ecclesia plerumque sequuta est.

§. XI.

Excepto, si quid in ipso eorum baptismo regulæ minus conuenienter factum esset. Et quod ad baptismum attinet clinicorum.

Verumtamen heic rursus obseruandum est, quod si in ipso alicuius baptismo aliquid regulæ ecclesiæ contrarium factum esset, eiusmodi crimen ei semper obiectum fuerit, vt ab ordinatione prohiberetur. Ita sæpissime iis accidit, qui baptismum tantum *clinicorum*, morbo vel alia necessitate vrgente, receperant, si baptismum suum ad tam periculosum vsque temporis momentum secure distulissent, & maturius potuissent admitti, nisi sua ipsorum culpa neglexissent. Hæc baptismi dilatio in magnis semper criminibus posita dignaque habita fuit, in quam pœna quadam ecclesiastica animaduerteretur. Eamque ob caussam ecclesia inter alia remedia, quibus ad hanc consuetudinem impediendam vtebatur, eos, qui istius criminis rei essent, & sibimetipsis fatalem baptismi clinici necessitatem imposuissent, puniendos esse statuebat, denegando ipsis ordinationem. Canonem hunc in finem factum in concilio *Neo-Cæsareensi* [q] habemus:

(p) Conc. Ancyr. c. XII. (tom. I. p. 1460.) Τοὺς πρὸ τοῦ βαπτίσματος τεθυκότας καὶ μετὰ ταῦτα βαπτισθέντας, ἔδοξεν εἰς τάξιν προάγεσθαι, ὡς ἀπολουσαμένους.

(q) Conc. Neo-cæsar. c. XII. (tom. I. p. 1483.) Ἐὰν νοσῶν τις φωτισθῇ, εἰς πρεσβύτερον

bemus:

bemus: *Si quis aegrotans fuerit baptizatus, non potest in presbyterum euehi. Fides enim eius non est ex instituto sed ex necessitate: nisi forte propter consequens eius studium & fidem hominumque raritatem talis possit admitti.* Et hanc antiquam ecclesiæ regulam fuisse, ex iis apparet, quæ de *Nouati* in presbyterorum ordinem euectione narrat CORNELIVS [r]: Vniuersum clerum multosque ex populo refragatos esse dicit, eo quod non liceret quemquam ex iis, qui vrgenti vi morbi in lectulo, perinde ac ille, perfusi essent, in clerum adsumi; & postulasse ab iis episcopum, vt hunc solum ordinari a se paterentur. Quod, istiusmodi hominum ordinationem cum communi regula & consuetudine ecclesiæ pugnauisse, indicat.

§. XII.

Nec non ad baptismum ab hæreticis datum.

Similiter, qui ab hæreticis baptizati erant, ad clericalem promotionem ordinarie non admittebantur, quum in sinum ecclesiæ catholicæ rediissent. Concilium *Illiberritanum* [s] hac de re absolute decernit: *Ex omni hæresi*, inquiens, *qui ad nos fidelis venerit, minime est ad clerum promouendus: vel si qui sunt in præteritum ordinati, sine dubio deponentur.* INNOCENTIVS papa de [t] eadem consuetudine in ecclesia *Romana* testatur, cum ait: *Nostræ lex ecclesiæ est, venientibus ab hæreticis, qui tamen illic baptizati sunt, per manus impositionem laicam tantum tribuere communionem, nec ex his aliquem in clericatus honorem vel exiguum subrogare.* Fatendum tamen est, concilium *Nicænum* hac lege *Nouatianos* [u] exemisse, permit-

ἄγεσθαι οὐ δύναται· Οὐκ ἐκ προαιρέσεως γὰρ ἡ πίστις αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης· εἰ μὴ τάχα διὰ τὴν μετὰ ταῦτα αὐτοῦ σπουδὴν καὶ πίστιν, ἢ διὰ σπάνιν ἀνθρώπων.

(r) Ap. Euseb. lib. VI. c. XLIII. (p. 199. edit. Amstelod.) ὃς διακωλυόμενος ὑπὸ παντὸς τοῦ κλήρου, ἀλλὰ καὶ λαϊκῶν πολλῶν· ἐπεὶ μὴ ἐξὸν ἦν τὸν ἐπὶ κλίνης διὰ νόσον περιχυθέντα, ὥσπερ καὶ οὗτος, εἰς κλῆρόν τινα γενέσθαι, ἠξίωσε συγχωρηθῆναι αὐτῷ τοῦτον μόνον χειροτονῆσαι.

(s) Concil. Illiberrit. can. LI. (tom. I. conc. p 976.)

(t) Innocent. ep. XXII. n. IV. (tom. II. conc. p. 1274.)

(u) Conc. Nic. c. VIII. (tom. II. p. 32.) Περὶ τῶν ὀνομαζόντων μὲν ἑαυτοὺς καθαρούς ποτε, προσερχομένων δὲ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ ὥστε χειροθετουμένους αὐτοὺς, μένειν οὕτως ἐν τῷ κλήρῳ. De his qui se Catharos, id est, puros, quandoque nominant, ad catholicam autem ecclesiam accedunt, sanctæ magnæ synodo visum est, *vt impositis eis manibus sic in clero maneant.*

erant designati. Accedit, quod hæc commoda esset aduersus gentilitatis superstitionem talione vtendi ratio: IVLIANVS enim christianis sese opponendi studio pro sacerdotibus suis paganis simile decretum fecerat, *Arsacium Galatiæ* sacerdotem cohortatus, „vt a sacerdotali ministerio remoueret [a], qui cum vxoribus & „liberis ac familiis suis ad deos non accederent, sed aut seruos, „aut filios aut coniuges *Galilæas* sustinerent, qui & impii essent „erga deos, & impietatem religioni præponerent.„ Ingens certe negligentia atque imprudentia in ecclesiæ christianæ rectoribus fuisset, si non eamdem in tuenda vera religione adhibuissent sollicitudinem, quam hic princeps *paganus* ad falsam religionem inter idolorum flamines in tuto collocandam impendit: adeoque etiamsi nihil nisi quædam æmulatio hac in re fuerit, fuit tamen idonea ratio, cur hoc omnibus christiani sacerdotii candidatis iniungeretur.

§. XIV.

Quam rationem inierint veteres ad præuertendum promotiones Simoniacas.

Vnum superest, quod sub hoc capite memorem, nempe, honesto & legitimo modo ad munera sua prouehi, nec obliquis ac sinistris artibus quamdam ordinationem sibi procurare eos oportuisse. Meritum non largitio aduocatus eorum esse, & in omnibus electionibus vnice spectari debebat. In tribus prioribus sæculis, vbi munera exilia, persecutiones autem magnæ erant, ab ambitiosis ingeniis haud multum periculi extimescendum, nec magna aduersus promotiones *Simoniacas* ferendi leges necessitas erat. Tum enim martyrium quasi res annexa erat episcopatui; & ecclesiæ doctores ac rectores, vt plurimum primi erant, quos petebat oppugnabatque aduersariorum furor. At in posterioribus sæculis ambitio largitionesque inter alia vitia inualescebant & tunc seueræ leges tam in ecclesia, quam republica ad crimina ista reprimenda ac præuertenda constituebantur. SVLPICIVS SEVERVS huius differentiæ inter tempora

(a) Julian. ep. ad Arsac. ap. Sozomen. lib. V. c. X. I. *τῆς ἱερατικῆς λειτουργίας ἀποστῆσαι, εἰ μὴ προσέρχονται μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων καὶ θεραπόντων τοῖς θεοῖς, ἀλλὰ ἀνέχοιντο τῶν οἰκετῶν, ἢ υἱέων, ἢ τῶν γαλιλαίων γαμετῶν, ἀσεβέντων μὲν εἰς τοὺς θεοὺς, ἀθεότητα δὲ θεοσεβείας προτιμώντων.*

pora persequutionis, & inter ea, quæ eam sunt insequuta, facit mentionem, cum *certatim*, inquit [*b*], *gloriosa in certamina ruebatur multoque auidius tum martyria gloriosis mortibus quærebantur, quam nunc episcopatus prauis ambitionibus appetuntur.* Quod ipsum ætate SVLPICII, nimirum sæculo quinto, a quibusdam artes illicitas, ad ingerendum sese in officia ecclesiastica, adhibitas fuisse, indicat. Quam ambitionem & mala consilia ecclesia emendatura seuere in omnes eos animaduertebat, qui *Simoniæ*, siue, vt tunc quidam [*c*] nominabant, *χριστεμπορείας*, hoc est, *impiæ ex Christo nundinationis*, rei erant. Concilium *Chalcedonense* decretum habet [*d*], vt, si quis episcopus ordinationem fecerit, siue vllum officium ecclesiasticum propter pecunias contulerit, de proprio gradu in periculum veniat, & qui ordinatus fuerit, de dignitate deiiciatur. Et lector diuersas alias eiusdem argumenti con-

(*b*) Seuer. histor. lib. II. p. 99. edit. Amstelod. MDCLVI. 8uo. (lib. II. c. XXXIII p. 248. edit. Lips. MDCCIII.)

(*c*) Epist. Alexandri Alexandrini ap. Theodoret. lib. I. c. IV. Οἱ δὲ τὴν ἐκείνου χριστεμπορείαν θεωροῦντες, οὐκ ἔτι τῆς ἐκκλησίας ὑποχείριοι μένειν ἐκαρτέρησαν. Isti vero *impiam* illius ex *Christo nundinationem* cernentes, non amplius ecclesiæ subiacere voluerunt.

(*d*) Concil. Chalced. c. II. (tom. IV. p. 755) Εἴ τις ἐπίσκοπος ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιήσαιτο, καὶ εἰς πρᾶσιν καταγάγῃ ἐπὶ χρήμασιν ἐπίσκοπον, ἢ χωρεπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, ἢ ἕτερόν τινα τῶν ἐν τῷ κλήρῳ κατηριθμημένων, ἢ προβάλλοιτο ἐπὶ χρήμασιν ἢ οἰκονόμον, ἢ ἔκδικον, ἢ προσμονάριον, ἢ ὅλως τινὰ τοῦ κανόνος, δι' αἰσχροκέρδειαν οἰκείαν· ὁ τοῦτο ἐπιχειρήσας, ἐλεγχθεὶς, περὶ τὸν οἰκεῖον κινδυνευέτω βαθμόν· καὶ ὁ χειροτονούμενος μηδὲν ἐκ τῆς κατ' ἐμπορίαν ὠφελείσθω χειροτονίας ἢ προβολῆς, ἀλλ' ἔστω ἀλλότριος τῆς ἀξίας, ἢ τοῦ φροντίσματος, ὅπερ ἐπὶ χρήμασιν ἔτυχεν· εἰ δέ τις καὶ μεσιτεύων φανείη τοῖς οὕτω αἰσχροῖς καὶ ἀθεμίτοις λήμμασιν, καὶ οὗτος, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, τοῦ οἰκείου ἐκπιπτέτω βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἢ μονάζων, ἀναθεματιζέσθω. Si quis episcopus propter pecunias ordinationem fecerit, & non venalem gratiam in venditionem deduxerit, & propter pecunias ordinauerit episcopum, vel chorepiscopum, vel presbyterum, vel diaconum, vel aliquem eorum, qui in clero adnumerantur, vel propter pecunias promouerit oeconomum, vel defensorem, vel paramonarium, vel omnino aliquem ex canone, turpis quæstus gratia: qui hoc tentasse conuictus fuerit, de proprio gradu in periculum veniat: & qui est ordinatus, ex ordinatione vel promotione, quæ instar mercatorum venumdatur, nihil iuuetur: sed sit a dignitate vel curatione alienus, quam pecuniis adeptus est. Si quis autem sequester & intercessor adeo turpibus & nefariis lucris apparuit, hic quoque, si sit quidem clericus, proprio gradu excidat: si sit autem laicus, vel monachus, anathematizetur.

ſtitutiones in ſic dictis *canonibus apoſtolicis* [e], in concilio *Conſtantinopolitano* [f], ſub *Gennadio* ann. CCCCLIX. celebrato, *Aurelianenſi* ſecundo [g], *Bracarenſi* [h] & multis aliis reperire poteſt. Leges etiam imperatoriæ ad hanc præcipue fraudem impediendam datæ exſtant. Nam lege quadam *Iuſtiniani* [i] ſancitur, vt quoties opus fuerit epiſcopum ordinari, clerici & primates ciuitatis, cuius futurus ſit epiſcopus, mox in tribus perſonis decreta faciant, propoſitisque eis ſacroſanctis euangeliis periculo ſuarum animarum dicant, „quod neque propter aliquam donationem, neque propter aliquam promiſſionem, aut amicitiam, aut „aliam quamlibet cauſſam, ſed ſcientes eos rectæ & catholicæ fidei & honeſtæ eſſe vitæ & litteras noſſe, hos elegerint„. Et alia eiusdem imperatoris lex [k], poſtquam eamdem conſtitu-

(e) Canon. apoſt. c. XXIX. Εἴ τις ἐπίσκοπος κοσμικοῖς ἄρχουσι χρησάμενος, δι' αὐτῶν ἐγκρατὴς γένηται ἐκκλησίας, καθαιρείσθω, καὶ ἀφοριζέσθω, καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ πάντες. Si quis epiſcopus ſæcularibus principibus vſus, per eos eccleſiam adeptus ſit, deponatur, & ſegregetur, & omnes qui illi communicant.

(f) Conc. CP. epiſt. ſynod. (tom. IV p. 1025.) Ο δεσπότης ἡμῶν καὶ Θεὸς καὶ σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγχειρίσας τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς τοῦ εὐαγγελίου τὸ κήρυγμα καὶ διδασκάλους τούτους ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀνθρώποις ἐξαποστείλας, παρεκελεύσατο διαῤῥήδην, ἣν εἰλήφασι παρ' αὐτοῦ δωρεὰν, ταύτης καὶ αὐτοὺς τοῖς ἀνθρώποις μεταδοῦναι δωρεὰν, μὴ κτωμένους ὑπὲρ αὐτῆς χαλκὸν ἢ ἄργυρον, ἢ χρυσὸν, ἢ τινα περιουσίαν, ἄλλως ὅλως ὑλικὴν ἢ γεώδη - - ταύτην τὴν ἐντολὴν, οὐ μόνοις ἐκείνοις, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν δι' ἐκείνων ἐνετείλατο κ. τ. λ. Cum Dominus & Deus ſaluator noſter Ieſus Chriſtus ſuis diſcipulis euangelii prædicationem credidiſſet, eosque per vniuerſum terrarum orbem inter homines ad docendum miſiſſet, aperte iuſſit, vt quod gratis accepiſſent, eis quoque gratis darent, non aurum vel argentum, aut alios omnino materiales & terrenas facultates pro eis acquirentes - - Hoc autem præceptum non ſolum illis, ſed etiam nobis per illos dedit, cætera.

(g) Conc. Aurel. II. c. III. (ibid p. 1780) Ne quis epiſcopus de quibuslibet cauſſis, vel epiſcoporum ordinationem, cæterorumque clericorum, aliquid præſumat accipere: quia ſacerdotem nefas eſt cupiditatis venalitate corrumpi. Ibid. can. IV. Si quis ſacerdotium per pecuniæ nundinum exſecrabili ambitione quæſierit, abiiciatur vt reprobus: quia apoſtolica ſententia donum Dei eſſe præcipit, pecuniæ trutina minime comparandum.

(h) Conc. Bracar. III. c. III (tom. V. p. 897.) Placuit, vt de ordinationibus clericorum epiſcopi *munera nulla ſuſcipiant*, ſed, ſicut ſcriptum eſt, quod gratis donante Deo accipiunt, gratis dent. Et non aliquo pretio gratia Dei & impoſitio manuum venumdetur.

(i) Iuſtin. nouel. CXXIII. c. I. vid. ſupra lib. IV. c. II. §. 18. not. (d) pag. 114.

(k) Nouel. CXXXVII. c. II. Ὅρκον δὲ ὑπέχειν καὶ αὐτὸν χειροτονούμενον κατὰ τῶν θείων γραφῶν, ὡς οὔτε δι' ἑαυτοῦ οὔτε δι' ἑτέρου προσώπου δέδωκέ τι ἢ ὑπέσχετο, οὔτε μετὰ

tionem

tionem repetiit, iubet, „iusiurandum ſuſcipere eum, qui ordi„natur, per diuinas ſcripturas, quod neque poſthac daturus ſit „vel ordinanti ipſum, vel his, qui ſacra pro eo ſuffragia fece„runt, vel alii cuiquam ordinationis de ipſo faciendæ nomine.„ Quibus dictis lex eadem ſtatim ſubiungit: „Si quis autem præ„ter memoratam obſeruationem epiſcopus ordinetur, iubemus „& ipſum omnibus modis epiſcopatu deiici & eum qui contra „talem obſeruationem eum ordinare auſus fuerit.„ Hæ erant quædam ex antiquis iſtis regulis, quæ in examinandis hominum vitis & moribus obſeruari debebant, antequam ad ſacram functionem ordinarentur, vel ad vllum præcipuum officium in eccleſia obeundum admitterentur.

LIBRI QVARTI

CAPVT QVARTVM

DE REQVISITIS ORDINANDORVM, RATIONE EXTERNI IPSORVM STATVS ET CONDITIONIS IN MVNDO.

§. I.

Nullum militem ordinari fas erat.

Tertia inquiſitio in externum hominum ſtatum ac conditionem inſtituebatur. Erant enim quædam vocationes & vitæ genera, quæ homines ab ordinationis priuilegio excludebant, non quod vocationes abſolute vitioſæ haberentur, ſed quia officia ad eas ſpectantia cum officiis clericorum plerumque ſociari non poterant, nec ſimul cum eis conſiſtere. Huiusmodi erant omnia iſta officia, quæ ſub generali nomine *militiæ Romanæ* comprehenduntur. Hac enim appellatione quæcumque officia, tam ciuilia quam militaria, intelligebant *Romani*, omnia inferiora officia nomine *militiæ* nuncupantes, quemadmodum GOTHOFREDVS & alii viri docti [a] obſeruarunt. Huius militiæ

ταῦτα δώσει, ἢ αὐτῷ χειροτονοῦντι αὐτὸν, ἢ τοῖς τὰ ψηφίσματα εἰς αὐτὸν ποιησαμένοις, ἢ ἑτέρῳ τῶν πάντων τινὶ ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν γενομένης χειροτονίας. Εἴ τις δὲ παρὰ τὴν μνημονευθεῖσαν παραφυλακὴν ἐπίσκοπος χειροτονηθῇ, κελεύομεν καὶ αὐτὸν πᾶσι τρόποις τῆς ἐπισκοπῆς ἀποβάλλεσθαι, καὶ τὸν παρὰ ταῦτα τολμήσαντα χειροτονῆσαι.

(a) Gothofred. comm. in cod. Theod. lib. XII. tit. I. de decurion. leg. LXIII. p. 414. a.

tria

tria genera erant, *militia palatina*, *militia castrensis* seu *armata*, & *militia præsidialis* seu *cohortalis*. Prima ministros palatii imperatoris; secunda milites armatos seu castrenses; & tertia apparitores & ministros præsidum & præfectorum in prouinciis complectebatur; qui vniuersi officiis suis ita adstricti erant, vt de statione sua decedere non possent: eamque ob caussam leges imperii eorum quempiam tamquam ecclesiasticum tractari & inter clericos cooptari interdicunt. *Honorius* [*b*] imperator speciatim hunc in finem legem tulit, *Quoniam*, inquiens, *plurimos vel ante militiam vel post inchoatam vel peractam latere obiectu pia religionis agnouimus, dum se quidem vocabulo clericorum & infaustis defunctorum obsequiis occupatos, non tam obseruatione cultus, quam otii & socordiæ amore defendunt, nulli omnino tali excusari obiectione permittimus.* Canones ecclesiæ hanc rem paullo longius extendisse videntur. Ordinationem enim eorum, qui post baptismum milites fuerant, prohibent, eo quod fortassis manus suas cruore infecerint. Hoc ex epistola INNOCENTII *primi* perspicimus, ecclesias *Hispanicas*, [*c*] reprehendentis, quod eiusmodi homines in ordinem clericorum admiserint, & contra hoc factum ecclesiæ canones adlegantis. Concilium *Toletanum* primum eorum vllos diaconos ordinari vetat, etiamsi fundendo sanguini numquam interfuerint; quod [*d*], licet re ipsa sanguinem non fudissent,

---

Militiæ appellatione hoc æuo omne officium & obsequium publicum dictum est, Vales. not. in Sozom. lib. V. c. IV. Triplex fuit militia apud Romanos. Prima & honoratissima est palatina: eorum scilicet qui in palatio militabant. Secunda fuit castrensis siue armata. Tertia fuit cohortalis; eorum scilicet qui in officio præfectorum & præsidum militabant.

Pagi critic. in Baron. ann. CCCLXXV. n. XII. Obseruat Gothofredus, hoc æuo *militiæ & militandi*, στρατείας καὶ στρατεύεσθαι voce designari quæcumque officia muniaque publica: vnde militia non tantum armata, sed etiam togata, palatina, officialium aduocatorum militia, λειτουργίας, tandem omne publicum ministerium, atque adeo municipalia quoque seu curialia officia, muniaque pro patria.

(*b*) Cod. Theod. lib. VII. tit. XX. de veteranis leg. XII.

(*c*) Innocent. ep. XXIII. c. IV. (tom. II. conc. p. 1281.) Quantos ex aliqua militia adscitos ad sacerdorium esse comperimus, qui quum potestatibus obedirent, seuera necessario præcepta sunt exsequuti. Ibid. c. VI. Ne quispiam qui post baptismum militauerit, ad ordinem debeat clericatus admitti. Ep. II. ad Victricium Rothomag. c. II. p. 1250. Si quis post remissionem peccatorum cingulum militiæ sæcularis habuerit, ad clericatum omnino admitti non debet.

(*d*) Concil. Tolet. I. c. VIII. (tom. II. p. 1224.) Si quis post baptismum milita-

tamen

tamen in militiæ disciplinam profecti ad hoc faciendum, occasione ita requirente, semetipsos obstrinxissent. Quod significare videtur, quod milites ad inferiora quidem officia, non autem ad sacros & superiores ecclesiæ ordines, admitti licuerit.

§. II.

Nec vllum seruum vel libertum sine domini consensu.

Aliud hominum genus, qui a priuilegio arcebantur ordinationis, erant serui & clientes beneficiarii in imperio *Romano*; qui quum antiquitus ex ipso ortu vel emtione dominorum suorum ministerio obligati essent, legitimo modo ordinari non poterant, propterea quod ecclesiæ ministerium cum reliquis eorum officiis haud posset sociari; nec quempiam obtutu ordinationis iure suo priuari conueniret. Hinc in tali casu patronus semper consulendus erat ante, quam seruus ordinaretur. Sic in ita dictis *canonibus* [e] *apostolicis* decretum inuenimus in hanc sententiam: *Seruos in clerum prouehi sine voluntate dominorum, non permittimus, ad eorum, qui possident, molestiam. Domorum enim euersionem talia efficiunt. Si quando autem etiam dignus seruus visus sit, qui ad gradum eligatur, qualis noster quoque Onesimus visus est, & domini concesserint, ac liberauerint & ædibus emiserint, fiat.* Concilium *Toletanum* [f] canonem eiusdem argumenti habet. Et concilium *Illiberritanum* [g] paullo longius progreditur & dicit, quod, etiamsi quis dominus sæcularis, hoc est, ALBASPINAEO interprete, gentilis seruum suum libertate donarit, ordinari tamen non conueniat. Cuius rei ratio hæc fuisse creditur, quod isti domini sub certa conditione eos manu emittebant, ius certa quædam officia ac operas ab eis exigendi sibi reseruantes, quæ ab illis præstari saluo ecclesiæ ministerio non poterant. Leges im-

verit, chlamydem sumserit, aut cingulum; etiamsi grauiora non admiserit, si ad clerum admissus fuerit, diaconii non accipiat dignitatem.

(e) Can. apost. LXXXI. Οἰκέτας εἰς κλῆρον προχειρίζεσθαι ἄνευ τῆς τῶν δεσποτῶν γνώμης, ἀνατροπὴν τὸ τοιοῦτο ἐργάζεσθαι· εἰ δέ ποτε καὶ ἄξιος φανείη ὁ οἰκέτης πρὸς χειροτονίαν βαθμοῦ, οἷος καὶ ἡμέτερος Ὀνήσιμος ἐφάνη, καὶ συγχωρῶσιν οἱ δεσπόται, καὶ ἐλευθερώσωσι, καὶ τοῦ οἴκου ἑαυτῶν ἐξαποστελῶσι, γινέσθω.

(f) Concil. Tolet. 1. c. X. Clericos, si quidem obligati sint vel pro æquatione, vel de genere alicuius domus, non ordinandos, nisi probatum fuerit, & patroni consensus accesserit.

(g) Concil. Eliber. c. LXXX. (tom. I. conc p. 979.) Prohibendum est, vt liberti, quorum patroni in sæculo fuerint, ad clerum prouehantur.

peratoriæ [*b*] etiam hac in re cauent, ne qui eum in modum obligati ad vllum munus clericale admittantur; vel si admissi fuerint, ideo tantummodo vt vinculum obligationis suæ euadant, dominis eorum potestatem concedunt in seruitium eos suum repetendi, nisi forte episcopi vel presbyteri fuerint vel triginta annos in alio quodam ecclesiæ ministerio transegerint. Vnde patet, eiusmodi hominum ordinationem ex ciuili tantum ratione fuisse prohibitam; non quod istud vitæ genus vitiosum esset, vel inhonorificum & iniuriosum functioni, eiusmodi homines ordinatos habere, sed quod ciuilis & ecclesiastici status munia consistere vna non possent.

§. III.

Nec vllum ex ciuili societate, vel sodalitio opificum, qui apud rempublicam locatas habebant operas.

Ex eadem ratione leges eorum ordinationem fieri vetant, qui collegio cuidam ad operam suam reipublicæ præstandam inscripti erant, nisi prius veniam a collegio & principe, sub quo ministerium obibant, nacti essent. Hæc legis [*i*] *Iustiniani* sententia est, quæ sic dictos ταξεώτας seu *cohortales*, hoc est ministros & apparitores iudicum, ordinari interdicit, nisi forsan monasticam vitam aliquis eorum non minus quindecim annis impleuisset. Et concilium primum *Aurelianense* [*k*] expressis verbis aut regis iussionem aut iudicis voluntatem requirit ante, quam quis ministrorum sæcularium ad clericatus officium prouehatur. Leges *Theodosii iunioris* [*l*] & *Valentiniani*

(*b*) Valent. III. nouel. XII. ad calcem cod. Theod. p. 26. Nullus originarius, inquilinus, seruus, vel colonus ad clericale munus accedat ---- vt vinculum debitæ conditionis euadat. --- Originarii sane vel *serui*, qui iugum natalium declinantes, ad ecclesiasticum se ordinem transtulerunt, exceptis episcopis & presbyteris, *ad dominorum iura recedant, si non in eodem officio annum tricesimum compleuerint.*

(*i*) Iustin. nouel. CXXIII. c. XV. Ἀλλὰ μηδὲ βουλευτὰς ἢ ταξεώτας κληρικοὺς γίνεσθαι - - πλὴν εἰ μὴ, ὡς εἰκὸς, μοναχικὸν βίον τὶς ἐξ αὐτῶν οὐκ ἔλαττον δεκαπέντε ἐνιαυτῶν διήνυσε.

(*k*) Concil. Aurelian. I. c. IV. (tom. IV. conc. p. 1405) De ordinationibus clericorum id obseruandum esse decreuimus, vt *nullus sæcularium ad clericatus officium præsumatur, nisi aut cum regis iussione aut cum iudicis voluntate.*

(*l*) Theod. nouel. XXVI. de corporatis vrbis Romæ ad calcem cod. Theod. p. 13. Inlustris magnificentia tua pragmatici nostri tenore comperto sciat, *corporatum vr-*

tertii

tertii [*m*] quemcunque ex corporatis ordinari prohibent, & si qui forte in inferiorem clerum adoptati fuerint, a competenti collegio suo reuocandos esse, dicunt; si qui autem in superiorem aliquem gradum episcoporum, presbyterorum vel diaconorum sint adlecti, illi vicarios pro se reddere eosque de facultatibus suis instruere iubentur ad præstandam operam suam in collegio, vnde ipsi adsumti sint. Curiosus huius rei lector diversas alias leges inuenire potest in *codice Theodosiano* [*n*], a *Valentiniano seniore* & *Theodosio magno* specialiorum ciuilium societatum, ad vsum publicum institutarum, respectu factas; ex quibus nullus ordinari poterat, quin aut facultates suas relinquere aut ad pristinam stationem, quam inexcusabili ratione deseruerat, redire cogeretur.

§. IV.

Neque vllum ex imperii Romani *curialibus, siue decurionibus.*

Ex similibus rationibus canones quempiam de sic appellatis in imperio *Romano curialibus* siue *decurionibus*, hoc est, curiæ

bis Romæ, qui non expleto ordine cœpti officii, priusquam ad primum iter favos ad locum emeritus peruenerit ad militiæ cuiuslibet cingulum se credidit transferendum, corporibus cui nomen suum ante dicauerat, *oportere reuocari;* siue etiam in clericorum numero reperitur, vsque ad diaconi locum similis præcepti conditio teneatur &c.

(*m*) Valent. nouel. XII. ibid. p. 27. Ii qui diaconi ordinati sunt, suffectos pro se dare debebunt. Si non habent, vnde sibi hac ratione prospiciant, ipsi ad nexum proprium reducantur. Cæteris inferioris gradus ad competentia ministeria retrahenda: exceptis episcopis atque presbyteris: seruatis tamen, quæ de patrimonio talium personarum legum præcedentium statuta sanxerunt - - Ita vt huius conditionis *diaconus domino pro se vicarium reddat*, *omni pariter peculio restituto.*

(*n*) Cod Theod. lib. XIV. tit. IV. de suariis leg. VIII. Eos qui ad clericatus se priuilegia contulerunt, aut agnoscere oportet propriam functionem, aut ei corpori, quod declinant, proprii patrimonii facere cessionem.
Ibid. lib. XIV. tit. III. de pistoribus leg. XI. Hac sanctione generaliter edicimus, nulli omnino ad ecclesias, ob declinanda pistrina, licentiam pandi: Quod si quis ingressus fuerit, amputato priuilegio christianitatis sciant, se omni tempore ad consortium pistorum & posse & debere reuocari.
It. lib. VIII. tit. V. de cursu publico leg. XLVI. In his, qui non terrena sed cælestia priuilegia quæsiuerunt, hoc custodiendum esse sancimus, vt si quemquam ex huiusmodi genere hominum iam tenet religio sacrosancta, eiusque operam non potest accipere mancipatus, facultates memorati cursus publicus consequatur.

tendo eorum clericis, vt baptizati tamen & ordinati inter ipsos impositis manibus reciperentur, & sic in clero manerent. Et patres *Africani* eamdem *Donatistis* gratiam indulserunt, hoc modo eos, vt ad ecclesiæ catholicæ communionem redirent, allecturi. In concilio enim *Carthagine* ann. CCCXC VII. habito, quod codici *Africano* [*w*] insertum est, quæstio proponebatur, annon qui infantes parentum suorum errore, non suo iudicio & consensu, penes *Donatistas* baptizati essent, si ad ecclesiam redirent, ad ordinationis priuilegium admitti possent? Et in proxime sequenti concilio [*x*] hæc propositio acceptabatur, fiebatque in eorum gratiam decretum, *debere talibus suscipiendum munus clericatus non impedire nomen erroris*, cætera. Ex quibus intelligi potest, fuisse hanc talem partem disciplinæ, quæ obseruari vel etiam negligi potuerit, prout rectores ecclesiastici pro

(*w*) Cod. can Afric. c XLVIII. al. XLVII. (tom. II. concil. p. 1071.) Ἤρεσεν, ἵνα ἐρωτήσωμεν τοὺς ἀδελφοὺς καὶ συνιερεῖς ἡμῶν Σιρίκιον καὶ Σιμπλικιανὸν περὶ μόνων τῶν νηπίων τῶν παρὰ τοῖς Δονατισταῖς βαπτιζομένων, μήπως τοῦτο, ὅπερ οἰκείᾳ προθέσει οὐκ ἐποίησαν, τῇ τῶν γονέων πλάνῃ ἐμποδίσῃ αὐτοῖς πρὸς τὸ μὴ προκόπτειν εἰς ὑπουργίαν τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου, ὅταν πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν σωτηριώδει προθέσει ἐπιστρέψωσι. De Donatistis placuit, vt consulamus fratres & consacerdotes nostros Siricium & Simplicianum de solis infantibus, qui baptizantur penes eosdem: ne quod suo non fecerunt iudicio, cum ad ecclesiam Dei salubri proposito fuerunt conuersi, parentum illos error impediat, ne promoueantur sacri altaris ministri.

(*x*) Ibid. c. LVIII al. LVII. Ἐπειδὴ ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ συνόδῳ ὁρισθὲν μέμνηται ἅμα ἐμοὶ ἡ ὑμετέρα ὁμοψυχία, ὥστε τοὺς παρὰ τοῖς Δονατισταῖς μικροὺς βαπτιζομένους, μηδέπω δυναμένους γινώσκειν τῆς πλάνης αὐτῶν τὸν ὄλεθρον, μετὰ τὸ εἰς καιρὸν λογισμοῦ δεκτικὴν παραγενέσθαι, ἐπιγνωσθείσης τῆς ἀληθείας, τὴν φαυλότητα ἐκείνων βδελυττομένους πρὸς τὴν καθολικὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν, τὴν ἀνὰ πάντα τὸν κόσμον διακεχυμένην, τάξει ἀρχαίᾳ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῆς χειρὸς ἀναδεχθῆναι, τοὺς τοιούτους ἐκ τοῦ τῆς πλάνης ὀνόματος μὴ ὀφείλειν ἐμποδίζεσθαι εἰς τάξιν κληρώσεως, ὁπότε τὴν ἀληθινὴν ἐκκλησίαν ἰδίαν ἑαυτῶν ἐλογίσαντο τῇ πίστει προσερχόμενοι, καὶ ἐν αὐτῇ τῷ Χριστῷ πιστεύσαντες, τῆς τριάδος τὰ ἁγιάσματα ὑπεδέξαντο. Quoniam superiori concilio statutum esse, mecum recognoscit vnanimitas vestra, vt hi, qui apud Donatistas paruuli baptizati sunt, nondum scire valentes erroris eorum interitum: & posteaquam ad ætatem rationis capacem peruenerunt, agnita veritate falsitatem eorum abhorrentes, ad ecclesiam Dei catholicam per vniuersum mundum diffusam, ordine antiquo, per manus impositionem recepti sunt, *debere talibus suscipiendum munus clericatus non impedire nomen erroris*, cum veram ecclesiam illorum putauerint, ad fidem accedendo, & ibi Christo crediderint; & trinitatis sacramenta perceperint.

sua

sua sapientia ecclesiæ maxime profuturum iudicarint. At vero si, qui ad ecclesiam redibant, ab istis hæreticis baptizati essent, quorum baptismus nullus adeoque in ecclesia iterandus erat, qualis *Paulianistarum* siue *Samosatenianorum* hæreticorum baptismus erat; eos magnum concilium *Nicænum* statuebat rebaptizatos ordinari [*y*] posse. Baptismus enim, vt notauimus supra, homines ab omnibus criminibus ablutos exhibet: & quum pristinus eorum baptismus nullus esset, hic ipsorum tantum baptismus esse reputabatur, quem reuersi ad ecclesiam catholicam susceperant; neque vllum flagitium, quod antea commiserant, eorum in ecclesia ordinationi fraudi esse poterat.

§. XIII.

Nullum ordinari licebat, nisi qui omnem familiam suam christianos catholicos fecisset.

Non possum, quin heic alius conditionis faciam mentionem, in illis, qui ordinandi erant, requisitæ, eo quod magni vsus fuit in ecclesia; nimirum, quod neminem ad superiores saltem episcoporum, presbyterorum ac diaconorum ordines admitti licuerit, priusquam omnes, qui in eius domo erant, ad ecclesiæ catholicæ communionem perduxisset. Hanc regulam in concilio *Carthaginensi* tertio inuenimus [z], quæ ad *paganorum*, *iudæorum*, *hæreticorum* & *schismaticorum*, qui omnes christianis catholicis opponebantur, conuersionem promouendam æquabiliter collineabat. Et sane apta & conueniens regula hac in re erat, siquidem nihil iniquius inhonestiusue religioni accidere poterat, quam si fulcrum aliquod atque occultum incitamentum aduersariis illius ab iis daretur, qui ad ministerium altaris

(*y*) Concil. Nic. c. XIX. Περὶ Παυλιανισάντων, εἶτα προσφυγόντων τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ὅρος ἐκτέθειται ἀναβαπτίζεσθαι αὐτοὺς ἐξάπαντος· εἰ δέ τινες ἐν τῷ παρεληλυθότι χρόνῳ ἐν τῷ κλήρῳ ἐξητάσθησαν, εἰ μὲν ἄμεμπτοι καὶ ἀνεπίληπτοι φανεῖεν, ἀναβαπτισθέντες χειροτονείσθωσαν ὑπὸ τοῦ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπου. De Paulini anistis, qui deinde ad ecclesiam confugerunt, statutum est, vt ii omnino rebaptizentur. Si qui vero tempore præterito in clericorum numero erant, si quidem a culpa & reprehensione alieni visi fuerint, *rebaptizati ordinentur* a catholicæ ecclesiæ episcopo.

(z) Concil. Carth. III. can. XVIII. (tom. II. p. 1170.) Vt episcopi, presbyteri & diaconi non ordinentur, priusquam omnes, qui sunt in domo eorum, christianos catholicos fecerint.

erant designati, Accedit, quod hæc commoda esset aduersus gentilitatis superstitionem talione vtendi ratio: IVLIANVS enim christianis sese opponendi studio pro sacerdotibus suis paganis simile decretum fecerat, *Arsacium Galatiæ* sacerdotem cohortatus, „vt a sacerdotali ministerio remoueret [a], qui cum vxoribus & „liberis ac familiis suis ad deos non accederent, sed aut seruos, „aut filios aut coniuges *Galilæas* sustinerent, qui & impii essent „erga deos, & impietatem religioni præponerent.„ Ingens certe negligentia atque imprudentia in ecclesiæ christianæ rectoribus fuisset, si non eamdem in tuenda vera religione adhibuissent sollicitudinem, quam hic princeps *paganus* ad falsam religionem inter idolorum flamines in tuto collocandam impendit: adeoque etiamsi nihil nisi quædam æmulatio hac in re fuerit, fuit tamen idonea ratio, cur hoc omnibus christiani sacerdotii candidatis iniungeretur.

§. XIV.

Quam rationem inierint veteres ad præuertendum promotiones Simoniacas.

Vnum superest, quod sub hoc capite memorem, nempe, honesto & legitimo modo ad munera sua prouehi, nec obliquis ac sinistris artibus quamdam ordinationem sibi procurare eos oportuisse. Meritum non largitio aduocatus eorum esse, & in omnibus electionibus vnice spectari debebat. In tribus prioribus sæculis, vbi munera exilia, persecutiones autem magnæ erant, ab ambitiosis ingeniis haud multum periculi extimescendum, nec magna aduersus promotiones *Simoniacas* ferendi leges necessitas erat. Tum enim martyrium quasi res annexa erat episcopatui; & ecclesiæ doctores ac rectores, vt plurimum primi erant, quos petebat oppugnabatque aduersariorum furor. At in posterioribus sæculis ambitio largitionesque inter alia vitia inualescebant & tunc seueræ leges tam in ecclesia, quam republica ad crimina ista reprimenda ac præuertenda constituebantur. SVLPICIVS SEVERVS huius differentiæ inter tem-

(a) Iulian. ep. ad Arsac. ap. Sozom. en. lib. V. c. XVI. *τῆς ἱερατικῆς λειτουργίας ἀπόστησον, εἰ μὴ προσέρχονται μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων καὶ θεραπόντων τοῖς θεοῖς, ἀλλὰ ἀνέχοιντο τῶν οἰκετῶν, ἢ υἱέων, ἢ τῶν γαλιλαίων γαμετῶν, ἀσεβοῦντας μὲν εἰς τοὺς θεοὺς, ἀθεότητα δὲ θεοσεβείας προτιμῶντας.*

pora

pora persequutionis, & inter ea, quæ eam sunt insequuta, facit mentionem, cum *certatim*, inquit [*b*], *gloriosa in certamina ruebatur multoque auidius tum martyria gloriosis mortibus quærebantur, quam nunc episcopatus prauis ambitionibus appetuntur.* Quod ipsum ætate SVLPICII, nimirum sæculo quinto, a quibusdam artes illicitas, ad ingerendum sese in officia ecclesiastica, adhibitas fuisse, indicat. Quam ambitionem & mala consilia ecclesia emendatura seuere in omnes eos animaduertebat, qui *Simoniæ*, siue, vt tunc quidam [*c*] nominabant, *χριστεμπορείας*, hoc est, *impiæ ex Christo nundinationis*, rei erant. Concilium *Chalcedonense* decretum habet [*d*], vt, si quis episcopus ordinationem fecerit, siue vllum officium ecclesiasticum propter pecunias contulerit, de proprio gradu in periculum veniat, & qui ordinatus fuerit, de dignitate deiiciatur. Et lector diuersas alias eiusdem argumenti con-

(*b*) Seuer. histor. lib. II. p. 99. edit. Amstelod. MDCLVI. 8uo. (lib. II. c. XXXIII p. 248. edit. Lipf. MDCCIX.)

(*c*) Epist. Alexandri Alexandrini ap. Theodoret. lib. I. c. IV. Οἱ δὲ τὴν ἐκείνου χριστεμπορείαν θεωροῦντες, οὐκ ἔτι τῆς ἐκκλησίας ὑποχείριοι μένειν ἐκαρτέρησαν. Illi vero *impiam* illius ex *Christo nundinationem* cernentes, non amplius ecclesiæ subiacere voluerunt.

(*d*) Concil. Chalced. c. II (tom. IV. p. 755) Εἴ τις ἐπίσκοπος ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιήσαιτο, καὶ εἰς πρᾶσιν καταγάγῃ ἐπὶ χρήμασιν ἐπίσκοπον, ἢ χωρεπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, ἢ ἕτερόν τινα τῶν ἐν τῷ κλήρῳ καταριθμουμένων, ἢ προβάλλοιτο ἐπὶ χρήμασιν ἢ οἰκόνομον, ἢ ἔκδικον, ἢ προσμονάριον, ἢ ὅλως τινὰ τοῦ κανόνος, δι᾽ αἰσχροκέρδειαν οἰκείαν· ὁ τοῦτο ἐπιχειρήσας, ἐλεγχθεὶς, περὶ τὸν οἰκεῖον κινδυνευέτω βαθμόν· καὶ ὁ χειροτονούμενος μηδὲν ἐκ τῆς κατ᾽ ἐμπορίαν ὠφελείσθω χειροτονίας ἢ προβολῆς, ἀλλ᾽ ἔστω ἀλλότριος τῆς ἀξίας, ἢ τοῦ φροντίσματος, ὅπερ ἐπὶ χρήμασιν ἔτυχεν· εἰ δέ τις καὶ μεσιτεύων φανείη τοῖς οὕτω αἰσχροῖς καὶ ἀθεμίτοις λήμμασιν, καὶ οὗτος, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, τοῦ οἰκείου ἐκπιπτέτω βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἢ μονάζων, ἀναθεματιζέσθω. Si quis episcopus propter pecunias ordinationem fecerit, & non venalem gratiam in venditionem deduxerit, & propter pecunias ordinauerit episcopum, vel chorepiscopum, vel presbyterum, vel diaconum, vel aliquem eorum, qui in clero adnumerantur, vel propter pecunias promouerit oeconomum, vel defensorem, vel paramonarium, vel omnino aliquem ex canone, turpis quæstus gratia: qui hoc tentasse conuictus fuerit, de proprio gradu in periculum veniat: & qui ordinatus, ex ordinatione vel promotione, quæ instar mercatorum venumdatur, nihil iuuetur: sed sit a dignitate vel curatione alienus, quam pecuniis adeptus est. Si quis autem sequester & intercessor adeo turpibus & nefariis lucris apparuit, hic quoque, si sit quidem clericus, proprio gradu excidat: si sit autem laicus, vel monachus, anathematizetur.

ſtitutiones in ſic dictis *canonibus apoſtolicis* [e], in concilio *Conſtantinopolitano* [f], ſub *Gennadio* ann. CCCCLIX. celebrato, *Aurelianenſi* ſecundo [g], *Bracarenſi* [h] & multis aliis reperire poteſt. Leges etiam imperatoriæ ad hanc præcipue fraudem impediendam datæ exſtant. Nam lege quadam *Iuſtiniani* [i] ſancitur, vt quoties opus fuerit epiſcopum ordinari, clerici & primates ciuitatis, cuius futurus ſit epiſcopus, mox in tribus perſonis decreta faciant, propoſitisque eis ſacroſanctis euangeliis periculo ſuarum animarum dicant, „quod neque propter aliquam donationem, neque propter aliquam promiſſionem, aut amicitiam, aut „aliam quamlibet cauſſam, ſed ſcientes eos rectæ & catholicæ fi„dei & honeſtæ eſſe vitæ & litteras noſſe, hos elegerint„. Et alia eiusdem imperatoris lex [k], poſtquam eamdem conſtitu-

(e) Canon. apoſt. c. XXIX. Εἴ τις ἐπίσκοπος κοσμικοῖς ἄρχουσι χρησάμενος, δι' αὐτῶν ἐγκρατὴς γένηται ἐκκλησίας, καθαιρείσθω, καὶ ἀφοριζέσθω, καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ πάντες. Si quis epiſcopus ſæcularibus principibus vſus, per eos eccleſiam adeptus ſit, deponatur, & ſegregetur, & omnes qui illi communicant.

(f) Conc. CP. epiſt. ſynod. (tom. IV p. 1015.) Ὁ δεσπότης ἡμῶν καὶ Θεὸς καὶ σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγχειρίσας τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς τοῦ εὐαγγελίου τὸ κήρυγμα καὶ διδασκάλους τούτους ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀνθρώποις ἐξαποστείλας, παρεκελεύσατο διαῤῥήδην, ἣν εἰλήφασι παρ' αὐτοῦ δωρεὰν, ταύτης καὶ αὐτοὺς τοῖς ἀνθρώποις μεταδοῦναι δωρεὰν, μὴ κτωμένους ὑπὲρ αὐτῆς χαλκὸν ἢ ἄργυρον, ἢ χρυσὸν, ἢ τινα περιουσίαν, ἄλλως ὅλως ὑλικὴν ἢ γεώδη - - ταύτην τὴν ἐντολὴν, οὐ μόνοις ἐκείνοις, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν δι' ἐκείνων ἐνετείλατο κ. τ. λ. Cum Dominus & Deus ſaluator noſter Ieſus Chriſtus ſuis diſcipulis euangelii prædicationem credidiſſet, eosque per vniuerſum terrarum orbem inter homines ad docendum miſiſſet, aperte iuſſit, vt quod gratis accepiſſent, eis quoque gratis darent, non aurum vel argentum, aut alios omnino materiales & terrenas facultates pro eis acquirentes - - Hoc autem præceptum non ſolum illis, ſed etiam nobis per illos dedit, cætera.

(g) Conc. Aurel. II. c. III. (ibid p. 1780) Ne quis epiſcopus de quibuslibet cauſſis, vel epiſcoporum ordinationem, cæterorumque clericorum, aliquid præſumat accipere: quia ſacerdotem nefas eſt cupiditatis venalitate corrumpi. Ibid. can. IV. Si quis ſacerdotium per pecuniæ nundinum exſecrabili ambitione quæſierit, abiiciatur vt reprobus: quia apoſtolica ſententia donum Dei eſſe præcipit, pecuniæ trutina minime comparandum.

(h) Conc. Bracar. III. c. III (tom. V. p. 897.) Placuit, vt de ordinationibus clericorum epiſcopi *munera nulla ſuſcipiant*, ſed, ſicut ſcriptum eſt, quod gratis donante Deo accipiunt, gratis dent. Et non aliquo pretio gratia Dei & impoſitio manuum venumdetur.

(i) Iuſtin. nouel. CXXIII. c. I. vid. ſupra lib. IV. c. II. §. 18. not. (d) pag. 114.

(k) Nouel. CXXXVII. c. II. Ὅρκον δὲ ὑπέχειν καὶ αὐτὸν χειροτονούμενον κατὰ τῶν θείων γραφῶν, ὡς οὔτε δι' ἑαυτοῦ οὔτε δι' ἑτέρου προσώπου δέδωκέ τι ἢ ὑπέσχετο, οὔτε μετὰ

tionem

tionem repetiit, iubet, „iusiurandum suscipere eum, qui ordi-„natur, per diuinas scripturas, quod neque posthac daturus sit „vel ordinanti ipsum, vel his, qui sacra pro eo suffragia fece-„runt, vel alii cuiquam ordinationis de ipso faciendæ nomine.„ Quibus dictis lex eadem statim subiungit: „Si quis autem præ-„ter memoratam obseruationem episcopus ordinetur, iubemus „& ipsum omnibus modis episcopatu deiici & eum qui contra „talem obseruationem eum ordinare ausus fuerit.„ Hæ erant quædam ex antiquis istis regulis, quæ in examinandis hominum vitis & moribus obseruari debebant, antequam ad sacram functionem ordinarentur, vel ad vllum præcipuum officium in ecclesia obeundum admitterentur.

LIBRI QVARTI

CAPVT QVARTVM

DE REQVISITIS ORDINANDORVM, RATIONE EXTERNI IPSORVM STATVS ET CONDITIONIS IN MVNDO.

§. I.

Nullum militem ordinari fas erat.

TErtia inquisitio in externum hominum statum ac conditionem instituebatur. Erant enim quædam vocationes & vitæ genera, quæ homines ab ordinationis priuilegio excludebant, non quod vocationes absolute vitiosæ haberentur, sed quia officia ad eas spectantia cum officiis clericorum plerumque sociari non poterant, nec simul cum eis consistere. Huiusmodi erant omnia ista officia, quæ sub generali nomine *militiæ Romanæ* comprehenduntur. Hac enim appellatione quæcumque officia, tam ciuilia quam militaria, intelligebant *Romani*, omnia inferiora officia nomine *militiæ* nuncupantes, quemadmodum GOTHOFREDVS & alii viri docti [a] obseruarunt. Huius militiæ

ταῦτα δώσει, ἢ αὐτῷ χειροτονοῦντι αὐτὸν, ἢ τοῖς τὰ ψηφίσματα εἰς αὐτὸν ποιησαμένοις, ἢ ἑτέρῳ τῶν πάντων τινὶ ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν γενομένης χειροτονίας. Εἴ τις δὲ παρὰ τὴν μνημονευθεῖσαν παραφυλακὴν ἐπίσκοπος χειροτονηθῇ, κελεύομεν καὶ αὐτὸν πᾶσι τρόποις τῆς ἐπισκοπῆς ἀποβάλλεσθαι, καὶ τὸν παρὰ ταῦτα τολμήσαντα χειροτονῆσαι.

(a) Gothofred. comm. in cod. Theod. lib. XII. tit. I. de decurion. leg. LXIII, p. 414. a.

tria

tamen in militiæ disciplinam profecti ad hoc faciendum, occasione ita requirente, semetipsos obstrinxissent. Quod significare videtur, quod milites ad inferiora quidem officia, non autem ad sacros & superiores ecclesiæ ordines, admitti licuerit.

§. II.

Nec vllum seruum vel libertum sine domini consensu.

Aliud hominum genus, qui a priuilegio arcebantur ordinationis, erant serui & clientes beneficiarii in imperio *Romano*; qui quum antiquitus ex ipso ortu vel emtione dominorum suorum ministerio obligati essent, legitimo modo ordinari non poterant, propterea quod ecclesiæ ministerium cum reliquis eorum officiis haud posset sociari; nec quempiam obtutu ordinationis iure suo priuari conueniret. Hinc in tali casu patronus semper consulendus erat ante, quam seruus ordinaretur. Sic in ita dictis *canonibus* [e] *apostolicis* decretum inuenimus in hanc sententiam: *Seruos in clerum prouehi sine voluntate dominorum, non permittimus, ad eorum, qui possident, molestiam. Domorum enim euersionem talia efficiunt. Si quando autem etiam dignus seruus visus sit, qui ad gradum eligatur, qualis noster quoque Onesimus visus est, & domini concesserint, ac liberauerint & ædibus emiserint, fiat.* Concilium *Toletanum* [f] canonem eiusdem argumenti habet. Et concilium *Illiberritanum* [g] paullo longius progreditur & dicit, quod, etiamsi quis dominus sæcularis, hoc est, ALBASPINAEO interprete, gentilis seruum suum libertate donarit, ordinari tamen non conueniat. Cuius rei ratio hæc fuisse creditur, quod isti domini sub certa conditione eos manu emittebant, ius certa quædam officia ac operas ab eis exigendi sibi reseruantes, quæ ab illis præstari saluo ecclesiæ ministerio non poterant. Leges im-

verit, chlamydem sumserit, aut cingulum; etiamsi grauiora non admiserit, si ad clerum admissus fuerit, diaconii non accipiat dignitatem.

(e) Can. apost. LXXXI. Οἰκέτας εἰς κλῆρον προχειρίζεσθαι ἄνευ τῆς τῶν δεσποτῶν γνώμης, ἀνατροπὴν τὸ τοιοῦτο ἐργάζεσθαι· εἰ δέ ποτε καὶ ἄξιος φανείη ὁ οἰκέτης πρὸς χειροτονίαν βαθμοῦ, οἷος καὶ ἡμέτερος Ὀνήσιμος ἐφάνη, καὶ συγχωρῶσιν οἱ δεσπόται, καὶ ἐλευθερώσωσι, καὶ τοῦ οἴκου ἑαυτῶν ἐξαποστελῶσι, γινέσθω.

(f) Concil. Tolet. I. c. X. Clericos, si quidem obligati sint vel pro æquatione, vel de genere alicuius domus, non ordinandos, nisi probatum fuerit, & patroni consensus accesserit.

(g) Concil. Eliber. c. LXXX. (tom. I. conc p. 979.) Prohibendum est, vt liberti, quorum patroni in sæculo fuerint, ad clerum prouehantur.

peratoriæ [b] etiam hac in re cauent, ne qui eum in modum obligati ad vllum munus clericale admittantur; vel si admissi fuerint, ideo tantummodo vt vinculum obligationis suæ euadant, dominis eorum potestatem concedunt in seruitium eos suum repetendi, nisi forte episcopi vel presbyteri fuerint vel triginta annos in alio quodam ecclesiæ ministerio transegerint. Vnde patet, eiusmodi hominum ordinationem ex ciuili tantum ratione fuisse prohibitam; non quod istud vitæ genus vitiosum esset, vel inhonorificum & iniuriosum functioni, eiusmodi homines ordinatos habere, sed quod ciuilis & ecclesiastici status munia consistere vna non possent.

§. III.

Nec vllum ex ciuili societate, vel sodalitio opificum, qui apud rempublicam locatas habebant operas.

Ex eadem ratione leges eorum ordinationem fieri vetant, qui collegio cuidam ad operam suam reipublicæ præstandam inscripti erant, nisi prius veniam a collegio & principe, sub quo ministerium obibant, nacti essent. Hæc legis [i] *Iustiniani* sententia est, quæ sic dictos ταξεώτας seu *cohortales*, hoc est ministros & apparitores iudicum, ordinari interdicit, nisi forsan monasticam vitam aliquis eorum non minus quindecim annis impleuisset. Et concilium primum *Aurelianense* [k] expressis verbis aut regis iussionem aut iudicis voluntatem requirit ante, quam quis ministrorum sæcularium ad clericatus officium prouehatur. Leges *Theodosii iunioris* [l] & *Valentiniani*

(b) Valent. III. nouel. XII. ad calcem cod. Theod. p. 26. Nullus originarius, inquilinus, seruus, vel colonus ad clericale munus accedat ---- vt vinculum debitæ conditionis euadat. --- Originarii sane vel *serui*, qui iugum natalium declinantes, ad ecclesiasticum se ordinem transtulerunt, exceptis episcopis & presbyteris, *ad dominorum iura recedant, si non in eodem officio annum tricesimum compleuerint.*

(i) Iustin. nouel. CXXIII. c. XV. *Ἀλλὰ μηδὲ βουλευτὰς ἢ ταξεώτας κληρικοὺς γίνεσθαι - - πλὴν εἰ μὴ, ὡς εἰκὸς, μοναχικὸν βίον τις ἐξ αὐτῶν οὐκ ἔλαττον δεκαπέντε ἐνιαυτῶν διήνυσε.*

(k) Concil. Aurelian. I. c. IV. (tom. IV. conc. p. 1405) De ordinationibus clericorum id obseruandum esse decreuimus, vt *nullus sæcularium ad clericatus officium præsumatur, nisi aut cum regis iussione aut cum iudicis voluntate.*

(l) Theod. nouel. XXVI. de corporatis vrbis Romæ ad calcem cod. Theod. p. 13. Inlustris magnificentia tua pragmatici nostri tenore comperto sciat, *corporatum vr-*

tertii

tertii [*m*] quemcunque ex corporatis ordinari prohibent, & si qui forte in inferiorem clerum adoptati fuerint, a competenti collegio suo reuocandos esse, dicunt; si qui autem in superiorem aliquem gradum episcoporum, presbyterorum vel diaconorum sint adlecti, illi vicarios pro se reddere eosque de facultatibus suis instruere iubentur ad præstandam operam suam in collegio, vnde ipsi adsumti sint. Curiosus huius rei lector diversas alias leges inuenire potest in *codice Theodosiano* [*n*], a *Valentiniano seniore* & *Theodosio magno* specialiorum ciuilium societatum, ad vsum publicum institutarum, respectu factas; ex quibus nullus ordinari poterat, quin aut facultates suas relinquere aut ad pristinam stationem, quam inexcusabili ratione deseruerat, redire cogeretur.

§. IV.

Neque vllum ex imperii Romani *curialibus, siue decurionibus.*

Ex similibus rationibus canones quempiam de sic appellatis in imperio *Romano curialibus* siue *decurionibus*, hoc est, curiæ

bis Romæ, qui non expleto ordine cœpti officii, priusquam ad primum iter favos ad locum emeritus peruenerit ad militiæ cuiuslibet cingulum se credidit transferendum, corporibus cui nomen suum ante dicauerat, *oportere reuocari*; siue etiam in clericorum numero reperitur, vsque ad diaconi locum similis præcepti conditio teneatur &c.

(*m*) Valent. nouel XII. ibid. p. 27. Ii qui diaconi ordinati sunt, suffectos pro se dare debebunt. Si non habent, vnde sibi hac ratione prospiciant, ipsi ad nexum proprium reducantur. Cæteris inferioris gradus ad competentia ministeria retrahenda: exceptis episcopis atque presbyteris: seruatis tamen, quæ de patrimonio talium personarum legum præcedentium statuta sanxerunt - - Ita vt huius conditionis *diaconus domino pro se vicarium reddat, omni pariter peculio restituto.*

(*n*) Cod Theod. lib. XIV. tit. IV. de suariis l g. VIII. Eos qui ad clericatus se priuilegia contulerunt, aut agnoscere oportet propriam functionem, aut ei corpori, quod declinant, proprii patrimonii facere cessionem.

Ibid. lib. XIV. tit. III. de pistoribus leg. XI. Hac sanctione generaliter edicimus, nulli omnino ad ecclesias, ob declinanda pistrina, licentiam pandi: Quod si quis ingressus fuerit, amputato priuilegio christianitatis sciant, se omni tempore ad consortium pistorum & posse & debere reuocari.

It. lib. VIII. tit. V. de cursu publico leg. XLVI. In his, qui non terrena sed cælestia priuilegia quæsiuerunt, hos custodiendum esse sancimus, vt si quemquam ex huiusmodi genere hominum iam tenet religio sacrosancta, eiusque operam non potest accipere mancipatus, facultates memorati cursus publicus consequatur.

 seu

ſeu communis concilii in vna quaque ciuitate membris, ordinari ſeuere interdicunt. Hi *curiales* ſiue *decuriones* erant homines, per facultates, quas poſſidebant, ad munia in patria ſua ſuſtinenda obſtricti; ita vt omnes adminiſtri ciuiles, cuiusque ciuitatis magiſtratus, publicorum redituum collectores, operum publicorum inſpectores, pontifices ſeu flamines, qui ludos publicos & ſpectacula præbebant populo, cum multis aliis, quorum officia numero viginti duo GOTHOFREDVS [o] recenſet, ex eorum collegio adſciſcerentur. Hi plerumque facultatibus diuites erant, quorum ſubſtantia ad trecentorum ſolidorum valorem adſcendebat; quæ ſumma a *Theodoſio iuniore* [p] definita eſt, vtpote ad efficiendum aliquem curiæ membrum neceſſaria. Et tum ipſimet, tum eorum facultates functionibus municipalibus ita tenebantur, vt nullum iſtius corporis membrum ad aliquod officium eccleſiaſticum admitti liceret, niſi prius propriæ vrbis munia & munera expleuiſſet, aut certe per ſuffectum tam

(o) Gothofred. paratitlon. cod. Theod. lib XII. tit. I. de decurionibus (tom. IV. p. 339.) Inter alia (curialium) munera hæc erant. (1.) Curæ publicæ iis committebantur. (2) Ad proſequutiones deſtinabantur. (3) Pecuniarum ciuitatis publicarum adminiſtratio eis committebatur (4) Exactio item annonarum. (5) Adſcriptio. (6.) Suſceptores in aliis prouinciis creabantur, compulſores. (7.) Suſceptores ſuo periculo nominabant. (8.) Iudicum præcepta exſequebantur. (9) Geſta municipalia coram his fiebant. (10.) Manſiones, horrea, pagi his committebantur. (11.) Præpoſiti manſionum horreorum pagis creabantur. (12.) Procuratores metallorum ex his fiebant. (13.) Deſcriptionibus, contributionibus facultates eorum ſubiectæ erant. (14) Calefaciendis thermis apud Antiochiam aliquid præſtabant. (15.) Adde & alia munera, veluti legationis &c. (16.) Vt poſtliminio reverſi ſuis ſedibus redderentur, auxilium ſuum deferre debebant. (17.) Palatiorum a tranſeuntium iniuriis & a ſenio vindicandorum cura ad eos quoque pertinebat, operum publicorum curam geſſere & reipublicæ pecuniæ. (18) Periculo ordinis compluſima erant; Aurum coronarium ab his præſtabatur. (19.) Curſus publici mancipatus ad hos aliquando pertinuit, aliquando non. (20) Non ſufficientibus his qui ad curſus clabularis procurationem eligendi erant, curiales ad hoc munus vocati. (21.) Prouidebant, quo pacto paſtui militarium animalium ſine læſione prouincialium conſuleretur. (22) Curialium munera inferiora fuere prototypiæ & exactiones: Scribæ & logographi curiarum munera.

(p) Theod. nouel. XXXVIII ad calcem cod. Theod. p. 17. a. Illam quoque partem diſpoſitio noſtra non præterit, vt quiſquis ciuis vel incola deinceps in nullo obnoxius (cuius tamen ſubſtantia trecentorum ſolidorum non exſuperet quantitatem) fuerit repertus, habeat adipiſcendi clericatus liberam facultatem. Eum vero, cuius patrimonium maiore quam definiuimus æſtimatione cenſebitur, liceat curiæ ſecundum vera ſtatuta ſociari.

perſo-

personalia quam patrimonialia officia & onera sustineret; alias homo ita ordinatus secundum leges imperii de quibus libro proxime sequenti [*pp*] agemus specialius) ab ecclesiastica ad saecularem rursus vitam per curiam reuocandus erat. Quod ecclesiae adeo erat incommodum, vt ad cuiusuis ex his curialibus ordinationem prohibendam, turbasque simul & molestias, quae istiusmodi ordinationem plerumque consequebantur, praeuertendas ipsa sibi leges ferret. AMBROSIVS [*q*] presbyteros & diaconos ex curialibus ordinatos post triginta & plurium annorum ministerium ecclesiasticum ad officia curialia nonnumquam retractos fuisse, adfirmat. Huic igitur calamitati vt occurreret concilium *Illyricum*, THEODORETO [*r*] memoratum, decretum faciebat, vt presbyteri & diaconi semper ex inferiore clero, non autem ex curia aut militari officio, adsumerentur. INNOCENTIVS episcopus *Romanus* in epistolis suis frequenter ad hanc ecclesiae [*s*] regulam respicit, vbi duas contra eorum ordinationem adfert rationes: *Primo*, quod saepius a curia reposcantur ad seruiendum in officiis ciuilibus, quae res ecclesiae calamitatem importare soleat. *Secundo*, quod multi eorum officio flaminum [*t*] post baptismum functi & coronati fuerint, sicut gentilium sacerdotes, dum ludos publicos & spectacula populo exhiberent. Quod ipsum licet christianis magistratibus a lege ciuili permissum esset, ecclesia tamen in criminibus ponebat, cuius caussa homines non numquam ad publicam poenitentiam agendam ob-

---

(*pp*) Vid. infra lib V. cap. III. §. XV.

(*q*) Ambros. ep. XXIX. Per triginta & innumeros annos presbyteri quidam gradu functi, vel ministri ecclesiae retrahuntur a munere sacro & curiae deputantur.

(*r*) Ap. Theodoret. lib IV. c. IX. (it. tom. II. conc. p. 831.) ὁμοίως πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, ἐξ αὐτοῦ ἱερατικοῦ τάγματος -- καὶ μὴ ἀπὸ τοῦ βουλευτηρίου καὶ στρατιωτικῆς ἀρχῆς.

(*s*) Innocent. ep. IV. c III. (tom. II. conc. p. 1261.) De curialibus manifesta ratio est, quoniam etsi inueniantur huiusmodi viri, qui debeant clerici fieri, tamen quoniam saepius ad curiam repetuntur, *cauendum ab his est, propter tribulationem, quae saepe de his ecclesiae prouenit.*

(*t*) Innocent. ep. XXIII. c. VI. (ibid. p. 1282.) *Neque de curialibus aliquem venire ad ecclesiasticum ordinem posse*, qui post baptismum vel coronati fuerint, vel sace dotium sustinuerint, & editiones publicas celebrauerint. Nam & hoc de curialibus est cauendum, ne iidem qui ex curialibus fuerint, aliquando a suis curiis, quod frequenter videmus accidere, reposcantur.

ligabantur, vti ex concilii *Illiberritani* [u] canonibus liquet; & conſequenter pro tali flagitio reputabatur, quod hominem ad ordinationem recipiendam inhabilem redderet. Vt adeo vtroque intuitu hi curiales ab eccleſiaſticis ordinibus excludendi fuerint. Quæ regula etſi hominum importunitate interdum violabatur, leges tamen tum eccleſiaſticæ, tum ciuiles iſtis ordinationibus acriter aduerſabantur; nec raro in illos ipſos, qui eiusmodi ordinationem confecerant, pœnis eccleſiaſticis animadvertebatur. Cuius rei illuſtre exemplum a SOZOMENO [vv] narratur, qui *Neonæ* a concilio *Conſtantinopolitano* munus epiſcopale abrogatum, dicit, quod nonnullos ex his curialibus ordinaſſet. SOZOMENVS quidem eos πολιτευομένυς appellat, ſed id aliud duntaxat curialium nomen eſt, quos *græci* alias βυλευτὰς, & *latini municipes* & *minorem ſenatum* [x] nominant, vt a ſenatu maiore *Conſtantinopolitano* ac *Romano* eos diſtinguant. Iſti homines, quocumque venerint nomine, officiis reipublicæ ita erant obnoxii, vt niſi aliqua ratione ea expleuiſſent, non poſſent ad vllum officium in eccleſia obeundum admitti.

§. V.

Nec vllum procuratorem, vſque dum officium eius exſpiraſſet.

Sane vniuerſaliter hac in re ſtatutum erat, vti ex concilio quodam *Carthaginenſi* [y] condiſcimus, vt ſæcularibus officiis obnoxii ne ordinarentur. Eamque ob cauſſam ab eodem concilio, ad minimum pro eccleſiis *Africanis*, decretum fuit, procuratores & actores pupillorum non debere ordinari antequam eorum

(u) Concil. Elib. c. III. Flamines, qui non immolauerint, ſed munus tantum dederint, eo quod ſe funeſtis abſtinuerunt ſacrificiis, placuit, in fine eis præſtari communionem; *acta tamen legitima pœnitentia.*

(vv) Sozom. lib. IV. c. XXIV. Νέωνα δὲ (καθαιρεῦσι) ὡς ἀπείρους τινὰς ἱερῶν γραφῶν καὶ θεσμῶν ἐκκλησίας, ἀπεριςκέπτως πολιτευομένυς ὄντας, ἐπισκόπυς κατεςήσατο. *Neonam* ideo *depoſuerunt*, *quod* nonnullos ſacrarum ſcripturarum & eccleſiæ legum penitus ignaros, cum *decuriones* eſſent, inconſiderate *epiſcopos ordinaſſet.*

(x) Maiorian. nouell I. ad calcem cod. Theod. p. 32. b. Curiales ſeruos eſſe reipublicæ ac viſcera ciuitatum nullus ignorat, quorum cœtum recte appellauit antiquitas *minorem ſenatum.*

(y) Conc. Carth. I. c. IX. (tom. II. p. 1825.) Recte ſtatutum eſt, vt obnoxii alienis negotiis non ordinentur.

rum

rum officium & administratio perfecte exspirasset; quod alias futurum esset, vt si ordinati [z] ab aliquo fuerint, ecclesia infamaretur. At vero, nisi me omnia fallunt, hæc prohibitio ad inferiores gradus extendenda haud est, sed ad eos duntaxat referenda, quorum erat ad altare ministrare.

§. VI.

Caussidicis ordinatio denegata in ecclesia Romana.

In quibusdam ecclesiis absoluta quædam prohibitio & regula contra aduocatos siue caussidicos videtur facta, non tantum quoad in isto vitæ genere persisterent, sed etiam in perpetuum. Hæc consuetudo in *Romana* & *Hispanicis* ecclesiis videtur obtinuisse. INNOCENTIVS enim episcopus *Romanus* in epistola [a] quadam ad concilium *Toletanum* de praua quadam consuetudine in ecclesias *Hispanicas* irrepente conqueritur, quod videlicet multi in forensi exercitatione versati ad sacerdotium admittantur. Ad quam prauam consuetudinem, vti eam vocat, corrigendam hanc regulam obseruandam proponit: *Ne quispiam ad ordinem debeat clericatus admitti, qui caussas post acceptum [b] baptismum egerit.* Quas caussas huius interdicti speciatim tum habuerit ecclesia *Romana*, ego quidem ignoro, neque vero hæc totius ecclesiæ catholicæ regula videtur fuisse. Nam concilium *Sardicense* [c] aduocatum etiam episcopum permittit ordinari, si

(z) Ibid. c. VIII. Magnus episcopus Aprungensis dixit: Quid dilectioni vestræ videtur, procuratores & actores, tutores etiam seu curatores pupillorum, si debeant ordinari? Gratus episcopus dixit: Si post deposita vniuersa & reddita ratiocinia, actus vitæ ipsorum fuerint comprobati in omnibus, debent & cum laude, cleri, si postulati fuerint, honore munerari. Si enim ante libertatem negotiorum vel officiorum ab aliquo sine consideratione fuerint ordinati, ecclesia infamatur. Vniuersi dixerunt: Recte omnia statuit sanctitas tua: ideoque tua, nostra est quoque sententia.

(a) Innoc. ep. XXIII. c. IV. d. (tom. II. p. 1281.) Quantos ex his, qui post acceptam baptismi gratiam in forensi exercitatione versati sunt, & obtinendi pertinaciam susceperunt, accitos ad sacerdotium esse comperimus.

(b) Ibid. c. VI. p. 1281. b.

(c) Conc. Sardic. c. X. (tom. II. p. 636) Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπε· καὶ τοῦτο ἀναγκαῖον εἶναι νομίζω, ἵνα μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ ἐπιμελείας ἐξετάζοιτο, ὥστε ἐάν τις πλούσιος, ἢ σχολαστικὸς ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἀξιοῖτο ἐπίσκοπος γίνεσθαι, μὴ πρότερον καθίστασθαι, ἐὰν μὴ καὶ ἀναγνώστου, καὶ διακόνου, καὶ πρεσβυτέρου ὑπηρεσίαν ἐκτελέσῃ· ἵνα καθ' ἕκαστον βαθμὸν, εἴπερ ἄξιος

prius

prius lectoris & diaconi & presbyteri ministerium peregisset. Quod consuetudinem, quod speciatim ad hanc partem attinet, non vnam eamdemque in omnibus ecclesiis fuisse, indicat.

§. VII.

Nec non energumenis, scenicis, comoedis, aliisque non nullis, in omnibus ecclesiis.

Diuersas alias cautiones lector inuenire potest a GENNADIO [*d*] datas contra ordinationem eorum, qui in scena lusisse deprehensi fuerint, vel qui aliquando in furorem versi insaniuerint, vel adflictione diaboli vexati sint, vel qui concubinam habuerint, vel meretricem aut repudiatam matrimonio sibi iunxerint. Sed hisce immorari necesse non est, siquidem nuda eorum nominatio satis ostendit, eos in tali vitae genere fuisse constitutos, quod pro idoneo impedimento ordinationis ipsorum merito reputari potuerit. Pluris autem refert inquirere, quid veteres per *digamiam* intelligant, quam secundum apostolum hominis cuiusdam ordinationi obstare, semper iudicauerunt? Et num vllum perpetui coelibatus votum ab antiquis clericis exactum fuerit, si ad ecclesiae ordines admitti voluerint? Quae quaestiones quum in primis huc spectent, haud abs re fuerit distincte, breuiter tamen & strictim, ad eas capite sequenti respondere.

LIBRI QVARTI

CAPVT QVINTVM

DE DIGAMIA ET COELIBATV SIGILLATIM, ET DE LEGIBVS, QVAS DE VTROQVE, RATIONE VETERVM CLERICORVM, ECCLESIA STATVIT.

νομισθείη, εἰς τὴν ἀψῖδα τῆς ἐπισκοπῆς κατὰ προκοπὴν διαβῆναι δυνηθείη. Osius episcopus dixit: Hoc quoque necessarium existimo, vt cum omni cura & diligentia examinetur; vt *si* quis diues, siue *quis ex foro scholasticus, episcopus fieri dignus habeatur, non prius constituatur, quam lectoris & diaconi & presbyteri ministerium peregerit:* vt in vno quoque gradu, si dignus existimatus fuerit, ad episcopatus fastigium per progressionem possit adscendere.

(*d*) Gennad. de eccles. dogmat. c. LXXII. (ap. Augustin. tom. III. p. 146. edit. Basil. MDXXVIII.)

§. I.

§. I.

Nullum digamum ex præſcripto apoſtoli ordinari licebat.

QVod ad digamiam attinet, primitiua & apoſtolica regula erat, epiſcopum vel diaconum vnius duntaxat vxoris virum eſſe oportere, qua regula omnes leges contra digamiam in eccleſia primitiua fundatæ erant. Obſeruandum autem eſt, quod inter veteres de huius apoſtolicæ regulæ ſenſu non exacte conuenerit; & hæc ipſa diuerſas notiones diuerſaſque praxes inter eos, ordinationis digamorum intuitu, genuerit.

§. II.

Tres diuerſæ opiniones inter veteres de digamia. I. *Quod omnes, qui ſecundas nuptias poſt baptiſmum celebraſſent, tamquam digami ab ordinibus eccleſiæ prohibendi eſſent.*

Communis & peruulgata regulæ apoſtolicæ acceptio erat, quod omnes ab ordinibus clericatus tamquam digamos prohiberi oporteret, qui poſt baptiſmum duas vxores, etſi legitimo & ſuccedente tempore alteram poſt alteram, matrimonio ſibi iunxiſſent. Quamquam enim ſecundas nuptias tamquam vitioſas & illegitimas cum *Nouatianis* & *Montaniſtis* non damnabant; tamen, quum apoſtolum homines poſt iteratas nuptias epiſcopos fieri nolle exiſtimarent, a ſuperioribus eccleſiæ ordinibus eos repellebant. Fuiſſe hanc quarumdam eccleſiarum tempore ORIGENIS conſuetudinem, ex commentario eius in *Lucam* euangeliſtam liquet, vbi, *Ab eccleſiaſticis*, inquit, *dignitatibus non ſolum fornicatio* [a] *ſed & nuptiæ repellunt: neque enim epiſcopus, nec presbyter, nec diaconus, nec vidua poſſunt eſſe DIGAMI.* TERTVLLIANVS quum ad *Montaniſtarum* caſtra tranſiiſſet, hoc argumentum arripiebat illudque ad abolendas ſecundas nuptias apud quoſcumque homines vrgebat, cauſſatus [b], quod laicus matrimonium iterandi licentiam ab eccleſiaſticis decenter petere non poſſet, quum eccleſiaſticos, epiſcopos, presbyteros & diaconos monogamos eſſe, videret. Quod ipſum in diuerſis ſcriptorum ſuorum partibus frequenter [c] repetit. Neque infici-

(a) Orig. hom. XVII. in Luc, p. 228. edit. Baſil, MDLXXI. (p 145. d, edit. Pariſ MDCIV.)

(b) Tertull. de monogam. c. XI. Qualis es id matrimonium poſtulans, quod eis, a quibus poſtulas, non licet habere? ab epiſcopo monogamo, a presbyteris & diaconis eiusdem ſacramenti &c.

(c) Tertull. de pœnit. c. IX. † De exhortat. caſtit. c, VII, In veteri lege animad-

as iri potest, multos ex scriptoribus antiquis, AMBROSIVM [d], HIERONYMVM [e], GENNADIVM [f], EPIPHANIVM [g], & concilium

verto castratam licentiam sæpius nubendi - - apud nos plenius, atque instructius præscribitur, vnius matrimonii esse oportere, qui alleguntur in ordinem sacerdotalem. Vsque adeo memini digamos loco deiectos. Id, ad vxor. lib. I. c. VII.

(d) Ambros. de offic. lib. I. c. L. De castimonia quid dicam, quando *vna tantum, nec repetita permittitur copula*, & in ipso ergo coniugio lex est, non iterare coniugium, nec secundæ coniugis sortiri coniunctionem. Quod plerisque mirum videtur, cur etiam ante baptismum iterato coniugio ad electionem muneris & ordinationis prærogatiuam impedimenta generentur, cum etiam delicta obesse non soleant, si lauacri remissa fuerint sacramento: Sed intelligere debemus, quia in baptismo culpa dimitti potest, lex aboleri non potest. In coniugio non culpa sed lex est. Quod culpæ est igitur, in baptismo relaxatur, quod legis est, in coniugio non soluitur.

(e) Hieron. ep. II. ad Nepotian. (tom. I. p. 11. h. edit. Francof.) Prædicator continentiæ nuptias ne conciliet. Qui apostolum legit, *superest, vt qui habent vxores, sic sint, quasi non habeant*: cur virginem cogit vt nubat? *Qui de monogamia sacerdos est*, quare viduam hortatur, vt digama sit? Ep. XI. ad Geront. p. 59. edit. cit. Considera, quod vidua non eligatur, nisi vnius viri vxor, & nos putamus, sacerdotum hoc tantum esse priuilegium, *vt non admittatur ad altare, nisi qui vnam habuerit vxorem*. Non solum enim ab officio sacerdotis digamus excluditur, sed & ab eleemosyna ecclesiæ, dum indigna putatur stipe, quæ ad secunda coniugia deuoluta est: quamquam lege sacerdotali teneatur & laicus, qui talem præbere se debet, vt possit eligi in sacerdotium. *Non* enim *eligitur, si digamus fuerit*. Porro eliguntur ex laicis sacerdotes: *Ergo & laicus tenetur mandato, per quod ad sacerdotium peruenitur*. Id. epist. LXXXIII. (tom. II. p. 215. b. edit. cit.) In vtraque epistola (Timothei & Titi) siue episcopi, siue presbyteri - iubentur *monogami in clerum eligi*.

(f) Gennad. de eccles. dogmat. c. LXXII. (ap. August. tom. III. p. 146. edit. Basil. MDXXVIII p. 207. edit. MDLXIX.) Maritum duarum post baptismum matronarum clericum non ordinandum.

(g) Epiph. exposit. fid n. XXI. Δευτερόγαμον οὐκ ἔξεστι δέχεσθαι ἐν αὐτῇ (ἐκκλησίᾳ) εἰς ἱερωσύνην, κἄντε ἐγκρατευόμενος εἴη χῆρος, ἀπαρχῆς τάξεως ἐπισκόπου, καὶ πρεσβυτέρου, καὶ διακόνου, καὶ ὑποδιακόνου· μετὰ ταύτην τὴν ἱερωσύνην λοιπὸν ἀναγνωστῶν τάγμα ἐξ ὅλων τῶν ταγμάτων, τουτέστι παρθένων, καὶ μοναζόντων, καὶ ἐγκρατευομένων, καὶ χηρευσάντων, καὶ τῶν ἐν σεμνῷ γάμῳ. *Secundis nuptiis implicitus in ecclesia ad sacerdotium non admittitur*; tametsi aut sese ab vxore contineat, aut sit viduus: Eiusmodi, inquam, ab episcopi, presbyteri, diaconi, & subdiaconi gradu reiicitur. Secundum hos gradus lectorum ordo ex omnibus ordinibus eligi potest; hoc est e virginibus, monachis, continentibus viduis, & iis, qui honestis matrimoniis alligantur.

Agathen-

Agathense [*h*] ac *Carthaginense* [*i*] eumdem verbis apostoli sensum dedisse. Modo EPIPHANIVS inter superiores ac inferiores ordines distinxit, regulamque hoc sensu illos non hosce obligare statuit.

§. III.

II. Alii hanc regulam ad omnes, qui vel ante vel post baptismum bis coniugium inierant, extenderunt.

Erant rursus alii, qui hanc regulam sensu strictiore accipiebant, eam non illos tantum ab ordinatione excludere, existimantes, qui post baptismum ad secundas nuptias transiissent, sed etiam eos, qui bis ante, vel semel ante & semel post, acceptum baptismum contraxissent matrimonium: qualiter multi gentiles & catechumeni illis temporibus, quando baptismus hominibus adultis dabatur, fecisse deprehensi sunt. AMBROSIVS [*k*], hos ipsos ad ordinationem non admittendos esse, sentiebat: atque ita ab INNOCENTIO episcopo *Romano* [*l*] & concilio *Valen-*

(*h*) Concil. Agath. c. I. (tom. IV. conc. p. 1383.) Placuit de *bigamis* aut internuptarum maritis, quamquam aliud patrum statuta decreuerint, vt qui huc vsque ordinati sunt, habita miseratione, presbyterii vel diaconatus *nomen tantum obtineant; officium vero presbyteri consecrandi, & ministrandi huiusmodi diaconus non præsumat.*

(*i*) Conc. Carth. IV. c. LXIX. (tom. II. p. 1205.) Simili sententiæ subiacebit episcopus, si sciens ordinauerit *clericum eum, qui* viduam aut repudiatam *vxorem habuit, aut secundam.*

(*k*) Ambros. ep. LXXXII. ad Vercellenses (tom. V. p. 121. C. edit. Colon. MDCXVI.) Plerique ita argumentantur, vnius vxoris virum dici post baptismum habitæ, eo quod baptismo vitium sit ablatum, quo afferebatur impedimentum. Et vitia quidem atque peccata diluuntur omnia, vt si quis contaminauerit suum corpus cum plurimis, quas nulla coniugii lege sociauerit, remittantur ei omnia: sed coniugia non resoluuntur, si quis iterauerit. Culpa enim lauacro, non lex soluitur. Nulla enim culpa coniugii, sed lex est. Ideo & apostolus legem posuit, dicens: *Si quis sine crimine est, vnius vxoris vir.* Ergo qui sine crimine & *vnius vxoris vir*, tenetur ad legem sacerdotii suscipiendi: *qui* autem *iterauerit coniugium*, culpam quidem non habet coinquinati, sed *prærogatiua exuitur sacerdotis.*

(*l*) Innoc. ep. II. c. VI. (tom. II. concil. p. 1251.) Ne ab aliquibus existimetur, ante baptismum si forte quis accepit vxorem, & ea de sæculo recedente alteram duxerit, in baptismo esse dimissum, satis errat a regula: quia in baptismo peccata remittuntur, non acceptarum vxorum numerus aboletur. Id. epist. XXIII. c. VI. Nec illud debet admitti, quod aliquanti pro defensione praui erroris opponunt, & asserunt, quod ante baptismum vxor accepta non debeat imputari,

tino [m] in *Gallia* decretum fuit. Sed hæc opinio, tamquam a ſententia apoſtoli alieniſſima, ab aliis generatim reiecta fuit.

§. IV.

III. Maxime probabilis eorum opinio, qui apoſtolum per digamos polygamos & tales, qui poſt diuortium aliam vxorem duxiſſent, intelligere exiſtimarunt.

Maxime probabilis iſtorum veterum ſcriptorum eſt opinio, qui regulam apoſtolicam interpretantur, tamquam quæ polygamorum, ſiue eorum prohibeat ordinationem, qui plures eodem tempore vxores haberent, & qui ſine cauſſa vxoribus ſuis repudiatis alias poſt prioris diuortium ſibi iunxiſſent; quæ res *iudæis* pariter & *gentilibus* tum valde vſitata, in ſe autem plena offenſionis & ab apoſtolo digna habita fuerit, quæ inter iuſta ordinationis impedimenta referretur. Hunc ſenſum CHRYSOSTOMVS [n]

---

quia in baptiſmo omnia dimittuntur. Non intelligentes huiusmodi, quod ſola in baptiſmo peccata dimittuntur, nec vxorum numerus aboletur.

(m) Concil. Valent. c. I. (tom. II. conc. p. 905.) Sedit, *neminem poſt hanc ſynodum*, qua eiusmodi illicitis vel ſero ſuccurritur, *de digamis*, aut internuptarum maritis, *ordinari clericum poſſe*. Nec requirendum, vtrumne initiati ſacramentis diuinis, an ne gentiles, hac ſe infelicis ſortis neceſſitate macularint, cum diuini præcepti caſta ſit forma.

(n) Chryſoſtom. homil. X. in I Timoth. III, 2. (tom. VI. p 464. c. d. edit. Francof.) — *μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα· οὐ νομοθετῶν τοῦτό φησιν, ὡς μὴ εἶναι ἐξὸν ἄνευ τούτου γίνεσθαι, ἀλλὰ τὴν ἀμετρίαν κωλύων· ἐπειδὴ ἐπὶ τῶν ἰουδαίων ἐξῆν καὶ δευτέροις ὁμιλεῖν γάμοις, καὶ δύο ἔχειν κατὰ ταυτὸν γυναῖκας· τίμιος γὰρ ὁ γάμος· τινὲς δέ, ἵνα μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ ᾖ φασι τοῦτο εἰρῆσθαι.* *Vnius vxoris virum.* Non hoc velut ſanciens dixit, quaſi non liceat abſque vxore epiſcopum fieri; ſed eius rei modum conſtituens. Iudæis quippe licitum erat etiam ſecundo matrimonio jungi, & duas itidem ſimul habere vxores: *honorabiles enim nuptiæ*. Quidam vero hoc ita intelligunt, vt ſcilicet ad epiſcopatum is adſumatur, qui vnius fuerit vxoris vir.

Id. homil. II. in Tit. I, 6. (tom. VI. p 629.) *ἐπιστομίζει τοὺς αἱρετικοὺς τοὺς τὸν γάμον διαβάλλοντας, δεικνὺς, ὅτι τὸ πρᾶγμα οὐκ ἔστιν ἐναγὲς, ἀλλ' οὕτω τίμιον, ὡς μετ' αὐτοῦ δύνασθαι καὶ ἐπὶ τὸν ἅγιον ἀναβαίνειν θρόνον, ἐν ταυτῷ δὲ καὶ τοὺς ἀσελγεῖς κολάζων, καὶ οὐκ ἀφιεὶς μετὰ δευτέρου γάμου τὴν ἀρχὴν ἐγχειρίζεσθαι ταύτην· ὁ γὰρ πρὸς τὴν ἀπελθοῦσαν μηδεμίαν φυλάξας εὔνοιαν, πῶς ἂν οὗτος γένοιτο προστάτης καλός; τίνα δὲ οὐκ ὑποσταίη κατηγορίαν; ἴστε γὰρ ἅπαντες, ἴστε ὅτι εἰ μὴ κεκώλυται παρὰ τῶν νόμων τὸ δευτέροις ὁμιλεῖν γάμοις, ἀλλ' ὅμως πολλὰς ἔχει τὸ πρᾶγμα κατηγορίας. οὐδεμίαν οὖν παρέχειν λαβὴν τοῖς ἀρχομένοις τὸν ἄρχοντα βούλεται.* Obſtruere intendit hæreticorum ora, qui nuptias damnant, oſtendens eam rem culpa carere, immo ita eſſe pretioſam, vt cum ipſa etiam poſſit quiſpiam ad ſanctum epiſcopatus ſolium ſubuehi. Caſtigat hoc ipſo etiam impudicos, dum non eos

& THEO-

& THEODORETVS [o] proponunt & defendunt, vtpote qui menti apostoli maxime omnium conueniat. Et certum est, secundas nuptias vllo alio sensu acceptas non semper inseparabile aliquod impedimentum hominum in ecclesia christiana ordinationi intulisse. TERTVLLIANVS [p] enim fatetur, inter catholicos fuisse episcopos digamos; licet ipsi *insultantes apostolo* dicantur. Et ex epistolis SIRICII [q] atque INNOCENTII [r] constat, *Hispaniæ* & *Græciæ* episcopos non dubitasse digamos inter clericos suos generatim adlegere; huius enim rei caussa ipsos reprehendere sibi sumunt. THEODORETVS, pro eo atque ipsemet hac in re sentiebat, *Irenæum* digamum consecrabat episcopum: quam consecrationem quum nonnulli ex hoc capite illegitimam dicerent, communi aliarum ecclesiarum consuetudine eum defendebat.

permittit post secundas nuptias ad ecclesiæ regimen dignitatemque pastoris adsumi. Nam qui defunctæ vxori beneuolentiam nullam seruasse deprehenditur, quo pacto hic ecclesiæ præceptor esse optimus poterit? Immo quibus criminibus non subiicietur indies? Nostis enim profecto omnes, quod etsi per leges secundæ nuptiæ permittuntur, multis tamen ea res accusationibus patet: nullam ergo occasionem præbere subiectis præsulem vult.

(o) Theod. in 1 Tim. III, 2. *πάλαι εἰώθεισαν καὶ ἕλληνες καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ δύο καὶ τρισὶ καὶ πλείοσι γυναιξὶ νόμῳ γάμου κατὰ ταυτὸν συνοικεῖν· τινὲς δὲ καὶ νῦν, καί τοι τῶν βασιλικῶν νόμων δύο κατὰ ταυτὸν ἄγεσθαι κωλυόντων γυναῖκας, καὶ παλλακῖσι μίγνυνται καὶ ἑταίραις· ἔφασαν τοίνυν, τὸν θεῖον ἀπόστολον εἰρηκέναι, τὸν μιᾷ μόνῃ γυναικὶ συνοικοῦντα σωφρόνως, τῆς ἐπισκοπῆς ἄξιον εἶναι χειροτονίας· οὐ γὰρ τὸν δεύτερον, φησιν, ἐξέβαλε γάμον, ὅγε πολλάκις τοῦτο γενέσθαι κελεύσας.* Olim consueuerant & græci & iudæi cum duabus & tribus & pluribus etiam vxoribus simul iungi lege matrimonii. Quin nunc etiam nonnulli, tametsi leges imperatoriæ prohibeant duas simul vxores ducere, rem habent cum concubinis & meretricibus. Dixerunt ergo, diuinum apostolum dixisse, eum qui cum vna sola vxore pudice cohabitat, dignum esse qui ordinetur episcopus. Neque enim secundum, inquiunt, reiecit matrimonium, qui illud sæpe iussit fieri.

(p) Tertull. de monogam. c. XII. Quot enim & *digami præsident* apud vos, *insultantes* vtique apostolo?

(q) Siric. epist. I. ad Himer Tarrac. c. VIII. (tom. II. concil. p. 1021.) *Apostolus* vnius vxoris virum tam sacerdotem, quam diaconum fieri debere mandauit. Quæ omnia ita a vestrarum regionum despiciuntur episcopis, quasi in contrarium magis fuerint constituta.

(r) Innocent. ep. XXII. ad episc. Maced. c. I. (ibid. p. 1271.) Eos qui viduas accepisse suggeruntur vxores, non solum clericos effectos agnoui, verum etiam vsque ad infulas summi sacerdotii peruenisse: quod contra legis esse præcepta, nullus ignorat.

Quod ad digamiam, inquiebat, *attinet* [s], *maiorum vestigiis inhaesimus. Nam & beatae sanctaeque memoriae Alexander, qui apostolicam hanc sedem* (Antiochenam) *rexit, vna cum beatissimo Acacio Beroeae episcopo beatae memoriae Diogenem digamum ordinauit: eodemque modo beatus Praylius Domninum Caesareae, qui digamus item erat. Consuetudinem ergo sequuti sumus & viros illustres scientiaque & vita celeberrimos. Ac multa etiam alia huiusmodi minime ignorans beatae memoriae Proclus, Constantinopolitanorum episcopus & ordinationem ipse admisit & laudans admiransque rescripsit. Similiter etiam Ponticae dioeceseos primarii Deo carissimi episcopi & Palaestini omnes, neque vlla orta est hac de re controuersia.* Ex quibus intelligimus, diuersam hac in re fuisse ecclesiae consuetudinem; adeoque BELLARMINVS & alii *Romanenses* lectoribus suis nimium quantum imponunt, quando ordinationem digamorum, intelligentes per eos duarum legitimarum vxorum maritos, tum regulae apostoli tum vniuersali consensioni & consuetudini ecclesiae contrariam esse, dictitant.

§. V.

Nullum caelibatus votum a clericis, tamquam ordinationis suae conditio, tribus prioribus saeculis requisitum.

Sed adhuc magis lectores suos deludunt, perpetui caelibatus votum, seu abstinentiam coniugialis societatis a clericis, tamquam ordinationis suae conditionem, ab apostolicis inde temporibus, requisitam esse, ementientes. Contrarium enim ex innumeris episcoporum & presbyterorum exemplis manifestum est, qui in matrimonio sine vllo ordinationis vel functionis suae impedimento vixerunt. In hoc vetusti scriptores generatim concordant, quod apostolorum plerique vxores habuerint.

(s) Theodor. epist. CX. ad Domnum. εἰς τὸ τῆς διγαμίας, τοῖς πρὸ ἡμῶν ἠκολουθήσαμεν· καὶ γὰρ ὁ τῆς μακαρίας καὶ ὁσίας μνήμης Ἀλέξανδρος ὁ τὸν ἀποστολικὸν τοῦτον διακοσμήσας θρόνον, σὺν τῷ μακαριωτάτῳ Ἀκακίῳ τῆς Βεροίας ἐπισκόπῳ, τὸν τῆς μακαρίας μνήμης Διογένην ἐχειροτόνησαν δίγαμον ὄντα· ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ μακάριος Πραΰλιος Δομνῖνον τὸν Καισαρείας δίγαμον ὄντα· ἔθει τοίνυν ἠκολουθήσαμεν, καὶ ἀνδράσιν ἐπισήμοις, καὶ ἐπὶ γνώσει καὶ βίῳ πολυθρυλλήτοις· πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα τοιαῦτα δεδιδαγμένος ὁ τῆς μακαρίας μνήμης Πρόκλος, ὁ τῆς Κωνσταντινουπολιτῶν ἐπίσκοπος, καὶ αὐτὸς τὴν χειροτονίαν ἐδέξατο, καὶ ἔγραψεν ἐπαινῶν καὶ θαυμάζων· ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ πρωτεύοντες τῆς ποντικῆς διοικήσεως θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι, καὶ οἱ παλαιστῖνοι πάντες, καὶ οὐδεμία ἀμφιβολία περὶ τούτου γεγένηται.

rint. Nonnulli, omnes habuisse, dicunt, præter [t] *Paulum* & *Ioannem*. Alii *Paulum* itidem maritum fuisse statuunt, quod scripserit ad σύζυγον γνήσιον, quod *germanam comparem* reddentes vxorem eius intelligunt. Phil. IV, 3. Hæc CLEMENTIS ALEXANDRINI [u] erat opinio, quam ex eo adsumsisse videntur EVSEBIVS [w] & ORIGENES [x] atque interpolatæ epistolæ [y] ad ecclesiam *Philadelphiensem* auctor, sub nomine IGNATII; quem recentiores quidam *Romanenses* genuinum *Ignatium* esse, falso sibi persuadentes minus sincere mutilarunt, expuncto ex ipso textu *Pauli* nomine; quam turpem agendi rationem VSSERIVS [z] episcopus detexit, & COTELERIVS [a] re ipsa hoc fatetur, quando auctorem

(t) Ambros. ad Hilar. in 2 Cor. XI. Omnes apostoli, excepto Ioanne & Paulo, vxores habuerunt.
Epiphan. hæres. LXXVIII. n. X. εἰ ἦσαν τέκνα τῇ Μαρίᾳ, καὶ εἰ ὑπῆρχεν αὐτῇ ἀνήρ, τίνι λόγῳ παρεδίδου τὴν Μαρίαν τῷ Ἰωάννῃ, καὶ τὸν Ἰωάννην τῇ Μαρίᾳ; τίνι δὲ τῷ λόγῳ Πέτρῳ μᾶλλον οὐ παρεδίδωσι, τίνι δὲ τῷ λόγῳ Ἀνδρέᾳ, Ματθαίῳ τε, καὶ Βαρθολομαίῳ; ἀλλὰ δῆλον ὅτι Ἰωάννῃ διὰ τὴν παρθενίαν. Si Maria liberos habuisset, aut superstes vir eius fuisset, cur illam Ioanni, Ioannem illi commendaret? Verum cur non Petro potius, vel Andreæ, vel Matthæo, Bartholomæoue commendat. Nimirum *Ioanni propter virginitatem* hoc tribuit.
Cotelerius citat Eusebium, Basilium & alios quosdam in eandem sententiam. not. in Ignat. ep. ad Philadelph. interpolat. n. IV. vid. sequ. not. (a)

(u) Clem. Alex. stromat. III. p. 448. edit. Paris. M DC XLI. (pag. 535. edit. Oxon. MDCCXV.) Καὶ ὅγε παῦλος οὐκ ὀκνεῖ ἔν τινι ἐπιστολῇ τὴν αὐτοῦ προσαγορεύειν σύζυγον, ἣν οὐ περιεκόμιζεν, διὰ τὸ τῆς ὑπηρεσίας εὐσταλές. Et Paulus quidem certe non veretur in quadam epistola *suam appellare coniugem*, quam non circumferebat, quod non magno ei esset opus ministerio.

(w) Euseb. lib. III. c. XXX. vbi hæc Clementis verba recitantur.

(x) Origen. com. in Roman. I. p. 459. edit. Basil. (p. 296. L. edit. Paris. M DCIV.) Paulus ergo (sicut quidam tradunt) cum vxore vocatus est: de qua dicit ad Philippenses scribens: *Rogo te etiam germana compar, adiuua illas, quæ cum ipsa sunt.*

(y) Pseudo-Ignat. ep. ad Philad. n. IV. ὡς Πέτρου καὶ Παύλου καὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων τῶν γάμοις προσομιλησάντων. Sicut Petri & *Pauli* & aliorum apostolorum, qui in nuptiis versati sunt.

(z) Vsser. dissert. in Ignat. c. XVII. tot. (apud Coteler. tom. II. p. 216 217. 218.)

(a) Coteler. not. in loc. (tom. II. patr. apostolic. p. 80. n. 43.) Amplectitur Ignatiaster opinionem Clementis Alexandrini στρωματέων III. p. 448. & aliorum quorumdam, ortam ex prauo intellectu Paulinorum textuum Philipp. IV, 3. & 1 Cor. V, 9. quam refert etiam nec refellit Eusebius histor. lib. III. c. XXX. vt modeste fit a Nicephoro c. XLIV. lib. II. quæque per Origenem initio *explanationum* in epistolam ad Romanos simpliciter cum opposita sententia proponitur.

hoc

hoc ſcripſiſſe & in eo CLEMENTIS ALEXANDRINI, ORIGENIS & EVSEBII opinionem amplexum eſſe dicit. Sed prætermiſſis illis, quæ ad *Pauli* coniugium attinent, (quippe de quo viri eruditi inter ſe controuerſantur atque concertant, plerisque eorum perpetuum ipſius cælibatum defendentibus,) negari nequit, alios quosdam ex apoſtolis vxores habuiſſe. Et in proxime inſequutis ſæculis epiſcopos, presbyteros ac diaconos, ſine vlla reprehenſione vel dignitatis imminutione, vxoribus iunctos deprehendimus. Tales erant, vt pauca quædam exempla adferamus, *Valens* presbyter *Philippenſis* POLYCARPO [b] memoratus, *Charemon Nili* vrbis epiſcopus grandæuus, qui vna cum coniuge in *Arabicum* montem tempore perſecutionis fugit, vbi ambo ſimul periere, vti auctor eſt EVSEBIVS [c]. *Nouatus* presbyter erat *Carthaginenſis* illigatus coniugio, quemadmodum ex epiſtolis CYPRIANI [d] diſcimus. *Cyprianus* ipſe, fatente PAGIO [e], in matrimonio vixit. Ita etiam *Cæcilius* [f] presbyter, qui eum ad agnitionem veræ diuinitatis ex gentili errore perduxerat. Sicut & *Numidicus*, alius presbyter *Carthaginenſis*, de quo CYPRIANVS [g] hiſtoriam notatu dignam narrat, quæ *De-*

(b) Polycarp. ep. ad Philipp. n. XI. (apud Cotelcr. tom. II. p. 189) Valde contriſtor pro eo (Valente) & pro coniuge eius.

(c) Euſeb. lib. VI. c. XLII. Χαιρήμων ἦν ὑπέργηρως τῆς Νείλου καλουμένης ἐπίσκοπος πόλεως, οὗτος εἰς τὸ Ἀράβιον ὄρος ἅμα τῇ συμβίῳ ἑαυτοῦ φυγὼν, οὐκ ἐπανελήλυθεν.

(d) Cyprian. ep. XLIX. al. LII. ad Corn. Vterus *vxoris* (Nouati) calce percuſſus & abortione properante in parricidium partus expreſſus, & damnare nunc audet ſacrificantium manus, cum ſit ipſe nocentior pedibus, quibus filius, qui naſcebatur, occiſus eſt.

(e) Pagi critic. in Baron. ad ann. CCXLVIII. n. IV. edit. Par MDCLXXXIX. (NB. in edit. Antwerp. MDCCV. tom. I. p. 231. n. V. Baronio, Cæcilium coniugatum fuiſſe, adfirmanti, contradicit, adeoque erronea hæc eſt adlegatio.)

(f) Pontic. vit. Cyprian. Erat ſane illi etiam de nobis contubernium viri iuſti & laudabilis memoriæ Cæcilii, & ætate tunc & honore presbyteri, qui eum ad agnitionem veram diuinitatis a ſæculari errore correxerat. Hunc toto honore atque omni obſeruantia diligebat, obſequenti veneratione ſuſpiciens, non iam vt amicum animæ coæqualem, ſed tamquam nouæ vitæ parentem. Denique ille demulſus eius obſequiis, in tantum dilectionis immenſæ merito prouocatus eſt, vt de ſæculo excedens, arceſſitione iam proxima *commendaret illi coniugem ac liberos ſuos*, & quem fecerat de ſectæ communione participem, poſtmodum faceret pietatis heredem.

(g) Cypr. epiſt. XXXV. al. XL.

ciana

cianæ perfecutionis tempore contigit. *Numidicus presbyter*, inquit, *vxorem adhærentem lateri suo, concrematam simul cum cæteris, (vel conseruatam magis dixerim) latus adspexit. Ipse semiustulatus & lapidibus obrutus & pro mortuo derelictus, dum postmodum filia sollicita pietatis obsequio cadauer patris inquireret, semianimis inuentus & extractus & refocillatus est. Phileas* ecclesiæ *Thmuitarum* episcopus & *Philoromus*, perhibente EVSEBIO [*h*], vxores habuerunt & liberos. Ex hoc enim capite, vt nimirum vxoribus ac liberis suis consulere vellent, sub persequutione *Diocletianea* ad abnegandam religionem suam vrgebantur; sed virili animo hoc argumentum contemnentes leges CHRISTI eis omnibus præponebant. EPIPHANIVS [*i*], *Marcionem* hæreticum, episcopi filium fuisse & ab ipso parente ob incestum ecclesia pulsum, dicit. *Domnus* etiam episcopus *Antiochiæ* [*k*] *Demetriani*, eiusdem ciuitatis quondam e-

(*h*) Euseb. lib. VIII. c. IX Οἷος φιλόρωμος ἦν. - - Φιλέας τε τῆς Θμουϊτῶν ἐκκλησίας ἐπίσκοπος -- οἱ δὲ μυρίων ὅσων πρός αἱματός τε καὶ τῶν ἄλλων φίλων ἀντιβολούντων, ἔτι μὴν τῶν ἐπ' ἀξίας ἀρχόντων, πρὸς δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ δικαστοῦ παρακαλοῦντος, ὡς ἂν αὐτῶν οἶκτον λάβοιεν, φειδώ τε παίδων καὶ γυναικῶν ποιήσοιντο· οὐδαμῶς πρὸς τῶν τοσούτων ἐπὶ τὸ φιλοζωῆσαι μὲν ἑλέσθαι, καταφρονῆσαι δὲ τῶν περὶ ὁμολογίας καὶ ἀρνήσεως τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεσμῶν ὑπήχθησαν. Huiusmodi fuit Philoromus. -- Huiusmodi etiam fuit Phileas ecclesiæ Thmuitarum episcopus - - qui cum innumeri cognati atque amici, quidam etiam ex magistratibus atque honoratis eos rogarent; cum iudex ipse eos cohortaretur, vt sui ipsorum misereri & *vxoribus ac liberis suis* consulere vellent: numquam his omnibus adduci potuerunt, vt vitæ suæ conseruandæ caussa diuinas leges de confessione & negatione nomine Christi latas contemnerent.

(*i*) Epiphan hær. XLII. n. I. τὴν φθορὰν ἀπεργασάμενος ἐξῶσται τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρός· ἦν γὰρ αὐτοῦ πατὴρ δι' ὑπερβολὴν εὐλαβείας τῶν διαφανῶν καὶ σφόδρα τῆς ἀληθείας ἐπιμελουμένων, διαπρέπων ἐν τῇ τῆς ἐπισκοπῆς λειτουργίᾳ. Ob hunc incestum ecclesia *ab ipso parente* pulsus est (Marcion,) viro cum primis religioso & veritatis amore flagrantissimo, & in hac episcopalis muneris administratione præstanti.

(*k*) Euseb. lib. VII. c. XXX. Ἠναγκάσθημεν ἀντιτασσόμενον αὐτὸν τῷ θεῷ καὶ μὴ εἴκοντα ἀποκηρύξαντες, ἕτερον ἀντ' αὐτοῦ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ καταστῆσαι ἐπίσκοπον θεοῦ προνοίᾳ ὡς πεπείσμεθα, τὸν τοῦ μακαρίου Δημητριανοῦ καὶ ἐπιφανῶς προστάντος πρὸ τούτου τῆς αὐτῆς παροικίας υἱὸν Δόμνον ἅπασι τοῖς πρέπουσιν ἐπισκόπῳ καλοῖς κεκοσμημένον. Hunc Deo bellum indicentem nec cedere volentem, cum a communione nostra abdicassemus, necesse habuimus, alium eius loco ecclesiæ catholicæ episcopum ordinare, non absque diuina vt credimus prouidentia: *Demetriani* scilicet beatæ memoriæ *episcopi*, qui ante hunc magna cum laude epi-

pisco-

piſcopi, filius fuiſſe perhibetur. Facile eſſet, innumera exempla alia ſubiungere; ſed hæc ſufficiunt ad oſtendendum, quod cuiuslibet conditionis homines primis eccleſiæ temporibus ad epiſcoporum & presbyterorum dignitatem euecti fuerint.

§. VI.

Contrariarum opinionum vanitas.

Doctiſſimi quique eccleſiæ *Romanenſis* aduocati non habuerunt vmquam, quod his omnibus opponerent, niſi ſuam, quam animo ipſimet finxerunt, omni fundamento deſtitutam opinationem, quod omnes coniugati, vbi ordinandi eſſent, promiſerint, ſe ab vxoribus ex compacto ſeparatos vitam in poſterum acturos, id quod voto cælibatus ab aliis facto reſponderit. Hoc omne eſt, quidquid PAGIVS [*l*] aut SCHELSTRATVS [*m*] hac in cauſſa poſt ſcriptores omnes alios, qui ipſis præiuere, dicere potuerunt. Quod vero non tantum ſine probatione, ſed & aduerſus euidentiſſima antiquorum hiſtoricorum documenta, contrarium manifeſto demonſtrantia, ſtatuitur. *Nouato* enim presbytero *Carthaginenſi*, cuius cauſſam examinat PAGIVS, certe poſt ordinationem cum vxore procreandis liberis operam dare licuit: vt ex querimonia conſtat, quam de ipſo habet CYPRIANVS [*n*], quod vterum vxoris calce percuſſerit atque ita abortionem ei importarit, ob quod crimen ille certe non presbyterio tantum ſed eccleſia etiam pulſus fuiſſet, niſi ſubito exorta perſequutio examinationi & condemnationi illius anteuertiſſet. *Cyprianus* interim eum non accuſat, quod poſt ordinationem matrimonio vſus liberos procreaſſet; ſed quod liberos a ſe genitos occidiſſet; quod poſterius certe ſcelus erat, quo eiectionem tam ex

dem rexit eccleſiam, *filium Dominum*; virum omnibus, quæ epiſcopum decent, dotibus exornatum.

(*l*) Pagi critic. in Baron. an. CCXLVIII. n. VI. (p. 232. edit. Antuerp. MDCCV.) Hæc ſimiliaue exempla aliud non probant, quam ex matrimonio iunctis ad ſacerdotium fuiſſe promotos, quos poſtea matrimonio vſos oſtendere debuiſſet Pearſonius, vt eius argumentum vim haberet.

(*m*) Schelſtrat. eccleſ. Afric. diſſert III. c. IV. p. 157. edit. Pariſ. MDLXXIX.) Hos omnes nihil aliud voluiſſe, quam ex matrimonio iunctis ad ſacerdotium fuiſſe promotos, recte adnotat Pamelius addens, nuliibi ſcriptum reperiri, hos poſtea matrimonio vſos: quod omnis antiquitas ſemper tradiderat, continentiæ legem ſacris illis ordinibus eſſe adnexam, vnde & canon: *Pudicitiæ cuſtodes etiam ab vxoribus ſe abſtineant.*

(*n*) Cypr. epiſt. XLIX. al LII, ad Cornel. vid, ſupra not. (d) pag 160

officio

officio quam ecclesia commeruerat: prius autem nulla lege, quæ tum in *Africana* vel in vniuersa ecclesia obtinuit, pro crimine fuit reputatum. In nonnullis quidem locis ad introducendam eiusmodi legem vnius & alterius zelotæ animus paullulum videtur inclinasse; sed simulac res ista vrgeri cœpisset, illico sapientum virorum consilio atque auctoritate suppressa fuit. Ita obseruat EVSEBIVS, *Pinytum*, ecclesiæ *Gnossiorum* in *Creta* insula episcopum, ad legem cælibatus fratribus suis imponendam fuisse propensum: *Dionysium* autem episcopum *Corinthiorum* missa epistola eum admonuisse [o], *ne graue onus castitatis fratrum ceruicibus tamquam necessarium imponeret, sed eius, quæ in plerisque hominibus insit, infirmitatis rationem haberet.* Atque ita res per tria sæcula durauit sine vlla lege, qua cælibatum clericorum tempore ordinationis eorum requisitum fuisse, constet.

§. VII.

Clericis sua libertas relicta a concilio Nicæno.

In concilio *Nicæno* ann. CCCXXV. repetebatur huius rei propositio, legem videlicet ferendam esse, vt quicumque in sacrum ordinem adlecti essent, ab omni vxorum, quas ante ordinationem matrimonii iure sibi sociassent, coniugali commercio abstinerent. Sed vix hæc propositio facta erat, quum *Paphnutius* celebratissimus episcopus *Ægyptiacus*, ipse non modo coniugii sed muliebris etiam congressus penitus expers, vehementer vociferaretur, „non esse imponendum clericis & sacerdotibus „graue hoc iugum; honorabiles nuptias & torum immacula„tum esse, dicens; ne ex nimia seueritate damnum potius in„ferrent ecclesiæ. Neque enim omnes ferre posse tam districtæ „continentiæ disciplinam: ac forsitan inde euenturum esse, vt „cuiusque vxoris castitas minime custodiretur. Congressum „viri cum vxore legitima castitatem esse, adserens. Satis esse, „vt qui in clerum fuissent adscripti, iuxta veterem ecclesiæ tra„ditionem iam non amplius vxores ducerent; non tamen quem-

(o) Dyonys. ep ad Pinytum ap. Euseb. lib. IV. c. XXIII. *Ταύταις ἄλλη ἐγκατείλεκται πρὸς Κνωσίους ἐπιστολή, ἐν ᾗ Πινυτὸν τῆς παροικίας ἐπίσκοπον παρακαλεῖ, μὴ βαρὺ φορτίον ἐπάναγκες τὸ περὶ ἁγνείας τοῖς ἀδελφοῖς ἐπιτιθέναι, τῆς δὲ τῶν πολλῶν καταστοχάζεσθαι ἀσθενείας.* In eodem volumine continetur etiam epistola ad Gnossios, in qua Pinytum ecclesiæ illius episcopum monet, (Dionysius) *ne graue onus castitatis*, cætera.

„quam ſeiungendum eſſe ab ea, quam antehac tunc, quum „eſſet laicus, legitime duxiſſet. Quibus dictis vniuerſus ſacerdotum cœtus adſenſus eſt, & ſuppreſſa, quæ facta erat, motione, priſtinam ſuam cuique libertatem reliquit. Ita SOCRATES & SOZOMENVS [p] rem narrant. Contra quam narrationem poſt BELLARMINVM nihil aliud monet VALESIVS [q], quam quod eam ſibi ſuſpectam videri dicat, & ab hiſtoricis ſuis diſſentiendi veniam expetat. Quod autem merum effugium eſt ex ipſius DVPINII iudicio, ob hanc rem ita in eos [r] animaduertentis: *Nonnulli de veritate illius hiſtoriæ dubitant. Credo, eos ad eam in dubium reuocandam potius adductos eſſe, quia verentur, ne factum illud hodiernæ diſciplinæ aliquantum noceat, quam quia ſolido aliquo argumento ad id adſerendum inducuntur. Verum qui ita adfecti ſunt, cogitare deberent, totum huiusmodi præſcriptum ad diſciplinam pertinere, & eccleſiæ diſciplinam ſecundum tempora mutari poſſe, nec neceſſe eſſe ad eam adſerendam probare, illam ſemper in omnibus locis eamdem fuiſſe.* Vt adeo ex huius docti ſcriptoris pontificii ſententia non ſit fas dubitare, concilium *Nicænum* in clericorum coniugatorum gratiam decreuiſſe, quemadmodum hiſtorici illi tradunt; & iſtius æui conſuetudinem a præſentis eccleſiæ *Romanæ* conſuetudine fuiſſe diuerſam: qua de re mundo perſuaſum eſſe, alii tam ægre ferunt.

§. VIII.

Et ab aliis iſtius æui conciliis.

Ex aliis iſtius æui conciliis patet, quod clericis matrimonio iunctis in miniſterio eccleſiæ manere permiſſum nec vllum abſtinentiæ votum in ipſorum ordinatione ab illis requiſitum ſit. SOCRATES memoriæ prodidit, in concilio *Gangrenſi* condemnatum eſſe *Euſtathium* hæreticum, eo quod homines ſe ſeparare [s] doceret ab illis presbyteris, qui vxores ſuas retinebant, quas, dum eſſent laici, legitimo modo ſibi copulauerant, eorum benedictionem & communionem inſtar piaculi declinandam eſſe,

(p) Socrat. lib I. c. XI. Sozom. lib I. c. XXIII.

(q) Valeſ. not. in Socrat. lib. I. c. XI. Tota hæc narratio de Paphnutio & de cælibatu clericorum prorſus ſuſpecta mihi videtur.

(r) Du Pin. bibliotheque vol. II. pag. 253. edit. Lond. MDCXCII. (pag. 555. edit. Colon. MDCLXXXXIII.)

(s) Socrat. lib. II. c. XLIII πρεσβυτέρω γυναῖκα ἔχοντος ἣν νόμῳ λαϊκὸς ὢν ἠγάγετο, τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν κοινωνίαν, ὡς μύσος ἐκκλίνειν ἐκέλευεν.

dictitans.

dictitans. Decretum illud etiamnum inter illius concilii canones [t] reperitur, his verbis expressum: *Si quis de presbytero, qui uxorem duxit, contendat, non oportere eo sacra celebrante oblationi communicare, sit anathema.* Concilium *Ancyranum* diaconis post ordinationem vxorem ducere permittit; *Quicumque*, inquiens, *diaconi constituti* [u], *in ipsa ordinatione testificati sunt, & dixerunt, oportere se vxores ducere, quum non possint sic manere, ii si vxorem postea duxerint, sint in ministerio, eo quod hoc sit illis ab episcopo concessum.* Et quamquam concilium *Neo-Caesareense* canone quodam [w] presbyteros, si post ordinationem vxorem duxerint, ordine suo moveri iubet; eos tamen, qui ante ordinationem matrimonium inierint, alio quodam canone in officio [x] sine vlla censura manere sinit, separationem ab vxoribus tantum exigens, si adulteratae fuisse conuictae fuerint. Concilium quidem *Illiberitanum* [y] & quaedam istius temporis alia paullo seuerius contra clericorum matrimonium agere coeperunt: Sed eorum leges non adeo magnam vim habuisse videntur. Nam SOCRATES [z], sua ae-

(t) Conc. Gangrens. c. IV. (tom. II. p. 419.) Εἴ τις διακρίνοιτο παρὰ πρεσβυτέρου γεγαμηκότος, ὡς μὴ χρῆναι λειτουργήσαντος αὐτοῦ προσφορᾶς μεταλαμβάνειν, ἀνάθεμα ἔστω.

(u) Conc. Ancyran. c. X. (tom. I. p. 1460.) Διάκονοι, ὅσοι καθίστανται, παρ' αὐτὴν τὴν κατάστασιν εἰ ἐμαρτύραντο καὶ ἔφασαν χρῆναι γαμῆσαι, μὴ δυνάμενοι οὕτως μένειν, οὗτοι μετὰ ταῦτα γαμήσαντες, ἔστωσαν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, διὰ τὸ ἐπιτραπῆναι αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου.

(w) Conc. Neo-Caes. can. I. (tom. I. p. 1480.) Πρεσβύτερος ἐὰν γήμῃ τῆς τάξεως αὐτὸν μετατίθεσθαι. Presbyter si vxorem duxerit, ordine suo moueatur.

(x) Ibid. c. VIII. γυνή τις μοιχευθεῖσα λαϊκοῦ ὄντος, ἐὰν ἐλεγχθῇ φανερῶς, ὁ τοιοῦτος εἰς ὑπηρεσίαν ἐλθεῖν οὐ δύναται· ἐὰν δὲ καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν μοιχευθῇ, ὀφείλει ἀπολῦσαι αὐτήν· ἐὰν δὲ συζῇ, οὐ δύναται ἔχεσθαι τῆς ἐγχειρισθείσης αὐτῷ ὑπηρεσίας. Si alicuius vxor, cum esset laicus, adulterata fuisse convicta fuerit, is non potest ad ministerium accedere. Sin autem etiam post ordinationem adulterata fuerit, debet eam dimittere. Quod si cohabitet, non potest sibi commissum ministerium exsequi.

(y) Concil. Illiberrit. c. XXXIII. (tom. I. conc. p. 974.) Placuit in totum prohiberi episcopis, presbyteris & diaconibus, vel omnibus clericis positis in ministerio, *abstinere se a coniugibus suis & non generare filios*: quicumque vero fecerit, ab honore clericatus exterminetur.
Conc. Arelat. II. c. II. (tom. IV. p. 1011.) Adsumi aliquem ad sacerdotium non posse in coniugii vinculo constitutum, nisi fuerit praemissa (al. promissa) conuersio.

(z) Socrat. lib. V. c. XXII (p. 287. c. edit. Amstelod. MDCCVI.) Ἔγνων ἐγὼ καὶ ἕτερον ἔθος ἐν Θεσσαλίᾳ, γενόμενος κληρικὸς ἐκεῖ, ἣν νόμῳ γαμήσας πρὶν κληρικὸς γένη-

tate in ecclesiis orientalibus multos, episcopatus etiam sui tempore, liberos ex legitimo coniugio suscepisse, & qui ab vxoribus abstinuerint, nulla lege aut necessitate constrictos sed sua sponte id fecisse, perhibet. Tantummodo in *Thessalia*, *Macedonia* & *Achaia* clericos ad abstinendum ab vxoribus suis sub poena ecclesiastica obligatos fuisse; cuius consuetudinis auctorem dicit fuisse HELIODORVM episcopum, dum libros *Aethiopicos* inscriptos composuerit. Vt ita eo tempore nondum vniuersale aliquod decretum aduersus episcopos, multo minus aduersus presbyteros & diaconos in coniugio constitutos, in ecclesia *graeca* exstitisse, certum sit. Concilium autem *Trullanum* ann. DCXCII. differentiam inter episcopos & presbyteros statuit, presbyteris, diaconis & cunctis inferiorum ordinum clericis post ordinationem cum vxoribus suis cohabitandi [a] concedendo libertatem;

σαι, μετὰ τὸ κληρικὸς γενέσθαι συγκαθευδήσας αὐτῇ, ἀποκήρυκτος γίνεται· τῶν ἐν ἀνατολῇ πάντων γνώμῃ ἀπεχομένων, καὶ τῶν ἐπισκόπων, εἰ καὶ βούλοιντο, οὐ μὴν ἀνάγκῃ νόμου τοῦτο ποιούντων· πολλοὶ γὰρ αὐτῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ παῖδας ἐκ τῆς νομίμης γαμετῆς πεποιήκασιν· ἀλλὰ τοῦ μὲν ἐν Θεσσαλίᾳ ἔθους, ἀρχηγὸς Ἡλιόδωρος, Τρίκκης τῆς ἐκεῖ γενόμενος, οὗ λέγεται πονήματα ἐρωτικὰ βιβλία, ἃ νέος ὢν ἔταξε, καὶ Αἰθιοπικὰ προσηγόρευσε· φυλάσσεται δὲ τοῦτο τὸ ἔθος ἐν Θεσσαλονίκῃ, καὶ αὐτῇ Μακεδονίᾳ καὶ Ἑλλάδι. Aliam consuetudinem in Thessalia esse cognoui. Clericus ibi promotus, si post clericatum dormierit cum vxore, quam ante clericatum legitimo matrimonio sibi copulauerat, abdicatur; cum in oriente cuncti sua sponte, etiam episcopi, ab vxoribus suis abstineant, nulla tamen lege aut necessitate constricti id faciant. *Multi enim illorum, episcopatus etiam sui tempore liberos ex legitimo coniugio susceperunt.* Huius porro in Thessalia consuetudinis auctor fuit Heliodorus, Triccae, quae eius regionis vrbs est, episcopus: cuius nomine circumferuntur amatorii libri, quos ille, dum iuuenis esset, composuit & Aethiopicos inscripsit. Eadem consuetudo Thessalonicae & in Macedonia atque Achaia obseruatur.

(a) Concil Trull. c. XIII. (tom. VI. conc. p. 1147.) Ἐπειδὴ ἐν τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ ἐν τάξει κανόνος παραδεδόσθαι διέγνωμεν, τοὺς μέλλοντας διακόνου ἢ πρεσβυτέρου ἀξιοῦσθαι χειροτονίας καθομολογεῖν, ὡς οὐκέτι ταῖς αὐτῶν συνάπτονται γαμεταῖς· ἡμεῖς τῷ ἀρχαίῳ ἐξακολουθοῦντες κανόνι τῆς ἀποστολικῆς ἀκριβείας καὶ τάξεως, τὰ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν κατὰ νόμους συνοικέσια καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἐρρῶσθαι βουλόμεθα· μηδαμῶς αὐτῶν τὴν πρὸς γαμετὰς συνάφειαν διαλύοντες, ἢ ἀποστεροῦντες αὐτοὺς τῆς πρὸς ἀλλήλους κατὰ καιρὸν τὸν προσήκοντα ὁμιλίας κ. τ. λ. Quoniam Romanae ecclesiae pro canone traditum esse cognouimus, vt promouendi ad diaconatum, vel presbyteratum, profiteantur, se non amplius vxoribus suis coniungendos; nos antiquum canonem apostolicae perfectionis ordinisque seruantes, hominum, qui simul in sacris legitima coniugia deinceps quoque firma & stabilia esse volumus,

& ec-

& ecclesiam *Romanam* ob contrariam consuetudinem grauiter reprehendendo; sed tamen episcopis [*b*] iniungendo, vt ab vxoribus suis separati vitam agant, de vxoribus [*c*] autem praecipiendo, vt monasterium ingrediantur, vel etiam ad diaconatus in ecclesia dignitatem prouehantur. Atque ita res in ecclesia *graeca*, quod ad episcopos, non autem vllos alios, mutata est. In ecclesia *latina* etiam mutatio, sed lentis gradibus multis in locis, facta est. Nam in *Africa* ipso concilii *Trullani* tempore ipsi episcopi cum vxoribus suis cohabitarunt, vt ex modo memoratorum canonum aliquo istius concilii [*d*] constat. Sed in hanc disquisitionem vlterius descendere non fert instituti mei ratio; quum, quae iam dicta sunt, ad demonstrandum sufficiant, quod clericis vxores habentibus in prioribus saeculis ministerio suo fungi licuerit; & quod caelibatus hisce temporibus non fuerit necessaria quaedam ordinationis conditio, vti quidem praesentis ecclesiae *Romanae* scriptores polemici falso dictitant. Atque ita diuersas veterum clericorum qualitates & requisita, de quibus ante ipsorum ordinationem disquisitio facta fuit, hactenus perstrinximus. Nunc proximo loco ad solemnium rituum rei ipsius nec non legum ac consuetudinum, ordinationis tempore obseruatarum, considerationem progredimur.

---

nequaquam eorum cum vxoribus coniunctionem dissoluentes, vel eos mutua tempore conuenienti consuetudine priuantes, caetera.

(*b*) Ibid. can. XII. *Καὶ τοῦτο εἰς γνῶσιν ἡμετέραν ἦλθεν, ὡς ἔν τε Ἀφρικῇ καὶ Λιβύῃ καὶ ἑτέροις τόποις, οἱ τῶν ἐκεῖσε θεοφιλέστατοι πρόεδροι συνοικεῖν ταῖς ἰδίαις γαμεταῖς, καὶ μετὰ τὴν ἐπ' αὐτοῖς προελθοῦσαν χειροτονίαν οὐ παραιτοῦνται - - - ἔδοξεν ὥστε μηδαμῶς τὸ τοιοῦτον ἀπὸ τοῦ νῦν γίνεσθαι. κ. τ. λ.* Porro hoc quoque ad cognitionem nostram peruenit, quod in Africa & Lybia & aliis locis quidam ex iis, qui illic sunt, religiosissimi praesules cum propriis vxoribus, etiam postquam ad eos processit ordinatio, vna habitare non recusant - - nobis visum est, vt nihil eiusmodi deinceps vllo modo fiat. caetera.

(*c*) Ibid. c. XLVIII. *Ἡ τοῦ πρὸς ἐπισκοπῆς προεδρίαν ἀναγομένου γυνὴ κατὰ κοινὴν συμφωνίαν τοῦ οἰκείου ἀνδρὸς προδιαζευχθεῖσα, μετὰ τὴν ἐπ' αὐτῷ τῆς ἐπισκοπῆς χειροτονίαν ἐν μοναστηρίῳ εἰσίτω, πόῤῥω τῆς τοῦ ἐπισκόπου καταγωγῆς ᾠκοδομημένῳ, καὶ τῆς τοῦ ἐπισκόπου προνοίας ἀπολαυέτω· εἰ δὲ καὶ ἀξία φανείη, καὶ πρὸς τὸ τῆς διακονίας ἀναβιβασθήσεται ἀξίωμα.* *Vxor* eius, qui ad episcopalem dignitatem promouetur, communi viri sui consensu prius separata, postquam in episcopum ordinatus est ac consecratus, *monasterium ingrediatur*, & episcopi prouidentia fruatur. Sin autem digna visa fuerit, etiam ad diaconatus dignitatem prouehatur.

(*d*) Concil. Trull. c. XII. vid. not. anteced. (b).

LIBRI

LIBRI QVARTI
CAPVT SEXTVM
DE PRISCORVM CLERICORVM ORDINATIONE ET LEGIBVS INIBI GENERATIM OBSERVATIS.

§. I.

Statuta ecclesiæ auribus clerici inculcari oportebat, antequam episcopus eum ordinaret.

Electione cuiusdam personæ debitis dotibus instructæ, secundum ante memoratas regulas facta, episcopi vel etiam metropolitani, si electus ipse esset episcopus, officium erat, ipsam ordinare. Qui antequam ad ordinationem adgrederetur, aliæ quædam leges & regulæ obseruandæ erant. Nam vt ne iurisiurandi contra *Simoniam* & subscriptionum, quas antiquitus ab ordinandis requisitas fuisse, supra [e] ostendi, denuo faciam mentionem: non committendum mihi est, vt monere obliuiscar, in ecclesia *Africana* regulam a patribus concilii *Carthaginensis* (a) tertii factam & inde in codicem (b) *Africanum* translatam esse, vt ordinandis episcopis vel clericis prius ab ordinatoribus suis decretum conciliorum auribus eorum inculcaretur, ne se deinde aliquid contra statuta concilii fecisse pœniteret. Hæc regula efflagitante & satagente *Augustino* facta est, vti POSSIDIVS in vita eius (c) memoriæ prodidit. Quum enim viuo adhuc *Valerio* episcopus *Hipponis* ordinatus esset, quod contra concilii *Nicæni* statuta, ipsi quidem tempore ordinationis adhuc ignota, factum erat; a patribus *Africanis* supplicando impetrauit, vt canones ecclesiæ in cuiusuis ordinatione legi oportere decernerent. Hæc regula tacitum inuoluebat promissum, quod ordinatus,

(e) Vid. cap. III. §. II. p. 119 & §. XIV. p 140.

(a) Conc. Carth. III, c. III, (tom. II. p. 1167.)

(b) Cod. Afric. can. XIIX. (ibid. p. 1057.) Ἤρεσεν, ὥστε χειροτονημένους ἐπισκόπους ἢ κληρικοὺς, πρότερον ἀπὸ τῶν χειροτονούντων αὐτοὺς τὰ δεδογμένα ταῖς συνόδοις εἰς τὰς ἀκοὰς αὐτῶν ἐντίθεσθαι ἵνα μὴ ποιήσαντες κατὰ τῶν ὅρων συνόδου μεταμεληθῶσιν.

(c) Possid. vit. Aug c. VIII. Quod in se ipso fieri non debuisse, vt viuo suo episcopo ordinaretur, postea & dixit & scripsit, propter concilii vniuersalis vetitum, quod iam ordinatus didicit: Nec quod sibi factum esse doluit, aliis fieri voluit. Vnde etiam sategit, vt conciliis constitueretur episcoporum, ab ordinatoribus deberi ordinandis, vel ordinatis, omnia statuta sacerdotum in notitiam esse deferenda.

natus canones sibi prælectos vellet obseruare: sed maioris securitatis gratia deinceps in explicitum promissum commutatum est lege quadam *Iustinianea (d)*, qua vnusquisque clericus post regularum lectionem profiteri iubetur, se, quantum ab homine præstari possit, completurum hæc, quæ his contineantur. Vnde sine vllo dubio orta est recentior illa obedientiæ, septem generalium conciliorum canonibus præstandæ, professio in ecclesia *græca*: & iusiurandum *S. Petro* apostolo ab episcopis *Romanis* praestandum in ecclesia *latina*, quo octo vniuersalium conciliorum decreta sese obseruaturos, promittunt. Prioris istius professionis formulam in amplitudine sua apud HABERTVM (*e*), posterius autem apud BARONIVM (*f*) & in sic dicto *libro diur-*

(*d*) Iustin. nouell c. I. n. VIII. Οὕτως αὐτὸν διακείμενον καὶ πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν παρασκευαζόμενον προσήκόν ἐστι τοὺς ἐναγεῖς καὶ πανταχόθεν ἐκκεκριμένους ἀναγινώσκειν κανόνας πρὸ τῆς χειροτονίας. ὡς ἡ ὀρθὴ καὶ ἀμώμητος ἡμῶν ἐδέξατο πίστις, καὶ ἡ καθολικὴ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποστολικὴ προσήκατό τε καὶ παραδέδωκεν ἐκκλησία. - - Εἰ καταδέξοιτο, καὶ φήσειεν ὡς καθ' ὅσον ἀνθρώπῳ δυνατὸν πληρώσει τὰ τούτοις περιεχόμενα, τηνικαῦτα νουθετεῖν αὐτὸν, καὶ λέγειν ὡς, εἰ μὴ ταῦτα φυλάξοι, Θεοῦτε ἀλλότριος ἔσται, καὶ ἐκπεσεῖται τῆς δοθείσης τιμῆς. Sic eum constitutum & ad episcopatum præparatum, competens est venerabiles & vndique probatos legere regulas ante ordinationem, quas recta & inuiolata nostra suscipit fides, & catholica Dei apostolicaque disposuit & tradidit ecclesia. - - Si susceperit & dixerit, quia quantum homini est possibile, complebit hæc, quæ his continentur, tunc monere eum & dicere, quia nisi hæc obseruauerit, & a Deo alienus erit & cadet a iam dato honore.

(*e*) Habert. archierat. p. 496. Πρὸς τούτοις ἀποδέχομαι τὰς ἁγίας καὶ οἰκουμενικὰς ἑπτὰ συνόδους, αἵ τινες ἐπὶ φυλακῇ τῶν σεπτῶν δογμάτων συνηθροίσθησαν, καθομολογῶν τοὺς ὑπ' αὐτῶν διωρισμένους στέργειν καὶ φυλάττειν κανόνας· καὶ τὰς ἁγίας διατάξεις, ὅσαι τοῖς ἱεροῖς ἡμῶν πατράσι κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ χρόνους ἐτυπώθησαν, πάντας οὓς ἀποδέχονται, συναποδεχόμενος, καὶ οὓς ἀποστρέφονται συναποστρεφόμενος κ. τ. λ. Præter hæc: *recipio sanctas & vniuersales septem synodos*, quæ conseruationis sanctorum dogmatum caussa fuere coactæ, promittens me statutos ab eis canones amplexurum & seruaturum: ibidemque sanctas constitutiones, quæcumque sanctis a patribus nostris promulgatæ sunt diuersis occasionibus & temporibus, omnes quas ipsi recipiunt, cum eis recipio, & quas auersantur, cum eis auersor.

(*f*) Baron. an. DCCCLXIX tom. X. p. 433 (p. 421. 422 num. LXXII. edit. MDCXVIII.) Ego N. sanctæ Romanæ ecclesiæ diaconus, vel presbyter, aut episcopus cardinalis electus, vt fiam per Dei gratiam huius sanctæ apostolicæ sedis humilis minister, profiteor tibi beate Petre apostolorum princeps *cætera* - - De cæteris ecclesiæ dogmatibus sicut in vniuersalibus conciliis & constitutionibus apostolicorum pontificum probatissimorumque ecclesiæ doctorum scriptis sunt com-

no (ff) lector, qui eos consulere voluerit, videre potest.

§. II.

Nullum clericum ἀπολελυμένως licebat ordinari.

Secundo, alia regula, quam in hoc negotio oportebat obseruari, erat, vt quilibet in ordinatione sua ad certam quandam ecclesiam designaretur, nec libertas ei, vbicumque vellet, ministrandi relinqueretur, ad deuitandum diuersa incommoda, quæ ex isthac consuetudine solebant oboriri. Hæc regula ad episcopos æque atque inferiores clericos spectabat. Nam *nullatenses* recentiorum temporum, quemadmodum *titulares* & *vtopicos* episcopos appellat PANORMITANVS, in primitiua ecclesia rarius noti erant. Etsi enim quilibet episcopus certo sensu totius ecclesiæ catholicæ episcopus ordinatus erat, vti antehac (*g*) ostendimus; ordinis tamen caussa certæ cuidam regioni, quod ad ordinarium potestatis suæ exercitium attinebat, semper adstringebatur. Atque ita etiam presbyteri & reliqui inferiores clerici omnes episcopi sui dioecesi adstricti erant, neque poterant ordinari, nisi locum quemdam haberent, in quo functionem exercere suam possent. Hæc vetusta erat ecclesiæ consuetudo, quam concilium *Chalcedonense* canone quodam confirmauit, ita habente (*gg*): *Nullum absolute ordinari* (conuenit), *nec presbyterum, nec diaconum, nec omnino aliquem eorum, qui sunt in ordine ecclesiastico, nisi specialiter in ecclesia ciuitatis, vel pagi, vel martyrio, vel monasterio, is qui ordinetur, designetur. Eos autem, qui absolute ordinantur, decreuit sancta synodus, irritam ac inuali-*

mendata, id est, quæ ad restitudinem nostræ vestræque orthodoxæ fidei a te traditionem recipiunt, conseruare, *sanctaque octo vniuersalia concilia*, id est Nicænum, Constantinopolitanum, & Ephesinum primum, Chalcedonense, quintum quoque, & sextum item Constantinopolitana, & septimum item Nicænum, octauum quoque Constantinopolitanum vsque ad vnum apicem immutilate seruare, & pari honore ac veneratione digna habere. cætera.

(*ff*) Garneri liber diurn. Romanor. pontific. Par. MDCLXXX. 4to p. 29. vbi eadem verba leguntur.

(*g*) Vid. lib. II. c. V. tot. vol. I. pag. 111. sqq.

(*gg*) Conc. Chalced. c. VI. (tom. IV. p. 758.) Μηδένα ἀπολελυμένως χειροτονεῖσθαι μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον, μήτε ὅλως τινὰ τῶν ἐν ἐκκλησιαστικῷ τάγματι· εἰ μὴ ἰδικῶς ἐν ἐκκλησίᾳ πόλεως ἢ κώμης, ἢ μαρτυρίῳ, ἢ μοναστηρίῳ, ὁ χειροτονούμενος ἐπικηρύττοιτο· τοὺς δὲ ἀπολύτως χειροτονουμένους ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος ἄκυρον ἔχειν τὴν τοιαύτην χειροθεσίαν, καὶ μηδαμοῦ δύνασθαι ἐνεργεῖν ἐφ' ὕβρει τοῦ χειροτονήσαντος.

dam

dam habere eiusmodi manuum impositionem, & nusquam exercere ac operari posse a leius, qui ordinauit, iniuriam. Hanc ordinationem *latini localem*, & homines, qui ita ordinati erant, *locales* appellabant, quod ad certum aliquem locum essent designati. Ita in concilio, *Valentia* (*h*) in *Hispania* habito, canonem reperimus, quempiam ordinari prohibentem, *qui localem se futurum primitus non spoponderit: vt per hoc nullus a regula vel disciplina ecclesiastica deviare permittatur impune*, quod facile possent facere, si de loco in locum transire eis liceret. *Leonis* episcopi *Romani* stilo hæc est *ordinatio* (*i*) *loco fundata*, siue, vt nos iam dixerimus, *titulus*; cuiusmodi quæ non sit ordinatio, vanam nec auctoritate munitam dicit. Obseruandum autem est, quod *titulus* tum non semper denotet ecclesiam quamdam parochialem, siue distinctum beneficium curiale; hæc enim regula erat, antequam diœceses in parœcias dispescerentur: sed coarctatio clericorum, in eorum ordinatione facta, eo spectabat, vt episcopi sui diœcesi alligati in adsignato sibi loco sacris operarentur.

§. III.

Exceptiones huius regulæ admodum raræ.

Erant quædam paucæ huius regulæ exceptiones, sed admodum raræ & non nisi extraordinariis occasionibus admissæ. PAVLINVS (*k*) diserte hoc de se ipse testatur, *Ea conditione*, inquiens, *in Barcinonensi ecclesia consecrari adductus sum, vt ipsi ecclesiæ non alligarer; in sacerdotium tantum domini, non in locum ecclesiæ dedicatus.* Et HIERONYMVS (*kk*) de ordinatione sua *Antiochiæ* eadem narrat; quod presbyter consecratus fuerit ea conditione, vt monacho porro esse, & ad monasterium suum reuerti sibi liceret. Eadem de *Barse* & *Eulogio* duobus monachis EDESSAE commemorat SOZOMENVS (*l*), quod ambo episcopi fuerint, non alicuius vrbis sed ho-

(*h*) Concil. Valent. c. VI. (tom. IV. conc. p. 1260)

(*i*) Leo epist. XCII. ad Rustic. c. I. (tom. III. concil. p. 1405.) Vana habenda est ordinatio, quæ nec *loco fundata* est nec *auctoritate munita.*

(*k*) Paulin. ep. VI. ad Seuer. p. 101.

(*kk*) Hieron. ep. LXI. ad Pammach. tom. II. p. 181. edit. Basil. MDLXV. (p. 123. c. edit. Francof. MDLXXXIV.) *Si sic presbyterium tribuis, ut monachum non auferas;* tu videris de iudicio tuo. Sin autem sub nomine presbyteri tollis mihi, propter quod sæculum dereliqui: ego habeo, quod semper habui.

(*l*) Sozom. lib. VI. c. XXXIV. *Βάρσης τε καὶ Εὐλόγιος, οἱ καὶ ἐπισκόπω ἄμφω ὕστερον*

noris duntaxat caussa, tamquam ad repensanda præclara ipsorum facinora, in suis monasteriis ordinati. Istiusmodi ordinatio erat, quam, teste THEODORETO *(m)*, *Flauianus* episcopus *Antiochenus Macedonio*, notissimo anachoretæ *Syro*, tribuit, quem ille e cella, quam in deserto incolebat, abduxit ideo tantum, vt in numerum sacerdotum eum cooptaret, postmodum in desertum eum reuerti passus. Hæc exempla huius generis omnia sunt, quæ in antiquæ historiæ monimentis me inuenire memini. Nondum iste mos obtinebat, secundum quem partibus infidelium ordinantur episcopi, qui episcopatus suos numquam videre

---

ἐγενέσθην, οὐ πόλεως τινὸς, ἀλλὰ τιμῆς ἕνεκεν, ἀντάμοιβῆς ὥσπερ τῶν αὐτοῖς πεπολιτευμένων, χειροτονηθέντες ἐν τοῖς ἰδίοις μοναστηρίοις.

(m) Theod. hist. relig. c. XIII. (tom. III. p. 835. d. e. t. Par. MDCXLII) Ἐπειδὰν ὁ μέγας Φλαβιανὸς τὴν μεγάλην τοῦ Θεοῦ ποίμνην ποιμαίνειν ἐτάχθη, τὴν δὲ τοῦ ἀνδρὸς ἔμαθεν ἀρετὴν, ᾖδετο γὰρ, καὶ ἐν τοῖς ἁπάντων ἐφέρετο στόμασιν· ἄγει μὲν αὐτὸν ἐκ τῆς τοῦ ὄρους κορυφῆς ὡς γραφῆς κατ' αὐτοῦ γενομένης. τῆς δὲ μυστικῆς ἱερουργίας προκειμένης, προσάγει τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἐγκαταλέγει· ὡς δὲ τέλος ἔλαβεν ἡ λειτουργία, καί τις αὐτὸ τοῦτο μεμήνυκε, πάμπαν γὰρ ἠγνόει τὸ γεγονὸς, τὰ μὲν πρῶτα ἐλοιδορεῖτο, καὶ λόγοις ἔβαλλεν ἅπαντας· ὕστερον δὲ τὴν βακτηρίαν λαβὼν, εἰώθει γὰρ σκηριπτόμενος διὰ τὸ γῆρας βαδίζειν, ἐδίωκεν αὐτόν τε τὸν ἀρχιερέα, καὶ τοὺς ἄλλους, ὅσοι παρῆσαν· ὑπελάμβανε γὰρ τὴν χειροτονίαν τῆς τοῦ ὄρους αὐτὸν κορυφῆς, καὶ τῆς ποθουμένης διαίτης ἀποστερήσειν. ἀλλὰ τότε μὲν αὐτὸν μόλις τινὲς τῶν συνήθων ἀγαπητῶς κατέπαυσαν· ἐπειδὰν δὲ ὁ τῆς ἑβδομάδος συνεπεράνθη κύκλος, καὶ ἧκε πάλιν τῆς δεσποτικῆς ἑορτῆς ἡ ἡμέρα, αὖθις αὐτὸν ὁ μέγας Φλαβιανὸς μετεπέμψατο, τῆς πανηγύρεως κοινωνῆσαι σφίσι παρακαλῶν· ὁ δὲ πρὸς τοὺς ἀφικομένους, οὐκ ἀπόχρη ὑμῖν, ἔφη, τὰ ἤδη γεγενημένα, ἀλλὰ πάλιν με βούλεσθε προβάλλεσθαι πρεσβύτερον; τῶν δὲ λεγόντων, ὡς οὐ δυνατὸν εἴη δὶς τὴν αὐτὴν ἐπιτεθῆναι χειροτονίαν, οὐκ εἶξεν, οὐδὲ ἀφίκετο, ἕως αὐτὸν ὁ χρόνος καὶ οἱ συνήθεις τοῦτο πολλάκις ἐδίδαξαν. Postquam magnus Flauianus magno Dei gregi pastor est ordinatus, & viri (*Macedonii*) virtutem cognouit, prædicabatur enim & per omnium ora ferebatur, de montis illum vertice per speciem obiectæ accusationis abduxit, & sub mysticum sacrificium altari admouit, coaptauitque in numerum sacerdotum. Cumque peracta liturgia hoc illi quidam indicasset, ignorabat enim prorsus, quid egisset, primum quidem conuiciis verbisque asperis proscidit vniuersos: deinde arrepto baculo, quo innixus propter senium incedebat, pontificem ipsum, & alios qui aderant, insequutus est, ordinationem hanc ratus montis verticem sibi optatumque habitationem erepturam. Sed tum quidem sic indignantem ægre tandem amici quidam sedauerunt. Expleto autem hebdomadis circulo, cum rediisset dies dominicus, iterum euocat illum magnus Flauianus, rogatque vt celebritati cum ipsis intersit. Tum ille ad eos qui venerant, An vobis, ait, non sufficiunt, quæ iam acta sunt, sed iterum me presbyterum creare vultis? Et respondentibus illis, fieri non posse, vt bis eadem fiat manuum impositio, non acquieuit, nec profectus est, donec illum tempus & familiares hoc sæpius edocuerunt.

animum

animum inducunt. Quamquam posterioribus temporibus hæc regula neglecta est, vti ZONARAS (n) de ecclesia *græca* queritur, & HABERTVS (o) non potest, quin id æque lugeat in *latina*; prisca tamen ecclesia in legibus obseruandis accuratior fuit, vix vllum vmquam vel episcopum vel inferiorem aliquem clericum ordinans, quin eos certæ cuidam diœcesi addiceret, ex qua sine consensu superiorum in aliam transferri non poterant.

§. IV.

Nulli episcopo alienum clericum, nisi consentiente eius episcopo, licebat consecrare.

Tertio: Alia hinc circa ordinationes enata est regula, vt nulli episcopo ordinare vel admittere in ecclesiam suam clericum quempiam liceret, qui ad aliam spectaret ecclesiam, sine istius episcopi consensu, cui antea addictus fuerat. Concilia [p] seueram hac de re in decretis suis sententiam pronuntiant; in-

---

(n) Zonar. not. in conc. Chalced. c. VI. *ὥσπερ νῦν ἕκαστον τῶν ἀρχιερέων τῆσδε τῆς πόλεως ἐπίσκοπον ὁ χειροτονῶν αὐτὸν προβληθῆναι λέγει, οὕτως τὸ παλαιὸν πᾶς χειροτονούμενος τῆς δε τῆς ἐκκλησίας ἱερεύς, ἢ διάκονος, ἢ κληρικὸς ἁπλῶς ὠνομάζετο, εἰ καὶ νῦν τοῦτο πάντη καταπεφρόνηται.* Vt nunc dierum quemlibet antistitum certæ cuiusdam ciuitatis episcopum, qui eum ordinat, promoueri dicit, sic quicumque olim ordinibus insignitus esset, certæ cuiusdam ecclesiæ sacerdos, diaconus, clericusue (*quamuis hæc postea tota ratio sit neglecta*) simpliciter nuncupabatur.

(o) Habert. archierat. ad can. VI. Chalced. p. 351. Hanc ecclesiæ legem ac disciplinam antiquam esse, recte in eum canonem Zonaras animaduertit, *εἰ καὶ νῦν τοῦτο πάντη καταπεφρόνηται*, *quamuis*, inquit, *ea nunc plane in contemtum abierit*, quod nobis peræque lugendum est.

(p) Conc. Carth. III. c. XXI. (tom. II. p. 1170.) Vt clericum alienum, *nisi concedente eius episcopo*, nemo audeat vel retinere vel promouere in ecclesia sibi credita.

Conc. Chalced. c. XX. (tom. IV. p. 766) *Κληρικοὺς εἰς ἐκκλησίαν τελοῦντας, καθὼς ἤδη ὡρίσαμεν, μὴ ἐξεῖναι εἰς ἄλλης πόλεως τάττεσθαι ἐκκλησίαν κ. τ. λ.* Clericos in ecclesiis ministerio fungentes, quemadmodum iam statuimus, *non licere in alius ciuitatis ecclesia ordinari.*

Conc. Arausian. I. c. VIII. (tom. III. p. 1449.) Si quis alibi consistentem clericum ordinandum putauerit, prius definiat, vt eum ipso habitet. Sic quoque *non sine consultatione eius episcopi, cum quo ante habitauit*, eum, qui fortasse non sine caussa diu ab alio ordinatus non est, ordinare præsumat.

 primis

primis magnum illud concilium *Nicænum* [q], *Sardicense* (r) & *Arelatense* secundum [s] vniuersas eiusmodi ordinationes vanas & irritas declarant. Concilium *Carthaginense* [t] primum ad ipsos etiam laicos, ad aliam ecclesiam spectantes, istam prohibitionem extendit. Sic enim statuit: *Non debere clericum alienum ab aliquo suscipi sine litteris episcopi sui, neque apud se retinere, nec laicum vsurpare sibi de plebe aliena, vt eum ordinet sine conscientia eius episcopi, de cuius plebe est.* Quarum legum hæc erat ratio, quod quilibet episcopus peculiare aliquod & proprium ius in vniuersum dioeceseos suæ clerum ac populum habere credebatur; atque ad pacem & bonum ordinem in ecclesia custodiendum apprime faciebat, tales regulas tueri atque obseruare. Tantum in ecclesia *Africana* episcopus *Carthaginensis* hac in re quodam gaudebat priuilegio, quia exarchus & primas omnium prouinciarum *Africanarum* erat. Ex antiqua enim consuetudine, canone quodam concilii *Carthaginensis* tertii [u], qui codici *Africano* [vv] etiam

(q) Conc. Nic. c. XVI. (tom. II. p. 36.) Εἰ τολμήσειέ τις ὑφαρπάσαι τὸν ἐν τῷ ἑτέρῳ διαφέροντα, καὶ χειροτονῆσαι ἐν τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ, μὴ συγκατατιθεμένου τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, οὗ ἀνεχώρησεν ὁ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενος, ἄκυρος ἔστω ἡ χειροτονία. Si ausus fuerit quispiam eum, qui ad alium pertinet surripere, & in ecclesia, *non consentiente proprio episcopo*, a quo recessit, qui in canone censetur, *irrita sit ordinatio*,

(r) Conc. Sardic. c. XV. (tom. II. p. 640) Εἴ τις ἐπίσκοπος ἐξ ἑτέρας παροικίας βουληθῇ ἀλλότριον ὑπηρέτην, χωρὶς τῆς συγκαταθέσεως τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, εἴς τινα βαθμὸν καταστῆσαι, ἄκυρος καὶ ἀβέβαιος ἡ κατάστασις ἡ τοιαύτη νομίζοιτο. Si quis episcopus ex alia parochia velit alienum ministrum *sine consensu proprii episcopi* in aliquo gradu constituere, *irrita & infirma eiusmodi constitutio* existimetur.

(s) Concil. Arelat. II. c. XIII. (tom. IV. p. 1012.) Quod si, aliquo commorationis tempore, *inuito episcopo suo*, in aliena ecclesia habitans, ab episcopo loci clericus fuerit ordinatus, *huiusmodi ordinatio irrita* habeatur.

(t) Conc. Carth. I. c. V. (tom. II. p. 1824.)

(u) Conc. Carth. III. c. XLV. (ibid. p. 1176.) Fuit semper hæc licentia huic sedi, vnde vellet, & de cuius nomine fuisset conuentum, pro desiderio cuiusque ecclesiæ ordinare episcopum.

(vv) Cod. can. Afric. c. LV. (ibid. p. 1078.) Περὶ τοῦ ἐξεῖναι τῷ ἐπισκόπῳ Καρχηδόνος, ὅθεν θέλει, κληρικὸν χειροτονεῖν. Vt Carthaginensi episcopo, vnde voluerit, clericum liceat ordinare. ibid p. 1079. b. Ἀεὶ ὑπῆρξεν ἡ αὐθεντία αὕτη τῷ θρόνῳ τούτῳ, ὅθεν ἤλθε, (ἤθελε) καὶ περὶ οὐδήποτε προετράπη ὀνόματος κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἑκάστης ἐκκλησίας ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπον. Fuit semper hæc licentia &c. vid. not. (u).

insertus

inſertus eſt, confirmata epiſcopo *Carthaginenſi* ex alia eccleſia clericum aliquem adſumere, eumque in eccleſiæ cuiusdam, iurisdictioni ſuæ ſubiacentis, miniſterium ordinare licitum erat. Enimuero exceptio in ſpeciali ipſius caſu regulam in reliquis omnibus confirmat.

§. V.

Nulli epiſcopo permiſſum erat, vt in aliena diœceſi aliquem ordinaret.

Quarto: Alia regula ad ſeruandum bonum ordinem hac in re erat, vt quilibet epiſcopus in ſua ipſius eccleſia ſe contineret, nec ſibi poteſtatem in aliena diœceſi quempiam ordinandi arrogaret. Ita concilium *Antiochenum* [x] & ſic dicti *canones apoſtolici* [y] præcipiunt, *ne quis epiſcopus audeat extra ſuos fines facere ordinationes in vrbibus & pagis ei non ſubiectis.* AVGVSTINVS huic regulæ inſiſtere neceſſe habebat, quum ciues *Hipponenſes Pinianum* etiam inuitum ab ipſo ordinari vellent presbyterum, minitantes, ſi id facere detrectaret, ſeſe alium poſtulaturos epiſcopum, a quo ordinaretur. AVGVSTINVS illis indicabat [z], ab alio epiſcopo in eccleſia ſibi tradita, niſi ſe interrogato ac permittente, eum ordinari haud poſſe; & quum promiſſione de illo inuito non ordinando detineretur, ſe a promiſſi fide non poſſe deflectere, nec permittere, vt ab alio epiſcopo ordinaretur. *Epiphanius*, teſte SOCARATE [a], diaconum in diœceſi *Chry-*

(x) Conc. Antioch. c. XXII. (tom. II. p. 572.) Ἐπίσκοπον μὴ ἐπιβαίνειν ἀλλοτρίᾳ πόλει τῇ μὴ ὑποκειμένῃ αὐτῷ, μηδὲ χώρᾳ τῇ αὐτῷ μὴ διαφερούσῃ ἐπὶ χειροτονίᾳ τινὸς, μηδὲ καθιςᾶν πρεσβυτέρους, ἢ διακόνους, εἰς τόπους ἑτέρῳ ἐπισκόπῳ ὑποκειμένους, εἰ μὴ ἄρα μετὰ γνώμης τοῦ οἰκείου τῆς χώρας ἐπισκόπου. εἰ δὲ τολμήσειεν τις τοιοῦτο, ἄκυρον εἶναι τὴν χειροτονίαν, καὶ αὐτὸν ἐπιτιμίας ὑπὸ τῆς συνόδου τυγχάνειν. Epiſcopus in alienam ciuitatem, quæ ei ſubiecta non eſt, non adſcendat, nec in regionem quæ ad eum non pertinet, ad alicuius ordinationem, *nec presbyterum vel diaconum conſtituat in locis alii epiſcopo ſubiectis*, niſi cum voluntate proprii illius regionis epiſcopi. Si quis autem tale quid auſus fuerit, infirma ſit ordinatio & ipſe a ſynodo puniatur.

(y) Can. apoſt. c. XXXV. ἐπίσκοπον μὴ τολμᾷν ἔξω τῶν ἑαυτοῦ ὅρων χειροτονίας ποιεῖσθαι εἰς τὰς μὴ ὑποκειμένας αὐτῷ πόλεις καὶ χώρας.

(z) Aug. epiſt. CCXXV. ad Albinam. Dicebam ego, quibus poteram, qui ad nos in abſidem honoratiores & grauiores adſcenderant, nec a promiſſi fide me poſſe dimoueri, *nec ab alio epiſcopo in eccleſia mihi tradita, niſi me interrogato ac permittente, poſſe ordinari.*

(a) Socrat. lib. VI. c. XII. Προσορμίσας τῷ ἐπὶ Ἰωάννου μαρτυρίῳ. ἀπέχει δὲ τοῦτο ἐπτὰ

ſoſtomi

ſoſtomi Conſtantinopolitana ordinare auſus fuerat: *Chryſoſtomus* vero ei dicebat, quod contra regulas egiſſet, dum in eccleſiis iurisdictioni ſuæ non ſubiectis ordinationem feciſſet. Quod ipſum oſtendit, fuiſſe hanc vniuerſalem legem, quæ tam in orientalibus, quam occidentalibus eccleſiis inualuerit. Et ſecundum eandem regulam omnes metropolitani cum epiſcopis ſuis prouincialibus ſuæ ipſorum prouinciæ adligati erant, nec vllum epiſcopum in alia prouincia poterant ordinare, niſi ab iſtius prouinciæ epiſcopis, vt ſibi ſubſidio venirent, inuitati. Quæ regula in concilio generali *Conſtantinopolitano* [*b*] ſtatuta & in concilio *Epheſino* [*c*] confirmata fuit, occaſione controuerſiæ inter eccleſias *Cypricas* & patriarcham *Antiochenum* ortæ, vtpote qui poteſtatem ordinandi in his eccleſiis ſibi ſtudebat adſerere, quod autem illius ſtudium reiiciebatur, propterea quod extra eius diœceſin ſub alius iurisdictione eſſent conſtitutæ. Sed vero obſeruandum eſt, has regulas de ordinariis caſibus, pacis & concordiæ inter eccleſiæ antiſtites conſeruandæ gratia, factas eſſe, vnoquoque interim in ſuo ipſius circuitu res ſuas agente & fines ac limites, quibus eum leges circumſcripſerant, tuente. Alias enim, vti antehac oſtendimus [*cc*], quilibet epiſcopus vniuerſæ catholicæ eccleſiæ erat epiſcopus, & hoc intuitu ordinandi, aliosue officii epiſcopalis actus in quacumque mundi parte, neceſſitate atque extraordinaria occaſione ita

σημεῖα τῆς πόλεως, καὶ ἐξελθὼν τῆς νεὼς, σύναξιν τε ἐπιτελέσας καὶ διάκονον χειροτονήσας αὖθις εἰς τὴν πόλιν εἰσέρχεται. Qui (Epiphanius) cum ad baſilicam S. Ioannis appuliſſet, quæ ſeptem paſſuum millibus ab vrbe diſtat, mane egreſſus, collectam ibi celebrauit: & *ordinato diacono* ciuitatem ingreſſus eſt. c. XIV. Παρὰ κανόνας πράττεις πολλὰ, ὦ Ἐπιφάνιε, πρῶτον μὲν χειροτονίαν ἐν ταῖς ὑπ' ἐμὲ ἐκκλησίαις ποιησάμενος κ. τ. λ. Multa contra regulas agis, o Epiphani, qui primum quidem *in eccleſiis ſub diſpoſitione mea conſtitutis ordinationem feceris* &c.

(*b*) Conc. Conſtant. c. II. (tom. II, p 947.) Ἀκλήτους ἐπισκόπους ὑπὲρ διοίκησιν μὴ ἐπιβαίνειν ἐπὶ χειροτονίαις, ἢ τισιν ἄλλαις οἰκονομίαις ἐκκλησιαστικαῖς. *Non vocati epiſcopi vltra diœceſin ne tranſeant ad ordinationem* vel aliquam aliam adminiſtrationem eccleſiaſticam.

(*c*) Concil. Epheſ. act. VII decret. de epiſc. Cypr. (tom. III, p 801) Vid. lib. II. c. XVII. §. IX not. (g) vol I. p. 244.

(*cc*) Lib. II. c. V. vol. I. p. 111. ſeqq.

fe-

ferente, peragendi habebat auctoritatem. Quemadmodum *Athanasius* & *Eusebius Samosatensis Arianæ* hæresis longe lateque dominantis tempore fecerunt, ordinantes episcopos & presbyteros in quacumque prouincia vel diœcesi, (licet cum littera huius legis id pugnaret,) eum quidem in finem, vt fides catholica & orthodoxorum hominum successio conseruaretur. Vt adeo hæc regula tantummodo fuerit pro communibus & ordinariis casibus. Et in *Cypro*, EPIPHANIO testante [*d*], hæc regula plane non fuit obseruata, sed quiuis episcopus in quacunque alia diœcesi ordinabat, prout necessitas hoc requireret, & id quidem caritatis vinculis minime ruptis. Nam generalem quamdam veniam sibi inuicem indulserant, vt, quemadmodum ecclesiæ istius prouinciæ omnium maxime expediret, eiusmodi libertate inter se se mutuo vterentur; etsi priuilegia sua aduersus omnium peregrinarum sedium & speciatim *Antiochenæ* inuasiones strenue tuebantur.

§. VI.

Quatuor solemnium temporum ordinationis origo.

Proxime nunc in hoc negotio considerandum est tempus & locus ordinationis. De tempore varie potest institui quæstio I. An ecclesia antiquitus certa & statuta ordinationis tempora habuerit, vti nunc quatuor tempora per annum habet? II. An dies dominicus semper fuerit ordinationi constitutus? III. An ordinationes semper ad matutinam liturgiam fuerint adligatæ? Ad *primam quæstionem* quod attinet, non liquet, ecclesiam ante sæculum quartum certa anni tempora ordinationi statuisse. HABERTO enim recte obseruante [*e*], vsitatius tum erat, singulos ordinare, prout cuiusque ecclesiæ necessitas postulabat. LEO [*f*] quidem papa *ieiunia quatuor temporum*, quæ apud nos in *Britannia* nunc vulgo dicuntur *Ember-vveeks*, ab apostolica deriuat traditione. At vero, vti PAGIVS [*g*] & QVESNEL-

---

(*d*) Epiph. ep. ad Ioan. Hierosolym. tom. II. p. 313. Multi episcopi communionis nostræ presbyteros in nostra ordinauerunt prouincia. cætera.

(*e*) Habert. archierat. part. VIII. obseruat. IV. p. 130. Tunc *singuli, & quidem rari*, non vero tam multi ac hodie, *ordinabantur*.

(*f*) Leo serm. II. de ieiun. Pentecost. p 77. Item serm. IX. de ieiun. 7. mensis, siue de ieiunio quatuor temporum p. 88. it. serm. VII.

(*g*) Pagi critic. in Baron. ann. LXVII. n. XV. Per canones, inquit Quesnellus, nil ali-

LVS [*h*] in animaduersionibus in hunc auctorem obseruant, nihil ei familiarius est, quam legem apostolicam appellare, quæ ipse vel in sua ipsius ecclesia vsitata, vel in *Damasi* & *Siricii*, antecessorum suorum decretis sancita inuenit. Vt adeo, quum omnes ante LEONEM auctores hac de re sileant, illius auctoritate valde niti haud possimus. Accedit, quod ne semel quidem indicet, ieiunia ista statutorum & solemnium ordinationis temporum intuitu, sed ex alia quadam generaliore ratione, fuisse indicta. Adeoque certum non est, ecclesiam tunc, quum LEO scriberet, ann. CCCCL. vlla fixa ordinationis tempora habuisse. Et in sæculis antegressis non habuisse magis liquet. De episcopis enim certum est, ecclesiam eorum ordinationi certum tempus non præstituisse; sed simul ac episcopus aliquis mortuus esset, alius in eius locum omni adhibita festinatione eligebatur atque ordinabatur;& in quibusdam locis secundo vel tertio die ab eius obitu hoc fiebat, quemadmodum iam antea [*hh*] ostendimus. De presbyteris & diaconis aliisque hisce inferioribus itidem manifestum est, quod in tribus prioribus sæculis quouis tempore ordinati fuerint, prout res ecclesiæ id exegit. *Cyprianus Aurelium* lectorem ipsis calendis *decembribus* ordinauit, quemadmodum PEARSONIVS [*i*] secundum criticas supputandi regulas iudicat, & *Optatum* hypodiaconum mense *augusto* [*k*]; quo-

ad Leo intelligit, quam regulam ecclesiasticam solo vsu & traditione ecclesiastica firmatam, quomodo sæpius vsurpare videtur. - - - Familiare est Leoni, vt cum de apostolica traditione sermonem habet, de ea loquatur, quam ab apostolo Petro ecclesiæ Romanæ relictam putabat. Ea vero ex b. Petri traditione descendere existimauit, quæ & olim obseruata & decretis sancita inueniebat eorum ecclesiæ suæ pontificum, quorum monumenta superarant illa ætate.

(*h*) Quesnell. ap. Pagium vid. not. antec.

(*hh*) Lib. II. c. XI. §. II. volum. I. p 157. 158.

(*i*) Pearson. annal. Cyprian. ann. CCL. n. XX. p. 25. (p. 20. edit. Amstelod. MDCC.) Mense decembri ineunte, Cyprianus cum collegis suis, inconsulto clero suo, Aurelium confessorem ordinauit lectorem, & quidem vt opinor, ipsis calendis decembribus. cætera.

(*k*) Pearson. ibid. n. XV. *Scripsit epistolam XXVII. mense Augusto* ineunte ad clerum Romanum. Scripsit etiam eodem tempore ad Moysem & Maximum reliquosque confessores Romæ in carcere constitutos epistolam XXVIII. - - Vt autem hæ litteræ solemniter, iuxta morem ecclesiæ, mitterentur; Cyprianus *fecit lectorem Saturum & hypodiaconum Optatum* confessorem, easque per eosdem misit, cuius rei statim clerum suum certiorem fecit epistola XXIX.

rum

rum neutrum solemne ordinationis tempus fuit. *Paulinus*, qui sæculo quarto vixit, die nati seruatoris memoriæ sacro ordinatus est, vti ipse [*l*] nos facit certiores. Neque tamen is vnus ex quatuor diebus fuit, quos deinceps stata ordinationis tempora fecerunt. *Pontificale Romanum* sub nomine DAMASI in plerorumque episcoporum vitis memorat, quas in prouincia *Romana* episcoporum, presbyterorum & diaconorum ordinationes per totam quisque vitam suam fecerint; & ordinationes semper mense *decembri* factæ dicuntur. Quod ipsum, si liber iste magnæ cuiusdam auctoritatis esset, probaret, vnum fixum ordinationis tempus *Romæ* fuisse; non quatuor. Sed huius libri fides, fateor, nulla ratione primorum sæculorum historiæ innititur, quia multo recentioris æui est, quam quidem inscriptio præ se fert. Et auctor fortassis de rebus vetustis loquitur ex sui ipsius temporis consuetudine, vbi vnum ex his quatuor temporibus in vsum exiit: quod ante tempus *Simplicii* an. CCCCLXVII. factum videtur. *Liber* enim *pontificalis* in vita eius [*m*] *decembri* addit *februarium*; quemadmodum hoc etiam in vita *Gelasii* facit. Et in decreto quodam *Gelasii* [*n*] quinque tempora ordinationi præstituuntur. Dicitur enim ibi: *Ordinationes presbyterorum & diaconorum nisi certis temporibus & diebus exerceri non debent, id est, quarti mensis ieiunio, septimi, & decimi, sed & etiam quadragesimalis initii ac mediana quadragesimæ die, sabbathi ieiunio circa vesperam nouerint celebrandas.* AMALARIVS FORTVNATVS [*o*] mutationis tempore *Simplicii* factæ meminit, cum *Primi apostolici*, inquit, *semper in decembrio mense, in quo natiuitas domini nostri Iesu Christi celebratur, consecrationes ministrabant vsque ad Simplicium, qui fuit a Petro quadragesimus nonus. Ipse primus sacrauit in Februario.* Quod ille sine dubio ex ante memoratis locis *libri pontificalis* adsumsit, quippe qui interdum de vno, interdum vero de duobus solemnibus tempo-

(*l*) Paulin. ep. VI. ad Seuer. p. 101. *Die Domini, quod nasci carne dignatus est*, repentina vi multitudinis - - *presbyteratu initiatus sum.*

(*m*) Pontifical. vit. Gelas. (tom. IV. conc p. 1055.) Hic *fecit ordinationes* duas in vrbe Roma per *menses februarium & decembrem*, presbyteros triginta duos, diaconos duos, episcopos per diuersa loca numero sexaginta septem.

(*n*) Gelas. ep. IX. ad episc. Lucaniæ c. XI. al. XIII. (ibid. p. 1191.)

(*o*) Amalar. de offic. eccles. lib. II. c. I. (Bibl. SS. patr. tom. VI. p. 927. edit. Paris. MDLXXXIX.)

ribus ordinationis, numquam vero de quatuor, loquitur. Quod argumento eſt, quatuor iſta nondum fuiſſe conſtituta, quum liber ille conficeretur, qui cum interpolatione, quam nunc habet, non niſi poſt *Iuſtiniani* tempora exſtitit, vti virorum doctorum concordans eſt opinio. Atque adeo ampliori aliorum diſquiſitioni id relinquimus, an vlla eiusmodi ſtatuta ordinationis tempora, cuiusmodi hi auctores memorant, quatuor vel quinque, prioribus ſæculis in eccleſia *Romana* fuerint. In aliis eccleſiis de nullo relatum legimus, ſed exempla producta contrarium potius demonſtrant. Studioſus huius rei lector plura iſtiusmodi exempla alia in promtu facile habebit, ex quibus colligi poterit, tempora ordinationis prioribus quatuor ſæculis non fuiſſe certa & ſtata, ſiquidem nullus antiquus ſcriptor intra hoc intervallum vllam eorum mentionem iniicit. Quocirca neceſſe haud eſt, vt cum BARONIO [p] & BELLARMINO [q] *ieiunia quatuor temporum* apoſtolicæ traditioni adſcribamus, ſed ſufficit, de iis loqui tamquam vſitato eccleſiæ more, qui eccleſiaſtica inſtitutione, aliquot ſæculis poſt facta, fundetur.

§. VII.

Ordinationes quolibet hebdomadis die indiſcriminatim factæ per tria priora ſæcula.

Idem ad *ſecundam quæſtionem* reſponderi oportet, an dies dominicus ſemper fuerit dies ordinationis? Manifeſtum eſt, quod per tria priora ſæcula haud fuerit. PAGIVS [r] enim ante *Con-*

(p) Baron. ann. LVII. n. CCIX. Ipſa *quatuor anni temporum ieiunia*, quæ in eccleſia ſeruari ſolent, *ex apoſtolica inſtitutione* ſumſiſſe principium, ſanctus Leo abſque vlla dubitatione confirmat. cætera.

(q) Bellarm. de verbo Dei non ſcripto lib. IV. c. III. p. 206 (p. 67. H. edit. Colon. MDCXV. (Sextum mendacium eſt: *Calixtus ieiunia quatuor temporum inſtituit, ergo falſum eſt, quod ſint ex apoſtolica traditione.* Mendacium eſt, quod Calixtus omnia inſtituerit quatuor temporum ieiunia. Ipſe enim in epiſt. 1. dicit, ſe tantum addidiſſe vnum ieiunium ad tria, quæ antea erant. Quocirca quod ſanctus Leo ſermon. II. de ieiunio Pentecoſtes, & ſerm. VIII. de ieiunio ſeptimi menſis dicit, illa ieiunia eſſe ex apoſtolica traditione, non pugnat cum decreto Calixti.

(r) Pagi critic. in Baron. ann. LXVII. n. XIV. edit. Pariſ. MDCLXXXIX. (n. XVIII. edit Antuerp MDCCV.) Ante conſtitutam a Conſtantino magno eccleſiæ pacem, pontificum Romanorum ordinationes quocumque die indiſcriminatim peractæ. Hinc regulam tertiæ eccleſiæ ſæculo tot exemplis comprobabimus, vt ea in dubium reuocari minime poſſit. In martyrologio Hieronymiano ad diem

ſtantini

ſtantini magni tempora ipſorum pontificum *Romanorum* ordinationes quocumque hebdomadis die indiſcriminatim peractas, & ſæculo demum quarto diem dominicum aliosque dies feſtos ſolemniores ordinationibus præſtitutos eſſe, firmiſſimis argumentis & rationibus, ex certiſſimis chronologiæ regulis petitis, exemplisque contra PAPEBROCIVM comprobauit. Vt ita, quum LEO papa [s] ordinationes, alio quam dominico die factas, canonibus & patrum traditioni contrarias dicit, de ſui temporis conſuetudinibus loqui, vt antea, intelligendus ſit; ſi modo id moris tum fuit, cum LEO vixit. Datur enim ratio dubitandi de auctoritate epiſtolarum vel LEONIS, vel GELASII, qui non longe poſt vixit. GELASIVS [t] enim, ordinationes presbyterorum ac diaconorum ſabbathi ieiunio circa veſperam celebrandas eſſe dicit. Vt adeo vel alterutram harum epiſtolarum ſpuriam eſſe, vel conſuetudinem in vno eodemque ſæculo in eccleſia *Romana* variaſſe, neceſſe ſit.

§. VIII.

Cærimonia iſta tempore oblationis in ſacris matutinis peragi ſolita.

GELASIVS, fateor, in hac decreti ſui parte ſingularis eſt, ordinationes circa veſperam fieri iubens. Etſi enim veteres non ſemper certo cuidam diei anni vel certo cuidam diei hebdomadis præciſe inhærebant; accuratius tamen tempus diei obſeruabant, vt ordinationes durante cultu Dei matutino peragerent. Hæc antiquiſſima eccleſiæ regula fuit, vti ex iis, quæ *Nouatiano* obiectata fuere, condiſcere poſſumus, quod videlicet inter alia minus legitime facta *ὥρα δεκάτῃ*, *hora decima*, ſiue *quarta pomeri-*

XXVIII. Decembris legitur: *Romæ Felicis & Bonifacii epiſcopi de ordinatione*; quæ vltima verba a librario corrupta & poſita loco iſtorum: *Epiſc. dies ordinationis*, id eſt, *epiſcoporum*. Nam in martyrologiis aliquando legitur: *Ordinatio N. epiſcopi* vel *epiſcopatus N.* vel *natale epiſcopatus N.* vel *natale cathedræ*; id eſt, S. Petri Anthiochiæ. Quare S. Felix huius nominis primus anno centeſimo ſexageſimo nono die viceſima octaua menſis decembris, quæ in feriam tertiam incidebat, ordinatus eſt. Mitto alia exempla ſuis locis adducenda. Poſt itaqua tria priora eccleſiæ ſæcula in morem inductum, vt ordinationes tam Romanorum pontificum, quam cæterorum epiſcoporum, diebus dominicis vel feſtis ſolemnioribus peragerentur.

(s) Leo ep. LXXXI. ad Dioſcorum c. I. tot. (tom. III. conc. p. 1374. 1375.)

(t) Gelaſ. ep. IX. ad epiſcop. Lucan. c. XI. vid. not. antec. (n) in textu, pag. 179.

diana, eaque minus canonica, ordinatus fuerit, quemadmodum CORNELIVS [u] in epiſtola ſua ad *Fabianum* huius rei eum incuſat. Concilium *Laodicenum* in definiendo tempore multo adhuc accuratius eſt, cum dicit, non oportere ordinationes ſub conſpectu audientium & catechumenorum [w], ſed tempore oblationis, celebrari. Cuius rei ratio fuit, vt ordinatus eo tempore, quo ipſius ordinatio fieret, vel conſecrare vel certe participare ſacram euchariſtiam poſſet. Hinc THEODORETVS de *Macedonii* anachoretæ loquens ordinatione, eam [x] τῆς μυστικῆς ἱερουργίας προκειμένης, myſtici ſacrificii, hoc eſt, ſacræ ſynaxeos tempore factam, dicit. Atque ita EPIPHANIVS *Pauliniani*, fratris *Hieronymi*, ordinationem repræſentat [y], quem presbyterum ordinauit, quum in ſanctis ſacrificiis ad altare miniſtraret. Sed hoc de tribus ſuperioribus epiſcoporum, presbyterorum & diaconorum ordinibus præcipue, ſi non ſolum, intelligendum eſt: de reliquis enim perinde erat, quo tempore ordinarentur, dummodo id in eccleſia, durante quadam diuini cultus parte, fieret.

§. IX.

Eccleſia vnicus legitimus ordinationis locus.

Enimuero extra eccleſiam nulla ordinatio legitime fieri poterat. Quamquam hoc diſcrimen ſuperiores inter & inferiores ordines intercedebat, vti iſti intra ſanctuarium ſeu partem altaris, hi autem extra eam conferrentur; in hoc tamen

(u) Ap. Euſeb. lib. VI. c. XLIII. p. 198. Οὓς παραγενομένους ἅτε δὴ ἀνθρώπους ἁπλουστέρους περὶ τὰς τῶν πονηρῶν μηχανάς τε καὶ ῥᾳδιουργίαν, συγκλεισθέντας ὑπό τινων ὁμοίων αὐτῷ τεταγμένων ἀνθρώπων, ὥρᾳ δεκάτῃ μεθύοντας καὶ κραιπαλῶντας, μετὰ βίας ἠνάγκασεν εἰκονικῇ τινι καὶ ματαίᾳ χειρεπιθεσίᾳ ἐπισκοπὴν αὐτῷ δοῦναι. Qui quum aduenissent homines ſimplicioris ingenii, nec in his perditorum hominum artibus ac fallaciis ſatis triti, eos ille a quibusdam ſui ſimillimis, quos ad id comparauerat, incluſos *hora decima* temulentos & crapula oppreſſos, adumbrata quadam & inani manuum impoſitione epiſcopatum ſibi tradere per vim coëgit.

(w) Conc. Laodic. c. V. (tom. I, p. 1497.) Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὰς χειροτονίας ἐπὶ παρουσίᾳ ἀκροωμένων γίνεσθαι.

(x) Theodoret. hiſtor. relig. c. XIII. vid. ſupra §. III. not. (m) pag. 173.

(y) Epiphan. ep. ad Ioan. Hieroſol. (tom. II p. 313. a.) *Cum miniſtraret in ſanctis ſacrificiis*, rurſus cum ingenti difficultate tento ore eius *ordinauimus presbyterum* & iiſdem verbis, quibus antea ſuaſeramus, impulimus, vt ſederet in ordine presbyterii.

vtrique

vtrique conueniebant, vt ecclesia esset locus proprius creandi omnes istos ordines, qui in ecclesiastico quopiam officio versarentur. Quocirca GREGORIVS NAZIANZENVS [z] merito exprobrat *Maximo Cynico*, qui in sedem *Constantinopolitanam* ipse se intruserat, quod exclusus ecclesia in ædibus cuiusdam aulœdi ordinatus fuerit. Quod *Vrsino* etiam, in sedis *Romanæ* petitione cum *Damaso* concurrenti, obiectabatur, quod non in ecclesia [a] sed in obscuro quodam loco basilicæ, cui nomen *Sicinæ*, ordinatus esset.

§. X.

Ordinatio flexis coram altari genibus recepta.

Quod ad ritus in ipso ordinationis actu vsitatos attinet, præter id, quod antea nobis notatum fuit, vbi de quolibet ordine speciatim loquuti sumus, æquum fuerit, generatim de illis nonnulla obseruare. Primum quidem, quod episcoporum, presbyterorum ac diaconorum ordinationes flexo ante altare vtroque poplite recipi consueuerint. Ita auctor qui sub nomine DIONYSII [b] delitescit, rem repræsentat in libro de *hierarchia ecclesiastica*. Et THEODORETVS [c] eiusdem rei tamquam con-

(z) Nazianz. Carm. de vit. (tom. II. p. 15.)
Εἰς γὰρ χοραύλου λυπρὸν οἰκητήριον
Ἀχθέντες οἱ σεμνοί τε καὶ Θεῷ φίλοι,
Λαοῦ τ' ἔχοντες τῶν ἀποβλήτων τινάς,
Κυνῶν τύπουσι τὸν κάκιστον ποιμένα
Κείραντες, οὐ δήσαντες, οὐδὲ σὺν βίᾳ·
Κύων γὰρ ἦν πρόθυμος εἰς τὰ κρείσσονα.
Namque *in chorauli sordidam ingressi domum*,
Graues, superno & Numini cari viri,
Ac quosdam habentes fæce de vulgi infima,
Cane resecta præsulem signant coma
Nequissimum, haud vi, nec ligatum, nam canis
Ad summa quæque promtus ac feruens erat.

(a) Socrat. lib. IV. c. XXIX. χειροτονεῖται οὐκ ἐν ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ἐν ἀποκρύφῳ τόπῳ τῆς βασιλικῆς, καὶ ἐπικαλουμένης Σικίνης.

(b) Dionys. de hierarch. eccles. c. V. contempl. III. §. 2. p. 364. §. 8. p. 368. 369. (tom. I. edit. Antuerp. MDCXXXIIII)

(c) Theodoret. lib. IV. c. XV. Πάντων τὸν Ἀντίοχον ψηφισαμένων τοῦ θείου διάδοχον, καὶ παρὰ τὴν ἱερὰν τράπεζαν ἀγαγόντων τε καὶ κλίναι βιασαμένων τὰ γόνατα

sueti

fueti ritus meminit, quando de episcopi cuiusdam ordinatione loquens, eum ad sacram mensam adductum & genua flectere vi coactum esse, dicit.

§. XI.

Ad impositionem manuum & preces data.

Deinde ipse ritus conferendi ordines superiores semper fiebat cum impositione manuum & precibus. Id quod ex HIERONYMO [*d*] patet, quando ait, χειροτονία, *id est ordinatio clericorum, non solum ad imprecationem vocis, sed ad impositionem completur manus: ne scilicet vocis imprecatio clandestina clericos ordinet nescientes.* GREGORIUS quidem NYSSENUS [*e*] miram nobis historiam de ordinatione *Gregorii Thaumaturgi* refert, quem *Phadimus* ecclesiæ *Amasæensium* episcopus solis precibus sine manuum impositione ordinauit: aberat enim fuga in solitudinem ordinationem euitaturus: quo non obstante *Phadimus* ecclesiæ *Neo-Cæsareensis* episcopum eum consecrauit, quod munus postea suscepit. Sed ex viri cuiusdam docti [*f*] coniectura verosimillimum est, quod aliam habuerit ordinationem; sin minus, hæc actio singulare aliquod exemplum, communi regulæ & stabilito ecclesiæ ordini contrarium, haberi debet. *Græci* hanc manus impositionem & χειροτονίαν & χειροθεσίαν appellant, vti in canonibus concilii *Nicæni* [*g*] & *Chalcedonensis* videre est. Nonnum-

κ. τ. λ. Cum vniuersi Antiochum successorem patrui elegissent, & ad sacram mensam (i. e. altare) eum adducerent, & *genua flectere* cogerent, cætera.

(*d*) Hieron. lib. XVI. in Iesai. c. LVIII. p. 265. edit. Basil. MDLXV. (tom. V. p. 184 G. edit. Francof. MDCLXXXIV.)

(*e*) Nyssen. vit. Greg. Thaum. (tom. III. p. 544.) *Ὁ Φαίδιμος - ἀντὶ χειρὸς ἐπάγει τῷ Γρηγορίῳ τὸν λόγον ἀφιερώσας τῷ Θεῷ τὸν σωματικῶς οὐ παρόντα.* Phædimus loco manus impositionis Gregorio adhibet sermonem, Deo consecrans eum, qui corpore coram non adesset.

(*f*) Caue histor. litterar. vol. I. p. 94. edit. Lond. (p. 82. edit. Geneu. MDCCXX.) A Phædimo Amaseæ antistite Neo-Cæsareæ episcopus ordinatur, modo plane mirabili & hactenus inaudito. Cum enim Gregorius in solitudinem secesserat, ne a philosophiæ studiis distraheretur animus, & vt Phædimi consilium euitaret, nouas subinde latebras quæreret; Phædimus impetu quodam diuino prouectus, oratione primum ad Deum conuersa, deinde sermone ad Gregorium habito eum, quasi iam præsenti manus imponeret, Deo & ecclesiæ isti episcopum consecrauit. Quam prouinciam, Deo animum eius suauiter disponente, *Gregorius more consueto, uti credi par est, prius ordinatus*, postea lubens suscepit.

(*g*) Concil. Nic. c. XIX. (tom. II. conc. p. 37.) *Ἐμνήσθημεν δὲ διακονισσῶν τῶν ἐν τῷ σχήματι ἐξετασθεισῶν, ἐπεὶ μηδὲ χειροθεσίαν τινὰ ἔχουσιν, ὥστε ἐξάπαντος ἐν*

quam

quam tamen hæc vocabula inter ſeſe diſtinguuntur, vti in auctore *conſtitutionum*, qui dicit [*b*] πρεσβύτερος χειροθετεῖ οὐ χειροτονεῖ, *Presbyter manum imponit non ordinat;* Vbi manifeſtum eſt, per manus impoſitionem non intelligi ordinationem, ſed aliam quamdam benedictionem eccleſiæ, in qua manuum impoſitio æque vſitata fuerit atque in ordinatione. Neque vero χειροτονία ordinationem in antiquis ſcriptoribus ſemper, etſi vt plurimum, ſignificat; quemadmodum FRONTO DVCAEVS [*i*] aliique viri docti oſtenderunt: ſed interdum nihil denotat amplius, quam deſignationem ſiue electionem: vt cum IGNATIVS phraſi χειροτονῆσαι θεοπρεσβύτην [*k*] vtitur, ad ſignificandam duntaxat electionem ſeu conſtitutionem alicuius tabellarii ad perferendas alio ec-

τοῖς λαϊκοῖς αὐτὰς ἐξετάζεσθαι. Diaconiſſarum meminimus, quæ in habitu quidem cenſentur, quoniam nec vllam habent *manuum impoſitionem*, vt omnino inter laicos ipſæ connumerentur.

Conc. Chalced. c. XV. (tom IV. conc. p. 763.) Εἰ δέ γε δεξαμένη τὴν χειροθεσίαν, καὶ χρόνον τινὰ παραμείνασα τῇ λειτουργίᾳ, ἑαυτὴν ἐπιδῷ γάμῳ, ὑβρίσασα τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, ἡ τοιαύτη ἀναθεματιζέσθω μετὰ τοῦ αὐτῇ συναφθέντος. Si poſtquam *ordinatione ſuſcepta* in miniſterio aliquo tempore permanſit (diaconiſſa) ſe ipſam matrimonio tradiderit, Dei gratiæ iniuriam faciens, ea vna cum illo, qui ei coniunctus eſt, anathematizetur.

(*b*) Conſtit. apoſtol. lib. VIII. c. XXVIII.

(*i*) Front. Duc. not. in Chryſoſtom. hom. I. ad pop. Antiochen. p. 1. περὶ χειροτονιῶν *de ordinationibus.*] Brixianus interpres verterat *de electionibus*, atque apud profanos quidem ſcriptores χειροτονία, quæ proprie manuum extenſionem ſonat, decretum ſignificat, vel ſuffragiorum lationem, qua in populi comitiis magiſtratus deferebantur, & χειροτονεῖν *per ſuffragia creare*, ſed apud chriſtianos & ſacros auctores peculiariter pro eccleſiaſticorum miniſtrorum ordinatione ſumitur, qui plerique per impoſitionem manuum accipiebant poteſtatem, cætera.

(*k*) Ignat. ep. ad Smyrn. n XI. Πρέπει εἰς τιμὴν Θεοῦ χειροτονῆσαι τὴν ἐκκλησίαν ὑμῶν θεοπρεσβύτην κ. τ. λ. Decet ad Dei honorem, vt eccleſia veſtra *eligat, ſacrum legatum*, cætera.

Id. epiſt. ad Philadelph. n. X. πρέπον ἐστὶν ὑμῖν χειροτονῆσαι διάκονον εἰς τὸ πρεσβεῦσαι ἐκεῖ Θεοῦ πρεσβείαν. Decet vos *eligere diaconum, qui obeat* ibi *legationem* Dei.

Id. ep. ad Polycarp. n. VII. Πρέπει, συμβούλιον ἀγαγεῖν θεοπρεπέστατον καὶ χειροτονῆσαί τινα, ὃν ἀγαπητὸν λίαν ἔχετε καὶ ἄοκνον, ὃς δυνήσεται θεόδρομος καλεῖσθαι. Decet concilium cogere Deo decentiſſimum & *eligere aliquem*, quem valde carum habeatis & impigrum, *qui poterit diuinus curſor appellari.*

clesiæ epistolas. Quod ipsum ideo adnoto, vt lectorem aduersus quorumdam auctorum errores præmuniam, qui ordinationes cum electionibus confundunt, quia inter criticos verborum sensus ita non distinguunt, quemadmodum substrata materia id postulat.

§. XII.

Signum crucis in ordinatione vsurpatum.

Porro obseruandum est, quod sicut a priscis christianis multis occasionibus, ita peculiariter in ordinationibus, signum crucis adhibitum fuerit. Id quod e CHRYSOSTOMO discimus, qui plus vice simplice eius hac occasione mentionem iniicit. *Cum*, inquit, *regeneramur*, (videlicet in baptismo) *crux domini adest; cum sacratissimo alimur cibo, ac in ordine* [*l*] *consecrandi statuimur, vbique ac semper id victoriæ insigne nobis adsistit.* In hanc rem SVICERVS [*m*] ex personato DIONYSIO obseruat, quod manuum impositio vocata sit *σφραγὶς* & *σταυροειδὴς σφραγὶς*[*n*], propterea quod signum crucis capiti consecrandi imprimeretur.

§. XIII.

Nulla autem vnctio vel ritus tradendi instrumenta in presbyterorum & diaconorum manus adhibitus.

Quod ad vnctionis ritum attinet, alio iam loco nouitatem eius [*nn*] ostendendi habuimus occasionem; nec minus consuetudinis tradendi vasa quædam sacra in manus ordinatorum. Quam vasorum porrectionem HABERTVS numquam in conferendis superiori-

(*l*) Chrysostom. hom. LV. in Matth. Κἂν ἀναγεννηθῆναι δέῃ, σταυρὸς παραγίνεται, κἂν τραφῆναι τὴν μυστικὴν ἐκείνην τροφήν· κἂν χειροτονηθῆναι, κἂν ὁτιοῦν ἕτερον ποιῆσαι, πανταχοῦ τοῦτο τῆς νίκης ἡμῖν παρίσταται σύμβολον.

(*m*) Suicer. thesaur. voce *σφραγὶς* tom. II. p. 1199. Manuum impositio, quæ fiebat ad ordinationem, *σφραγὶς*, *consignatio* dicebatur, quia, dum manum imponerent capiti, signum crucis etiam in capite consecrandi faciebant. Dionysius Areopagita cap. V. de eccles. hierarchia p. 314. *σταυροειδῆ σφραγῖδα* vocat, & pag. 312. explicat mysterium sacerdotalis consecrationis: *ἑκάστῳ* κ. τ. λ. vid. not. seq. (n)

(*n*) Dionys. de hierarch. eccles. c. V. p. 312 314. edit. Paris. MDCXLIV. (p. 364. edit. Antuerp. MDCXXXXIV.) Ἑκάστῳ αὐτῶν ἡ σταυροειδὴς ἐνσημαίνεται πρὸς τοῦ τελοῦντος ἱεράρχου σφραγὶς: Vnicuique eorum *signum crucis* a consecrante pontifice *imprimitur*. vid. etiam p. 365. §. 4.

(*nn*) Lib. II. c. XIX. §. XVII. vol. I. p. 291.

perioribus ſed inferioribus tantum ordinibus ex præſcripto concilii *Carthaginenſis* quarti, hanc præcipuam ordinationis eorum partem conſtituentis, vſitatam fuiſſe dicit. Quamquam idem HABERTVS [o] & alii quidam genuini huius concilii auctoritatem in dubium vocant, omnes eius canones pro ſpuriis habentes. Sed hoc tantum ὡς ἐν παρόδῳ.

§. XIV.

Ordinationes oſculo pacis finitæ.

Finitis conſecrationis ritibus clerici tunc præſentes recens ordinatum oſculo pacis [p] conſalutare ſolebant. Atque ita in

(o) Habert. archieratic. p. 323. Martinus Becanus IV. parte de ſacram. tract. de ordin. qu. IV. concluſione III. *Impoſitio manuum videtur eſſe materia eſſentialis huius ſacramenti & a Chriſto inſtituta: porrectio vero inſtrumentorum videtur eſſe accidentalis & ab eccleſia introducta. Concilium enim Florentinum in inſtructione Armenorum ſolum meminit materiæ accidentalis, quæ ab eccleſia fuit inſtituta; non autem ſubſtantialis, quam Chriſtus præſcripſit, quia hæc ex ſcripturis & antiquis patribus erat ſatis cognita, non autem illa. Addo, ſi hoc argumentum valeret, poſſet ita optime retorqueri: Antiqua concilia non aſſignant aliam materiam niſi manuum impoſitionem.* Contra quæ poſtrema Becani verba, quia proferri poſſent canones ordinationum concilii IV. Carthaginenſis, in quibus porrectionis inſtrumentorum fit aliqua mentio: monendus eſt lector, primo fieri mentionem ſolius manuum impoſitionis in trium ordinum hierarchicarum, epiſcopi, presbyteri & diaconi conſecratione: porrectionis vero calicis & aliorum inſtrumentorum in aliorum ordinatione. Secundo, *canones illos primos non eſſe concilii Carthaginenſis* nec temporis illius; ſed ex libris ritualibus poſterioris ſæculi illuc tranſpoſitos, vt alibi plenius oſtenditur.

(p) Dionyſ. hierarch. eccleſ. c. V. p. 367. (p. 364 edit. Antuerp.) Ἑκάστῳ δὲ αὐτῶν ἡ σταυροειδὴς ἐνσημαίνεται πρὸς τοῦ τελοῦντος ἱεράρχου σφραγὶς, καὶ καθ' ἕκαστον ἀνάρρησις ἱερὰ γίνεται, καὶ τελειωτικὸς ἀσπασμὸς, ἀσπαζομένου παντὸς ἱερατικοῦ παρόντος ἀνδρὸς, καὶ τοῦ τελέσαντος ἱεράρχου τὸν πρός τι τῶν εἰρημένων ἱερατικῶν ταγμάτων ἀποτελεσθέντα. Vnicuique eorum ſignum crucis a conſecrante pontifice imprimitur & ſingulis ſancta prædicatio perficiensque ſalutatio adhibetur, cunctis præſentibus eccleſiaſticis vna cum pontifice conſecrante, *conſalutantibus illum, qui in aliquem dictorum ordinum ſacrorum eſt cooptatus.*

Conſtit. apoſt. lib. VIII c. V μετὰ τὴν προσευχὴν εἷς τῶν ἐπισκόπων ἀναφερέτω τὴν θυσίαν ἐπὶ τῶν χειρῶν τοῦ χειροτονηθέντος· καὶ τῇ ἕωθεν ἐνθρονιζέσθω εἰς τὸν αὐτῷ διαφέροντα τόπον παρὰ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων, πάντων αὐτὸν φιλησάντων τῷ ἐν κυρίῳ φιλήματι. Poſt preces vnus ex epiſcopis offerat hoſtiam in manus ordinati & mane in ſolio ſuo a reliquis epiſcopis collocetur, *cunctis eum in domino oſculantibus.*

loco

loco ad eius officium pertinente collocatus, si esset episcopus vel presbyter, primum sermonem ad populum habebat. Sed hac de re quantum ad episcopos attinet, iam antehac exposuimus; quantum vero ad presbyteros in ecclesia *graeca*, vbi concionari presbyteris erat vsitatius, istiusmodi sermonum exempla reperire lector potest inter homilias CHRYSOSTOMI [q] & GREGORII NYSSENI [r], quas die consecrationis suae recitarunt.

§. XV

Dies ordinationis episcopi anniuersaria solemnitate celebratus.

Non possum, quin vnum adhuc notem, cuius me iam alio loco oportebat meminisse, quia honos erat, ordini episcoporum speciatim exhibitus, nimirum, quod multis in locis dies ordinationis eorum inter dies festos, vertente quouis anno celebrari solitos, relatus fuerit. His diebus cogebantur conuentus ecclesiastici, fiebant sermones ad populum, & omnes solemnitates festi cuiusdam diei adhibebantur. Id quod ex AVGVSTINI patet sermonibus, quorum duo [s] anniuersaria suae ipsius ordinationis die fuerunt recitati; & in alio quodam [t], a SIRMONDO in lucem dato, sub eodem titulo diei anniuersarii consecrationis suae meminit. In quarto quodam itidem de die anniuersario ordinationis *Aurelii* [u] episcopi *Carthaginensis* loquitur, inuitans plebem, vt veniant festumque diem celebrent in basilica *Fausti*, quae nota erat aedes ecclesiastica *Carthagine*. Inter homilias etiam LEONIS episcopi *Romani* tres priores die anniuersario collocationis eius in pontificatu habitae sunt. Et recentior quidam eruditus criticus [w] obseruauit, quod in *Hieronymiano* aliisque quibusdam vetustis martyrologiis nonnumquam eiusmodi festa annua occurrant, sub titulis *ordinatio episcopi*, & *natale episcopatus* huius illustre antistitis.

(q) Chrysostom. homil. quum presbyter esset designatus tom. IV. p. 953.

(r) Gregor. Nyssen hom. in suam ordinat tom. II. p. 40.

(s) Aug. homil. XXIV. & XXV. ex quinquaginta. (tom. X, p 472 473 sq. edit. Basil. MDLXIX.)

(t) Id. hom. XXXIX edit. a Sirmond. tom. XIII p 841.

(u) Id. hom. XXXII de verb domini: Dies anniuersarius ordinationis domini senis Aurelii crastinus illucescit. Rogat & admonet per humilitatem meam caritatem vestram, vt ad basilicam Fausti deuotissime venire dignemini.

(w) Pagi critic. in Baron ann. LXVII n. XIV. (n. XVIII. edit. Antuerp.) In martyrologio Hieronymiano caetera, vid. supra cap. VI. §. VII. not. (r) pag. 180.

tiſtitis. Qui dies anniuerſarii ordinationis eorum initio ſine vllo dubio fuerunt, quos ipſimet, dum viuerent, egerunt, & quorum celebratio poſt obitum in memoriam eorum continuata fuit. Quo pacto martyrologiis inſeri cœperunt, tamquam ſtatæ ſolemnitates, denotantes ibi non diem natalem, nec emortualem, vt nonnulli falſo arbitrantur, ſed diem conſecrationis eorum atque prouectionis ad thronum epiſcopalem. Sed hac de re plura, vbi de diebus feſtis eccleſiæ agendum erit.

LIBRI QVARTI
CAPVT SEPTIMVM
DE COACTIS ET ITERATIS ORDINATIONIBVS.

§. I.

Coactæ ordinationes in eccleſia primitiua creberrimæ.

ANtequam hunc librum finiamus, nonnihil de coactis & iteratis ordinationibus addemus, quippe quæ ſæpiſſime in eccleſia primitiua acciderunt. Antiquitus enim, vbi populares permittebantur electiones, nihil erat populo vſitatius, quam homines vi corripere inuitosque epiſcopo exhibere ordinandos. Etſi enim, vt SVLPICIVS SEVERVS queritur, officia eccleſiaſtica prauis ambitionibus appetebantur; erant tamen, qui non minori ſtudio illa auerſabantur, quam alii ea ambibant, & quos nihil niſi illata quædam vis ordinationi alicui ſubmittere poterat. Vidimus iam vnum duoue exempla in AVGVSTINO [x] & PAVLINO; & hiſtoria eccleſiaſtica plura nobis ſuppeditat. Nam, vt ne eorum mentionem iniiciam, qui fugam pararunt, vel ſe abdiderunt ordinationem ita deuitaturi, vti *Cyprianus* [a], *Gregorius Thaumaturgus* [b], *Auguſtinus* [c],

(x) Vid. ſupra cap. II. § VIII. pag. 104.

(a) Pont. vit Cyprian. Iudicio Dei & plebis fauore, ad officium ſacerdotii & epiſcopatus gradum adhuc neophytus, & vt putabatur nouellus, electus eſt: -- cum in dilectionem eius & honorem totus populus adſpirante Deo proſiliret, *humiliter ille ſeceſſit*, antiquioribus cedens & indignum ſe titulo tanti honoris exiſtimans. cetera.

(b) Gregor. Nyſſen. vit. Gregor. Thaumaturg. tom. III. p. 544. conf. ſupra c. VI. §. XI. not. (e) pag. 184.

(c) Sozom. lib. II. c. XVII. Τόνγε Ἀθανάσιον φασὶν ἀποφυγεῖν πειραθῆναι, καὶ ἄκοντα

 Euagri-

Euagrius [*d*] & *Ambrosius* [*e*] fecerunt; erant etiam alii, qui prorsus inuiti ordinabantur; sicut *Nepotianus*, de quo HIERONYMVS narrat, quod quum ab *Heliodoro* auunculo suo presbyter ordinatus esset, gemuerit [*f*] & eiulauerit nec sibi potuerit temperare, quin iram in ordinantem euomeret, quamquam tunc primum & solum id fecerit. *Martinus Turonensis* ecclesiæ episcopus adeo a suscipiendo episcopatu abhorrebat, vt dolo quodam a monasterio suo erui & sub quadam custodia ad ordinationem suam deduci eum oporteret, quemadmodum historia sacra [*g*] tradit. Et *Macedonii* anachoretæ, quam *Flauianus Antiochena* ecclesiæ episcopus peragebat, ordinatio adeo inuito eo fiebat, vt non auderet quispiam ei, quid ageretur, exponere, antequam res esset confecta; & quum presbyterum se ordinatum esse intelligeret, furore quodam in *Flauianum* & omnes huius negotii consortes accendebatur, ratus, hanc ordinationem sibi aliam vitæ rationem adlaturam regressumque ad montis verticem & optatam habitationem intercluſuram. Ita THEODORETVS in orientalium religiosorum vitis [*h*] historiam enarrat. Et hunc morem his temporibus valde communem fuisse, ex eo apparet, quod de consuetudine, quæ in *Cypro* obtinuerit, dicit EPIPHA-

βιασθῆναι πρὸς Ἀλεξάνδρου, τὴν ἐπισκοπὴν ὑποδέξασθαι· Athanasius ipse fugam parauisse dicitur, & *per vim* ab Alexandro *coactus* esse, *vt sacerdotium susciperet*.

(*d*) Socrat. lib IV. c. XXIII. exeunte. p. 238. Ἐπειδὴ δὲ χρόνῳ ὕστερον καὶ Εὐάγριος ὑπὸ Θεοφίλου τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας πρὸς ἐπισκοπὴν συλληφθεὶς ἀπέφυγεν κ. τ. λ. Postea vero cum & ipse Euagrius ad episcopatum raptus a Theophilo Alexandrinæ vrbis episcopo aufugisset, cætera.

(*e*) Paulin. vit. Ambros. Ille quum videret, nihil intentationem suam posse proficere, *fugam parauit*: egressusque noctis medio ciuitatem, quum Ticinum se pergere putaret, mane ad portam ciuitatis Mediolanensis, quæ Romana dicitur, inuenitur. - - Qui inuentus cum custodiretur a populo, missa relatio est ad clementissimum imperatorem Valentinianum. - - Pendente relatione iterum fugam parauit, atque in possessione cuiusdam Leontii clarissimi viri aliquandiu delituit, cætera.

(*f*) Hieron. epist. III. epitaph. Nepotian. Presbyter ordinatur. Iesu bone, qui gemitus, qui eiulatus, quæ cibi interdictio, quæ fuga oculorum omnium! Tunc primum & solum auunculo iratus est.

(*g*) Sulpic. Seuer. vit. S. Martin. lib. I. p. 224. (c. IX. p. 312. edit. Lips.) Dispositis in itinere ciuium turbis sub quadam custodia ad ciuitatem vsque deducitur, cætera.

(*h*) Theod. histor. relig. c. XIII. vid. supra c. VI. §. III. not. (m) pag. 172.

NIVS

NIVS [i], quod qui in ista prouincia ab episcopis suis ordinationem euadendi caussa profugissent, eos ab alio episcopo comprehendi & consecrari, atque ita ad episcopos suos, a quibus profugi facti, remitti oportuerit. Quod argumento est, ordinationes coactas his temporibus consuetas pariter fuisse & licitas.

§. II.

Nulla excusatio hoc in casu accepta, nisi quis forte iureiurando, se ordinari nolle, contestatus esset.

Neque vero preces & obsecrationes, quascumque ad ordinationem auertendam in eiusmodi casibus quis faceret, locum vllum habebant, nisi interposito iureiurando ordinationi publice contradiceret. In tali enim casu libertati suæ relinquendus, nec aduersus tam solemnem contradictionem ordinandus erat. Hoc ex quodam BASILII canone manifestum est, vbi dicitur: *Qui* [k] *iurarunt, se ordinationem non admissuros: si eam detrectent, ne cogentur peierare.* Et hoc etiam ex iis colligi posse existimo, quæ EPIPHANIVS cum *Pauliniano*, fratre HIERONYMI, tali occasione se egisse narrat. Fugisse eum, dicit, ab episcopo suo metu ordinationis, sed dispensatione Dei eo vbi ipse fuerit, venisse: *Quum igitur*, inquit, EPIPHANIVS [l], *celebraretur collecta in ecclesia villæ, quæ est iuxta monasterium nostrum, ignorantem eum & nullam penitus habentem suspicionem per multos diaconos apprehendi iussimus & teneri os eius, ne forte liberari se cupiens adiuraret nos per nomen Christi, & primum diaconum ordinauimus, proponentes ei timorem Dei & compellentes vt ministraret.* Et paullo post pergit: *Quum ministraret in sanctis sacrificiis, rursus eum ingenti difficultate tento ore eius ordinauimus presbyterum,* cætera. Quo ipso videtur indicare, si per nomen Christi eum adiurare siuisset, ordinationem illius se tentare non potuisse: nihil autem nisi istiusmodi adiuratio immunitatem ipsi dare potuisse videtur. Et hoc iterum argumento est, quod his

(i) Epiphan. epist. ad Ioan, Hierosol Multi episcoporum communionis nostræ & presbyteros in nostra ordinauerunt prouincia, *quos nos comprehendere non poteramus*, & miserunt ad nos diaconos & hypodiaconos, quos suscepimus cum gratia.

(k) Basil. ep. canon. ad Amphiloch. c. X. (tom. II. conc. p. 1727.) Οἱ ὀμνύοντες μὴ καταδέχεσθαι τὴν χειροτονίαν, ἐξομνύμενοι, μὴ ἀναγκαζέσθωσαν ἐπιορκεῖν.

(l) Epiph. epist. ad Ioann. Hierosol.

tempo-

temporibus inuitos ordinari licuerit, & eorum ordinatio legitima & non minus, quam cæteræ omnes, valida fuerit.

§. III.

Hæc consuetudo postmodum legibus imperialibus & canonibus ecclesiasticis prohibita.

Proxime autem insequuto æuo hæc consuetudo propter varia, quæ ex ea nasci obseruabantur, incommoda, prohibita fuit. LEO & MAIORIANVS imperatores tulerunt legem multumque de ista consuetudine abroganda laborarunt. Decreuerunt enim, neminem inuitum [m] esse ordinandum. *Ad suscipiendum*, inquiunt, *clericatus officium vnicuique nos optionem dedimus, non legem: quia quamlibet sanctum onus, vt volentibus patimur imponi ita ab inuitis iubemus arceri. Nonnullorum enim persuasio sacerdotum reluctantibus istud onus imponit, vt improuidas mentes, violentiæ intercedentis offensa, ad odium piæ religionis instituat. Eo ergo licentiam huius præsumtionis excludimus, vt si quispiam probatus fuerit vi coactus, sub contumelia publica clericatus, officia suscepisse spontaneis accusationibus, vel si ipse voluerit allegare perpessa, licentiam commodemus apud iudices competentes huiusmodi admissa damnare: vt si inter leges obiecta constiterint decem libras auri archidiaconus cogatur inferre ei, qui pertulerit exsoluendas: dehinc si ille desistit, accusatoribus, censibus & ciuitatis ordini profuturas. Illo suæ reddito voluntati, qui coactus non potuit consecrari. Et quia ab eiusmodi ausu nec episcopum a verecundia esse conuenit alienum, ad apostolicæ sedis deuocetur antistitem. In illa reuerendissima sede notam illicitæ præsumtionis incurrat.* Secundum hanc legem *Ioanni* ecclesiæ *Rauennatis* episcopo, qui tale quid faciendo deliquerat, SIMPLICIVS [n] episcopus *Romanus* an. CCCCLXXXII. priuationem potestatis ordinandi minatus est. Et concilium *Aurelianense* tertium [o] ann. DXXXVIII. pro ecclesiis *Gallicanis* decreuit, vt *episcopus, qui inuitum vel reclamantem præsumsisset ordinare, annuali pœnitentiæ subditus missas facere non præsumeret.* Tantum regulæ & consuetudines ecclesiasticæ sequentis sæculi ab iis, quæ in præcedenti obtinuerunt, discreparunt.

(m) Leo nouel. II. in append. cod. Theodos. p. 34.

(n) Simplic. ep. II. ad Ioan. Rauennat. (tom. IV. concil. p. 1069) Denuntiamus, quod si posthac quidquam tale præsumseris & aliquem seu episcopum seu presbyterum, seu diaconum, *inuitum* facere forte credideris, *ordinationes tibi* Rauennatis ecclesiæ vel Aemiliensis *noueris auferendas.*

(o) Conc. Aurel. III. c. VII. (tom. V. concil. p. 297.)

§. IV.

§. IV.

Episcopus tamen inuitus ordinatus stationem suam relinquendi non habebat priuilegium.

Notandum vero est, post factam hanc emendationem discrimen aliquod inter coactam episcopi alicuius, & inferioris cuiusdam clerici, presbyteri, diaconi, aut cuiusuis alius ordinationem obseruandum esse. Quamquam enim ante memoratæ leges imperatoriæ omnibus inferioribus clericis in hunc modum ordinatis libertatem commodabant officium suum, quod adhibita vi illis impositum erat, deserendi, si ipsis ita placeret, & vitam sæcularem rursus amplectendi; episcopis tamen hoc priuilegium absolute [p] denegabant, decernentes, ordinationem eorum ratam & firmam manere, nec vlla actione, quam consecratoribus suis intenderent, inanem reddi vel abrogari oportere. Quod ipsum antiqua ecclesiæ regula fundatum videtur, quæ in concilio *Antiocheno* [q] memorata ac in concilio *Chalcedonensi* confirmata [r] fuit in hanc sententiam: *Si quis episcopus accepta ordinatione & manuum impositione episcopi & populo præesse iussus, munus non susceperit, nec vt ad sibi concreditam ecclesiam proficiscatur, persuaderi possit, is sit excommunicatus, donec coactus suscipiat, vel perfecta synodus episcoporum prouincialium de ipso aliquid decernat.* Quod decretum violentiæ vsionem in compellendo homines ad onus episcopalis functionis subeundum comprobare videtur; idque secundum aliam LEONIS & ANTHEMII legem in codice *Iustinianeo* [s], quæ hoc in requisitis episcopi cuiusdam ponit, vt tantum absit, vt munus ambiat, vt potius quæri & ad illud suscipiendum eum compelli oporteat. Hæ erant olim leges ecclesiæ & imperii de coactis ordinationibus.

(p) Leo nouel. II. ibid. *Si qui sane episcopus inuitus fuerit ordinatus*, hanc consecrationem nulla violari accusatione permittimus.

(q) Conc. Antioch. c. XVII. (tom. II. p. 569.) Εἴ τις ἐπίσκοπος χειροθεσίαν ἐπισκόπου λαβὼν, καὶ ὁρισθεὶς προεστάναι λαῷ, μὴ καταδέξοιτο τὴν λειτουργίαν, μηδὲ πείθοιτο ἀπιέναι εἰς τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτῷ ἐκκλησίαν, τοῦτον εἶναι ἀκοινώνητον, ἕως ἂν ἀναγκασθεὶς καταδέξοιτο, ἢ ὁρίσοι τι περὶ αὐτοῦ ἡ τελεία σύνοδος τῶν κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ἐπισκόπων.

(r) Conc. Chalced. act XI. (tom. IV. conc. p. 691.)

(s) Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episcop. leg. XXXI. Tantum ab ambitu debet esse sepositus, *vt quæratur cogendus*, rogatus recedat, inuitatus effugiat; sola illi suffragetur necessitas excusandi.

§. V.

Ordinationes iteratæ generatim damnatæ.

De ordinationibus iteratis, antequam ad quæstionem, quæ ad eas attinet, respondeamus, notandum est, quod distinguendum sit inter ordines, qui legitime & canonice a viris, in ecclesia iusto titulo condecoratis, collati, & eos, qui præter canones a viris, auctoritate destitutis vel ab hæreticis & schismaticis extra ecclesiam, dati fuerunt. Qui ordines modo regulis ecclesiæ conuenienti dati essent, illi non secus ac baptismus indelebilem quemdam characterem impressisse credebantur, vt adeo nulla vmquam occasione eos iterari necesse esset; quid? quod istiusmodi iteratio pro actione criminali haberetur. Concilium *Carthaginense* tertium plenariæ synodi *Capuensis* vestigiis insistens, decreuit, quod æque illicitum sit [t] baptismum iterare atque ordinationes. Et *canones* sic dicti *apostolici* [u] & ordinantem & ordinatum, qui vel dederit vel receperit secundam ordinationem officio deiici iubent. AVGVSTINVS [w] in ecclesia catholica licere negat, vel ordinationem iterari vel baptismum: neminem enim ordinationem suam [x], tamquam internum characterem & virtutem, perdere, licet ob aliquam culpam ab of-

(t) Conc. Carth. III, c. XXXVIII. (tom. II. p. 1172.) Illud suggerimus, mandatum nobis, quod etiam in Capuensi (al. Capsensi) plenaria synodo videtur statutum: *non liceat fieri* rebaptizationes & *reordinationes*, vel translationes episcoporum.

(u) Can. apost. LXVII. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος δευτέραν χειροτονίαν δέξεται παρά τινος, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς, καὶ ὁ χειροτονήσας. εἰ μήγε ἄρα συσταίη, ὅτι παρὰ αἱρετικῶν ἔχει τὴν χειροτονίαν· Τοὺς γὰρ παρὰ τῶν τοιούτων βαπτισθέντας ἢ χειροτονηθέντας, οὔτε πιστοὺς, οὔτε κληρικοὺς εἶναι δυνατόν. *Si quis* episcopus, vel presbyter, vel diaconus *secundam ordinationem ab alio susceperit*, *deponatur & ipse & qui ordinauit*, nisi vtique constiterit, quod ab hæreticis ordinationem habeat. Qui enim ab eis baptizati & ordinati sunt, vt fideles vel clerici sint, fieri non potest.

(w) Aug. cont. Parmen. lib. II. c. XIII. (tom. VII. p. 41. edit. Basil. MDLXIX.) Nulla ostenditur caussa, cur ille, qui ipsum baptismum amittere non potest, ius dandi amittere possit. Vtrumque enim sacramentum est: & quadam consecratione vtrumque homini datur; illud cum baptizatur, istud cum ordinatur: ideoque *in catholica vtrumque non licet iterari.*

(x) Id. de bon. coniug. c. XXIV. (tom. VI p. 809) *Manet in illis ordinatis sacramentum ordinationis;* & si aliqua culpa quisquam ab officio remoueatur, sacramento Domini semel imposito non carebit cætera,

ficii

ficii administratione remoueatur. Idem testatur OPTATVS [y], *Donatum* in concilio *Romano* sub *Melciade* propter iteratam episcoporum, persequutionis tempore lapsorum, ordinationem condemnatum esse commemorans; quod hoc ab ecclesiæ catholicæ consuetudine alienum esset. Et alii [z] *Arianis* eamdem culpam adsignant, quod catholicis episcopis ad se venientibus secundam ordinationem tribuerint.

§. VI.

Conditio a Cæciliano Donatistis *oblata examinatur.*

In OPTATO quidem locus de *Cæciliano*, *Carthaginensis* ecclesiæ episcopo, habetur, qui primo intuitu videtur dicere, quod *Cæcilianus* secundæ ordinationi se submittere voluerit. OPTATVS [a] enim a *Cæciliano Donatistis* mandatum dicit, vt si a *Felice* minus recte ordinatus esset, vti quidem illi existimarent, ipsi venirent & se tamquam adhuc diaconum ordinarent. At AVGVSTINVS, qui fortassis *Cæciliani* mentem melius perspexit, [b] hoc ab eo dictum

(y) Optat. lib. I. p. 44. edit. Par. MDCXXXI. (p. 27. edit. Par. MDCLXXIX.) In Donatum sunt hæ sententiæ latæ: Quod confessus sit rebaptizasse & *episcopis lapsis manum imposuisse: quod ab ecclesia alienum est.*

(z) Vid. Vales. not. in Sozom lib. VI. c. XXVI. Arriani non solum rebaptizabant catholicos, sed etiam clericos eorum ad se venientes iterum ordinabant. Cuius rei insigne exemplum habemus in libello precum Marcellini presbyteri p. 81. sub finem: *Hic est egregius & sanctissimus ille episcopus, qui cum fuisset primum a catholicis episcopis ordinatus episcopus, postea ab impio Georgio in laicorum numerum redactus, nihilominus ab ipso Georgio episcopus ordinatus est in vexatione fidelium;* & paullo post: *Nisi quia atrocius gessit Theodorus, cum de episcopo catholico fit laicus, piam damnans fidem & subscribens Arrianæ impietati, vt ab hæretico iterum episcopus ordinaretur.* Idem quoque testatur Hieronymus in chronico, de Cyrillo Hierosolymitano loquens. *Cyrillus*, inquit, *cum a Maximo fuisset presbyter ordinatus, & post mortem eius ita ei ab Acacio episcopo Cæsariensi & cæteris Arrianis episcopatus promitteretur, si ordinationem Maximi repudiasset, diaconus in ecclesia ministrauit.* In quo Arriani Donatistas videntur imitati, qui vtrumque factitarunt.

(a) Optat. lib. I. p. 41. (p. 20.) A Cæciliano mandatum est, vt si Felix in se, sicut illi arbitrabantur, nihil contulisset, ipsi tamquam diaconum ordinarent Cæcilianum.

(b) August. breuic. collat. die III. c. XVI. (tom. VII. p. 784. edit. Basil. MDLXIX.) Dixerunt etiam scripsisse Optatum, quod Cæcilianus dixerit, si traditores sunt, qui me ordinauerunt, ipsi veniant & ordinent me. Quod quidem si dictum est, ideo dici potuit, ad illos deridendos, quibus hoc mandasse perhibetur, quo-

§. V.

Ordinationes iteratæ generatim damnatæ.

De ordinationibus iteratis, antequam ad quæstionem, quæ ad eas attinet, respondeamus, notandum est, quod distinguendum sit inter ordines, qui legitime & canonice a viris, in ecclesia iusto titulo condecoratis, collati, & eos, qui præter canones a viris, auctoritate destitutis vel ab hæreticis & schismaticis extra ecclesiam, dati fuerunt. Qui ordines modo regulis ecclesiæ conuenienti dati essent, illi non secus ac baptismus indelebilem quemdam characterem impressisse credebantur, vt adeo nulla vmquam occasione eos iterari necesse esset; quid? quod istiusmodi iteratio pro actione criminali haberetur. Concilium *Carthaginense* tertium plenariæ synodi *Capuensis* vestigiis insistens, decreuit, quod æque illicitum sit [t] baptismum iterare atque ordinationes. Et *canones* sic dicti *apostolici* [u] & ordinantem & ordinatum, qui vel dederit vel receperit secundam ordinationem officio deiici iubent. AVGVSTINVS [w] in ecclesia catholica licere negat, vel ordinationem iterari vel baptismum: neminem enim ordinationem suam [x], tamquam internum characterem & virtutem, perdere, licet ob aliquam culpam ab of-

(t) Conc. Carth. III. c. XXXVIII. (tom. II. p. 1172.) Illud suggerimus, mandatum nobis, quod etiam in Capuensi (al. Capsensi) plenaria synodo videtur statutum: *non liceat fieri* rebaptizationes & *reordinationes*, vel translationes episcoporum.

(u) Can. apost. LXVII. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος δευτέραν χειροτονίαν δέξεται παρά τινος, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς, καὶ ὁ χειροτονήσας. εἰ μή γε ἄρα συσταίη, ὅτι παρὰ αἱρετικῶν ἔχει τὴν χειροτονίαν· Τοὺς γὰρ παρὰ τῶν τοιούτων βαπτισθέντας ἢ χειροτονηθέντας, οὔτε πιστοὺς, οὔτε κληρικοὺς εἶναι δυνατόν. *Si quis* episcopus, vel presbyter, vel diaconus *secundam ordinationem ab alio susceperit, deponatur & ipse & qui ordinauit*, nisi vtique constiterit, quod ab hæreticis ordinationem habeat. Qui enim ab eis baptizati & ordinati sunt, vt fideles vel clerici sint, fieri non potest.

(w) Aug. cont. Parmen. lib. II. c. XIII. (tom. VII. p. 41. edit. Basil. MDLXIX.) Nulla ostenditur caussa, cur ille, qui ipsum baptismum amittere non potest, ius dandi amittere possit. Vtrumque enim sacramentum est: & quadam consecratione vtrumque homini datur, illud cum baptizatur, istud cum ordinatur; ideoque *in catholica vtrumque non licet iterari.*

(x) Id. de bon. coniug. c. XXIV. (tom. VI p. 809) *Manet in illis ordinatis sacramentum ordinationis;* & si aliqua culpa quisquam ab officio remoueatur, sacramento Domini semel imposito non carebit cætera,

ficii

ficii administratione remoueatur. Idem testatur OPTATVS [y], *Donatum* in concilio *Romano* sub *Melciade* propter iteratam episcoporum, persequutionis tempore lapsorum, ordinationem condemnatum esse commemorans; quod hoc ab ecclesiæ catholicæ consuetudine alienum esset. Et alii [z] *Arianis* eamdem culpam adsignant, quod catholicis episcopis ad se venientibus secundam ordinationem tribuerint.

§. VI.

Conditio a Cæciliano Donatistis *oblata examinatur.*

In OPTATO quidem locus de *Cæciliano*, *Carthaginensis* ecclesiæ episcopo, habetur, qui primo intuitu videtur dicere, quod *Cæcilianus* secundæ ordinationi se submittere voluerit. OPTATVS [a] enim a *Cæciliano Donatistis* mandatum dicit, vt si a *Felice* minus recte ordinatus esset, vti quidem illi existimarent, ipsi venirent & se tamquam adhuc diaconum ordinarent. At AVGVSTINVS, qui fortassis *Cæciliani* mentem melius perspexit, [b] hoc ab eo dictum

(y) Optat. lib. I. p. 44. edit. Par. M DC XXXI. (p. 27. edit. Par. MDCLXXIX.) In Donatum sunt hæ sententiæ latæ: Quod confessus sit rebaptizasse & *episcopis lapsis manum imposuisse: quod ab ecclesia alienum est.*

(z) Vid. Vales. not. in Sozom lib. VI. c. XXVI. Arriani non solum rebaptizabant catholicos, sed etiam clericos eorum ad se venientes iterum ordinabant. Cuius rei insigne exemplum habemus in libello precum Marcellini presbyteri p. 81. sub finem: *Hic est egregius & sanctissimus ille episcopus, qui cum fuisset primum a catholicis episcopis ordinatus episcopus, postea ab impio Georgio in laicorum numerum redactus, nihilominus ab ipso Georgio episcopus ordinatus est in vexatione fidelium;* & paullo post: *Nisi quia atrocius gessit Theodorus, cum de episcopo catholico fit laicus, piam damnans fidem & subscribens Arrianæ impietati, vt ab hæretico iterum episcopus ordinaretur.* Idem quoque testatur Hieronymus in chronico, de Cyrillo Hierosolymitano loquens. *Cyrillus*, inquit, *cum a Maximo fuisset presbyter ordinatus, & post mortem eius ita ei ab Acacio episcopo Cæsariensi & ceteris Arrianis episcopatus promitteretur, si ordinationem Maximi repudiasset, diaconus in ecclesia ministrauit.* In quo Arriani Donatistas videntur imitati, qui vtrumque factitarunt.

(a) Optat. lib. I. p. 41. (p. 20.) A Cæciliano mandatum est, vt si Felix in se, sicut illi arbitrabantur, nihil contulisset, ipsi tamquam diaconum ordinarent Cæcilianum.

(b) August. breuic. collat. die III. c. XVI. (tom. VII. p. 784. edit. Basil. MDLXIX.) Dixerunt etiam scripsisse Optatum, quod Cæcilianus dixerit, si traditores sunt, qui me ordinauerunt, ipsi veniant & ordinent me. Quod quidem si dictum est, ideo dici potuit, ad illos deridendos, quibus hoc mandasse perhibetur, quo-

putat esse ad illos deridendos; non quod secundæ alicui ordinationi se submittere voluisset, certo enim scisse *Cæcilianum*, quod *Felix* & reliqui, qui se ordinassent, non traditores essent, quemadmodum ipsos conuiciarentur. Vt adeo nullum iteratæ ordinationis exemplum eorum in ecclesia habeamus, qui legitime fuerunt ordinati: quia, vt THEODORETVS [c] loquitur, *οὐ δυνατὸν δὶς τὴν αὐτὴν ἐπιτεθεῖναι χειροτονίαν, fieri non potest, vt bis eadem fiat manuum impositio.* Vnde nec in translatione episcoporum ex ecclesia alia in aliam de vlla noua ordinatione, sed tantum de inthronisatione seu institutione, tamquam noua relatione in presbyterorum & diaconorum album, legimus, vbi ex alia ecclesia adsumti & in alia constituti fuerunt. CYPRIANVS, quum *Numidicum* ex alia ecclesia, vbi antea fuerat presbyter, in suam ipsius ecclesiam a se adsumtum esse narrat, non nouam ordinationem, sed nomen [d] tantum & sedem inter presbyteros *Carthaginenses* ei se dedisse, dicit. Et hæc constans ecclesiæ consuetudo fuit in eiusmodi casibus, quidquid etiam contrarium indicare videatur.

§. VII.

Schismatici nonnumquam iterum ordinati.

De iis, qui extra ecclesiam ab episcopo schismatico vel hæretico ordinati erant, res paullo aliter se habebat. Nam ecclesia non semper eorum ordinationes comprobabat, sed interdum disciplinam tuendi erroresque illorum detestandi caussa, nouam eos recipere ordinationem iubebat. Hoc decretum fuit a magno concilio *Nicæno* in caussa episcoporum ac presbyterorum, quos *Meletius* schismaticus in *Aegypto* ordinarat, posteaquam a metropolitano suo *Alexandrino* munere fuerat exutus. Non admittendi erant ad vllum ministerium in ecclesia catholica, nisi prius *μυϛικωτέρᾳ χειροτονίᾳ βεβαιωθέντες sanctiore ordinatione* [e]

niam certus erat, ordinatores suos non esse traditores. Non enim ait, quia traditores sunt, sed, si traditores sunt. cætera.

(c) Theod. histor. relig. c. XIII. conf. supra c. VI. §. III. not. (m) p. 172

(d) Cyprian. ep. XXXV. al. XL. Admonitos nos & instructos sciatis dignatione diuina, vt Numidicus *presbyter adscribatur presbyterorum Carthaginensium numero* & nobiscum sedeat in clero.

(e) Ep. synod. ap. Socrat. lib. I. c. IX. Τοὺς ὑπ' αὐτοῦ κατασταθέντας, μυϛικοτέρᾳ χειροτονίᾳ βεβαιωθέντας κοινωνῆσαι ἐπὶ τούτοις ἐφ' ᾧτε ἔχειν μὲν αὐτοὺς τὴν τιμὴν καὶ λειτουργίαν, δευτέρους δὲ εἶναι ἐξάπαντος πάντων τῶν ἐν ἑκάστῃ παροικίᾳ τε

confir-

confirmati, vt concilium in epistola sua ad ecclesiam *Alexandrinam* id exprimit. Huic decreto morem gesturus *Theodorus* episcopus vrbis *Oxyrinchi* presbyteros partis *Meletii* ad ecclesiam redeuntes denuo ordinabat, sicut VALESIVS [*f*] e libello precum MARCELLINI, quem obtulit *Theodosio* imperatori, demonstrat: & alii viri docti [*g*] idem sentiunt. In quibusdam tamen casibus ecclesia episcoporum & presbyterorum receptioni adsentiebat, ad accipiendam nouam ordinationem eos non compellens; sicvt in *Africa*, AVGVSTINO [*h*] adfirmante, moris erat, ordinatio-

καὶ ἐκκλησίᾳ ἐξεταζομένων, τῶν ὑπὸ τοῦ τιμιωτάτου καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἀλεξάνδρου προκεχειρισμένων. Ii, qui ab ipso (Meletio) constituti sunt, *sanctiore ordinatione confirmati*, ad communionem admittantur, ea lege, vt honorem quidem ac ministerium suum retineant; secundo tamen semper loco sint ab iis omnibus, qui in vnaquaque parœcia & ecclesia versantur a carissimo collega nostro Alexandro prius ordinati. vid. etiam Theodoret lib. I. c. IX.

(*f*) Vales. not. in Theodor. lib. I. c. IX. Falsum est, quod adserunt viri doctissimi, ecclesiam illis temporibus non probasse reordinationes episcoporum & presbyterorum. Certe Marcellinus presbyter in libello precum, quem obtulit Theodosio imperatori, diserte testatur, Theodorum catholicum episcopum vrbis Oxyrinchi reordinasse presbyteros partis Meletii. Sic enim scribit pag 83. *Sane hinc vult se catholicum videri, quod & ipse quosdam nunc presbyteros seu diaconos Apollonii facit suasu quodam laicos, & eos iterum ordinat, vt videatur turpissimae istius ordinationis vicem referre, quam passus est.* Theodorus igitur catholicus cum Meletianos presbyteros iterum ordinauit, in eo sequutos videtur decretum synodi Nicænæ.

(*g*) Du Pin biblioth. cent. IV. p. 251. edit. Anglic. Lond. MDCXCII. (tom. II. p. 557. not. i. edit. Paris. MDCXCII.) Vulgo contendunt hanc manuum impositionem, quæ a patribus concilii vocatur *μυστικωτέρα χειροτονία*, fuisse tantum cærimoniam; sed optime probatum est a doctissimo Valesio, *hanc esse nouam ordinationem;* idque hac voce proprie innuitur.

(*h*) August. contr. Parmen. lib. II. c. XIII. (tom. VII. p. 41. edit. Bas. MDLXIX.) Si visum est opus esse, vt eadem officia gererent, quæ gerebant, non sunt rursus ordinati, sed sicut baptismus in eis, ita ordinatio mansit integra, cætera.
Vid. contr. Crescon. lib. II. c. XI. (tom. VII. p. 226. cit. edit.) Quamuis cum apud vos ordinantur, non super eos inuocetur nomen domini sed Dei: *tamen* ita *suscipiuntur*, vt videtur paci & vtilitati ecclesiæ conuenire.
It. Epist. L. p. 87. vid. not. seq. (l) p. 198
Ep. CLXII. p. 279. (p. 767. edit. Altdorf. p. 732. edit. Basil.) Qualis ipsius beati Melciadis vltima est prolata sententia, quam innocens, quam integra, quam prouida atque pacifica, qua neque collegas, in quibus nihil constiterat, de collegio suo ausus est remouere &, *Donato solo, quem totius mali principem inuenerant, maxime culpato, sanitatis recuperandæ optionem liberam cæteris fecit, paratus communicatorias litteras mittere, etiam iis, quos a Maiorino ordinatos esse constaret, &c.*

nem *Donatistarum* comprobare eosque ad ministerium, in quacumque statione ante reditum suum ad ecclesiæ communionem ministrassent, admittere, ordinatione eorum nihilo magis, quam ipsorum baptismo, repetita. Hoc in diuersis scriptorum suorum partibus repetit. Atque ita rem se habuisse, tum ex conciliorum *Africanorum* [*i*] canonibus, tum ex concessionibus in collatione *Carthaginensi* [*k*] factis apparet, vbi proponebatur, futurum, vt *Donatistæ* honoribus ac dignitatibus fruerentur, si ad catholicæ ecclesiæ vnitatem redire vellent. Hoc antea in concilio *Romano* sub *Melciade*, in quo *Donatistæ* primum audiebantur, definitum erat. Ibi enim, vti AVGVSTINVS auctor est [*l*], decretum fuerat, damnato vno *Donato* auctore schismatis, reliquos omnes licet extra ecclesiam ordinatos, si resipiscerent, in iisdem officiis ac honoribus recipiendos esse, quibus antea ornati fuissent. Vt adeo disciplinæ seueritas hoc intuitu vel acueretur vel mitigaretur, prout ecclesiæ vtilitas necessitasue id requirere videbatur.

§. VIII.

Hæretici etiam redeuntes ad ecclesiam in quibusdam locis.

Homines ab hæreticis ordinatos accipiendi ratio prorsus eadem fuit. Quidam canones eos omnes sine vlla exceptione iterum ordinari iubent. Ita res se habuit in ecclesia *græca*, quo tempore *canones* sic dicti *apostolici* facti sunt. Idem enim canon [*m*], qui ordinationes iteratas in ecclesia fieri prohibet, eos excipit, qui ab hæreticis fuerint ordinati; ordinationem eorum vanam pronuntians, eosque iubens denuo ordinari.

(*i*) Cod. can. Afric. c. LXIIX. (tom. II. concil p. 109. Placuit - vt & ipsi Donatistæ, quicumque clerici correcto consilio ad catholicam vnitatem transire voluerint, secundum vniuscuiusque episcopi catholici voluntatem, atque consilium, qui in eodem loco gubernat ecclesiam; si hoc paci christianæ prodesse visum fuerit, *in suis honoribus suscipiantur*, sicut prioribus eiusdem diuisionis temporibus factum esse manifestum est. vid etiam c. LXIX.

(*k*) Collat. Carth. die I. c. XVI. (tom. II. concil p. 1352. c.) Sic ecclesiæ nobiscum teneant vnitatem, vt non solum viam salutis inueniant, sed *nec honorem episcopatus amittant*.

(*l*) Aug. ep. L. ad Bonifac. p. 87. (p. 218. edit. Basil. MDLXIX. p. 233. edit. Altdorf.) Damnato vno quodam Donato, qui auctor schismatis fuisse manifestatus est, cæteros correctos, etiamsi extra ecclesiam ordinati essent, in suis honoribus suscipiendos esse censuerunt.

(*m*) Can. apost. c. LXVII. vid. supra §. V. not. (n) pag. 194

dinari. Et hæc generatim omnium earum ecclesiarum sæculo tertio praxis erat, quæ baptismum ab hæreticis datum validum esse, negabant. Multo enim maiori animi contentione ordinationibus eorum valorem abiudicabant. Hinc FIRMILIANVS, qui hac erat opinione, narrat, concilium *Iconiense* [n] ann. CCLVI. decreuisse, hæreticis nec baptizare licere nec ordinare; immo vero nonnulli eorum, qui hæreticorum baptismum admittebant, ordinationes tamen eorum constanter reiiciebant; sicut *Innocentius* episcopus *Romanus* [o], qui ab *Arianis* aliisque hæreticis ordinatos a dignitatibus in ecclesia catholica arcendos esse statuebat, etsi baptismum eorum in nomine patris, filii & spiritus sancti perfectum, ratum esse permittebat. Alio loco [p] antiquam ecclesiæ *Romanæ* regulam fuisse dicit, istiusmodi ordinationes omnes abolere & irritas declarare; quamquam in quibusdam locis eas admissas esse, fateatur; *Anisium* enim episcopum *Thessalonicensem* vna cum episcopis suis prouincialibus statuisse, recipiendos esse eos, quos *Bonosus* episcopus hæreticus *Macedoniæ* ordinasset; ne ab eius partibus porro starent, ac fieret non mediocre offendiculum ecclesiæ. *Liberius* non solum episcopos *Macedonianos* in communionem recipiebat, sed eis etiam in officio manere permittebat, quum fidei synodi *Nicanæ* subscriberent, pristinis hæresibus suis damnatis; sicut SOCRATES [q],

(n) Firmilian. ep. LXXV. ap. Cyprian. p. 222 (edit. Paris. MDCLXVI. p. 146. it. tom. I. concil. p. 754. b.) *Hæretico* sicut *ordinare non licet*, nec manum imponere; ita nec baptizare.

(o) Innoc. ep. XVIII. ad Alexandr. c. III. (tom. II. concil. p. 1269.) *Arianos* cæterasque huiusmodi pestes, quia eorum laicos conuersos ad dominum sub imagine pœnitentiæ ac sancti spiritus sanctificatione per manus impositionem suscipimus, *non videtur clericos eorum cum sacerdotii aut ministerii cuiuspiam suscipi debere dignitate:* quoniam quibus solum baptisma ratum esse permittimus, quod vtique in nomine patris, & filii & spiritus sancti perficitur, nec Spiritum S. eos habere ex illo baptismate illisque mysteriis arbitramur: quoniam cum a catholica fide eorum auctores descifcerent, perfectionem spiritus, quam acceperant, amiserunt.

(p) Id. ep. XXII. ad episc. Maced. c. V (ibid. p. 1274.) Anisii quondam fratris nostri, aliorumque consacerdotum summa deliberatio hæc fuit, *vt quos Bonosus ordinauerat, ne cum eodem remanerent ac fieret non mediocre scandalum ecclesiæ, ordinati reciperentur.* - - Iam ergo quod pro remedio ac necessitate temporis statutum est, constat primitus non fuisse,

(q) Socrat. lib. IV. c. XII. tom.

& SOZO-

& SOZOMENVS [r], nec non BASILIVS [s] aliique testificantur. In *Gallia*, *Clodouco* regnante, moris fuit, clericis *Arianis* ad fidem catholicam redeuntibus manus denuo imponere, vti ex concilio *Aurelianensi* primo constat, quod hac de re eiusmodi decretum [t] fecit. Sed hoc fortassis non nouam ordinationem indicat, sed gratiæ duntaxat conciliationem, manuum impositione declaratam, quali pœnitentes in absolutione impertiri solebant. Sin minus, ecclesiam probat diuersa agendi ratione in hoc casu vti consueuisse, prout nimirum e re sua omnium optime futurum iudicauerit; interdum ad custodiendam disciplinam & errores vlciscendos ordinationes irritas & inualidas declarando; nonnumquam, ad auertendas maiores animorum offensiones populumque dispersum vna cum ductoribus suis ad catholicæ fidei vnitatem eo felicius reducendum, ratas eas esse permittendo. Quo intuitu concilium generale *Ephesinum* [u] de

(r) Sozom. lib. VI. c. X. Ἀποκηρύττουσι πᾶσαν αἵρεσιν ἀντικειμένην τῇ πίστει τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου -- ὡς δὲ τούτων ἔγγραφον ὁμολογίαν αὐτῶν ἔλαβε Λιβέριος, ἐκοινώνησεν αὐτοῖς. Omnem hæresin fidei Nicæni concilii aduersantem reiecerunt — harum rerum confessionem scriptis proditam cum Liberius ab ipsis accepisset, cum eis communicauit.

(s) Basil. ep. LXXIV. ad episcopos occident (tom. III. p. 115. c.) Οὕτως ἀπελαθεὶς τῆς ἐπισκοπῆς, διὰ τὸ ἐν Μελιτινῇ προκαθῃρῆσθαι, ὁδὸν ἑαυτῷ τῆς ἀποκαταστάσεως ἐπενόησε, τὴν εἰς ὑμᾶς ἄφιξιν· καὶ τίνα μὲν ἔςιν, ἃ προετάθη αὐτῷ παρὰ τοῦ μακαριωτάτου ἐπισκόπου Λιβερίου τίνα δὲ, ἃ αὐτὸς συνέθετο, ἀγνοοῦμεν· πλὴν ὅτι ἐπιςολὴν ἐκόμισεν ἀποκαθιςῶσαν αὐτὸν, ἣν ἐπιδείξας τῇ κατὰ Τύανα συνόδῳ, ἀποκατέστη τῷ τόπῳ. Ita episcopatu deiectus (Eustathius) propterea quod iam Meletinæ depositus esset, viam sibi ipsi, per quam restitueretur, excogitauit, eam videlicet, vt ad nos proficisceretur. *Quæ vero sint illi a beatissimo episcopo Liberio proposita, & ad quæ consensit*, nobis clam est: nisi quod *epistolam attulit, per quam restitueretur*: eam vbi synodo Tyanensi exhibuit, in suum locum restitutus est.

(t) Conc Aurel. I. c. X. (tom. IV. conc. p 1406.) De hæreticis clericis, qui ad fidem catholicam plena fide ac voluntate venerint -- id censuimus obseruari, vt si clerici fideliter conuertuntur & fidem catholicam integre confitentur, vel ita dignam vitam morum & actuum probitate custodiunt, officium, quo eos episcopus dignos esse censuerit, *cum impositæ manus benedictione* suscipiant.

(u) Conc. Ephes. act. VII. decret. contr. Messalianit. (tom. III. conc. p. 809.) Placuit, *vt* omnes, qui per vniuersam prouinciam hæretici *Messaliani* vel Euthusiastæ sint, vel de eius hæreseos morbo suspecti, siue clerici siue laici sint, conueniantur: & si quidem anathematizauerint, iuxta ea, quæ in prædicta synodo scripto pronuntiata sunt, in scriptis; si clerici fuerint, *maneant clerici*; si laici ad communio-

Messa-

Messalianis, qui & *Euchetæ* & *Enthusiastæ* appellabantur, definiebat, si qui ex eorum clericis ad ecclesiam redire & pristinos errores suos in scriptis damnare vellent, eos in eadem statione, quam habuissent antea, mansuros; quod si renuerent, fore, vt & a clero & a gradu & a communione ecclesiæ arcerentur. Simile decretum concilium *Nicænum* [w] in gratiam clericorum *Novatianorum* fecisse creditur, impositione manuum, reconciliatæ concordiæ teste, per absolutionem non ordinationis iterationem eis adiudicata. Neque vero quicquam est certius, quam quod patres *Africani Donatistas* ita tractarint; AVGVSTINVS præsertim in omnibus scriptis suis non minus pro valore ordinationis quam pro valore baptismi hæreticorum loquitur; & porro dicit, quod, si ecclesiæ [x] expedire iudicet, vt episcopis de parte *Donati* ad ecclesiam redeuntibus ministrare non permittat, hoc ipso tamen ordinationem eorum validam esse, non neget, sed eam sartam tectam manere statuat. Et hoc est, quod AVGVSTINVS intelligit per *sacramenta ordinationis*, vt verba eius habent, seu indelebilem characterem hac ipsa impressum; quod, etiamsi quis apostata fiat, vel ob crimen aliquod ab officio ad tempus vel in perpetuum remoueatur, & ecclesia tamen ipsum, pœnitentia acta & præstita satisfactione, ad ministerium rursus admittendum iudicet, nouam ei ordinationem nihilo magis, quam nouum baptismum conferri necesse sit; quum vtriusque character integer maneat. Hæc ecclesiæ *Africanæ* & plerarumque aliarum, tempore AVGVSTINI, doctrina fuit atque consuetudo.

---

nem admittantur. Quod si renuerint anathematizare, si presbyteri vel diaconi fuerint, vel in alio quopiam gradu ecclesiæ, excidant & a clero, & a gradu, & a communione: laici vero anathematizentur.

(w) Concil. Nicæn. c. VIII. (tom. II. p. 32.) Περὶ τῶν ὀνομαζόντων μὲν ἑαυτοὺς καθαρούς ποτε, προσερχομένων δὲ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ὥστε χειροθετουμένους αὐτοὺς, μένειν οὕτως ἐν τῷ κλήρῳ. De his, qui se Catharos, id est puros, quandoque nominant, ad catholicam autem ecclesiam accedunt, sanctæ magnæ synodo visum est, vt *impositis eis manibus sic in clero maneant.*

(x) Aug. contr. Parmen. lib. II. c. XIII. Cum expedire hoc iudicatur ecclesiæ, vt præpositi eorum venientes ad catholicam societatem, honores suos ibi non administrent; non eis tamen ipsa ordinationis sacramenta detrahuntur, sed manent super eos.

LIBER QVINTVS

DE PRIVILEGIIS, IMMVNITATIBVS ET REDITIBVS CLERICORVM IN ECCLESIA PRIMITIVA.

CAPVT PRIMVM

EXEMPLA QVAEDAM REVERENTIAE, QVAM SIBI MVTVO EXHIBVERVNT CLERICI.

§. I.

Clerici fratribus suis necessitate quadam vrgente peregrinantibus victum præbere debebant.

Vando de necessariis clericorum requisitis & diuersis consuetudinibus, in ipsorum designatione ad munera ecclesiastica obseruatis, hactenus edisseruimus: expediet iam proximo loco de reuerentia atque honore exponere, qui officii, quod gerebant, intuitu exhibitus eis fuit. Sub quo capite comprehendemus, quidquid ad priuilegia, exemtiones, immunitates & reditus veterum clericorum attinet. Nonnulla specialiora honoris, huic vel illi ordini peculiaris, signa iam recensita sunt, vbi de his ordinibus actum fuit: Nunc autem ea enarrabimus, quæ magis vniuersalia fuerunt & omnibus ordinibus communia. Atque heic non incommodum erit, primo loco de officio blandaque accipiendi & tractandi hospites ratione non nihil dicere, quam antiqui clerici inter se mutuo inire debuerint. Cuius rei duo vel tria exempla obseruasse, in præsenti suffecerit. Primum quidem, vbicumque vrgente quadam necessitate peregrinabantur, a fratribus suis de clero in omnibus locis e publicis ecclesiæ reditibus foueri & ali eos oportebat; & flagitio vertebatur episcopo vel alii cuidam clerico, ecclesiæ hospitalitatem repudiare ab alioque eam accipere: SOCRATES & SOZOMENVS [a] historici *Epipha-*

(a) Socrat. lib. VI. c. XII. τὴν μὲν προτροπὴν Ἰωάννου ἐξέκλινε, Θεοφίλῳ χαριζόμενος, ἐν ἰδιαζούσῃ δὲ καταλύει μονῇ. *Ioannem* quidem, *a quo inuitabanium*

nium hoc nomine tacite reprehendunt, quod, quum ad vrbem *Conſtantinopolin* veniſſet, vbi *Chryſoſtomus* omnem reuerentiam ac honorem ei exhibuerit, miſſo in occurſum eius vniuerſo clero ſalutans ipſum & inuitans, vt in ædibus eccleſiaſticis more conſueto manere vellet, repudiato, quod ita liberaliter obtulerit *Chryſoſtomus*, hoſpitio, in priuatum quoddam domicilium diuerterit. Hoc pro diremtæ catholicæ cum ipſo coniunctionis ſigno habitum fuit; quod euentus etiam comprobauit. Eo enim conſilio venerat a *Theophilo* eccleſiæ *Alexandrinæ* epiſcopo inſtigatus, vt actionem ei intenderet. Ab altera parte, ſi cui de clero tali occaſione negaretur eccleſiæ hoſpitalitas, crimen multo minus excuſabile erat, & pro aſperrimo coniunctionem repudiandi modo reputabatur. Hinc FIRMILIANVS [*b*] grauiter perſtringit *Stephanum* papam, quod ferociter & virum chriſtianum minus decenter erga epiſcopos *Africanos*, ad ipſum ab eccleſiis ſuis legatos, ſeſe geſſerit, „vt eos nec ad ſermonem colloquii communis admiſerit, adhuc præceperit vniuerſæ fraternitati, vt venientibus non ſolum pax & communio ſed & tectum & hoſpitium negaretur.„ Quæ tanto maior eorum fuit deſpectio atque offenſio, quod vulgares quique chriſtiani, ſi litteris commendatitiis ab eccleſia ſua inſtructi iter facerent, hoc priuilegium ex conteſſeratione hoſpitalitatis, quemadmodum TERTVLLIANVS [*c*] id exprimit, ſibi vindicare, adeoque multo magis epiſcopi & clerici alii ab aliis depoſcere poterant. Per leges eccleſiæ *Africanæ* cuilibet epiſcopo, nomine legati de ſynodo prouinciali ad ſic dictam generalem ſeu plenam ſynodum proficiſcenti, omnia in itinere neceſſaria ex liberalitate eccleſiæ

tur, refugit, vt gratificaretur Theophilo: in priuato autem quodam domicilio diuerſatus eſt.

Sozom. lib. VIII. c. XIV. Ὁ δὲ Ἰωάννης εἰσιόντα αὐτὸν, τῇ ὑπαντήσει τοῦ παντὸς κλήρου ἐτίμησεν· Ἐπιφάνιος δὲ δῆλος ἦν εἴξας ταῖς κατ' αὐτοῦ διαβολαῖς· προτραπεὶς γὰρ ἐν οἰκήμασιν ἐκκλησιαστικοῖς καταμένειν, οὐκ ἠνέσχετο. Eum ingredientem Ioannes occurſu cleri totius honorauit. At vero Epiphanius perſpicue declarauit, quod calumniis aduerſus Ioannem concinnatis fidem habuiſſet. *Imitatus* enim *vt in ædibus eccleſiaſticis manere vellet, neutiquam acquieuit.*

(*b*) Firmilian. ep. LXXV. ap. Cyprian. p. 228. (tom. I. conc. p. 760. b.)

(*c*) Tertull. de præſcript. c. XX. Dum eſt illis communicatio pacis & appellatio fraternitatis & *conteſſeratio hoſpitalitatis*.

ſuppeditanda erant: quemadmodum ex canone quodam concilii *Carthaginenſis* [d] tertii videre eſt, qui binos duntaxat aut ternos ex qualibet prouincia legatos mitti iubet; vt ita & minus inuidioſi *minusque hoſpitibus ſumtuoſi exſiſtant.* Hoc argumento eſt, vnamquamque eccleſiam, conſuetudine ſaltem id requirente, ad hoſpitium tranſeuntibus illis præbendum obligatam fuiſſe.

§. II.

Et indulgere eis honoris cauſſa euchariſtiam conſecrandi priuilegium.

Aliud conſuetæ reuerentiæ, quam clerici ſibi mutuo exhibere debebant, exemplum erat, quod, quum epiſcopus aliquis vel presbyter ad extraneam quamdam veniret eccleſiam, ſacris operandi atque euchariſtiam conſecrandi in eccleſia munus honoris cauſſa eis offerri oportebat. Hæc admodum antiqua fuit conſuetudo, vti ex iis pateſcit, quæ de *Aniceto* epiſcopo *Romano* narrat IRENAEVS, quod quum *Polycarpus Romam* veniſſet, controuerſiam de paſchatis celebratione cum ipſo compoſiturus, παρεχώρησεν τὴν εὐχαριστίαν τῷ Πολυκάρπῳ [e], quo non ſimpliciter ſignificatur, quod *euchariſtiam ei porrexerit*, vti primi interpretes EVSEBII reddiderunt; ſed *locum* ſeu *libertatem conſecrandi in eccleſia ſua ei conceſſerit.* Concilium *Arelatenſe*, quod hanc conſuetudinem in legem commutauit, eadem verborum forma hac de re vtitur [f], *De epiſcopis peregrinis*, inquiens, *qui in vrbem ſolent venire, placuit eis locum dari, vt offerant.* Et concilium *Carthaginenſe* quartum adhuc planius: *Epiſcopi vel presbyteri ſi cauſ-*

(d) Conc. Carth. III. c. II. (tom. II. p. 1167.) Placuit, vt propter cauſſas eccleſiaſticas, quæ ad perniciem plebium ſæpe veteraſcunt, ſingulis quibusque annis concilium conuocetur. Ad quod omnes prouinciæ, quæ primas ſedes habent, de conciliis ſuis *ternos legatos mittant, vt & minus inuidioſi minusque hoſpitibus ſumtuoſi* conuentus plena poſſit eſſe auctoritas.

(e) Iren. ep. ad Victor. ap. Euſeb. lib. V. c. XXIV. Τούτων οὕτως ἐχόντων ἐκοινώνησαν ἑαυτοῖς· καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρεχώρησεν ὁ Ἀνίκητος τὴν εὐχαριστίαν τῷ Πολυκάρπῳ κατ᾽ ἐντροπὴν δηλονότι, καὶ μετ᾽ εἰρήνης ἀπ᾽ ἀλλήλων ἀπηλλάγησαν. Quæ cum ita ſe haberent, communicarunt ſibi inuicem: Et *Anicetus in eccleſia conſecrandi munus Polycarpo honoris cauſſa conceſſit;* tandemque cum pace a ſe inuicem diſceſſerunt.

(f) Conc. Arelat. I. c. XIX. (tom. I. p. 1429.)

ſa

sa [*g*] *visitandae ecclesiae ad alterius ecclesiam venerint, in gradu suo suscipiantur, & tam ad verbum faciendum quam ad oblationem consecrandam inuitentur.* Ita ad omnem honorem, quem eis ecclesia exhibere poterat, admittendi erant; episcopus collegam suum in eodem solio iuxta se collocare, & presbyteri idem collegis suis facere debebant. Hoc enim canon per susceptionem eorum in gradu suo intelligit. Quae consuetudo ab episcopis catholicis in collatione *Carthaginensi* [*h*] adlegatur, vbi episcopis *Donatistis* promittunt, si ad ecclesiam redire vellent, fore, vt apud se collegarum loco habeantur, sedentes eodem throno, *sicut peregrino episcopo iuxta considente collega. Constitutionum apostolicarum* [*bb*] auctor haec omnia coniungit. *Si quis frater*, inquit, *ex paraecia aduenerit --- si episcopus fuerit, cum episcopo sedeat, eodem honore ab eo acceptus. Rogabisque eum, episcope, vt sermonem habeat ad populum docendi caussa. -- Deinde, episcope, committes ei, vt offerat eucharistiam: si vero tamquam sapiens propter reuerentiam erga te, quo tibi honorem seruet, offerre noluerit, coge, vt saltem benedicat populo.*

§. III.

Litterarum formatarum *seu commendatitiarum vsus hoc intuitu.*

Obseruandum autem heic est, hunc honorem peregrinis non fuisse exhibitum, vt mere peregrinis, sed quatenus interdum orthodoxiam ac fidem catholicam ecclesiae, ad quam veniebant, testatam facere poterant. Atque hoc respectu *litterarum systaticarum* seu commendatoriarum, vti eas appellitabant, magnus vsus erat in ecclesia. Nullum enim peregrinum ne ad sacram eucharistiam quidem percipiendam, multo minus consecrandam in ecclesia, vbi vere peregrinus erat, sine litteris episcopi sui admitti licebat, vt ne qua subreptitia, vel *passiua*, quemadmodum canones [*i*] eam appellant, fieret *communio*. Et

(*g*) Conc. Carth. IV. c. XXXIII. (tom. II. p. 1203.)

(*h*) Collat. Carthagin. d e I. c. XVI. (ibid. p. 1352.)

(*bb*) Εἴ τις ἀπὸ παροικίας ἀδελφὸς ἐπέλθῃ - - εἰ ἐπίσκοπος, σὺν τῷ ἐπισκόπῳ καθεζέσθω τῆς αὐτῆς ἀξιούμενος ὑπ' αὐτοῦ τιμῆς, καὶ ἐρωτήσεις αὐτὸν ὦ ἐπίσκοπε, προσλαλῆσαι τῷ λαῷ λόγους διδακτικούς· - - ἐπιτρέψεις δ' αὐτῷ καὶ τὴν εὐχαριστίαν ἀνοῖσαι· ἐὰν δὲ δι' εὐλάβειαν ὡς σοφὸς τὴν τιμήν σοι τηρῶν μὴ θελήσει ἀνενέγκαι· κἂν εἰς τὸν λαὸν εὐλογίαν αὐτὸν ποιήσασθαι καταναγκάσεις.

(*i*) Conc. Carth. I. c. VII. (tom. II. p. 616) Clericus vel laicus non communicet in

episco-

episcopi eadem lege litteras a metropolitano suo accipere tenebantur, si qua necessitate vrgente, in extraneam prouinciam iter facere instituerent, in qua alias nosci haud poterant. Concilium *Carthaginense* tertium [k] canonem habet huc spectantem: *Placuit, vt episcopi trans mare non proficiscantur, nisi consulto primæ sedis episcopo suæ cuiusque prouinciæ, vt ab eo præcipue possint sumere formatam*, hoc est litteras commendatitias. Et eamdem hanc disciplinam in omnibus ecclesiis obseruatam fuisse, e quodam ecclesiæ *graeca* canone inter eos, qui vulgo apostolici dicuntur, liquido apparet, qui *Nullus*, inquit [l], *externorum episcoporum, vel presbyterorum, vel diaconorum* ἄνευ συστατικῶν, *sine commendatitiis, recipiatur: iisque adferentibus, examinentur. Sin minus, iis quæ sunt necessaria, aliis exhibitis, ad communionem ne admittantur: multa enim per subreptionem fiunt.* Versio quidem DIONYSII EXIGVI & necessaria iis denegat: sed manifesta hæc est textus *graeci* corruptio, qui ipsis in externis rebus bonis communicari permittit, non autem in communione ecclesiastica. Et hoc est, quod per *communionem peregrinam* veteres intellexisse, nonnulli existimant, quando ii, qui sine litteris commendatitiis abierant peregre, li-

aliena plebe sine litteris episcopi sui; nisi hoc obseruatum fuerit, *communio* fiet *passiua*.

Conc. Laodic. c. XLI. (tom. I. p. 1504.) Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικὸν ἢ κληρικὸν ἄνευ κανονικῶν γραμμάτων ὁδεύειν. Quod non oportet eum, qui est sacratus vel clericus, *sine canonicis litteris* iter ingredi.

Conc. Antioch. c. VII. (tom. II. p. 564.) Μηδένα ἄνευ εἰρηνικῶν δέχεσθαι τῶν ξένων, Nullus externus *sine pacificis* suscipiatur.

Conc. Agath. c. XXXVIII. (tom. IV. p. 1389) Clericis *sine commendatitiis* epistolis episcopi sui licentia non pateat euagandi.

Conc. Chalced. c. XI. (ibid. p. 761.) Πάντας τοὺς πένητας καὶ δεομένους ἐπικουρίας, μετὰ δοκιμασίας, ἐπιστολίοις, εἴτουν εἰρηνικοῖς ἐκκλησιαστικοῖς μόνοις ὡρίσαμεν ὁδεύειν, καὶ μὴ συστατικοῖς· διὰ τὸ τὰς συστατικὰς ἐπιστολὰς προσήκειν τοῖς οὖσι μόνοις ἐν ὑπολήψει παρέχεσθαι προσώποις. Omnes pauperes & qui exilio indigent, cum examinatione, cum epistolis seu pacificis ecclesiasticis solis viam ingredi statuimus & non cum commendatitiis: quoniam litteras commendatitias iis solis personis, quæ sunt suspectæ, præberi oportet

(k) Conc. Carth. III. c. XXVIII. (tom. II. p. 1171.)

(l) Canon. apost. XI. (mihi XXXII. tom. I. concil. p. 31) Μηδένα τῶν ξένων ἐπισκόπων, ἢ πρεσβυτέρων, ἢ διακόνων ἄνευ συστατικῶν προσδέχεσθαι· καὶ ἐπιφερομένων αὐτῶν, ἀνακρινέσθωσαν· εἰ δὲ μήγε, τὴν χρείαν αὐτοῖς ἐπιχορηγήσαντες, εἰς κοινωνίαν αὐτοὺς μὴ προσδέξησθε· πολλὰ γὰρ κατὰ συναρπαγὴν γίνεται.

berali

berali hospitio excepti & rebus neceſſariis inſtructi, non autem ad euchariſtiam participandam admiſſi fuerunt, quod vitæ morumque teſtimonio non eſſent muniti. Alii autem aliam huius appellationis adferunt rationem, quam examinabo curatius, vbi de diſciplina eccleſiaſtica verba facienda erunt, ſub quo capite *communio peregrina*, tamquam genus quoddam cenſuræ eccleſiaſticæ, conſiderari debebit.

§. IV.

Clerici controuerſias ſuas quaſcumque dirimere inter ſemetipſos debebant.

Tertium aliquod reuerentiæ, quam clerici ſibi mutuo exhibuerunt, exemplum erat, quod, ſi qua inter ipſos ſubnata eſſet controuerſia, libere inter ſe conſtituerent ſine prouocatione ad ciuilis magiſtratus iudicium, epiſcopis ſuis & conciliis eam dirimendam tradere. Epiſcopi, vti iam oſtendimus [*ll*] antea, legibus imperialibus acceptam habebant poteſtatem, cauſſas ſæculares pecuniarias inter ipſos laicos noſcendi atque decidendi, ſi vtraque pars litigans de ipſis arbitris eligendis conſenſiſſet: ſed inter clericos ſpeciali iſtiusmodi compromiſſo opus non erat, ſed per leges & canones eccleſiaſticos generali cuidam obligationi ſubmiſſi erant, vt ne alii aliis moleſtiam coram magiſtratu ciuili faceſſerent, ſed lites ſuas quaſcumque eccleſiaſtici cuiusdam tribunalis cognitioni diiudicandas demandarent. Sed res aliter quodammodo ſe habebat, ſi quis laicus & clericus neceſſitate quadam adacti rem aliquam in iudicium ſimul deducerent: Nam tunc laico integrum erat forum ſuum eligere, neque cauſſam ſuam ad vllum eccleſiaſticum iudicem deferre cogebatur, niſi ex compromiſſo iſti obligationi ipſe ſeſe ſubiecisſet. Ita enim legibus imperialibus [*m*] hac in re cautum erat. Quamquam in *Gallia* tempore regum *Gothicorum* ſecus fiebat: ibi enim clericum in iudicium ſæculare vocare, ſine permiſſu epiſcopi laico non licebat; quomodo ex aliquo concilii *Agathenſis* [*n*] canone, ſub *Alarico* ad annum DVI. facto, apparet, qui

(*ll*) Lib. II. c. VII. vol. I. p. 123. ſeqq.

(*m*) Valentin. nouell. XII. ad calcem cod. Theod. In clerico petitore conſequens erit, vt ſecundum leges pulſati forum ſequatur, ſi aduerſarius ſuus ad epiſcopi vel presbyteri audientiam non præſtat adſenſum.

(*n*) Conc. Agath. c. XXXII. (tom. IV. conc. p. 1388.) Clericus ne quemquam præſu-

& lai-

nem *Donatistarum* comprobare eosque ad ministerium, in quacumque statione ante reditum suum ad ecclesiæ communionem ministrassent, admittere, ordinatione eorum nihilo magis, quam ipsorum baptismo, repetita. Hoc in diuersis scriptorum suorum partibus repetit. Atque ita rem se habuisse, tum ex conciliorum *Africanorum* [*i*] canonibus, tum ex concessionibus in collatione *Carthaginensi* [*k*] factis apparet, vbi proponebatur, futurum, vt *Donatistæ* honoribus ac dignitatibus fruerentur, si ad catholicæ ecclesiæ vnitatem redire vellent. Hoc antea in concilio *Romano* sub *Melciade*, in quo *Donatistæ* primum audiebantur, definitum erat. Ibi enim, vti AVGVSTINVS auctor est [*l*], decretum fuerat, damnato vno *Donato* auctore schismatis, reliquos omnes licet extra ecclesiam ordinatos, si resipiscerent, in iisdem officiis ac honoribus recipiendos esse, quibus antea ornati fuissent. Vt adeo disciplinæ seueritas hoc intuitu vel acueretur vel mitigaretur, prout ecclesiæ vtilitas necessitasue id requirere videbatur.

§. VIII.

Hæretici etiam redeuntes ad ecclesiam in quibusdam locis.

Homines ab hæreticis ordinatos accipiendi ratio prorsus eadem fuit. Quidam canones eos omnes sine vlla exceptione iterum ordinari iubent. Ita res se habuit in ecclesia *græca*, quo tempore *canones* sic dicti *apostolici* facti sunt. Idem enim canon [*m*], qui ordinationes iteratas in ecclesia fieri prohibet, eos excipit, qui ab hæreticis fuerint ordinati; ordinationem eorum vanam pronuntians, eosque iubens denuo ordinari.

(*i*) Cod. can. Afric. c. LXIIX. (tom. II. concil p. 1092) Placuit - vt & ipsi Donatistæ, quicumque clerici correcto consilio ad catholicam vnitatem transire voluerint, secundum vniuscuiusque episcopi catholici voluntatem, atque consilium, qui in eodem loco gubernat ecclesiam; si hoc paci christianæ prodesse visum fuerit, *in suis honoribus suscipiantur*, sicut prioribus eiusdem diuisionis temporibus factum esse manifestum est, vid etiam c. LXIX.

(*k*) Collat. Carth. die I. c. XVI. (tom. II. concil p. 1352. c.) Sic ecclesiæ nobiscum teneant vnitatem, vt non solum viam salutis inueniant, sed *nec honorem episcopatus amittant*.

(*l*) Aug. ep. L. ad Bonifac. p. 87. (p. 218. edit. Basil. MDLXIX. p. 233. edit. Altdorf.) Damnato vno quodam Donato, qui auctor schismatis fuisse manifestatus est, cæteros correctos, etiamsi extra ecclesiam ordinati essent, in suis honoribus suscipiendos esse censuerunt.

(*m*) Can. apost. c. LXVII. vid. supra §. V. not. (n) pag. 194

dinari. Et hæc generatim omnium earum ecclesiarum sæculo tertio praxis erat, quæ baptismum ab hæreticis datum validum esse, negabant. Multo enim maiori animi contentione ordinationibus eorum valorem abiudicabant. Hinc FIRMILIANVS, qui hac erat opinione, narrat, concilium *Iconiense* [n] ann. CCLVI. decreuisse, hæreticis nec baptizare licere nec ordinare; immo vero nonnulli eorum, qui hæreticorum baptismum admittebant, ordinationes tamen eorum constanter reiiciebant; sicut *Innocentius* episcopus *Romanus* [o], qui ab *Arianis* aliisque hæreticis ordinatos a dignitatibus in ecclesia catholica arcendos esse statuebat, etsi baptismum eorum in nomine patris, filii & spiritus sancti perfectum, ratum esse permittebat. Alio loco [p] antiquam ecclesiæ *Romanæ* regulam fuisse dicit, istiusmodi ordinationes omnes abolere & irritas declarare; quamquam in quibusdam locis eas admissas esse, fateatur; *Anisium* enim episcopum *Thessalonicensem* vna cum episcopis suis prouincialibus statuisse, recipiendos esse eos, quos *Bonosus* episcopus hæreticus *Macedoniæ* ordinasset; ne ab eius partibus porro starent, ac fieret non mediocre offendiculum ecclesiæ. *Liberius* non solum episcopos *Macedonianos* in communionem recipiebat, sed eis etiam in officio manere permittebat, quum fidei synodi *Nicanæ* subscriberent, pristinis hæresibus suis damnatis; sicut SOCRATES [q],

(n) Firmilian. ep. LXXV. ap. Cyprian. p. 221 (edit. Paris. MDCLXVI. p. 146. it. tom. I. concil. p. 754. b.) *Hæretico* sicut *ordinare non licet*, nec manum imponere; ita nec baptizare.

(o) Innoc. ep. XVIII. ad Alexandr. c. III. (tom. II. concil. p. 1269.) *Arianos* cæterasque huiusmodi pestes, quia eorum laicos conuersos ad dominum sub imagine pœnitentiæ ac sancti spiritus sanctificatione per manus impositionem suscipimur, *non videtur clericos eorum cum sacerdotii aut ministerii cuiuspiam suscipi debere dignitate*: quoniam quibus solum baptisma ratum esse permittimus, quod vtique in nomine patris, & filii & spiritus sancti perficitur, nec Spiritum S. eos habere ex illo baptismate illisque mysteriis arbitramur: quoniam cum a catholica fide eorum auctores desciscerent, perfectionem spiritus, quam acceperant, amiserunt.

(p) Id. ep. XXII. ad episc. Maced. c. V (ibid. p. 1274.) Anisii quondam fratris nostri, aliorumque consacerdotum summa deliberatio hæc fuit, *vt quos Bonosus ordinauerat, ne cum eodem remanerent ac fieret non mediocre scandalum ecclesiæ, ordinati reciperentur*. - - Iam ergo quod pro remedio ac necessitate temporis statutum est, constat primitus non fuisse,

(q) Socrat. lib. IV. c. XII. too.

& SOZO-

& SOZOMENVS [r], nec non BASILIVS [s] aliique testificantur. In *Gallia*, *Clodouco* regnante, moris fuit, clericis *Arianis* ad fidem catholicam redeuntibus manus denuo imponere, vti ex concilio *Aurelianensi* primo constat, quod hac de re eiusmodi decretum [t] fecit. Sed hoc fortassis non nouam ordinationem indicat, sed gratiæ duntaxat conciliationem, manuum impositione declaratam, quali pœnitentes in absolutione impertiri solebant. Sin minus, ecclesiam probat diuersa agendi ratione in hoc casu vti consueuisse, prout nimirum e re sua omnium optime futurum iudicauerit; interdum ad custodiendam disciplinam & errores vlciscendos ordinationes irritas & inualidas declarando; nonnumquam, ad auertendas maiores animorum offensiones populumque dispersum vna cum ductoribus suis ad catholicæ fidei vnitatem eo felicius reducendum, ratas eas esse permittendo. Quo intuitu concilium generale *Ephesinum* [u] de

(r) Sozom. lib. VI. c. X. Ἀποκηρύττουσι πᾶσαν αἵρεσιν ἀντιπιπτουμένην τῇ πίστει τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου -- ὡς δὲ τούτων ἔγγραφον ὁμολογίαν αὐτῶν ἔλαβε Λιβέριος, ἐκοινώνησεν αὐτοῖς. Omnem hæresin fidei Nicæni concilii aduersantem reiecerunt — harum rerum confessionem scriptis proditam cum Liberius ab ipsis accepisset, cum eis communicauit.

(s) Basil. ep. LXXIV. ad episcopos occident (tom. III. p. 125. c.) Οὕτως ἀπελαθεὶς τῆς ἐπισκοπῆς, διὰ τὸ ἐν Μελιτινῇ προκαθῃρῆσθαι, ὁδὸν ἑαυτῷ τῆς ἀποκαταστάσεως ἐπενόησε, τὴν εἰς ὑμᾶς ἄφιξιν· καὶ τίνα μέν ἐστιν, ἃ προετάθη αὐτῷ παρὰ τοῦ μακαριωτάτου ἐπισκόπου Λιβερίου τίνα δὲ, ἃ αὐτὸς συνέθετο, ἀγνοοῦμεν· πλὴν ὅτι ἐπιστολὴν ἐκόμισεν ἀποκαθιστῶσαν αὐτὸν, ἣν ἐπιδείξας τῇ κατὰ Τύανα συνόδῳ, ἀποκατέστη τῷ τόπῳ. Ita episcopatu deiectus (Eustathius) propterea quod iam Meletinæ depositus esset, viam sibi ipsi, per quam restitueretur, excogitauit, eam videlicet, vt ad nos proficisceretur. *Quæ vero sint illi a beatissimo episcopo Liberio proposita, & ad quæ consensit*, nobis clam est: nisi quod *epistolam attulit, per quam restitueretur*: eam vbi synodo Tyanensi exhibuit, in suum locum restitutus est.

(t) Conc Aurel. I. c X. (tom. IV. conc. p. 1406.) De hæreticis clericis, qui ad fidem catholicam plena fide ac voluntate venerint -- id censuimus obseruari, vt si clerici fideliter conuertuntur & fidem catholicam integre confitentur, vel ita dignam vitam morum & actuum probitate custodiunt, officium, quo eos episcopus dignos esse censuerit, *cum impositæ manus benedictione* suscipiant.

(u) Conc. Ephes. act. VII. decret. contr. Messalianit. (tom. III. conc. p. 809.) Placuit, *vt* omnes, qui per vniuersam prouinciam hæretici *Messaliani* vel Euthusiastæ sint, vel de eius hæreseos morbo suspecti, siue clerici siue laici sint, conueniantur: & si quidem anathematizauerint, iuxta ea, quæ in prædicta synodo scripto pronuntiata sunt, in scriptis; si clerici fuerint, *maneant clerici*; si laici ad communio-

Messa-

Meſſalianis, qui & *Eucheta* & *Enthuſiaſtæ* appellabantur, definiebat, ſi qui ex eorum clericis ad eccleſiam redire & priſtinos errores ſuos in ſcriptis damnare vellent, eos in eadem ſtatione, quam habuiſſent antea, manſuros; quod ſi renuerent, fore, vt & a clero & a gradu & a communione eccleſiæ arcerentur. Simile decretum concilium *Nicænum* [w] in gratiam clericorum *Novatianorum* feciſſe creditur, impoſitione manuum, reconciliatæ concordiæ teſte, per abſolutionem non ordinationis iterationem eis adiudicata. Neque vero quicquam eſt certius, quam quod patres *Africani Donatiſtas* ita tractarint; AVGVSTINVS præſertim in omnibus ſcriptis ſuis non minus pro valore ordinationis quam pro valore baptiſmi hæreticorum loquitur; & porro dicit, quod, ſi eccleſiæ [x] expedire iudicet, vt epiſcopis de parte *Donati* ad eccleſiam redeuntibus miniſtrare non permittat, hoc ipſo tamen ordinationem eorum validam eſſe, non neget, ſed eam ſartam tectam manere ſtatuat. Et hoc eſt, quod AVGVSTINVS intelligit per *ſacramenta ordinationis*, vt verba eius habent, ſeu indelebilem characterem hac ipſa impreſſum; quod, etiamſi quis apoſtata fiat, vel ob crimen aliquod ab officio ad tempus vel in perpetuum remoueatur, & eccleſia tamen ipſum, pœnitentia acta & præſtita ſatisfactione, ad miniſterium rurſus admittendum iudicet, nouam ei ordinationem nihilo magis, quam nouum baptiſmum conferri neceſſe ſit; quum vtriusque character integer maneat. Hæc eccleſiæ *Africanæ* & plerarumque aliarum, tempore AVGVSTINI, doctrina fuit atque conſuetudo.

nem admittantur. Quod ſi renuerint anathematizare, ſi presbyteri vel diaconi fuerint, vel in alio quopiam gradu eccleſiæ, excidant & a clero, & a gradu, & a communione: laici vero anathematizentur.

(w) Concil. Nicæn. c. VIII. (tom. II. p. 32.) Περὶ τῶν ὀνομαζόντων μὲν ἑαυτοὺς καθαρούς ποτε, προσερχομένων δὲ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ὥστε χειροθετουμένους αὐτοὺς, μένειν οὕτως ἐν τῷ κλήρῳ. De his, qui ſe Catharos, id eſt puros, quandoque nominant, ad catholicam autem eccleſiam accedunt, ſanctæ magnæ ſynodo viſum eſt, vt *impoſitis eis manibus ſic in clero maneant.*

(x) Aug. contr. Parmen. lib. II. c. XIII. Cum expedire hoc iudicatur eccleſiæ, vt præpoſiti eorum venientes ad catholicam ſocietatem, honores ſuos ibi non adminiſtrent; non eis tamen ipſa ordinationis ſacramenta detrahuntur, ſed manent ſuper eos.

LIBER QVINTVS DE PRIVILEGIIS, IMMVNITATIBVS ET REDITIBVS CLERICORVM IN ECCLESIA PRIMITIVA.

CAPVT PRIMVM EXEMPLA QVAEDAM REVERENTIAE, QVAM SIBI MVTVO EXHIBVERVNT CLERICI.

§. I.

Clerici fratribus suis necessitate quadam vrgente peregrinantibus victum præbere debebant.

QVando de necessariis clericorum requisitis & diuersis consuetudinibus, in ipsorum designatione ad munera ecclesiastica obseruatis, hactenus edisseruimus: expediet iam proximo loco de reuerentia atque honore exponere, qui officii, quod gerebant, intuitu exhibitus eis fuit. Sub quo capite comprehendemus, quidquid ad priuilegia, exemtiones, immunitates & reditus veterum clericorum attinet. Nonnulla specialiora honoris, huic vel illi ordini peculiaris, signa iam recensita sunt, vbi de his ordinibus actum fuit: Nunc autem ea enarrabimus, quæ magis vniuersalia fuerunt & omnibus ordinibus communia. Atque heic non incommodum erit, primo loco de officio blandaque accipiendi & tractandi hospites ratione non nihil dicere, quam antiqui clerici inter se mutuo inire debuerint. Cuius rei duo vel tria exempla obseruasse, in præsenti sufficerit. Primum quidem, vbicumque vrgente quadam necessitate peregrinabantur, a fratribus suis de clero in omnibus locis e publicis ecclesiæ reditibus foueri & ali eos oportebat; & flagitio vertebatur episcopo vel alii cuidam clerico, ecclesiæ hospitalitatem repudiare ab alioque eam accipere. SOCRATES & SOZOMENVS [a] historici *Epipha-*

(*a*) Socrat. lib. VI. c. XII. *τὴν μὲν προσκοπὴν Ἰωάννου ἐξέκλινε, Θεοφίλῳ χαριζόμενος, ἐν ἰδιαζούσῃ δὲ καταλύει μονῇ. Ioannem* quidem, *a quo inuitaba-*

nium

nium hoc nomine tacite reprehendunt, quod, quum ad vrbem *Constantinopolin* venisset, vbi *Chrysostomus* omnem reuerentiam ac honorem ei exhibuerit, misso in occursum eius vniuerso clero salutans ipsum & inuitans, vt in ædibus ecclesiasticis more consueto manere vellet, repudiato, quod ita liberaliter obtulerit *Chrysostomus*, hospitio, in priuatum quoddam domicilium diuerterit. Hoc pro diremtæ catholicæ cum ipso coniunctionis signo habitum fuit; quod euentus etiam comprobauit. Eo enim consilio venerat a *Theophilo* ecclesiæ *Alexandrinæ* episcopo instigatus, vt actionem ei intenderet. Ab altera parte, si cui de clero tali occasione negaretur ecclesiæ hospitalitas, crimen multo minus excusabile erat, & pro asperrimo coniunctionem repudiandi modo reputabatur. Hinc FIRMILIANVS [*b*] grauiter perstringit *Stephanum* papam, quod ferociter & virum christianum minus decenter erga episcopos *Africanos*, ad ipsum ab ecclesiis suis legatos, sese gesserit, „vt eos nec ad sermonem colloquii communis admiserit, adhuc præceperit vniuersæ fraternitati, vt venientibus non solum pax & communio sed & tectum & hospitium negaretur.„ Quæ tanto maior eorum fuit despectio atque offensio, quod vulgares quique christiani, si litteris commendatitiis ab ecclesia sua instructi iter facerent, hoc priuilegium ex contesseratione hospitalitatis, quemadmodum TERTVLLIANVS [*c*] id exprimit, sibi vindicare, adeoque multo magis episcopi & clerici alii ab aliis deposcere poterant. Per leges ecclesiæ *Africanæ* cuilibet episcopo, nomine legati de synodo prouinciali ad sic dictam generalem seu plenam synodum proficiscenti, omnia in itinere necessaria ex liberalitate ecclesiæ

tur, refugit, vt gratificaretur Theophilo: in priuato autem quodam domicilio diuersatus est.
Sozom. lib. VIII. c. XIV. Ὁ δὲ Ἰωάννης εἰσιόντα αὐτὸν, τῇ ὑπαντήσει τοῦ παντὸς κλήρου ἐτίμησεν· Ἐπιφάνιος δὲ δῆλος ἦν εἴξας ταῖς κατ᾽ αὐτοῦ διαβολαῖς· προτραπεὶς γὰρ ἐν οἰκήμασιν ἐκκλησιαστικοῖς καταμένειν, οὐκ ἠνέσχετο. Eum ingredientem Ioannes occursu cleri totius honorauit. At vero Epiphanius perspicue declarauit, quod calumniis aduersus Ioannem concinnatis fidem habuisset. *Inuitatus* enim *vt in ædibus ecclesiasticis manere vellet, neutiquam acquieuit.*

(*b*) Firmilian. ep. LXXV. ap. Cyprian. p. 228. (tom. I. conc. p. 760. b.)

(*c*) Tertull. de præscript. c. XX. Dum est illis communicatio pacis & appellatio fraternitatis & *contesseratio hospitalitatis.*

 suppe-

ſuppeditanda erant]: quemadmodum ex canone quodam concilii *Carthaginenſis* [*d*] tertii videre eſt, qui binos duntaxat aut ternos ex qualibet prouincia legatos mitti iubet; vt ita & minus inuidioſi *minusque hoſpitibus ſumtuoſi exſiſtant.* Hoc argumento eſt, vnamquamque eccleſiam, conſuetudine ſaltem id requirente, ad hoſpitium tranſeuntibus illis præbendum obligatam fuiſſe.

§. II.

Et indulgere eis honoris cauſſa euchariſtiam conſecrandi priuilegium.

Aliud conſuetæ reuerentiæ, quam clerici ſibi mutuo exhibere debebant, exemplum erat, quod, quum epiſcopus aliquis vel presbyter ad extraneam quamdam veniret eccleſiam, ſacris operandi atque euchariſtiam conſecrandi in eccleſia munus honoris cauſſa eis offerri oportebat. Hæc admodum antiqua fuit conſuetudo, vti ex iis pateſcit, quæ de *Aniceto* epiſcopo *Romano* narrat IRENAEVS, quod quum *Polycarpus Romam* veniſſet, controuerſiam de paſchatis celebratione cum ipſo compoſiturus, παρεχώρησεν τὴν ευχαριστίαν τῷ Πολυκάρπῳ [*e*], quo non ſimpliciter ſignificatur, quod *euchariſtiam ei porrexerit*, vti primi interpretes EVSEBII reddiderunt; ſed *locum* ſeu *libertatem conſecrandi in eccleſia ſua ei conceſſerit.* Concilium *Arelatenſe*, quod hanc conſuetudinem in legem commutauit, eadem verborum forma hac de re vtitur [*f*], *De epiſcopis peregrinis*, inquiens, *qui in vrbem ſolent venire, placuit eis locum dari, vt offerant.* Et concilium *Carthaginenſe* quartum adhuc planius: *Epiſcopi vel presbyteri ſi cauſ-*

(*d*) Conc. Carth. III. c. II. (tom. II. p. 1167.) Placuit, vt propter cauſſas eccleſiaſticas, quæ ad perniciem plebium ſæpe veteraſcunt, ſingulis quibusque annis concilium conuocetur. Ad quod omnes prouinciæ, quæ primas ſedes habent, de conciliis ſuis *ternos legatos mittant, vt & minus inuidioſi minusque hoſpitibus ſumtuoſi* conuentus plena poſſit eſſe auctoritas.

(*e*) Iren. ep. ad Victor. ap. Euſeb. lib. V. c. XXIV. Τούτων οὕτως ἐχόντων ἐκοινώνησαν ἑαυτοῖς· καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρεχώρησεν ὁ Ἀνίκητος τὴν ευχαριστίαν τῷ Πολυκάρπῳ κατ' ἐντροπὴν δηλονότι, καὶ μετ' εἰρήνης ἀπ' ἀλλήλων ἀπηλλάγησαν. Quæ cum ita ſe haberent, communicarunt ſibi inuicem: Et *Anicetus in eccleſia conſecrandi munus Polycarpo honoris cauſſa conceſſit*; tandemque cum pace a ſe inuicem diſceſſerunt.

(*f*) Conc. Arelat. I. c. XIX. (tom. I. p. 1429.)

ſa

sa [*g*] *visitandæ ecclesiæ ad alterius ecclesiam venerint, in gradu suo suscipiantur, & tam ad verbum faciendum quam ad oblationem consecrandam inuitentur.* Ita ad omnem honorem, quem eis ecclesia exhibere poterat, admittendi erant; episcopus collegam suum in eodem folio iuxta se collocare, & presbyteri idem collegis suis facere debebant. Hoc enim canon per susceptionem eorum in gradu suo intelligit. Quæ consuetudo ab episcopis catholicis in collatione *Carthaginensi* [*h*] adlegatur, vbi episcopis *Donatistis* promittunt, si ad ecclesiam redire vellent, fore, vt apud se collegarum loco habeantur, sedentes eodem throno, *sicut peregrino episcopo iuxta considente collega. Constitutionum apostolicarum* [*hh*] auctor hæc omnia coniungit. *Si quis frater*, inquit, *ex parœcia aduenerit* --- *si episcopus fuerit, cum episcopo sedeat, eodem honore ab eo acceptus. Rogabisque eum, episcope, vt sermonem habeat ad populum docendi caussa.* -- *Deinde, episcope, committes ei, vt offerat eucharistiam: si vero tamquam sapiens propter reuerentiam erga te, quo tibi honorem seruet, offerre noluerit, coge, vt saltem benedicat populo.*

§. III.

Litterarum formatarum *seu commendatitiarum vsus hoc intuitu.*

Obseruandum autem heic est, hunc honorem peregrinis non fuisse exhibitum, vt mere peregrinis, sed quatenus interdum orthodoxiam ac fidem catholicam ecclesiæ, ad quam veniebant, testatam facere poterant. Atque hoc respectu *litterarum systaticarum* seu commendatoriarum, vti eas appellitabant, magnus vsus erat in ecclesia. Nullum enim peregrinum ne ad sacram eucharistiam quidem percipiendam, multo minus consecrandam in ecclesia, vbi vere peregrinus erat, sine litteris episcopi sui admitti licebat, vt ne qua subreptitia, vel *passiua*, quemadmodum canones [*i*] eam appellant, fieret *communio*. Et

(*g*) Conc. Carth. IV. c. XXXIII. (tom. II. p. 1103.)

(*h*) Collat. Carthagin. d e I. c. XVI. (ibid. p. 1352.)

(*hh*) Εἴ τις ἀπὸ παροικίας ἀδελφὸς ἐπέλθῃ - - εἰ ἐπίσκοπος, σὺν τῷ ἐπισκόπῳ καθεζέσθω τῆς αὐτῆς ἀξιούμενος ὑπ' αὐτοῦ τιμῆς, καὶ ἐρωτήσεις αὐτὸν ὦ ἐπίσκοπε, προσλαλῆσαι τῷ λαῷ λόγους διδακτικούς· - - ἐπιτρέψεις δ' αὐτῷ καὶ τὴν εὐχαριστίαν ἀνοῖσαι· ἐὰν δὲ δι' εὐλάβειαν ὡς σοφὸς τὴν τιμήν σοι τηρῶν μὴ θελήσει ἀνενέγκαι· κἂν εἰς τὸν λαὸν εὐλογίαν αὐτὸν ποιήσασθαι καταναγκάσεις.

(*i*) Conc. Carth. I. c. VII. (tom. II. p. 616) Clericus vel laicus non communicet in

episcopi eadem lege litteras a metropolitano suo accipere tenebantur, si qua necessitate vrgente, in extraneam prouinciam iter facere instituerent, in qua alias nosci haud poterant. Concilium *Carthaginense* tertium [*k*] canonem habet huc spectantem: *Placuit, vt episcopi trans mare non proficiscantur, nisi consulto primæ sedis episcopo suæ cuiusque prouinciæ, vt ab eo præcipue possint sumere formatam*, hoc est litteras commendatitias. Et eamdem hanc disciplinam in omnibus ecclesiis obseruatam fuisse, e quodam ecclesiæ *græca* canone inter eos, qui vulgo apostolici dicuntur, liquido apparet, qui *Nullus*, inquit [*l*], *externorum episcoporum, vel presbyterorum, vel diaconorum* ἄνευ συςατικῶν, *sine commendatitiis, recipiatur: iisque adferentibus, examinentur. Sin minus, iis quæ sunt necessaria, aliis exhibitis, ad communionem ne admittantur: multa enim per subreptionem fiunt.* Versio quidem DIONYSII EXIGVI & necessaria iis denegat: sed manifesta hæc est textus *græci* corruptio, qui ipsis in externis rebus bonis communicari permittit, non autem in communione ecclesiastica. Et hoc est, quod per *communionem peregrinam* veteres intellexisse, nonnulli existimant, quando ii, qui sine litteris commendatitiis abierant peregre, li-

aliena plebe sine litteris episcopi sui; nisi hoc obseruatum fuerit, *communio* fiet *passiua*.

Conc. Laodic. c. XLI. (tom. I. p. 1504.) Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικὸν ἢ κληρικὸν ἄνευ κανονικῶν γραμμάτων ὁδεύειν. Quod non oportet eum, qui est sacratus vel clericus, *sine canonicis litteris* iter ingredi.

Conc. Antioch. c. VII. (tom. II. p. 564.) Μηδένα ἄνευ εἰρηνικῶν δέχεσθαι τῶν ξένων, Nullus externus *sine pacificis* suscipiatur.

Conc. Agath. c. XXXVIII. (tom. IV. p. 1389) Clericis *sine commendatitiis* epistolis episcopi sui licentia non pateat euagandi.

Conc. Chalced. c. XI. (ibid. p. 761.) Πάντας τοὺς πένητας καὶ δεομένους ἐπικουρίας, μετὰ δοκιμασίας, ἐπιστολίοις, εἴτουν εἰρηνικοῖς ἐκκλησιαστικοῖς μόνοις ὁρίσαμεν ὁδεύειν, καὶ μὴ συστατικοῖς· διὰ τὸ τὰς συστατικὰς ἐπιστολὰς προσήκειν τοῖς οὖσι μόνοις ἐν ὑπολήψει παρέχεσθαι προσώποις. Omnes pauperes & qui exilio indigent, cum examinatione, cum epistolis seu pacificis ecclesiasticis solis viam ingredi statuimus & non cum commendatitiis: quoniam litteras commendatitias iis solis personis, quæ sunt suspectæ, præberi oportet

(*k*) Conc. Carth. III. c. XXVIII. (tom. II. p. 1171.)

(*l*) Canon. apost. XI. (mihi XXXII. tom. I. concil. p. 31.) Μηδένα τῶν ξένων ἐπισκόπων, ἢ πρεσβυτέρων, ἢ διακόνων ἄνευ συστατικῶν προσδέχεσθαι· καὶ ἐπιφερομένων αὐτῶν, ἀνακρινέσθωσαν· εἰ δὲ μήγε, τὴν χρείαν αὐτοῖς ἐπιχορηγήσαντες, εἰς κοινωνίαν αὐτοὺς μὴ προσδέξησθε· πολλὰ γὰρ κατὰ συναρπαγὴν γίνεται.

berali

berali hospitio excepti & rebus neceſſariis inſtructi, non autem ad euchariſtiam participandam admiſſi fuerunt, quod vitæ morumque teſtimonio non eſſent muniti. Alii autem aliam huius appellationis adferunt rationem, quam examinabo curatius, vbi de diſciplina eccleſiaſtica verba facienda erunt, ſub quo capite *communio peregrina*, tamquam genus quoddam cenſuræ eccleſiaſticæ, conſiderari debebit.

§. IV.

Clerici controuerſias ſuas quaſcumque dirimere inter ſemetipſos debebant.

Tertium aliquod reuerentiæ, quam clerici ſibi mutuo exhibuerunt, exemplum erat, quod, ſi qua inter ipſos ſubnata eſſet controuerſia, libere inter ſe conſtituerent ſine prouocatione ad ciuilis magiſtratus iudicium, epiſcopis ſuis & conciliis eam dirimendam tradere. Epiſcopi, vti iam oſtendimus [*ll*] antea, legibus imperialibus acceptam habebant poteſtatem, cauſſas ſæculares pecuniarias inter ipſos laicos noſcendi atque decidendi, ſi vtraque pars litigans de ipſis arbitris eligendis conſenſiſſet: ſed inter clericos ſpeciali iſtiusmodi compromiſſo opus non erat, ſed per leges & canones eccleſiaſticos generali cuidam obligationi ſubmiſſi erant, vt ne alii aliis moleſtiam coram magiſtratu ciuili faceſſerent, ſed lites ſuas quaſcumque eccleſiaſtici cuiusdam tribunalis cognitioni diiudicandas demandarent. Sed res aliter quodammodo ſe habebat, ſi quis laicus & clericus neceſſitate quadam adacti rem aliquam in iudicium ſimul deducerent: Nam tunc laico integrum erat forum ſuum eligere, neque cauſſam ſuam ad vllum eccleſiaſticum iudicem deferre cogebatur, niſi ex compromiſſo iſti obligationi ipſe ſeſe ſubiecisſet. Ita enim legibus imperialibus [*m*] hac in re cautum erat. Quamquam in *Gallia* tempore regum *Gothicorum* ſecus fiebat: ibi enim clericum in iudicium ſæculare vocare, ſine permiſſu epiſcopi laico non licebat; quomodo ex aliquo concilii *Agathenſis* [*n*] canone, ſub *Alarico* ad annum DVI. facto, apparet, qui

(*ll*) Lib. II. c. VII. vol. I. p. 123. ſeqq.

(*m*) Valentin. nouell. XII. ad calcem cod. Theod. In clerico petitore conſequens erit, vt ſecundum leges pulſati forum ſequatur, ſi aduerſarius ſuus ad epiſcopi vel presbyteri audientiam non præſtat adſenſum.

(*n*) Conc. Agath. c. XXXII. (tom. IV. conc. p. 1388.) Clericus ne quemquam præſu-

& lai-

& laicum a clerico ad iudicem sæcularem deferri, & vlli actioni, contra eum ibi institutæ, responderi prohibet. Sed quæcumque differentia inter leges *Romanas* & *Gothicas* hac in parte intercesserit, manifestum est, quod omnes controuersias inter ipsos clericos exortas a iudicibus ecclesiasticis decidi oportuerit; quemadmodum e quodam concilii *Chalcedonensis* canone constat, qui ita habet: *Si quis clericus habet cum clerico litem aut negotium, proprium episcopum non relinquat & ad* [o] *sæcularia iudicia non excurrat: sed caussam prius apud proprium episcopum agat: vel de episcopi sententia apud eos, quos vtraque pars elegerit, iudicium agitetur. Si quis autem præter hæc fecerit, canonicis pœnis subiiciatur.* Quæ pœna in ecclesia *Africana* erat loci, hoc est dignitatis, amissio, quemadmodum hoc in casu concilium *Carthaginense* tertium [p] decrevit, *Placuit*, inquiens, *vt quisquis episcoporum, presbyterorum, & diaconorum seu clericorum, cum in ecclesia ei crimen fuerit intentatum, vel ciuilis caussa fuerit commota, si relicto ecclesiastico iudicio, publicis iudiciis purgari voluerit, etiamsi pro ipso fuerit prolata sententia, locum suum amittat & hoc in criminali iudicio. In ciuili vero perdat quod euicit, si locum suum obtinere voluerit. Cui enim ad eligendos iudices vndique patet auctoritas, ipse se indignum fraterno consortio iudicat, qui de vniuersa ecclesia male sentiendo, de iudicio sæculari poscit auxilium.* Concilia multa alia eamdem caussam eodem modo definiunt, vt *Veneticum* [q], *Cabillonense* [r] & *Matisconen-*

mat apud sæcularem iudicem, episcopo non permittente, pulsare: sed si pulsatus fuerit, non respondeat (NB. in Labbei edit. lego: respondeat) non proponat, nec audeat criminale negotium in iudicio sæculari proponere.

(o) Concil. Chalced. c. IX. (ibid p. 759) Εἴ τις κληρικὸς πρὸς κληρικὸν πρᾶγμα ἔχει, μὴ καταλιμπανέτω τὸν οἰκεῖον ἐπίσκοπον, καὶ ἐπὶ κοσμικὰ δικαστήρια κατατρεχέτω· ἀλλὰ πρότερον τὴν ὑπόθεσιν γυμναζέτω παρὰ τῷ ἰδίῳ ἐπισκόπῳ, ἢ γοῦν γνώμῃ αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου, παρ' οἷς τὰ ἀμφότερα μέρη βούλεται, τὰ τῆς δίκης συγκροτείσθω· εἰ δέ τις παρὰ ταῦτα ποιήσει, κανονικοῖς ὑποκείσθω ἐπιτιμίοις.

(p) Conc. Carth. III. c. IX. (tom. II. p. 1168.)

(q) Conc. Venetic. c. IX. (tom. IV. p. 1056.) Clericis, nisi ex permissu episcoporum suorum, sæcularia iudicia adire non liceat.

(r) Conc. Cabillon. I. c. XI. (tom. VI. p. 389. 390) Peruenit ad sanctam synodum, quod iudices publice contra veternam consuetudinem per omnes parochias, vel monasteria, quæ mos est episcopis circuire, ipsi illicita præsumtione videantur discurrere; etiam & clericos vel abbates, vt eis proponant, inuitos atque distri-

sc

se [*s*]. Et concilium *Mileuctianum* [*t. u.*] ſtatuit, vt ne quis ab imperatore iudices ſæculares ſibi petat, ſed tantum eccleſiaſticos, honoris priuationem denuntians ſecus facientibus. Tantam fiduciam clerici alii in aliis collocabant, tantumque fratrum ſuorum prudentiæ, integritati ac iudicio ſtatuebant pretium, vt tunc ad ſæculares iudices iuſtitiæ cauſſa ire minus neceſſarium eſſe crederent, omnes controuerſias ſuas ſuos intra parietes componere geſtientes. In quo inſtituto quum leges imperiales eos non impedirent ſed confirmarent potius, raro de eccleſiaſticis quoſpiam huic mori ſe oppoſuiſſe, legas, niſi factioſi eſſent atque turbulenti, aut eiusmodi deſignaſſent flagitia, vt cauſſam haberent metuendi, ne pœna eccleſiaſtica ſibi irrogaretur.

§. V.

Quæ cura in accipiendis contra episcopos & clericos eccleſiæ accuſationibus adhibita fuerit.

Vnum tantum, quod huc ſpectat, obſeruandum fuerit, nimirum, quantam rationem habuerint mutuæ exiſtimationis & dignitatis clerici; quæ res quum ſacra eſſet & neceſſaria in viris, iſtiusmodi munera gerentibus, malitioſis cuiusuis plebeii & falſi accuſatoris calumniis ac obtrectationibus eam exponi, haud æquum eſſe iudicabant. Sed primum in omnibus accuſationibus, ſpeciatim contra epiſcopos, duorum aut trium teſtium teſtimonia, ex præſcripto apoſtoli, requirebantur. Quocirca

ctos ante ſe faciant exhiberi: quod omnimodis nec religioni conuenit nec canonum permittit auctoritas. Vnde omnes vnanimiter cenſuimus ſentientes, vt deinceps iſta debeant emendare: & ſi præſumtione, vel poteſtate, qua pollent, exceptione, inuitatione abbatis vel archipresbyteri, in ipſa monaſteria vel parochias aliquid fortaſſe præſumſerint, a communione omnium ſacerdotum eos conuenit ſequeſtrari.

(*s*) Conc. Matiſcon. c. VIII. (tom. V. p. 968.) Vt nullus clericus ad iudicem ſæcularem quemcumque alium fratrem de clericis accuſare, aut ad cauſſam dicendam trahere quocumque modo præſumat, ſed omne negotium clericorum, aut in epiſcopi ſui, aut in presbyterorum, vel archidiaconi præſentia finiatur. Quod ſi quicumque clericus hoc implere diſtulerit, ſi iunior fuerit, vno minus de quadraginta ictus accipiat; ſin certe honoratior, triginta dierum concluſione multetur.

(*t. u.*) Conc. Mileuet. c. XIX. (tom. II. p. 1542.) Placuit, vt quicumque ab imperatore cognitionem iudiciorum publicorum petierit, honore proprio priuetur. Si autem epiſcopale iudicium ab imperatore poſtulauerit, nihil ei obſit.

quum synodus *Antiochena* ex vnius tantum testimonio *Eustathium* episcopum *Antiochenum* damnasset, historicus [w] id ipsum culpat, tamquam agendi modum contrarium regulæ apostolicæ, *Aduersus presbyterum accusationem ne recipito, nisi sub duobus aut tribus testibus.* Deinde in horum testium existimationem inquirendum erat prius, quam eorum testimonium admitteretur. Hæretico aduersus episcopum testimonium dicere non licebat, quemadmodum ex canonibus, qui apostolis vulgo tribuuntur, colligi potest, quorum aliquis vtrumque coniungit [x]: *In testimonium aduersus episcopum hæreticus ne admittatur: sed nec vnus solus fidelis. In ore enim duorum vel trium testium stabit omne verbum.* ATHANASIVS huius legis priuilegium pro se adlegabat, quum accusatus esset, quod *Macarius* presbyter eius, ipso permittente, calicem confregisset. Vrgebat [y], accusatores suos esse *Meletianos*, qui-

(w) Theod. hist. lib. I. c. XXI. Ἐκείνης μηδένα σχεῖν μάρτυρα τῆς κατηγορίας λεγούσης, ὅρκον προὔτειναν οἱ δικαιότατοι δικασταί· καίτοι τοῦ νόμου διαῤῥήδην βοῶντος, ἐπὶ δύο καὶ τριῶν μαρτύρων εἶναι βέβαια τὰ λεγόμενα· καὶ ἄντικρυς τοῦ ἀποστόλου κελεύοντος, μὴ δὲ κατὰ πρεσβυτέρου γινομένην γραφὴν δίχα δύο ἢ τριῶν μαρτύρων προσδέχεσθαι· ἀλλὰ τῶν θείων οὗτοι νόμων καταφρονήσαντες, ἀμάρτυρον κατ' ἀνδρὸς τοσούτου κατηγορίαν ἐδέξαντο· ἐπειδὴ δὲ οἷς εἶπεν ἐκείνη τὸν ὅρκον προστέθεικε, βοῶσα ἦ μὴν Εὐσταθίου τὸ βρέφος εἶναι, ὡς κατὰ μοιχοῦ λοιπὸν οἱ φιλαλήθεις τὴν ψῆφον ἐξήνεγκαν. κ. τ. λ. Cum illa neminem obiecti criminis testem habere se diceret, æquissimi iudices iusiurandum ei detulerunt: idque quamuis lex diserte clamet, ea quæ dicuntur, duorum aut trium testimonio confirmari oportere: & apostolus aperte præcipiat, ne quidem contra presbyterum admittendam esse accusationem absque duobus aut tribus testibus. Verum isti contemtis diuinis legibus, contra tantum virum accusationem sine vllo teste admiserunt. Itaque cum mulier dicta sua addito iureiurando confirmasset, clamans infantem reuera Eustathii esse, statim iudices veritatis studiosi tamquam aduersus adulterum sententiam tulerunt. cætera.

(x) Canon. apost. c. LXXIV. Εἰς μαρτυρίαν τὴν κατ' ἐπισκόπου αἱρετικὸν μὴ προσδέχεσθαι, ἀλλὰ μηδὲ πιστὸν ἕνα μόνον· ἐπὶ στόματος γὰρ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα.

(y) Athan. apol. ad Constant. tom. I. p. 731. (p. 195 C. edit. Par. MDCXCVIII.) Προσθήκη πρὸς φανερὰν ἀπόδειξιν, εἰ καταξιώσειας μαθεῖν, ὅτι παρόντων μὲν ἡμῶν οὐδὲν ἀπέδειξαν οἱ κατηγοροῦντες κατὰ Μακαρίου τοῦ πρεσβυτέρου· ἀπόντων δὲ ἡμῶν, κατὰ μόνας ἔπραξαν ἅπερ ἠθέλησαν· τὰ δὲ τοιαῦτα προηγουμένως μὲν ὁ θεῖος νόμος, ἔπειτα δὲ καὶ ἡμέτεροι νόμοι μηδεμίαν ἔχειν δύναμιν ἀπεφήναντο. Ecce nouam his licet euidentissimis argumentis accessionem (si modo illud etiam ediscere digneris) præsentibus scilicet nobis nihil probasse accusatores aduersus Macarium presbyterum, absentibus arbitrio suo rem gessisse.

bus,

bus, vtpote schismaticis & ecclesiæ hostibus, fidem haberi haud liceret. A concilio *Carthaginensi* secundo non hæretici tantum sed alii quique criminibus, publicam offensionem habentibus, irretiti, (z) aduersus maiores natu quoscumque in ecclesia testimonium dare prohibentur. Concilium generale *Constantinopolitanum* primum caussas distinguit, de quibus accusatio aduersus episcopum fieri possit. Poterat enim quis priuatam habere querelam, quod nimirum detrimento aliquo vel iniuria aliqua ab ipso adfectus esset: quo in casu accusatio, nulla dignitatis vel religionis accusatoris habita ratione, audienda erat. Oportebat enim episcopi conscientiam esse omnibus modis liberam, & eum, qui iniuriam sibi factam esse dicebat, cuiuscumque esset religionis, ius suum consequi. Si autem esset crimen mere ecclesiasticum, quod episcopo intendebatur, tunc examinari personas accusatorum oportebat; vt hæreticis non liceret orthodoxos episcopos [a] pro rebus ecclesiasticis accusare. Præterea autem & si aliqui eorum ab ecclesia ob aliquas caussas prius condemnati & eiecti vel excommunicati essent, siue ex clero, siue ex laicorum ordine, nec eis licebat episcopum accusare, priusquam proprium crimen abstersissent. Similiter autem & ii, qui prius rei facti accusatique erant, non prius ad episcopi vel aliorum clericorum accusationem erant admittendi, quam se obiectorum sibi criminum insontes ostendissent. Concilium *Chalcedonense* [b] addit, *Clericos vel laicos, episcopos aut cleri-*

Cuiusmodi acta minime valere, primo diuinis, deinde nostris legibus decernitur.

(z) Conc. Carth. II. c. VI. (tom. II. conc. p. 1160.) Placet vt is, qui aliquibus sceleribus irretitus est, vocem aduersus maiores natu non habeat accusandi.

(a) Conc. Constant. general. I. c. VI. (tom. II. p. 950.) Εἰ ἐκκλησιαστικὸν εἴη τὸ ἐπιφερόμενον ἔγκλημα τῷ ἐπισκόπῳ, τότε δοκιμάζεσθαι χρὴ τῶν κατηγορούντων τὰ πρόσωπα· ἵνα πρῶτον μὲν αἱρετικοῖς μὴ ἐξῇ κατηγορίας κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων ὑπὲρ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ποιεῖσθαι· - - ἔπειτα δὲ καὶ εἴ τινες τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ αἰτίαις τισὶ προκατεγνωσμένοι εἶεν καὶ ἀποβεβλημένοι, ἢ ἀκοινώνητοι - μηδὲ τούτοις ἐξεῖναι κατηγορεῖν ἐπισκόπου, πρὶν ἂν τὸ οἰκεῖον ἔγκλημα πρότερον ἀποδύσωνται· ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ὑπὸ κατηγορίαν προλαβοῦσαν ὄντας, μὴ πρότερον εἶναι δεκτοὺς εἰς ἐπισκόπου κατηγορίαν, ἢ ἑτέρων κληρικῶν, πρὶν ἂν ἀθῴους ἑαυτοὺς τῶν ἐπαχθέντων αὐτοῖς ἀποδείξωσιν ἐγκλημάτων.

(b) Conc. Chalced. c. XXI. (tom. IV. p. 766.) Κληρικοὺς, ἢ λαϊκοὺς, κατηγοροῦντας ἐπισκόπων, ἢ κληρικῶν, ἁπλῶς καὶ ἀδοκιμάστως μὴ προσδέχεσθαι, εἰ μὴ πρότερον ἐξετασθῇ αὐτῶν ἡ ὑπόληψις.

ros accusantes, non indiscriminatim, nec citra inquisitionem ad accusationem recipi debere, nisi eorum existimatio prius examinata fuerit. Tantam hac in re adhibebant sollicitudinem, vt ne existimationem clericorum improbis consiliis vel sceleratis conspirationibus profligatissimorum quorumque hominum, quos malitia sua ad eos accusandos induceret, exponi sinerent. Denique si qua falsa siue publice siue priuatim fieret accusatio, in delinquentem seuere ac vehementer vindicabatur. *Si quis clericus*, inquit canon quidam [c] apostolicus, *episcopum contumelia adfecerit, deponatur, scriptum enim est: principi populi tui non maledices.* Et canon quidam concilii *Illiberritani* [d] dicit, *Si quis episcopum vel presbyterum aut diaconum falsis criminibus appetierit & probare non potuerit, nec in fine dandam ei communionem.* Quæ vsitata pœna erat, quæ ab isto concilio grandibus & publice notis sceleribus constituebatur; quam ob caussam nonnulli ecclesias *Hispanicas Novatianismi* insimulauere, sed sine ratione, vti ostendemus, quando de disciplina ecclesiæ agendum erit. Heic obseruasse sufficiat, quod hoc in maximis criminibus posuerint, siquidem istiusmodi maleficis externam ecclesiæ pacem in ipsa mortis hora concedere recusarunt. Plura alia similis obseruantiæ exempla heic addi possent, sed ex his paucis lector iudicare poterit, quanta cum probitate & humanitate primitiuæ ecclesiæ clerici excipere atque tractare sese mutuo debuerint. Et præclare vtique cum omnibus ætatibus actum putauerim, si iisdem vestigiis institissent, & tam egregium exemplum imitando exprimere adlaborassent.

LIBRI QVINTI

CAPVT SECVNDVM

EXEMPLA REVERENTIAE CLERICIS A CIVILI MAGISTRATV EXHIBITAE. VBI SPECIATIM DE EORVM EXEMTIONE A SAECVLARIS IVDICII IN REBVS ECCLESIASTICIS COGNITIONE.

(c) Canon. apost. c. XLVII. (tom. I. conc. can. LIV. p. 38.) Εἴ τις κληρικὸς ὑβρίζει τὸν ἐπίσκοπον, καθαιρείσθω· ἄρχοντα γὰρ τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς.

(d) Conc. Illiberrit. c. LXXV. (tom. I. p. 978.)

§. I.

§. I.

Episcopi non arcessendi in iudicium saeculare ad dicendum testimonium.

Considerata ea, quam clerici mutuo sibi exhibuerunt, reuerentia, consultum fuerit loqui de honoribus, quibus ciuiles magistratus prosequi eos consueuerunt, qui maiores fuerunt vel minores, prout vel inclinatio & pietas imperatorum eos decerneret, vel temporum ratio requireret. Honores isti præcipue in hoc consistebant, vt a quibusdam rebus molestioribus, quibus alii obnoxii erant, exemti & certis priuilegiis ac immunitatibus, quas alii non habebant, donati essent. Istiusmodi reuerentiæ exemplum erat, quod leges IVSTINIANI [a] omnibus episcopis indulserant, vt nullus sæcularis iudex eos in iudicium ad dicendum coram se testimonium posset arcessere, sed de ministris suis quosdam, qui ex ore illorum intra priuatos parietes illud exciperent, mittere ad ipsos necesse haberet. Hæc lex etiam in codice *Iustinianeo* [b] repetitur, ibique a *Theodosio magno* primum lata dicitur; cuius lex quædam adhuc iisdem verbis exstat in codice *Theodosiano* [c]. GOTHOFREDVS vero hanc legem tamquam a *Theodosio* primum sancitam nihil amplius velle putat, quam clericos exemtos esse debere ab obligatione ad reddendam ciuilibus magistratibus rationem de iudiciis seu sententiis, quas de caussis sæcularibus, ipsorum arbitrio permissis, ipsi tulissent. Et manifestum quidem est, phrasin legis *ad testimonium deuocari* & εἰς μαρτυρίαν ἐκκαλεῖσθαι a patribus *Africanis* in concilio *Carthaginensi* quinto hoc sensu accipi, vbi decerni-

(a) Iustin. nouel. CXXIII. c. VII. οὐδενὶ τῶν ἀρχόντων ἐξέστω τοὺς θεοφιλεστάτους ἐπισκόπους ἀναγκάζειν εἰς δικαστήριον παραγενέσθαι ὑπὲρ τοῦ νεῖμαι μαρτυρίαν· ἀλλ᾽ ὁ δικαστὴς πεμπέτω πρὸς αὐτοὺς τινὰς ἐκ τῶν προσώπων τῶν ὑπηρετουμένων αὐτῷ, ἵνα προκειμένων τῶν ἁγίων εὐαγγελίων, κατὰ τὸ πρέπον ἱερεῦσι, εἴπωσι ἅπερ γινώσκουσι. *Nulli iudicum licebit*, Deo amabiles *episcopos cogere ad iudicium venire pro exhibendo testimonio*: sed iudex mittat ad eos quosdam ex personis ministrantium sibi: vt propositis sanctis euangeliis secundum quod decet sacerdotes, dicant quæ nouerint.

(b) Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episc. leg. VII. Imperator Theodosius dixit, *nec honore nec legibus episcopus ad testimonium flagitetur.*

(c) Cod. Th. lib. XI. tit. XXXIX. de fide testium leg. VIII.

tur [*d*], *Petendum ab imperatoribus, vt statuere dignentur, vt si qui forte in ecclesia quamlibet caussam, iure apostolico ecclesiis agere voluerint, & fortasse decisio clericorum vni parti displicuerit, non liceat* CLERICVM IN IVDICIVM AD TESTIMONIVM DEVOCARI *eum, qui cognitor vel praesens* (forsan *praeses*) *fuerit. Et nulla ad testimonium dicendum ecclesiastici cuiuslibet persona pulsetur.* Hoc non eo spectabat, vt clerici generatim a dicendo testimonio in saeculari iudicio eximerentur, sed eo tantum, vt a rixosorum & turbulentorum hominum insectatione liberarentur, qui quum ipsos arbitros elegissent, eorum arbitrio stare nolebant, sed coram ciuilibus iudicibus eos persequebantur, quasi sententiam contra ipsos adversae partis studio dixissent. Et quamuis eiusmodi turbas eis dare legi esset contrarium, quia, vt alio loco [*dd*] ostendimus, omnes istiusmodi sententiae absolute decretoriae erant, a quibus prouocari ad alium iudicem non licebat; probabile tamen est, quosdam iudices saeculares in *Africa* talibus hominibus ad litem ita persequendam animum addidisse. Quae res effecit, vt patres *Africani* de ista iniuria quererentur, eamque canone ante memorato cuperent abolitam, quo legem *Theodosii* GOTHOFREDVS referendam esse arbitratur. An vero lex *Theodosii* ita limitanda sit, res est vlterioris disquisitionis. GOTHOFREDVS ipse fatetur, *Iustinianum* latiori eam sensu accepisse; & hoc mihi satis fundamenti est, quo hoc episcoporum priuilegium superstruam, quod eos in saeculare iudicium ad perhibendum testimonium, in quacumque caussa id esset, vocari haud licuerit.

§. II.

Nec ad dandum iureiurando testimonium obligandi, legibus Iustiniani *id fieri prohibentibus.*

(*d*) Conc. Carthag. V c. I. (tom. II. conc. p. 1215.) It. Cod. can. Afric. c. LIX. (ibid p. 1086.) Δεῖ αἰτῆσαι ἔτι μὴν, ἵνα ὁρίσαι καταξιώσωσιν, ὥστε ἐάν τινες ἐν ἐκκλησίᾳ οἱανδήποτε αἰτίαν ἀποστολικῷ δικαίῳ τῷ ταῖς ἐκκλησίαις ἐπικειμένῳ γυμνάσαι θελήσωσι, καὶ ἴσως ἡ τομὴ τῶν κληρικῶν τῷ ἑνὶ μέρει ἀπαρέσοι, μὴ ἐξεῖναι πρὸς δικαστήριον εἰς μαρτυρίαν προσκαλεῖσθαι τὸν κληρικὸν· ἐκεῖνον τὸν πρότερον τὸ αὐτὸ πρᾶγμα σκοπήσαντα, ἢ καὶ σκοπουμένῳ παρατυχόντα· καὶ ἵνα μηδὲ προσώπῳ τις ἐκκλησιαστικῷ προσήκων ἐναχθείη περὶ τοῦ ὀφείλειν μαρτυρεῖν. Et conc. vulgo dict. Africanum c. XXVI. (tom. II. concil. p. 1649.)

(*dd*) Lib. II. c. VII. §. III. IV. vol. I. p. 126.-128.

Aliud

Aliud huius generis priuilegium, quod itidem magnam in episcopos obseruantiam prodit, erat, quod, quum testimonium eorum priuatim recipiendum esset, non vt alii testes iureiurando, sed fide tantum sua, prout deceret sacerdotes Dei, propositis sanctis euangeliis, illud dare deberent. Nam eadem IVSTINIANI [e] lex, quæ prius illud priuilegium eis indulget, hoc etiam in eorum gratiam statuit. Et hanc legem sequuta, vt probabile est, synodus *Triburiensis* [f] aliquod sæcula post decrevit, presbyteros non per iusiurandum sed per consecrationem suam interrogandos esse; ideo, quod ex leui quacumque caussa sacerdotes iurare non deberent. Non autem hoc priuilegium ante *Iustiniani* tempora episcopis concessum videtur. Concilium enim *Chalcedonense* [g] in certo quodam casu iusiurandum ab episcopis *Aegyptiacis* requisiuit, & concilium *Tyrium* [h] idem ab *Iba*, episcopo *Edessæ*, postulauit. Et dantur multa alia eiusdem generis exempla.

§. III.

An singulare vnius episcopi testimonium in lege contra multorum aliorum testimonia valuerit.

Constantinus magnus bene multa clero indulsit priuilegia; sed vero venditantur ipsius nomine quædam, numquam certe ab eo collata; exempli caussa celebratissima illa donatio, quæ

(e) Iustin. nouel. CXXIII. c. VII. vid. §. I. not. (a) p. 213.

(f) Concil. Tribur. c. XXI. (tom. IX. conc. p. 452.) Presbyter vice iuramenti per sanctam consecrationem interrogetur; quia sacerdotes ex leui caussa iurare non debent.

(g) Conc. Chalced. act. IV. (tom. IV. p. 517. C.) Μένοντες ἐπὶ τοῦ οἰκείου σχήματος οἱ εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι τῶν Αἰγυπτίων, ἢ ἐγγύας παρέξουσιν, εἰ τοῦτο αὐτοῖς δυνατὸν, ἢ ἐξωμοσίᾳ καταπιστωθήσονται, ἀναμένοντες τὴν χειροτονίαν τοῦ ἐσομένου ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως. Permanentes in proprio habitu reuerendissimi episcopi Aegyptiorum, aut dent fideiussores, si hoc illis est possibile; aut *per sacramentum eis credatur*, quia exspectant ordinationem futuri episcopi magnæ ciuitatis Alexandriæ.

(h) Conc. Tyr. in act. IX. conc. Chalced. (ibid. p. 630. c.) Πρὸς τούτῳ ἀπῃτήσαμεν ἡμεῖς λόγον (al. ὅρκον) τὸν θεοσεβέστατον ἐπίσκοπον Ἴβαν, ὡς πᾶσι τοῖς ἐν τῷ παρόντι πράγματι λυπήσασιν αὐτὸν, ἢ δόξασιν ἀπηχθέσθαι, ἀμνηστίαν δωρήσασθαι. Super hæc nos *exigimus sacramentum a religiosissimo episcopo Iba*, vt omnibus, qui eum in præsenti negotio contristassent, vel visi fuissent aliquid aduersus eum egisse, obliuionem donaret.

episco-

episcopis *Romanis* ab eo facta dicitur, quam ipse BARONIVS [*i*] pro fictitia habet, & PETRVS *de* MARCA [*k*] & PAGIVS [*l*] spuriam & sæculo nono suppositam esse dicunt, & quidem probabiliter ab eodem ISIDORO MERCATORE, qui epistolas decretales veterum pontificum *Romanorum* commentus sit. Dantur & alia priuilegia *Constantino* adsignata, quæ licet non æque manifesto ficta sint & commentitia atque priora, a viris tamen doctis pro dubiis habentur; cuiusmodi est, quod in lege quadam, nomen *Constantini* [*m*] præ se ferente, habetur sub finem codicis *Theodosiani*, qua omnes iudices vnius episcopi testimonium pro legitimo & indubio accipere, nec aliorum quorumcumque testimonia audire iubentur. GOTHOFREDVS, totum hunc titulum codicis *Theodosiani* spurium esse, existimat; & quod speciatim ad hanc legem attinet, duo argumenta sunt, quæ eam minus genuinam esse, probare videntur. Primum quidem, quia ipse CONSTANTINVS alia quadam lege [*n*] vnius testimonium non audiendum esse, di-

(*i*) Baron. an. CCCXXIIII. n. CXVIII. Iam reliquum foret, vt --- de vulgata illa omnium ore ageremus eiusdem Constantini donatione tot tantisque controuersiis agitata: sed parcimus, quod nihil præter illa, quæ ab aliis dicta sunt, adferre possemus, & eadem repetere, sit onerosum atque pariter otiosum; cum liberum sit cuique, quæ eo argumento a pluribus sunt scripta, consulere. cætera.

(*k*) Marca de concord. lib. VI. c. VI. n. VI. Alterum, quod mihi obseruasse videor notatu dignum, nempe pallium esse genus quoddam imperatorii indumenti, cuius vsum imperatores permisere patriarchis, videri prima fronte posset audaciæ plenum, nisi fideiussores optimos darem. Ecclesia namque Romana ita esse fatetur, quæ Constantini donationem, vbi scriptum est, pallium Romano pontifici tributum beneficio istius imperatoris, decreto Gratiani insertam suscepit. *Adsentior sane viris eruditis, qui donationem illam falsi arguunt, eo in primis argumento, quod a Constantino facta esse dicatur.*

(*l*) Pagi critic. in Baron. ann. CCCXXIV. n. XIII. (p. XVI. edit. Antuerp. MDCCV.) *Donatio Constantini prorsus supposititia, vt fere inter eruditos conuenit. -- Videtur donatio illa ab Isidoro Mercatore* cum veterum pontificum pseudographis epistolis *supposita.* Conuenit enim Isidori ingenio, stilo & charactere scribendi plane squalido, ac denique rationi temporis, quo primum audita, Carolo scilicet magno imperante; cum laudetur ab Hincmaro episcopo Rhemensi, qui tunc floruit.

(*m*) Cod. Theod. lib XVI. tit. XII. de episc. audient. leg. I. *Testimonium etiam, ab vno licet episcopo perhibitum, omnes iudices indubitanter accipiant*, nec alius audiatur, cum testimonium episcopi a quahbet parte fuerit repromissum.

(*n*) Cod. Theod. lib. XI. tit. XXXIX. de fide testium leg. III. Sancimus, *vt vnius omnino testis responsio non audiatur*, etiamsi præclaræ curiæ honore præfulgeat.

cit,

cit, etiamsi testis senatoris honore fulgeat. Deinde, quia leges tam ecclesiasticæ quam ciuiles duos testes requirunt, quemadmodum vltimo capite obseruauimus. Quæ argumenta, mea quidem sententia, sufficiunt ad probandum, quod tam enormia priuilegia episcopis a *Constantino* tributa esse nequeant: sed tamen ipsi lectori iudicandum relinquo, an meliora argumenta in contrarium reperire possit.

§. IV.

Presbyteri non tormentis, vt alii testes, cogendi erant.

Meliora alius cuiusdam priuilegii, presbyteris irrogati, argumenta nobis suppetunt, nimirum quod, si quis eorum ad perhibendum testimonium in publicum iudicium euocaretur, non adhibitis flagris tormentisue examinari eum oporteret, quemadmodum leges alioquin præcipiebant. Nam secundum leges *Romanas* graues quæstiones in testes veritatis declarandæ caussa haberi poterant: sicuti non tantum ex ipsis legibus [o] condiscimus, sed etiam ex AVGVSTINO [p], & SYNESIO [q], qui diuersa

(o) Vid. cod. Iustin. lib IX. tit. XLI. de quæstionibus. tot. Cod. Theod. lib. XIII. tit. IX. de naufragiis leg. II. Si quando caussatio est de impetu procellarum, medium ex his nautis numerum nauicularius exhibeat quæstioni, quos eum in naui, pro modo capacitatis, constat habuisse, *quo eorum tormentis plenior veritas possit inquiri.*

(p) Augustin. sermon. XLIX. de diuers. tom. X. p. 510. (tom. X. serm. LII. ad fratres in eremo p. 1398. c. edit. Basil. MDLXIX.) Nauiculariam nolui esse ecclesiam Christi. Multi sunt quidem, qui etiam de nauibus acquirunt: tamen vna tentatio si esset, iret nauis & naufragaret. *Homines ad tormenta daturi eramus, & de submersione nauis secundum consuetudinem quæreretur: & torquerentur a iudice, qui essent de fluctibus liberati:* cætera.

(q) Synes. ep. LVIII. Ἀνδρόνικον τὸν Βερονικέα, τὸν κακῇ Πενταπόλεως μοίρᾳ καὶ φύντα καὶ τραφέντα καὶ αὐξηθέντα, καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐγχωρίου αὐτῆς ὠνησάμενον, μήτε ἡγείσθω τις, μήτε καλείτω χριστιανόν· ἀλλ᾽ ὡς ἀλιτήριος ὢν τῷ Θεῷ πάσης ἐκκλησίας ἀπελαυνέσθω πανέστιος· οὐ διότι γέγονε Πενταπόλεως ἐσχάτη πληγή, μετὰ σεισμόν, μετὰ ἀκρίδα, μετὰ λοιμόν, μετὰ πῦρ, μετὰ πόλεμον, ἐπεξελθὼν ἀκριβῶς τοῖς ὑπολοίποις ἐγκαταλείμμασιν, ἄτοπα κολαστηρίων ὀργάνων γένη καὶ σχήματα πρῶτος εἰς τὴν χώραν εἰσενεγκών· ἐῶ δὲ εἰπεῖν, ὅτι καὶ μόνος χρησάμενος δακτυλήθραν, καὶ ποδοστράβην, καὶ πιεστήριον, καὶ ῥινολαβίδα, καὶ ὠτάγραν, καὶ χειλοστρόφιον· ὧν οἱ προλαβόντες τὴν πεῖραν τὸν θάνατον καὶ τῷ πολέμῳ προαπολόμενοι, παρὰ τῶν κακῶς περιγενομένων ἐμακαρίσθησαν. κ. τ. λ. Andronicum Beronicensem, infelicis Pentapoli fato editum & educatum & adultum, quique patriæ præfecturam pecunia redemit,

noua tormentorum genera, ab *Andronico* præfecto *Ptolemaidis* præter ea, quæ leges præſcripſerint, inuenta commemorat. Sed horum nullum eccleſiæ presbyteris imponi licebat: ab eo enim per legem quamdam *Theodoſii magni*, in vtroque codice [r] etiamnum exſtante, exemti erant, ex qua etiam conſtat, fuiſſe hoc peculiare priuilegium epiſcopis & presbyteris, præter hoſce autem nulli alii datum: nam cæteri clerici excepti & communi inquiſitionis modo, in aliis caſibus ſecundum leges adhiberi ſolito, relicti erant.

§. V.

Clerici ab ordinaria iudicii ſæcularis cognitione in omnibus cauſſis eccleſiaſticis exemti.

Quod nunc memorandum eſt priuilegium, magis vniuerſale erat & ad vniuerſos clericos ſeſe extendebat; eorum videlicet exemtio a ſæcularis iudicii cognitione in diuerſis cauſſarum generibus. Quam rem vt recte intelligamus, duo ſollicite diſtinguenda ſunt. Primum, diuerſa cauſſarum genera, in quibus clerici negotium habere poterant; & deinde poteſtas inferiorum iudicum diuerſa a poteſtate ſupremi magiſtratus, qui peculiari poteſtatis prærogatiua ſuper illos eminebat. Quarum diſtinctionum neglecta obſeruatio cauſſa eſt, quamobrem tantum confuſionis in hac materia apud hodiernos ſcriptores, & ſpeciatim apud ſcriptores pontificios, reperiatur, quorum multi in narrationibus ſuis nimium quantum parti ſuæ ſtudent, & dum iurium atque libertatis eccleſiæ adſertores & vindices agere vo-

nemo aut exiſtimet aut appellet chriſtianum; ſed tamquam a Deo exſecratus, cum vniuerſa ſua familia ab omni ſit abiectus eccleſia: non quia Pentapolis extrema plaga fuit, poſt terræ motum, poſt locuſtam, poſt peſtilentiam, poſt incendium, poſt bellum, illorum omnium reliquias diligenter perſequens; *horrenda ad carnificinam inſtrumentorum genera, ac formas primus in prouinciam inferens:* vtinam dicere liceat, & his ſolus vtens! *digitale, pedum diſtortorium, prelum & naſipreſſorium & auribus ac labris diſtrahendis forcipes:* quorum qui experimentum ac ſpectaculum morte præuenerunt, quique ante bello ſublati ſunt, ab iis, qui male liberati fuerant, felices appellati ſunt. cætera.

(r) Cod. Theod. lib. XI. tit. XXXIX. de fide teſtium leg. X. *Presbyteri citra iniuriam quæſtionis teſtimonium dicant;* ita tamen, vt falſa non ſimulent. Cæteri vero clerici, qui eorum gradum vel ordinem ſubſequuntur, ſi ad teſtimonium dicendum petiti fuerint, prout leges præcipiunt, audiantur. Vid. cod. Iuſtin. lib. I. tit. III. leg. VIII.

lunt,

sunt, in ciuiles magistratus summopere iniuriosi sunt. Primo igitur loco, vt hanc materiam recte intelligamus, caussarum, in quibus controuersia viris ecclesiasticis cum quopiam intercedere poterat, varietas probe notanda est. Iam vero caussae istae quadruplices erant. Primo quidem pure ecclesiasticae, exempli gratia, crimina contra fidem, siue canones & disciplinam bonumque ordinem ecclesiae commissa, in quae poenis canonicis animaduertendum erat. Secundo, mere ciuiles & pecuniariae inter clericum quemdam & laicum. Tertio, quae ad res politicas attinebant, verbi caussa magna & publica flagitia contra leges & cum reipublicae detrimento designata, vt crimen laesae maiestatis, rebellio, rapinae, homicidia, & id genus alia, quae in legibus *atrocia delicta* appellantur. Quarto, quae ad minora cuiusdem generis crimina referri poterant, & in legibus *leuia delicta* dicuntur. Pro hac caussarum distinctione clerici a fori ciuilis cognitione secundum leges imperii *Romani* exemti erant vel non erant. In omnibus caussis pure ecclesiasticis absolute exemti erant, quemadmodum GOTHOFREDVS [s], magnus ille iureconsultus, fateri non dubitat. Nam omnes istiusmodi caussae non tantum per canones ecclesiae sed leges etiam imperii ad episcoporum & conciliorum cognitionem reseruatae erant.

§. VI.

Id quod demonstratur ex legibus Constantii.

Quod ipsum ex diuersorum imperatorum, qui continuata serie sibi successerunt, rescriptis, quorum pleraque in vtroque codice adhuc exstant, demonstrari potest. CONSTANTIVS ann. CCCLV. legem publicauit [t] in hanc sententiam: *Mansuetudi-*

(s) Gothofr. comment. in cod. Theod. lib. XVI. tit. II. leg. XXIII. De caussis ecclesiasticis, τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα apud Basilium, id est, in quibus de religione agitur, seu in caussa fidei, vt Valentinianus sen. imperatoris nostri pater, in hac ipsa re lege sua dicebat, teste Ambrosio ep. XXXII. *in princ.* dubium nullum est, eas coram episcopis & synodis dioeceseon audiri oportere - - - non vero δημοσίοις δικαστηρίοις ecclesiasticos στηλιτεύεσθαι: - - item dubium nullum est, caussas ecclesiastici alicuius ordinis, vt & delicta ecclesiasticorum proprie contra disciplinam ecclesiasticam & ordinem admissa, ibidem agitata, qui ecclesiastica ἐγκλήματα seu ἁμαρτήματα delicta dicuntur *can. VI. concilii Constantinopolitani & nouella Iustini* LXXXIII. c. I. - quae scilicet poenis canonicis, atque in his exauctoratione - communionis priuatione exercentur.

(t) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XII.

nis nostra lege prohibemus in iudiciis episcopos accusari. ---- Si quid est igitur querelarum, quod quispiam defert, apud alios potissimum episcopos conuenit explorari, vt opportuna atque commoda cunctorum quaestionibus audientia commodetur. Quae lex ad minimum de ecclesiasticis negotiis intelligenda est; quamquam GOTHOFREDVS & nonnulli alii dicunt, quod ad ciuiles & criminales etiam caussas extendi; & licet priuilegium aliquod esse videatur, nihilominus tamen tamquam laqueus spectari debeat, qui episcopis catholicis positus sit, ad eos in synodis *Arianis* istorum temporum opprimendos, vbi plerique episcoporum, in istiusmodi synodis congregatorum, factioni *Arianae* vt plurimum fouebant, atque ita episcopi catholici maiorem gratiam & aequitatem ab saecularibus iudicibus, quam hisce synodis, promittere sibi poterant. An vero lex ista ad omnes omnino ciuiles & criminales caussas extendenda fuerit, non facile est ad definiendum: quamquam certum est, quod, si ita fuerit, non multo post in hac parte abrogata sit, dum in altera parte durauit atque sequentium imperatorum legibus confirmata fuit.

§. VII.

Et Valentiniani *atque* Gratiani.

Valentinianus clericis eamdem in omnibus caussis ecclesiasticis immunitatem concessit; quemadmodum ex iis liquidum est, quae AMBROSIVS [u] ad *Valentinianum iuniorem* de ipsius parente scripsit. *Augustae memoriae pater tuus*, inquiebat, *non solum sermone respondit, sed etiam legibus suis sanxit in caussa fidei, vel ecclesiastici alicuius ordinis eum iudicare debere, qui nec munere impar nec iure dissimilis. Haec enim verba rescripti sunt. Hoc est, sacerdotes de sacerdotibus voluit iudicare.* Haec lex nunc quidem in codice haud reperitur, alia tamen ibi exstat, a VALENTINIANO & GRATIANO data, in eamdem sententiam: *Qui mos* [w] *est caussarum ciuilium, iidem in negotiis ecclesiasticis obtinendi sunt: vt si qua sunt ex quibusdam dissensionibus, leuibusque delictis ad religionis obseruantiam pertinentia, locis suis, & a suae dioeceseos synodis audiantur: exceptis quae actio criminalis ab ordinariis* (proconsulibus & praefectis cuiusque prouinciae) *extraordinariisque iudicibus aut illustribus potestatibus*, (h. e. prae-

(u) Ambros. epist. XXXII.

(w) Cod. Th. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XXIII.

fecto-

fecto-prætorio diœcefeos) *audienda constituit.* Ex quo planum eft, quod licet actiones criminales contra leges imperii exceptæ fuerint, omnes tamen cauffæ ecclefiafticæ a iudicibus ecclefiafticis, neque vero ab vllis aliis, nofci debuerint.

§. VIII.

Et Theodofii magni.

In *codicis Theodofiani* titulo vltimo lex habetur, nomen præ fe ferens *Theodofii magni* eiusdem argumenti: *Continua lege fancimus* [x] *nomen epifcoporum, vel eorum, qui ecclefiæ neceffitatibus feruiunt, ne ad iudicia fiue ordinariorum fiue extraordinariorum iudicum pertrahatur: habent illi iudices fuos, nec quisquam his publicis commune cum legibus, quantum ad cauffas tamen ecclefiafticas attinet, quas decet epifcopali auctoritate decidi.* Hæc lex citatur etiam in decreto GRATIANI, fed verbis *quantum tamen ad cauffas ecclefiafticas pertinet* [y], dolofe omiffis, vt vulgari doctrinæ & hypothefi iftius temporis feruiret, & lectori perfuaderet, quod clerici olim immunitate a ciuilis iudicii cognitione, non in ecclefiafticis tantum fed etiam in reliquis omnibus cauffis, gauifi fint. Cuius corruptelæ eo magis memini, quod nullus ex correctoribus GRATIANI vllam eius mentionem iniecit. A *Cenforibus Romanis* filentio ea prætermittitur, immo vero ANTONII AVGVSTINI & BALVZII effugit diligentiam. GOTHOFREDVS quidem ipfam huius legis auctoritatem in dubium vocat; fed hoc non vrgebo tenaciter, fiquidem nihil in ea deprehenditur, quod præcedentibus legibus, vel ei, quæ fubfequitur, repugnet.

§. IX.

Et Arcadii *&* Honorii.

Arcadius & *Honorius* eiusdem priuilegii vfum clericis reliquerunt, confirmatis antiquis legibus, fic decernendo [z]: *Quoties de religione agitur, epifcopos conuenit iudicare: cæteras vero cauffas, quæ ad ordinarios cognitores, vel ad vfum publici iuris pertinent, legibus oportet audiri.*

§. X.

Et Valentiniani tertii *&* Iuftiniani.

Theodofius iunior & *Valentinianus* hanc *Honorii* legem de im-

(x) Cod. Th. lib. XVI. tit. XII. de epifc. iudicio leg. III.

(y) Gratian. cauff. XI. quæft. I. c. V.

(z) Cod. Theod. lib. XVI. tit. XI. de religione leg. I.

munitate & libertate clericorum, tamquam eo tempore vigentem, adlegant [a], quando in decreto quodam suo, *Constat*, inquiunt, *episcopos & presbyteros forum legibus non habere: nec de aliis caussis secundum Arcadii & Honorii diualia constituta, quæ Theodosianum corpus ostendit, præter religionem posse cognoscere.* Vt ita omnes leges, quæ potestatem eis in caussis sæcularibus abiudicant, priuilegium iudicandi in caussis ecclesiasticis ipsis concedant; & ipsa reliquarum caussarum exceptio manifesto argumento est, quod istæ in disceptationem tempore *Iustiniani* non venerint, qui priuilegium a tot antecessoribus suis datum confirmauit. Nam in *nouella* quadam sua [b] sanxit, vt, *si ecclesiasticum sit delictum egens castigatione ecclesiastica & multa, Deo amabilis episcopus hoc discernat, nihil communicantibus prouinciæ iudicibus. Neque enim*, inquit, *volumus talia negotia scire ciuiles iudices: cum oporteat talia ecclesiastice examinari & emendari animas delinquentium per ecclesiasticam multam, secundum sacras & diuinas regulas, quas etiam nostræ sequi non dedignantur leges.*

§ XI.

Clerici etiam exemti in leuioribus caussis criminalibus.

GOTHOFREDVS [c] etiam putat, leuiores quasdam caussas criminales ecclesiasticorum ab episcopis earumque synodis similiter decidi oportuisse. Nam in ante memorata GRATIANI lege (*vid.* §. VII.) leuia delicta episcoporum cognitioni reseruantur. Et AMBROSIVS loquutus de decreto VALENTINIANI, quod omnes caussas ecclesiasticas ab episcopis iudicari iubeat, addit: *Quia etiam si alias quoque argueretur episcopus & morum [d] esset examinanda caussa,*

(a) Valent. nouell. XII. ad calcem cod. Theod.

(b) Iustin. nouel. LXXXIII c. I. Εἰ μὲν τι ἐκκλησιαστικὸν εἴη τὸ ἁμάρτημα, δεόμενον σωφρονισμοῦ καὶ ἐπιτιμίων ἐκκλησιαστικῶν, ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος τοῦτο κρινέτω, μηδὲν ἐπικοινωνούντων τῶν λαμπροτάτων ἀρχόντων τῶν ἐπαρχιῶν· οὐδὲ γὰρ βουλόμεθα τοιαύτας ὑποθέσεις ὅλως οὐδὲ γινώσκεσθαι τοῖς πολιτικοῖς ἄρχουσι, δέον τὰ τοιαῦτα καὶ ἐκκλησιαστικὰ ἐξετάζεσθαι, καὶ ἐπικαρποῦσθαι ψυχὰς τῶν ἁμαρτανόντων διὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτιμίων κατὰ τοὺς ἱεροὺς καὶ θείους κανόνας, οἷς καὶ οἱ ἡμέτεροι κατακολουθεῖν οὐκ ἀπαξιοῦσι νόμοι.

(c) Gothofred. com. in cod. Theod. lib. XVI. tit. II. leg. XXIII. p. 54 circ. med. Quinimo & hac quoque constitutione Gratianus: puta, vt *si delicta ecclesiasticorum leuia sint*, & ex quibusdam dissensionibus circa religionem exorta, de re ad religionem pertinente, inquit interpres, atque in negotia ecclesiastica incidant, *tum de huiusmodi delictis episcopi quoque iudices esse possunt.*

(d) Ambros. ep. XXXII.

sa, etiam hanc voluit ad episcopale iudicium pertinere. Quæ verba discrimen aliquod inter caussas criminales ecclesiasticas & ciuiles facere & vtrasque episcoporum eorumque synodorum iudicio reseruare videntur. At vero tunc, vt GOTHOFREDVS recte obseruat, de leuioribus caussis criminalibus tantum hoc intelligi debet: In grauioribus enim actionibus criminalibus clerici non minus quam reliqui omnes sæcularium iudicum cognitionem admittere debebant. Id quod PETRVS *de* MARCA aliique nonnulli ingenui ecclesiæ *Romanensis* scriptores libere fatentur. DE MARCA [e] enim, BARONII & canonistarum positionibus reiectis, *In codice*, inquit, *Theodosiano controuersiæ, quæ ad religionem pertinent, in quibus sunt crimina ecclesiastica & minora delicta e ciuilium numero, episcopis & cuiusque dioeceseos siue prouinciæ synodis relinquuntur: seruata iudiciis publicis atrocium criminum, quæ numero quinque, aduersus clericos cognitione; vt docent leges aliquot editæ cura Sirmondi in appendice codicis Theodosiani.*

§. XII.

Non autem in grauioribus caussis criminalibus.

Nonnulli leges istas non adeo magnam auctoritatem habere existimant, quam ob caussam hanc positionem indubitatis legibus, in *codice Theodosiano* occurrentibus, confirmare malo. Cuiusmodi est illa *Theodosii* & *Gratiani* lex, quæ speciatim grauiores actiones criminales [f] excipit, & ordinariis iudicibus, siue præfecto prætorio diœceseos, audiendas constituit. Et aliæ istæ leges *Theodosii* & *Arcadii* & *Honorii* & *Valentiniani* III. quas in superioribus paragraphis [ff] adlegauimus, neque hoc loco repeti necesse est. Quibus lex *Valentiniani senioris* addi potest, quæ omnes istos ecclesiasticos [g] ciuilibus submittit iudiciis, de quibus compertum sit, quod viduarum ac pupilla-

(e) Marca differt. in cap. Clericus, ad calcem Antonii Augustini de emendat. Gratiani p. 577.

(f) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XXIII. Exceptis, quas actio criminali ab ordinariis extraordinariisque iudicibus aut inlustribus potestatibus audienda constituit.

(ff) Vid. §. VIII. IX. X.

(g) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. leg. XX. Ecclesiastici — viduarum ac pupillarum domos non adeant: sed publicis exterminentur iudiciis, si posthac eos ad fines earum vel propinqui putauerint deferendos.

rum

rum ædes frequentando in earum gratiam ita se insinuauerint, vt cognatis exheredatis ipsos heredes suos constituerint. Item alia lex *Marciani* imperatoris, quæ in caussis criminalibus clerum *Constantinopolitanum* [*h*] ab omnium inferiorum iudiciorum, non autem a supremi iudicii præfecti prætorio in ciuitate regia, cognitione immunem pronuntiat. Quæ consuetudo etiam *Romæ* videtur obtinuisse. Nam SOCRATES [*i*] obseruat, quod, quum in conflictibus, qui in electione *Damasi* papæ exstitere, plurimi interiissent, multi tum clerici tum laici a *Maximino*, tunc præfecto prætorio vrbis *Romæ*, supplicio adfecti sint. Ex *nouellis* [*k*] itidem *Valentiniani tertii* liquet, quod in istiusmodi actionibus criminalibus, vt sunt cædes, sepulcrorum violationes & similes, episcopi æque ac reliqui clerici apud ciuilem magistratum per procuratores suos caussam dicere debuerint. IVSTINIANVS autem hoc priuilegium intuitu episcoporum paullo latius extendit, facto [*l*] decreto, vt ne episcopus in pecuniaria aliqua aut criminali caussa ad ciuilem militaremue magistratum, sine imperiali iussione, inuitus perduceretur, vel sisteretur. Ita cum exemtione clericorum in hoc caussarum criminalium genere

---

(*h*) Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episc. leg. XXV. Actor in nullo alio foro, vel apud quemquam alterum iudicem eosdem clericos litibus irretire, & ciuilibus vel criminalibus negotiis tentet innectere.

(*i*) Socrat. lib. IV. c. XXIX. *Ἐντεῦθεν συμπληγάδες τῶν ὄχλων ἐγίνοντο· ὥστε καὶ ἐν τῇ παρατριβῇ πολλοὺς ἀναιρεθῆναι, καὶ διὰ τοῦτο πολλοὺς λαϊκούς τε καὶ κληρικοὺς ὑπὸ τοῦ τότε ἐπάρχου Μαξιμίνου τιμωρηθῆναι.* Hinc crebra vtrinque iurgia & conflictus vulgi exstitere, adeo vt ex ea concertatione plurimi interierint. Quam ob caussam *multi, tum clerici tum laici, a Maximino tunc præfecto vrbis, supplicio adfecti sunt.*

(*k*) Valent. nouel. XV. de sepulcr. violat. ad calcem codicis Theod. Quisquis ex hoc numero (clericorum) sepulcrorum violator exstiterit, illico clerici nomen amittat, & sic stilo proscriptionis addictus, perpetuo deportatione plectatur. Quod ita seruari oportere censemus, vt nec ministris nec antistitibus sacræ religionis in tali caussa statuamus esse parcendum.
Item nouel XII. Quam formam etiam circa episcoporum personam obseruari oportere censemus. Vt si in huiusmodi ordinis homines actionem peruasionis & atrocium iniuriarum dirigi necesse fuerit, per procuratorem solemniter ordinatum, apud iudicem publicum inter leges & iura confligant.

(*l*) Iustin. nouel. CXXIII. c. VIII. *Ἀλλ' οὐδὲ ὑπὲρ τινὸς χρηματικῆς ἢ ἐγκληματικῆς αἰτίας ἐπίσκοπον πρὸς ἄρχοντα πολιτικὸν ἢ στρατιωτικὸν ἄκοντα ἢ ἐνάγεσθαι ἢ παρίστασθαι, δίχα βασιλικῆς κελεύσεως συγχωροῦμεν.* Sed neque pro qualibet pecuniaria caussa vel criminali episcopum ad iudicem ciuilem aut militarem, inuitum producere aut exhibere citra imperialem iussionem permittimus.

manife-

manifesto comparatum fuit, quidquid etiam BARONIVS & alii istius partis auctores in contrarium dixerunt. Quid? quod aliquot sæcula post istiusmodi crimina, vt homicidia, furta, & venefícia ad ciuiles iudices in *Gallia* delata sunt, quemadmodum ex concilio *Matisconensi* [*m*], ann. DLXXXI. habito, apparet.

§.XIII.

Nec in caussis pecuniariis cum laicis.

Eodem prorsus modo se res habebat in omnibus ciuilibus controuersiis pecuniariis, quæ clericis cum laicis intercedebant. Quamquam enim omnes eiusmodi lites, quas clerici cum clericis habebant, coram suis ipsorum iudiciis, vel episcoporum synodo persequi poterant & finire, canones etiam hoc fieri iubebant, quemadmodum capite proxime antecedenti [*mm*] notauimus: tamen si qua eis controuersia intercederet cum laico, laicus caussam suam ad iudicii ecclesiastici cognitionem referre non tenebatur, nisi voluntarie ex compromisso de eligendis ex clero arbitris consensisset. Hoc e quadam *Valentiniani* III. constitutione patet, in qua, *Petitor laicus*, inquit, *seu in ciuili seu in criminali caussa, cuiuslibet loci clericum aduersarium suum* [*n*], *si id magis eligat, per auctoritatem legitimam in publico iudicio respondere compellat.* Et concilium *Epaonense* [*o*] secundum lectionem editionis SIRMONDI, idem dicit, *Clerici*, inquiens, *si pulsati fuerint, sequi ad sæculare iudicium non morentur.* Enimuero IVSTINIANVS rogatus a *Menna*, patriarcha *Constantinopolitano*, ciuitatis regiæ clero peculiare quoddam priuilegium indulsit, vt, si quis haberet aduersus eos quamlibet pecuniariam caussam [*p*], prius ad episcopum pergeret; si ve-

(*m*) Conc. Matiscon. I. c. VII. (tom. V. conc. p. 968.) Vt nullus clericus de qualibet caussa extra discussionem episcopi sui, a sæculari iudicio iniuriam patiatur, aut custodiæ deputetur. Quod si quicumque iudex cuiuscumque clericum *absque caussa criminali*, id est, *homicidio*, *furto*, *aut maleficio* hoc facere fortasse præsumserit, quamdiu episcopo loci illius visum fuerit, ab ecclesiæ liminibus arceatur.

(*mm*) Vid. c. I §. IV. pag. 207. 208.

(*n*) Valent. nouel. XII.

(*o*) Concil. Epaonens. c. XI. (tom. IV. p. 1577) sed notandum est, quod aliæ editiones, e. g. Crabii & Binii contrariam plane lectionem exhibeant, nimirum: *sequi ad sæculare iudicium non præsumant.*

(*p*) Iustin. nouel. LXXXIII. Ἠτήθημεν παρὰ Μηνᾶ τοῦ θεοφιλεστάτου ἀρχιεπισκόπου τῆς εὐδαίμονος ταύτης πόλεως, καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου καὶ τοῖς εὐλαβεστάτοις κληρι-

ro propter caussæ naturam aut propter quamdam difficultatem episcopus decidere negotium non posset, tunc, non autem alia ratione, ad ciuiles iudices deferendi illud haberet libertatem. Ex quibus omnibus manifestum est, immunitates istiusmodi antiquitus non tamquam res diuini iuris spectatas esse, sed in solidum ab arbitrio & voluntate principum christianorum dependisse, quamuis sæcula posteriora aliam eis speciem induxerint.

§. XIV.

De necessaria distinctione inter supremum & subordinatos magistratus in hoc immunitatum negotio.

Immo vero obseruandum est, quod in ipsis etiam ecclesiasticis caussis magnum semper discrimen inter potestatem principis seu summi magistratus, & inter subordinatorum seu inferiorum iudicum potestatem intercesserit. Quamquam enim iudices ordinarii legibus prohibebantur, quo minus caussis ecclesiasticis sese immiscerent; in quibusdam tamen casibus ipse princeps extraordinarios interponebat constituebatque iudices, & interdum ipsemet caussas audiebat atque decidebat, vel ecclesiasticorum decreta pro summa sua, qua pollebat, auctoritate abolebat, quod faciendi ordinarii iudices non habebant potestatem. Sed hoc ad aliud argumentum spectat, quod locum in hoc opere habebit commodiorem, vbi de principum christianorum potestate edisseremus.

LIBRI QVINTI.

CAPVT TERTIVM

DE CLERICORVM IMMVNITATIBVS RESPECTV TRIBVTORVM ET CIVILIVM MVNERVM ALIARVMQVE MOLESTIORVM FVNCTIONVM IN IMPERIO ROMANO.

κοῖς ταύτην δῶναι τὴν προνομίαν, ὥστε εἴτις ἔχοι τινὰ πρὸς αὐτοὺς χρηματικὴν δίκην, πρότερον παρὰ τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον ἰέναι, τὸν ὑφ᾽ ὃν τελεῖ, καὶ ἐντυγχάνειν αὐτῷ - - εἰ δέ γε διὰ τὴν τοῦ πράγματος φύσιν, ἢ διά τινα ἴσως δυσκολίαν, οὐ γίνοιτο δυνατὸν τῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ τεμεῖν τὴν ὑπόθεσιν, τότε ἄδειαν εἶναι, καὶ παρὰ τοὺς πολιτικοὺς ἄρχοντας ἰέναι κ. τ. λ.

§. I.

§. I.

Non diuinum ius ab antiquo clero adlegatum, quo a tributis semetipsos eximerent.

Aliud priuilegium, quo clerici, indulgentibus christianis principibus, fruebantur, erat, quod in certis casibus pro temporum ac locorum conditione a quibusdam tributis, quæ reliquis imperii *Romani* ciuibus irrogabantur, vacabant. Quidquid autem huius generis percipiebant, non tamquam ex diuino iure sibi debitum deposcebant, sed pietati, munificentiæ & fauori christianorum imperatorum sese debere, libere profitebantur. Quocirca BARONIVS [a] magna eos iniuria adficit, grandisque præuaricationis reus est, cum dictitat, quod immunitatem a tributis ex Christi sententia sibi vindicarint; & quod nullus vmquam imperator tributum ab eis exegerit, nisi *Iulianus* apostata & *Valens Arianus* ac *Valentinianus iunior*, qui totus a matris suæ *Iustinæ*, imperatricis *Arianæ*, arbitrio dependerit; quod, quum *Ambrosius* imperante hoc *Valentiniano* tributum soluerit, id solum fecerit ex christiana mansuetudine, non vero quod vlla ratione alia ad id faciendum obligatus fuisset. Quam vere hæc dicantur, lector ex verbis AMBROSII quodammodo iudicare potest, quæ sic habent [b]: *Si tributum petit imperator, non negamus; agri ecclesiastici soluunt tributum --- Soluimus quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Tributum Cæsaris est, non negatur.* Quibus tantum abest, vt vllam immunitatem ex diuino iure sibi arroget, vt contrarium manifesto adfirmet. Et alio loco docet, quod omnes christiani censum dare debeant, quia ipse [c] filius Dei eum soluerit Matth. XVII, 26. Et BARONIVS [d] tamen hunc ipsum locum euangelistæ citat, clericos iure diuino exemtos es-

(a) Baron. ann. CCCLXXXVII, tom. IV. p. 538. (edit. MDCLIIII. p. 548. 549. n. X-XV.)

(b) Ambros. orat. cont. Auxent. de tradend. basilicis ep. XXXII.

(c) Ambros. lib. IV. in Luc. V. (tom. III. p. 35. edit. Colon. MDCXVI.) Magnum quidem est & spirituale documentum, quo christiani viri sublimioribus potestatibus docentur debere esse subiecti, ne quis constitutionem regis terreni putet esse soluendam. Si enim censum Dei filius soluit, quis tu tantus es, qui non putes esse soluendum? & ille censum soluit, qui nihil possidebat, tu autem qui sæculi sequeris lucrum, cur sæculi obsequium non recognoscas? Vid. hæc etiam apud Gratianum causs. XI. quæst. I. c. XXVIII.

(d) Baron. ann. CCCLXXXVII. n. XII. p. 538. (548.)

ſe probaturus, quia ſaluator noſter dixerit: *Igitur liberi ſunt filii. Si non*, inquit, *a filiis reges tributum exigunt, quos ſubditos habent, multo minus ab eis, quos ſibi ſuperiores eſſe cognoſcunt, absque nota criminis inuaſæ tyrannidis, ſub quorum cura principes omnes intelligunt, ſe ſub paſtoribus eſſe oues*, cætera. BELLARMINVS magis ingenue in huius argumenti tractatione verſatur. Contra canoniſtas [e] enim (quorum opinionem BARONIVS tueri adlaborat) ſtatuit, exceptionem clericorum in rebus politicis, tam quod ad perſonas, quam quod ad bona, iure humano introductam eſſe, non diuino: nec ipſo facto vmquam niſi a perſonali tributo eos immunes fuiſſe vſque ad tempus IVSTINIANI, vbi etiam a bonorum ac poſſeſſionum ſuarum tributis eximi cœperint. Adeo parum hi duo principes inter eccleſiæ *Romanæ* cardinales in huius materiæ enarratione, ſiue factum ſiue ius ſpectes, inter ſe concordant, vt omnino eorum adſertiones e diametro ſibi inuicem oppoſitæ ſint.

(e) Bellarm. de clericis lib. I. c. XXVIII. Exceptio clericorum in rebus politicis, tam quoad perſonas, quam quoad bona, *iure humano introducta eſt, non diuino.* Hæc propoſitio eſt contra canoniſtas. (NB. *In editione Colonienſi MDCXV. & Pragenſi noua, aliter prorſus hæc leguntur, quam Binghamus noſter ea exhibet, nimirum ita:* Exceptio clericorum - - introducta eſt *iure humano pariter & diuino. Et addit ibi Bellarminus:* Et quidem quod iure humano introducta ſit, patet ex iis teſtimoniis, quæ attulimus in tertia & quarta propoſitione probanda. Quod autem ſit etiam introducta iure diuino, probandum eſt hoc loco. Sed antea tamen obſeruandum eſt, nos per ius diuinum non intelligere præceptum Dei proprie dictum, quod exſtet expreſſe in ſacris litteris; ſed quod ab exemplis, vel teſtimoniis teſtamenti veteris, vel noui per quamdam ſimilitudinem deduci poſſit. Atque hinc fortaſſe conciliari poterunt theologorum & iuriſperitorum ſententiæ. Illi enim cum negant, exemtionem clericorum eſſe iuris diuini, præceptum diuinum proprie dictum expreſſe in ſcripturis exſtare negant; iſti vero cum adfirmant, eamdem exemtionem eſſe iuris diuini, id ſolum adfirmant, quod theologi minime negant, deduci per ſimilitudinem ab exemplis & teſtimoniis ſacræ ſcripturæ, Deum voluiſſe, vt clerici & ipſorum bona libera eſſent a poteſtate & iuriſdictione laicorum. *Paullo ante in propoſitione quarta hæc habet idem Bellarminus, ad quæ reſpexit auctor:* Vbi tamen obſeruandum eſt, ante Iuſtiniani tempora legibus priorum principum immunes fuiſſe clericos a tributis perſonalibus, vt etiam indicat S. Hieronymus in commentario ad c. XVII. Matth. non tamen fuiſſe liberos a tributis, quæ pendi ſolent ratione poſſeſſionum, vt colligitur ex S. Ambroſio in oratione de tradendis baſilicis, vbi dicit: *Agri eccleſiæ ſoluunt tributum*, & ex Theodoreto lib. IV. hiſtor. c. VII. vbi ſcribit, Valentinianum ſeniorem in epiſtola ad epiſcopos Aſiæ illa verba poſuiſſe: *Boni epiſcopi tributa penſitant regibus.*

§. II.

§. II.

Generatim tamen a tributis perſonalibus, ſeu cenſu capitum, exemti erant.

Cuius rei vt illuſtriorem demus cognitionem, neceſſe fuerit diuerſa tributorum, imperii *Romani* ciuibus impoſitorum, genera lectori paullo diſtinctius enarrare & oſtendere, quatenus ad clericos vnumquodque eorum referri potuerit; id quod optime fieri poterit, ſi *codicem Theodoſianum*, in quo pleræque leges, ad hoc argumentum ſpectantes, etiamnum exſtant, conſuluerimus. Et hoc ipſum tanto lubentius faciemus, quod BARONIVS eiusdem codicis auctoritatem adlegat, ſed cum magno partis ſuæ ſtudio diſſimulans, quæcumque hypotheſi ſuæ, quam tuendam ſuſcepit, non ſeruire velle intellexit.

Primum itaque tributorum genus, cuius iniicienda heic eſt mentio, illud eſt, quod *cenſus capitum*, ſeu *tributum perſonale*, a *cenſu agrorum* illud diſtinguendi cauſſa, vulgo nuncupatur. Ab hoc genere tributi clericos exemtos fuiſſe, apud omnes in confeſſo eſt, ſolo GOTHOFREDO plane ſingularem hac de re fouente ſententiam. Sub imperatoribus enim chriſtianis iſtiusmodi tributum a nullo ſolutum eſſe ſtatuit [*f*]; vt adeo exceptio clericorum hoc in caſu haud fuerit priuilegium aliquod eis peculiare & proprium, ſed cum reliquis imperio *Romano* ſubiectis commune. Sed in hoc vir ille doctus euidenter falli videtur. Primum enim ipſe fatetur, fuiſſe eiusmodi tributum ſub imperatoribus

(*f*) Gothofred. com. in cod. Th. lib. XI. tit. I. de annon. & tribut. leg. XV. §. Atque &c. It. comment. in lib. XIII. tit. X. de cenſu leg. IV. De immunibus tribus perſonarum generibus a cenſu ſeu a plebeia capitatione, eſt hæc Valentiniani ſen. conſtitutio, & quidem per Gallias, quod notandum: pariter vt altera *l. 6. infr.* quæ eumdem Valentinianum auctorem habet, & ad eumdem Viuentium PP. data eſt: ſic tamen vt illa ab hac in nonnullis recedat: mox vt oſtendetur. Et ſic pertinet hæc lex ad cenſum Gallicanum, pariter vt *duæ leges proximæ 5. 6.* . . . Plerique vero interpretum id de tributo capitis, ſeu *capitis cenſu*, quod pro capite dabatur, accipiunt. De quo eſt ſane lex 3. ff. *de cenſibus:* vbi ſimilis quoque immunitas continetur. *Aetatem in cenſendo ſignificare neceſſe eſt, quia quibusdam ætas tribuit, ne tributo onerentur: veluti in Syriis a quatuordecim annis maſculi, a duodecim feminæ vſque ad ſexageſimum quintum annum tributo capitis obligantur: ætas autem ſpectabatur cenſendi tempore.* Verum quum nullum iam amplius hoc æuo capitis ſeu pro capite libero tributum vſurparetur: eſt omnino hæc lex vt & *d. l. 6.* accipienda de capitatione & iugatione pro capitibus & iugis ſeu poſſeſſionibus, cætera.

 ethnicis,

ethnicis, a quibus, VLPIANO auctore [g], nemo nisi infra quatuordecim annos masculi & senes sexaginta quinque annos nati exemtus fuerit; neque vllam legem producit, quando & a quonam hic census aboleri iussus sit. Deinde THEODOSIVS IVNIOR, codicis *Theodosiani* auctor, expressam eius mentionem facit, quando in quadam *nouella* [h] inter *censum capitum* & *censum agrorum* distinguit. Denique diuersæ leges in codice *Theodosiano*, clericos a tributis eximentes reperiuntur, quæ de alio tributo, atque hoc capitis censu, commode intelligi non possunt. Vt quum *Constantius* clericis eamdem immunitatem a tributis quam iuuenibus attribuit, manifesto ad antiquam legem de minoribus, VLPIANO memoratam, respicit, & clericos eodem modo tractat, indulgendo eis hoc priuilegium, vt non ipsi solum, sed & eorum coniuges [i] & liberi, eorum serui & ancillæ immunes sint a tributo; intelligens tributum personale seu censum capitis. In eumdem modum duæ istæ VALENTINIANI [k] leges intelligendæ sunt, quæ in perpetua virginitate viuentibus & viduis ac pupillis ad vicesimum vsque ætatis annum eamdem immunitatem a tribu-

(g) Digest. lib. L. tit. XV. de censibus leg. III. Quibusdam ætas tribuit, ne tributo onerentur, cætera. vid. not. antec. (f).

(h) Theod. nouell. XXI. Repetita clementiæ nostræ præceptione sancimus, vt antiquatis omnibus priuilegiis, quæ vel dignitatibus delata fuerunt, vel diuersæ militiæ collegia meruerunt, aut nomine venerandæ religionis obtentum est, omnis vbique census, *qui non personarum est sed agrorum*, ad vniuersa munia a noua duntaxat indictione, vt supra definiuimus, absque vlla discretione cogatur in quarta parte.

(i) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. & cler. leg. X. Clericis & iuuenibus præbeatur immunitas. - - Quod & coniugibus & liberis eorum, & ministeriis, maioribus pariter ac feminis indulgemus. Ibid. leg. XIV. Omnibus clericis huiusmodi prærogatiua succurrat, vt coniugia clericorum ac liberi quoque & ministeria (id est mares pariter ac feminæ) eorumque etiam filii immunes semper a censibus & separati ab huiusmodi muneribus perseuerent.

(k) Cod. Theod. lib. XIII. tit. X. de censu leg. IV. In virginitate perpetua viuentes & eam viduam, de qua ipsa maturitas pollicetur ætatis, nulli iam eam esse nupturam, a plebeiæ capitationis iniuria vindicandas esse decernimus: Item pupillos in virili sexu ad viginti annos ab istiusmodi functione immunes esse debere; mulieres autem donec virum vnaquæque sortitur. Ibid. leg. VI. Nulla vidua, nemo pupillus ex vtroque sexu, donec eos ingrediatur annos, qui iam tutoribus, curatoribusue publicis non egeant, exactionem plebis agnoscat. Simili autem deuotione habeantur immunes, & si quæ se sacræ legis obsequio perpetuo dedicarunt.

to, siue

to, siue, vt vocant, a plebeia capitationis iniuria concedunt. Ita etiam alia eius lex [*l*], qua pictoribus iuxta ac vxoribus ac liberis ipsorum simile priuilegium defert. Ex quibus omnibus non sine ratione concludere possumus, hanc a tributis personalibus exemtionem non fuisse rem omnibus communem, sed privilegium certis artibus & vitæ generibus, inter quæ clericorum longe erat honoratissimum, peculiare.

Hoc porro ex vna alteraue obseruatione ex GREGORIO NAZIANZENO & BASILIO confirmari potest. NAZIANZENVS in epistola quadam [*m*] ad *Amphilochium* queritur, quod status ciuilis ministri ab *Euthalio* quodam diacono tributum exigere præter legem conati fuerint. Et hinc *Amphilochium* rogat, ne hac contumelia & detrimento adfici ipsum patiatur: *Nam* [*n*] *alioquin*, inquit, *vnus omnium hominum miserrima, & indignissima conditione esset, si temporum humanitate atque eo honore, qui sacri ordinis hominibus ab imperatoribus concessus est, minime frueretur*; Heic manifesto ad immunitatem quamdam a tributo respicit, quam imperatores clericis speciatim indulserint; quæ non bonorum poterat esse exceptio a tributo, nam non erat tunc lex eiusmodi in vsu, ad quam provocari poterat; adeoque immunitatem eorum a tributis personalibus intelligat, necesse est, a quibus secundum VALENTINIANI & CONSTANTII leges iam memoratas exemti erant. Quibus maiorem adhuc lucem suffundet maiusque robur dabit testimonium BASILII, qui apud *Modestum* (præfectum prætorio *orientis* sub *Valente*) eadem querebatur de quibusdam, qui clericorum priuilegium, contra leges tributa ab eis exigendo, infregerant.

(*l*) Cod. Theod. lib. XIII. tit. IV. de excusat. artificum leg. IV. Picturæ professores, si modo ingenui sunt, placuit, neque sui capitis censione, neque vxorum, aut etiam liberorum nomine, tributis esse munificos.

(*m*) Naz. ep. CLIX. *Τούτων εἷς ἐστι καὶ ὁ συνδιάκονος ἡμῶν Εὐθάλιος· ὃν οὐκ οἶδ' ὅπως εἰς μείζω τάξιν μεταχωρήσαντα διαγράφειν ἐπιχειροῦσι χρυσὸν, οἱ τῆς ἡγεμονικῆς τάξεως· τοῦτο μὴ ἀνεκτὸν φανήτω σοι καὶ χεῖρα ὄρεξον τῷ τε διακόνῳ καὶ τῷ κλήρῳ παντὶ, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἡμῖν, οἷς σοι μέλει.* Horum e numero est condiaconus noster Euthalius, quem nescio quo pacto posteaquam ad sublimiorem gradum migrauit, expungere conantur ii, qui rei militari præfecti sunt. Hoc, quæso, ne tibi ferendum videatur: verum & diacono & vniuerso clero ac præsertim nobis, quorum tibi cura est, manum porrige.

(*n*) Ibid. *Δεινότατα ἂν πάθοι μόνος ἀνθρώπων μὴ τυγχάνων τῆς τῶν καιρῶν φιλανθρωπίας, καὶ τῆς δεδομένης τοῖς ἱερατικοῖς παρὰ τῶν βασιλέων τιμῆς.*

Qui

Qui Deo [*o*], inquiebat, *consecrati per ministerium erant, presbyteros nempe & diaconos, tributorum & census exactores prisci immunes esse patiebantur: at qui descriptioni faciendæ in præsenti præsunt, quasi nulla ipsis indulta huic negotio venia per illustrem tuam potestatem, & illos in tabulas censuales retulerunt omnes, nisi forte per ætatem nonnulli excusabantur. Rogamus igitur, vt tuæ erga nos beneficentiæ monumen tum hoc apud nos deponas, quo in omnem deinceps posteritatem præclaram tui memoriam custodiamus: VTQVE IVXTA CONSVETVDINES ET LEGES ANTIQVAS, qui Deo in sacris ministeriis inseruiunt, liberi relinquantur a solutionibus*, cætera. BASILIVS hoc loco ad dua legum genera de hominum quorumdam a tributo immunitate respicit; quorum ad alterum antiquæ istæ ethnicorum imperatorum leges spectabant, quibus pueri tantum & senes a personalibus tributis eximebantur; ad alterum vero illæ CONSTANTII ac VALENTINIANI leges, quæ clericos etiam excipiebant, eamdem eis indulgentes immunitatem, qua soli impuberes antea gauisi erant. Et de hoc ipso conquerebatur, quod clericis christiananarum legum priuilegio perfruendi haud daretur copia, sed ipsis tantummodo secundum ethnicorum imperatorum leges per ætatem, hoc est, si vel infra viginti vel supra quinquaginta annos nati essent, immunibus esse liceret. Ex quibus omnibus liquido apparet, quod clerici vi legum peculiare immunitatis a tributo personali priuilegium sibi vindicare potuerint, & quod hoc non omnibus imperii *Romani* ciuibus commune fuerit, quidquid etiam GOTHOFREDVS & post ipsum PAGIVS [*p*] in contrariam sententiam monuerunt.

(*o*) Basil. ep. CCLXXIX. ad Modest. Τοὺς τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἱερωμένους, πρεσβυτέρους καὶ διακόνους ὁ παλαιὸς κῆνσος ἀτελεῖς ἀφῆκεν· οἱ δὲ νῦν ἀπογραψάμενοι, ὡς οὐ λαβόντες παρὰ τῆς ὑπερφυοῦς σου ἐξουσίας πρόσταγμα, ἀπεγράψαντο· πλὴν εἰ μήπου τινὲς ἄλλως εἶχον ὑπὸ τῆς ἡλικίας τὴν ἄφεσιν· δεόμεθα οὖν μνημόσυνον τῆς σῆς εὐεργεσίας τοῦθ᾽ ἡμῖν ἐναφεθῆναι, παντὶ τῷ ἐσιόντι χρόνῳ ἀγαθὴν περὶ σοῦ μνήμην διαφυλάττον, καὶ συγχωρηθῆναι κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον τῆς συντελείας τοὺς ἱερατεύοντας, κ. τ. λ.

(*p*) Pagi crit. in Baron. ann. CCCLIII. n. X. (n. XIII p. 479 edit. Antuerp. MDCCV) Data hoc anno a Constantio lex X. codicis Theodosiani *de episcopis*, qua plenissima immunitas omnibus clericis conceditur, *vt ecclesiarum cœtus concursu populorum ingentium frequentetur*, quemadmodum in ea lege dicitur. Crescentibus namque iam vbique ecclesiis ac proficiente in dies religione christiana -- iam solito pluribus etiam immunitatibus homines ad clericatum inuitandi visi sunt, præter veteres immunitates iam concessas. Prima itaque immunitas est a censibus, qui possessionum nomine fisco dependuntur. Quæ immunitas a cen-

§.III.

§. III.

Sed ratione agrorum & possessionum suarum non excusati.

Proximum tributi genus erat, quod ab hominibus ratione agrorum & possessionum suarum exigebatur, quodque diuersis nominibus in lege ciuili & vetustis scriptoribus venit. Nonnumquam id vocatur κανὼν, vti ab ATHANASIO [q], quando canonis, in vsum ecclesiæ *Alexandrinæ Aegyptiis* impositi, nomine iniuste se delatum esse conqueritur. Ita in codice *Theodosiano* [r] integer titulus est *de canone frumentario vrbis Romæ*, quo ipso tributum frumenti, quod ex prouinciis *Africanis* in vrbis *Romæ* vsum exigebatur, intelligitur. Alias vocatur *iugatio* a vocabulo *iuga*, quod ex adnotatione GOTHOFREDI [s] terræ modum significat, cui colendo per annum iugo boum opus est: Et quoniam tributi exactio secundum hanc æstimationem fiebat, inde nomen *iugationis* & *iugorum* sortita est. Frequenter etiam dicitur *capitatio* & *capita*: Et quum ministri masculi & animalia possessionibus tributariis æque adnumerarentur atque agri, hinc in quibusdam legibus [t] altera *capitatio terrena*, altera vero *capitatio*

sibus & vectigalibus postea sæpius infracta, præsertim sub Valente, vt constat ex duabus Gregorii Nazianzeni epistolis, puta CLIX. & CLVI. Basilius quoque epistola CCLXXIX. ad Modestum præfectum prætorio Orientis de eadem immunitate sub eodem Valente imperatore conculcata conqueritur, eamque instaurari petit. cætera.

(q) Athan. apol. II. p. 778 edit. Paris. M DC XXVII. (tom. I. p. 178. e. edit. Paris. MDCXCVIII.) Πολλὰ μὲν οὖν ζητήσαντες καὶ μὴ εὑρόντες, ὕστερον μετὰ γνώμης τῶν περὶ Εὐσέβιον συνηθείας, καὶ πλάττονται πρώτην κατηγορίαν διὰ Ἰσίωνος καὶ Εὐδαίμονος καὶ Καλλινίκου, περὶ στιχαρίων λινῶν, ὡς ἐμοῦ κανόνα τοῖς Αἰγυπτίοις ἐπιβαλόντος, καὶ πρώτους αὐτοὺς ἀπαιτήσαντος. Multis conquisitis, cum nihil inuenissent, Eusebii tandem consilio hanc priorem, Isionis, Eudæmonis, & Callinici opera, confingunt criminationem; de lineis nempe sticharиis, *quasi ego canonem Aegyptiis imposuissem*, ac ea primus exegissem ab illis. Collato Sozomeno, qui referens eamdem historiam lib. II. c. XXI. scribit: πρώτην ὑπομένει γραφὴν ὡς χιτωνίων λινῶν φόρον ἐπιθεὶς Αἰγυπτίοις, primum in crimen vocatur, quod *tributum* linearum tunicarum Aegyptiis imposuerit.

(r) Cod. Theod. lib. XVI. tit. XV.

(s) Gothofr. com. in cod. Theodos. lib. XIII. tit. X. de censu leg. II, p 118. Caue *iuga*, a quibus *iugatio*; & *iugum* iugeris, vnde *iugeratio*, confundas: si quid in re obscura iudicii mei est, *ego iuga putem dicta terræ modum, cui colendo, per annum iugo boum opus est*: sicut iugum iugeris, quantum in die iugo boum exerceri potest.

(t) Cod. Theod. lib. XI. tit. XX. de conlat. donat. leg. VI. Exceptis his, quæ in *ca-*

humana & *animalium* siue *animarum descriptio* nuncupatur. Hæc tributa ternis per annum temporibus, semel post exactos quatuor menses, pendi solebant; vnde SIDONIO APOLLINARI [u] *tria capita* siue monstrum trium capitum, dicuntur, a quibus vt *Maioriani* imperatoris beneficio liberetur, quo melius vitam tolerare possit, ipsum orat. Nam in carmine quodam suo ita eum compellat:

Geryones nos esse puta, monstrumque tributum:
Heic capita, vt viuam, tu mihi tolle tria.

Quibus verbis, quæ nullus commentatorum recte intellexit, ad legem [w] quamdam VALENTINIANI & diuersas alias in codice *Theodosiano* respicit, in quibus hoc genus tributi tripertita solutione intra annum vel per quaternos menses, pendi iubetur, id quod phrasi SIDONII *tria capita*, seu *monstrum tributum* dicitur. Huius tributi exactores inde etiam *cephalaeota* [x] in codice *Theodosiano* appellantur. Et quia hoc tributum plerumque ipsis speciebus, nimirum frumento, vino, oleo, ferro, cupro & similibus in vsum imperatoris pendi solebat, ideo *specierum collatio* sæpe dicitur. Quoniam etiam hoc iuge imperii tributum erat, itidem frequenter [y] vocatur *indictio canonica* in oppositione *superindictæ* & *extraordinariæ indictionis*, hoc est eiusmodi tributorum, quæ extraordinaria quadam occasione irrogabantur. Hæc omnia simul heic notare ideo volui, vt ne posthac, quotiescumque eorum rursus mentio iniicienda erit,

---

piratione humana atque animalium, diuersis qualicumque concessa sunt; ita vt omnium, quæ prædicto tempore, atque etiam sub inclutæ recordationis auo nostro in *terrena* siue *animarum descriptione* reuelata sunt; cætera.

(u) Sidon. carm. XIII, ad Maiorianum.

(w) Cod. Theod. lib. XI. tit. I. de annona & tribut. leg. XV. Vnusquisque annonarias species, pro modo *capitationis* & sortium præbiturus, per quaternos menses anni curriculo distributo, tribus vicibus summam conlationis implebit.

(x) Cod. Theod lib. XI. tit. XXIV. de patrocin. vicor. leg. VI. Nequaquam *cephaleotis*, hirerarchis, logographis chomatum, & cæteris liturgis, sub quolibet patrocinii nomine, publicis functionibus denegatis, cætera.

(y) Cod. Theod. lib. VI. tit. XXVI. de proximis comit b, &c. leg. XIV. Quamuis innumeris legibus scriniorum gloria decoretur, iubemus tamen, vt primo omnium sit eorum secura possessio ab omnibus sordidis muneribus excusata; *superindictum* non timeant, venalicium non petantur, solumque *canonicæ indictionis* præstent tributum: Glebalis auri solutionem nesciat labore dignitas conquisita, *extraordinarium* munus ignoret, cætera.

termi-

terminos istos semper explicare necesse habeam, qui reuera minus triti sunt, nec ad intelligendum faciles, nisi iis, qui in lege ciuili versati sunt.

Quod igitur ad propositam nobis quæstionem attinet, an clerici ab hoc ordinario & canonico tributo, hominum bonis ac possessionibus imponi solito, generatim exemti fuerint? contra BARONIVM hoc ipsum adfirmantem nego. Nonnullæ quidem ecclesiæ ex speciali principum gratia ab omni huius generis tributo exemtæ erant: sed ipsæ istæ exceptiones probant, quod quidquid ex gratia quibusdam ecclesiis indultum fuerit, non commune aliquod omnium ecclesiarum priuilegium esse potuerit. *Theodosius iunior* specialem ecclesiæ *Thessalonicensi* concedebat immunitatem, vt ne tributum ratione propriarum possessionum soluere [z] cogeretur, simul autem ab ipso cauebatur, ne aliena prædia in tutelam suam, ecclesiasticum illis nomen prætexendo, cum reipublicæ detrimento reciperet. *Constantinopolitanæ* & *Alexandrinæ* ecclesiis idem priuilegium [a] simili conditione indulgebat, vt ne vllos vicos maiores vel minores ad excusandum eos ab antiquæ capitationis solutione, sub patrocinio suo possiderent. GOTHOFREDVS etiam putat, quod sub initia imperii *Constantini*, quum ecclesia pauper, eiusque reditus non nisi tenues essent, illius bona & possessiones a tributo generatim immunes fuerint. Nam in *codice Theodosiano* lex reperitur, quæ in hanc sententiam explicari potest: quamquam verba adeo obscura [b]

(z) Cod. Theod. lib. XI. tit. I. de annona & tribut. leg. XXXIII. Quæ dispositio in perpetuum obseruanda initio indictionis octauæ congruum sumere debebit exordium: sacrosancta Thessalonicensis ecclesia ciuitatis excepta: ita tamen vt aperte sciat, propriæ tantummodo capitationis modum beneficio mei numinis subleuandum: *nec externorum grauamine tributorum rempublicam ecclesiastici nominis abusione lædendam.*

(a) Cod. Theod. Lib. XI. tit. XXIV. de patrocin. vicorum leg. VI. Quidquid in tempus vsque dispositionis habitæ auro inlustri decessere sublimitatis tuæ ecclesiæ venerabiles (id est Constantinopolitana atque Alexandrina) possedisse detegentur, id pro intuitu religionis, ab his præcipimus firmiter retineri: sub ea videlicet sorte, vt in futurum functiones omnes, quas metrocomiæ debent, & publici vici pro antiquæ capitationis professione debent, sciant procul dubio subeundas.

(b) Cod. Theod. lib. XI. tit. I. de annon. & tribut. leg. I. Præter priuatas res nostras & ecclesias catholicas & domum clarissimæ memoriæ Eusebii ex-consule &

 sunt,

sunt, vt sine subsidio tam sapientis interpretis vix vllum eorum sensum liceret inueniri. Sed fac, ea significare eiusmodi priuilegium, certum tamen est, non multos annos illud durasse. Sub proxime enim imperante *Constantio*, quum multum divitiarum in ecclesiam congestum esset, omnes clerici prædia possidentes ad tributa pensitanda non minus quam reliqui omnes vrgebantur: quemadmodum ex lege *Constantii* ad *Taurum* præfectum prætorio directa, & in vtroque codice [c] etiamnum exstante, perspicimus. Hoc porro ex testimonio VALENTINIANI patet, qui in epistola quadam ad episcopos *Asiaticos*, THEODORETO [d] memorata, dicit, quod omnes boni episcopi publicas præstationes iuxta leges inferre norint & imperatoriæ potestati neutiquam contradicant. Atque ita hæc res ad *Honorii* & *Theodosii iunioris* vsque ætatem durauit, quorum in lege quadam [e] prædia ecclesiastica tributo ordinario, siue *canonicæ inlationi*, quemadmodum illic vocatur, obnoxia, etsi ab reliquis tributi generibus vniuersis exemta, declarantur. Sine vlla igitur ratione BARONIVS tam audacter statuit, quod nullus vnquam princeps, si a *Iuliano* apostata, *Valente Ariano* & *Valentiniano iuniore*, quia a muliere *Ariana* gubernatus sit, discesseris, a clericis tributum exegerit: quum tamen quemlibet imperatorem post *Constantinum* illud ex-

---

ex-magistro equitum & peditum & Arsacis regis Armeniorum, nemo ex nostra iussione præcipuii emolumentis familiaris iuuetur substantiæ.

(c) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc & cleric. leg. XV. De his sane clericis, qui prædia possident, sublimis auctoritas tua non solum eos aliena iuga nequaquam statuet excusare, sed etiam his, quæ ipsi possident, eosdem ad pensitanda fiscalia perurgeri: Vniuersos namque clericos possessores duntaxat prouinciales pensitationes fiscalium recognoscere iubemus. vid. etiam cod. Iustin. lib. I. tit. III. leg. III.

(d) Theodoret. lib. IV. c. VIII. *Τὰ δημόσια κατὰ νόμους εἰσκομίζειν ἴσασι, καὶ οὐκ ἀντιλέγουσι τῇ τοῦ κρατοῦντος ἐξουσίᾳ.*

(e) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. & clericis leg. XL. Placet rationabilis consilii tenore perpenso, destricta moderatione præscribere, a quibus specialiter necessitatibus ecclesiæ vrbium singularum habeantur immunes. Prima quippe illius vsurpationis contumelia depellenda est, ne prædia vsibus cælestium secretorum dicata sordidorum munerum fasce vexentur: nulla iugatione, quæ talium priuilegiorum sorte gratulatur, muniendi itineris constringat iniuria; nihil extraordinarium, ab hac superindicticiumue flagiterur: nulla pontium instauratio: nulla translationum sollicitudo gignatur: non aurum cæteraque talia poscantur. Postremo *nihil præter canonicam inlationem*, quod aduentitiæ necessitatis sarcina repentina depopoposcerit, *eius functionibus adscribatur*.

egisse,

egisse, manifestum sit, & BARONIVS hoc ignorare non potuerit, quia *codicem Theodosianum* vidit atque legit, in quo hæc omnia enarrantur.

§. IV.

De tributo, quod vocatur aurum tironicum, equi canonici, *&c.*

Si quo modo ab hoc tributo exemti fuerunt, ab ista obligatione fuerint necesse est, qua quædam prouinciæ nouos imperatori milites, *tirones* dictos, & equos nouos militares præstare tenebantur; qui quum ad modum tributi exhiberentur, ideo in lege dicuntur *equi canonici*, a ciuilis legis termino *canon* & *canonica*, qui, vt obseruauimus antea, tributum hominum prædiis ac possessionibus impositum significat. Interdum hoc tributum pecunia, equorum loco pensitabatur, & tunc dicebatur [f] *equorum canonicorum aderatio*: proinde ac pecuniæ summa, tyronum loco dari solita, *aurum tironicum* & *stratioticum* appellabatur, cuius SYNESIVS meminit, quando de *Andronico*, præfecto *Ptolemaidis*, loquens [g] dicit, fecisse eum *Thoantem* quemdam coactorem militaris auri, quod *tironicum* vocent; quod editor ex errore putat ita dictum, *quia soluebatur tironibus*, quum tamen aurum illud loco tironum per modum tributi ærario imperii pensitaretur. Iam vero quosdam episcopos, saltem in *Africa*, ab hoc tributo immunes fuisse, viri docti ex THEODOSII IVNIORIS lege [h]

(f) Cod. Theod. lib. XI, tit. XVII. de equor. conlat. leg. III. *Equos canonicos* militaris dioeceseos Africanæ, secundum subiectam notitiam singularum prouinciarum, ex præsenti duodecima indictione iussimus *aderari*, cætera.

(g) Synes. epist. LXXIX. ad Anastas. p. 293. (p. 224. edit. Par. MDXXXIII.) Δεινὸς ἀνὴρ ὑποθέσεις εὑρίσκειν, τῇ τε ἑαυτοῦ καὶ τῇ Θόαντος φύσει πεπιστευκώς· ὃν ἐπὶ τῶν δεσμωτῶν ὄντα τοῖς ἀπαιτήσεσιν ἔταξε τοῦ στρατιωτικοῦ χρυσίου τοῦ καλουμένου Τιρωνικοῦ. Est ad inuestigandas rationes suo & Thoantis ingenio dignas solertissimus; quem ex commentariensi coactorem fecit *militaris auri*, quod *tironicum* vocatur.

(h) Cod. Theod. lib. VII. tit. XIII. de tironibus leg. XXII. Mansura in sæculum auctoritate præcipimus, pro-consularis prouinciæ non eamdem *sacerdotalium*, quæ est de cæteris, in præbendis tironibus habendam esse rationem: Non inique, siquidem ea potissimum ab hoc officio prouincia videtur excepta, quæ omnium intra Africam prouinciarum obtinet principatum, cuiusque maioribus sacerdotes fatigantur expensis, in quarum solatium indemnem esse conuenit dignitatem.

quadam colligunt, quæ certos homines sub nomine *sacerdotalium* in *Africa* proconsulari ab eo eximit, & hoc quidem ideo, quod iam tum aliis maioribus expensis in hac prouincia fatigentur. Iam vero quæritur, quinam per *sacerdotales* intelligantur? PETITVS [i], vir doctus, christianos episcopos intelligi dicit. Quod si esset, de eorum exceptione manifesto constaret. GOTHOFREDVS [k] autem sacerdotes paganos tunc adhuc exsistentes & aliis expensis, in exhibendis populo ludis sacerdotalibus, subiacentes potius significari existimat. Non quidem mihi hanc subtilem inter istos viros eruditos controuersiam decidere sumo, sed tamen ex ipsa GOTHOFREDI sententia inferri posse reor, si christiani imperatores tanta liberalitate in sacerdotes paganos vsi fuerint, non minorem certe munificentiam suis ipsorum episcopis exhibere, eamdemque illis immunitatem indulgere voluisse, censendi sint. Sed hanc rem vlteriori disquisitioni relinquo.

§. V.

Ecclesia iisdem oneribus obnoxia erat, quibus prædia ante eorum donationem subiacebant.

Vnum magis certum est, quod quæcumque onera prædiis ab initio incumberent, iisdem etiam, posteaquam ecclesiæ donata essent, obnoxia manserint, nisi ex specialiore imperatorum indulgentia ac fauore illis leuarentur. Hoc ex memorabili exemplo in peculiari casu, qui AVGVSTINO accidit, discimus, cuius relationem ipse memoriæ prodidit. Quæ res vt recte intelligatur, lectorem prius moneam, oportet, quod ex legibus imperii *Romani* sæpius certus artificum numerus alicui societati in vsum imperii ita adscribi consueuerit, vt eorum bona isti muneri ac officio obnoxia essent, ita quidem, vt quicumque ex illis aliquid haberet proprium, ad officia ei adnexa præstanda esset obligatus. Ita speciatim res se habuit cum adoptata *nauiculariorum* societate in *Africa* & *Aegypto*, quorum erat, anniuersarium frumenti tributum ex his prouinciis *Romam* & *Constantinopolin*

(*i*) Petit. variar. lection. lib. III. c. I. p. 28.

(*k*) Gothofr. com. in cod. Theod. lib. VII. tit. XIII. leg. XXII. *Sacerdotes* quoque *prouinciarum*, *paganos* scilicet tironibus præstandis obnoxios fuisse, singularis hæc lex ostendit; & recte: Nam & hi honoratis proximi in prouinciis fuerunt; iidemque aliis quoque expensis subiacebant: vt vel hæc lex testatur. Et quidem ludis exhibendis, cætera.

nopolin transportare. Ipſorum prædia huic negotio deſtinata erant, quemadmodum ex titulo quodam *codicis Theodoſiani* [*l*], qui de *prædiis nauiculariorum* agit, videre eſt: Et ita quidem deſtinata erant, vt ſi quando nauis procellarum impetu frangeretur vel ſideret, vniuerſum corpus ad bona imperatoris ærario compenſanda obligatum eſſet; & nauicularius quidem nautas, qui in naufragio aufugiſſent, quæſtioni poſtea exhibere [*m*] vel alioquin vniuerſæ ſarcinæ pretium ſoluere debebat, quod fraudis alicuius nomine in cauſſa contra reliquos ſocietatis ſuæ ſuſpectus eſſe poterat. Iam vero accidit, quum AVGVSTINVS eccleſiæ *Hipponenſis* eſſet epiſcopus, vt ex his nauiculariis quidam, *Bonifacius*, dominus nauis, omnia bona ſua eccleſiæ legaret; quæ vero AVGVSTINVS propter onera iis incumbentia accipere recuſabat. *Bonifacii*, inquiebat [*n*], *hereditatem ſuſcipere nolui; non miſericordia, ſed timore. Nauiculariam nolui eſſe eccleſiam Chriſti. Multi ſunt quidem, qui etiam de nauibus acquirunt: tamen vna tentatio eſt, ſi iret nauis & naufragaret: homines ad tormenta daturi eramus; vt de ſubmerſione nauis ſecundum conſuetudinem quæreretur: & torquerentur a iudice qui eſſent, a fluctibus liberati? Sed non eos daremus. Nullo enim pacto hoc facere deceret eccleſiam. Onus ergo fiſcale perſolueret? Sed vnde perſolueret? Enthecam nobis habere non licet. Non eſt enim epiſcopi ſeruare aurum, & reuocare a ſe mendicantis manum.* Hæc AVGVSTINI verba perſpicue euincunt, quod antea animaduertimus, nimirum quod poſſeſſiones eccleſiæ donatæ a tributo & officiis, quæ ab eis reſpublica alias depoſcebat, per donationem ordinarie non factæ fuerint immunes; ſed ſi eccleſia eas accipere vellet, vna cum oneribus, quæ eis incumberent, accipere debuerit. Senſus quidem iſtius loci, vt in AVGVSTINO ſine commentario legitur, non facilis, fateor, ad intelligendum eſt; neque vlli ipſius editores, ne ipſi quidem nouiſſimi *Benedictini*, eum explicare ſuſtinuerunt; hanc ipſam autem ob rationem & vt obſeruationem meam com-

(*l*) Cod. Theod. lib. XIII. tit. VI.

(*m*) Cod. Theod. lib. XIII. tit. de naufragiis leg. II. Si quando cauſſatio eſt de impetu procellarum, medium ex his nautis numerum nauicularius exhibeat quæſtioni, quos eum in naui pro modo capacitatis conſtat habuiſſe, quo eorum tormentis plenior veritas poſſit inquiri.

(*n*) Auguſtin. ſerm. XLIX. de diuerſis. tom. X. p. 520. edit. Par. MDCXXXVII. (Serm. CCCLV. tom. V. p. 1382. edit. Par. M DCC.)

proba-

probarem, cum heic recitare & ex his legibus & consuetudinibus imperii, ad quas manifesto respicit, explicare volui. Et eiusmodi digressionem, si qua digressio est, curioso lectori non ingratam fore, confido.

§. VI.

De chrysargyro *siue tributo lustrali & de clericorum huius intuitu immunitate.*

Sed nunc pergendum. Aliud tributi genus, quod ad clericos quodammodo spectabat, erat vectigal ngotiationibus indictum. Hoc in antiquis scriptoribus [o] χρυσάργυρον *chrysargyrum*, hoc est, *argenti aurique collatio*, dicitur, quia vtraque hac moneta soluebatur. ZOSIMVS [p] quidem χρυσάργυρον aliter inter-

(o) Euagr. histor. eccles. lib. III. c. XXXIX. ὑπερμέγεθες δὲ κατεπράχθη αὐτῷ καὶ θεῖόν τι χρῆμα, ἡ τοῦ καλουμένου χρυσαργύρου ἐς τέλεον κωλύμη. Res praeterea eximia ac plane diuina ab eodem imperatore (Anastasio) gesta est, *vectigalis* scilicet, *quod chrysargyrum vocabatur*, abolitio.

(p) Zosim. lib II. (p. 196. edit. Ienens. MDCCXIII, 8.) Κωνσταντῖνος ταῦτα διαπραξάμενος διετέλεσε δωρεαῖς οὐκ ἐνδέον γινομέναις, ἀλλὰ εἰς ἀναξίους καὶ ἀνωφελεῖς ἀνθρώπους τοὺς φόρους ἐκδαπανῶν· καὶ τοῖς μὲν εἰσφέρουσι γινόμενος φορτικός, τοὺς δὲ μηδὲν ὠφελεῖν δυναμένους πλουτίζων· τὴν δὲ ἀσωτίαν ἡγεῖτο φιλοτιμίαν· οὗτος καὶ τὴν εἰσφορὰν ἐπήγαγε χρυσίου τε καὶ ἀργύρου πᾶσι τοῖς ἁπανταχοῦ γῆς μετιοῦσι τὰς ἐμπορίας, καὶ τοῖς ἐν ταῖς πόλεσι πανωνίαν προτιθεῖσι μέχρι καὶ τῶν εὐτελεστάτων· οὐδὲ δυστυχεῖς ἑταίρας ἔξω ταύτης ἐάσας τῆς εἰσφορᾶς· ὥστε ἦν ἰδεῖν, μέλλοντος τοῦ τετραετοῦς ἐνίστασθαι χρόνου, καθ' ὃν ἔδει τοῦτο τὸ τέλος εἰσφέρεσθαι, θρήνους ἀνὰ πᾶσαν πόλιν καὶ ὀδυρμούς· ἐνστάντος δὲ, μάστιγας καὶ βασάνους ἐπιφερομένας τοῖς σώμασι τῶν διὰ πενίαν ἐσχάτην ζημίαν ὑπενεγκεῖν μὴ δυναμένων· ἤδη δὲ καὶ μητέρες ἀπέδοντο τοὺς παῖδας, καὶ πατέρες ἐπὶ πορνεῖον θυγατέρας ἐστήσαντο, ἐκ τῆς τούτων ἐργασίας ἀργύριον τοῖς τοῦ χρυσαργύρου πράκτορσιν εἰσενεγκεῖν ἐπειγόμενοι κ. τ. λ. Constantinus his ita perfectis exhaurire non desinebat vectigalia largitionibus, quae non vbi par erat, sed in homines indignos ac inutiles fiebant: & collatoribus quidem tributorum grauis erat, illos autem cumulabat opibus, qui nulli esse vsui poterant. Nam profusionem pro munificentia ducebat. Idem & *auri argentique collationem imposuit omnibus vbique terrarum negotiationes exercentibus*, & dardanariis oppidorum, ad vilissimos vsque: ne miseris quidem meretriculis hac collatione liberatis. Itaque videre erat, quoties quartus quisque annus adpeteret, quo tributum illud pendendum erat, meras per vniuersam vrbem lacrimas & ploratus: vbi vero iam adueniisset, nonnisi flagra tormentaque corporibus eorum adhibita, qui propter paupertatem extremam sustinere iacturam hanc non possent. Quin & liberos ipsae matres distrahebant, & patres filias

preta-

pretatur, nimirum de turpi tributo, quod mares feminaeque effusa libidine infames soluerint; & pro suo religionem christianam cauillandi studio, *Constantinum* huius tributi auctorem esse, comminiscitur; quam eius calumniam omni destitutam fundamento satis confutauit BARONIVS [q], & specialius adhuc eruditus [r] GOTHOFREDVS AC PAGIVS, quos huius rei studiosus lector consulere potest. Heic *chrysargyrum* in vulgari accipio significatione pro vectigali, legitimis opificiis ac negotiationibus imposito, quod BASILIVS [s] πραγματευτικὸν χρυσίον, *aurum negotiatorium*, vocat. In lege ciuili nomine *collationis lustralis* notum est, quia vertente quolibet lustro, siue finitis quatuor annis, exigebatur. Erat vtique molestum admodum tributum, speciatim pauperibus; nam ne vilissimus quidem opifex ab eo exemtus erat. EVAGRIVS [t] illud etiam, τοῖς ἐξ ἐράνου τὴν τροφὴν πορίζουσι, illis, qui *stipe collatitia victitarent*, impositum fuisse dicit. Vnde LIBANIO [u]

prostituebant: *ex harum quaestu chrysargyri exactoribus pecuniam offerre coacti.*

(q) Baron. an. CCCXXX n. XXXVI. Quod de tributis a Constantino impositis exstet aduersus eum querela Zosimi, sunt haec accuratius examinanda: quod enim ait, auri argentique collationem impositam negotiatoribus, omnibus dardanariis, nempe fraudulentis venundatoribus annonae, atque personis quibuscumque vilissimis ac meretricibus, confundit plane diuersa tributorum genera: nam quod impositum erat negotiatoribus, proprie auri & argenti erat, dictumque *chrysargyrum* diuersumque ab eo, quod pendere consueuerant lenones, meretrices & exoleti: quod quidem tantum abest vt a Constantino christianissimo principe impositum fuerit, vt etiam longe ante Alexandri imperatoris tempora Romae exigi consueuerit; quod idem imperator aequissimus, cum ex turpi lucro colligeretur, vetuit in aerarium inferri, non tantum abstulit, sed ad publicas fabricas deputauit. caetera.

(r) Gothofr. com. in cod. Theod. lib. XIII. tit. I. de lustrali collatione leg. I. p. 4. 5. *Sequitur*, tot.

Pagi critic. in Baron. an. CCCXXX. n. VI. tot.

(s) Basil. epist. CCXLIII. τὴν δυσκολίαν τῆς συγκομιδῆς πραγματευτικοῦ χρυσίου, πάντων μάλιστα ἡ σὴ τιμιότης κατείμαθε. Quam difficulter atque aegre *aurum negotiatorium* transmitti soleat, & comportari, tuam dignitatem minime omnium fugit.

(t) Euagr. lib. III. c. XXXIX. ἐπέκειτο δὲ ἑτέροις τε πολλοῖς, ἐξ ἐράνου τὴν τροφὴν πορίζουσι καὶ ταῖς ἀποκηρυττομέναις τὴν ὥραν τοῦ σώματος κ. τ. λ. Impositum autem erat, cum aliis compluribus, qui stipe collatitia victitabant, tum mulierculis, quae corpore quaestum faciebant. caetera.

(u) Liban. orat. XIV. contr. Florent. tom. II, p. 427. (citante Valesio in adnotationibus ad lib. III. c. XXXIX. Euagr. p. 96.) Λεγέσθω τοίνυν καὶ τὸ παρὰ ἄλλα πάντα γεννικός· τοῦτο δέ ἐστιν ὁ ἀφόρητος φόρος, ἄργυρος καὶ χρυσὸς φρίττειν

intolerabile argenti & auri tributum dicitur, quo fiat, vt singula lustra, quoties iam propinqua sint, terrorem animis iniiciant. Et ex eadem ratione, vt auctor sub nomine AVGVSTINI [w] memorat, plerumque *aurum pannosum*, vel, vt aliæ editiones habent, *aurum pænosum*, dictum fuit, quia a pauperibus exigebatur. Iam vero singularis ecclesiæ hac in re habebatur ratio; quum enim reditus eius essent exigui nec ad dandam vniuerso clero honestam alimoniam sufficerent, inferiorum ordinum clericis ad se ipsos alendos, sine vlla ad huiusmodi tributum soluendum obligatione, negotiari licebat. Hoc priuilegium primum a CONSTANTIO sine vlla restrictione datum fuit, vt, si qui [x] de illis alimoniæ caussa negotiationem exercere vellent, immunitate potirentur. Ne quis vero eorum hoc priuilegio ad auaritiam abuteretur, postea illorum negotiatio ad certam pecuniæ summam diuersis legibus restricta fuit, quam si excederent, vecti-

προσιούσας ποιεῖ τὰς δεινὰς πεντετηρίδας· ὄνομα μὲν γὰρ ἐυπρεπὲς ἀπὸ τῶν ἐμπόρων πόρῳ τούτῳ τῇ θαλάττῃ δὲ ἐκείνων εἰς διάδοσιν (διάθεσιν) χρωμένων, οἷς μόλις ἄρτον προσφέρουσιν αἱ χεῖρες, ἀπόλλυνται· διαφεύγει δὲ οὐδὲ νευρορράφος, ὡς ἐγὼ πολλάκις εἶδον τὴν σμίλην εἰς οὐρανὸν αἴροντας, ὀμνύντας μὴν ἐν αὐτῇ τὰ πάντα εἶναι σφίσιν· οὐ μὴν τοῦτό γε αὐτοὺς ἀπαλλάττει τῶν ἐγκομίων (ἐγκειμένων), καὶ ὑλακτούντων, καὶ μόνον οὐ δακνόντων· οὗτος ὁ καιρὸς, ὦ βασιλεῦ, πλείω τὴν δουλείαν καθίστησιν ἐκβάλλων ἐλευθερίας τοὺς ὑπὸ τῶν γονέων πωλουμένους, οὐχ' ἵνα αὐτοὺς δέξηται τὴν τιμὴν τὸ κιβώτιον, ἀλλ' ἵνα αὐτὴν ἴδωσιν εἰς τὴν τῶν κατεπειγόντων δεξιὰν ἐρχομένην. Iam vero dicamus etiam malum illud, quod reliqua cuncta longe superat. Id autem est *tributum intolerabile*, *chrysargyrum* scilicet, quo fit, vt singula lustra, quoties iam propinqua sunt, terrorem animis iniiciant. Et nomen quidem huic collationi speciosum est ex mercatoribus. Sed cum isti mari vtantur ad merces suas diuendendas, ii quibus manus ægre panem suppeditant, funditus pereunt. Nec immunis ab hoc malo sutor. Quos quidem ego sæpius vidi, scalpro ad cælum sublato iurantes, in eo sua omnia reposita esse. Nec tamen istud eos liberat a vexatione eorum, qui ipsis incumbunt, & qui latrant, & tantum non mordent. Hoc tempus, imperator, seruorum numerum auget, spoliat enim libertate eos, qui a parentibus venundantur, non vt ipsi pretium venditionis in arcam suam referant, sed vt illud in manus compulsoris transire videant.

(w) Aug. quæst. vet. & nou. testam. c. LXXXV. Didrachma capitum vel tributi exactio intelligitur; quod nunc *pannosum aurum* appellatur, quia & pauperes exiguntur.

(x) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. & cleric. leg. VIII. Si qui de vobis cæter. It. Cod. lib. XIII. lib. I. de lustrali collat. leg. I. Negotiatores omnes protinus conuenit aurum argentumque præbere: *clericos excipi tantum* (&) qui copiatæ appellantur, nec alium quemquam esse immunem.

gal

gal pendere debebant. Hoc ex alia eiusdem CONSTANTII [y] & quadam GRATIANI [z] lege intelligimus, vbi clerici intra *Illyricum* & *Italiam* ad denos ſolidos; intra *Galliam* autem ad quindecim ſolidos adſtringuntur. Verumtamen ſi qui vellent vlterius negotiari eo quidem fine, vt pecuniam in vſum pauperum conficerent, ex duabus [a] aliis CONSTANTII legibus tantam ſummam negotiationi impendere poterant, quantam volebant, ad nullum tributum huius reſpectu ſoluendum obligati. Porro notandum eſt, quod hæc immunitas ſolis catholicæ religionis [b] clericis, non aliis, ab *Honorio* conceſſa fuerit. Quod priuilegium tanti æſtimabatur, vt quidam auari mercatores ad officium aliquod titulare inter inferiores eccleſiæ clericos admitti diſcuperent, non alium ob finem, quam vt hac immunitate perfrui & negotiationem ſuam ſine luſtralis tributi ſolutione exercere ſibi liceret. Contra hanc fraudationem & aſtutiam ARCADIVS imperator ſeueram legem [c] ſanxit, de omnibus illis præcipiens, vt, ſi quæſtuoſæ mercaturæ operam dare vellent, hac clericorum immunitate priuarentur; vel ſi ſacro Dei miniſterio ſeſe deuouere cuperent, ab omnibus eiusmodi fraudulentis & callidis quæſtibus abſtinerent. *Diſtincta enim,* inquiebat, *ſtipendia*

(y) Ibid. lib. XVI. tit. II. leg. XV. *Clerici* vero, vel hi quos copiatas recens vſus inſtituit nuncupari, ita a ſordidis muneribus *debent immunes* atque *a conlatione præſtari*; ſi exiguis admodum mercimoniis tenuem ſibi victum veſtitumque conquirent.

(z) Cod. Theod. lib. XIII. tit. I. de luſtrali collat. leg. XI. Etſi omnes mercatores ſpectat luſtralis auri depenſio, *clerici* tamen *inter Illyricum & Italiam in denis ſolidis; inter Galliam in quinis denis ſolidis immunem vſum conuerſationis exerceant.* Quidquid autem ſupra hunc modum negotiationis verſabitur, id oportet ad functionem aurariam deuocari.

(a) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſc. & cleric. leg. X. *Negotiatorum diſpendiis minime obligentur* (clerici) cum certum ſit, quæſtus quos ex tabernaculis (leg. tabernis) atque ergaſteriis colligunt, *pauperibus profuturos.* Ibid. leg. XIV. Si quid - - mercatura - - congeſſerint, in vſum pauperum atque egentium miniſtrari oportet: aut id, quod ex eorumdem ergaſteriis vel tabernis conquiri potuerit & colligi, collectum id religionis æſtiment lucrum.

(b) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. leg. XXXVI. Quicumque *catholicæ religionis clerici*, intra eum modum, vnde victus, emendi vendendique vſum lege præfinitum exercent, ab auraria penſione habeantur immunes.

(c) Ibid. lib. XIII. tit. I. de luſtral. collat. leg. XVI. Omnes corporatos - - - præcipimus conueniri, vt aut commoda negotiatorum ſequentes a clericorum excuſatione diſcedant, aut ſacratiſſimo numini ſeruientes verſutis quæſtibus - - - abſtineant: Diſtincta enim ſtipendia ſunt religionis & calliditatis.

sunt religionis & calliditatis. Eamque ob caussam sine dubio, ecclesiæ reditibus in tantum adauctis vt ad vniuersum clerum alendum iam sufficerent, VALENTINIANVS TERTIVS [d] legem fecit, *vt clerici nihil prorsus negotiationis exercerent: vel si vellent negotiari, scirent, se iudicibus subditos, clericorum privilegio non muniti.* EVAGRIVS [e] ipsum hoc chrysargyrum seu lustralem argenti aurique collationem ab *Anastasio* imperatore abolitam esse, adserit; & hæc caussa est, quamobrem postea nulla prorsus eius mentio in *codice Iustinianeo* iniiciatur.

§. VII.

De metato. *Quid per hoc intelligatur, & quod clerici ab eo exemti fuerint.*

Aliud onerum, quæ ciuibus imperii incumbebant, genus erat, quod imperatoris aulæ & stipatoribus, si quando proficiscendum eis esset, vel etiam iudicibus aut militibus, de loco alio in alium gradientibus, vitæ subsidia ministrare debebant. Hoc ipsum in lege ciuili [f] *metatum* & apud scriptores *græcos* μιτατον appellatur, a vocabulo *metatores*, quod imperatorios hospitiorum designatores significat, qui diuersorii & alimenti apparandi caussa præmittebantur. Ad quam rem adludit CYPRIANVS [g], quando de *Rogatiano*, præstantissimo quodam presbytero *Carthaginensi*, qui primus omnium martyrum in persequutione *Deciana* in custodiam datus erat, loquens dicit, quod reliquorum *metator* exstiterit, ipsisque in carcere præparauerit hospitium. Et eodem sensu LVCIANVS martyr apud *Cyprianum* ipsum *Decium* [h] eleganter *metatorem antichristi* appellat, qui terribili ista persequutione hospitium aduentanti ei in mundum præparet. Ab hac vocabuli *metatoris* significatione officium illud præbendi imperatoris

(d) Valentin. nouel. XII. ad calc. cod. Theod.

(e) Euagr. lib. III. c. XXXIX. vid. not. (o) supra p. 240 prostituebant: *ex harum quæstu chrysargyri exactoribus pecuniam offerre coacti.*

(f) Cod Theod. lib. VII. tit. VIII. de metatis.
Cod. Iustin. lib. XII. tit. XLI. de metatis.

(g) Cyprian. ep. LXXXI. al. VI. edit Oxon. (edit. Par. MDCLXVI. p. 160.) Primum hospitium vobis in carcere præparauit & *metator* quodammodo vester, nunc quoque vos antecedit.

(h) Lucian. ap Cyprian. ep. XX. al XXII. (ep. XXI. cit. edit. p. 53.) Tu Deo volente ipsum anguem maiorem *metatorem antichristi*, nos tantum confessus deterruisti, cætera.

stipa-

stipatoribus, iudicibus atque militibus hospitia ac alimenta, in vtroque ciuilis legis codice *metatum* dicitur. Clerici autem ab hoc onere per legem [i] *Constantii* excepti erant, vbi eos a suscipiendis hospitibus immunes pronuntiat: quo ipso non a christiano hospitalitatis officio erga pauperes sed ab hoc ciuili imperii *Romani* officio, ad quod præstandum cæteri ciues obligati erant, eos exemtos velle, censendus est. Vnde scite obseruat GOTHOFREDVS [k], quod clerici hac in caussa eadem priuilegia habuerint cum senatorum domibus, synagogis iudæorum & christianorum templis, quæ ædificia omnia ab hoc onere recipiendorum hospitum exemta erant. Et si *græcus* ille auctor, qui constitutiones ecclesiasticas, a FABROTTO publicatas, ex *codice* collegit, non fallitur, hæc immunitas ad ipsorum etiam mancipia spectauit. Nam *Clerici*, inquit [l], *vel eorum mancipia nouis collationibus aut metatis subiecti non sunt.*

§. VIII.

De collatione superindicta & extraordinaria. *Clerici ab ea immunes.*

Et hinc porro apparet, quod ab omnibus exactionibus immunes fuerint, quæ *superindicta* & *extraordinaria* appellabantur, hoc est, ab eis tributis, quæ imperatores imperio vel cuidam eius parti, præter ordinaria & canonica tributa, vrgente magna quadam necessitate, irroganda ducebant. Quemadmodum enim ordinaria tributa *indictiones*, ita hæc *superindictiones* [m] vocabantur. Ab his clerici per diuersas christianorum imperatorum leges immunes erant. Exempli caussa per legem illam *Constantii* [n] in *codice Theodosiano*, vbi ad præcedentem aliquam legem eiusdem argumenti remittit. *Iuxta sanctionem*, inquiebat, *quam*

(i) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. VIII. Præterea neque hospites suscipietis.

(k) Gothofr. paratitl. ad cod. Theod. lib. VII. tit. VIII. de onere metati. tom. II. p. 264. *Immunes erant a metato clerici*, senatorum domus, synagogæ iudæorum, & religionum loca.

(l) Collat. constitut. eccles. ex cod. lib. I. tit. III. sect. I. p. 1233. Οἱ κληρικοὶ ἢ τὰ ἀνδράποδα αὐτῶν οὐχ ὑπόκεινται καιναῖς εἰσφοραῖς, ἢ μετάτοις.

(m) Vid. cod. Theod. lib. XI. tit. VI. de superindicto, & cod. Iustin. lib. X. tit. XVIII. de eodem.

(n) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. & cleric. leg. VIII.

dudum meruisse perhibemini, & vos & mancipia vestra nullus nouis collationibus obligabit, sed vacatione gaudebitis. GOTHOFREDVS in hunc locum dicit: *Ab extraordinariis collationibus immunes facti fuerunt, & nondum ab ordinariis & canonicis.* Atque ita res se habuit *Honorii* & *Theodosii iunioris* tempore, ann. CCCCXII. quando in lege quadam, multa alia ecclesiæ, ratione possessionum suarum, attribuente priuilegia, inter alia: *Nihil*, inquit, *extraordinarium ab hac* (ecclesia) *superindictitiumue flagitetur: - - Nihil præter* [o] *canonicam inlationem, quod adluentitiæ necessitatis sarcina repentina depoposcerit, eius functionibus adscribatur.* Quam legem *Iustinianus*[p] tandem confirmauit & in imperio *Romano* perpetuo obseruari iussit.

§. IX.

Clerici interdum exemti ab officio pecuniam ad viarum publicarum & pontium instaurationem contribuendi.

De aliis quibusdam officiis atque oneribus leges paullulum ab se inuicem discrepant. Interdum enim clerici ab eis exemti, interdum non exemti erant; quod speciatim de officio contribuendi pecuniam ad viarum publicarum & pontium conseruationem ac instaurationem obseruandum est. Secundum ante memoratam *Honorii* legem ann. CCCCXII. omnes ecclesiarum possessiones ab his officiis [q] exemtæ erant, & iniuria dicitur, si quis eas ad quidquam in hunc vsum conferendum adigere audeat. Verumtamen non multo post, nimirum ad ann. CCCCXXIII. *Theodosius iunior* legem pro imperio orientali tulit, nullum hominum genus ab hoc onere ferundo excipientem, sed suas ipsius possessiones (quæ horum temporum stilo *domus diuinæ* dicebantur) æque ac ecclesias [r] ad partem aliquam su-

(o) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. & cleric. leg. XL.

(p) Iustin. nouel. CXXXI. c. V. θεσπίζομεν, καὶ πασῶν τῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν καὶ τῶν ἄλλων σεβασμίων οἴκων τὰς κτήσεις, μηδὲ ῥυπαρὰς λειτουργίας μήτε extraordinaριας διαγραφὰς ὑπομένειν. Sancimus, *omnium* sanctarum *ecclesiarum* & omnium venerabilium domorum *possessiones*, neque sordidas functiones *neque extraordinarias descriptiones sustinere.*

(q) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. & cleric. leg. XL. Nullam iugationem, quæ talium priuilegiorum sorte gratulatur, muniendi itineris constringat *iniuria.* - - Nulla pontium instauratio: Nulla translationum sollicitudo gignatur.

(r) Cod. Theod. lib. XV. tit. III. de itin. muniendo leg. VI. Ad instructiones reparationesque itinerum pontiumque nullum genus hominum cessare oportet. Do-

stinen-

ſtipendam obligantem. Et circa idem tempus *Valentinianus tertius* legem [s] in eumdem finem in occidente ſtatuit. *Iuſtinianus Theodoſii* legem confirmauit codici [t] eam ſuo inſerendo aliamque legem a ſe ipſo factam, *nouellis* ſuis addendo, qua [u] etſi clericis immunitatem ab extraordinariis collationibus indulget, hæc nihilominus ſubiungit: *Si tamen itineris ſternendi aut pontium ædificii vel reparationis opus fuerit, ad inſtar aliorum poſſeſſorum, huiusmodi opus & ſanctas eccleſias & venerabiles domos complere,* (ſancimus) *dum ſub illa poſſident ciuitate, ſub qua tale fit opus.*

§. X.

Ita etiam a ſic dictis angariis & parangariis, *ceteris.*

Leges itidem in alio officii genere, a ciuibus imperii requiri ſolito, variant, quo videlicet ad transportandum comeatum pro militibus aliaque huiusmodi ad imperatoris ærarium ſpectantia, equos ac carros exhibere tenebantur. Hoc officium in lege ciuili [w] dicitur *curſus publicus*, *angariæ*, *parangariæ*, *translatio* & *euectio:* & equi in hoc negotium adhibiti ſpeciatim *parauerедi* & *equi curſuales* nuncupantur. Iam vero clerici primum exemti ab hoc munere erant ex duabus *Conſtantii* [x] legibus, prioribus imperii ſui temporibus factis, quæ tum ipſosmet tum poſſeſſiones eorum a *parangariis* immunes diſerte ſta-

---

mos etiam diuinas *ac venerandas eccleſias tam laudabili titulo libenter adſcribimus.*

(s) Valent. nouel. XXI. ad calcem cod. Theod. Sancimus, vt antiquatis omnibus priuilegiis, quæ vel dignitatibus delata fuerunt, vel diuerſæ militiæ collegia meruerunt, aut *nomine venerandæ religionis* obtentum eſt, omnis vbique cenſus, qui non perſonarum eſt, ſed agrorum, ad vniuerſa munia a noua duntaxat indictione, vt ſupra definiuimus, abſque vlla diſcretione cogatur in quarta parte.

(t) Cod. Iuſtin. lib. I. tit. II. leg. VII. Ad inſtructiones itinerum pontiumque etiam diuinas domos & venerabiles eccleſias tam laudabili titulo adſcribimus: quia non eſt inter ſordida munera numeratum.

(u) Iuſtin. nouel. c. XXXI. c. V. *Εἰ μέντοι ὁδοστρωσίας, ἢ γεφυρῶν οἰκοδομῆς, ἢ ἀνανεώσεως χρεία γένηται, κατὰ μίμησιν τῶν ἄλλων κτητόρων, τὸ τοιοῦτον ἔργον καὶ τὰς ἁγίας ἐκκλησίας καὶ τοὺς ἄλλους σεβασμίους οἴκους πληροῦν θέλομεν, ἐὰν ὑπ' ἐκείνην κέκτηνται τὴν πόλιν, ὑφ' ἣν τὸ τοιοῦτον γίνεται ἔργον.*

(w) Cod. Theod. lib. VIII. tit. V. de curſu publico, *angariis & parangariis.* Cod. Iuſtin. lib. XII. tit. LI.

(x) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſc. & cleric. leg. X. Parangariarum quoque parili modo (a clericis) ceſſet exactio. Ibid. leg. XIV. Ad parangariarum quoque præſtationem non vocentur, nec eorumdem facultates atque ſubſtantiæ.

tuunt.

tuunt. Sed alia quadam lege sub imperii sui finem, nimirum ann. CCCLX. lata, hoc priuilegium abolet, clericosque ad *translationes faciendas*, vt ibi redditur [y], hoc est, ad equos carrosque in vsum imperatoris subministrandos, obligat. Et hoc facit non obstante, quod synodus *Ariminensis* petierat, vt iuga, quæ ad ecclesiam pertinerent, a publica functione cessarent, quia hoc tum fiebat, quum *Constantius* ab ipsis dissideret. Interim hæc lex viguit non tantum sub *Iuliano*, sed *Valentiniano* etiam atque *Theodosio*, vsque dum contraria [z] quadam lege viginti circiter annis post, nimirum ann. CCCLXXXII. clericos in pristinum priuilegii sui vsum restituerent. Quæ immunitas porro eis ab *Honorio* ann. CCCCXII. confirmata fuit, cuius lex etiamnum in vtroque *codice* [a] exstat. *Theodosius* tamen *iunior* & *Valentinianus tertius* ann. CCCCXL. eorum priuilegio rursus abolito possessiones ecclesiasticas duabus legibus [b] ad munia *angariarum*, *parangariarum*, cætera (imperatore expeditionem aliquam vel iter faciente) implenda non minus quam reliquos adstringunt. Ex quibus omnibus perspicimus, non certam aliquam regulam hac in re fuisse obseruatam, sed clericos hoc priuilegium habuisse vel non habuisse, prout rerum status id ferret, vel imperatores ad illud indulgendum propenderent.

(y) Cod. Theod. ibid. leg. XV. Vt præterea - ad vniuersa munia sustinenda translationesque faciendas omnes clerici debeant adtineri.

(z) Cod. Theod. lib. XI. tit. XVI. de extraordin. & sordid. muneribus leg. XV. Circa ecclesias, rhetores atque grammaticos eruditionis vtriusque vetusto more durante - - Ne paraueredorum huiusmodi viris aut parangariarum præbitio mandetur, cætera.

(a) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. & cleric. leg. XL. Nulla *translationum* sollicitudo gignatur, cætera. (alii signetur, vt in cod. Iustin. lib. I. tit. II. de sacrosanct. eccles. leg. V.)

(b) Cod. Iustin. lib. I. tit. II. leg. XI. Neminem ab angariis vel parangariis, vel plaustris, vel quolibet munere excusari præcipimus, cum ad felicissimam expeditionem nostri numinis, omnium prouincialium per loca, qua iter arripimus, debeant solita nobis ministeria exhiberi; licet ad sacrosanctas ecclesias possessiones pertineant. It. lib. XII. tit. LI. de cursu publico leg. XXI. Nullus penitus cuiuslibet ordinis seu dignitatis, vel sacrosancta ecclesia, vel domus regia tempore expeditionis excusationem angariarum seu parangariarum habeat.

§. XL.

§ XI.

De tributo, quod vocabatur denarifmus, vnciæ *&* defcriptio lucratiuorum: *& quod ecclefia immunis ab eo fuerit.*

Præter hæc publica tributa & munia priuatum quoque tributum erat, a quo omnia prædia, in ecclefiæ vel alius cuiusdam piæ rei vfum donata, fecundum leges imperii vacabant. Hoc in lege ciuili vocatur *denarifmus*, fiue *vnciæ* & *defcriptio lucratiuorum.* Cuius appellationis ratio ex ipfa naturæ huius tributi explicatione intelligenda fuerit. Erat genus quoddam tributi, quod pendebatur non imperatoribus, fed *curiæ* feu *curialibus* cuiusque ciuitatis, hoc eft, ifti hominum focietati, quos vi poffeffionum fuarum curiæ feu communis confilii membra effe, & patriæ fuæ munia implere oportebat. Iam vero contingere interdum folebat, vt quidam ex his *curialibus* facultates fuas alii cuidam, qui non effet de *curia*, relinqueret; & facultates ita transeuntes ad ipfum tranfire dicebantur *ex cauffa lucratiua*, quod in oppofitione *cauffæ onerofæ* eft, quando quis bona ex donatione vel teftamento, non ex emtione poffidet. Iam vero ne in hoc cafu facultatum quarumdam alii cuidam extra curiam facta donatio reliquis curialibus maiori oneri exfifteret, is qui hac ratione eas accipiebat, curiæ ciuitatis annuum tributum foluere debebat, quod ex natura huius iuris poffefforii *defcriptio lucratiuorum* dicebatur. Et quia quodlibet *iugum* fiue *caput*, vt leges id vocant, *denarium*, hoc eft, *vnciam* argenti quotannis pendere debebat, hinc ipfum tributum *vnciæ* & *denarifmus* appellitabatur: vt in legibus [c] *Theodofii magni* infra in margine citatis factum videmus. *Theodofius iunior* & *Valentinianus tertius* hoc tributum duplicarunt, fingulis poffeffionum iugis & capitibus [d]

(c) Cod. Theod. lib. XII. tit. I. de decurationibus leg. CVII. Quicumque heres curiali vel legitimus, vel electus teftamento graduue fucceflerit - - vel fi quem liberalitas locupletauerit forte viuentis, quos a curiæ nexu conditio folet dirimere, fciant pecuniariis defcriptionibus, pro ea tantum parte patrimonii, in quam quifque fucceffit, ad *denarifmum* fiue *vncias*, fefe auctoris fui nomine retinendum.

It. leg. CXXIII. ibid. Quidquid ex fubftantia curialium ad vnumquemque diverfa largiendi occafione peruenerit, *denarifmo* vel *vnciis* habeatur obnoxium in ea parte, in qua auctoris fui nomine fuerat retentatum.

(d) Cod. Theod. lib. XII. tit. IV. de imponenda lucratiuis defcriptione leg. vnic. Hi qui ex lucratiua cauffa poffeffiones detinent, quæ aliquando curialium fuerint,

quatuor ſiliquas, hoc eſt duas argenti vncias, imponendo. Pro qua rata parte poſſeſſor quisque, qui bona quædam titulo ante memorato tenebat, ad tributum de illis curiæ ciuitatis, ad quam ſpectabant, pendendum obligatus erat. Quod ſi vero iſtiusmodi bona eccleſiæ donarentur, ab hoc tributo, ſi non antea, certe *Iuſtiniani* temporibus, exemta erant. Exſtant enim in hanc ſententiam duæ leges [e], in *codice* ipſius altera, altera in eius *nouellis*, in qua vtraque res ex *curialium* libertate ad eccleſiam aliquam, vel monaſterium vel orphanotropheum, aliasue id genus domus hoſpitales publicas, deſcendentes, ab iſta lucratiuorum deſcriptione ſpeciatim excipiuntur; & quidem, vt ibi dicitur, pietatis intuitu, & quod æquum ſit, diſcrimen facere inter res diuinas & humanas. An vero eccleſia hanc immunitatem ſub vllo alio principe ante *Iuſtinianum* habuerit, id equidem amplioris diſquiſitionis materiam aliis curioſis eſſe volo; & interea ad aliud immunitatis clericorum genus, quod erat vacatio a muneribus ciuilibus in imperio *Romano*, conſiderandum progredior.

§. XII.

Clerici ab vniuerſis ciuilibus iisque perſonalibus muneribus exemti.

Horum munerum alia erant perſonalia, alia patrimonialia, hoc eſt, quæ hominum bonis & poſſeſſionibus adnexa erant. Alia rurſus vocabantur *honores*; & alia *munera ſordida*. Ab

pro ſingulis earum iugis & capitibus *quaternas ſiliquas* annuæ (leg. annuas) ordinibus nomine deſcriptionis exſoluant.

(e) Cod. Iuſtin. lib. I. tit. II. de ſacroſanct. eccleſ. leg. XXII. Sancimus, *res ad venerabiles eccleſias*, vel xenones, vel monaſteria, vel orphanotrophia, vel gerontocomia, vel ptochotrophia (vel noſocomia) vel brephotrophia vel denique ad aliud tale conſortium *deſcendentes ex qualicumque curiali liberalitate*, ſiue inter viuos, ſiue mortis cauſſa, ſiue in vltimis voluntatibus habita, *a lucratiuorum inſcriptionibus liberas immunesque eſſe:* lege ſcilicet, quæ ſuper huiusmodi inſcriptionibus poſita eſt, in aliis quidem perſonis ſuam robur obtinente: in parte autem eccleſiaſtica, vel aliarum domuum, quæ huiusmodi piis conſortiis deputatæ ſunt, vigorem ſuum, *pietatis intuitu*, mitigante. Cur enim non faciamus diſcrimen inter res diuinas & humanas? & quare non competens prærogatiua cæleſti fauori conſeruetur?

Id. nouell. CXXXI. c. V. *Si quæ* vero *res ex curialium ſubſtantia ad* quamlibet ſacroſanctam *eccleſiam*, aut aliam venerabilem domum ſecundum leges *venerunt, aut poſtea venerint: liberas eas eſſe ſancimus deſcriptione lucratiuorum.*

his

his omnibus tam patrimonialibus quam perſonalibus, tam honorificis quam ſordidis muneribus clerici, ſecundum primas *Conſtantini* leges, generatim & omnino immunes erant: Sed ſubſequutis temporibus aliquod diſcrimen factum eſt ratione iſtorum clericorum, qui patrimoniales poſſeſſiones ſæculares ſibi proprias habebant, diſtinctas ab eis, quæ ad eccleſiam ſpectabant. Tales enim clerici nonnumquam munus ſuum eccleſiaſticum relinquere & ciuiles imperii functiones ſuſtinere cogebantur; qua de re paullo poſt. Quod autem ad munera mere perſonalia attinet, ab his clerici in totum exemti erant; vti ex lege quadam *Valentiniani* & *Gratiani* [*f*] in vtroque codice adhuc exſtante videre eſt, quæ omnes clericorum ordines, non ſolum presbyteros & diaconos, ſed ſubdiaconos etiam, exorciſtas, lectores, oſtiarios & acoluthos perſonalium munerum expertes eſſe præcipit. Et hic ſenſus eſt legis CONSTANTII, ATHANASIO [*g*] & SOCRATI [*h*] & SOZOMENO [*i*] memoratæ, qua ipſum clericis *Aegyptiis* *ἀλειτουργησίαν* & *ἀτέλειαν λειτουργημάτων* immunitatem ab obeundis muneribus publicis, ad quæ ſub perſecutione *Ariana* adacti fuerant, reſtituiſſe, dicunt.

§. XIII.

Et ab ſordidis muneribus tum patrimonialibus tum perſonalibus.

Similiter, quod attinet ad ſic dicta munera ſordida, non tantum perſonæ clericorum ſed poſſeſſiones etiam eccleſiæ iſtiusmodi oneribus liberæ erant. Duas leges [*k*] *Conſtantius* in hunc

(*f*) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſc. & cleric. leg. XXIV. Presbyteros, diaconos, exorciſtas, lectores, oſtiarios etiam & omnes perinde qui primi ſunt, perſonalium munerum expertes eſſe præcipimus.
Cod. Iuſtin. lib. I. tit. III. leg. VI. vbi eadem leguntur, tantum loco verborum; *omnes qui primi ſunt*, habetur: acolythos.

(*g*) Athan. apol. II. tom. I. p. 772. edit. Pariſ. MDCXXVII. (p. 173. C. edit. Par. MDCXCVIII.) *Τὴν ἀτέλειαν, ἧς ἔτυχον πάλαι καὶ ἅμα αὐτῷ κληρικοὶ, τούτοις βεβαιωθῆναι προσηκόντως*, immunitas, qua clerici qui cum eo (Athanaſio) ſunt, olim fruebantur, illis vt decet confirmetur.

(*h*) Socrat. lib. II. c. XXIII. qui eadem verba habet.

(*i*) Sozom. lib. III. c. XXI. *προσέταξε - ὡς τὸ πρὶν ἀτέλειαν ἔχειν λειτουργημάτων τοὺς αὐτοῦ κληρικούς.* Iuſſit - vt clerici illius priſtina, ſicut antea conſueuerant, immunitate fruerentur.

(*k*) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de epiſc. leg. X. Vt eccleſiarum coetus concurſu po-

finem

finem tulit, quas *Valentinianus* & *Theodosius* confirmarunt, clericis & aliis quibusdam hominum ordinibus eamdem, quam maximis imperii *Romani* dignitatibus, indulgendo immunitatem. Significabant [*l*] etiam, non esse hoc nouum priuilegium, sed quo ex more vetusto semper gauisi sint. Idem ab *Honorio* dicitur, quod hoc antiquum ecclesiæ priuilegium sit, a diuis antecessoribus suis ecclesiæ collatum, adeoque haud imminuendum. Idcirco duas leges speciatim in gratiam [*m*] episcopi *Romani* faciebat, vt nihil extraordinarii muneris vel sordidæ functionis ei imponeretur. Neque vmquam ad istiusmodi munus in imperio obeundum clericos vocatos fuisse legimus. Nam etsi GOTHOFREDVS in animaduersionibus in ante memoratam *Theodosii* legem [*n*], in qua diuersa ex his muneribus recensentur, *angarias*, viarum ac pontium constructionem sordidis muneribus adnumerat; antea tamen ostendimus, quod quidquid ab clericis, huius vtriusque rei intuitu, exigi consueuerit, tributi non autem muneris nomine venerit: & leges [*o*], quæ clericos in hanc rem

pulorum ingentium frequentetur, clericis ac iuuenibus præbeatur immunitas *repellaturque ab his exactio munerum sordidorum.* Leg. XIV. ibid. Omnis a clericis indebitæ conuentionis iniuria, & iniquæ exactionis repellatur improbitas: *nullaque conuentio sit circa eos munerum sordidorum.*

(*l*) Cod. Th. lib XI. tit. XVI de extraord. & sordid. muner. leg. XV. Maximarum culmina dignitatum, Consistoriani quoque comites, notarii etiam nostri, & cubicularii omnes, atque ex cubiculariis, ob omnibus sordidis muneribus vindicentur: cæteris autem palatina vel militari intra palatium prærogatiua munitos, ita demum priuilegium simile contingat, si prioribus statutis se ad eiusmodi exactionem docuerint pertinere: vt non singulis indulta personis, sed in communi dignitati vel corpori eiusmodi beneficia doceantur *fuisse concessa circa ecclesias*, rhetores atque grammaticos eruditionis vtriusque *vetusto more durante*, cætera.

(*m*) Ibid leg XXI. *Priuilegia venerabilis ecclesiæ, quæ diui principes contulerunt*, imminui non oportet: Proinde etiam, quæ circa vrbis Romæ episcopum obseruatio intemerata custodiet: ita vt nihil extraordinarii muneris ecclesia vel sordidæ functionis agnoscat. Ibid. leg. XXIV. Priuilegia venerabilis ecclesiæ imminui non patimur, ita vt nihil extraordinarii muneris ecclesiæ, vel sordidæ functionis, agnoscant. Quidquid igitur præceptis veteribus reuerentia religionis obtinuit, mutilari, etiam pœnæ interminatione, prohibemus: ita, vt hi quoque, qui ecclesiæ obtemperant, his quibus cautum est, beneficiis perfruantur.

(*n*) Gothofr in Cod. Theod lib. XI. tit. XVI. leg XV. Quartum sordidum munus est, *paraueredorum & parangariarum* præbitio - - - Duodecimum munus inter sordida numeratur *viarum & pontium constructionis sollicitudo.*

(*o*) Cod. Theod. lib. XV. tit. III. de itinere muniendo leg. VI. Honor. & Theod. Iun.

contri-

contribuere iubent, isthæc officia sordidis muneribus non adnumeranda, nec vllum officium hoc nomine ab eis exigendum esse, verbis expressis inculcant.

§. XIV.

Nec non a curialibus ac municipalibus muneribus.

Quod ad alterum munerum genus attinet, ad *honores* videlicet siue honorifica vel municipalia munera, quæ alias munera curialia dici solebant, quod, qui ea sustinebant, *curiales* & *decuriones* appellabantur, omnes clerici, non habentes possessiones sibi proprias, sed ecclesiæ reditibus & possessionibus viuentes, prorsus ab eis exemti erant; quia officia ecclesiæ & reipublicæ in vno eodemque homine non bene vna consistere posse credebantur: & iniquum habebatur, ecclesiæ possessiones ciuilibus reipublicæ officiis onerare. *Constantinus* pacato vtens imperio statim post magnam istam decennalem, vulgo *Diocletianam*, persequutionem omnibus clericis, tam iis, qui possessiones vel patrimonium sibi proprium habebant, quam illis, qui ex reditibus ecclesiæ in solidum alebantur, plenam & nullis limitibus circumscriptam immunitatem hoc intuitu videtur indulsisse. Ita enim mentem suam ipse exprimit lege quadam ad *Anulinum* proconsulem *Africæ* directa, cuius meminit EVSEBIVS, & quæ ann. CCCXII. vel CCCXIII lata esse dicitur [p]. *Eos homines*, inquit, *qui intra prouinciam tibi concreditam in ecclesia catholica, cui Cæcilianus præest, huic sanctissimæ religioni ministrant, quos clericos vocare consueuerunt, ab omnibus omnino publicis functionibus immunes volumus conseruari: ne errore aliquo aut casu sacrilego a cultu summæ diuinitati debito abstrahantur; sed vt potius absque vlla inquietudine propriæ legi deseruiant.* AVLINVS epistolam quoque etiamnum in

---

Absit, vt nos instructionem viæ publicæ & pontium stratarumque operam inter sordida munera numeremus. Vid. cod. Iustin lib. I. tit. II. leg. VII. eiusd. Honor. & Theod. citat. supra ad §. IX not. (t) pag. 247.

(p) Constant. ep. ad Anulin. apud Euseb. lib. X c. VII. Ἐκείνους τοὺς εἴσω τῆς ἐπαρχίας τῆς σοι πεπιστευμένης ἐν τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ᾗ Καικιλιανὸς ἐφέστηκε, τὴν ἐξ ἑαυτῶν ὑπηρεσίαν τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ θρησκείᾳ παρέχοντας, οὕσπερ κληρικοὺς ἐπονομάζειν εἰώθασιν, ἀπὸ πάντων ἅπαξ ἁπλῶς τῶν λειτουργιῶν βούλομαι ἀλειτουργήτους διαφυλαχθῆναι, ὅπως μὴ διά τινος πλάνης ἢ ἐξολισθήσεως ἱεροσύλου, ἀπὸ τῆς θεραπείας τῆς τῇ θειότητι ὀφειλομένης ἀφέλκωνται, ἀλλὰ μᾶλλον ἄνευ τινὸς ἐνοχλήσεως τῷ ἰδίῳ νόμῳ ἐξυπηρετῶνται.

AVGVSTINO [q] exſtantem non diu poſt ad *Conſtantinum* exarauit, in qua hoc priuilegium ei a ſe miſſum narrat, vt *Cæciliano* & clericis catholicis ſignificaretur. *Scripta cæleſtia maieſtatis veſtræ*, inquit, *accepta atque adorata Cæciliano & his qui ſub eodem agunt, quique clerici appellantur, deuotio paruitatis meæ inſinuare curauit, eosdemque hortata eſt, vt vnitate conſenſu omnium facta cum OMNI OMNINO MVNERE indulgentia maieſtatis veſtræ liberati eſſe videantur catholici, cuſtodita ſanctitate legis, debita reuerentia diuinis rebus inſeruiant.* Et hæc ANVLINI epiſtola etiam in *collatione Carthaginenſi* [r] ſed non ita emendate exhibetur. De hoc priuilegio adnotari meretur, quod ſolis catholicis clericis illud indultum fuerit: id quod *Donatiſtas* male habuit, quod eodem fauore frui ſibi non liceret: & hinc in catholicos tumultuoſi & turbulenti facti in quibusdam locis eo rem deduxerunt, vt clerici publicis muneribus nominarentur, recipiendisque publicis reditibus aliisque negotiis præficerentur. Qua de re quum ad *Conſtantinum* querimonia eſſet delata, nouum ille mandatum in *Africa* iuſſit publicari eiusdem cum priore argumenti. *Hæreticorum factione*, inquiens, *comperimus eccleſiæ catholicæ clericos* [ſ] *ita vexari, vt nominationibus ſeu ſuſceptionibus aliquibus, quas publicus mos expoſcit, contra indulta ſibi priuilegia prægrauentur. Ideoque placet, ſi quem tua grauitas inuenerit ita vexatum, eidem alium ſubrogari & deinceps a ſupra dictæ religionis hominibus huiusmodi iniurias prohiberi.* Hæc lex anno CCCXIII. publicata & prima huius generis eſt, quæ in *codice Theodoſiano* exſtat. Sex circiter annis poſt, ad ann. CCCXIX aliam publicauit occaſione ſimilis querelæ in *Italia* factæ, quod nimirum clerici a propria functione ad munera publica obeunda auocentur: Et hac ipſa eamdem [t], quam antea, generalem eis immunitatem indulſit. Ita

(q) Anulin. epiſt. ad Conſtant. ap. Auguſtin. ep. LXVIII. (tom. II. p. 323. B. edit. Baſil. MDLXIX)

(r) Collat. Carth. die III. c. CCXVI. (tom. II. conc. p. 1488.) Auguſtis noſtris Anulinus v. c. proconſul Africæ: Scripta eccleſia maieſtatis veſtræ accepta atque adorata, Cæciliano, & his qui ſub eodem agunt, quique clerici appellantur, deuotio mea apud acta paruitatis meæ inſinuare curauit. c. CCXX. Martialis exceptor ex ſuperioribus geſtis recitauit: Eosdem hortata eſt, vt vnitate conſenſu omnium facta munere maieſtatis veſtræ liberati eſſe videantur, catholica cuſtodita ſanctitati legis debita reuerentia, ac diuinis rebus inſeruiant.

(ſ) Cod. Iuſtin. lib. XVI. tit. II. de epiſc. leg. I.

(t) Cod. Theod. ibid. leg. II. Qui diuino cultui miniſteria religionis impendunt (id

rurſus

rursus ann. CCCXXX. facta querela de *Donatistis Numidiæ*, quod quum contra superiorum ordinum clericos, propter pristinam eis concessam immunitatem, nihil ex sententia efficere possent, hoc non obstante inferiores clericos ad sustinenda munera *curialia* cogerent, prætexentes, quod exceptio ad eos non attineret: *Constantinus*, vt omnem præcideret disputationem, aliam legem promulgauit, qua [u] speciatim clericos inferiores, lectores, hypodiaconos & reliquos a muneribus in curia subeundis exemit; eademque immunitate in *Africa*, quam in ecclesiis orientalibus haberent, potiri iussit.

§. XV.

Verum hoc vltimum priuilegium ad eos clericos, quibus nullæ, nisi quæ ad ecclesiam spectabant, possessiones essent, legibus Constantini *restrictum.*

Iam vero hæc immunitas tantum erat priuilegium, vt non solum ab hæreticis in summam raperetur inuidiam, sed etiam catholicos quosdam laicos (istiusmodi bona possidentes, quæ ipsos ad munera patriæ suæ implenda obligabant) ad aucupandam titularem quamdam ordinationem ad inferius aliquod ecclesiæ munus adliceret, quo hac immunitate potirentur; quum tamen illis non esset animus istius functionis officia implere vel ad vllum altiorem ordinem in ecclesia prouehi. Quæ res quum pro mere fraudulenta collusione haberetur, quæ rempublicam hominibus ad communem vtilitatem iuuandam idoneis priuaret, nec vlla ratione ecclesiæ esset beneficio, statim a *Constantino* in eam, tamquam indultæ immunitatis abusum, animaduertebatur; variæque leges tum ab ipsomet, tum ab ipsius successoribus, prout necessitas requirebat, ad eum reprimendum & corrigendum promulgabantur. *Constantinus* primum, quemadmodum antea obseruauimus, hanc immunitatem indiscriminatim omnibus clericis, priuata bona tam possiden-

est, hi qui *clerici* appellantur) *ab omnibus omnino muneribus excusentur:* Ne sacrilego liuore quorumdam a diuinis obsequiis auocentur.

(*u*) Cod. Theod. lib XVI. tit. II. leg. VII. Lectores diuinorum apicum, & hypodiaconi, cæterique clerici, qui per iniuriam hæreticorum ad curiam deuocati sunt, absoluantur: & de cætero ad similitudinem orientis minime ad curias deuocentur, sed immunitate plenissima potiantur.

tibus

tibus quam non possidentibus, concedebat, quos in ministerio ecclesiæ re ipsa occupatos, quum pacatum haberet imperium, offendit. Neque forte aliquot annis post vllos homines a recipiendis ordinibus in ecclesia cohibuit. Videns autem hanc suam in ecclesiam indulgentiam versutorum & callidorum hominum artibus tantummodo in detrimentum reipublicæ verti, & diuites sub titulo quodam ecclesiastico, ad declinanda solum prouinciæ suæ munia, sese occultare; legem ferebat, vt nullus diues de plebe, per facultates suas ad seruiendum in curia obligatus & muneribus ciuilibus in ciuitate quadam obeundis opportunus, clericorum se consortio sociaret: vel si quis id faceret post legem promulgatam, vt ex statione sua dimitteretur ac curiæ ad explenda prouinciæ suæ munia restitueretur. Quo anno hæc lex lata sit, non adeo certo constat, nisi quod ante annum CCCXX id factum fuisse oporteat, vbi secunda lex ad istam priorem respiciens de eadem re publicata fuit. Et exinde discimus, quisnam sensus fuerit vtriusque: fuisse nimirum *Constantino* animum, discrimen facere inter illos clericos, qui ante primam legem latam & inter eos, qui postea ordinati essent; istos ab officiis ciuilibus eximebat, possessionibus licet instructos, non autem hosce; quod ex secundæ legis verbis liquido constat, quæ sic habent [w]: *Quum constitutio emissa præcipiat, nullum deinceps decurionem vel ex decurione progenitum, vel etiam instructum idoneis facultatibus, atque obeundis publicis muneribus opportunum ad clericorum nomen obsequiumque confugere; sed eos de cætero in defunctorum duntaxat clericorum loca subrogari, qui fortuna tenues, neque muneribus ciuilibus teneantur obstricti: cognouimus, illos etiam inquietari, qui ante legis promulgationem clericorum consortio se sociauerint: Ideoque præcipimus, his ab omni molestia liberatis, illos qui post legem latam obsequia publica declinantes, ad clericorum numerum confugerunt, curiæ ordinibusque restitui & ciuilibus obsequiis inseruire.* Alia *Constantini* lex exstat post hanc proximo a concilio *Niceno* anno CCCXXVI [x] publicata, quæ in eamdem sententiam loquitur,

(w) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. III.

(x) Ibid. leg. VI. Si inter ciuitatem & clericos super alicuius nomine dubitetur, si eum æquitas ad publica trahat munera & progenie municeps, vel patrimonio idoneus dignoscetur, exemtus clericis ciuitati tradatur: Opulentos enim sæculi subire necessitates oportet, pauperes ecclesiarum diuitiis sustentari.

& osten-

& ostendit, fuisse hanc constantem regulam vltimis imperii *Constantini* temporibus, nullum ex clericis, qui patrimonio instructus esset, ab obeundis publicis imperii muneribus eximere.

§. XVI.

Leges Constantini *a sequentibus imperatoribus in ecclesiæ gratiam paullulum immutatæ.*

Quamquam autem initio hoc ipsum fortassis ideo constituit *Constantinus*, vt quibusdam abusibus occurreret, succedente tamen tempore ecclesiæ illud detrimento exstitit. Hac enim ratione presbyteri & diaconi, quum viginti vel triginta in ecclesiæ ministerio annos transegissent, a litigiosis hominibus ad obeunda civilia munera, quæ cum ecclesiasticis consistere simul non poterant, deposcebantur adeoque ecclesiasticam suam functionem deserere cogebantur. Hæc tanta erat incommoditas, vt sequentium imperatorum deceret sapientiam, præsens ei remedium inuenire: id quod fecerunt legem *Constantini* moderando eiusque rigorem quodammodo imminuendo. Non enim ciuilium officiorum onera clericorum personis, sed eorum tantum possessionibus ad ecclesiam haud spectantibus, imposuerunt, & in quibusdam casibus hasce etiam exemerunt. *Constantius* omnes episcopos, tam quod ad personas quam quod ad possessiones eorum, ab hoc onere immunes esse iussit. Ex eius enim legibus [y] possessiones suas retinere poterant, nec tamen ipsimet ciuilia munera obire, nec alium quempiam in locum suum substituere tenebantur. Et idem priuilegium presbyteris atque diaconis & reliquis omnibus indulsit, si curia consentiente populoque vniverso expetente essent ordinati. Quod si vero ea ratione ordinati haud fuerant, quidquid facere eos tum oportebat, hoc erat, vt possessionum suarum duas partes tertias cum filiis suis aut propinquitate proximis partirentur, eosque in locum suum substituerent: vel vt his deficientibus duas bonorum partes curiæ redderent, tertia sibimetipsis reseruata. *Valentinianus* sub imperii sui initia ann. nati Christi CCCLXIV legem istam paullo acuit, istiusmodi homines [z], si ordinati essent, omnes possessi-

(y) Cod. Theod. lib. XII. tit. I. de decurionibus leg. XLIX. *Solum episcopum facultates suas curiæ*, sicut antea fuerat constitutum, *nullus adigat mancipare*, sed antistes maneat, nec faciat substantiæ cessionem.

(z) Cod. Theod. lib. XII. tit. I. leg. LIX. Qui partes elegit ecclesiæ, aut in propin-

ones suas in vnum ex propinquis suis conferre, eumque tamquam curialem in locum suum substituere, vel curiæ ipsi eas cedere iubendo. Quod qui facere detrectarent, illos in curiam reuocari & ad ciuilia munera obeunda tamquam laicos obligari, præcepit. Sed hanc obligationem non vltra imperii sui initia extendit: nam alia quadam lege, septem annis post, nimirum ann. CCCLXXI lata, omnes in ecclesiæ ministerio [a], quum ipse rerum potiretur, iam constitutos, licet possessionibus ad subeunda ciuilia officia obligantibus instructos, exemit. *Valens* eos vniuersos immunes esse iussit, qui decennium [b] in clericatu impleuissent; ita quidem, vt si intra illud temporis spatium a curia non essent reuocati, postea in perpetuum exemti manerent. *Valentinianus secundus* ipsos exemit [c] ea conditione, vt aliquem in locum suum substituerent. *Theodosius* istos omnes excepit, qui ante annum CCCLXXXVIII, qui erat imperii sui decimus, ordinati [d] fuerant. Ab iis autem, qui postea ecclesiæ

quum bona propria conferendo eum pro se faciat curialem, aut facultatibus curiæ cedat quam reliquit: ex necessitate reuocando eo qui neutrum fecit, quum clericus esse cœpisset, cætera.

(a) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XXI. Quæ ecclesiæ iuge obsequium deputarunt, curiis habeantur immunes, *si* tamen *ante ortum imperii nostri* ad cultum se legis nostræ contulisse constiterit.

(b) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. leg. XIX. Quicumque ex curialium natus genere ad clericatum venerit, & præiudicium sanguinis cœperit postulari, certi temporis definitione defendatur: vt *si in consortio clericatus decennium quietis impleuerit*, cum patrimonio suo in perpetuum habeatur immunis: si vero intra finitos annos fuerit a curia reuocatus, cum substantia sua functionibus subiaceat ciuitatis: obseruando hoc, vt hi quos decennium vindicat, petitione superflua minime fatigentur.

(c) Cod. Theod. lib. XII. tit. I. de decurion. leg. XCIX. Iussio, qua sibi iudææ legis homines blandiuntur, per quam eis curialium munerum datur immunitas, rescindatur: cum ne clericis quidem liberum sit, prius se diuinis ministeriis mancipare, quam patriæ debita vniuersa persoluant. Quisquis igitur vere Deo dicatus est, *alium instructum facultatibus suis ad munera pro se complenda constituat.*

(d) Ibid. leg. CXXI. Qui ante secundum consulatum mansuetudinis meæ ex ordine curiali vel presbyteri fastigium vel ministerium diaconi vel exorcistæ susceperit officium, omne eius patrimonium immune a curialibus nexibus habeatur ac liberum. Ii vero, qui se ad religiosa diuini cultus obsequia, quocumque sub nomine, post memorati consulatus tempora præscripta contulerint, omni sciant cedendum esse patrimonio. Leg. CXXIII. Euidens præcepto nostro tempus expres-

mini-

ministeriis se mancipassent, supra dictas duntaxat requisiuit [e] conditiones, vt videlicet vel in locum suum aliquem substituerent, vel possessiones post ordinationem suam curiæ cederent. Cuius rei ab AMBROSIO quoque fit mentio in responsione ad *Symmachum*, qua ostendit [f], quam inique & iniuste pro ethnicorum sacerdotum immunitate hac in re ille laboret, quum leges christianis clericis eam nonnisi istiusmodi conditionibus indulgeant. *Arcadius* quidem instigante *Eutropio* ann. CCCXCVIII, omnibus istis legibus æquissimis abrogatis, clericos seueræ *Constantini* constitutioni rursus subiecit, iubendo eos, qui [g] ex curialibus in ecclesia ordinati essent, adhibita vi ad curiam reuocari, beneficiumque harum legum, quæ ordinem in ecclesia suscipere eis permittunt, ipsis denegari, nisi quem vicarium de facultatibus suis substituerent, qui ipsorum loco munera publica obiret. Sed ista lex non diu obtinuit; *Chrysostomo* enim aliisque nonnullis in eam iuste declamitantibus, sequenti anno eam noua lege abolevit, qua [h] clericis ex curialium societate in ecclesiæ ministerium adscitis idem priuilegium, quod sub parente *Theodosio* habuerant, concessit, vt nimirum, qui ante secundum *Theodosii* consu-

sum est, ex quo consulatu, si qui de curialibus ad ecclesiam confugissent, omni scirent patrimonio curiæ esse cedendum.

(e) Ibid. leg. CIV. Curiales, qui ecclesiis malunt seruire quam curiis, si volunt esse quod simulant, contemnant illa quæ subtrahunt: nec enim eos aliter, nisi contemtis patrimoniis liberamus: Quippe animos diuina obseruatione deuinctos non decet patrimoniorum desideriis occupari. Leg. CXV. Ad curiam clerici pertinentes sciant, ex patrimonio suo, si ipsi immunes cupiunt permanere, alios idoneos esse faciendos, qui recedentium præsentiam personamque restituant in publicis muneribus subeundis.

(f) Ambros. contr. Symmach. (tom. V. opp. edit. Colon. MDCXVI. p. 97. 98. 99.)

(g) Cod. Theod. lib. IX. tit. XLV. de his qui ad eccles. confug. leg. III. Decuriones & omnes, quos solita ad debitum munus functio vocat, vigore & sollertia iudicantium ad pristinam sortem, velut manu mox iniecta, reuocentur: Quibus legem veterum prodesse non patimus, quæ cessione patrimonii subsequuta, decuriones esse clericos non vetabat.

(h) Cod. Theod. lib. XII. tit. I. de decurion. leg. CLXIII. Si qui ex secundi diui patris nostri consulatu curiam relinquentes, clericorum se consortio manciparunt, si iam episcopi, vel presbyteri vel diaconi esse meruerunt, in sacris quidem & secretioribus Dei mysteriis perseuerent, sed aut substitutum pro se curiæ offerre cogantur, aut iuxta legem dudum latam tradant curiæ facultates. Residui omnes lectores, subdiaconi, vel hi clerici, quibus clericorum priuilegia non debentur, debitis mox patriæ muneribus præsententur.

latum, ann. CCCLXXXVIII. ad religiosa diuini cultus obsequia se contulissent, plenissima immunitate sine vlla vexatione gauderent: Qui vero post illud tempus clericorum se consortio mancipassent, si essent de superioribus ordinibus, episcopi, presbyteri, vel diaconi, in sacris quidem & secretioribus Dei mysteriis permanerent, dummodo vel in locum suum quem sufficerent, qui pro se munera curialia compleret, vel facultates suas curiæ cederent, quemadmodum præcedentium legum statuta hac in re sanxissent. Hoc tantum requirebatur, vt inferiorum ordinum clerici, lectores, hypodiaconi, cæteri, reuocati ad patriæ munera per se obeunda obligarentur. Idem a *Theodosio iuniore* [i], *Valentiniano tertio*[k],& *Maioriano* [l],quorum leges ad calcem codicis *Theodosiani* reperiuntur, sancitum est. *Iustinianus* itidem constitutionem in eamdem sententiam habet,qua [m] inferioris gradus clericos, ex curia aliqua adsumtos, ei restitui iubet, nisi forsan monasticam vitam aliquis eorum non minus quindecim annis impleuisset; tales enim ordinari præcipit, quarta bo-

(i) Theod. nouell. XXVI. Inlustris magnificentia tua pragmatici nostri tenore comperto sciat, *corporatum* vrbis Romæ, qui non expleto ordine cœpti officii, priusquam ad primum iter fauos ad locum emeritus peruenerit, ad militiæ cuiuslibet cingulum se credidit transferendum, *corporibus cui nomen suum ante dicauerat, oportere reuocari:* siue etiam in *clericorum numero reperitur vsque ad diaconi locum similis præcepti conditio teneatur*, cætera.
It. nouell. XXXVIII. Præsenti lege sancimus, vt quisquis ante huius sanctionis diem suscepit clericatus officium, non expletis vrbis propriæ muniis ac muneribus, in ea quidem, qua meruit, religionis obseruatione perduret, sed omnia per suffectum tam personalia quam patrimonii onera cogatur agnoscere, facultates suas pro virili portione singulis filiis diuidat, sibimet simili parte seruata. cætera.

(k) Valent. nouel. XII. Qui intra decennium transactum a die latæ huius legis diaconi ordinati sunt, suffectos pro se dare debebunt. Si non habent, vnde sibi hac ratione prospiciant, ipsi ad nexum proprium reducantur. Cæteris inferioris gradus ad competentia ministeria retrahendis: exceptis episcopis atque presbyteris: seruatis tamen, quæ de patrimonio talium personarum legum præcedentium statuta sanxerunt.

(l) Maiorian. nouel. I. Quicumque se sub nomine clericatus, seu quodam religionis obtentu curialis vel corporatus fortasse subtraxerit, secundum præcedentium legum statuta, si infra diaconatus gradum locatus probatur, ad originem suam sine dilatione reuocetur. Si vero iam diaconus, aut presbyter, aut episcopus latæ huius legis tempore reperitur, siue adhuc obnoxius functionibus, siue muniis persolutis, nihil de patrimonio suo alienaturum se esse cognoscat.

(m) Iustin. nouel. CXXIII. c. XV. ex epitom. Iulian. Antecess. Cod. lib. I. tit. III. de episc. post leg. IV.

ta bonorum suorum parte sibi retenta reliquis partibus curiæ & fisco vindicandis. Episcopis autem vicarium sibi substituere & ipsosmet ab obeundis ciuilibus muneribus immunes esse, permittit, vti quidem IVLIANVS ANTECESSOR [n] in sua *authenticarum* epitome ipsum intelligit. Sed fateor, ratio quædam suppetit cogitandi, *Iustinianum* initio paullo seueriorem in eiusmodi episcopos exstitisse, quia antiquatam *Arcadii* legem [o] in codice suo renouauit. Quomodocumque autem hæc res se habeat, ex tota hac materia apparet, quod principes christiani initio saltem magnum discrimen fecerint inter publicum ecclesiæ patrimonium, quod proprie ecclesiasticum erat, & inter priuatas facultates eiusmodi clericorum, qui possessiones ciuili siue sæculari quodam titulo notatas habebant. Istius intuitu ad nullam functionem vel ciuilium munerum onus sustinendum obligati erant clerici, harum autem respectu omnino erant, neque ab eis eximi poterant, nisi vel earum portionem diuiderent, vel per suffectos sibi debita munera explerent. Cuius rei ratio erat, quod isti clerici minus legitime ad ordinem ecclesiasticum prouecti esse credebantur: quum non minus ipsius ecclesiæ canonibus, quam legibus reipublicæ repugnet, vllum ex curialibus ad ecclesiasticam admittere functionem, antequam curiæ, ex qua adscitus esset, fecisset satis, quemadmodum alio iam loco ostensum est. Ego in huius rei, quæ ad tributum & munera ciuilia attinet, fundamento disquirendo tanto studiosior fui, eaque ex ciuilis legis principiis tanto distinctius curatiusque enarraui, quia pauci hosce fontes adeunt, ex quibus hanc materiam necesse est declarari: Et lector hoc argumentum in recentioribus auctoribus vix, nisi admodum imperfecte, & cum quodam partium studio vel paullo confusius expositum deprehendet.

(n) Vid. Iulian. epit. nouel. CXXIII. c. IV. post leg. XXXVIII. lib. I. tit. III. cod. de episc. Episcopalis ordo liberat a fortuna seruili, sed non a curiali siue officiali; nam & post ordinationem durat; ita & per subiectam vel interpositam personam officium adimpleatur: nisi curiæ vel officio restituatur.

(o) Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episc. leg. XII. Si quis curialis clericus fuerit ordinatus, nec statim conuentione præmissa, pristinæ conditioni reddatur, in vigore & sollertia iudicantium, ad pristinam sortem, veluti manu iniecta mox reuocetur: Clericis enim vlterius legem prodesse non patimur: quæ cessione patrimonii subsequuta, decuriones clericos esse non vetabat.

LIBRI QVINTI
CAPVT QVARTVM
DE VETERVM CLERICORVM REDITIBVS.

§. I.

Diuersæ certam facultatum summam ad alendos clericos comparandi viæ.* Primo : *Oblationes. Quarum aliæ hebdomadales.

SEquitur iam, vt de veterum clericorum sustentatione exponamus. Qua in re consultum fuerit, primum in vias & rationes inquirere, quas ad inueniendum sustentationi vitæ eorum certam facultatum summam inierunt. Et vt heic decimarum considerationem aliquantisper seponamus, de quibus capite proxime sequenti dicendi locus erit, alias deprehendimus methodos, quibus honesta corporis alimenta antiquis temporibus ipsis fuerunt comparata. Nimirum per voluntarias populi oblationes, quarum duo fuisse genera nonnulli viri docti autumant; primo quidem hebdomadales, siue cotidianas oblationes, super altari fieri solitas; deinde menstruas oblationes, quæ in ecclesiæ ærarium inferri consueuerunt. Primum oblationum genus erat, quas diues quisque & locuples, quum ad sumendam sacram cœnam accederet, faciebat; vbi non panis tantum & vinum, vnde epulum eucharisticum conficiebatur, sed res etiam aliæ necessariæ & nonnumquam pecuniæ in ecclesiæ sustentationem leuamentumque pauperum offerebantur. Id quod ex verbis HIERONYMI euidenter patet, in commentario suo in *Ezechielem* prophetam [a] *Multos*, inquientis, *conspicimus, qui opprimunt per potentiam, vel furta committunt, vt de multis parua pauperibus tribuant, & in suis sceleribus glorientur, publiceque diaconus in ecclesia recitet offerentium nomina: Tantum offert ille, tantum ille pollicitus est; placentque sibi ad plausum populi, torquente conscientia. Canones* sic dicti *apostolici* [b] etiam de fructibus, auibus & animalibus oblatis loquun-

(a) Hieron, comm. in Ezech, XVIII, pag. 537. (tom. V. pag. 366. H, edit. Francof. MDCLXXXIV.)

(b) Can. Apost. c III. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος παρὰ τὴν τοῦ κυρίου διάταξιν τὴν ἐπὶ τῇ θυσίᾳ, προσενέγκῃ ἕτερά τινα ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, ἢ μέλι, ἢ γάλα, ἢ

tur

tur, sed ea episcopo & presbyteris domum mitti iubent, diaconis & reliquis clericis distribuenda.

§. II.

Aliæ menstruæ.

Aliud oblationum genus erat, quæ singulis mensibus fiebant, quando homines qui poterant & qui volebant, stipem in arcam seu ærarium ecclesiæ pro lubitu solebant inferre. Cuius generis collationum speciatim a TERTVLLIANO [e] iniicitur mentio, qui, *Si quod arcæ genus est*, inquit, *non de ordinaria* (al. *honoraria*) *summa quasi redemtæ religionis congregatur, modicam vnusquisque stipem menstrua die, vel quum velit, & si modo velit, & si modo possit, apponit: nam nemo compellitur, sed sponte confert.* BARONIVS [d] hanc arcam seu gazophylacium *corbonam* ecclesiæ nuncupatam fuisse, existimat, quod CYPRIANVS [e] hoc vocabulo vtatur, vbi de oblationibus populi loquitur; locupletem & diuitem quamdam fœminam increpans, quæ ad sacram synaxin nulla *corbonæ* habita ratione venerat, & epuli eucharistici particeps facta erat sine sacrificio de facultatibus suis oblato. Alii [f] putant, *corbonam*

ἀντὶ οἴνου σίκερα, ἢ ἐπιτηδευτά, ἢ ὄρνεις, ἢ ζῶά τινα, ἢ ὄσπρια, ὡς παρὰ τὴν διάταξιν κυρίου ποιῶν, καθαιρείσθω, πλὴν νέων χίδρων, ἢ σταφυλῆς τῷ καιρῷ τῷ δέοντι. Μὴ ἐξὸν δὲ ἔστω προσάγεσθαί τι ἕτερον εἰς τὸ θυσιαστήριον, ἢ ἔλαιον εἰς τὴν λυχνίαν, καὶ θυμίαμα τῷ καιρῷ τῆς ἁγίας προσφορᾶς. Can. IV. Ἡ ἄλλη πᾶσα ὀπώρα εἰς οἶκον ἀποστελλέσθω ἀπαρχὴ τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ θυσιαστήριον. Δῆλον δὲ, ὡς ὁ ἐπίσκοπος καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐπιμερίζουσι τοῖς διακόνοις καὶ τοῖς λοιποῖς κληρικοῖς. Si quis episcopus, vel presbyter præter domini de sacrificio ordinationem, alia quædam ad altare attulerit, mel vel lac, vel pro vino siceram, vel confecta, vel aues, vel aliqua animalia, vel legumina præter ordinationem, deponatur, præterquam noua legumina, tempore opportuno. Ne liceat autem aliquid aliud ad altare offerre, quam oleum ad luminare & incensum tempore sanctæ oblationis. Omnis autem alius fructus domum mittatur, primitiæ episcopo & presbyteris. Clarum autem est, quod episcopus & presbyteri diaconis & reliquis distribuunt.

(c) Tertull. apol. c. XXXIX.

(d) Baron. ann. XLIIII. n. LXIX. Idem etiam meminit de antiquo ecclesiarum vsu, qui hactenus perdurabat, vt & in ecclesiis essent *gazophylacia*, in quibus oblatæ pecuniæ conderentur, *quæ a Cypriano corbona nuncupantur.*

(e) Cypr. de oper. & eleemos. p. 203. (p. 218. edit. Par. MDCLXVI.) Locuples & diues es, & dominicum celebrare te credis, quæ *corbonam* omnino non respicis; quæ in dominicum sine sacrificio venis; quæ partem de sacrificio, quod pauper obtulit, sumis?

(f) Basnag. exercitat. in Baron. p. 597. Baronio adsentiri non possum de significa-

non

non gazophylacium, ſed ipſum donum ſeu oblationem ſignificare, & CYPRIANVM hoc ſenſu vocem illam adhibuiſſe, ſacrificia & oblationes populi intelligendo. Sed *Matthaus* euangeliſta c. XXVII, 6. BARONII ſententiæ potius fauere videtur. Quando enim dicit, primarios *iudæorum* ſacerdotes acceptis *Iudæ Iſcariotæ* nummis argenteis, dixiſſe, non licere eos immitti εἰς τὸν κορβανᾶν, manifeſtum eſt, quod hoc ipſo ærarium ſeu gazophylacium intelligat, quemadmodum plerique interpretes ita reddiderunt.

§. III.

Hinc mos ille diuiſionis menſtruæ inter clericos ortus.

Sed quomodocumque hæc res ſe habeat, admodum probabile eſt, quod hinc conſuetudo ſemel per menſem oblationes inter clericos diſtribuendi orta ſit. Sicut enim de collatione menſtrua loquitur TERTVLLIANVS; ita diuiſionis menſtruæ ſæpe meminit CYPRIANVS[g], in qua presbyteri æqualem quisque portionem & reliqui ordines in eumdem modum participarint. Vnde clerici ipſi dicuntur [h] *ſportulantes fratres;* & quod nos nunc *ſuſpenſionem a beneficio* appellamus, ab eo [i] *ſuſpenſio a diuiſione menſurna* redditur. Quod manifeſto indicat, huiusmodi reditus eccleſiaſticos ſingulis menſibus inter clericos diuidi conſueuiſſe. Et fortaſſis in huius conſuetudinis ſimilitudinem factum eſt, vt quum hæretici *Theodotiani* cuidam *Natalio* confeſſori perſuaſiſſent, vt inter ipſos epiſcopum ſe creari pateretur, menſtruos centum quinquaginta denarios ei promitterent, μηνιαῖα δηνάρια ἑκατὸν

---

tione Corban: *In eccleſiis erant gazophylacia, in quibus oblatæ pecuniæ conderentur.* N. LXIX. Arcula in quam pecunia congerebatur, non deſignatur a Cypriano voce hac *corbona;* ſed donum ipſum a fidelibus oblatum. cætera.

(g) Cyprian. ep. XXXIV. al. XXXIX. (p. 49. edit. modo citat.) Presbyterii honorem deſignaſſe nos illis iam ſciatis, vt & ſportulis iisdem cum presbyteris honorentur, & *diuiſiones menſurnas* æquatis quantitatibus partiantur, cætera.

(h) Cypr. ep. LXVI. al. I. (p. 109. edit cit.) Quæ nunc ratio & forma in clero tenetur, vt qui in eccleſia domini ordinatione clerica promouentur, in nullo ab adminiſtratione diuina auocentur, nec moleſtiis & negotiis ſæcularibus alligentur, ſed in honore *ſportulantium fratrum* tamquam decimas ex fructibus accipientes, ab altari & ſacrificiis non recedant. cætera.

(i) Id. ep. XXVIII. al. XXXIV. (p. 41.) Interim *ſe a diuiſione menſurna tantum contineant*, non quaſi a miniſterio eccleſiaſtico priuati eſſe videantur, ſed vt integris omnibus ad noſtram præſentiam differantur.

πεντή-

πεντήκοντα, vt EVSEBIVS [k], ad vſitatum ſingulis menſibus inter clericos diuidendi morem reſpiciens, rem exprimit.

§. IV.

Secundo: *Alii reditus ex agris & poſſeſſionibus eccleſiæ prouenientes.*

Aliud redituum, quibus clerici fruebantur, genus erat, qui ex agris & poſſeſſionibus eccleſiæ donatis proueniebant. Hi quidem initio admodum tenues erant, propter continuas vexationes & perſequutiones, quibus eccleſia in tribus prioribus ſæculis ſubiacebat, vbi res immobiles periculis omnium maxime expoſitæ erant. Hinc eccleſiæ *Romanæ* hic mos erat, vt res immobiles non poſſideret poſt multa etiam ſubſequuta tempora, ſi THEODORO LECTORI [l] fas eſt credere, qui de hac re tamquam æuo ſuo an. DXX. vſitata loquitur. Sed ſi forte poſſeſſiones ei obuenirent, confeſtim eas vendebat & pretium in tres portiones diſtribuebat: quarum vna quidem tradebatur eccleſiæ, altera epiſcopo, tertia autem clero. Et VALESIVS nullam heic exceptionem ad tempus vſque *Gregorii magni* proximum inuenit. Sed ſi hæc fuit eccleſiæ *Romanæ* conſuetudo, prorſus ei ſingularis fuit. Cæteris enim eccleſiis res ſuæ erant immobiles, tum ædes tum prædia, ipſis etiam perſequutionis temporibus: quemadmodum ex conſtitutione *Maximini* imperatoris apparet, qua prioribus edictis ſuis, quibus perſequutionem excitauerat, antiquatis chriſtianam religionem ſequentibus non tantum ædes dominicas reædificandi indulget libertatem, ſed etiam ſancit, *vt ſi quæ domus aut loca ad ius chriſtianorum antehac pertinentia ad ius fiſci deuoluta ſint, aut ab aliqua ciuitate occupata, aut certe vendita aut alicui dono donata,* [m] *cuncta ad priſtinum ius ac dominium chriſtianorum reuocentur.*

(k) Euſeb. lib. V. c. XVIII. Ἀνεπείσθη ὁ Νατάλιος ὑπ' αὐτῶν ἐπὶ σαλαρίῳ ἐπίσκοπος κληθῆναι ταύτης τῆς αἱρέσεως, ὥστε λαμβάνειν παρ' αὐτῶν μηνιαῖα δηνάρια ἑκατὸν πεντήκοντα. Hi perſuaſerunt Natali, vt accepto ſalario hæreſis illius epiſcopus crearetur, ea ſcilicet conditione, vt *menſtruos centum & quinquaginta denarios* ab illis acciperet.

(l) Theod Lect. collect. lib. II p 567. Ἔθος τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς ῥώμης, ἀκίνητα μὴ κρατεῖν δίκαια· ἀλλ' εἰ καὶ περιέλθωσιν, εὐθέως πιπράσκεσθαι, καὶ εἰς μοίρας τρεῖς διαιρεῖσθαι τὸ τίμημα· καὶ τὸ μὲν, τῇ ἐκκλησίᾳ δίδοσθαι· τὸ δὲ τῷ ἐπισκόπῳ, τὸ δὲ κλήρῳ.

(m) Euſeb. lib. IX. c X.

Quod hoc ipſum de domibus ac prædiis ad eccleſiam æque ac priuatos chriſtianos ſpectantibus intelligendum ſit, ex decreto *Conſtantini* ac *Licinii*, eodem anno CCCXIII promulgato, liquet. In quo inter alia hæc præcipiuntur: *Quoniam chriſtiani non ſolum ea loca, in quibus conuenire ſolebant, ſed etiam alia poſſediſſe noſcuntur, quæ non priuatim ad ſingulos ipſorum ſed ad ius corporis pertinerent; hæc omnia* [n] *poſt legem a nobis memoratam abſque vlla dubitatione iisdem chriſtianis, hoc eſt cuilibet corpori & conuenticulo ipſorum reſtitui iubebis.* Quæ lex in epiſtola CONSTANTINI ad ANVLIVM [o] & in aliis eius actis publicis, EVSEBIO [p] in vita ipſius memoratis, repetitur, vbi ædium, hortorum, agrorum aliarumque poſſeſſionum ad eccleſiam pertinentium, quibus vltimæ perſequutionis tempore ſpoliata atque nudata ſit, iniicitur mentio. Hæc teſtimonia euidentiſſime oſtendunt, quod quædam redituum eccleſiaſticorum pars ex conſtitutis eccleſiæ ædibus & prædiis prouenerint etiam ante, quam chriſtiani imperatores liberalitate ſua hanc in rem quidquam conferre potuerunt.

§. V.

Qui ex Conſtantini *legibus valde adaucti.*

Quando autem *Conſtantinus* tranquillatum habebat imperi-

(n) Apud Euſeb. lib. X. c. V. p. 318. D.

(o) Conſtant. epiſt. ad Anulium ap. Euſeb. ibid. Volumus, vt quæ ſupra dictæ eccleſiæ antea poſſederunt, ad earumdem ius omnino reuertantur. Cum ergo perſpiciat deuotio tua, huius noſtræ iuſſionis manifeſtiſſimum eſſe præſcriptum; operam dabis, vt ſiue horti, ſiue ædes, ſeu quodcumque aliud ad ius earumdem eccleſiarum pertinuerit, cuncta illis quantocyus reſtituantur.

(p) Euſeb. Vit. lib. II. c. XXXVII. Ἰδέτωσαν ἅπαντες, εἴ τι χωρίον, εἴ τ' οἰκίαν, εἴ τε κῆπον, εἴ τε ἕτερόν τι τῶν προειρημένων κατέχουσι, καλὸν καὶ λυσιτελὲς αὐτοῖς εἶναι καὶ ὁμολογεῖν αὐτοὺς καὶ ἀποκαθιστάναι σὺν πάσῃ ταχύτητι. Omnes intelligant, ſiue *fundum*, ſiue *ædes*, ſiue *hortum*, ſiue aliud quid ex bonis eorum, quos ſupra memoraui, detinent recte atque ordine ſe eſſe facturos, ſi ſe ipſos vltro deferant, & rem abſque vlla dilatione reſtituant.
Ibid. c. XXXIX. Ἅπαντα ὅσα ταῖς ἐκκλησίαις προσήκειν ὀρθῶς ἂν φανείη· εἴτ' οἰκίαι τὸ κτῆμα τυγχάνοιεν· εἴτ' ἀγροί τινες καὶ κῆποι· εἴθ' ὁποῖα δή ποτε ἕτερά τινα, οὐδενὸς τῶν εἰς τὴν δεσποτείαν ἠλαττωμένου δικαίου, ἀλλ' ἀκεραίων πάντων μενόντων, ἀποκαθίστασθαι προστάττομεν. Omnia quæ ad eccleſias recte viſa ſunt pertinere; ſiue *domus poſſeſſio* ſit, ſiue *agri*, ſiue *horti*, ſiue *quæcumque alia*; nullo iure quod ad dominium pertinet imminuto, ſed ſaluis omnibus atque integris manentibus, reſtitui iubemus.

um, reditus ecclesiastici in hoc genere valde adaugebantur. *Romae* enim legem sanciebat, quae in vtroque codice adhuc legitur, in hanc sententiam [q]: *Habeat vnusquisque licentiam sanctissimo catholicae* (ecclesiae) *venerabilique concilio decedens bonorum quod optauerit, relinquere.* Quo pacto piorum hominum liberalitas nimium quantum excitabatur, magnaeque statis ecclesiae reditibus fiebant accessiones. Quocirca BARONIVS in *Constantini* memoriam valde iniuriosus [r] est, adeoque a GOTHOFREDO [s] ac PAGIO [t] meritissimo castigatus, quando *Constantinum* ad gentilitatis superstitionem hoc ipso tempore, ad ann. CCCXXI. vbi hanc legem in ecclesiae gratiam publicauit, relapsum esse, comminiscitur.

§. VI.

Cuius leges a sequentibus imperatoribus confirmatae, non reuocatae, vti quidam falso arbitrantur.

Alii non minus iniuriosi in quosdam ipsius successores sunt, quando eos tamquam iniuriosos in ecclesiam repraesentant, dum viduis & pupillis legare quidquam ecclesiae interdixerint. BARONIVS temperare sibi non potest, quin de hac etiam re faciat querimoniam, licet sibi ipse contradicat. Nam vno loco [u] dicit: *Mirum dictu relaxata semel libertate fidelium in relinquendis vltima voluntate suis bonis catholicae professionis ecclesiis; adeo auctae sunt illarum diuitiae, vt posteriores imperatores, veriti ob eam caussam reipublicae detrimentum & paupertatem conati sint, iterum ab huiusmodi profusis largitionibus cohibere fideles.* Attamen quum de istis legibus speciatim dicere adgreditur, eas non [w] contra ecclesiam sed

(q) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. IV. It. Cod. Iustin. lib. I. tit. II. de sacrosanct. eccles. leg. I.

(r) Baron. an. CCCXXI n. XIIX. Quem hactenus tot tantaque adeo insignia pro christiana religione hoc anno atque superioribus temporibus statuisse vidimus, tum ex scriptis hisce ab eo legibus, tum ex aliis citatis auctoribus, in fine tamen huius ipsius anni (o dolendum facinus!) minus plane dignum atque adeo abhorrens a christiano imperatore rescriptum dedisse ad Maximum, praefectum vrbis, apparet, quo arulpices consulendos esse decernit, caetera.

(s) Gothofr. com. in cod. Theod. lib. XVI. tit. X. de paganis leg. I. p. 257. 258.

(t) Pagi critic. in Baron. an. CCCXXI. n. IV. V.

(u) Baron an. CCCXXI. n. XVII.

(w) Baron. an. CCCLXXI. n. CXXI. Qua quidem sanctione *nequaquam prohibentur ecclesia hereditates accipere vel legata*, vel quid huiusmodi, sed ecclesiasticae personae, siue clerici, siue monachi, qui continentium nomine honestabantur:

quosdam auaros monachos factas esse, fatetur, qui quum essent ingenio auaro & parasitico, nomine pietatis & religionis in divitum viduarum ac pupillarum fauorem sese insinuantes ab eis magna legata & nonnumquam vniuersas possessiones cum legitimorum heredum & propinquorum detrimento acceperint. Quæ adeo turpis & indecora istorum hominum consuetudo erat, vt *Valentinianus* ad eam reprimendam legem sanciret in hanc sententiam [x]: *Ecclesiastici aut ex ecclesiasticis, vel qui continentium se volunt nomine nuncupari, viduarum ac pupillarum domos non adeant: sed publicis exterminentur iudiciis, si post hac eos ad fines earum vel propinqui putauerint deferendos. Censemus etiam, vt memorati nihil de eius mulieris, cui se priuatim sub prætextu religionis adiunxerint, liberalitate quacumque, vel extremo iudicio, possint adipisci: & omne in tantum inefficax sit, quod alicui horum ab his fuerit derelictum, vt nec per subiectam personam valeant aliquid, vel donatione, vel testamento percipere.* Qua lege, vt bene obseruat GOTHOFREDVS [y], non prohibentur mulieres ipsis ecclesiis aliquid relinquere; quod tamen perperam viri docti nonnulli putarunt; sed illa tantum ad corrigendam indignam quorumdam ecclesiasticorum praxin spectat, de qua vetusti scriptores ecclesiastici vno ore conqueruntur. AMBROSIVS, HIERONYMVS & alii huius legis mentionem faciunt, non autem in ipsam legem, sed flagitia, quorum caussa data fuerat, inuehuntur. HIERONYMVS [z] *Pudet dicere,* inquit, *sacerdotes idolorum, mimi, & aurigæ & scorta, hereditates capiunt, solis clericis ac monachis hac lege prohibetur: & prohibetur non a persecutoribus sed a principibus christianis. Nec de LEGE conqueror, sed doleo cur MERVERIMVS hanc legem.* Et addit: *Prouida seueraque legis cautio: & tamen nec sic refrenatur auaritia. Per fideicommissa legibus illudimus: & quasi maiora sint imperatorum scita, quam Christi, leges timemus & euangelium contemnimus.* Quæ verba mentem HIERONYMI nobis hac de re ostendunt, quod non imperatores huiusmodi legem sanciendo ecclesiam iniuria adfecisse, sed eos duntaxat reprehendendos

vt plane intelligas, *hosce nebulones priuatim aucupantes hereditates, tamquam harpyas quasdam* inhiantes matronarum diuitiis, & impuris manibus cuncta foedantes *praescribere ab vrbe studuisse ipsos imperatores.*

(x) Cod. Theod lib. XVI. tit. II. de episc. leg XX.

(y) Gothofr. in locum.

(z) Hieron. epist. II. ad Nepotian.

esse,

esse, existimarit, quorum auaritia & abiectissimis adulationibus ad ferendam eam compulsi fuerint. Et quisquis AMBROSIVM [a] vel auctorem sub hoc nomine [b] delitescentem consulere valet, is ipsos idem illud de huius legis caussis narrare deprehendet. THEODOSIVS quidem paucis annis post speciatim diaconissis ecclesiæ, ex illustri familia oriundis, legem [c] publicauit, in qua præter alia hæc præcipiuntur: *Nihil de monilibus & supellectili, nihil de auro, argento, cæterisque claræ domus insignibus, sub religionis defensione consumat* (diaconissa) *sed vniuersa integra in liberos proximos vel in quoscumque alios arbitrii sui existimatione transcribat: ac si quando diem obierit, nullam ecclesiam, nullum clericum, nullum pauperem scribat heredes:* cætera. Verum vt hæc lex e peculiaribus status rationibus facta erat, ita ecclesiæ haud fuit detrimento. Duobus enim interiectis mensibus idem imperator contraria eam lege [d] reuocabat, qua istiusmodi diaconissis de bonis suis, quoad viuerent, in cuiuscumque ecclesiæ vel clerici gratiam decernendi impertiebat libertatem. Et *Marcianus* legem paullo latius extendebat, data diaconissis & reliquis Deo dicatis feminis ve-

(a) Ambros. epist. XXXI. ad Valentin. p. 145. edit. Basil. MDLXIX. (tom. V. opp. edit. Colon. MDCXVI. ep. XII. p. 98.) Nobis etiam priuatæ successionis emolumenta recentibus legibus denegantur & nemo conqueritur. Non enim putamus iniuriam, qui dispendium non dolemus. - - Scribuntur testamenta templorum ministris, nullus excipitur profanus, nullus vltimæ conditionis, nullus prodigus verecundiæ: soli ex omnibus clerico commune ius clauditur, a quo solo pro omnibus votum commune suscipitur, officium commune defertur: nulla legata vel grauium viduarum, nulla donatio. Et vbi in moribus culpa non deprehenditur, tamen officio multa præscribitur. Quod sacerdotibus fani legauerit christiana vidua, valet: quod ministris Dei, non valet? Quod ego non, vt querar, sed vt sciant, quid non querar, comprehendi. Malo enim nos pecunia minores esse, quam gratia. Sed referunt, ea quæ vel donata vel relicta sunt ecclesiæ, non esse temerata, cætera.

(b) Id. Homil. VII. (LXVI. tom. V. p. 46 edit. Colon. MDCXVI.)

(c) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XXVII.)

(d) Ibid. leg. XXVIII. Legem, quæ diaconissis vel viduis nuper est promulgata, ne quis videlicet clericus, neue sub ecclesiæ nomine mancipia, supellectilem, prædam (velut infirmi sexus dispoliator) inuaderet, & remotis adfinibus ac propinquis, ipse sub prætextu catholicæ disciplinæ se ageret viuentis heredem, eatenus animaduerterat esse reuocatam, vt de omnium chartis, si iam nota est, auferatur: neque quisquam, aut litigator ea sibi vtendum, aut iudex nouerit exsequendum.

nia [e] bona ſua teſtamento vel codicillo, vel eccleſiæ, vel martyrio, vel clerico, vel monacho, vel pauperibus quibuscumque vel ex parte vel ex integro addicendi. Quam legem etiam confirmauit ſuoque codici inſeruit [f] *Iuſtinianus.* Vt adeo legi *Conſtantini* ſuus ſemper pleniſſimus vigor conſtiterit, nec ſequentes principes de priuilegio, quod hoc intuitu eccleſiæ tribuerat, quidquam derogarint, quaſi veriti (vt BARONIVS arguit) ob iſtiusmodi liberalitatem in eccleſiam reipublicæ detrimentum atque paupertatem. Homines quidem his temporibus munera ac dona ſua in eccleſiam liberaliſſime conferebant, nondum tamen ita prodigi erant, vt ſtatutis *amortizationis* [*] ad cohibendum eos opus eſſet.

(e) Martian. nouel. V. ad calc. cod. Theod. Generali perpetuaque victura hac lege ſancimus, vt ſiue vidua, ſiue diaconiſſa ſeu virgo Deo dicata, vel ſanctimonialis mulier, ſiue quocumque alio nomine religioſi honoris vel dignitatis femina nuncupetur, teſtamento vel codicillo ſuo - - eccleſiæ vel martyrio, vel clerico, vel monacho, vel pauperibus aliquid, vel ex integro vel ex parte in quacumque re vel ſpecie credidit relinquendum, id modis omnibus ratum firmumque conſtet. cætera.

(f) Cod. Iuſtin. lib. I. tit. II. de ſacroſanct. eccleſ. leg. XIII. Generali lege ſancimus, cætera, vt ſub not. (e).

(*) In gratiam eorum, qui, quid ſignificet *amortizatio*, ignorant, lubet huc tranſcribere, quæ illuſtris *Boehmerus* noſter hac de re habet in *iure ſuo parochiali* ſect. V. c. I. §. XXIII. p. 262. edit. tertiæ. Acquiruntur, inquit, bona parochialia ſicuti cætera eccleſiaſtica, plurimis in locis per AMORTIZATIONEM; Quum enim eccleſia ſit tale corpus, quod non moriatur, adeoque bona quæ ſemel accepit, non reddat ſed perpetuo teneat, atque ita dicatur habere *manus mortuas*, merito prouidendum erat, ne bona immobilia, ſuperſtitione hominum ingraueſcente, nimium vſibus reip. eximerentur, & per exſuperantes diuitias eccleſiarum reſpublica detrimentum caperet. Hinc multis in locis cautum, ne immobilia in eccleſiam transferre liceret ſine conſenſu eius, qui reip. gubernacula tenet, ſed vt huius demum voluntate poteſtas eccleſiæ fiat acquirendi & retinendi bona immobilia per *manum mortuam* - - Atque hoc ipſum eſt, quod dicitur *amortizatio*, denotatque *translationem bonorum immobilium conſenſu principis in manum mortuam ſeu poſſeſſorem immortalem*, qualis eſt eccleſia. - - Deducta hæc vox videtur a gallica voce *amortir*, quod eſt *exſtinguere*. Nam bona in eccleſiam delata, quoad *emolumenta ciuilia* & *vſus publicos* videntur eſſe extincta & ciuiliter mortua, cum generaliter oneribus, fundorum poſſeſſionibus impoſitis, hæc immunia & exemta ſint - - adeoque hoc intuitu ex publicis cataſtris (*denen Steuerbüchern*) exſtincta videantur, quin etiam a ſæculari iurisdictione per principem exemta ſint, - - Ratio huius iuris ſat manifeſta eſt, quia & iuris naturæ principium vult, vt nemini adeoque nec reip.

§. VII.

§. VII.

Tertio: *Alia pars redituum ecclesiasticorum de pensionibus ex ærario imperatorum constituta.*

Præter liberalitatem ciuium imperatores his temporibus ex publicis imperii reditibus clero pensionem fieri necessarium ducebant; quæ alius quidam prospiciendi eis alimenta modus erat. *Constantinus* in clericos, quotiescumque eorum res requirere videbantur, tum priuatim erat munificus, tum etiam statam eis pensionem ex ærario publico decernebat. In epistola quadam sua ad *Cæcilianum*, ecclesiæ *Carthaginensis* episcopum, EVSEBIO memorata [*g*], certiorem facit *Cæcilianum*, ad *Vrsum*, supremum *Africæ* quæstorem, litteras se dedisse eique significasse, vt τριχιλίυς φόλλεις, *tria obolorum millia*, ipsi numeranda curet, quam pecuniam *Africæ*, *Numidiæ* & vtriusque *Mauritaniæ* clericis pro lubitu suo diuidere eum iubet. Quæ summa si præsenti eorum indigentiæ non sufficeret, quidquid necessarium ipsi videretur, ab *Heraclida*, prædiorum suorum procuratore, porro eum iubet petere. Non est, quod heic operosius disquiram, quantam pecu-

ius suum auferatur, quod tamen sæpe fit per translationem bonorum in ecclesiam, cætera.

(*g*) Euseb. lib. X. c. VI. Ἐπειδήπερ ἤρεσε κατὰ πάσας ἐπαρχίας, τάς τε Ἀφρικὰς καὶ τὰς Νυμιδίας, καὶ τὰς Μαυριτανίας, ῥητοῖς τισι τῶν ὑπηρετῶν τῆς ἐνθέσμε καὶ ἁγιωτάτης καθολικῆς θρησκείας, εἰς ἀναλώματα ἐπιχορηγηθῆναί τι, ἔδωκα γράμματα πρὸς Οὖρσον τὸν διασημότατον καθολικὸν τῆς Ἀφρικῆς, καὶ ἐδήλωσα αὐτῷ, ὅπως τριχιλίυς φόλλεις τῇ σῇ στεῤῥότητι ἀπαριθμῆσαι φροντίσῃ. Σὺ τοίνυν ἡνίκα τὴν προδηλουμένην ποσότητα τῶν χρημάτων ὑποδεχθῆναι ποιήσεις, ἅπασι τοῖς προειρημένοις κατὰ τὸ βρέβιον τὸ πρός σε παρὰ Ὁσίου ἀποσταλὲν, ταῦτα τὰ χρήματα διαδοθῆναι κέλευσον· εἰ δ᾽ ἄρα πρὸς τὸ συμπληρωθῆναί μου τὴν εἰς τοῦτο περὶ ἅπαντας αὐτοὺς προαίρεσιν, ἐνδεῖν τι καταμάθοις, παρὰ Ἡρακλείδα τοῦ ἐπιτρόπου τῶν ἡμετέρων κτημάτων, ἀναμφιλέκτως ὅπερ ἀναγκαῖον εἶναι καταμάθοις, αἰτῆσαι ὀφείλεις. Quandoquidem placuit nobis, vt per omnes prouincias Africæ, Numidiæ & vtriusque Mauritaniæ, certis quibusdam legitimæ & sanctissimæ religionis catholicæ ministris ad sumtus necessarios aliquid præberetur; litteras dedi ad Vrsum virum perfectissimum rationalem Africæ, eique significaui, *vt ter mille folles tuæ grauitati numerari curaret.* Tu itaque vbi prædictam quantitatem acceperis, operam dabis, vt cunctis supra memoratis iuxta breuiarium ab Hosio ad te directum ea pecunia diuidatur. Quod si forte ad meum erga vos omnes in hac parte studium explendum deesse aliquid intellexeris, incunctanter quidquid necessarium tibi videbitur, ab Heraclida procuratore prædiorum nostrorum petere debes.

niæ

niæ ſummam iſti *ter mille folles* (φόλλεις) confecerint (quamquam plus viginti librarum *anglicanarum* millia crediderim confeciſſe) quandoquidem *Conſtantinus* epiſcopum ſine vlla ſummæ ſignificatione petere iuſſit, quidquid ad neceſſarios clericorum ſumtus requiri ſibi videretur. Neque vero præſenti duntaxat eorum egeſtati ſuccurrit, ſed etiam certam eis partem, ad alimenta paranda ſufficientem ex publico ærario attribuit. THEODORETVS [b] enim & SOZOMENVS [i], legem eum promulgaſſe eaque prouinciarum rectoribus mandaſſe, dicunt, vt clericis, virginibus, & viduis eccleſiæ miniſterio conſecratis, annona (*ἐτήσια σιτηρέσια*) ex tributis ſingularum ciuitatum quotannis præberetur. Atque ita res durauit ad tempus vſque *Iuliani*, qui vniuerſam annonam ademit. *Iouianus* vero quodam modo eam inſtaurabat, tertiam priſtinæ annonæ partem eis tantum indulgendo, quia reditus publici ob diram famem valde erant imminuti; integram vero ſe rurſus daturum promittebat, quamprimum fame ſedata horrea publica melius repleta eſſent. Sed vero vel *Iouiani* obitus hoc conſilium anteuenit, vel clericorum res hoc ipſum non amplius efflagitarunt. Etſi enim SOZOMENVS dicere videtur, quod integra annona reſtituta ſit; THEODORETVS tamen, qui rem narrat accuratius, *τριτημόριον*, *tertiam* duntaxat *partem* fuiſſe eamque ſua adhuc ætate eccleſiis præberi conſueuiſſe,

(b) Theod. lib. I. c. XI. *Καὶ μέν τοι καὶ γράμματα πρὸς τοὺς τῶν ἐθνῶν προστατεύοντας δέδωκεν ἄρχοντας, καθ᾽ ἑκάστην πόλιν χορηγεῖσθαι παρεγγυῶν ταῖς ἀεὶ παρθένοις καὶ χήραις καὶ τοῖς ἀφιερωμένοις τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ,* ἐτήσια σιτηρέσια *φιλοτιμίᾳ μᾶλλον ἢ χρείᾳ ταῦτα μετρήσας.* Litteras quoque ad prouinciarum rectores dedit, quibus mandabat, vt per ſingulas ciuitates virginibus ac viduis, & iis qui diuino miniſterio erant conſecrati, *annona quotannis* præberetur: ex ſua potius liberalitate, quam ex vſu & neceſſitate modum annonarum definiens.

(i) Sozom. lib. V. c. V. *Κληρικοὺς μέν τοι, πᾶσαν ἀτέλειαν καὶ τιμὴν καὶ* τὰ σιτηρέσια ἀφείλετο Κωνσταντίνου· - - - *ἡνίκα γὰρ Κωνσταντῖνος τὰ τῶν ἐκκλησιῶν διέταττε πράγματα, ἐκ τῶν ἑκάστης πόλεως φόρων τὰ ἀρκοῦντα πρὸς παρασκευὴν ἐπιτηδείων ἀπένειμε τοῖς πανταχοῦ κλήροις καὶ νόμῳ τοῦτο ἐκράτυνεν, ὡς καὶ νῦν κρατεῖ, ἐξ οὗ τέθνηκεν Ἰουλιανὸς ἐπιμελῶς φυλαττόμενος.* Clericis quidem immunitatem omnem atque honorem & *annonas a Conſtantino præbitas* ademit (Iulianus) - - Nam cum Conſtantinus eccleſiarum ſtatum ordinaret, *ex tributis ſingularum ciuitatum, partem quæ ad alimenta paranda ſufficeret, clero cuiusque vrbis diſtribuit*, idque lege confirmauit: quæ quidem lex etiamnum manet, ex eo tempore quo Iulianus eſt mortuus, diligenter cuſtodita.

perhi-

perhibet. Hoc igitur sensu lex *Marciani* imperatoris, quam codici suo inseruit *Iustinianus* [k], accipienda est: *Salaria, quæ sacrosanctis ecclesiis in diuersis speciebus de publico hactenus ministrata sunt, iubemus nunc quoque inconcussa, & a nullo prorsus imminuta præstari.* Hæc non vniuersam annonam a *Constantino* primum indultam eis adiudicat, (vti quidem ex generalioribus legis verbis persuadere sibi quis posset) sed tertiam solum partem, quæ inde a *Ioviani* temporibus vsitata annona fuerat.

§. VIII.

Quarto: *Martyrum & confessorum sine heredibus mortuorum bona a* Constantino *ecclesiæ attributa.*

Alium modum, quo reditibus ecclesiæ nonnihil incrementi datum fuit, ex lege *Constantini*, cuius in vita eius meminit [l] EVSEBIVS, perspicimus. Narrat hic ibi, quod quemadmodum martyrum & confessorum, vel quicumque tempore persequutionis facultatum iacturam sustinuissent, bona omnia proximis cognatis tribui iusserit; ita, si quis eorum sine cognatis decessisset, cuiusque loci ecclesiam hereditatem eius cernere decreuerit.

§. IX.

Quinto: *Bona clericorum sine heredibus & facto testamento defunctorum in eumdem modum constituta.*

Theodosius iunior & *Valentinianus tertius* aliam istiusmodi legem, respectu temporalium, quæ clericis erant, bonorum tulerunt, ita habentem: *Si quis episcopus* [m] *aut presbyter, aut diaconus, aut diaconissa, aut subdiaconus vel cuiuslibet alterius loci clericus aut monachus, aut mulier, quæ solitariæ vitæ dedita est, nullo condito testamento decesserit, nec ei parentes vtriusque sexus, vel liberi, vel si qui agnationis cognationisue iure iunguntur, vel vxor exstiterit, bona quæ ad eum peruenerint,*

(k) Cod. Iustin. lib. I. tit. II. de sacrosanct. eccles. leg. XII.

(l) Euseb. Vit. Const. lib. II. c. XXXVI. Εἰ τῶν ἀγχιστέων μηδεὶς ὑπολέλειπτο μηδενὸς τῶν προειρημένων κατὰ λόγον ἂν γενόμενος κληρονόμος, μήτε τῶν μαρτύρων φημὶ, μήτε τῶν ὁμολογησάντων, μήτε τῶν μετοίκων τῶν τῇ τοιαύτῃ μεταστάντων προφάσει ἡ καθ' ἑκάστους ἀεὶ τόπους ἐκκλησία διαδέχεσθαι τὸν κλῆρον. Si nullus cognatus superfit, qui prout rationi consentaneum est, hereditatem capessat eorum, quos supra memoraui, martyrum scilicet & confessorum, aut illorum qui ob huiusmodi caussam ex patria migrarunt; cuiusque loci ecclesiam hereditatem adire decernimus.

(m) Cod. Theod. lib. V. tit. III. de bonis clericorum leg. I. Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episcop. leg. XX.

sacrosanctæ ecclesiæ, vel monasterio, cui fuerat destinatus, omnifariam sociencur; exceptis iis facultatibus, quas forte censibus adscripti, vel iuri patronatus subiecti, vel curiali conditioni obnoxii, clerici vel monachi cuiuscumque sexus relinquunt. Quæ verba indicant, clericis de bonis suis temporalibus ex suo ipsorum arbitrio decernere licuisse, & ad ecclesiam ea tantum deuolui consueuisse, si intestato mortui essent. Concilium autem *Agathense* [n], in *Gallia* sub *Alarico* rege *Gothorum* ann. DVI celebratum, paullo longius procedit, *Episcopus*, inquiens, *qui filios aut nepotes non habuerit, alium quam ecclesiam non relinquat heredem:* vt editio CARANZAE, & GRATIANVS aliique nonnulli canonem istum legunt. Et concilium *Hispalense* [o] similem canonem pro ecclesiis *Hispanicis* fecit; ad quem CARANZA [p] hanc habet obseruationem: *Hic canon erat reuocandus in concilio, vt heres defuncti episcopi esset ecclesia, non tamen papa. Secundo, alienum est a sententia horum patrum, licere episcopo instituere primogenituras, vel locupletare consanguineos.* Quæ animaduersio inter alia forte effecit, vt, licet archiepiscopus esset *Toletanus*, de religione sub inquisitionem *Hispanicam* vocaretur. Quo facto decem annis *Romæ* in carcere adseruatus fuit, nonnullis eius libris in *indice Romano* legi prohibitis, de quibus SPONDANVS [q] in *annalibus suis*

(n) Concil. Agath. c. XXIV. al. XXXIII. ap Gratian. cauſſ. XII. qu. II. c. XXXIV. (Labbeus tom. IV. p. 1388 ita habet: Episcopus, qui filios aut nepotes non habens, alium quam ecclesiam relinquit heredem, si quid de ecclesia, non in ecclesiæ caussa aut necessitate præsumsit, quod distraxit, aut donauit, irritum habeatur.)

(o) Concil. Hispal. I. c. I. (tom. V. p. 1589.) Comperimus in canone (consulentes vetera statuta) vt episcopus, qui res proprias, excepto filiis & nepotibus, alteri, & non ecclesiæ suæ dimiserit, quidquid de ecclesiæ rebus, aut donauit, aut vendidit, aut quoquo modo ab ecclesia transtulit, irritum haberetur.

(p) Caranz. in loc.

(q) Spondan. annal. eccles. an. MDLIX. n. XXIX. Bartholomæus Caranza Mirandensis, archiepiscopus Toletanus --- æque de religione postulatus, captusque ab inquisitoribus (tanta est illorum in Hispania auctoritas) multis annis e vinculis caussam dixit. Qui postea iussu Pii V. Romam deductus anno MDLXVII. in Hadriani mole custoditus fuit & interrogatus: quousque demum anno MDLXXVI a Gregorio XIII. suspectus tamen iudicatus, post voluntariam omnis prauitatis hæreticæ detestationem, ac legitimam catholicæ fidei confessionem, certis pœnis iniunctis, absolutus fuit, & ad Dominicanorum sui ordinis monasterium Mineruæ remissus, ibique paullo post pie, riteque sacris ecclesiæ sacramentis procuratus obiit, --- Scripsit Caranza summam omnium conciliorum & pon-

lectorem

lectorem, pluribus docet. Sed nos ad ecclesiam primitiuam revertimur.

§. X.

Sexto: *Paganorum templa eorumque reditus ecclesiæ interdum dati.*

Vbi aliam ad clericorum reditus accessionem ex gentilium templorum, nonnumquam etiam annonarum illis constitutarum, donatione factam obseruare licet. Quamuis enim harum plurimæ templis dirutis ad imperatoris transferrentur possessiones, vel valentibus apud imperatorem gratia sibique eas expetentibus donarentur; vt ex *Honorii* [r] & *Gratiani* aliisque nonnullis legibus in codice *Theodosiano* liquet; nonnullæ tamen ecclesiæ conferebantur. Nam *Honorius* [s] multiplicium constitutorum & decretorum suorum meminit, quibus ecclesiæ eiusmodi reditus adiudicauerit, quos in ecclesiarum patrimoniis sempiterna firmitate velit perdurare. Et alios quosdam imperatores templorum reditus ad eumdem vsum transtulisse, probabile est. Ipsa certe ædificia & statuæ argenteæ ac aureæ in illis repertæ in hunc modum adhibitæ fuerunt. SOZOMENVS [t] enim τὸ μίθριον, siue *templum solis Alexandriæ*, ecclesiæ *Alexandrinorum* a *Constantio* donatum esse dicit. Et e SOCRATE [u] discimus, quod tempore *Theo-*

tificum vsque ad Paulum III. nec non catechismum, qui in Romano indice prohibitus reperitur; & alia quædam.

(r) Cod. Th. lib. XVI. tit. X. de paganis leg. XIX. Templorum detrahantur annonæ & rem annonariam iubent expensis deuotissimorum militum profuturæ. --- Ædificia ipsa templorum, quæ in ciuitatibus vel oppidis, vel extra oppida sunt, ad vsum publicum vindicentur, aræ locis omnibus destruantur: omniaque templa possessionibus nostris, ad vsus adcommodos transferantur.

Ibid. leg. XX. Omnia loca, quæ sacris error veterum deputauit, secundum diui Gratiani constituta nostræ rei iubemus sociari. cætera.

(s) Ibid. leg. XX. Ea autem, quæ multiplicibus constitutis ad venerabilem ecclesiam voluimus pertinere, christiana sibi merito religio vindicabit.

(t) Sozom. lib. V. c. VII. Πρὸς τούτοις καὶ τοιόνδε τότε συνέβη περὶ τὸ καλούμενον παρ' αὐτοῖς μίθριον· τοῦτον γὰρ τὸν τόπον ἔρημον πάλαι γενόμενον, ἐδωρήσατο Κωνστάντιος τῇ ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ κ. τ. λ. Acciderat præterea quidpiam in loco, quam Alexandrini *Mithrium* vocant. Hunc enim locum, cum iam pridem desertus esset, *Alexandrinæ ecclesiæ Constantius donauerat*, cætera.

(u) Socrat. lib. V. c. XVI. τὰ ἀγάλματα τῶν Θεῶν μετεχωνεύοντο εἰς λεβήτια καὶ εἰς ἑτέρας χρείας τῆς ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας, τοῦ βασιλέως χαρισαμένου τοὺς θεοὺς εἰς διά-

dosii statuæ *Serapidos* aliaque deorum simulacra complura in ecclesiæ *Alexandrinæ* vsus conflata fuerint, quum imperator deos gentilium ad sustendandos pauperes donauisset.

§. XI.

Septimo: *Ita etiam hæreticorum conuenticula eorumque reditus.*

Simile decretum de reditibus ad hæreticorum conuenticula spectantibus an. CCCCXII. *Honorius* fecit, quo ecclesias vel conuenticula ipsa & omnia prædia [w], quæ in ecclesias hæreticorum praua largitas contulisset, fisco adiudicat & possessionem ecclesiae catholicæ propriam, sicut iam dudum statuerit, fieri iubet. Et harum legum virtute, reor, factum est, vt *Cyrillus* episcopus *Alexandrinus*, clausis omnibus *Nouatianorum* templis, sacra eorum vasa auferret, & episcopum *Theopemptum* omnibus suis facultatibus nudaret; quamquam SOCRATES [x] hanc historiam enarrans, rem paullo inuidiosius ob oculos proponit, quasi *Cyrillus* priuata auctoritate & potestate arbitraria vsus hæc omnia fecisset: id quod vix fidem apud vllum inueniet, qui has leges *Honorii* latas esse considerauerit ante, quam *Cyrillus* thronum episcopalem conscendit, quod ann. CCCCXII. nondum factum erat, vbi hæ leges potestate imperiali confirmabantur.

§. XII.

Octauo: *Bona clericorum ecclesiam relinquentium ecclesiæ adiudicata.*

Dum in hoc argumento versamur, non incommode porro

πανήμασι τῶν πτωχῶν. Statuæ in lebetes & in alios Alexandrinæ ecclesiæ vsus confl.tæ, cum imperator deos gentilium ad sustentandos pauperes ei donasset.

(w) Cod. Theod. lib. XVI. tit. V. de hæretic. leg. LII. Clerici ministrique eorum ac perniciosissimi sacerdotales ablati de Africano solo, quod ritu sacrilego polluerunt, in exilium viritim ad singulas quasque regiones sub idonea prosequutione mittantur; ecclesiis eorum vel conuenticulis, prædiisque, si qua in eorum ecclesiis hæreticorum largitas praua contulit, proprietati potestatique catholicæ (sicut iam dudum statuimus) vindicatis.

(x) Socrat. lib. VII. c. VII. Εὐθέως Κύριλλος τὰς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ναυατιανῶν ἐκκλησίας ἀποκλείσας, πάντα μὲν αὐτῶν τὰ ἱερὰ κειμήλια ἔλαβεν· τὸν δὲ ἐπίσκοπον αὐτῶν Θεόπεμπτον, πάντων ὧν εἶχεν ἀφείλετο. Statim Cyrillus, clausis Nouatianorum ecclesiis, quotquot erant Alexandriæ, primo quidem sacra eorum vasa atque ornamenta abstulit: deinde episcopum illorum Theopemptum omnibus suis facultatibus nudauit.

obser-

obſeruauerimus, quod ex *Iuſtiniani* legibus [y], ſi qui clerici, vel monachi, temporalibus inſtructi bonis, eccleſia vel monaſterio relicto ad vitam redirent priuatam, omnia ipſorum bona eccleſiæ vel monaſterio, ad quod ſpectarint, addici oportuerit. Atque hæ diuerſæ methodi & viæ ſunt, quas præter primitiarum & decimarum collationem, de qua poſtea pluribus, ad augendos emendandosque eccleſiæ reditus olim inierunt.

§. XIII.

Inhoneſtæ reditus eccleſiaſticos augendi viæ non approbatæ. Parentum non erat, filios ſuos exheredare, vt eccleſiæ heredem conſtituerent.

Obſeruandum autem eſt, quod quemadmodum omnes iſtæ methodi generatim in legitimis & conceſſis poſitæ fuere, ita nonnullæ aliæ generatim prohibitæ atque damnatæ fuerint. Speciatim *Auguſtini* tempore regulam in eccleſia *Africana* legimus obtinuiſſe, non accipiendas eſſe poſſeſſiones eccleſiæ in detrimentum & præiudicium communis iuris aliorum donatas. Si exempli cauſſa pater quiſpiam, liberis ſuis exheredatis, eccleſiam heredem nominaret, nullus epiſcopus eius donationem accipere volebat. POSSIDIVS [z] in vita *Auguſtini* narrat, aliquas eum hereditates hoc modo ſibi oblatas recuſaſſe, quoniam iuſtum & æquum eſſe viderit, vt a mortuorum vel filiis vel parentibus vel adfinibus magis poſſiderentur, quibus ab eis deficientes dimittere noluerint. Et hoc eum ita feciſſe, ex ipſiusmet verbis in ſer-

(y) Cod. Iuſtin. lib. I. tit. III. de epiſc. leg. LIII. Si illi monaſteria aut eccleſias relinquant, atque mundi fiant; omne ipſorum ius ad monaſterium aut eccleſiam pertinet.
Nouell. V. c. IV. Εἴ τις ἅπαξ ἑαυτὸν καθιερώσας τῷ μοναστηρίῳ καὶ τοῦ σχήματος τυχὼν, ἔπειτα ἀναχωρῆσαι τοῦ μοναστηρίου βουληθείη καὶ ἰδιώτην τυχὸν ἑλέσθαι βίον, αὐτὸς μὲν ἴστω ποίαν ὑπὲρ τούτου δώσει τῷ Θεῷ τὴν ἀπολογίαν, τὰ πράγματα μέντοι ὁπόσα ἂν ἔχοι ἡνίκα εἰς τὸ μοναστήριον εἰσῄει, ταῦτα τῆς δεσποτείας ἔσται τοῦ μοναστηρίου, καὶ οὐδ᾽ ὁτιοῦν παντελῶς ἐξάξει. Si quis forte ſemel dedicatus, ſchemateque poſitus, deinde a monaſterio diſcedere voluerit, & priuatam fortaſſis eligere vitam: ipſe quidem ſciat, quam pro hac debit Deo ſatisfactionem: *res* autem *quaſcumque habuerit, dum in monaſterium intrabat, eas dominii eſſe monaſterii, & nihil penitus eiiciat*, vid. etiam c. VI. it nouel. CXXIII. c. XLII.

(z) Poſſid. Vit. Aug. c. XXIV.

mone de *vita clericorum* [a] manifestum est, vbi, *Quando donaui filio*, inquit, *quod iratus pater moriens abstulit, bene feci.* Et post paullo: *Quicumque vult exheredato filio heredem facere ecclesiam, quærat alterum, qui suscipiat, non Augustinum; immo Deo propitio neminem inueniat.* Eodem loco memorabile iuxta ac laudabile magnanimitatis atque æquitatis exemplum, quod *Aurelius*, ecclesiæ *Carthaginensis* episcopus, simili in casu præbuerit, narrat. *Quidam*, inquit, *quum filios* [b] *non haberet, neque speraret, res suas omnes, retento sibi vsufructu, donauit ecclesiæ. Nati sunt illi filii, & reddidit episcopus nec opinanti, quæ ille donauerat.* Quibus addit AVGVSTINVS: *In potestate habebat episcopus non reddere; sed iure fori non iure poli.* Adeoque per religionem ad earum restitutionem ipsum se obligatum credidisse, significat. Hoc certe indicat, quanta sanctitate omnes istas deuitarint augendi reditus ecclesiæ methodos, quæ iniquæ, vel parum decentes ac honestæ vel turpes etiam haberi potuerint; sequuti hac in re regulam illam apostolicam: Τὸ ἐπιεικὲς ὑμῶν γνωσθήτω πᾶσιν ἀνθρώποις, *Aequitas vestra innotescat omnibus hominibus;* & quod lucri caussa nihil duri admiserint, nec vllam e rigore legis captarint vtilitatem, si ipsorum conscientia & caritas ipsis hoc interdixisset.

§. XIV.

Nihil pro sacramentorum ecclesiæ administratione vel consecratione ecclesiarum, vel mortuorum sepultura exigendum erat.

Vt deuitarentur offendicula & cuncta in omnium hominum conspectu honeste fierent, pro sacramentorum ecclesiæ administratione quidquam expeti, prohibebant. Concilium *Illiberritanum* innuere videtur, homines quosdam in baptismo suo nummos tamquam donum gratuitum pro ecclesiæ ministro in peluim coniicere consueuisse; sed hoc ipsum ibi canone quodam prohibitum fuit, *ne sacerdos* [c] *quod gratis acceperit, pretio distrahere videretur.* Vnde concludere possumus, quod si populo quidquam

(a) Aug. sermon XLIX. de diuersis tom. X. p. 520. edit. Par. an. MDCXXXVII. (ed. Basil. MDLXIX. serm. LII. p. 1398.)

(b) Id. ibid.

(c) Concil. Illiberit. c. XLVIII. (tom. I. conc. p. 975.) Emendari placuit, vt hi qui baptizantur, (vt fieri solebat) nummos in concham non mittant; ne sacerdos, quod gratis accepit, pretio distrahere videatur.

offerre

offerre haud licuerit, multo minus sacerdotibus pro administrato baptismi sacramento quidquam expetere vel exigere concessum fuerit. In aliis ecclesiis voluntaria dona ab illis, qui poterant & volebant, fieri permittebantur; sed omnes istiusmodi exactiones a pauperibus prohibitæ semper fuerunt, ne forte semetipsos vel liberos suos baptismo offerre dubitarent. Ita in ecclesia *Romana* tempore GELASII obtinuit, quemadmodum ex epistolis[*d*] ipsius perspicimus; nec non in ecclesia *graeca* GREGORII NAZIANZENI æuo, qui obiectioni pauperum [*e*] respondet, quam, quum ad baptismum omni festinatione properare monerentur, faciebant, *Vbi est munus*, inquientes, *quod propter baptismum offeram? Vbi splendida vestis, in qua explendescam? Vbi ea, quæ ad initiatores meos excipiendos requiruntur?* Dicit eis, non esse hæc necessaria, nec ab ipsis exspectatum vel exactum iri. *Te ipsum*, inquit, *offer*, *Christum indue*, *honesta & laudabili vita me ale*: *sic ego excipi lætor*, *sic etiam Deus*, *qui maxima quaeque beneficia nobis elargitur*. cætera. Hoc indicat, quod homines, quum eo tempore baptizarentur, voluntaria munera offerre, ministri autem ea, quasi iure sibi debita, expetere non consueuerint, veriti, ne cui hoc ipsum offendiculo exsisteret. Nonnullæ GRATIANI editiones [*f*] & VICECOMES [*g*] canonem aliquem tertii vel quarti concilii *Carthaginensis* in eamdem sententiam adlegant; quæ adlegatio si recte se habet, eamdem consuetudinem in *Africa* fuisse, demon-

(*d*) Gelas. epist. I. al. IX. ad episc. Lucaniæ c. V. (tom. IV. concil. p. 1189.) Baptizandis consignandisque fidelibus sacerdotes pretia nulla præfigant, nec illationibus quibuslibet impositis exagitare cupiant renascentes: quoniam quod gratis accepimus, gratis dare mandamur. Et ideo nihil a prædictis prorsus exigere moliantur, quo vel paupertate cogente deterriti, vel indignatione reuocati, redemtionis suæ caussas adire despiciant, certum habentes, quod quæ prohibita deprehensi fuerint admisisse, vel commissa non potius sua sponte correxerint, periculum subituri proprii sint honoris.

(*e*) Gregor. Nazianz. orat. XL. de baptism. tom. I. p. 655. *Αἰσχρὸν εἰπεῖν, ποῦ δέ μοι τὸ καρποφορούμενον ἐπὶ τῷ βαπτίσματι; ποῦ δὲ ἐμφάτειος ἐσθὴς ᾗ λαμπρυνθήσομαι; ποῦ δὲ τὰ πρὸς δεξίωσιν τῶν ἐμῶν βαπτιστῶν; - - σαυτὸν καρποφόρησον, Χριστὸν ἔνδυσαι, θρέψον με πολιτείᾳ, οὕτω, ἐγὼ χαίρω φιλοφρονούμενος, οὕτως καὶ ὁ Θεὸς ὁ τὰ μέγιστα χαριζόμενος.*

(*f*) Gratian. causs. I. qu. I. c. VIII. Placuit, vt vnusquisque episcopus per ecclesias suas hæc præcipiat, vt hi, qui infantes suos, cætera vid. (k) in textu.

(*g*) Vicecom. de ritib. bapt. lib. IV. c. II.

strat,

ſtrat. Sed vero ANTONIO AVGVSTINO [*b*] & *Romanis* [*i*] GRATIANI *correctoribus* obſeruantibus, in nullo concilio *Africano* iſtiusmodi canon reperitur; ſed concilii ſecundi *Bracarenſis* in *Hiſpania* canon eſt. Huius enim concilii patres obſeruantes peruerſum illum morem, qui inter clericos, (non obſtante priſtina concilii *Illiberritani* prohibitione) irrepſerat; vt a pauperibus, nihil quod offerrent, habentibus pignora exigerentur, iſti corruptelæ mederi adlaborabant, nouam legem in hanc ſententiam ſanciendo: [*k*] *Qui infantes ſuos ad baptiſmum offerunt, ſi quid voluntarie pro ſuo offerunt voto, ſuſcipiatur ab eis. Si vero per neceſſitatem paupertatis aliquid non habeant, quod offerant, nullum eis pignus tollatur a clericis. Nam multi pauperes hoc timentes filios a baptiſmo retrahunt.* Idem illud concilium *Bracarenſe* [*l*] ſtatuebat, vt ne quis epiſcopus quaſi ex debito munus aliquod a fundatore pro eccleſiæ conſecratione requireret, ſin autem ipſi fundator aliquid ex voto ſuo offerret, non reſpueret. Atque ita in eumdem modum pro confirmatione [*m*], & adminiſtratione euchariſtiæ [*n*] omnes epiſcopi & presbyteri a recipientibus quidquam exigere ſeuere prohibentur, quod gratia Dei non ſit venalis, nec pro pecuniis ſpiritus detur ſanctificatio. HIERONYMVS porro auctor eſt, ætate ſua rem minus honorificam fuiſſe viſam, ſi quid pro loco ſepulturæ mortuorum exactum eſſet. Eos enim, qui hoc factitabant, reprehen-

(*b*) Anton. Aug. de emendat. Gratiani lib. I. dial. XIV. (pag. 230. edit. Arnhem. MDCLXXVIII.) Fragmentum, *placuit vt unusquiſque* cæt. concilio *Bracarenſi* II. cap. VII. reſtituatur, oportet. licet Gratianus Carthaginenſis IV. eſſe dicat.

(*i*) Gratian. edit. Rom. an. MDLXXXII. (vid. etiam edit. Colon. Munat. MDCCXVII. 4to vbi ſequentia leguntur: Emendata eſt inſcriptio ex aliquot vetuſtis codicibus. Nam in vulgatis erat, ex Carthaginenſi quarto, in quo non habetur.)

(*k*) Conc. Bracar. II. c. VII. edit. Crab. al. III. Bracar. edit. Labb. (tom. V. p. 898.)

(*l*) Ibid. can. V. p 897. Placuit, vt quotiens ab aliquo fidelium ad conſecrandas eccleſias epiſcopi inuitantur, *non quaſi ex debito munus aliquod a fundatore requirat;* ſed ipſe fundator ſi quidem aliquid ex voto ſuo obtulerit, non reſpuatur.

(*m*) Gelaſ. ep. I. al IX. ad epiſc. Lucaniæ c. X. (tom. IV. conc. p. 1189.) Baptizandis conſignandisque fidelibus ſacerdotes pretia nulla præfigant.

(*n*) Conc. Trullan. c. XXIII. (tom. VI. concil. p. 1154.) *Περὶ τοῦ μηδένα εἴτε ἐπίσκοπον, εἴτε πρεσβύτερον, ἢ διάκονον τῆς ἀχράντου μεταδιδόντα κοινωνίας παρὰ τοῦ μετέχοντος εἰσπράττειν τῆς τοιαύτης μεταλήψεως χάριν ὀβολοὺς ἢ εἶδος τὸ οἱονοῦν· οὐδὲ γὰρ πεπραμένη ἡ χάρις, οὐδὲ χρήμασι τὸν ἁγιασμὸν τοῦ πνεύματος μεταδίδομεν.* 'Vt nullus ſiue epiſcopus, ſiue presbyter, ſiue diaconus, immaculatam præbens com-

dit

dit, tamquam merito inferiores [o] quam *Hephronem Chittaum*, quippe qui ab *Abrahamo* coactus argentum pro sepulcro, quod ille ab ipso expetierat, acceperit. Tum vero fuisse dicit, qui sepulcra venditarint & non coacti sint accipere pretium, sed a nolentibus etiam extorserint. Ex quibus intelligere est, hisce temporibus pro vsu publici vel priuati cœmeterii quidquam exigere, vix licitum fuisse. Neque vlla pars redituum ecclesiasticorum ea ætate erat, quia mos sepeliendi in templis nondum vniuerse inualuerat, sed posterioribus demum sæculis introductus fuit; qua de re pluribus, vbi de funeralibus ritibus ecclesiæ dicendum erit.

§. XV.

Oblationes populi olim in præcipuis ecclesiæ reditibus positæ.

Si quis scire velit, quænam redituum ecclesiasticorum pars maxime vtilis & fructuosa ecclesiæ olim fuerit, ex CHRYSOSTOMO & AVGVSTINO id intelligere poterit, qui populi oblationes etiam atque etiam commendant, & dicere videntur, quod ecclesiæ numquam melius prospectum fuerit, quam vbi sustentationem suam præcipue ex illis habuerit. Nam zelus hominum ad liberalitatem in quotidianis suis oblationibus exercendam promtos eos reddebat. Possessionibus autem & prædiis ecclesiæ constitutis hic zelus nimium quantum deferuescebat; atque ita ecclesiæ, quum ea opulenta fieri crederetur, peius consulebatur. Quam rem CHRYSOSTOMVS sua ætate deplorabat, vbi antiqui reditus ex oblationibus prouenientes, non mediocriter conciderant, & ecclesia

munionem ab eo qui communicat, eius participationis gratia obulos, vel quamvis aliam speciem exigat. Non est enim venalis gratia, nec pro pecuniis spiritus sanctificationem impartimur.

(o) Hieron. quæst. hebr. in Genes. XXIII. tom. III. p. 214. edit. Basil. MDLXV. (p. 140. edit Francof. MDCLXXXIV.) In Hebræo primum nomen eius scribitur Ephron, secundum Ephran. Postquam enim pretio victus est, vt sepulcrum venderet argento, licet cogente Abraham, vau littera, quæ apud illos pro o legitur, ablata de eius nomine est, & pro Ephron appellatus est Ephran, significante scriptura, non eum fuisse consummatæ perfectæque virtutis, qui potuerit memorias vendere mortuorum. Sciant igitur, qui sepulcra venditant, & non coguntur vt accipiant pretium, sed a volentibus quoque extorquent, immutare nomen suum, & perire quid de merito eorum, cum etiam ille reprehendatur occulte, qui inuitus acceperit.

cum omnibus prædiis ſuis peiore loco erat, quam fuerat antea. Iam enim ſacerdotes in ſæcularium rerum curas implicari & agriculturæ, locationibus domorum, emtioni & venditioni operam dare neceſſum habebant, quod timor eos inuaſerat, ne viduarum, orphanorum & virginum eccleſiæ multitudo fame deperiret. Exhortabatur igitur populum, vt ad antiquam liberalitatem oblationum reuerterentur; hanc enim rem ſacerdotes omnibus ſimul curis leuaturam, omniaque leuiſſima etiam probra ac conuicia ablaturam, ad quæ in clericos coniicienda nonnulli tam promti eſſent, quod curis & officiis ſæcularibus nimium ſe traderent; quum tamen non animo libenti ſed neceſſitate cogente id facerent. *Gratia Dei*, inquit, *centum millia hominum huc* (Antiochiam) *conuenire opinor, quorum* (p) *ſinguli ſi vnum panem quotidie pauperi cuipiam offerrent, omnes certe pauperes abundarent: ſi vnum vnusquisque obulum tantummodo, nemo penitus indigeret: nec tot probra & conuicia ſuſtineremus, quod nimium ad poſſeſſiones ſimus intenti.* Ex hoc CHRYSOSTOMI ſermone euidenter apparet, quod populi in ciuitate copioſa oblationes, ſi eas priſtino zelo acti facerent, alendis clericis melius aliquod ſubſidium, quam prædia & poſſeſſiones eccleſiæ, præbituras crediderit. Et AVGVSTINVS eamdem ſententiam de hac materia fouiſſe videtur. Qua de re POSSIDONIVS [q] in vita ipſius nos facit certiores, *Dum forte*, inquiens, *(vt adſolet) de poſſeſſionibus ipſis inuidia clericis fieret, adloquebatur plebem Dei, malle ſe ex collationibus plebis Dei viuere, quam illarum poſſeſſionum curam vel gubernationem pati: & paratum ſe illis cedere, vt eo modo omnes Dei ſerui & miniſtri viuerent, quo in veteri teſtamento leguntur altari deſeruientes de eodem comparticipari.* Quamuis autem hoc laicis propoſuiſſet, numquam tamen id eos ſuſcipere voluiſſe, auctor idem teſtatur. Quod ipſum etiam populum exiſtimaſſe probat, ſi clericorum ſuſtentatio ad veteris teſtamenti formam redigeretur, hanc eos alendi rationem moleſtiorem ſibi quam alteram futuram; ſiquidem veteris teſtamenti oblationes decimas ac primi-

(p) Chryſoſtom. Hom. LXXXVI. in Matth. *Τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι εἰς δέκα μυριάδων ἀριθμὸν οἶμαι τοὺς ἐνταῦθα συναγομένους τελεῖν, καὶ εἰ ἀφ᾽ ἑνὸς ἄρτου μετεδίδου τινὶ τῶν πενήτων ἕκαστος, ἅπαντες ἂν ἐν εὐπορίᾳ· εἰ ἐξ ἑνὸς μόνου ὀβολοῦ, οὐδεὶς ἂν ἦν πένης, οὐκ ἂν τοσαῦτα ὑπομένομεν ὀνείδη καὶ σκώμματα ἀπὸ τῆς περὶ τὰ κτήματα προνοίας.*

(q) Poſſid. vit. Aug. c. XXIII.

tias

tias fructuum complectebantur, quarum in conditionem ac originem, quantum ad ecclesiam christianam attinet, nunc paullo curatius inquirere adgredimur.

LIBRI QVINTI
CAPVT QVINTVM
DE DECIMIS ET PRIMITIIS FRVCTVVM SPECIATIM.

§. I.

Decimæ antiquitus iure diuino deberi creditæ.

DE decimis, quatenus ad antiquam ecclesiam spectant, consultum fuerit triplicem instituere disquisitionem. Primum quidem, an a priscis patribus iure diuino deberi creditæ sint? Deinde, si hoc factum, cur non omni tempore accurate exactæ fuerint? Denique, qua ætate primum in ecclesiam generatim introductæ sint. De prima quæstione omnium virorum doctorum sententiæ generatim & vniuerse conueniunt, quod veteres christiani decimas iure diuino deberi existimauerint. BELLARMINVS [a] quidem, RIVETVS [b] & SELDENVS [c] aliam eis rationem adsignant: Sed ANDREWS [d] eruditus episcopus nostras, & CARLETONIVS [e] episcopus, qui ante SELDENVM scripserunt, & MONTACVTIVS [f] episcopus ac TILLESLEVS [g], qui scripserunt respondentes ipsi (vt alios multos, qui scripserunt postea, non memorem) euidenter demonstrarunt, quod veteres legem de decimis non mere cærimonialem sed moralem & sempiternæ obligationis esse crediderint. Suffecerit, duos tresue ex antiquis illis scriptoribus, quos isti adlegant, lectori hoc loco exhibere. ORIGENES in homilia quadam in *Numeros* [b] ita mentem suam hac de re

(a) Bellarm. de clericis lib. I, c. XXV. §. Quod non sit morale. (p. 127. b. edit. Colon. MDCXV.)

(b) Riuet. exercit. LXXX. in Gen. XIV. p. 386. edit. Amstelod. MDCLI. (p. 310. tot. seq. edit Roterdam. MDCLI.)

(c) *Selden. hist. of tithes c. 4.*

(d) *Andrews* de decimis, inter opuscula.

(e) *Carleton diuine right of tithes c. 4.*

(f) Montague diatribæ &c.

(g) *Tillesly answ. to Selden.*

(b) Origen. hom. XI. in Num. XVIII. (tom. I. p. 210. edit. Basil. MDLXXI.)

 prodit:

prodit: *Quomodo ergo abundat iustitia nostra plusquam scribarum & pharisaeorum, si illi de fructibus terrae suae gustare non audent, priusquam primitias suas sacerdotibus offerant & Leuitis decimae separentur. Et ego nihil horum faciens, fructibus terrae ita abutor, vt sacerdos nesciat, Leuites ignoret, diuinum altare non sentiat?* HIERONYMVS [i] loquitur in hanc sententiam: *Quod de decimis primitiisque diximus, quae olim dabantur a populo sacerdotibus ac Leuitis, in ecclesiae quoque populis intelligite, quibus praeceptum est non solum decimas dare & primitias, sed & vendere omnia quae habent & dare pauperibus, & sequi dominum saluatorem. Quod si facere nolumus, saltem iudaeorum imitemur exordia, vt pauperibus partem demus ex toto & sacerdotibus ac Leuitis honorem debitum deferamus. — Quod qui non fecerit, Deum fraudare & supplantare conuincitur & maledicitur ei in penuria rerum omnium.* AVGVSTINVS manifesto eidem fauet sententiae, quando populum exhortans [k] ait: *Praecidite ergo aliquid, & deputate aliquid fixum, vel ex annuis fructibus, vel ex quotidianis quaestibus vestris. — Exime aliquam partem redituum tuorum. Decimas vis? decimas exime, quamquam parum sit. Dictum est enim, qui pharisaei decimas dabant, ieiuno bis in sabbatho, decimas do omnium quae possideo. Et quid ait dominus? Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum & pharisaeorum, non intrabitis in regnum caelorum. Et ille, super quem debet abundare iustitia tua, decimas dat: tu autem nec millesimam das. Quomodo superabis eum, cui non aequaris?* Ex his paucis, quae in medium attulimus, in procliui est iudicare, quam sententiam fouerint veteres de decimis, tamquam iure diuino, sub euangelio aeque ac sub lege, debitis; & quod praeceptio de illis non mere caerimonialis vel politica fuerit, solis *iudaeis* data.

§. II.
Cur apostolico & proxime insequuto aeuo haud exactae fuerint.

Dixeris autem, cur igitur initio ab apostolis, vel a patribus proxime insequutis, non exactae sunt? Res enim generatim in confesso est, non praebuisse initio decimas ministris alimenta sub euangelio. Ad hanc quaestionem diuerso modo & quantum

(i) Hieron. com. in Malach. c. III.

(k) Aug. com. in Psalm. CXLVI. tom. VIII. p. 698. edit. Paris. MDCXXXVII. (p. 1703. edit. Basil. MDLXIX.)

ſatis eſt, reſpondit CARLETONIVS [*l*] epiſcopus, quod ex ipſiusmet verbis capere lector poteſt. *Primo*, decimas ſacerdotibus ac Leuitis, Chriſti & apoſtolorum ipſius tempore, datas fuiſſe, dicit. Iam vero ſynagogam prius ſepeliri debuiſſe, quam harum rerum vſus in eccleſiam decenter inuehi potuerit. *Secundo*, ſub exordium noui teſtamenti & poſt paullo extraordinariam ſuſtentandi rationem ex omnium rerum communione exſtitiſſe, decimarum defectum ſupplente: ſed hanc communionem extraordinariam fuiſſe nec perpetuo duraturam. *Tertio*, decimarum ſolutionem, vt tunc fuerit conditio eccleſiæ, incommodum adeo fuiſſe atque operoſum negotium, vt non bene fieri potuerit. Quapropter ſicut circumciſio ad tempus omiſſa fuerit, *Iſraële* per deſertum iter faciente, non quod populus tunc quoque iure eam adhibere haud debuiſſet, ſed quia pro iſta conditione ac tempore eccleſiæ adeo incommoda fuerit, vt ſine magna moleſtia adhiberi non potuiſſet: ita decimarum vſum Chriſti ipſiusque apoſtolorum tempore prætermiſſum eſſe; non quia non debuerit, ſed quia ſine magno negotio non potuerit fieri. Et quemadmodum circumciſio reſumta fuerit, ſimulac eccleſiæ ratio id tuliſſet, ita decimas inſtauratas fuiſſe, ſimulac eccleſiæ ratio id permiſerit. Decimas enim commode dari haud poſſe, niſi vbi integra quædam reſpublica vel regnum chriſtianam amplectatur religionem, & vbi magiſtratus eccleſiæ faueant, quod apoſtolorum tempore factum non ſit. Tribus hiſce rationibus quidam viri docti alii [*m*] quartam aliquam itidem dignam notatu addiderunt, decimas fructuum chriſtianis ſacerdotibus non adeo mature datas, quia ruris incolæ vltimo loco ad Chriſtum conuerſi fuerint; vnde quoque nomen *paganorum* gentilibus adhæſerit, quod maximæ eorum reliquiæ in villis & agris viuerent.

§. III.

Quo tempore primum in eccleſia generatim conſtitutæ ſint.

Quod ad vltimam quæſtionem attinet, quo tempore de-

(*l*) *Cartelon. div. right of tithes* c. 4. p. 31.

(*m*) Fell. not. in Cypr. ep. LXVI. al. I. (p. 170. edit. Amſtelod. MDCC.) *Serius* quidem decimas ex fructibus accipiebant ſacerdotes chriſtiani, quia ruris incolæ, quique agriculturam exercebant, non niſi ſero ad fidem erant conuerſi; vnde *paganorum* nomen ethnicis adhæſit.

cimæ primum generatim in ecclesia cœperint constitui? communis est sententia, quod sæculo quarto id factum sit, quando magistratus ecclesiæ fauere inceperunt, & mortales ab ethnicismo generatim fuerunt conuersi. Sunt, qui *Constantinum* [n] eas ecclesiæ solui lege quadam iussisse, putant. Ita ALSTEDIVS, qui HERMANNVM GIGANTEM pro eadem sententia adlegat. Sed nulla *Constantini* lex nunc quidem reperitur, quæ istius rei faciat mentionem. Proxime ad hanc rem accedere videtur lex illa de annua frumenti portione, clericis per singulas ciuitates ex publicis thesauris suppeditanda, de qua proxime antecedenti capite diximus. At hoc ipsum nihil minus quam decimæ ex annuo prouentu erat; tributum enim ipsum nihil amplius videtur fuisse. Nam in quibusdam *codicis Theodosiani* [o] legibus tributum imperatoris decimarum nomine appellatur; & cogentes illud publicani ob hanc caussam TVLLIO [p] *decumani* dicuntur; & apud HESYCHIVM vocabulum *δεκατεύειν*, *decimare*, explicatur per *τελωνεῖν* & *δεκάτην εἰσπράττεσθαι* *tributum pendere*, & *decimas exactoribus tributi soluere*. Si igitur credere non possumus, quod *Constantinus* totum imperii tributum ecclesiæ constituerit (quod eum non fecisse, manifesto constat) nec legem istam eo sensu possumus accipere, quasi decimas clericis adiudicet. Sed tamen gradus aliquis ad hanc rem fuerit. Nam ante finem sæculi quarti, vt ipse SELDENVS [q] non tantum fatetur, sed etiam ex CASSIA-

(n) Alsted. supplem. Chamier. de membris eccles. c X. n. III Accedit, quod consuetudo illa, vt decimæ ad N. T. ecclesias peruenerint, a christianis imperatoribus primo haud dubie est profecta. Nam *Hermannus Gigas auctor est, Constantinum M. præcepisse, vt de rebus omnibus decimæ ecclesiis omnibus soluerentur.*

(o) Cod. Theod. lib. X. tit. XIX. de metallis leg. X. Cuncti, qui, per priuatorum loca, saxorum venam laboriosis effossionibus persequuntur, *decimas* fisco, *decimas* etiam domino repræsentent. Leg. XI. Hi, quibus ad exercenda metalla priuata diues marmorum vena consentit, excidendi exsecandique iuxta legem dudum latam habeant facultatem, ita vt *decima pars* fisci nostri vtilitatibus, *decima* ei, cuius locus est, deputetur.

(p) Cicer. orat. III. in Verr. n. XXI. Apronius *decumanus* non decumam debitam, non frumentum remotum atque celatum; sed tritici septem millia medimnum ex Nymphonis arationibus, edicti pœna, non redemtionis aliquo iure tollit. Ibid. n. XXII. Hac ille vi & hoc metu adductus, tantum *decumanis*, quantum iste imperauit, exsoluit.

(q) *Selden. hist. of tith. c. 5. p. 47. &c.*

NO

NO, EVGIPPIO aliisque probat, decimæ ecclesiæ datæ sunt. AVGVSTINVS hoc æuo vixit, & ante tempora sua decimas pensitatas esse, dicit, & quidem melius, quam sua ipsius ætate; valde enim conqueritur, quod non exsoluantur. *Maiores nostri*, inquit [r], *ideo copiis omnibus abundabant, quia Deo decimas dabant, & Cæsari censum reddebant. Modo autem quia decessit deuotio Dei, accessit indictio fisci. Nolumus partiri cum Deo decimas, modo autem totum tollitur. Hoc tollit fiscus, quod non accipit Christus.* CHRYSOSTOMVS [s] & auctor *operis imperfecti* [t] in *Matthæum*, qui nomen istius præ se fert, de aliarum ecclesiarum consuetudine circa idem tempus testantur. Facile etiam foret, multorum aliorum patrum & conciliorum proxime insequutæ ætatis subnectere catalogum, de decimis [u] tunc in ecclesia vere vsitatis loquentium: Quoniam vero illi, qui contra diuinum earum ius maxime militant, hoc ipsum, tamquam rem facti, non negant, pluribus hanc ma-

(r) Aug. hom. XLVIII. tom. X. p. 101. edit. Par. MDCXXXVII. (p. 547. edit. Basil. MDLXIX.)

(s) Chrysostom. hom. IV. in Ephes. p. 1058. (tom. V. p. 896. ed. Francof. MDCXCVII.) *Τί οὐκ ἐποίουν ἐκεῖνοι; δεκάτας, καὶ πάλιν δεκάτας ἑτέρας παρεῖχον· ὀρφανοῖς, χήραις, προσηλύτοις ἐπήρκουν· ἀλλ' ἐμοί τις θαυμάζων τινὰ ἔλεγε· δεκάτας δίδωσιν ὁ δεῖνα. πόσης αἰσχύνης τοῦτο γέμει, εἰ ὃ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων οὐκ ἦν θαυμαστὸν, τοῦτο ἐπὶ τῶν χριστιανῶν θαυμαστὸν γέγονεν·* εἰ τότε κίνδυνος ἦν, τὸ δεκάτας ἀπολιπεῖν, ἐννόησον ὅσον ἐστὶ νῦν. Quid illi (Iudæi) non faciebant? Decimas & rursus decimas præbebant orphanis, viduis, proselytis; sed mihi quidam de quopiam dicebat mirabundus, hic aut ille dat decimas. Quanto est hoc plenum probro & dedecore, si quod apud Iudæos non habebatur in admiratione, hoc apud christianos factum est admirabile? *Si tunc erat periculum, decimas non relinquere, cogita quantum nunc sit.*

(t) Opus imperf. in Matth. hom. XLIV. Sacerdotes auaritia pleni, si quis de populo decimas non obtulisset, ita eum corripiebant, quasi magnum crimen fecisset, qui decimam alicuius rei vel saltem minimæ non obtulisset: si quis autem de populo in Deum peccabat, aut lædebat aliquem, aut aliquid tale faciebat, nemo curabat corripere eum - - Sic enim & modo fit - - *Si populus decimas non obtulerit, murmurant omnes:* & si peccantem populum viderint, nemo murmurat contra eum.

(u) Concil. Aurel. I. an. DXI. can. XVII. (NB. nihil in hoc vel vllo alio, istius concilii canone de decimis inuenitur, adeoque falsa est adlegatio.)
Concil. Matiscon. II. an. DLXXXVIII. c. V. (tom. V. p. 981.) Leges diuinæ, consulentes sacerdotibus ac ministris ecclesiarum, pro hereditatis portione omni populo *præceperunt decimas fructuum* suorum locis sacris præstare, vt nullo labore impediti, horis legitimis spiritualibus possint vacare ministeriis.

teriam

teriam persequi necesse haud fuerit; quippe quam per plura sæcula historice deductam apud SELDENVM [w], qui vult, videre potest.

§. IV.

Origo primitiarum fructuum & offerendi eas ratio.

Superest adhuc vna redituum ecclesiasticorum pars, cuius in originem inquirendum est, quæ sunt primitiæ fructuum, quarum crebra in antiquis scriptoribus fit mentio. Non enim solum *canones* sic dicti *apostolici* [x] & *constitutiones* [y] de illis, tamquam parte alimentorum cleri, loquuntur; sed scriptores etiam vetustiores atque probatiores, vt ORIGENES & IRENAEVS, earum tamquam oblationum Deo factarum meminerunt. *Celsus*, inquit ORIGENES [z], *primitias vult nos dicare dæmoniis: at nos malumus hunc honorem habere illi, qui dixit: Germinet terra herbam virentem, afferentem semen iuxta genus suum & similitudinem suam, & lignum fructiferum faciens fructum, cuius semen in ipso secundum genus suum in terra. Cui autem primitias offerimus, ad eumdem etiam vota precesque nostras dirigimus, habentes pontificem magnum, qui cælos penetrauit, Iesum ipsius Dei filium.* Similiter IRENAEVS [a] dicit, Christum suis discipulis dedisse consilium primitias Deo offerre ex suis creatu-

(w) *Selden. hist. of tithes* c. 5. &c.

(x) Can. apostol. c. IV. Ἡ ἄλλη πᾶσα ὀπώρα εἰς οἶκον ἀποστελλέσθω ἀπαρχὴ τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις. Omnis alius fructus domum mittatur, *primitiæ* episcopo & presbyteris.

(y) Constitut. lib. VIII. c. XL. Εὐχαριστοῦμέν σοι κύριε παντοκράτορ, δημιουργὲ τῶν ὅλων καὶ προνοητὰ διὰ τοῦ μονογενοῦς σου παιδὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἐπὶ ταῖς προσενεχθείσαις σοι ἀπαρχαῖς, οὐχ ὅσον ὀφείλομεν ἀλλ' ὅσον δυνάμεθα. Gratias agimus tibi, domine omnipotens, omnium effecto & gubernato, per vnigenitum filium tuum Christum dominum nostrum, *pro oblatis tibi primitiis*; non quantas debemus, sed quantas possumus.

(z) Origen. contr. Celsum lib. VIII (p. 400 edit. Cantabrig MDCLXXVII.) Κέλσος μὲν δαιμονίοις ἀνατιθέναι βούλεται· ἡμεῖς δὲ τῷ εἰπόντι, βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, σπεῖρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα, καὶ ξύλον κάρπιμον ποιοῦν καρπὸν, οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ κατὰ γένος ἐπὶ τῆς γῆς· ᾧ δὲ τὰς ἀπαρχὰς ἀποδίδομεν, τούτῳ καὶ τὰς εὐχὰς ἀναπέμπομεν, ἔχοντες ἀρχιερέα μέγαν, διεληλυθότα τοὺς οὐρανοὺς, Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ.

(a) Iren. lib. IV. c. XXXII. Sed & *suis discipulis dans consilium, primitias Deo offerre ex suis creaturis*, non quasi indigenti, sed vt ipsi nec infructuosi, nec ingrati sint. Ibid. c. XXXIV. Offerre igitur oportet Deo primitias ejus creaturæ.

ris,

ris, & hanc eſſe perpetuam oblationem eccleſiæ cum gratiarum actione pro perceptione reliquarum rerum omnium coniunctam. Vnde concludimus, vel ſingularem eos habuiſſe gratias agendi formulam, qualis hæc eſt, in *græcis* pariter & *latinis* ritualibus; vel has primitias fructuum vna cum aliis collationibus tempore euchariſtiæ fuiſſe oblatas. Sed quoquo modo res ſe habeat, id certe euidens & manifeſtum eſt, quod ſicut primario ad agnoſcendum creatorem collinearint, ita ſecundario ſeruorum ipſius vſui deſtinatæ fuerint. Quapropter hæreticos *Euſtathianos* a ſynodo *Gangrenſi* ann. CCCXXIV. reprehenſos legimus, quod primitias fructuum eccleſiæ olim datas ſibi vindicaſſent & ſanctis partis ſuæ [*b*] diuiſiſſent; cui praxi vt occurreretur, duo ſanciebantur ab iſto concilio canones [*c*], ſub pœna anathematis prohibentes, ne quis iſtiusmodi fructus eccleſiæ oblatos acciperet daretue extra eccleſiam præter epiſcopi ſententiam. Aliæ nonnullæ regulæ de primitiis fructuum etiam a concilio quodam *Carthaginenſi* [*d*] datæ & codici canonum eccleſiæ *Africanæ* inſertæ ſunt, quæ nihil amplius in primitiis offerri iubent, quam de vuis & frumentis; quam conſuetudinem etiam eccleſiæ *Africanæ* fuiſſe, inde intelligitur. NAZIANZENVS ſimiliter primitiarum areæ & torcularis Deo [*e*] conſecrandarum memi-

(*b*) Conc. Gangr. in præfat. (tom. II. conc. p. 413.) *καρποφορίας τε τὰς ἐκκλησιαστικὰς τὰς ἀνέκαθεν διδομένας τῇ ἐκκλησίᾳ, ἑαυτοῖς καὶ σὺν αὐτοῖς ὡς ἁγίοις, τὰς διαδόσεις ποιούμενοι.* Primitias fructuum & oblationes eorum, quas veterum inſtitutio eccleſiis tribuit, ſibimet vindicaſſe, id eſt, propriæ ratiocinatione doctrinæ, tamquam ſanctis, ſibi eas offerri debere, apud ſe & inter ſe diſpenſandas.

(*c*) Ibid. c. VII. *Εἴ τις καρποφορίας ἐκκλησιαστικὰς ἐθέλοι λαμβάνειν, ἢ διδόναι ἔξω τῆς ἐκκλησίας, παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, ἢ τοῦ ἐγκεχειρισμένου τὰ τοιαῦτα, καὶ μὴ μετὰ γνώμης αὐτοῦ ἐθέλοι πράττειν, ἀνάθεμα ἔστω.* Si quis vult fructus eccleſiæ oblatos accipere, vel dare extra eccleſiam, præter epiſcopi ſententiam, vel eius cui cura eorum tradita eſt, & non cum eius ſententia ea velit agere, ſit anathema. Can. VIII. *Εἴ τις διδοῖ ἢ λαμβάνοι καρποφορίαν παρεκτὸς τοῦ ἐπισκόπου, ἢ τοῦ ἐπιτεταγμένου εἰς οἰκονομίαν εὐποιΐας, καὶ ὁ διδοὺς καὶ ὁ λαμβάνων, ἀνάθεμα ἔστω.* Si quis dat, vel accipit fructus oblatos præter epiſcopum, vel eum qui eſt conſtitutus ad beneficentiæ diſpenſationem; & qui dat, & qui accipit, ſit anathema.

(*d*) Cod. can. Afric. c. XXXVII. al. XL. (tom. II. concil. p. 1068. fin.) *Μηδὲν δὲ πλέον ἐν ταῖς ἀπαρχαῖς προσφερέσθω, ἢ ἀπὸ σταφυλῶν καὶ σίτου.*
Concil. African c. IV. (ibid. p. 1643.) Nec amplius in primitiis offeratur, quam de vuis & frumentis.

(*e*) Gregor. Nazianz. ep. LXXX. Ἀπαρχὰς ἅλωνός τε καὶ ληνοῦ, καὶ τίκτων

nit.

nit. Et *constitutionum apostolicarum* auctor formulam precandi habet [*f*], ἐπίκλησις ἐπὶ ἀπαρχῶν, *imploratio propter primitias*, inscriptam, quæ in earum consecratione solebat recitari. Vt adeo manifestum sit, primitias fructuum offerendi consuetudinem in ecclesia christiana admodum antiquam fuisse & vniuersalem, & non nihil ad alendos clericos contulisse; quorum nos reditus, quantum ad diuersa eorum genera & primam originem attinet, huc vsque enarrauimus.

LIBRI QVINTI
CAPVT SEXTVM
DE REDITVVM VETERIS ECCLESIAE DISPENSATIONE AC PARTITIONE.

§. I.

Reditus totius diœceseos olim in episcopi erant potestate.

SEquitur, vt antiquam reditus ecclesiasticos administrandi & inter clericos aliosque, ab ecclesia dependentes, partiendi consideremus rationem. Quæ quum a posteriorum sæculorum ratione, posteaquam ecclesiis parochialibus reditus fuere constituti, paullulum discrepet, ad eam recte intelligendam primo loco, par est, obseruemus, omnes totius diœceseos reditus in episcopi olim fuisse potestate, qui conscio ac consentiente suo presbyterorum senatu eos distribuit, prout ecclesiæ necessitas id requisiuit. Quod quidem facile perspiciet, quisquis hæc duo (quæ postea probabuntur, vbi de ecclesiis parochialibus earumque origine verba faciemus) considerauerit, *primum* quidem, quod antiquitus nulli presbyteri vel alii clerici ad ecclesias siue congregationes particulares in eadem ciuitate vel diœcesi adligati, sed ad harum ministerium presbyteri de ecclesia matrice seu cathedrali indiscriminatim adhibiti fuerint, ad quam, & non ad vllam particularem, congregationem vniuersi ciuitatis vel diœceseos clerici pertinuerunt. *Secundo*, quod quum presbyteri particularibus ecclesiis siue congregationibus

τὰς ἀληθῶς, φιλοτέκνους, ἀνατιθέναι θεῷ, δίκαιόν τε καὶ ὅσιον. *Areæ & torcularis primitias*, & filiorum, eos qui vere filios amant, *Deo consecrare* iustum ac pium est.

(*f*) Constit. lib. VIII, c. XL.

in

in quibusdam ciuitatibus dati fuerunt, nondum tamen istæ ecclesiæ separatos habuerint reditus; sed clericorum in illis ministrantium alimenta data fuerint e communi ecclesiæ matricis ærario, in quod tamquam commune quoddam penarium omnes ecclesiarum particularium collationes inferebantur, vt ex eo generalis quædam distributio fieret. Ita *Constantinopoli* ad sæculum quintum medium vsque obtinuisse, ex eo manifestum est, quod apud THEODORVM LECTOREM [a] relatum legimus, qui *Marcianum* primum ecclesiæ oeconomum a *Gennadio* ann. CCCCLX. constitutum fuisse dicit, vt quæ in vnaquaque ecclesia offerrentur, clerici eiusdem ecclesiæ acciperent: quum ad id tempus magna ecclesia ea vniuersa accipere solita fuerit.

§. II.

Et ex ipsius cura clericis diuidebantur.

Quum hæc vetusta fuerit consuetudo, facile cognoscimus, quo pacto vniuersi ecclesiæ reditus in episcopi esse cœperint potestate, & quemadmodum canones curam ac distributionem eorum partem muneris ac officii ipsius esse iusserint. Qua de re quia iam alibi [b] loquuti sumus, hoc loco nihil amplius dicimus, quam quod ipse episcopus, ad declinandam suspicionem malamque rerum administrationem anteuertendam, synodo prouinciæ [c] rationem reddere, & postquam fuerit electus, res proprias indicare debuerit, vt a rebus ad Deum ecclesiamque spectantibus [d] discerni possent. Et ob eamdem caussam

(a) Theod. Lect. lib. I p. 553. edit. Vales. Προεβάλετο Γεννάδιος Μαρκιανὸν οἰκονόμον, τῆς τῶν Καθαρῶν ὄντα θρησκείας, εἰς τὴν ἐκκλησίαν μετελθόντα· ὃς ἅμα τῷ γενέσθαι οἰκονόμον, τὰ προσφερόμενα ἐν ἑκάστῃ ἐκκλησίᾳ, τοὺς τοῦ τόπου κληρικοὺς κομίζεσθαι διετύπωσεν, ἕως τούτου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας πάντα κομιζομένης.

(b) Lib. II. c. IV. §. VI. volum. I. pag. 108 seqq.

(c) Conc. Antioch. c. XXV. Εἰ μεταβάλλοι τὰ πράγματα εἰς οἰκιακὰς αὐτοῦ χρείας, καὶ τοὺς πόρους τῆς ἐκκλησίας, ἢ τοὺς τῶν ἀγρῶν καρποὺς, μὴ μετὰ γνώμης τῶν πρεσβυτέρων ἢ τῶν διακόνων, χειρίζοι, ἀλλ' οἰκείοις αὐτοῦ, καὶ συγγενέσιν, ἢ ἀδελφοῖς, ἢ υἱοῖς, παρέχοιτο τὴν ἐξουσίαν, εἰς τὸ, διὰ τῶν τοιούτων λεληθότως βλάπτεσθαι τοὺς λόγους τῆς ἐκκλησίας τοῦτον εὐθύνας παρέχειν τῇ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας. Si res in proprios vsus conuertat, & ecclesiæ reditus, vel agrorum fructus non cum presbyterorum vel diaconorum sententia administret, sed suis cognatis, vel fratribus, vel filiis præbeat facultates, vt per hæc rationes ecclesiæ lædantur, *is det synodo prouinciæ rationem.*

(d) Can. Apostol. c. XXXIX. al. XL. Ἔστω φανερὰ τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου πράγματα (εἴγε καὶ ἴδια ἔχει) καὶ φανερὰ τὰ κυριακὰ, ἵνα ἐξουσίαν ἔχῃ τῶν ἰδίων τελευτῶν ὁ

magna synodus *Chalcedonensis* [e] vnumquemque episcopum oeconomum habere iubebat, & hic communi totius cleri suffragio erat eligendus, vt alio loco [ee] adnotauimus.

§. III.

Regulae circa redituum ecclesiasticorum partitionem obseruandae.

Quod ad ipsam attinet distributionem, primis temporibus nullam certam regulam circa eam obseruatam deprehendimus; sed qui mos apostolorum aetate obtinuit, idem postea aliquamdiu durauit. Quidquid collectum fuerat, apud episcopum plerumque deponebatur, & prout quisque indigebat, distribuebatur. Sequentibus autem temporibus res in certas quasdam redigebatur regulas, & tunc reditus in certas portiones menstruas vel annuas diuidebantur, quemadmodum occasio ferebat, & hae ipsae ad cuiusque ordinis statum & necessitatem adcommodabantur. In ecclesiis occidentalibus in tres quatuorue portiones vt plurimum reditus dispesci solebant; quarum vna episcopo, reliquis clericis alia, tertia pauperibus dabatur, quarta vero in aedificiorum conseruationem aliosque necessarios ecclesiae vsus impendebatur. Concilium *Bracarense* [f] tres tantum partes facit, episcopo vnam, aliam clericis, tertiam aedificiis & luminaribus ecclesiae adsignans. Tunc vero episcopi hospitalitas de istiusmodi portione pauperibus res necessarias prospectura credebatur. Secundum alias regulas pauperes, hoc est, adflicti quique, virgines & viduae ecclesiasticae, vna cum martyribus & confessoribus in carcere detentis, infirmis ac peregrinis, quartam aliquam [g] diuidendae portionis habebant par-

ἐπίσκοπος, οἷς βούλεται, καὶ ὡς βούλεται, καταλεῖψαι κ. τ. λ. Manifestae sint episcopi res propriae, si quidem habet res proprias, & manifestae res dominicae: vt sit in potestate morientis episcopi, propria quibus vult & vt vult relinquere, caetera.

(e) Conc. Chalced. c. XXV. (tom IV. p. 767) Τὴν μὲν τοι πρόσοδον τῆς χηρευούσης ἐκκλησίας σώαν φυλάττεσθαι παρὰ τῷ οἰκονόμῳ τῆς ἐκκλησίας. Viduae ecclesiae reditum apud ecclesiae oeconomum saluum custodire placuit.

(ee) Vid. lib. III. c. XII § IV. p. 70.

(f) Conc. Bracar. I c. XXV. (Brac. II. c. VII. edit. Labb. tom. V. p. 840.) Placuit, vt de rebus ecclesiasticis fiant *tres aequae portiones*, id est vna episcopi, alia clericorum, tertia in reparatione vel in luminariis ecclesiae.

(g) Gelas. ep. I. al. IX. ad episcop. Lucaniae c. XXVII (tom. IV. conc. p. 1195.) Quatuor tam de reditu, quam de oblatione fidelium --- conuenit fieri portiones,

tem,

tem, expressis verbis sibi attributam. Nam istis omnibus alimenta (etsi non plena sustentatio) ex ecclesiæ benignitate præbebantur. *Romæ* mille quingenti istiusmodi homines, præter clericos [*b*] hac ratione, viuente *Cornelio*, alebantur; & supra tria millia *Antiochiæ* [*i*] tempore *Chrysostomi*. Vnde reditus & eleemosynas harum populosarum ecclesiarum æstimare licuerit.

§. IV.

In nonnullis ecclesiis omnes clerici in commune viuebant.

In ecclesiis quibusdam istiusmodi diuisio non habebat locum, sed clericis cum episcopo omnia erant communia, vna quasi ipsis domus & vna mensa. Hoc autem non præcipiente generali quodam canone, sed libere & ex compacto atque communi voluntatum consensione in quibusdam particularibus ecclesiis factitabant. Quemadmodum SOZOMENVS [*k*] *Rinocururæ*

quarum sit, vna pontificis, altera clericorum, pauperum tertia, quarta fabricis applicanda.

Simplic. epist. III. ad Florent. (tom. IV. conc. p. 1069.) De reditibus ecclesiæ vel oblatione fidelium, quid deceat, nescienti, nihil licere permittat, sed sola ei ex his quarta portio remittatur. Duæ ecclesiasticis fabricis & erogationi peregrinorum & pauperum profuturæ, ab Onagro presbytero sub periculo sui ordinis ministrentur: vltima inter se clericis pro singulorum meritis diuidatur.

Gregor. Magn. lib. III. ep. XI. (tom. V. concil. p. 1143.) Cognouimus de reditibus ecclesiarum nouiter acquisitis, canonicam dispositionem quartarum minime convenire, sed episcopos locorum tantummodo distribuere quartam antiquorum redituum, nunc vero quæsita suis vsibus retinere. Quam rem prauam subintroductamque consuetudinem fraternitas tua viuaciter emendare festinet, vt siue de præteritis reditibus, siue de iis quæ nunc obuenerunt, vel obuenerint, quartæ secundum distributionem canonicam dispensentur.

(*b*) Cornel. ep. ad Fab. ap. Euseb lib. VI c. XLIII. Ἐν ᾗ οὐκ ἠγνόει --- χήρας σὺν θλιβομένοις, ὑπὲρ τὰς χιλίας πεντακοσίας, οὓς πάντας ἡ τοῦ δεσπότου χάρις καὶ φιλανθρωπία διατρέφει. In qua (ecclesia Romana) sciebat, -- viduas cum infirmis & egentibus *plusquam mille & quingentas*; quibus vniuersis gratia & benignitas Dei alimenta suppeditat.

(*i*) Chrysostom. homil. LXVII. in Matth. (tom. I. p. 720. edit. Francof.) Ἐννόησον ὅσαις ἐπαρκεῖ καθ' ἑκάστην ἡμέραν χήραις, ὅσαις παρθένοις· καὶ γὰρ εἰς τὸν τῶν τρισχιλίων ἀριθμὸν ὁ κατάλογος αὐτῶν ἔφθασε. Cogita tecum, quot viduis, quot virginibus quotidie succurrat (ecclesia Antiochena). *Iam* enim *numerus earum in catalogo adscriptus ad tria millia* peruenit.

(*k*) Sozom. lib. VI. c. XXXI. fin Κοινὰ δὲ ἔστι τοῖς αὐτόθι κληρικοῖς οἰκήσις τε καὶ τράπεζα καὶ τ' ἄλλα πάντα. Est autem eius loci clericis communis domus, & mensa: reliqua denique *omnia communia*.

in *Aegypto* hunc morem fuiſſe, obſeruat: Et POSSIDIVS [*l*] idem de AVGVSTINI eccleſia adfirmat. Quænam AVGVSTINO ipſiuſque clericis conſuetudo fuerit, ex AVGVSTINO [*m*] ipſo omnium optime poſſumus intelligere, qui omnes clericos ſuos voluntarie huic ſe legi ſubieciſſe narrat, vt omnia habere communia vellent, adeoque nulli in iſthac ſocietate licere aliquid habere proprium; ſi quis vero inuentus fuerit habens, eum ſe deleturum de tabula clericorum dicit: & hoc ſe facturum adſeuerat, etiamſi interpellauerit contra ſe mille concilia, vel *Romam* contra ſe nauigauerit, Deo propitio futurum, vt vbi ipſe ſit epiſcopus, illic clericus eſſe non poſſit. Ipſe ſe huius regulæ ita ſtudioſum eſſe adfirmat, vt, ſi quis ſibi veſtem ſolita pretioſiorem offerat, vendere eam ſoleat, vt, quando non poſſit veſtis eſſe communis [*n*], pretium veſtis ſit commune. Sed vero vti hæc viuendi ratio omnium eccleſiarum ſtatui non conueniebat, ita pauci eam amplectebantur; & qui in eam ſe dabant, non vniuerſali quadam lege ſed tantum ſpecialioribus ſtatutis loci ad hoc ipſum compellebantur.

§. V.

Mutationes in his rebus factæ, quando eccleſiis parochialibus reditus conſtitui cœperunt.

Alterutra tamen ratione clericis communiter ex reditibus magnæ eccleſiæ prouiſum fuit, vſque dum eccleſiis parochialibus certi reditus conſtitui cœperunt; id quod non in omnibus

(*l*) Poſſid. vit. Aug. c. XXV. Cum ipſo ſemper clerici vna etiam domo, ac menſa ſumtibusque communibus alebantur & veſtiebantur.

(*m*) Aug ſerm. L. de diuerſis ſiue de communi vita clericorum tom. X. p. 513. edit. Pariſ MDCXXXVII. (tom. X. p. 1405. edit. Baſil. MDLXIX.) Quia placuit illis Deo propitio ſocialis hæc vita, quiſquis cum hypocriſi vixerit, quisquis inuentus fuerit habens proprium, non illi permitto, vt inde faciat teſtamentum, ſed delebo eum de tabula clericorum. Interpellet contra me mille concilia, nauiget contra me quo voluerit: ſit certe vbi potuerit, adiuuabit me Deus, vt vbi ego epiſcopus ſum, illic clericus eſſe non poſſit.

(*n*) Ibid. Modo dicturi ſunt homines, quia inueni pretioſas veſtes, quas non potuiſſem habere vel in domo patris mei vel in illa ſæculari profeſſione mea. Non decet. Talem debeo habere, qualem poſſim, ſi non habuerit, fratri meo dare. Qualem habere poteſt presbyter, qualem poteſt habere decenter diaconus & ſubdiaconus, talem volo accipere: quia in commune accipio. Si quis meliorem dederit, vendo, quod & facere ſoleo: vt quando non poteſt veſtis eſſe communis, pretium veſtis ſit commune.

locis

locis nec eodem tempore nec eodem modo factum: sed ortum suum habere videtur a priuatis ecclesiarum fundatoribus, qui clericis in ecclesiis, quas ædificarant, ministrantibus, habitationem cum prædiorum debita portione ad alendum eos distinctam expendebant, & hoc pacto iure patronatus muniebantur, vt clericos, quos vellent, denominare eisque ecclesiarum reditus, quibus eas dotarant, adsignare possent. Hæc consuetudo tempore *Iustiniani* ad annum quingentesimum, si non ante, introducta fuit. Exstant enim duæ ipsius leges, eam [*o*] approbantes & confirmantes. Circa eamdem tempestatem alimenta ex aliis reditibus, e. gr. ex oblationibus, in quibusdam locis etiam ecclesiis parochialibus constituta fuerunt, quemadmodum supra ex THEODORI LECTORIS narrationibus de ecclesiis *Constantinopolitanis* obseruauimus. Attamen mutatio ista multo post in *Anglia* nostra contigisse quibusdam [*p*] videtur. Ex BEDA enim [*q*] colligunt, quod vetusta ministrandi ratio, qua clerici tantum *pro tempore* in ecclesiis parochialibus sacris operati sint, alimenta sua ex ecclesia cathedrali accipientes, in *Anglia* plus quam centum annis post *Augustini* monachi aduentum in insulam, hoc est

(*o*) Iustin, nouel. LVII. c. II. Εἴ τις οἰκοδομήσας ἐκκλησίαν, ἢ καὶ ἄλλως χορηγῶν τοῖς ἐν αὐτῇ λειτουργοῦσι σιτήσεις, βούλοιτο τινὰς κληρικοὺς ἐγκαθιστᾷν κ. τ. λ. Si quis ædificans ecclesiam, aut etiam aliter expendens in ea ministrantibus alimenta voluerit aliquos clericos statuere, cætera.
Nouel. CXXIII. c. XVIII. Εἴ τις εὐκτήριον οἶκον κατασκευάσει, καὶ βουληθείη ἐν αὐτῷ κληρικοὺς προβάλλεσθαι, ἢ αὐτὸς ἢ οἱ τούτου κληρονόμοι· εἰ τὰς δαπάνας αὐτοὶ τοῖς κληρικοῖς χορηγήσουσι καὶ ἀξίους ὀνομάσουσι, τοὺς ὀνομασθέντας χειροτονεῖσθαι. Si quis oratorii domum fabricauerit & voluerit in ea clericos ordinare aut ipse, aut eius heredes: si expensas ipsis clericis ministrant, & dignos denominant, denominatos ordinari.

(*p*) *Cawdrey disc. of patronage* c. 2. p. 8. *Selden of tithes* c. 9. p. 255.

(*q*) Bed. hist. gentis Anglor. lib. IV. c. XXVII. A temporibus antiquis ibidem & episcopus cum clero, & abbas solebat manere cum monachis, qui tamen & ipsi ad curam episcopi familiariter pertinerent. Quia nimirum Aidan, qui primus eius loci episcopus fuit, cum monachis illuc & ipse monachus adueniens, monachicam in eo conuersationem instituit. Quomodo & prius beatus pater Augustinus in Cantia fecisse noscitur, scribente ei reuerendissimo papa Gregorio, quod & supra posuimus. Sed quia tua fraternitas, inquit, monasterii regulis erudita seorsum fieri non debet a clericis suis in ecclesia Anglorum, quæ nuper auctore Deo, ad fidem perducta est, hanc debet conuersationem instituere, quæ in initio nascentis ecclesiæ fuit patribus nostris, in quibus nullus eorum ex his, quæ possidebant, aliquod suum esse dicebat; sed erant eis omnia communia.

ad

ad annum circiter DCC. durauerit. Nam perspicue docet BEDA, quod eo tempore episcopus & eius clerici vna vixerint, habentes omnia communia, quemadmodum apostolorum ætate ecclesia primitiua habere consueuerit.

§. VI.

Reditus vel bona ecclesiastica non nisi extraordinaria vrgente necessitate alienanda.

Vnum superest, quod de hac materia obseruemus, nimirum, bona vel reditus semel ecclesiæ datos pro dicatis Deo semper habitos fuisse; adeoque cultui eius tantummodo impendi, nec in vllum alium vsum conuerti, debuisse, nisi quis extraordinarius caritatis casus simpliciter id exigeret. Si exempli caussa captiui redimendi, vel pauperes famis tempore iuuandi essent, nec aliunde eis suppeteret auxilium: tum ipsa sacra vasa & vtensilia ecclesiæ vendere moris erat, vt viuis Dei templis, quæ ædium materiatarum ornamentis anteponi debebant, consuleretur. Ita AMBROSIVS vasa mystica ecclesiæ *Mediolanensis* conflabat, vt captiuos redimeret, qui alias in captiuitate permanere debuissent. Quod quum *Ariani* in ipso tamquam crimen inuidiose reprehenderent, elegantissimam scribebat pro se apologiam, in qua inter alia lectu dignissima caussam suam ita defendit: *Nonne melius conflat sacerdos* [r] *pro alimonia pauperum, si alia subsidia desint, quam vt sacrilegus contaminet & asportet hostis? Nonne dicturus est Dominus: Cur passus es tot inopes fame mori? Certe habebas aurum, vnde ministrasses alimoniam. Cur tot captiui deducti in commercium, nec redemti, ab hoste occisi sunt? Melius fuerat, vt vasa viuentium seruares, quam metallorum. His non potest responsum adferri. Quid enim dices? Timui, ne templo Dei ornatus deesset? Respondebit: Aurum sacramenta non quærunt: neque auro placent, quæ auro non emuntur. Ornatus sacramentorum redemtio captiuorum est. Et vere illa sunt vasa pretiosa, quæ redimunt animas a morte.* Tali modo sanctus pater factum suum defensum ibat, quod *Arianis* sacrilegium, ipsi autem potius benignitas & misericordia, dicebatur; quapropter concludit, non esse dandum cuipiam vitio, si comminuat, conflet & vendat mystica ecclesiæ vasa, licet magnum crimen sit in priuatos vsus illa conuertere. Eumdem in modum AVGVSTI-

(r) Ambros. de offic. lib. II. c. XXVIII.

NVM [s] vasa sacra ecclesiæ suæ ad redimendos captiuos adhibuisse, legimus. Idem fecit, teste SOCRATE [t], *Acacius* episcopus *Amidæ* ad redimendos e *Romanorum* militum manibus captiuos *Persarum*, qui erant circiter septem hominum millia. Vnde etiam hoc discimus, quod in eiusmodi casibus non considerauerint, quam quis religionem profiteretur, sed tantum an inops & ærumnosus ac opis indigus esset. Simile exemplum habemus in *Cyrillo Hierosolymitano*, cuius apud THEODORVM [u] & SOZOME-

(s) Possid. vit. Aug. c. XXIV. De vasis dominicis propter captiuos & quamplurimos indigentes, frangi & conflari iubebat & indigentibus dispensari.

(t) Socrat. lib VII. c. XXI. Τότε δὲ καὶ Ἀκάκιον τὸν τῆς Ἀμίδης ἐπίσκοπον, πρᾶξις ἀγαθὴ περιφανέστερον πεποίηκε τοῖς πᾶσιν· ὡς γὰρ οἱ Ῥωμαίων στρατιῶται τοὺς αἰχμαλώτους Περσῶν, οὓς τὴν Ἀζαζηνὴν πορθήσαντες ἔλαβον, ἀποδοῦναι τῷ Περσῶν βασιλεῖ κατ' οὐδένα τρόπον ἐβούλοντο, λιμῷ τε οἱ αἰχμάλωτοι ἐφθείροντο, περὶ τοὺς ἑπτακισχιλίους ὄντες τὸν ἀριθμόν· καὶ ταῦτα οὐ μικρῶς ἐλύπει τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν· τότε ὁ Ἀκάκιος οὐ παρεῖδε ταῦτα γινόμενα· συγκαλέσας δὲ τοὺς ὑφ' αὐτῷ κληρικοὺς ἄνδρας, ἔφη· Ὁ Θεὸς ἡμῶν οὔτε δίσκων, οὔτε ποτηρίων χρῄζει· οὔτε γὰρ ἐσθίει, οὔτε πίνει, ἐπεὶ μὴ προσδεής ἐστιν· ἐπεὶ τοίνυν πολλὰ κειμήλια χρυσᾶτε καὶ ἀργυρᾶ ἡ ἐκκλησία ἐκ τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν προσιόντων αὐτῇ κέκτηται, προσήκει ἐκ τούτων ῥύσασθαί τε τῶν στρατιωτῶν τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ διατρέψαι αὐτούς· Ταῦτα καὶ ἄλλα πλεῖστα τούτοις παραπλήσια διεξελθὼν, χωνεύει μὲν τὰ κειμήλια· τιμήματα δὲ τοῖς στρατιώταις ὑπὲρ τῶν αἰχμαλώτων καταβαλὼν, καὶ διατρέψας αὐτοὺς, εἶτα δοὺς ἐφόδια, τῷ οἰκείῳ ἀπέπεμψε βασιλεῖ. Eo tempore Acacius Amidenus episcopus, pio quodam opere perpetrato apud omnes multo magis inclaruit. Nam quum milites Romani captiuos Persarum, quos ipsi Azazenam vastantes ceperant, regi Persarum restituere prorsus abnuerent, atque interim captiui, qui erant circiter septem hominum millia, fame consumerentur: quæ res animum regis Persarum vehementer angebat, Acacius eam rem haudquaquam negligendam putauit. Conuocatis igitur clericis, qui sub ipso erant: Deus, inquit, noster nec lancibus indiget nec poculis. Nam neque comedit, neque bibit, quippe qui nulla re opus habet. Cum igitur multa vasa, partim aurea, partim argentea possideat ecclesia ex beneuolentia ac liberalitate eorum, qui in ipsam adscripti sunt, consentaneum est, vt illorum pretio captiuos a militibus redimamus, eisque cibos subministremus. Cum hæc aliaque eiusmodi illis disseruisset, vasa quidem sacra conflari iussit: deinde pro singulis captiuis pretio militibus persoluto, aliquamdiu eos aluit: tandemque viatico instructos ad regem Persarum remisit.

(u) Theod. lib. II. c. XXVII. Τὴν ἱερὰν στολὴν, ἣν ὁ πανεύφημος Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς, τὴν Ἱεροσολύμων ἐκκλησίαν γεραίρων, δεδώκει τῷ μακαρίῳ τῆς πόλεως ἐκείνης ἀρχιερεῖ, ἵνα ταύτην περιβαλλόμενος, τὴν τοῦ θείου βαπτίσματος ἐπιτελῇ λειτουργίαν· ἐκ χρυσῶν δὲ αὕτη κατεσκεύαστο νημάτων· πεπρακέναι τὸν Κύριλλον ἔφη. κ. τ. λ. Sacram vestem," quum Constantinus omni laude celebrandus, ad exornandam Hierosolymorum ecclesiam Macario eius loci episcopo donauerat, vt ea indutus, diui-

NVM [*uu*] fit mentio, nec non in episcopo quodam *Carthaginensi*, nomine *Deogratias*, cuius caritatem pari occasione demonstratam prædicat VICTOR VTICENSIS [w]. Hic enim vasa sacra vendidit, vt milites *Romanos*, in bello cum *Vandalis* captos, redimeret. Hoc tantum abest, vt sacrilegium vel iniusta alienatio haberetur, vt leges aduersas sacrilegium latæ hunc casum exciperent, licet nullum præterea alium, quicumque demum esset. Sicut ex lege *Iustiniani* videre est, quæ ita [x] habet: *Sancimus, nemini licere sacratissima atque arcana vasa, vel vestes ceteraque donaria, quæ ad diuinam religionem necessaria sunt, ---- vel ad venditionem vel ad hypothecam vel ad pignus trahere, ---- EXCEPTA CAVSSA CAPTIVITATIS ET FAMIS in locis, quibus hoc contigerit. Nam si necessitas fuerit in redemtione captiuorum, tunc & venditionem præfatarum rerum diuinarum & hypothecam & pignorationes fieri concedimus; quoniam non absurdum est, animas hominum quibuscumque vasis vel vestimentis præferri.* Clericorum paupertas eiusdem generis casus miserabilis erat: idcirco si annui ecclesiæ reditus ad eos alendos non sufficerent, nec alia via res necessarias eis prospiciendi esset; tunc

---

ni baptismi ministerium perageret: ea vestis aureis filis contexta erat: Cyrillum vendidisse dixit (Acacius). cætera.

(*uu*) Sozom. lib. IV. c XXV. *Λιμοῦ καταλαβόντος τὴν Ἱεροσολύμων χώραν, ὡς εἰς ἐπίσκοπον ἔβλεπε τὸ τῶν δεομένων πλῆθος, τῆς ἀναγκαίας τροφῆς ἀπορούμενον· ἐπεὶ δὲ χρήματα οὐκ ἦν, οἷς ἐπικουρεῖν ἔδει, κειμήλια καὶ ἱερὰ παραπετάσματα ἀπέδοτο. κ. τ. λ.* Cum Hierosolymorum regionem fames occupasset, egentium multitudo necessariis alimentis destituta, ad (Cyrillum vtpote) episcopum oculos coniecit: cum autem pecuniæ deessent, quibus subueniri posset egentibus, Cyrillus thesauros ecclesiæ & sacra vela diuendidit. cætera.

(*w*) Victor. Vtic. de persecut. Vandal. lib. I. bibliothec. patr. tom. VII. p. 591. (edit. Margarin. de la Bigne Par. MDLXXXIX. p. 1894.) Posthæc factum est supplicante Valentiniano Augusto, *Carthaginensi ecclesiæ* post longum silentium desolationis episcopum ordinari, nomine *Deogratias* - - - Illo episcopo constituto factum est peccatis vrgentibus, vt vrbem illam quondam nobilissimam atque famosam XV. regni sui anno Geisericus caperet Romam. Et simul exinde regum multorum diuitias cum populis captiuauit. Quo dum multitudo captiuitatis Africanum attingeret littus, diuidentibus Vandalis & Mauris ingentem populi quantitatem, vt moris est Barbaris, mariti ab vxoribus, liberi a parentibus separabantur. Statim sategit vir Deo plenus & clarus *vniuersa vasa ministerii aurea vel argentea distrahere* & libertatem de seruitute Barbarica liberare, & vt coniugalia foedera manerent & pignora genitoribus redderentur.

(*x*) Cod. Iustin. lib. I. tit. II. de sacrosanct. eccles. leg. XXI.

cano-

canones quidam [y] episcopo certa ecclesiæ bona alienandi siue vendendi copiam faciebant, vt hoc modo præsentissima vitæ subsidia illis compararentur.

§. VII.

Et id quidem communi episcopi eiusque clericorum consensu, metropolitano vel quibusdam episcopis prouincialibus approbantibus.

Ne qua vero fraus in vllo eiusmodi casu admitteretur, iidem canones speciatim præcipiebant, vt, si necessitas quædam episcopum ad hanc viam extraordinariam ineundam adigeret, clericos primum suos tum etiam metropolitanum aliosque comprouinciales episcopos consuleret, vt de rei necessitate iudicarent, & num idonea caussa sic agendi suppeteret. Concilium quartum *Carthaginense* [z], *Irrita erit*, inquit, *donatio episcoporum vel venditio, vel commutatio rei ecclesiasticæ absque conniuentia & subscriptione clericorum.* Et concilium quintum *Carthaginense* [a] ait: *Si aliqua necessitas cogit, hanc insinuandam esse primati prouinciæ ipsius, vt cum statuto numero episcoporum, vtrum faciendum sit, arbitretur.* Et concilium *Agathense* [b]: *Quod si necessitas certa compulerit, vt pro ecclesiæ necessitate aut vtilitate, vel in vsufructu vel in directa venditione aliquid distrahatur, apud duos tresue comprouinciales, vel vicinos episcopos caussa, qua necesse sit vendi, primitus comprobetur.* Talis erat legum ecclesiasticarum ratio, quamdiu episcopi eiusque clerici communi redituum ecclesiasticorum iure gaudebant. Nihil poterat alienari, nisi vtraque parte consentiente, & metropolitano ac episcoporum prouincialium synodo comprobante. Vt adeo summa diligentia præcautum atque prouisum fuerit, ne vel necessitatis vel caritatis obtentu bona & reditus ecclesiæ spoliarentur & deuastarentur.

(y) Conc. Carth. V. c. IV. (tom. II, p. 1216.) Placuit, vt rem ecclesiæ nemo vendat. Quod si aliqua necessitas cogit, hanc insinuandam esse primati prouinciæ ipsius, vt cum statuto numero episcoporum, vtrum faciendum sit, arbitretur. Concil. Agath. c. VII. (tom. IV. p. 1384.) vid. lit. (b) in textu.

(z) Conc. Carth. IV. c. XXXII. (tom. II. conc. p. 1202.)

(a) Conc. Carth. V. c. IV. vid. antec. not. (y).

(b) Conc. Agath. c. VII. (tom. IV. conc. p. 1384.)

LIBER SEXTVS

DE DIVERSIS LEGIBVS AC REGVLIS, QVAE AD MVNERA, VITAM ET CONVERSATIONEM VETERVM CLERICORVM ATTINENT.

CAPVT PRIMVM

DE HARVM REGVLARVM EXCELLENTIA GENERATIM, DEQVE RECTI EXEMPLI MORIBVS, QVOS AD EARVM PRAESCRIPTVM CLERICI CONFORMARVNT.

§. I.

Christianarum regularum excellentia testimoniis gentilium comprobata, ipsisque inuisa.

DVobus libris antecedentibus de magna ecclesiæ primitiuæ cura, quam in exhibendis educandisque ad sacrum ministerium idoneis hominibus adhibuit, deque præmiis, quæ magistratus ciuilis, tum ad eorum vitæ genus honorandum & ab aliis distinguendum, tum ad eos ad sedulitatem in diuersis suis officiis & functionibus excitandum, in ipsos contulit, exposuimus. Reliquum est, vt ostendamus, quantam ecclesia quoque curam habuerit in sanciendis necessariis legibus ac regulis, quæ vnumquodque corporis ecclesiastici membrum ad vitam munere suo dignam agendam & ad explenda functionis suæ officia obligarent. Ex his regulis multæ ipsa natura sua tam excellentes erant, & tam stricte ac sollicite ab illis, ad quos attinebant, obseruabantur, vt nonnulli ex præcipuis christianæ religionis aduersariis non possent, quin earum iniicerent mentionem, deque illis cum quadam inuidia & κακοζηλία testimonium dicerent. Inter opera IVLIANI celebratissima reperitur epistola, ab ipso ad *Arsacium Galatiæ* sacerdotem scripta (SOZOMENO [a] etiam memorata), qua ipsi

(a) Sozom. lib. V. c. XVI. Οὐκ ἀποβλέπομεν, ὃ μάλιστα τὴν ἀθεότητα συνηύξησεν, ἡ

ipsi narrat, perspectum satis esse & exploratum, quid christianorum religionem potissimum auxerit, humanitatem scilicet in peregrinos & in sepeliendis mortuis sollicitam diligentiam & simulatam morum grauitatem. Hinc mandat ei, vt tamquam summus in *Galatia* pontifex in id incumbat, vt omnes istius regionis sacerdotes sub ipso constituti eadem exerceant. *Non sufficit*, inquit, *quod tu vnus eiusmodi sis: sed quotquot in Galatia sunt flamines, tales esse decet. Quos tu vel pudore adficiendo, vel persuadendo, bonos redde, aut a sacerdotali ministerio remoue; si vna cum vxoribus vel liberis ac famulis ad deos non accedant: sed aut seruos aut filios aut coniuges Galilaeas sustineant, qui & impii sint erga deos & impietatem religioni praeponant. Deinde singulos flamines hortare, vt nec ad theatrum accedant, nec in tabernis bibant, nec artem vllam aut opificium turpe ac probrosum exerceant. Et eos quidem, qui obtemperauerint, honore adfice: contumaces vero atque immorigeros expelle.* Hæc aperte & ingenue loquuntur, (tantoque magis notanda sunt, vtpote ore aduersarii cuiusdam prolata,) quod christianorum clerici his temporibus ad nobilissimas regulas vitam composuerint, in muneribus suis sedulitatem, in moribus grauitatem & modestiam, in indigentes liberalitatem, & in tota conuersatione ac ratione agendi prudentiam ac circumspectionem ostendentes. Quod vt ad christianismi in mundo propagationem & incrementum quam maxime spectabat: ita *Iulianus* temperare sibi non poterat, quo minus iniquo ac liuido animo hoc intueretur, & flamines suos, dæmonicolas eamdem sibi famam acquirere cuperet; hoc modo inuidiosam christianæ religionis existimationem obscuraturus, suæque ethnicæ, quam adamabat, superstitioni honorem splendoremque conciliaturus. Similia testimonia in

περὶ τοὺς ξένους φιλανθρωπία, καὶ ἡ περὶ τὰς ταφὰς τῶν νεκρῶν προμήθεια, καὶ ἡ πεπλασμένη σεμνότης κατὰ τὸν βίον· ὧν ἕκαστον οἴομαι χρῆναι παρ' ἡμῶν ἀληθῶς ἐπιτηδεύεσθαι· καὶ οὐκ ἀπόχρη τὸ σε μόνον εἶναι τοιοῦτον, ἀλλὰ πάντας ἁπαξαπλῶς, οἳ περὶ τὴν Γαλατίαν εἰσὶν ἱερεῖς· οὓς ἢ δυσώπησον, ἢ πεῖσον εἶναι σπουδαίους· ἢ τῆς ἱερατικῆς λειτουργίας ἀπόστησον, εἰ μὴ προσέρχονται μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων καὶ θεραπόντων τοῖς θεοῖς, ἀλλ' ἀνέχονται τῶν οἰκετῶν, ἢ υἱέων, ἢ τῶν γαλιλαίων γαμετῶν ἀσεβούντων μὲν εἰς τοὺς θεούς· ἀθεότητα δὲ θεοσεβείας προτιμώντων· ἔπειτα παραίνεσον ἱερέα, μήτε θεάτρῳ παραβάλλειν, μήτε ἐν καπηλείῳ πίνειν, ἢ τέχνης τινὸς καὶ ἐργασίας αἰσχρᾶς καὶ ἐπονειδίστου προΐστασθαι· καὶ τοὺς μὲν πειθομένους τίμα· τοὺς δὲ ἀπειθοῦντας ἐξώθει.

AMMIANO MARCELLINO [b] aliisque de christianorum antistitum istius temporis frugalitate, temperantia, modestia & humilitate habemus; quæ vtpote calamo scripta gentilium & eorum quidem, qui ne ipsis quidem imperatoribus nec episcopis *Romanis*, in maiori magnificentia rerumque copia vitam agentibus, pepercerunt, pro genuinis & fide dignis narrationibus de sanctis istis viris haberi possunt, quorum in vulgus nota probitas ab ipsis divinæ religionis hostibus nihil nisi veritatem extorquere potuit.

§. II.

Idea clericorum ex scriptoribus christianis.

Quæ quum ita sint, eo facilius istis panegyricis ac laudationibus credere potuerimus, quas vetusti quidam scriptores christiani in clericos eorumque virtutes ac disciplinam generatim habuerunt. ORIGENES [c] ait; *Hoc vnum quidam sibi desumserunt negotium, vt obambularent non tantum per oppida, sed vicos etiam & villas, vt alios quoque ad pietatem verumque Dei cultum pertraherent. Nec obiici potest, eos lucri caussa id facere, quando sæpe recusant accipere victui necessaria; & si forte hæc interdum coguntur præ inopia, præsenti tantum vsu contenti sunt, etiamsi non desit multorum vltronea liberalitas plura largiri cupientium.* AVGVSTINVS [d] æque bonam animo nostro de ætatis suæ episcopis ac presbyteris repræsentat imaginem, *Quam multos episcopos*, inquiens, *optimos viros, sanctissimosque cognoui, quam multos presbyteros, quam multos diaconos & huiusmodi ministros diuinorum sacramentorum; quorum virtus eo mihi mirabilior & maiore prædicatione dignior videtur, quo difficilius est eam in mul-*

(b) Ammian. Marcel lib. XXVII (p. 525. 526. edit. Gronouii Lugd. MDCXCIII.) Qui esse poterant beati reuera, si magnitudine vrbis despecta, quam vitiis opponunt, ad imitationem antistitum quorumdam prouincialium viuerent: quos *tenuitas edendi potandique parcissime, vilitas etiam indumentorum, & supercilia humum spectantia*, perpetuo numini verisque eius cultoribus vt puros commendant & verecundos.

(c) Orig. contr. Celsum lib. III. p. 116. edit. Cantabrig. MDCLXXVII. Τινὲς ἔργον πεποίηνται ἐν περιέρχεσθαι οὐ μόνον πόλεις, ἀλλὰ καὶ κώμας, καὶ ἐπαύλεις· ἵνα καὶ ἄλλους εὐσεβεῖς τῷ Θεῷ κατασκευάσωσι· καὶ οὐκ ἂν πλούτου τις ἕνεκα φήσαι αὐτοὺς τοῦτο πράττειν, ἔσθ' ὅτε μὲν οὐδὲ τὰ πρὸς τροφὴν λαμβάνοντας· εἰ ποτὲ δὲ ἀναγκαζόμενοι ὑπὸ τῆς ἀπορίας ταύτης, τῇ χρείᾳ μόνῃ ἀρκουμένους, κἂν πλείους αὐτοῖς κοινωνεῖν ἐθέλωσι καὶ μεταδιδόναι τὰ ὑπὲρ τῆς χρείας.

(d) August. de moribus eccles. cath. c. XXXII. tom. I. p. 330. edit. Par. MDCXXXVII. (p. 772. edit. Basil. MDLXIX.)

tiplici

tiplici hominum genere & in ista vita turbulentiore seruare. Non enim sanatis magis quam sanandis hominibus praesunt. Perpetienda sunt vitia multitudinis vt curentur, & prius toleranda, quae sedanda est pestilentia. Qui plura de hoc generali clericorum charactere videre gestit, is antiquos consulat apologetas, in quibus ea characteribus christianorum generatim intertexta deprehendet; quorum integritas & patientia, caritas & probitas vniuersa effectus erat partim institutionis partim melioris exempli ducum atque doctorum suorum, qui eodem modo viuebant, quo docebant esse viuendum, & ipsi primum in illa semita incedebant, quam calcandam aliis commonstrabant. Quae res doctores christianos tanto magis supra gentilium philosophos euehebat. Nam philosophi de virtute quidem, quod ad theoriam, egregie & loquebantur & scribebant, nihil vero eorum, quae dicebant, praestabant ipsi. Facundi erant, obseruante MINVCIO [*e*], aduersus sua vitia; quum contra philosophi christiani non habitu sapientiam sed mente praeferrent. Non eloquebantur magna sed viuebant; atque ita gloriabantur, se consequutos, quod philosophi pagani summa intentione quaesiuissent nec inuenire potuissent. LACTANTIVS [*f*] ex eodem capite de gentilium philosophis triumphat: atque ita quoque GREGORIVS NAZIANZENVS [*g*], TERTVLLIANVS [*h*], CYPRIANVS [*i*] & alii complures; quorum argu-

(*e*) Minuc. Octau. p. 110. edit. Oxon. MDCLXXVIII. (p. 144. edit. Halens. MDCXCIX.) philosophorum supercilia contemnimus, quos corruptores & adulteros nouimus, & tyrannos, & semper aduersus sua vitia facundos. Nos non habitu sapientiam, sed mente praeferimus; *non eloquimur magna, sed viuimus:* gloriamur nos consequutos, quod isti summa intentione quaesiuerunt, nec inuenire potuerunt.

(*f*) Lactant. lib. IV. c. XXIII. tot.

(*g*) Nazianz. inuect. I. in Iulian. (p. 95. 103. 107. 108. 109. edit. Par. MDCXXX.)

(*h*) Tertull. apolog. c. XLVI. tot.

(*i*) Cyprian. de bono patient. p. 210. (p. 222. edit. Par. MDCLXVI.) Hanc (patientiam) se sectari philosophi quoque profitentur, sed tam illic patientia falsa est, quam & falsa sapientia est. Vnde enim vel sapiens esse vel patiens possit, qui nec sapientiam, nec patientiam Dei nouit? —— Si sapiens ille est, qui est humilis & mitis; philosophos autem videmus nec humiles esse nec mites, sed sibi multum placentes - - - *Nos* autem, qui *philosophi non verbis sed factis sumus;* nec vestitu sapientiam, sed veritate praeferimus; qui virtutum conscientiam magis quam iactantiam nouimus; qui non loquimur magna, sed viuimus; quasi serui & cultores Dei, patientiam, quam magisteriis caelesti bus discimus, obsequiis spiritualibus praebeamus, caetera.

menta

menta facile potuissent infringi, nisi christiani doctores generatim homines de meliore nota & istis flagitiis liberi fuissent, quibus aduersam partem insimulabant.

§. III.

Exceptiones quædam speciaIiores bonæ eorum existimationi, quam generatim habebant, non derogant.

Pauca quædam exempla hominum, qui his optimis temporibus officio suo christiano indignam plenamque publicæ offensionis vitam egerint, inueniri, inficias ire non possumus. Querelæ a viris bonis factæ, vt aliud nobis persuadeamus, haud permittunt. CYPRIANVS [k] & EVSEBIVS [l] quorumdam tum clericorum tum laicorum vitia deplorant, eaque caussis adnumerant, quæ diuinam prouidentiam ad inmittendum ecclesiæ duas easque dirissimas probationes, persequutiones videlicet *Decianam* & *Diocletianam*, commouerint, vt hac ratione lolium a tritico expurgaretur & hæc flagitiorum ac fraudum atrocitas, cui ordinaria disciplinæ ecclesiasticæ remedia, quæ erat istorum temporum iniuria, mederi non poterant, emendaretur. Similes

(k) Cyprian. de lapsis p. 124. (p. 169. 170. edit. citat.) Dominus probari familiam suam voluit, & quia traditam nobis diuinitus disciplinam pax longa corruperat, iacentem fidem & pene dixerim dormientem, censura cælestis erexit: cumque nos peccatis nostris amplius pati mereremur, clementissimus Dominus sic cuncta moderatus est, vt hoc omne, quod gestum est, exploratio potius quam persequutio videretur. Studebant augendo patrimonio singuli; & obliti quid credentes, aut sub apostolis ante fecissent, aut semper facere deberent, insatiabilis cupiditatis ardore ampliandis facultatibus incubabant. Non in sacerdotibus religio deuota, non in ministris fides integra, non in operibus misericordia, non in moribus disciplina. Corrupta barba in viris, in feminis forma fucata. Adulterati post Dei manus oculi, capilli mendacio colorati. Ad decipienda corda simplicium callidæ fraudes, circumueniendis fratribus subdolæ voluntates. Iungere cum infidelibus vinculum matrimonii, prostituere gentilibus membra Christi, non iurare tantum temere, sed adhuc etiam peierare: præpositos superbo tumore contemnere, venenato sibi ore maledicere, odiis pertinacibus inuicem dissidere: episcopi plurimi, quos & hortamento esse oportet cæteris & exemplo, diuina procuratione contemta, procuratores rerum sæcularium fieri, derelicta cathedra, plebe deserta, per alienas prouincias oberrantes, negotiationis quæstuosæ nundinas aucupari. Esurientibus in ecclesia fratribus non subuenire, habere argentum largiter velle, fundos insidiosis fraudibus rapere, vsuris multiplicantibus fenus augere. cætera.

(l) Euseb. lib. VIII, c. I. p. 239. tot.

miles querelas CHRYSOSTOMVS [m], GREGORIVS NAZIANZENVS [n], & HIERONYMVS [o] de quibusdam ætatis suæ clericis fecerunt, quorum viuendi ratio corrupta & munere suo indigna fuit. Et mirum sane esset, si non singula sæcula istiusmodi aliquot exempla morbidorum membrorum in tam vasto hominum corpore suppeditarent, siquidem inter ipsos apostolos *Iudas* quidam fuit. Sed tum considerandum est, quod paucæ istiusmodi exceptiones bonæ, quam veteres clerici generatim sibi acquisiuerunt, existimationi non derogent. Quid, quod ipsa horum hominum errata multis egregiis legibus & regulis de disciplina ecclesiastica, quas his temporibus synodi prouinciales statuerunt, dederunt occasionem: ex quibus sequentem

(m) Chrysost. hom. XXX. in Act. (tom. III. edit. Francof. p. 276.) *Δίδαξόν με διὰ τοῦ βίου τοῦ σοῦ· αὕτη ἡ διδασκαλία ἀρίστη· λέγεις ὅτι δεῖ μετριάζειν, καὶ μακρὸν ὑπὲρ τούτου λόγον ἀποτείνεις, καὶ ῥητορεύεις ῥέων ἀκωλύτως; ἀλλὰ σοῦ βελτίων ἐκεῖνός, φησιν, ὁ δι' ἔργων τοῦτο παιδεύων ἐμέ· οὐ γὰρ οὕτως εἴωθεν ἐντίθεσθαι τῇ ψυχῇ τὰ μαθήματα ἀπὸ ῥημάτων, ὡς ἀπὸ πραγμάτων· ἐπεὶ καὶ ἐὰν μὴ τὸ ἔργον ἔχῃς, οὐ μόνον οὐκ ὠφέλησας εἰπών, ἀλλὰ καὶ μειζόνως ἔβλαψας· βέλτιον σιγᾷν· διατί; ὅτι ἀδύνατόν μοι τὸ πρᾶγμα καθιστᾷς· ἐννοῶ γάρ, ὅτι εἰ σὺ ὁ τοσαῦτα λέγων οὐ κατορθοῖς, πολλῷ μᾶλλον ἐγὼ συγγνώμης ἄξιος, λέγων μηδέν· διὰ τοῦτό φησιν ὁ προφήτης· τῷ δὲ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· ἵνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου; μείζων γὰρ αὕτη ἡ βλάβη, ὅταν καλῶς διδάσκων τις διὰ ῥημάτων, διὰ τῶν ἔργων πολεμῇ τῇ διδασκαλίᾳ, τοῦτο πολλῶν αἴτιον γέγονε κακῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις.* Doce me vita tua. Hæc doctrina optima est. Dicis, quod opus est modestia: & tu procul ab hoc sermone recedis & rhetoricaris, nullo prohibente verbis diffluens, sed te melior ille, inquit, qui operibus docet. Non enim sic insident animæ verba quam opera. Quoniam si non habueris opus bonum, non solum non proderis loquendo sed etiam plus nocebis, vtiliusque fuerit tacere. Quare? Quia opus mihi proponis, ac si impossibile foret. Cogito enim mecum: Si tu, qui tanta loqueris, non facis, multo magis ego venia dignus sum, nihil tale dicens: Idcirco inquit propheta: *Peccatori inquit Deus, vt quid tu enarras iustificationes meas?* Maius enim hoc damnum, quando bene quis docet verbis, & operibus doctrinam impugnat. *Hoc multorum in ecclesia malorum caussa est.*

(n) Nazianz. carm. Cygn. de episcopis (tom. II. p. 302. B.) Turpissimum erat, illorum me fidei cauponum in numero esse: quorum alii nepotes erant eorum, qui tributorum scribæ fuerant, & aliud nihil animo voluebant, quam falsas & subdolas rationum deprauationes: alii ab aratris venerant, adusti a sole: alii a ligone, vel bidente totum diem non quiescente: alii remos exercitusue reliquerant, redolentes adhuc sentinam, vel corpus fœdatum cicatricibus habentes, populi gubernatores ac militum. cætera.

(o) Hieron. epist. II. ad Nepotian. (tom. I. p. 9. tot. edit. Francof. MDCLXXXIV.)

 narra-

narrationem, quæ de vitis & laboribus veterum clericorum agit, summatim confeci.

§. IV.

Catalogus quorumdam veterum scriptorum, qui de officiis clericorum exposuerunt.

Hisce præstantissima veterum scripta iungere lector potest, quæ ex instituto hoc argumentum tractant: cuiusmodi sunt CHRYSOSTOMI *libri sex de sacerdotio*; HIERONYMI *epistola secunda ad Nepotianum, de vita clericorum*, & GREGORII NAZIANZENI *apologeticus*, in quo caussas exponit, ob quas in *Pontum* fugerit, posteaquam presbyter creatus fuisset; in quibus omnibus clericorum officia egregie depinguntur. Vel si quis ea viuis quibusdam exemplis & archetypis speciminibus perfectionis, quæ animo penitius quam nudæ regulæ insident, illustrata videre malit, is excellentes istas episcoporum, qui in primitiua ecclesia maxime eminuerunt, virtutes ab optimis istius ætatis scriptoribus ad viuum expressas consulat. Qualis, verbi gratia, est vita *Ignatii* a CHRYSOSTOMO; vita *Basilii* & *Athanasii* a GREGORIO NAZIANZENO; vita *Augustini* a POSSIDONIO; vita *Gregorii Thaumaturgi* & *Meletii* a GREGORIO NYSSENO scripta; in quibus omnibus genuina christianorum episcoporum idea & character in lucem expositus & cum hoc quidem fructu descriptus est, vt quis non nudas regulas legat, sed eas ipso vsu & exercitatione expressas videat. Præcipuæ ex istis orationibus in vtroque genere in linguam nostram *Anglicanam* aliorum [*p*] opera iam translatæ & longiores sunt, quam vt huiusmodi dissertationi, quæ diuersa ab illis vtitur methodo, inseri possint. Quocirca ex illis eas tantum obseruationes excerpemus, quæ publicis & vniuersalibus ecclesiæ legibus (quas sequentibus capitibus enarrabimus) consentiunt, cæteris curiosi lectoris diligentiæ & disquisitioni relictis.

(*p*) Vide Burneti *pastoral care* c. 4. Et Selleri *remarks in the lives of the primitive fathers.*

LIBRI

LIBRI SEXTI
CAPVT SECVNDVM
DE LEGIBVS AD VITAM ET CONVERSATIONEM PRISCORVM CLERICORVM RESPICIENTIBVS.

§. I.
Eximia puritas in clericis præ ceteris hominibus requisita. Huius rei caussæ.

LEges ecclesiæ, quæ ad clericos spectant, distinctionis caussa sub tribus capitibus considerabimus; loquuturi *primum* de iis legibus, quæ de eorum vita & conuersatione præcipiunt. *Secundo* de iis, quæ speciatim ad diuersa functionis suæ officia explenda attinent. *Tertio*, de illis, quæ istis duabus prioribus instar sepimenti & propugnaculi fuerunt. Leges, ad eorum vitam & conuersationem directæ, huiusmodi erant, vt ad efficiendum in eis subliminiores virtutes præ aliis hominibus tenderent; siquidem exempla & documenta illis esse debebant; quæ si bona, lucem & calcar, sin autem mala, pestem & venenum aliis in ecclesia datura erant. GREGORII NAZIANZENI [a] hæc est obseruatio de diuersis episcopis, quos tum in ecclesia videbat. *Illotis*, inquit, *manibus, vt dici solet, profanisque animis in sanctissima mysteria sese inferunt; ac priusquam digni sint, qui ad res sacras accedant, sacrarium ipsum ambiunt & circum sacrosanctam mensam sese inuicem premunt ac protrudunt, tamquam non virtutis exemplum sed victus parandi occasionem & subsidium hunc ordinem esse iudicantes, ac non munus referendis rationibus obnoxium, sed imperium ab omni censura immune.* Et horum hominum prauis exemplis mores populi facillime corrumpi, testatur, quando [aa] post paullo ait: *Neque vel indelebilem tincturam pannus, vel fœtidum aut suauem odorem*

(a) Naz. orat. I. apolog. de fuga (tom. I. p. 5) Ἀνίπτοις χερσὶν, ὃ δὴ λέγεται, καὶ ἀμυήτοις ψυχαῖς, τοῖς ἁγιωτάτοις ἑαυτοὺς ἐπεισάγουσι, καὶ πρὶν ἄξιοι γενέσθαι προσιέναι τοῖς ἱεροῖς, μεταποιοῦνται τοῦ βήματος. θλίβονταί τε καὶ ὠθοῦνται περὶ τὴν ἁγίαν τράπεζαν, ὥσπερ οὐκ ἀρετῆς τύπον ἀλλ' ἀφορμὴν βίου τὴν τάξιν ταύτην εἶναι νομίζοντες, οὐδὲ λειτουργίαν ὑπεύθυνον, ἀλλ' ἀρχὴν ἀνεξέταστον.

(aa) Ibid. p. 6. Οὐ γὰρ οὕτως οὔτε δευσοποιοῦ βαφῆς μεταλαμβάνει ῥᾳδίως ὕφασμα, οὔτε δυσωδίας ἢ τοῦ ἐναντίου τὸ πλησιάσαν, οὔτε νοσερά τις οὕτως εὐκόλως ἀναχεῖται εἰς τὸν ἀέρα, καὶ διὰ τοῦ ἀέρος ὁμιλεῖ τοῖς ζώοις ἀτμὶς (ὃ δὴ λοιμὸς ἔστι τε καὶ ὀνομάζεται,)

res admotæ ita facile contrahunt, vel exitialis quidam vapor tam facile in aërem diffunditur, ac per aërem animantia occupat (quod quidem pestis & est & appellatur) quam subditi antistitis improbitate celerrime impleri solent, & quidem multo facilius quam virtute. In horum igitur oppositione hoc primum ab omnibus spiritualibus medicis spectari debere monet, vt omnis generis virtutes vita sua depingant, & semetipsos plebi exempla præbeant; ne prouerbium de se audire cogantur, quod aliis mederi tentent, quum ipsi vlceribus scateant. Neque autem hanc virtutis imaginem leuiter & humili gradu pingere, sed accurate & quam perfectissime exprimere eos oportere dicit; siquidem Deus nihil minus quam istiusmodi gradus & mensuras virtutum a populi sui doctoribus & rectoribus exspectet: & sic spem esse, vt virtutum suarum præstantia multitudinem saltem ad mediocre virtutis studium trahant, & persuasionibus ad ea libere amplectendum adliciant, ad quæ firmiter & constanter facienda eos per vim numquam sint compulsuri. Istiusmodi puritatis necessitatem porro vrget ex ipsius functionis sanctitate & maiestate, quia officium sacerdotis in eumdem cum angelis ordinem ipsum collocet. *Cum angelis* [b], inquit, *stabit, cum archangelis glorificabit, ad supernum altare sacrificia transmittet, cum Christo sacerdotio fungetur, figmentum instaurabit, imaginem exhibebit, superno mundo opificem aget; & vt, quod maius est, dicam, Deus erit aliosque deos efficiet.* CHRYSOSTOMVS [c] eodem argumento vtitur, *Sacerdotium*, inquiens, *in terra quidem peragitur, sed in rerum cælestium classem ordinemque referendum est. Atque id perquam merito: quippe non mortalis quisquam, non ange-*

ὡς φιλεῖ τάχιστα τῆς τοῦ προεστῶτος κακίας ἀναπίμπλασθαι τὸ ὑπήκοον, καὶ πολλῷ γε ῥᾷον, ἢ τῆς ἐναντίας, τῆς ἀρετῆς.

(b) Nazianz ibid. p. 31. Τίς ὁ πλάττων καθάπερ αὐθήμερον τοὺς πηλίνους, τὸν τῆς ἀληθείας προστάτην τὸν μετὰ ἀγγέλων στησόμενον, καὶ μετὰ ἀρχαγγέλων δοξάσοντα καὶ ἐπὶ τὸ ἄνω θυσιαστήριον ἀναπέμψοντα τὰς θυσίας, καὶ Χριστῷ συνιερεύσοντα, τὸν ἀναπλάσοντα τὸ πλάσμα, καὶ παραστήσοντα τὴν εἰκόνα, καὶ τῷ ἄνω κόσμῳ δημιουργήσοντα, καὶ, τὸ μεῖζον εἰπεῖν, Θεὸν ἐσόμενον καὶ θεοποιήσοντα.

(c) Chrysostom. de sacerdot. lib. III. c. IV. Ἡ ἱερωσύνη τελεῖται μὲν ἐπὶ τῆς γῆς, τάξιν δὲ ἐπουρανίων ἔχει πραγμάτων· καὶ μάλα γε εἰκότως· οὐ γὰρ ἄνθρωπος, οὐκ ἄγγελος, οὐκ ἀρχάγγελος, οὐκ ἄλλη τις κτιστὴ δύναμις· ἀλλ' αὐτὸς ὁ παράκλητος ταύτην διετάξατο τὴν ἀκολουθίαν, καὶ ἔτι μένοντας ἐν σαρκὶ τὴν τῶν ἀγγέλων ἔπεισε φαντάζεσθαι διακονίαν· διὸ χρὴ τὸν ἱερωμένον ὥσπερ ἐν αὐτοῖς ἑστῶτα τοῖς οὐρανοῖς μεταξὺ τῶν δυνάμεων ἐκείνων οὕτως εἶναι καθαρόν.

lus

lus, non archangelus, non alia quaeuis creata potentia, sed ipse paracletus ordinem huiusmodi disposuit: qui mortalibus hominibus etiamnum in carne manentibus auctor fuit, vt angelorum ministerium animo conciperent. Idcirco necesse est, sacerdotem sic esse purum, vt si in ipsis caelis collocatus inter caelestes illas virtutes medius staret. Praui etiam exempli periculum & efficacitatem ob oculos proponit [d]: *Quando sic natura comparatum esse videmus, vt subditorum multitudo magna quidem ex parte principum suorum mores tamquam imaginem spectent, seque ad illos formare studeant. Qui ergo fieri possit, vt illorum tumores & inflammationes sedet is, qui ipse tumescat? Quis vero plebeius vir concupiscat statim temperans moderatusque fieri, principem intuitus iracundum? Neque enim possunt episcoporum vitia dissimulari; sed vel parua atque exigua confestim manifesta fiunt. Quemadmodum ergo illorum officia rectique mores multis vsui sunt, accenduntque ad studii aemulationem eiusdem; ita & vitia ad virtutis cultum segniores reddunt praestantque, vt caeterorum animi ad bonorum operum labores capessendos torpescant: quamobrem sacerdotis animi pulchritudinem vndique splendescere oportet, vt oblectare pariter & illustrare possit eorum animos, qui suos in illum oculos coniiciunt. --- Episcopum conuenit & studio acri & perpetua vitae continentia tamquam adamantinis armis circumseptum, quoquo versus circumspicere, ne cubi nudo quis aut neglecto loco deprehenso letale vulnus adferat. Circumsistunt enim caeteri parati vt vulnerent, ac si liceat, supplantent. Neque ii ex hostium atque aduersariorum numero; sed ex iis, qui se amicos esse adsimulant. Quamdiu sacerdotis vita pulcre partibus ex omnibus congruens concinnataque fuerit, nullae illi aduersariorum insidiae nocere possunt: qui simul vel tantillum officii recti praetermiserit, iam illum nihil antecacta*

(d) Ibid. lib. III. c. XIV. Πέφυκε γὰρ ὡς τὰ πολλὰ, τὸ τῶν ἀρχομένων πλῆθος, ὥσπερ εἰς ἀρχέτυπόν τινα εἰκόνα τοὺς τῶν ἀρχόντων τρόπους ὁρᾷν, καὶ πρὸς ἐκείνους ἐξομοιοῦν ἑαυτούς· πῶς οὖν ἄν τις τὰς ἐκείνων παύσειε φλεγμονὰς, οἰδαίνων αὐτός; τίς δ' ἂν ἐπιθυμήσειε ταχέως τῶν πολλῶν γενέσθαι μέτριος, τὸν ἄρχοντα ὀργίλον ὁρῶν; οὐ γὰρ ἔστιν οὐκ ἔστι δυνατὸν, τὰ τῶν ἱερέων κρύπτεσθαι ἐλαττώματα· ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ ταχέως κατάδηλα γίνεται ---- ὥσπερ οὖν αὐτῶν τὰ κατορθώματα πολλοὺς ὤνησε, πρὸς τὸν ἴσον παρακαλοῦντα ζῆλον· οὕτω καὶ τὰ πλημμελήματα ῥᾳθυμοτέρους κατέστησε περὶ τὴν τῆς ἀρετῆς ἐργασίαν· καὶ βλακεύειν πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῶν σπουδαίων παρεσκεύασε πόνους· διὸ χρὴ πάντοθεν αὐτοῦ τῷ κάλλει ἀποστίλβειν τῆς ψυχῆς, ἵνα καὶ εὐφραίνειν ἅμα, καὶ φωτίζειν δύνηται τὰς τῶν ὁρώντων ψυχάς· ---- δεῖ τὸν ἱερέα καθάπερ τισὶν ἀδαμαντίνοις ὅπλοις πεφράχθαι πάντοθεν· τῇ τε συντόνῳ σπουδῇ, καὶ τῇ διηνεκεῖ περὶ τὸν βίον νήψει, πάντοθεν περισκοποῦντα, μή πού τις γυμνὸν εὑρὼν τόπον

vitæ honestas adiuuat ad incusantium voculas effugiendas: quin immo leue illud commissum, reliquæ illius vitæ luminibus officit: ac certe sic sacerdoti omnes iudices esse volunt, vt carne nequaquam composito, vt humanam naturam non sortito, verum vt angelo, vi humanæ infirmitatis minime participi. Certe non potest (vt idem pater alio loco [*e*] monet) in officio perstringendi & reprehendendi aliorum vitia decenter & libere versari, nisi se talem præstiterit, vt a nemine reprehendi possit. Sacerdotis officium duriorem prouinciam quam ducis cuiusdam militum vel regis esse adfirmat. *Non nobis heic res est*, inquit, [*f*] *de ducendis militibus aut de regno gubernando, sed de functione, quæ angelica virtute indiget. Etenim sacerdotis animum solaribus radiis puriorem esse oportet: vt ne quando spiritus sanctus desolatum illum relinquat, vt dicere illi liceat: Viuo equidem non amplius ego, viuit autem in me Christus.* Pergit hinc & instituta vitæ clericalis & monasticæ ampla comparatione [*g*] ostendit, quam sit res multo difficilior, multorum hominum rebus mundanis implicitorum curam suscipere, quam vnius, qui in solitudine liber a tentationibus vitam agat. Denique totam materiam concludens [*h*] dicit, quod quemadmodum Deus maiorem sanctitatem in illis, qui altari seruiant, requirat, ita ampliorem accuratioremque rationem ab illis exacturus, eorumque offensas seuerius

νον καὶ παρημελημένον. πλήξῃ καιρίαν πληγήν· πάντες γὰρ περιεστήκασι, τρῶσαι ἑτοιμοι καὶ καταβαλεῖν, οὐ τῶν ἐχθρῶν μόνον καὶ πολεμίων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν πολλοὶ τῶν προσποιουμένων φιλίαν — ἕως μὲν γὰρ ἂν πανταχόθεν ἡρμοσμένος ᾖ καλῶς ὁ τοῦ ἱερέως βίος, ἀνάλωτος γίνεται ταῖς ἐπιβουλαῖς· ἂν δὲ τύχῃ μικρόν τι παριδών, οὐδὲν αὐτῷ τῶν λοιπῶν κατορθωμάτων ὄφελος, πρὸς τὸ δυνηθῆναι τὰ τῶν κατηγόρων στόματα διαφυγεῖν· ἀλλ' ἐπισκιάζει πάντα τὰ λοιπὰ τὸ μικρὸν ἐκεῖνο παράπτωμα· καὶ οὐχ ὡς σάρκα περικειμένῳ, οὐδὲ ἀνθρωπείαν λαχόντι φύσιν ἀλλ' ὡς ἀγγέλῳ, καὶ τῆς λοιπῆς ἀσθενείας ἀπηλλαγμένῳ.

(*e*) Chrysost. de sacerdot. lib. V. c. III. Ὅταν ὡς αὐτὸς ἀνεπίληπτος ἅπασι γένηται, τότε δυνήσεται μεθ' ὅσης βούλεται ἐξουσίας καὶ κολάζειν καὶ ἀνιέναι τοὺς ὑπ' αὐτῷ τεταγμένους ἅπαντας. Quum talem se præstiterit, vt a nemine reprehendi possit, tum poterit, cum quanta voluerit libertate, subditorum suorum omnium delicta alias castigare, alias remittere.

(*f*) Chrysost. lib. VI. c. II. Οὐ γὰρ ὑπὲρ στρατηγίας, οὐδὲ βασιλείας ἡμῖν ὁ λόγος, ἀλλ' ὑπὲρ πράγματος ἀγγελικῆς ἀρετῆς δεομένου· καὶ γὰρ τῶν ἀκτίνων αὐτῶν καθαρωτέραν τὴν ἱερέως τὴν ψυχὴν εἶναι δεῖ· ἵνα μηδέποτε ἔρημον αὐτὸν καταλιμπάνῃ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα δύνηται λέγειν, ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ χριστός.

(*g*) Ibid. lib. VI. c. III. tot.

(*h*) Ibid. lib. VI. c. X. XI. tot.

puni-

puniturus ſit. Hiſce aliiſque ſimilibus exemplis pluribus ſanctus iſte pater tum in ſemetipſo tum in aliis verum vniuerſalis iſtius puritatis, quæ ſacram functionem deceat, ſenſum excitare adlaborat.

§. II.

Cenſuræ eccleſiaſticæ in ipſos quam vllos alios ſeueriores.

Et horum argumentorum ponderi eccleſia ſanctionum ſuarum auctoritatem addebat; in delinquentes clericos ſeueriores, quam in vllos alios, pœnas ſtatuens. Quum enim cæteris maleficis & ſceleratis hominibus ordinis ſui priuilegia publicæ pœnitentiæ beneficio repetere liceret; hanc gratiam eccleſia illis filiis ſuis inter clericos, qui facinus aliquod plenum publicæ offenſionis & munere ſuo indignum admiſerant, denegabat. Iſtiusmodi enim facinoroſi vt plurimum munere ſuo exui, nonnumquam etiam a ſacrorum vſu & chriſtianorum conuentu arceri & ad pœnitentiam agendam inter laicos obligari ſolebant; hoc autem cum diſcrimine, vt, licet pœnitentia in pacem eccleſiæ eos reſtitueret, non tamen dignos efficeret, qui in priſtino officio ac ſtatione denuo miniſtrarent; ſed ſatis habebant, ſi ex eo tempore laicorum more ſacris intereſſe poſſent. Nonnulli quidem canones ad publicam pœnitentiam in eccleſia agendam eos non obligabant, quia deiectio de gradu ſatis pœnæ eſſe credebatur: Alii ab ipſis requirunt, vt & huic diſciplinæ parti ſeſe ſubiiciant. Adhuc tamen vtrorumque vnus idemque effectus erat, vt iſti homines poſtea ſemper laicis adnumerarentur. *Canones* ſic dicti *apoſtolici* interdum priore incedunt via. Illorum enim quidam [*i*] dicit: *Epiſcopus vel presbyter, vel diaconus, fornicationis vel periurii, vel furti conuictus, deponatur & non ſegregetur. Dicit enim ſcriptura: Non vindicabis bis in id ipſum.* Nolumus heic diſquirere, an cubi talis ſcriptura exſtet, ad quam hi canones remittunt, ſed obſeruamus tantum, quæ fuerit eccleſiæ *græcæ* conſuetudo, quum hi canones conderentur; cuius etiam in BASILII [*k*]

(*i*) Can. apoſt. XXIV. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἐπὶ πορνείᾳ, ἢ ἐπιορκίᾳ, ἢ κλοπῇ ἁλοὺς, καθαιρείσθω, καὶ μὴ ἀφοριζέσθω· λέγει γὰρ ἡ γραφή, οὐκ ἐκδικήσεις δὶς ἐπὶ τὸ αὐτό.

(*k*) Baſil. epiſt. canon. c. III. (tom. II. conc. p. 1720.) Διάκονος μετὰ τὴν διακονίαν πορνεύσας, ἀπόβλητος μὲν τῆς διακονίας ἔσται· εἰς δὲ τὸν τῶν λαϊκῶν ἀπωσθεὶς τό-

& PETRI

& PETRI ALEXANDRINI [l] & aliorum quorumdam canonibus fit mentio, quod ipsum, hanc vsitatam in ecclesiis ipsorum praxin fuisse, ostendit. *Simoniae* [m] tamen aliisque quibusdam criminibus [n] obnoxios iidem *canones apostolici* & a munere moueri & ab ec-

---

νου, τῆς κοινωνίας οὐκ εἰρχθήσεται. Diaconus post diaconatum fornicatus, a diaconatu quidem eiicietur: in laicorum autem locum extensus a communione non arcebitur. Ibid. c. XXXII. Οἱ τὴν πρὸς θάνατον ἁμαρτίαν ἁμαρτάνοντες κληρικοὶ, τοῦ βαθμοῦ μὲν κατάγονται, τῆς κοινωνίας δὲ τῶν λαικῶν οὐκ εἴργονται, οὐ γὰρ ἐκδικήσεις δὶς ἐπὶ τὸ αὐτό. Qui peccatum ad mortem peccant clerici, de gradu quidem deiiciuntur, a laicorum autem communione non arcentur. *Non enim vindicabis bis in id ipsum.* Ibid. c. LI. Τὸ κατὰ κληρικοὺς ἀδιαφόρως οἱ κανόνες ἐξέθεντο, κελεύσαντες μίαν ἐπὶ τοῖς παραπεσοῦσι ὁρίζεσθαι τιμωρίαν, τὴν ἔκπτωσιν τῆς ὑπηρεσίας, εἴτε ἐν βαθμῷ τυγχάνουσιν, εἴτε καὶ ἀχειροτονήτῳ ὑπηρεσίᾳ προσκαρτεροῖεν. Quod ad clericos spectat, canones indefinite ediderunt: vnam in eos, qui lapsi sint, poenam decerni iubentes, a ministerio scilicet motionem, siue sint in gradu, siue etiam in ministerio, quod non impositis manibus datur, perseuerent.

(*l*) Pet. Alex. epist. can. c. X. (ap. Bevereg. pand. tom. II. p. 15.) Οὐκ ἔστιν εὔλογον οὐδὲ τοὺς ἀπὸ κλήρου αὐτομολήσαντας ἐκπεπτωκότας τε καὶ ἀναπαλαίσαντας, ἔτι ἐν τῇ λειτουργίᾳ εἶναι, κ τ λ. Non est æquum, vt vel clerici, qui sua sponte aufugerunt, lapsi autem & reluctati sunt, amplius in sacro ministerio maneant. Ibid. ἀρκεῖ αὐτοῖς ἡ κοινωνία μετ' ἐπιστάσεως καὶ ἀκριβείας πρὸς ἀμφότερον γινομένης, καὶ ἵνα μὴ δόξωσι λυπεῖσθαι μετὰ βίας περιδραττόμενοι τῆς ἐντεῦθεν ἀναλύσεως, καὶ ἵνα μή τινες ἐκπεσόντες, προφασίζωνται ὡς διὰ τὴν ἀφορμὴν τῆς ἐπιτιμίας ὑποκλαλυκέναι. Eis sufficit communio, quæ diligenter & accurate fit duabus de caussis, tum ne videantur molestia adfici, hinc dissolutionem vi arripientes: tum ne lapsi aliqui caussentur, se propter poenæ occasionem fuisse remissos.

(*m*) Can. apost. c. XXVIII. Εἴ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων τῆς ἀξίας ταύτης ἐγκρατὴς γένηται, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς, καὶ ὁ χειροτονήσας, καὶ ἐκκοπτέσθω τῆς κοινωνίας παντάπασιν, ὡς Σίμων ὁ μάγος ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου. Si quis episcopus per pecunias hanc sit dignitatem adsequutus, vel presbyter, vel diaconus, deponatur & ipse & qui eum ordinauit, & a communione omnino excindatur, vt Simon magus a me Petro.

(*n*) Ibid. c. XXIX. Εἴ τις ἐπίσκοπος κοσμικοῖς ἄρχουσι χρησάμενος, δι' αὐτῶν ἐγκρατὴς γένηται ἐκκλησίας, καθαιρείσθω καὶ ἀφοριζέσθω, καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ πάντες. Si quis episcopus sæcularibus principibus vsus, per eos ecclesiam adeptus sit, deponatur & segregetur, & omnes qui illi communicant. Ibid. c. L. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, γάμων, καὶ κρεῶν, καὶ οἴνου, οὐ δι' ἄσκησιν ἀλλὰ διὰ βδελυρίαν ἀπέχεται, ἐπιλαθόμενος, ὅτι πάντα καλὰ λίαν, καὶ ὅτι ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ βλασφημῶν διαβάλλει τὴν δημιουργίαν, ἢ διορθούσθω, ἢ καθαιρείσθω καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀποβαλλέσθω· ὡσαύτως καὶ λαϊκός. Si quis episcopus, presbyter vel diaconus, vel omnino ex sacerdotali numero, a nuptiis, carnibus & vino, non propter exercitationem, sed propter abominationem abstinet, oblitus, quod

clesiæ

clesiæ communione segregari iubent. Et in ecclesia *Africana* vtraque pœna propter vnum idemque flagitium tempore CYPRIANI inflicta fuit, vti ex epistola eius [o] ad *Cornelium* constat, vbi loquens de *Nouato*, qui cædis erat reus, quia pedibus vterum vxoris percutiendo abortionem ei importarat, *Propter hoc*, inquit, *se non de presbyterio excitari tantum, sed & communicatione prohiberi, pro certo tenebat.* Vnde colligere potuerimus, quantam seueritatem antiqui canones aduersus istiusmodi crimina clericorum, quæ cum graui ecclesiæ offensione fiebant, generatim adhiberi iusserint.

§. III.

Quænam crimina deiectione de honoris gradu punita fuerint, nimirum furtum, homicidium, periurium, fraus, sacrilegium, fornicatio & adulterium.

Hinc quoque speciatim obseruare licebit, quænam criminum genera deiectione de gradu clericali digna habita fuerint, nimirum, *furtum, homicidium, periurium, fraus, sacrilegium, fornicatio* & *adulterium*, & istiusmodi magna flagitia, in hominum offensionem incurrentia, alia. Hoc enim in casu inter *peccatum* & *crimen* distinguebant. Nam AVGVSTINVS [p] non quæuis peccata ordinationem hominum initio impediuisse, obseruat. *Apostolus Paulus*, inquit, *quando elegit ordinandos vel presbyteros vel diaconos, & quicumque ordinandus est ad præposituram ecclesiæ, non ait, si quis sine PECCATO est; hoc enim si diceret, omnis homo reprobaretur, nullus ordinaretur; sed ait, si quis sine CRIMINE est, sicut est homicidium, adulterium, aliqua immunditia fornicationis, furtum, fraus, sacrilegium & cetera huiusmodi.* Et hæc erat regula, quam ecclesia in examinanda clericorum suorum vita post ordinationem, vbi reuera in eius ministerium adsciti erant, obseruabat. Non in quodcumque leuius erratum officii abrogatione animaduertebatur, sed tantum in grauiora crimina, cuiusmodi erant furtum, homicidium, fraus, periurium, sacrilegium, fornicatio & adulterium. Quo-

omnia valde bona, & quod masculinum & femininum fecit Deus hominem: sed blasphemans calumniatur opificium; vel corrigatur, vel deponatur, & ex ecclesia eiiciatur. Similiter & laicus.

(o) Cyprian. epist. XLIX. al LII. p. 97. (p. 64. edit. Paris. MDCLXVI.)

(p) Augustin. tract. XLI. in Ioann, tom. IX. p. 126. edit. Paris. MDCXXXVII. (p. 308. edit. Basil. MDLXIX.)

rum de vltimo hæc duo porro in quibusdam antiquis canonibus obſeruanda ſunt: *Primo* quidem, quod ſi cuius clerici vxor adulterii conuicta eſſet, ipſe animi ſui dolorem de iſthoc facto eiusque deteſtationem, adulteram dimittendo, declarare debuerit, idque ſub pœna exaugurationis, ſi conſuetudinem cum ea continuaret. Nam concilium *Neo-Cæſareenſe* [q] ita decreuit: *Si alicuius vxor, quum eſſet laicus, adulterata fuiſſe conuicta fuerit, is non poteſt ad miniſterium accedere. Sin autem etiam poſt ordinationem adulterata fuerit, debet eam dimittere. Quod ſi cohabitet, non poteſt ſibi commiſſum miniſterium exſequi.* Concilium *Illiberritanum* [r] adhuc ſeuerius hac in re iudicat, *Si cuius clerici vxor*, inquiens, *fuerit moechata, & ſcierit eam maritus ſuus moechari, & eam non ſtatim proiecerit, NEC IN FINE ACCIPIAT COMMVNIONEM: ne ab his, qui exemplum bonæ conuerſationis eſſe debent, videantur magiſteria ſcelerum procedere. Secundo* obſeruandum eſt, quod, ſi quis epiſcopus pœnam eccleſiaſticam clericorum ſuorum cuipiam, qui fornicationis conuictus eſſet, infligere negligeret, ſeipſum abrogationi muneris obnoxium reddiderit: Quemadmodum SOCRATES [s] de ipſis *Arianis* memoriæ prodidit, quod *Macedonium* epiſcopum *Conſtantinopolitanum* de munere deiecerint, quod inter alia diaconum in fornicatione deprehenſum ad communionem admiſiſſet.

§. IV.

Lapſus etiam perſequutionis tempore.

Aliud crimen, quod multos clericos huic cenſuræ eccleſiaſticæ ſubiecit, erat *lapſus* ſeu fidei deſertio tempore perſequutionis. Quo in caſu pœnitentiæ beneficio in gratiam eccleſiæ recipiebantur tamquam laici, ſi placerent, ſed tamquam clerici non amplius miniſtrare vel myſteria participare poterant. Ita

(q) Conc. Neo-Cæſar. c. VIII. (tom. I. concil. p. 1481.) Γυνή τινος μοιχευθεῖσα λαϊκοῦ ὄντος, ἐὰν ἐλεγχθῇ φανερῶς, ὁ τοιοῦτος εἰς ὑπηρεσίαν ἐλθεῖν οὐ δύναται. Ἐὰν δὲ καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν μοιχευθῇ, ὀφείλει ἀπολῦσαι αὐτήν· ἐὰν δὲ συζῇ, οὐ δύναται ἔχεσθαι τῆς ἐγχειρισθείσης αὐτῷ ὑπηρεσίας.

(r) Conc. Illiberrit. c. LXV (ibid. p. 977.)

(s) Socrat. lib II. c. XLII. καθαιροῦσι πρῶτον μὲν Μακεδόνιον, καὶ ὡς αἴτιον πολλῶν φόνων γενόμενον, καὶ ὅτι διάκονον ἐπὶ πορνείᾳ ἁλόντα ἐδέξατο εἰς κοινωνίαν. Primum quidem deponunt Macedonium; tum quod plurimarum cædium auctor fuiſſet, tum *quod diaconum in fornicatione deprehenſum ad communionem admiſerat.*

Trophi-

Trophimus tempore *Cornelii* & *Cypriani* tractatus fuit. Admittebatur [t] ad communionem ecclesiæ vt laicus, at in pristinum sacerdotii locum non restituebatur. Et hanc regulam *Romæ* & in toto mundo obseruatam fuisse, CYPRIANVS [u] adfirmat, vt, si episcopi vel alii quicumque tempore persequutionis lapsi essent, ad pœnitentiam in ecclesiam agendam admitterentur, ab omni autem functione clericali & sacerdotali honore exclusi vitam transigerent. Quemadmodum synodus *Africana*, cuius nomine ecclesiis *Hispanicis* scribebat, de *Basilide* & *Martiali*, duobus episcopis *Hispaniæ*, decreuerat, qui quum lapsi essent, pœnitentiæ beneficio episcopatus suos retinere conabantur: sed hoc ab ecclesiæ vniuersalis regula & consuetudine abire monebat CYPRIANVS. Hoc in diuersis aliis epistolis [w] repetit, vbi de hominibus, in eadem cum illis misera conditione constitutis, loquitur. Eamdem regulam in PETRI [x] episcopi *Alexandrini* & primi concilii *Arelatensis* [y] canonibus reperimus, in quibus non tantum, qui

(t) Cyprian. epist. LII. al. LV. ad Antonian. p. 106. (p. 69. edit. Par. MDCLXVI.) *Sic tamen admissus est Trophimus, vt laicus communicet*, non secundum quod ad te malignorum litteræ pertulerunt, quasi locum sacerdotis vsurpet.

(u) Cyprian. ep. LXVIII. al. LXVII. ad pleb. Hispan. p. 174. (p. 114. edit. cit.) Frustra tales episcopatum sibi vsurpare conantur, quum manifestum sit, eiusmodi homines nec ecclesiæ Christi posse præesse, nec Deo sacrificia offerre debere. Maxime quum iam pridem nobiscum & cum omnibus episcopis in toto mundo constitutis, etiam Cornelius collega noster, sacerdos pacificus & iustus, & martyrii quoque dignatione domini honoratus decreuerit, eiusmodi homines ad pœnitentiam quidem agendam posse admitti; ab ordinatione autem cleri atque sacerdotali honore prohiberi.

(w) Cyprian. ep. LV. al. LIX. ad Cornel. p. 133. (p. 82. edit. citat.) Hi quinque cum paucis vel *sacrificatis*, vel male sibi consciis, Fortunatum sibi pseudoëpiscopum cooptarunt, vt criminibus in vnum conuenientibus talis scilicet esse rector, quales illi, qui reguntur.
Id. epist. LXIV al. LXV. ad Epictet. Grauiter & dolenter motus sum, quod cognouerim, Fortunatum quemdam apud vos episcopum, post grauem lapsum ruinæ suæ, pro integro nunc agere velle, & episcopatum sibi vindicare cœpisse; quæ res contristauit me, cætera.

(x) Petr. Alex. can. X. (apud Beuereg. tom. II. p. 15.) *ὅτε δὲ ἔπταισαν ὡς ἂν περισυράμενοι καὶ ἑαυτοὺς μωμησάμενοι, οὐκ ἔτι δύνανται λειτουργεῖν.* Quando lapsi sunt, vt qui perperam se gesserunt & se ipsos vituperauerunt, non possunt amplius sacra ministeria obire.

(y) Conc. Arelat. I. c. XIII. (tom. I. p. 1428.) De his, qui scripturas sanctas tradidisse dicuntur, vel vasa dominica, vel nomina fratrum suorum, placuit nobis, vt

sacrificarant vel fidem aperte negarant, sed etiam quicumque scripturas sanctas vel sacra ecclesiæ vasa, vel fratrum suorum nomina persecutoribus tradiderant, lapsorum numero adscribuntur; & omnes istiusmodi, si de clericis essent, in perpetuum ab exercitio & beneficio ordinis ac functionis suæ prohibebantur. Hæc veteris ecclesiæ disciplina erat istorum antistitum intuitu, qui defectione sua tempore persequutionis populo suo malum exemplum præbuerant. Non consultum videbatur, ipsis permitti, vt in posterum antistites & duces populi agerent. Quamquam non negauerim, obuias forte esse quasdam vniuersalis huius regulæ exceptiones, quando vel disciplina ecclesiæ non adeo rigida, vel alias creditum fuit, in maiorem ecclesiæ vtilitatem cessurum, si lapsi honoribus suis restituerentur, quam si de gradu suo deiecti penitus excluderentur. Supra enim adnotaui, quod lapsi, hæretici & schismatici nonnumquam blandius atque amantius tractati fuerint, vbi ecclesia singularem in eos gratiam conferre, e re sua futurum iudicauit.

§. V.

Et ebrietas atque alea.

Sed progredimur ad leges ecclesiæ, quæ de aliis præcipiunt criminibus. Quemadmodum vita clerici perpetuum altaris ministerium erat, & ipse animum in iugi diuinarum ac cælestium rerum exercitio occupatum habere debebat; ita ob hanc ipsam rationem summa in eo requirebatur sobrietas, iuxta ac diligentissima cura tempus suum bene distribuendi vtiliterque collocandi; quomodo videlicet vocationis suæ fini & spiritualibus negotiis, in quibus cotidie versabatur, optime conueniret. Quam ob caussam ebrietatem & aleam, duo illa vitia temporis nimium quantum prodiga & præclaris quibusuis conatibus ac ingenuo publicæ vtilitati inseruiendi studio inimica vitare clerici, sub pœna abrogationis officii, iubebantur. Ita enim *canones apostolici* [z] decernunt: *Episcopus, vel presbyter, vel diaconus aleis & ebrietatibus vacans, vel cesset, vel deponatur.* Vbi hanc differenti-

quicumque eorum ex actis publicis fuerit detectus, non verbis nudis, ab ordine cleri amoueatur.

(z) Can. apost. c. XLI. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος κύβοις σχολάζων, καὶ μέθαις, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω.

am

am inter hanc legem & priores istas obseruare licet, quod non propter singularem horum criminum actum dignitatis abrogationem fieri iubeant, sed tantum si quis ea sine emendatione continuet. Et lege quadam *Iustinianea* [a] illi, qui ad tabulas lusisse deprehensi fuerint, non de gradu deiici, sed tribus tantum annis a ministerio prohiberi & in monasterium ad agendam poenitentiam intrudi iubentur. Fuerint forte, qui harum legum seueritatem mirabuntur, quod ad tabulas ludere sub istiusmodi poenae denuntiatione interdixerint: sed desinent mirari, si eumdem lusum laicis quoque sub poena segregationis a communione ecclesiae interdictum fuisse, audierint. Concilium enim *Illiberritanum* [b] christianum quempiam, qui alea, id est, tabula luserit, non nisi post vnius anni poenitentiam & si emendatus cessasset, ad sacram communionem admitti iubet. Et sane idoneam caussam hisce temporibus talem sanciendi legem habuit ecclesia, quia iste lusus tum veteri tum noua lege ciuili [c] inter *Roma-*

(a) Iustin. nouell. CXXIII. c. X. Ἀπαγορεύομεν τοῖς ὁσιωτάτοις ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις καὶ ὑποδιακόνοις καὶ ἀναγνώσταις, καὶ παντὶ ἄλλῳ οἱουδήποτε εὐαγοῦς τάγματος ἢ σχήματος καθεστῶτι, ταβλίζειν, ἢ τοῖς τὰ τοιαῦτα παίζουσι κοινωνοὺς ἢ θεωρητὰς γίνεσθαι, ἢ εἰς οἱονδήποτε θέαν τοῦ θεωρίου χάριν παραγίνεσθαι· εἰ δέ τις ἐξ αὐτῶν τοῦτο ἁμάρτοι, κελεύομεν τοῦτον ἐπὶ τρεῖς ἐνιαυτοὺς ἀπὸ τῆς εὐαγοῦς ὑπηρεσίας κωλύεσθαι καὶ μοναστηρίῳ ἐμβάλλεσθαι. *Interdicimus* sanctissimis episcopis, presbyteris & diaconis, & subdiaconis, lectoribus & omnibus aliis cuiuslibet venerandi collegii aut schematis constitutis, *ad tabulas ludere*, aut aliis ludentibus participes ac inspectatores fieri, aut ad quodlibet spectaculorum spectandi gratia venire. Si quis autem ex his hoc deliquerit, *iubemus hunc in tribus annis a venerabili ministerio prohiberi & in monasterium redigi.*

(b) Concil. Illiberr. c. LXXIX. *Si quis fidelis alea*, id est, tabula luserit, *placuit eum abstinere.* Et si emendatus cessauerit, poterit post annum communione reconciliari.

(c) Digest. lib. XI. tit. V. de aleator. Praetor ait: *Si quis eum, apud quem alea lusum esse dicetur, verberauerit, damnumue ei dederit, siue quid eo tempore domo eius subtractum fuerit, iudicium non dabo.* Item: Senatusconsultum vetuit in pecuniam ludere.

It. Cod. Iustin. lib. III. tit. XLIII. de aleator. *Alearum vsus antiqua res est, & extra operas pugnatorias (concessa,) verum pro tempore abiit in lacrimas, multa millia extranearum nationum suscipiens. Quidam enim (nec) ludentes, nec ludum scientes, sed nomenclatione tantum proprias substantias perdiderunt, die noctuque ludendo, argento, apparatu lapidum, & auro. Consequenter autem ex hac inordinatione blasphemare (Deum) conantur, & instrumenta conficiunt. Commodis igitur subiectorum prospicientes hac generali lege decernimus, vt*

 nos

nos & multas alias nationes prohibitus erat, qua de re lector plura videre poteſt apud TAYLORIVM [*d*], eruditum epiſcopum noſtratem, vna cum rationibus iſtius prohibitionis, quæ ſunt mala illa, quæ ex hoc genere luſus conſequi plerumque ſolent, nimirum contumelioſa in res diuinas dicta, iurandi cacoëthes, iracundia, mendacia, imprecationes, auaritia, fraus, iurgia, omnis generis intemperantia, diſpendia temporis & multarum familiarum ruinæ; ob quas aberrationes inde oriundas pro re ignominioſa & publicæ plena offenſionis inter omnes nationes habitus fuit. Quod igitur omnium populorum legibus vniuerſe eo tempore prohibitum erat, eccleſia decori ac honeſti ſtudioſa non poterat non per ſuas itidem leges laicis & multo magis clericis interdicere, vt offendiculis anteuerteret & obiectationibus, quæ aduerſus ipſam alioqui non iniuſte fieri poterant, iret obuiam. Non ac ſi res iſta in ſe & ſimpliciter eſſet illicita, ſi quis eam innocuæ recreationis ergo adhiberet; ſed multa mala, quæ eius exercitium plerumque comitantur, effecerunt, vt in aliorum offenſionem occurreret, adeoque inutilis haberetur. Temporis etiam hac ratione facta conſumtio naturam rei mutabat, eamque tanto magis illicitam reddebat.

§. VI.

Pecuniæ datio in quæſtum et fenerationem. Huius criminis natura inueſtigatur.

Aliud crimen, propter quod clericus muneris abrogatione dignus iudicabatur, erat vſuræ acceptio, quæ in antiquis canonibus frequenter, tamquam genus quoddam auaritiæ & crudelitatis, damnata & hoc intuitu clericis tam ſeuere interdicta fuit, vt qui potius contrariis eis virtutibus, liberalitati, miſericordiæ, mundi & omnis lucri contemtui operam dare deberent. Leges hoc crimen prohibentes plures ſunt, quam vt hic tranſcribi poſſint. Suffecerit concilii *Nicæni* canonem heic repetere, qui ſummam complectitur, ſenſumque cæterorum canonum omnium exprimit. Huius igitur canonis verba hæc ſunt: *Quoniam* [*e*] *multi, qui in canone recenſentur, plura habendi ſtudi-*

---

nulli liceat in publicis vel priuatis domibus vel locis ludere, neque in genere, neque in ſpecie, cætera.

(*d*) Taylor duct. dubit. lib. IV. c. I. p. 776. (edit. German. Brem. MDCCV. p. 848. ſqq.)

(*e*) Conc. Nic. CXVII. (tom. II. conc. p. 37.) Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμε-

um & turpe lucrum persequentes, diuinae scripturae obliti sunt, quae dicit: Argentum suum non dedit ad vsuram: & fenerantes centesimas exigunt; aequum censuit sancta & magna synodus, vt si quis inuentus fuerit post hanc definitionem vsuras ex mutuo sumere vel eam rem aliter persequi vel sescuplas exigere, vel aliquid aliud excogitare turpis quaestus gratia, a clero deponatur, & sit alienus a canone. Eamdem hanc consuetudinem castigatam lector deprehendet a sic dictis *canonibus apostolicis* [*f*], concilio *Illiberritano* [*g*], primo & secundo *Arelatensi* [*h*], primo & tertio *Carthaginensi* [*i*], *Laodiceno* [*k*] & *Trullano* [*l*], vt scriptores priuatos, CYPRIANVM [*m*], SIDONIVM APOLLINAREM [*n*], HIERONY-

---

νοι τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν αἰσχροκέρδειαν διώκοντες, ἐπελάθοντο τοῦ θείου γράμματος λέγοντος, τὸ ἀργύριον αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ· καὶ δανείζοντες, ἑκατοστὰς ἀπαιτοῦσιν· ἐδικαίωσεν ἡ ἁγία καὶ μεγάλη σύνοδος, ὡς εἴ τις εὑρεθείη μετὰ τὸν ὅρον τοῦτον τόκους λαμβάνων ἐκ μεταχειρίσεως, ἢ ἄλλως μετερχόμενος τὸ πρᾶγμα, ἢ ἡμιολίας ἀπαιτῶν, ἢ ὅλως ἕτερόν τι ἐπινοῶν αἰσχροῦ κέρδους ἕνεκα, καθαιρεθήσεται τοῦ κλήρου, καὶ ἀλλότριος τοῦ κανόνος ἔσται.

(*f*) Can. apost. c. XLIII. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τόκους ἀπαιτῶν τοὺς δανειζομένους, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω. Episcopus, vel presbyter, vel diaconus, pecunias mutuo datas cum fenore exigens, vel cesset, vel deponatur.

(*g*) Conc. Illiberrit. c. XX. (tom. I. conc. p. 973.) Si quis clericorum detectus fuerit vsuras accipere, placuit eum degradari, & abstineri.

(*h*) Concil. Arelat. I. c. XII. (tom. I. p. 1428.) De ministris, qui fenerant, placuit eos iuxta formam diuinitus datam a communione abstineri.

Arelat. II. c. XIV. (tom. IV. p. 1013) Si quis clericus pecuniam dederit ad vsuram, aut conductor alienae rei voluerit esse, aut turpis lucri gratia aliquod negotiationis exercuerit, depositus a communione alienus fiat.

(*i*) Concil. Carth. I. c. XIII. (Append. tom. II. conc. p. 1826.) Abundantius episcopus Adrumetinus dixit: In nostro concilio statutum est, vt non liceat clericis fenerare.

Concil. III. Carth. c. XVI. (ibid. p. 1169) Vt nullus clericorum amplius recipiat, quam cuiquam accommodauerit: si pecuniam accipiat, speciem eamdem, quantam dederit, accipiat: & quidquid aliud, tantum, quantum dederit, accipiat.

(*k*) Conc. Laodic. c. IV. (tom. I. p. 1496) Περὶ τοῦ, μὴ δεῖν ἱερατικοὺς δανείζειν, καὶ τόκους, καὶ τὰς λεγομένας ἡμιολίας λαμβάνειν. Non oportere hominem sacratum fenerari & vsuras, & quae dicuntur, sesquialteras accipere.

(*l*) Concil. Trull. c. X. (tom VI. p. 1140) Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος τόκους ἢ τὰς λεγομένας ἑκατοστὰς λαμβάνων, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω. Episcopus, presbyter, vel diaconus, qui vsuras, vel, quae dicuntur, centesimas accipit, vel cesset, vel deponatur.

(*m*) Cyprian. de lapsis p. 124. (p. 170. edit. Par. MDCLXVI.) — — Vsuris multiplicandis fenus augere. vid. supra c. I. §. III. sub not. (k) p. 304.

(*n*) Sidon. lib. I ep. VIII. In qua palude indesinenter rerum omnium lege peruersa, muri cadunt, aquae stant: turres fluunt, naues sedent: aegri deambulant, medi-

MVM

num[o] & complures alios taceamus. Nec est, quod hoc cuipiam mirum videatur, quod vsuræ in clericis ita generatim damnentur; siquidem manifestum est, quod in ipsis laicis fuerint improbatæ. Concilium enim *Carthaginense* primum [p] in vtrisque eas reprehendit, modo in clericis multo grauiorem culpam dicit. Concilium etiam *Illiberritanum* [q], quod clericos fenerantes de gradu suo deiici iubet, in laicis itidem grande dignumque eiectione ex ecclesia crimen iudicat, *Si quis etiam*, inquiens, *laicus accepisse probatur vsuras, si in ea iniquitate durauerit, ab ecclesia sciat se esse proiiciendum.*

Nunc proxime in naturam huius negotiationis, par est, inquiramus, nec non in fundamenta & rationes, propter quas tam in clericis quam in laicis ita generatim improbata fuerit. Quod ad rei naturam attinet, obseruandum est, fuisse inter *Romanos* diuersa genera siue diuersos gradus vsurarum. Vsitatissimæ eæ erant, quas *centesimas* vocabant. In concilio *Niceno* [r] dicuntur ἑκατοσταὶ, & in concilio *Trullano* [s] idem vocabulum adhibetur, quod centesimam sortis partem, quæ singulis mensibus pendebatur, ac duodecim ex centenis per annum conficiebat, significat. *Romani* enim vsuras per menses, nimirum ipsis calendis, seu primo cuiusque mensis die, accipiebant. Vnde

---

ci iacent: algent balnea, domicilia conflagrant: sitiunt vini, natant sepulti: vigilant fures, dormiunt potestates: *fenerantur clerici*, Syri psallunt: negotiatores militant, milites negotiantur, cætera.

(o) Hieron. in Ezech. c. XIIX, 17. (tom. V. p. 367. C. edit. Francof. MDCLXXXIV.) In Hebraico cunctarum specierum censura prohibetur: in LXX. tantum pecunia. Iuxta quod & in XIV. Psalmo scriptum est: Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram. Et quomodo dicitur: *Fratri tuo non fenerabis*, alieno autem fenerabis. Sed vide profectum. In principio legis a fratribus tantum fenus tollitur: in prophetis ab omnibus vsura prohibetur, dicente Ezechiele: Pecuniam suam non dedit in vsuram. Porro in euangelio virtutis argumentum est præcipiente domino: Feneramini his, a quibus non speratis recipere.

(p) Conc. Carth. I. c. XIII *Quod in laicis reprehenditur*, id multo magis in clericis oportet prædamnari.

(q) Concil. Illiberrit. c. XX. (tom. I. p. 973.)

(r) Concil. Nicæn. c. XVII. vid. anteced. not. (e) p. 318

(s) Conc. Trullan. c. X. vid. anteced. not. (l). p. 319. Chrysostom. hom. LVI. in Matth. (hom. LVII. edit Francof. MDCXCVII. p. 610. C.) *ἕτερος μόνας ἑκατοστὰς ἀπαιτεῖ*, hic vix centesimam partem reddit.

BASI-

BASILIVS [t] menses *vsurarum parentes* vocat. Et AMBROSIVS [u] ait: *Τόκους graeci appellauerunt vsuras, eo quod dolores partus animi debitoris excitare videantur. Veniunt calendae, parit sors centesimam. Veniunt menses singuli, generantur vsurae.* Et hinc, narrante poëta [w], prouerbium inter *Romanos* ortum est, vt dicere consueuerint:

Odisti & fugis, vt Drusonem debitor aeris,
--- quum tristes misero venere calendae;

quia hic dies tempus erat pendendi vsuras. Hoc igitur genus vsurae legibus ecclesiae prorsus proscriptum est, quippe quod magna credebatur esse oppressio. Leges tamen ciuiles hanc negotiationem permiserunt. Nam *Constantinus* anno CCCXXV. adeoque eodem, quo concilium *Nicaeae* habitum fuerat, publicavit legem, regulam & modum vsurae constituentem, qua creditoribus [x] centesimas nihil autem vltra accipere concessit. Leges enim *Romanae* antiquae maiorem libertatem ante hanc *Constantini* constitutionem indulsisse videntur. Postea nouus hac in re agendi modus praescriptus & in certis tantum casibus ista vsura permissa fuit, si creditor pecunia periclitari quodammodo videretur, quemadmodum ex legibus *Iustiniani* [y], quas de vsuris in codice suo sanxit, perspicimus. Nam in traiectitiis contractibus, vt leges appellant, hoc est, si creditor pecuniam mutuo daret, exempli gratia *Romae*, vt vsuram eius acciperet ea tantum conditione, si debitor cum ea saluus & incolumis *Constantinopolin* peruenisset: Quia hoc in casu creditor valde periclitabatur, ideo centesimam accipiendi habebat libertatem. *Secundo*, Aliud vsurae genus erat, quod leges *ἡμιολίας* siue *sescuplum*, hoc est, totum cum dimidia eius parte, vocant. HIERONYMVS [z] huius generis vsurae facit mentionem, illudque improbat. *Solent*, inquit, *in agris frumenti & milii, vini & olei, caeterarumque specierum vsurae exigi --- Verbi gratia, vt hiemis tempore demus decem modios & in messe re-*

(t) Basil. in Psalm. XXXIV. tom. III. p. 137. φοβεῖται τὰς μῆνας ὡς τόκων πατέρας.
(u) Ambros. de Tobia c. XII.
(w) Horat. lib. I. satyr. III.
(x) Cod. Theod. lib. II. tit. XXXIII. leg. I. Pro pecunia vltra singulas centesimas vetatur accipere.
(y) Cod. Iustin. lib. IV. tit. XXXII. de vsuris leg. XXVI. In traiectitiis contractibus vel specierum fenori dationibus, vsque ad centesimam tantummodo licere stipulari, nec eam excedere, licet veteribus legibus hoc erat concessum.
(z) Hieron. com. in Ezech. XVIII. p. 537. (tom. V. p. 376. edit. Francof.)

cipiamus quin lecim, hoc est amplius partem mediam. Quod genus vsuræ, quum violenta quædam esset ademtio & magna oppressio, non tantum in clericis a concilio *Nicæno* [a] & *Laodicensi* [b] nomine ἡμιολιῶν damnatum est, sed in laicis etiam a *Iustiniano* [c] lege quadam, quæ nulli vltra centesimam, in quocumque casu fuerit, accipere permittit. Quamquam *Iustinianus*, leges olim id concessisse, indicat. Atque id sane ex lege *Constantini* etiamnum exstante in *codice Theodosiano* [d] manifestum est, quæ ita præcipit: *Quicumque fruges aridas vel humidas, indigentibus mutuas dederint, vsuræ nomine tertiam partem superfluam consequantur: id est, vt si summa crediti in duobus modiis fuerit, tertium modium amplius consequantur.* *Tertio*, Aliud vsuræ genus in lege ciuili vocatur *bessis centesimæ*, id est, *binæ trientes*, siue octo de centenis: Et hanc vsuram leges iis, qui ergasteriis [e] præsunt, aliisque mercatoribus in sua cum aliis negotiatione indulgent. *Quarto*, Cæteris hominibus omnibus dimidiam tantummodo centesimæ vsurarum ex eadem *Iustiniani* lege [f] licitum erat stipulari; quod idem est ac sex pro centenis. *Quinto*, Illustres homines non vltra tertiam centesimæ partem [g], hoc est, quatuor duntaxat pro centum accipere debebant. *Sexto* denique, Vsura vsurarum in legibus *Romanis* omnibus hominibus omni modo interdicta erat, [h] vti ex edicto quodam *Iustiniani* videre est, quod antiquam

(a) Concil. Nic. c. XVII. vid. supra sub not. (e) p. 318. 319

(b) Conc. Laod. can. IV. vid. not. (k) p. 319

(c) Cod. Iustin. lib. IV. tit. XXXII. leg. XXVI. vid. not. anteced. (y). It. nouel. XXXII. XXXIII. XXXIV. tot.

(d) Cod. Theod. lib. II. tit. XXXIII. leg. I.

(e) Cod. Iustin. lib. IV. tit. XXXII. de vsuris leg. XXVI. Illos; qui ergasteriis præsunt, vel aliquam licitam negotiationem gerunt, *vsque ad bessem centesimæ*, vsurarum nomine, in quocumque contractu stipulationem moderari.

(f) Cod. Iustin. ibid. Cæteros omnes homines dimidiam tantummodo centesimæ vsurarum nomine posse stipulari.

(g) Ibid. Iubemus illustribus quidem personis, siue eas præcedentibus, minime licere vltra tertiam partem centesimæ in quocumque contractu stipulari.

(h) Cod. Iustin. lib. IV. tit. XXXII. leg. XXVIII. Vt *nullo modo vsuræ vsurarum a debitoribus exigantur*, & veteribus quidem legibus constitutum fuerat, sed non perfectissime cautum: Si enim vsuras in sortem redigere fuerat concessum, & totius summæ vsuras stipulari: quæ differentia erat debitoribus, a quibus reuera vsurarum vsuræ exigebantur? hoc certe erat non rebus, sed verbis tantummodo legem ponere. Quapropter hac apertissima lege definimus, *nullo modo licere*

prohi-

prohibitionem legibus imperatorum, qui ipsum antecesserunt, factam memorat atque confirmat. Vt adeo, quum leges imperii generatim prohibuerunt, ne laicis diuersa vsurarum genera acciperent, mirum haud sit, quod leges ecclesiæ clericis ea accipere multo seuerius interdixerint. Præterea quod ad alia vsuræ genera attinet, quæ per imperii leges licita erant, ecclesia duas habebat caussas, cur earum vsum in clericis imminutum iret. *Primo* quidem, quod vsuræ vt plurimum a pauperibus exigebantur, id quod ecclesia pro eorum oppressione habebat, quorum indigentia potius sine vsura eis dando mutuo, docente Christo, adleuanda erat. *Secundo*, clerici non poterant accipere vsuram ab hominibus diuitibus & negotiatoribus sæculi, quin hoc eos in negotia ac studia sæcularia implicaret magis quidem, quam ecclesia pro sua sapientia hisce temporibus permittendum iudicabat. Atque ita cum hoc negotio vere comparatum, & has præcipuas rationes fuisse, autumo, ob quas clericis interdictum fuerit, ne vsuræ negotiationem exercerent. Vsura generatim pauperibus magnæ oppressioni erat, quemadmodum scriptores vetusti aduersus eam declamitantes [*i*], plerumque conqueruntur. Certe auarum & profanum animum indicare ex eoque proficisci credebatur; quæ efficeret, vt homines officii sui obliti in alia negotia, ab ipsorum vocatione abeuntia, sese ingererent, vnde non poterat non neglecti officii exprobratio & dedecus exsistere. Quapropter CYPRIANVS de quibusdam loquens episcopis, qui tum publico erant offendiculo, in enarranda eorum pessima vitæ ratione hæc omnia coniungit & dicit, eos, „quos & hortamento esse oporteat cæteris &

cuipiam vsuras præteriti temporis, vel futuri in sortem redigere, & earum iterum vsuras stipulari. cætera.

(*i*) Chrysostom. hom. LVI. in Matth. (LVII. edit. Francof. p. 619. D.) Μὴ πραγματευώμεθα τὰς ἀλλοτρίας συμφοράς, μηδὲ καπηλεύωμεν τὴν φιλανθρωπίαν. Non vtamur illa mercatura, quæ calamitatem aliis infert: nec quæ liberaliter offerenda sunt, ceu caupones feneremur. Ibid. Ὁ τελώνης νόμον πληροῖ τὸν ἔξωθεν, ἀλλ' ὅμως κολάζεται· ὃ καὶ ἡμεῖς πεισόμεθα, ἐὰν μὴ ἀποστῶμεν τοὺς πένητας ἐπιτρίβοντες, καὶ τῇ χρείᾳ καὶ τῇ ἀναγκαίᾳ τροφῇ, καὶ ἀφορμῇ εἰς καπηλείαν ἀναίσχυντον ἀποχρώμενοι. Publicanus exteriorem seruat legem, tamen punitur: quod sane nos quoque patiemur, *nisi desinamus pauperes conterere*, atque egestate necessarioque alimento & penuria in cauponationem impudentem abuti.

exem-

„exemplo, diuina procuratione contemta, procuratores rerum „fæcularium fieri, derelicta cathedra, plebe deferta, [k] per alienas prouincias oberrantes, negotiationis quæstuofæ nundinas „aucupari, efurientibus in ecclefia fratribus non fubuenire, habere argentum largiter velle, fundos infidiofis fraudibus rapere, vfuris multiplicantibus fenus augere. „ Quando igitur vfura plerumque cum eiusmodi eam comitantibus vitiis fpectata fuit, mirum haud eft, quod a fanctis ecclefiæ patribus longiffime fuerit profcripta. Præterea CHRYSOSTOMVS [l] fui temporis fenatoribus atque aliis illuftrioribus hominibus legibus imperii fimpliciter interdictum fuiffe teftatur, ne tali lucro fefe macularent. Et hæc confideratio fine dubio patres ecclefiæ tanto magis induxit, vt clericis hac negotiatione interdicerent, ne ipfi hac in re ab hominibus fæcularibus fuperari viderentur; nec ipfis obiici poffet, quod leges ecclefiafticæ legibus imperialibus hac in re effent remiffiores.

§. VII.

De hofpitalitate clericorum.

Sane pauperum, pupillorum, peregrinorum & viduarum neceffitates his primis temporibus tam importunæ tamque infatiabiles in ecclefia qualibet erant, vt eius reditus raro omnibus

(*k*) Cyprian. de lapfis p. 123. (p. 170. edit. Par. MDCLXVI.) conf. fupra c. I. §. III. fub not. (k) p. 304

(*l*) Chryfoftom. hom. LVI. in Matth. (hom. LVII. edit. Francof. p. 612. B) Εἰ δὲ βούλει καὶ τοὺς ἔξωθεν νομοθέτας ἐρέσθαι, ἀκούσῃ, ὅτι κἀκείνοις τῆς ἐσχάτης ἀναισχυντίας τὸ πρᾶγμα δεῖγμα εἶναι δοκεῖ· τοὺς γοῦν ἐν ἀξιώμασιν ὄντας, καὶ εἰς τὴν μεγάλην τελοῦντας βουλὴν, ἣν σύγκλητον καλοῦσιν, οὐ θέμις τοιούτοις κέρδεσι καταισχύνεσθαι· ἀλλὰ νόμος ἐστὶ παρ' αὐτοῖς ὁ τὰ τοιαῦτα ἀπαγορεύων κέρδη. Quod fi exteriores legum conditores interrogare volueris, difces ab illis, quia extremæ impudentiæ fignum fenus femper judicatum eft: quare *nec ampliffimos homines, quos fenatores appellant, huiusmodi emolumentis deturpari finunt, fed lege prohibent, ne qui rempublicam gerunt, tali lucro maculentur.*

Honorius an. CCCXCVII. legem publicauit, qua idem inculcat. Cod. Theod. lib. II. tit. XXXIII. de vfuris leg. III. Fruftra debitores in annis minoribus conftitutorum vfuras fe reftituere non debere contendunt, *quia fenatoria eos dignitate præditos effe* teftantur. *Quamquam lege fequente* ann. CCCCV. *fenatoribus femiffes vfuras permittit:* Senatores, inquiens, fub medietatem centefimæ vfuræ ad contractum creditæ pecuniæ cenfemus admitti. Itaque omnes intelligant, nullum florentiffimo cœtui fociatum fenus exercentem, vltra medietatem centefimæ vel iure ftipulari, vel pofcere poffe vfuram.

illorum

illorum efflagitationibus responderent. *Enthecam nobis habere non licet*, inquit AVGVSTINVS [m], *non enim est episcopi seruare aurum & reuocare a se mendicantis manum. Quotidie tam multi petunt, tam multi nos inopes interpellant; vt plures tristes relinquamus, quia, quod possimus dare omnibus, non habemus.* Rebus igitur ita se habentibus, vbi maior clericis exercenda erat liberalitas, quam eorum possessiones ac facultates ferrent, non poterat vllus vsuræ locus esse, nisi cum magno caritatis in pauperes neglectu. Itaque loco dationis in vsuram contrariarum virtutum, hospitalitatis ac caritatis, exemplum præbere debebant; quod ipsam dationem in diuinam vsuram veteres nuncupant, vbi non vnum [n] ad centum, sed centum ad vnum ex manu Dei accipiantur. *Gloria episcopi* tunc *erat*, HIERONYMO teste [o], *pauperum opibus prouidere: ignominia omnium sacerdotum, propriis studere diuitiis.* Hinc *Nepotiano* inter alias bonas regulas hanc etiam præscribit, vt mensam suam pauperibus & peregrinis apertam esse sinat, vt vna cum illis Christum habeat hospitem. CHRYSOSTOMVS [p] de *Flauiano* e-

(m) Augustin. sermon. XLVIII. de diuersis, siue de vita clericorum tom. X. p. 510. (tom. V. p. 1382. edit. Paris. MDCC. pag. 1398. tom. X. edit. Basil. MDLXIX.)

(n) Pet. Chrysolog. serm. XXV. p. 269. Vsura mundi centum ad vnum accipit, Deus vnum accipit ad centum.
Chrysost. homil LVI. in Matth. p. 507. edit. Commelin. (hom. LVII. p. 619. C. edit. Francof. MDCXCVII.) Τί πτωχὸς εἶ καὶ πένης; καὶ τί μικρόψυχος, ὀλίγου τὰ μεγάλα πωλῶν, χρημάτων ἀπολλυμένων, δέον βασιλείας ἀεὶ μενούσης; τί τὸν Θεὸν ἀφεὶς, ἀνθρωπίνῳ κερδαίνεις κέρδος; τί τὸν πλουτοῦντα παραδραμὼν, τὸν οὐκ ἔχοντα ἐνοχλεῖς, καὶ τὸν ἀποδιδόντα καταλιπὼν, τῷ ἀγνωμονοῦντι συλλαλεῖς καὶ συμβάλλεις; ἐκεῖνος ἐπιθυμεῖ ἀποδοῦναι· οὗτος δὲ καὶ δυσχεραίνει ἀποδιδούς· οὗτος μόλις ἑκατοστὴν ἀποδίδωσιν· ἐκεῖνος δὲ ἑκατονταπλασίονα, καὶ ζωὴν αἰώνιον. Quid ita pauper & egenus es, ita pusillanimus, vt paruo magna & caducis pecuniis liberalitatem vendas, quum possis æterno regno vendere! Cur omisso Deo humano lucro sollicitaris? Cur diuitem transcurristi & pauperi adhæres? reliquisti eum, qui reddere potest, & ingrato ac inopi loqueris? Ille restituere desiderat, hic non reddet nisi coactus: hic *vix centesimam partem reddit, ille centuplum* & vitam æternam.

(o) Hieron. epist. II. ad Nepotian. (p. 9. G. edit. Francof.)

(p) Chrysost. serm. I. in Genes. tom. II. p. 886. edit Front. Ducæi. (p. 731. B. C. edit. Francof.) ὃς τὴν οἰκίαν τὴν πατρῴαν, ὥσπερ εἰς αὐτὸ τοῦτο παρὰ τῶν προγόνων δεξάμενος, ἵνα ταῖς τῶν ξένων αὐτὴν θεραπείαις παράσχῃ, οὕτω διαπαντὸς τοῖς πάντοθεν ἐλαυνομένοις ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἀνῆκε, καὶ ὑποδέχεται καὶ θεραπεύει θεραπείας τρόπῳ παντοδαπῷ, ὥστε οὐκ οἶδα εἰ χρὴ τοῦτο μᾶλλον, ἢ τῶν ξένων καλεῖν τὴν οἰκίαν

piſcopo ſuo, huius virtutis reſpectu, egregie loquitur: *Cuius domus*, inquit, *tamquam ipſi ad hoc derelicta ab eius maioribus, peregrinis & aduenis patet: omnes, qui vndique tribulationes ſuſtinent, veritatis tuendæ cauſſa conueniunt, hanc ſibi hoſpitam domum inueniunt, hanc miniſtram & ita in omnibus famulantem, vt neſciam, vtrum huius an peregrinorum magis dicenda ſit domus. Immo uero propterea magis huius eſt, quia peregrinorum eſt: nam & omne quod noſtrum eſt, tunc magis noſtrum erit, ſi ſit nobis commune cum fratribus. Melius enim ſeruatur pecunia, quæ in dextera pauperis collocatur.*

§. VIII.

De eorum frugalitate & rerum humanarum contemtione.

Vt ad hanc officii ſui partem explendam tanto magis idonei redderentur, a ſingulis clericis requirebatur, vt parce & frugaliter viuerent; hoc eſt, vt omnes immoderatos ſumtus tam in priuata vitæ ſuæ ratione, quam in admouendis ad profuſas epulas diuitibus vitarent; quod hoc non niſi falſo dicta eſſet hoſpitalitas & iniqua iurium ac redituum pauperibus deſtinatorum vſurpatio. De horum temporum ſimplicitate ex iis, quæ AMMIANVS MARCELLINVS, gentilis ille hiſtoricus [q], de epiſcopis *Italis*, vti probabile eſt, obſeruauit, licebit iudicare. *Antiſtites quosdam prouinciales*, inquit, *tenuitas edendi potandique parciſſime, vilitas etiam indumentorum & ſupercilia humum ſpectantia perpetuo numini veriſque eius cultoribus, vt puros commendant & verecundos.* Hoc iſtis epiſcopis prouincialibus, ex ipſius ſententia, maiorem conciliauit honorem, quam ſi in diuitiis, adfluentia ac ſplendore epiſcoporum *Romanorum* vixiſſent. Per canonem quemdam concilii *Carthaginenſis* quarti [r] omnes epiſcopi *Africani* ad vitam hoc modo agendam obligantur; non pretioſam ſupellectilem, vel ſumtuoſam menſam, vel ſplendidam viuendi ratio-

γῆν τούτου· μᾶλλον δὲ διὰ τοῦτο τούτου νομίζειν εἶναι αὐτὴν, ἐπειδὴ τῶν ξένων ἐστί· καὶ γὰρ τὰ ἡμέτερα κτήματα τότε μάλιστα ἡμέτερα γίνεται, ὅταν μὴ ἡμῖν αὐτοῖς, ἀλλὰ τοῖς πένησιν αὐτὰ κεκτημένοι διαπαντὸς ὦμεν· καὶ πῶς ἐγὼ λέγω ἂν εἰς δεξιὰν τοῦ πένητος ἀποθῇς τὸ ἀργύριον.

(q) Ammian. lib. XXVII. p. 458. edit. Lindeb. Hamburg. MDCIX. (p. 526. edit. Gronou. Lugdun. MDCXCIII.)

(r) Conc. Carth. IV. c. XV. (tom. II. conc. p. 1201.) Vt epiſcopus vilem ſuppellectilem & menſam ac victum pauperem habeat, & dignitatis ſuæ auctoritatem fide & vitæ meritis quærat.

nem

nem adfectare permittuntur; sed dignitatis suæ auctoritatem fide & vitæ meritis quærere iubentur. Nonnullis quidem alterum illud hospitalitatis genus arridebat; adhibebant in conuiuium diuites speciatim magistratus, hanc huic rei prætexentes rationem, quod vtilitatem quamdam inde se consequuturos, & deprecationi suæ pro reis ad supplicium damnatis tanto maius pondus conciliaturos, confiderent. At vero HIERONYMVS inprimis hanc isti speciose prætextam consilio caussam examinat, ad eamque in monitis suis ad *Nepotianum* respondet. *Conuiuia tibi*, inquit [s], *vitanda sunt sæcularium & maxime eorum, qui honoribus tument. Turpe est ante fores sacerdotis Christi crucifixi & pauperis, qui cibo quoque vescebatur alieno, lictores consulum & milites excubare: iudicemque prouinciæ melius apud te prandere, quam in palatio. Quod si obtenderis, te facere hæc, vt roges pro miseris atque subiectis, iudex sæculi plus deferet clerico continenti, quam diuiti: & magis sanctitatem tuam venerabitur, quam opes. Aut si talis est, qui non audiat clericos pro quibuslibet tribulatis, nisi inter phialas, libenter carebo huiuscemodi beneficio, & Christum rogabo pro iudice, qui magis & citius subuenire potest quam iudex.* Eodem loco [t] HIERONYMVS *Nepotianum* admonet, ne aliorum facile adeat epulas. *Christiani*, inquit, *consolatores potius nos in mæroribus suis, quam conuiuas in prosperis nouerint. Facile contemnitur clericus, qui sæpe vocatus ad prandium ire non recusat.* Hæ sunt vulgares regulæ & leges, quas ad instituendam clericorum hospitalitatem ac frugalitatem veteres præscripserunt. Multi autem antistites aliique in harum regularum obseruatione modum excedebant, nimiam rerum abstinentiam & sui ipsorum renuntiationem excolentes: quam duriorem vitæ rationem ipsi libere & sponte sua eligebant, quo aliorum inopiæ tanto largius atque abundantius possent succurrere. GREGORIVS NAZIANZENVS [u] de *Basilio* refert, diuitias illi fuisse, nihil habere; paruo,

(s) Hieron. ep. II. ad Nepotian. (p. 10. N. edit. Francof. MDCLXXXIV.)

(t) Ibid. p. 11. G. cit. edit.

(u) Nazianz. orat. XX. de laud. Basil. p. 357. 358. edit. Paris. MDCXXX.) Ἐκείνῳ πλοῦτος τὸ μηδὲν ἔχειν. - - - θαυμαστὸν ἡ ἐγκράτεια καὶ ὀλιγαρκεία, καὶ τὸ μὴ κρατεῖσθαι τῶν ἡδονῶν, μηδ' ὡς ὑπὸ πικρᾶς καὶ ἀνελευθέρου δεσποίνης τῆς γαστρὸς ἄγεσθαι· - - πρὸς τὰ κρίνα βλέπειν καὶ τὰ πτηνά, οἷς ἄτεχνον τὸ κάλλος, καὶ σχέδιος ἡ τροφή, κατὰ τὴν μεγάλην παραίνεσιν τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ, καὶ σάρκα δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντος, ἵν' ἡμεῖς πλουτηθῶμεν θεότητι· ἐντεῦθεν αὐτῷ τὸ ἓν χιτώνιον καὶ τριβώνιον, ἡ

paruo, quod natura requirat, contentum viuere; nec a carnis voluptatibus abripi, nec a ventre, tamquam a sæuo & sordido domino superari: Suauissimam cœnam & obsonium ei fuisse, panem & sal & aquam; vestitum habuisse tunicam vnam & pallium vnum; habitationem stratum humi lectulum; non quasi exigua ei & tenuis fuerit res familiaris; fuisse enim metropolitanum *Cæsareæ*, & amplissimos habuisse reditus ad ecclesiam suam spectantes; sed vt vitæ suæ rationem ad exemplum CHRISTI accommodaret, qui carnis paupertatem nostra caussa subiit, vt ipsius paupertate locupletaremur. Hinc cum ille ipse auctor [w], tum historiæ ecclesiasticæ scriptores [x] de eo perhibent, quod, quum tempore persecutionis *Arianæ* sub *Valente* quidam imperatoris præfectus ei minitaretur, nisi imperatoris religionem colere vellet, se omnia ipsius bona proscripturum, responderit, bonorum proscriptioni se obnoxium non esse, qui nihil habeat: nisi forte laceris & detritis pannis imperator indigeat ac paucis libellis, in quibus omnes sibi facultates & copiæ sint. De *Exuperio* episcopo *Tolosæ*, aliorum indigentiam suam semper faciente, eamdem nobis imaginem repræsentat HIERONYMVS. *Viduæ Sareptensis imitator*, inquit, *esuriens pascit alios, & ore pallente ieiuniis, fame torquetur aliena, omnemque substantiam Christi visceribus erogauit.* Immo tantam eius frugalitatem fuisse dicit auctor noster, vt corpus domini in canistro vimineo, & sanguinem in vitro portarit: & hac paupertate [y] nihil ditius esse posse vel gloriosius, adfirmat. Facile esset, sexcenta alia eiusmodi frugalitatis exempla adferre, *Cyprianos*, *Augustinos*, *Nazianzenos*, *Paulinos* aliosque similes generosi spiritus antistites eorum temporum, in quibus vixerunt; qui res humanas maiori cum voluptate contemserunt, quam reliquis eas admirari illisque frui licuit. Sed quum tam

χαρδαμίδα, καὶ ἡ ἀγρωστία, καὶ ἡ ἀλυκία, τὰ ὁποῖα σαρκολογήματα, καὶ τὸ ἥδιστον δεῖπνον καὶ ὄψον ὁ ἄρτος, καὶ οἱ ἅλες ἡ καινὴ καρυκεία, καὶ ποτὸν νηφάλιόν τε καὶ ἄφθονον, ὃ γεωργοῦσι πηγαὶ μηδὲν πονουμέναις.

(w) Nazianz. ibid. p. 349. δημεύσεις μὲν οὐχ ἁλωτὸς ὁ μηδὲν ἔχων, πλὴν εἰ τούτων χρῄζεις τῶν τρυχίνων μου ῥακίων καὶ βιβλίων ὀλίγων, ἐν οἷς ὁ πᾶς ἐμοὶ βίος.

(x) Sozom. lib. VI. c. XVI. οὐσίαν μὲν οὐκ ἔχω, ῥάκος τι καὶ βιβλία ὀλίγα· οἰκῶ δὲ τὴν γῆν ὡς ἀεὶ παροδεύων. Opes quidem nullas habeo, sed pallium duntaxat & paucos libros. In terris autem ita dego, quasi peregrinus.

(y) Hieron. ep. IV. ad Rustic. (pag. 31. H. edit. Francof.)

excelsæ

excelſæ ac heroicæ virtutes communem regulam ſuperent, non proponuntur, vt ad eas cuiusque hominis officium ſtricte exigatur, ſed tantum vt liberalium ac bonarum mentium ſtudia excitentur. Licebit hac de re dicere, quod ſimili occaſione ſervator dixit: *Non omnes capiunt verbum hoc, ſed ii, quibus datum eſt; Qui poteſt capere, ille capiat.*

§. IX.

An clerici ad renunciandum bonis ſuis temporalibus vlla lege obligati fuerint.

Sunt quidem, qui hoc ſapiens conſilium in legem libenter mutent, & probare ſatagunt, quod clericos olim temporalibus ſuis poſſeſſionibus renuntiare oportuerit, vbi eccleſiæ miniſterio ſeſe addixerint. Sed hoc eſt ſoli meridiano contradicere. Quemadmodum enim hæc adſertio nullo fundamento nititur, ita euidentiſſima teſtimonia in contrarium habemus. Inter ſic dictos *canones apoſtolicos* [z] reperitur aliquis in hanc ſententiam: *Manifeſtæ ſint epiſcopi res propriæ, ſi quidem res habet proprias, & manifeſtæ res dominicæ: ut ſit in poteſtate morientis epiſcopi, propria quibus vult & vt vult relinquere & non rerum eccleſiaſticarum prætextu res epiſcopi intercidant, qui non numquam vxorem habet & liberos, vel cognatos vel famulos. Eſt enim iuſtum apud Deum & homines, vt nec eccleſia damnum aliquod accipiat propter rerum epiſcopi ignorationem: nec epiſcopus vel eius cognati eccleſiæ prætextu proſcribantur, vel in negotia liteſque incidant, qui ad eum attinent, & eius mortem maledictis infauſtiſque verbis proſequantur.* Multi alii tum *græcæ* tum *latinæ* eccleſiæ [a] canones idem conſtituunt. Neque vero opponi poteſt,

(z) Can. apoſtol. c. XL (XXXIX.) Ἔστω φανερὰ τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου πράγματα (εἴγε καὶ ἴδια ἔχει) καὶ φανερὰ τὰ κυριακά, ἵνα ἐξουσίαν ἔχῃ τῶν ἰδίων τελευτῶν ὁ ἐπίσκοπος, οἷς βούλεται, καὶ ὡς βούλεται, καταλεῖψαι· καὶ μὴ προφάσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων διαπίπτειν τὰ τοῦ ἐπισκόπου, ἔσθ' ὅτε γυναῖκα καὶ παῖδας κεκτημένου, ἢ συγγενεῖς, ἢ οἰκέτας. Δίκαιον γὰρ τοῦτο παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, τὸ μήτε τὴν ἐκκλησίαν ζημίαν τινὰ ὑπομένειν ἀγνοίᾳ τῶν τοῦ ἐπισκόπου πραγμάτων, μήτε τὸν ἐπίσκοπον ἢ τοὺς αὐτοῦ συγγενεῖς προφάσει τῆς ἐκκλησίας πημαίνεσθαι, ἢ καὶ εἰς πράγματα ἐμπίπτειν τοὺς αὐτῷ διαφέροντας, καὶ τὸν αὐτοῦ θάνατον δυσφημίαις περιβάλλεσθαι.

(a) Conc. Antioch c. XXIV. (tom. II. conc. p. 572.) φανερὰ εἶναι, τὰ διαφέροντα τῇ ἐκκλησίᾳ μετὰ γνώσεως τῶν περὶ αὐτὸν (ἐπίσκοπον) πρεσβυτέρων καὶ διακόνων· ὥστε τούτους εἰδέναι, καὶ μὴ ἀγνοεῖν, τίνα ποτέ ἐστι τῆς ἐκκλησίας, ὥστε μηδὲν αὐτοὺς λανθάνειν· ἵν' εἰ συμβαίη τὸν ἐπίσκοπον μεταλλάττειν τὸν βίον, φανερῶν ὄντων τῶν δια-

quod hoc tantum de illis possessionibus, quas in ecclesiæ ministerio acquisierint, intelligendum sit. AMBROSIVS enim aperte indicat, quod leges clericos plena patrimonii vel temporalium bonorum, quæ habuerunt antea, possessione frui sinant. Nam introducit ex clericis quosdam sorte sua minus contentos, ita querentes: *Quid* [b] *mihi prodest in clero manere, subire iniurias, labores perpeti, quasi non possit ager meus me pascere?* quod ipsum ostendit, fuisse tunc in clericis homines a facultatibus instructos. Et profecto vnus duntaxat casus erat, in quo clericus aliquis ad renuntiandum facultatibus suis compelli poterat, si nimirum possessiones eius explendis imperii officiis inde ab antiquis temporibus obnoxiæ essent, qua de re supra diximus fusius. In cæteris casibus omnibus res proprii arbitrii erat, & in cuiusuis positum libertate, vtrum in vsum quempiam pium de bonis suis decernere vellet, an non. Modo si id non faceret, tanto benignior in pauperes & ecclesiæ minus molestus futurus credebatur, quum necessitatibus eius aliunde subueniretur. Verumtamen nulla lege ad hoc compellebatur, sed tantum caritatis christianæ [c] rationibus. Retenta de necessitatibus suis iudicandi omni potestate in reditibus ecclesiæ partem habere non prohibebatur, si pro sua prudentia ea sibi opus esse videret.

φερόντων τῇ ἐκκλησίᾳ πραγμάτων, μήτε αὐτὰ διαπίπτειν καὶ ἀπόλλυσθαι, μήτε τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου ἐνοχλεῖσθαι προφάσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων· δίκαιον γὰρ καὶ ἀρεστὸν παρά τε τῷ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου, οἷς ἂν αὐτὸς βούληται, καταλιμπάνεσθαι κ. τ. λ. Sint manifesta quæ ad ecclesiam pertinent cum cognitione presbyterorum & diaconorum, qui sunt circa eum, vt sciant & non ignorent, quæ sunt propria ecclesiæ, vt nihil ipsos lateat: vt si contingat episcopum e vita migrare, iis manifestis existentibus quæ ad ecclesiam pertinent, ne ea intercidant & pereant: nec quæ sunt propria episcopi, prætextu rerum ecclesiasticarum vexentur, est enim iustum, & apud Deum & homines acceptum, vt episcopus propria, quibus velit, relinquat.

Conc. Agath. c. XLVIII. (tom. IV. concil. p. 1391.) Vt de rebus episcopi propriis vel acquisitis, vel quidquid episcopus de suo proprio habet, hæredibus suis, si voluerit, derelinquat.

Conc. Carth. III, c. XLIX. (tom. II. p. 1178.) Si ipsis (clericis) proprie aliquid liberalitate alicuius, vel successione cognationis obuenerit, faciant inde, quod eorum proposito congruit.

(b) Ambros. epist. XVII. edit. Basil. MDLXVII.

(c) Can. apost. XLI. (XL.) *Μεταλαμβανέτω δὲ καὶ αὐτὸς τῶν δεόντων (εἴγε δέοιτο) εἰς τὰς ἀναγκαίας αὐτοῦ χρείας.* In eius facultate sit etiam, si sit opus, in necessarium suum vsum accipere. In concil. Antioch. c. XXV. eadem verba leguntur.

Chry-

Chrysanthum episcopum *Nouatianorum* hoc nomine laudat SOCRATES [*d*], quod, quum proprias haberet possessiones, ab ecclesiis nihil acceperit præter duos panes eulogiarum singulis diebus dominicis; quamquam ne semel quidem dicit, legem illic fuisse, qua ad sic agendum compulsus fuerit. Neque PROSPER id facit, qui tamen præ reliquis aduersum homines diuites, portionem suam ex ecclesiæ beneficiis sumentes, maxime loquitur. Ipse quidem rem minus [*e*] decentem & vitiosam esse, existimat, quia hoc modo alios magis indigos beneficiis ecclesiæ priuent: Et putat, etiamsi clericus diues sine peccato possessiones suas retinere possit, quod non sit lex nisi lex perfectionis, quæ ad renuntiandum illis eum adigat; tamen id fieri debere ea conditione, vt ab ecclesia alimenta non expetat [*f*]: sed hoc tantum vt priuatam suam opinionem pronuntiat, neque tunc vllam eiusmodi legem in ecclesia exstitisse, significat. Ecclesiæ *Africanæ* tempore *Augustini* peculiarem legem contra auaritiam habebant, in hanc sententiam: *Episcopi* [*g*], *presbyteri*, *diaconi*, *vel quicumque clerici*, *qui nihil habentes ordinantur*, *& tempore episcopatus vel clericatus sui*, *agros vel quæcumque prædia nomine suo comparant*, *tamquam rerum diuinarum inuasionis crimine teneantur obnoxii*, *nisi admoniti ecclesiæ eadem ipsa contulerint*. Quum enim hisce temporibus reditus ecclesiastici essent exigui, nemo de eis plus participabat, quam quod congruo eius alimento sufficeret: adeoque is, qui rebus ita se habentibus prædia emere poterat, in publicos ecclesiæ reditus quodammodo iniurius fuisse, credebatur. At in eadem lege prouisum erat, vt, si quid illis vel libertate alicuius vel hereditate obuenisset, pro arbitratu suo de hoc ipso decernendi haberent potestatem. Ecclesia enim in hoc casu non ferebat legem, sed consilium duntaxat dabat; clericos suos diuites ad maiorem largitatis declarationem exhor-

(*d*) Socrat. lib. VII. c. XII. ἀπό τε τῶν ἐκκλησιῶν οὐδὲν ἐδέξατο, πλὴν κατὰ κυριακὴν δύο ἄρτους τῶν εὐλογιῶν ἐλάμβανεν.

(*e*) Prosper. de vit. contempl. lib. II. c. XII. Nouerint esse deformius, possessores de eleemosynis pauperum pasci.

(*f*) Ibid. Illi, qui tam infirmi sunt, vt possessionibus suis renuntiare non possint: si ea quæ accepturi erant, dispensatori relinquant, nihil habentibus conferenda, sine peccato possident sua.

(*g*) Conc. Carth. III. c. XLIX. (tom. II. p. 1178.)

tans,

tans, non autem eorum possessiones arbitrio suo subiectas habere cupiens. Ab altera parte, si qui clerici possessionibus propriis destituti & singuli exsistentes, nec familias, quibus prospicerent, habentes ex reditibus ecclesiæ diuitiores fieri adlaborarent: hoc semper pro turpi auaritiæ vitio habitum, adeoque ab HIERONYMO [b] aliisque vetustis scriptoribus vituperatum fuit. Hactenus de legibus caritatis, quæ ad veteres clericos attinent.

§. X.

Quanto studio cauerint, ne lingua in alicuius offensionem incurrerent.

Mansuetudinis, modestiæ, grauitatis, humilitatis aliarumque virtutum clericorum, quas in ipsa parentis sui persona depinxit GREGORIVS NAZIANZENVS, effigiem heic possem sistere: sed duo tantum momenta de instituendi vitam suam ratione memorabo, leges videlicet primum ad eorum verba, deinde ad eorum famam & existimationem respicientes. Quod ad verba attinet, illi, qui alios, quod in conuersatione hominum difficillimum est, regimen linguæ docere debebant, summam dabant operam, vt populo virtutis exemplum tam loquendo quam agendo præirent. Et idcirco leges in licentiores quosque sermones in eorum conuersatione admodum seueræ erant. Concilium *Carthaginense* quartum tres canones continuos huius argumenti habet, quorum vnus [i] scurrilem dicacitatem & verborum turpitudinem, quæ apostolo [*] βωμολοχία dicitur, sub pœna deiectionis de dignitatis gradu vetat. Alter segregationem ab ecclesiæ communione minatur [k] illis, qui per rem quam-

(b) Hieron. ep. II. ad Nepotian. Nonnulli sunt ditiores monachi, quam fuerant seculares: Et clerici, qui possideant opes sub Christo paupere, quas sub locuplete & fallace diabolo non habuerant: vt suspiret eos ecclesia diuites, quos mundus antea tenuit mendicos.

(i) Conc. Carth. IV. c. LX. (tom. II. p. 1204.) Clericum scurrilem & verbis turpibus ioculatorem ab officio retrahendum.

(*) Forte dicere voluit auctor noster Binghamus, αἰσχρολογίας, quippe quod vocabulum Paulus habet Col. III, 7. illud autem apud Aristotelem II. Ethic. occurrit, & est ipsi altera extremitas εὐτραπελίας.

(k) Conc. Carth. IV. c. LXI. Clericum per creaturas iurantem acerrime obiurgandum. Si perstiterit in vitio, excommunicandum.

cumque

cumque creatam iurauerint. Et tertius canon [*l*] in eos, qui inter epulas cantauerint, eamdem pœnam pronuntiat. HIERONYMVS ſpeciatim clericum ſuum aliis detrahendi vitium vitare docet. *Caue* [*m*], inquit, *ne aut linguam aut aures habeas prurientes, id eſt, ne aut ipſe aliis detrahas, aut alios audias detrahentes. --- Parce a detractione linguæ, cuſtodi ſermones tuos, & ſcito, quia per cuncta, quæ de aliis loqueris, tua conſcientia iudicaris, quæ in aliis arguebas. Neque vero illa iuſta eſt excuſatio, referentibus aliis iniuriam facere non poſſum. Nemo inuito auditori libenter refert. Sagitta in lapidem numquam figitur, interdum reſiliens percutit dirigentem. Diſcat detractor, dum te videt non libenter audire, non facile detrahere.* CHRYSOSTOMVS [*n*] huius vitii mentionem facit, vt quod valde familiaris ſit inferioribus, quorum inuidia & æmulatio ad detrahendum de epiſcopi ſui auctoritate ac virtutibus nimium promta eſſe ſoleat; in primis ſi ob dicendi facultatem multitudinis ſtudium habeant & admirationem: qui ſi & audaculi & arrogantes & gloriæ ſitientes ſint, tunc eos clam ſubſannare, pleraque de præpoſiti auctoritate idemtidem vellicare eiusque exiſtimatione & poteſtate imminuta, omnia ipſos eſſe cupere, dicit. Qua occaſione auctor noſter ſimul oſtendit, quam generoſo ſpiritu, quam diuino & adamantino animo excellere epiſcopum oporteat, vt ne in his & ſexcentis aliis ſimilibus tentationibus vel ab hac parte iræ & inuidiæ, vel ab altera parte inſuperabili ſollicitudini, & animi abiectioni, ſuccumbat. HIERONYMVS aliam linguæ virtutem commendat, quæ magni vſus in conuerſatione eſt; nimirum ſecretorum cuſtodiam & ſilentium, ſpeciatim in rebus virorum nobilium. *Officii tui* [*o*] *eſt*, inquit, *viſitare languentes: noſſe domos matronarum, ac liberos earum, & nobilium virorum cuſtodire ſecreta. Officii tui eſt, non ſolum oculos caſtos ſeruare ſed & linguam. Numquam de formis mulierum diſputes, nec quid agatur in alia, domus alia per te nouerit. Hippocrates adiurat diſcipulos ſuos, antequam doceat, & in verba ſua iurare compellit, extorquet ſacramento ſilentium, ſermonem, inceſſum, habitum moresque præſcribit. Quanto magis nos,*

(*l*) Conc. Carth. IV. c. LXII. Clericum inter epulas cantantem ſupra dictæ ſententiæ ſeueritate coërcendum.

(*m*) Hieron. ep. II. ad Nepot. (p. 11. E. edit. Francof. MDCLXXXIV.)

(*n*) Chryſoſtom. de ſacerdot. lib. V. c. VIII. tot.

(*o*) Hieronym. epiſt. II. ad Nepotian. ibid. F.

quibus animarum cura commissa est, omnium christianorum domos debemus amare tamquam proprias? Vult dicere, clericos arti silendi tanto studio adsuefaciendos esse, quanto *Hippocrates* discipulos suos eam docuerit; vt pax & concordia christianarum familiarum secretorum reuelatione ne turbetur, vel funditus euertatur; id quod certum est facturum neminem, qui, vt HIERONYMVS requirit, omnium christianorum familias tamquam proprias amauerit.

§. XI.

De eorum studio vitandi suspicionem mali.

Quemadmodum hac ratione in verbis ac moribus inculpati esse & bonae famae ac existimationis rationem habere docebantur; id quod ad functiones recte obeundas necessarium omnino erat: Ita quia fieri poterat, vt ipsorum existimatio non tantum ipsa alicuius malae rei patratione, sed etiam probabiliore quadam eius suspicione imminueretur; leges ecclesiae hoc intuitu exacte ab illis requirebant, vt in tota vitae suae ratione sibi summopere attenderent, vitarentque omnes suspectas actiones, quae vel minimam eos vituperandi occasionem aduersariis dare possent. Non heic satis erat, bonam in conspectu Dei seruare conscientiam, sed in oculis etiam hominum rebus honestis studere debebant. Et hoc tanto erat difficilius, quia homines, obseruante CHRYSOSTOMO, ad conquerendum de clericis nimium quantum propendent, & alii infirmitate & imprudentia, alii autem malitia abrepti facile contumelias & incusationes sine vllo fundamento excitant, excusationes, quibus se quis defendat, haud facile admittentes. Sed quo magis queruli sunt & suspiciosi animi multitudinis, tanto vigilantiores esse oportet clericos aduersus iniustas suspiciones, vt omnem eis praecidant occasionem, qui ipsos incusandi atque reprehendendi occasionem captant. Quam ob caussam summo studio & cautione eis opus est, vt contra malas hominum opiniones sese muniant, vitando omnes istas actiones, quarum dubia est & suspecta natura. „Si enim, inquit CHRYSOSTOMVS [p], beatus ille *Paulus* veritus est, ne furti apud discipulos suspectus esset, quo

(p) Chrysost. de sacerd. lib. VI. c. IX. Εἰ γὰρ μακάριος Παῦλος, μὴ κλοπῆς ὑπόνοιαν λάβῃ παρὰ τοῖς μαθηταῖς, ἔδεισε· καὶ διὰ τοῦτο προσέλαβε καὶ ἑτέρους εἰς τὴν τῶν χρη-

nomine

„nomine & alios in pecuniarum administrationem secum ad-„sumsit, vt ne quis se carperet in ista exuberantia, quæ ab i-„pso administrabatur: quomodo non omnia a nobis agenda „sunt, vt malas a nobis suspiciones amoueamus, quantumuis „licet falsas, iniquas, & a nostra existimatione alienas? A nul-„lo enim peccato tantum absumus, quantum a furto aberat „*Paulus*. Attamen tantum ille quum abesset a prauo huius-„modi facinore, ne sic quidem negligendam sibi putauit com-„munem multorum suspicionem, etiamsi admodum iniquam at-„que insanam. Insania enim mera, tale quid suspicari de bea-„ta illa atque admirabili *Pauli* anima. Nihilo tamen minus, „quum huiusmodi suspicio sic iniqua atque absurda foret, vt in „nullius animum, nisi mente alienata esset, influere posset, „caussas ille a se omnes procul amolitur. Neque vero vulgi „contemsit insaniam, neque dixit: Quis tandem vestrum hoc „ipsum de nobis suspicari sustineat, quum nemo vestrum sit, „qui nos tum ex signis miraculisque, tum ex vitæ honestate at-„que integritate non reuereatur atque admiretur? Immo con-„tra & suspicatus ille est & exspectauit prauam hanc de se su-„spicionem, atque idcirco radicitus eam auellit, seu, vt verius „dicam, prorsus ne exoriri quidem eam permisit. Quamob-„rem? Procuramus enim, inquit, quæ honesta sunt, non mo-„do coram domino, sed etiam coram hominibus. Tantum cer-„te oportet; immo vero longe maius studium adhibere, vt ma-

μώμητον διακονίαν· ἵνα μή τις ἡμᾶς μωμήσηται (φησιν) ἐν τῇ ἁδρότητι ταύτῃ τῇ διακονουμένῃ ὑφ᾽ ἡμῶν· πῶς ἡμᾶς οὐ πάντα δεῖ ποιεῖν, ὥστε τὰς πονηρὰς ἀναιρεῖν ὑποψίας, κἂν ψευδεῖς, κἂν ἀλόγιστοι τυγχάνωσιν οὖσαι, κἂν σφόδρα τῆς ἡμετέρας ἀπέχωσι δόξης· οὐδενὸς γὰρ ἁμαρτήματος τοσοῦτον ἡμεῖς ἀφεστήκαμεν, ὅσον κλοπῆς ὁ Παῦλος· ἀλλ᾽ ὅμως καὶ τοσοῦτον ἀφεστηκὼς τῆς πονηρᾶς ταύτης πράξεως, οὐδὲ οὕτως ἠμέλησε τῆς τῶν πολλῶν ὑπονοίας, καίτοι λίαν οὔσης ἀλόγου καὶ μανιώδους· μανία γὰρ ἦν, τοιοῦτον ὑποπτεῦσαί τι περὶ τῆς μακαρίας καὶ θαυμαστῆς ἐκείνης ψυχῆς· ἀλλ᾽ ὅμως οὐδὲν ἧττον καὶ ταύτης τῆς ὑποψίας, τῆς οὕτως ἀλόγου, καὶ ἣν οὐδεὶς ἂν μὴ παραπαίων ὑπώπτευσε, πόρρωθεν ἀναιρεῖ τὰς αἰτίας· καὶ οὐ διέπτυσε τὴν τῶν πολλῶν ἄνοιαν, οὐδὲ εἶπε· τίνι γὰρ ἂν ἐπέλθοι ποτὲ, τοιαῦτα περὶ ἡμῶν ὑπονοεῖν, καὶ ἀπὸ τῶν σημείων, καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιεικείας τῆς ἐν τῷ βίῳ, πάντων ἡμᾶς καὶ τιμώντων καὶ θαυμαζόντων; ἀλλ᾽ ἅπαν τοὐναντίον καὶ ὑπείδετο, καὶ προσεδόκησε ταύτην τὴν πονηρὰν ὑπόνοιαν· καὶ πρόρριζον αὐτὴν ἀνέσπασε, μᾶλλον δὲ οὐδὲ φῦναι τὴν ἀρχὴν ἀφῆκε· διὰ τί; προνοοῦμεν γὰρ, φησι, καλὰ οὐ μόνον ἐνώπιον κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων· τοσαύτη δεῖ, μᾶλλον δὲ καὶ πλείονι κεχρῆσθαι σπουδῇ, ὥστε μὴ μόνον αἰρομένας κα-

las

„las opiniones, non ſolum dum erumpunt, diuellamus arcea„musque; ſed & procul, vnde erumpere poſſint, proſpiciamus, „atque adeo cauſſas ipſas, e quibus enaſcantur, longo ante tem„pore interimamus, non etiam dum coaleſcant, & in vulgi ore „verſentur, ac diuulgentur, exſpectemus. Tum enim haud „procliue fuerit illas delere, ſed admodum difficile: fortaſſe et„iam nulla eas arte tum exſtinguere valeas, neque vero tum „res noxa careat, propterea quod hoc ipſum fiat, quo tempo„re multorum conſcientiam iam læſeris.„ In hunc modum ſanctus ille pater de hoc capite pro more ſuo neruoſe ac ſtrenue argumentatur, vt clericis oſtendat, quam ſint ad ſumma vtendum prudentia obligati, quo offendiculis, omnes dubias & quodammodo ſuſpectas actiones deuitando, anteuertant. HIERONYMVS [q] clericum ſuum eadem monet, *Caueto*, inquiens, *omnes ſuſpiciones & quidquid probabiliter fingi poteſt, ne fingatur, ante deuita. --- Si propter officium clericatus, aut vidua a te viſitatur aut virgo, namquam domum ſolus introeas. Tales habeto ſocios, quorum contubernio non infameris.*

§. XII.

Leges ad hanc materiam ſpectantes.

Neque autem hæc priuata ſolius HIERONYMI erat præceptio, ſed publica eccleſiæ regula. Nam in concilio *Carthaginenſi* tertio [r] decretum legimus, vt nec epiſcopi, nec presbyteri, nec vlli clerici alii ad viduas vel virgines ſoli accedant, niſi comitantibus vel præſentibus quibusdam clericis aliis aut grauibus aliquibus chriſtianis. Et in concilio *Carthaginenſi* primo [ſ] ac

ταστῶν καὶ κωλύειν τὰς φήμας τὰς οὐκ ἀγαθὰς· ἀλλὰ καὶ πόῤῥωθεν, ὅθεν ἂν γένοιντο, σκοπεῖν· καὶ τὰς προφάσεις, ἐξ ὧν τίκτονται, προαναιρεῖν, καὶ μὴ περιμένειν αὐτὰς συστῆναι, καὶ ἐν τοῖς τῶν πολλῶν διαθρυλληθῆναι στόμασι· τηνικαῦτα γὰρ οὔτε εὔπορον αὐτὰς ἀφανίσαι λοιπὸν, ἀλλὰ καὶ λίαν δυσχερὲς, τάχα δὲ καὶ ἀδύνατον· οὔτε ἀζήμιον, τῷ μετὰ τὴν τῶν πολλῶν βλάβην τοῦτο γενέσθαι.

(q) Hier. epiſt. II. ad Nepot. p. 9. cit. edit.

(r) Conc. Carth. III. c. XXV. (tom. II. conc. p. 1171.) Vt clerici vel continentes, ad viduas vel virgines, niſi iuſſu vel permiſſu epiſcoporum & presbyterorum, non accedant. Et hoc non ſoli faciant, ſed cum clericis, vel cum his, cum quibus epiſcopus iuſſerit vel presbyter, *nec ipſi epiſcopi aut presbyteri ſoli habeant acceſſum ad huiusmodi feminas, niſi aut clerici præſentes ſint, aut graues aliqui chriſtiani.*

(ſ) Conc. Carth. I. c. III. (tom. II. p. 1823.) Occaſiones amputandæ ſunt peccatorum &, tollendæ omnes ſuſpiciones, quibus ſubtilitas diaboli, ſub prætextu ca-

conci-

concilio *Epaonensi* [t] canones eiusdem argumenti reperiuntur.

§. XIII.

De ἀγαπηταῖς & συνεισάκτοις, deque legibus ecclesiasticis contra illas factis.

Synodus magna *Nicæna* aliam legem ex iisdem rationibus, ad anteuertendum omnibus sinistris opinionibus, dedit, ita habentem [u]: *Vetuit omnino magna synodus, ne liceat episcopo, nec presbytero, nec diacono, nec vlli penitus eorum, qui sunt in clero, συνείσακτον ἔχειν, subintroductam habere mulierem, præterquam vtique matrem, vel sororem, vel amitam, vel eas solas personas, quæ omnem suspicionem effugiunt.* Illi, qui hinc concludunt, quod clericis interdictum fuerit, ne cum vxoribus, quas ante clericatum legitimo matrimonio fœdereque habuissent, cohabitarent, a GOTHOFREDO [w] satis explosi sunt, vt qui verum significatum vocabuli *græci* συνείσακτος ignorent, quod numquam coniugem, sed *extraneam* semper denotat, a consanguineis diuersam. Manifestum etiam est, hunc canonem non propter clericos maritos sed cælibes factum esse, vt suspicioni & malis rumoribus occurreretur, qui facile oriri possent ex familiari eorum conuersatione cum fe-

---

ritatis & dilectionis, incautas animas vel ignaras irretire consueuit. *Nullus ergo & nulla sanctimoniæ deseruiens, propter blasphemiam ecclesiæ, si vobis placet, in vna domo penitus commorari non debent.* Vniuersi dixerunt: Qui nolunt nubere & pudicitiæ meliorem eligunt partem, vitare debent, non solum habitare simul, sed nec habere ad se aliquem accessum.

(t) Conc. Epaonens. c. XX. (tom. IV. conc. p. 1578.) Episcopo, presbytero, & diacono vel cæteris clericis, horis præteritis, id est meridianis vel vespertinis, *ad feminas probibemus accessum:* quæ tamen, si caussa fuerit, cum presbyterorum aut clericorum testimonio videantur.

(u) Conc. Nic. c. III. (tom. II. p. 29.) Ἀπηγόρευσε καθόλου ἡ μεγάλη σύνοδος, μήτε ἐπισκόπῳ, μήτε πρεσβυτέρῳ, μήτε διακόνῳ, μήτε ὅλως τινὶ τῶν ἐν τῷ κλήρῳ, ἐξεῖναι συνείσακτον γυναῖκα ἔχειν· πλὴν εἰ μὴ ἄρα μητέρα, ἢ ἀδελφήν, ἢ θείαν, ἢ ἃ μόνα πρόσωπα πᾶσαν ὑποψίαν διαπέφευγε.

(w) Gothofr. not. in cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XLIV. Neque hæ (coniuges) extraneæ sunt, neque cum his commune quidquam habet superior prohibitio de extraneis mulieribus non adsciscendis: quod vt hæc lex apertissime testatur, ita Paphnutii quoque historia collata cum dicto can. III. Nicæno pariter edocet. Quare falluntur, qui ad coniuges a maritis ad sacerdotium promotis diuellendas auctoritatem canonis Nicæni aduocant, qui non est nisi de EXTRANEIS, vt & epistolam Basilii ad Paregorium CXCVIII. quæ pariter non est nisi περὶ συνεισάκτων. *conf. omnino p. 87. tot. apud Gothofredum.*

minis, quæ non essent ipsis sanguine siue propinqua cognatione iunctæ. Qua in re lex quædam *Honorii* & *Theodosii iunioris*, quæ canoni *Niceno* accommodata est & adhuc in vtroque codice [x] deprehenditur, abunde satisfacere nobis potest. Hæc enim quum primum clericis interdixisset, habere cum extraneis mulieribus, sororum nomine adsumtis, consortium; & significasset, quasnam feminas in familiis suis alere possent, nimirum matres, filias & sorores germanas, quia naturale consanguinitatis fœdus omnem suspicionem amoturum sit: ne omissa coniugum exceptio illas etiam excludere videretur, hanc peculiarem de ipsis habet clausulam: *Illas etiam non relinqui castitatis hortatur affectio, quæ ante sacerdotium maritorum legitimum meruere coniugium: Neque enim clericis incompetenter adiunctæ sunt, quæ dignos sacerdotio viros sua conuersatione fecerunt.* Igitur *συνείσακτοι* seu *extraneæ*, quibus hæc lex consortio cum clericis interdicit, non sunt legitimæ eorum coniuges, sed aliæ feminæ sororum nomine adsumtæ atque ita appellatæ ab illis, qui eas alebant, quemadmodum lex *Honorii* aliique vetusti scriptores [y] indicant. HIERONYMVS [z] & EPIPHANIVS [a] dicunt, quod etiam *aga-*

(x) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XLIV. It. cod. Iustin lib. I. tit. III. leg. XIX. Eum qui probabilem sæculo disciplinam agit, decolorari consortio sororiæ appellationis non decet. Quicumque igitur cujuscumque gradus sacerdotio fulciuntur, vel clericatus honore censentur, *extranearum sibi mulierum interdicta consortia cognoscant;* hac eis tantum facultate concessa, vt matres, filias atque germanas, intra domorum suarum septa contineant. In his enim nihil sæui criminis existimari fœdus naturale permittit. Illas etiam non relinqui, cætera.

(y) Conc. Ancyr. c. XIX. (tom. I. p. 1464.) *Τὰς μέντοι συνερχομένας παρθένους τισὶν, ὡς ἀδελφαῖς, ἐκωλύσαμεν.* Virgines, quæ cum quibusdam tamquam cum fratribus congrediuntur, prohibuimus.

(z) Hieron. ep. XXII. ad Eustoch. p. 138. edit. Basil. MDLXV. (p. 90. B. edit. Francof. MDCLXXXIV.) Vnde in ecclesias *agapetarum* pestis introiit?

(a) Epiphan. hær. LXIII. Origen. n. II. *Κατηγοροῦσι τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὰς Ἀγαπητὰς λεγομένας συνεισάκτους γυναῖκας κεκτημένων, ὡς καὶ αὐτῶν τοῦτο ἐπιτελούντων κρυφῇ διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων αἰδῶ· ἵνα μὲν τῇ πονηρίᾳ συνθάπτωνται, τῷ δὲ προσχήματι τῶν ἀνθρώπων ἕνεκα τὸ ὄνομα σεμνύνωνται*, Catholicos illos clericos accusant, qui *dilectas*, quas vocant, & *extraneas* feminas adsciscunt: quos adserunt clanculum istud ipsum propter hominum pudorem committere; vt & cum nequitia illa sepeliantur; & specie tenus, ob aliorum verecundiam, castitatis nomine glorientur.

petarum

petarum, ἀγαπητῶν, hoc eſt, *dilectarum* nomine notæ fuerint. Vt adeo omnes iſtæ diuerſæ appellationes vnum tantum genus mulierum ſignificent, quæ vt plurimum extraneæ & συνείσακτοι fuerunt, quarum conuerſatio ſuſpecta erat adeoque legibus eccleſiæ toties interdicta. Plerumque virgines erant ad eccleſiam ſpectantes, quas qui alebant, tantummodo vt ſorores caſte eas amare præ ſe ferebant. Sed conuerſandi cum illis ratio ſæpenumero iſtiusmodi erat, vt in magnam omnium caſtorum ac honeſtorum hominum haud immerito incurreret offenſionem; cui rei niſi eccleſia ſeueriſſimas ſemper oppoſuiſſet leges, magnæ exprobrationi ſemetipſam obnoxiam reddidiſſet. Ex CYPRIANI [*b*] enim, HIERONYMI [*c*] ac aliorum querelis intelligimus, quarumdam agendi rationem fuiſſe prorſus intolerabilem. Nam non ſolum eamdem cum maſculis domum habitabant, ſed in eodem ſe tenebant cubiculo, ſæpe eodem etiam lecto dormitabant; nihilo ſecius integræ haberi volentes, aliosque inhumanos & ſuſpicioſos vocantes, ſi quid mali de ipſis cogitarent. Verum eccleſia nulla vanorum verborum habita ratione illas pro eo ac merebant, tractabat, tamquam quæ vitam agerent plenam offenſionis, & indecentem licentiam libertatemque adfectarent, veræ peſtes ac plagæ eccleſiæ exſiſtentes. CYPRIANVS [*d*] laudat

(*b*) Cyprian. ep. VI. al. XIV. (p. 15. edit. Pariſ. MDCLXVI.) Cum ſummo animi noſtri gemitu & dolore cognouimus, non deeſſe, qui Dei templa, & poſt confeſſionem ſanctificata & illuſtrata membra turpi & infami concubitu ſuo plus maculent, cubilia ſua cum feminis promiſcua iungentes. cætera.

Id. ep. LXII. al. IV. (p. 98. edit. citat.) Legimus litteras tuas, frater cariſſime, quas per Paconium fratrem noſtrum miſiſti; poſtulans & deſiderans, vt tibi reſcriberemus, quid nobis de iis virginibus videatur, quæ quum in ſtatu ſuo eſſe & continentiam firmiter tenere decreuerint, detectæ ſint poſtea in eodem lecto pariter manſiſſe cum maſculis: Ex quibus vnum diaconum eſſe dicis; plane easdem quæ ſe cum viris dormiſſe confeſſæ ſint, adſeuerare ſe integras eſſe. cætera.

(*c*) Hieron. ep. XXII. ad Euſtach. pag. cit. Vnde in eccleſias agapetarum peſtis introiit? Vnde ſine nuptiis aliud nomen vxorum? Immo vnde nouum concubinarum genus? Plus inferam: Vnde meretrices vniuiræ? Quæ eadem domo, vno cubiculo, ſæpe vno tenentur & lectulo; & ſuſpicioſos nos vocant, ſi aliquid exiſtimamus.

(*d*) Cyprian. ep. LXII. (p. 99. edit. cit.) *Conſulte & cum vigore feciſti*, frater cariſſime, *abſtinendo diaconum, qui cum virgine ſæpe manſit, ſed & cæteros qui cum virginibus dormire conſueuerunt.* Quod ſi pœnitentiam huius illiciti concubitus ſui egerint, & a ſe inuicem receſſerint, inſpiciantur interim virgines ab obſtetricibus diligenter, & ſi virgines inuentæ fuerint, accepta communicatione ad eccleſiam admittentur, hac tamen interminatione, vt ſi ad eoſdem

Pomponium, quod diaconum in isthoc crimine deprehensum ab officio amouisset. Et patres concilii *Antiocheni* [e] inter alias rationes, cur *Paulum Samosatensem* episcopatu suo exuerint, & hanc adlegabant, quod *συνεισάκτους γυναῖκας subintroductas* habuerit mulieres. In subsequutis sæculis, præter iam memorata concilia *Nicænum* & *Ancyranum*, multos alios canones hoc intuitu factos inuenimus, vt in concilio secundo *Arelatensi* [f], primo, tertio & quarto *Carthaginensibus* [g], in concilio *Illiberritano* [h] ac *Ilerdensi* [i] multisque aliis, qui clericis sub pœna adimendæ dignitatis interdicunt, ne vllam mulierem extraneam, & quæ non sit de ipsorum propinqua cognatione, foueant. Qui canones vniuersi eo spectabant, vt clericos non tantum ad agendum vitam innocentem coram Deo, sed etiam ad præstandum se omni culpa & suspicione vacuos coram hominibus obliga-

masculos postmodum reuersæ fuerint, aut si cum eisdem in vna domo & sub eodem tecto simul habitauerint, grauiore censura eiiciantur, nec in ecclesiam postmodum facile recipiantur. cætera.

(e) Epistol. synod. ap. Euseb. lib. VII. c. XXX. Τὰς δὲ συνεισάκτους αὐτοῦ γυναῖκας, ὡς Ἀντιοχεῖς ὀνομάζουσι, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, κ. τ. λ. Quid heic referre attinet *subintroductas*, vt Antiocheni vocant, *mulieres*, tam ipsius quam presbyterorum eius ac diaconorum? cætera.

(f) Conc. Arelat. II. c. III. (tom. IV. p. 1011.) Si quis clericus a gradu diaconatus in solatio suo mulierem, præter auiam, matrem, filiam, neptem, vel conuersam secum vxorem, habere præsumserit, a communione alienus habeatur. Par quoque & mulierem, si se separare noluerit, pœna percellat.

(g) Conc. Carth. I. c. III. vid. supra sub not. (s) pag. 336. c. IV. Iuxta viduos & viduas eadem lex maneat & sententia.
Conc. Carth. III. c. XVII. (tom. II. p. 1170.) Cum omnibus omnino clericis extraneæ feminæ non cohabitent, sed solæ matres, auiæ, materteræ, amitæ, sorores, & filiæ fratrum aut sororum, & quæcumque ex familia, domestica necessitate, etiam antequam ordinarentur, iam cum eis habitabant. cætera.
Conc. Carth. IV. c. XLVI. (ibid. p. 1204.) Clericus cum extraneis mulieribus non habitet.

(h) Conc. Illiberrit. c. XXVII. (tom. I. p. 973.) Episcopus vel quilibet alius clericus, aut sororem, aut filiam virginem dicatam Deo, tantum secum habeat; *extraneam nequaquam habere placuit*.

(i) Conc. Ilerdens. c. XV. (tom. IV. p. 1613.) Familiaritatem *extranearum mulierum*, licet ex toto sancti patres antiquis monitionibus præceperint, ecclesiasticis euitandam, id nunc tamen nobis visum est, vt qui talis probatur, si post primam & secundam commonitionem se emendare neglexerit, donec in vitio perseuerat, officii sui dignitate priuetur.

rent:

rent: quia istiusmodi gerentibus munera cumprimis necessum erat, non tantum bonam conscientiam sed bonam etiam famam, & illam quidem sua, hanc autem aliorum caussa, custodire. Hinc AVGVSTINVS [k] „In omnibus sane spiritualibus deliciis, in-„quit, quibus fruuntur innuptæ, sancta earum conuersatio cauta „etiam debet esse, ne forte, quum mala vita non sit per lasci-„viam, mala sit fama per negligentiam. Nec audiendi sunt, siue „viri sancti siue feminæ, quando reprehensa in aliquo negligen-„tia sua, per quam fit, vt in malam veniant suspicionem, vnde „vitam suam longe abesse sciunt, dicunt, sibi coram Deo suffi-„cere conscientiam, existimationem hominum non impruden-„ter solum, verum etiam crudeliter contemnentes: quum occi-„dunt animas aliorum, siue blasphemantium viam Dei, quibus „secundum suam suspicionem quasi turpis quæ casta est displi-„cet vita sanctorum: siue etiam cum excusatione imitantium; „non quod vident, sed quod putant. Proinde quisquis a cri-„minibus flagitiorum, atque facinorum vitam suam custodit, si-„bi benefacit: quisquis autem etiam famam, & in alios mise-„ricors est. Nobis enim necessaria est vita nostra, aliis fama no-„stra: & vtique etiam quod aliis ministramus misericorditer ad sa-„lutem, ad nostram quoque redundat vtilitatem.

§. XIV.

Maleuolæ & ineuitabiles suspiciones contemnendæ.

Fieri autem potest, vt licet quis omnem cautionem adhibeat & prudentiam, quæ quidem ab ingenio humano possit exspectari, nihilo tamen magis maleuolas inuidorum hominum suspiciones euitet. Neque enim ipse celebrandus dominus noster, cuius innocentia & vitæ integritas prorsus diuina erat, in conuersatione hominum eas omni ex parte potuit effugere. In tali casu ecclesia non aliam nisi patientiæ & solatii regulam, quam discipulis suis seruator noster dedit, præscribere poterat: *Beati eritis, quum vos conuiciis adfecerint, & persequuti fuerint & mentientes dixerint quiduis mali [l] aduersus vos propter me. Gaudete & exsultate: quoniam merces vestra multa est in cælis: ita enim persequuti fuerunt prophetas, qui fuerunt ante vos.* „Quoniam, *inquit* AVGVSTI-

(k) August. de bono viduit. c. XXII. (tom. IV. p. 1031. edit. Basil. MDLXIX.)
(l) Matth. V, 11.

„NVS [m], quantalibet humana cautela ſuſpiciones maleuolentiſſi„mas non poteſt omni ex parte vitare, vbi pro exiſtimatione no„ſtra, quidquid recte poſſumus, fecerimus, ſi aliqui de nobis vel „male fingendo, vel male credendo famam noſtram decolorare „conantur, adſit conſcientiæ ſolatium planeque etiam gaudium, „quod merces noſtra magna eſt in cælis: etiam quum dicunt ho„mines mala multa de nobis, pie tamen iuſteque viuentibus. „Illa enim merces tamquam ſtipendium eſt militantium per ar„ma iuſtitiæ, non ſolum dextra verum etiam ſiniſtra, per glori„am ſcilicet & ignominiam, per infamiam & bonam famam.„ Hactenus de legibus eccleſiæ, quae ad vitam & conuerſationem veterum clericorum attinent.

LIBRI SEXTI
CAPVT TERTIVM
DE LEGIBVS, QVAE MAGIS SPECIATIM AD OFFICIORVM ET FVNCTIONIS CLERICORVM EXERCITIVM SPECTANT.

§. I.

Clericos in ſtudiis ac litteris adſidue verſari oportebat.

DE iis legibus differere nunc adgredimur, quæ propius ad clericorum functionem huiusque diuerſa officia ſpectant. Quorum in enarratione, quia multa horum officiorum poſtmodum fuſius conſideranda erunt, vbi de liturgia & cultu eccleſiaſtico ſumus expoſituri, de illis officiis præcipue heic dicemus, quæ ab illis requiſita fuerunt, vt generaliore eorum exercitio ad ſpecialiora functionis ſuæ officia magis idonei efficerentur. Huiusmodi quid primo loco erat, quod ad ſtudia litterarum adſidue tractanda obligarentur. Quum enim, GREGORIO NAZIANZENO [a] obſeruante, ad leuiſſimas artes addiſcendas diuturno tempore & plurimis laboribus ac ſudoribus, interdum etiam longis peregrinationibus, opus ſit: magnæ ſtultitiæ foret exiſtimare, ſapientiam, quæ humanarum ac diuinarum rerum ſcientiam

(m) Auguſtin ibid. p. 1033.

(a) Naz. orat. I. de fuga (tom. I. p. 22.) Ὀρχήσεως μὲν καὶ αὐλήσεώς ἐστι διδασκαλία καὶ μάθησις, καὶ χρόνου πρὸς τοῦτο δεῖ, καὶ ἱδρώτων συχνῶν καὶ πόνων, καὶ μισθὸς καταβαλεῖν ἐστιν ὅτε, καὶ προσαγωγῶν δεηθῆναι, καὶ ἀποδημῆσαι μακρότερα, καὶ τ' ἄλ-

& bona

& bona omnia complexu ſuo tenet, rem vſque adeo leuem & protritam eſſe, vt ad hoc, vt quisquam ſapiens ſit, voluntas ſola requiratur. Multos quidem ſuæ ætate ita ſenſiſſe, queritur,
„Tam male [b] adficimur, inquiens, vt quam plurimi ex nobis (ne
„omnes dicam) prius fere quam primam comam abiecerimus,
„puerilique more balbutire deſierimus, priusquam in diuina atria
„introierimus, priusquam ſacrorum librorum vel nomina ipſa
„nouerimus, priusqam noui veterisque teſtamenti characterem
„& auctores cognitos habuerimus, (nondum enim dico, prius-
„quam cœnum & animæ labes, quas peccatum nobis impreſſit,
„eluerimus) ſi duo aut tria pia verba edidicerimus eaque non ex
„lectione ſed auditione ſola hauſta, aut *Dauidi* paullum operæ
„dederimus, aut pallium ſcite contraxerimus, aut zona tenus
„philoſophati fuerimus, pietatis ſpeciem quamdam nobis illinen-
„tes: o præfecturam! o elatum animum! ſacer etiam ab in-
„cunabilis *Samuel*: ſtatim ſapientes & magiſtri ſumus & in di-
„vinis rebus ſublimes & ſcribarum ac legis peritorum primi, ac
„cæleſtes nos ipſos deſignamus & vocari ab hominibus Rabbi
„expetimus, nec vſquam littera; ſed omnia ſpirituali modo in-
„telligantur, oportet, ac meræ nugæ ſomnia ſunt, atque niſi ma-
„gnis laudibus efferamur, indignatione adficimur.„ Hoc ipſum e neglectione ſtudiorum ac laborum exſiſtere, queritur, in quibus tamen animi eorum, qui ſacri muneris officia in ſe recepe-

λα τὰ μὲν ποιῆσαι πάντα, τὰ δὲ παθεῖν οἷς ἐμπειρία συλλέγεται· τὴν δὲ σοφίαν, ἣ πᾶσιν ἐπιστατεῖ, καὶ πάντα ἐν ἑαυτῇ τὰ καλὰ συλλαβοῦσα ἔχει - - - οὕτω κοῦφόν τι καὶ πεπατημένον πρᾶγμα ὑποληψόμεθα, ὥστε θελῆσαι δεῖ μόνον καὶ εἶναι σοφούς; πολλῆς τοῦτο τῆς ἀμαθίας.

(b) Ibid. p. 21. Οὕτω κακῶς διακείμεθα, ὥστε οἱ πλείους ἡμῶν, ἵνα μὴ λέγω πάντες, πρὶν ἀποθέσθαι σχεδὸν τὴν πρώτην τρίχα, καὶ τὸ τὰ παιδικὰ ψελλίζεσθαι, πρὶν παρελθεῖν εἰς τὰς θείας αὐλάς; πρὶν τῶν ἱερῶν βίβλων γνῶναι καὶ τὰ ὀνόματα, πρὶν καινῆς καὶ παλαιᾶς χαρακτῆρα γνωρίσαι, καὶ τοὺς προστάτας· (οὔπω γὰρ λέγω, πρὶν ἢ τὸν βόρβορον ἀποπλύνασθαι, καὶ τὰ τῆς ψυχῆς αἴσχη, ὅσα ἡ κακία ἡμῖν προσεμάξατο) ἂν δύο ἢ τρία ῥήματα τῶν εὐσεβῶν ἐξασκήσωμεν, καὶ ταῦτα ἐξ ἀκοῆς, οὐκ ἐντεύξεως, ἢ τῷ Δαβὶδ βραχία καθομιλήσωμεν, ἢ τὸ τριβώνιον εὖ περιστειλώμεθα, ἢ μέχρι τῆς ζώνης φιλοσοφήσωμεν, εὐσεβείας τι πλάσμα κατ' ὄψιν ἡμῖν αὐτοῖς περιχρώσαντες· βαβαὶ τῆς προεδρίας καὶ τοῦ φρονήματος! ἱερὸς καὶ ἐκ σπαργάνων ὁ Σαμουήλ εὐθὺ ἐσμὲν σοφοὶ καὶ διδάσκαλοι καὶ ὑψηλοὶ τὰ θεῖα, καὶ γραμματέων τὰ πρῶτα καὶ νομικῶν, καὶ χειροτονοῦμεν ἡμᾶς αὐτοὺς οὐρανίους, καὶ καλεῖσθαι Ῥαββὶ ζητοῦμεν, καὶ οὐδαμοῦ τὸ γράμμα, καὶ πάντα δεῖ νοηθῆναι πνευματικῶς, καὶ λῆρος πλατὺς τὰ ὀνείρατα, καὶ ἀγανακτοίημεν ἄν, εἰ μὴ σφόδρα ἐπαινοίμεθα.

runt,

runt, perpetuo occupati esse debeant. CHRYSOSTOMVS hanc rem paullo vlterius persequitur & necessitatem continui laboris ac studiorum in clerico ex demandato ei opere & negotio demonstrat, cuius vna quæque pars magnam sedulitatem ac animi applicationem requirat. Primum ad adhibendum commodas variis animarum [c] morbis curationes aptum esse debere dicit, quod officium plus experientiæ ac laboris postulet, quam curatio morborum, quibus corpora mortalium obnoxia sunt: & hoc ipsum per solam sermonis euangelici doctrinam fieri adeoque hanc in qualibet morbi parte applicari oportere. Deinde ad omnium aduersariorum [d], iudæorum, gentilium & hæreticorum ora obturanda debere esse idoneum, qui diuersis artibus diuersisque armis vtantur, quibus veritati insultent; quorum nisi omnes fallacias ac artificia satis perspecta & cognita habeat, noueritque, quo pacto ipse se recte defendat, periculum esse, ne non tantum eorum quemlibet ecclesiam diripere ac deuastare patiatur, sed ipse etiam in errorem alium incidat, dum alium oppugnet. Nihil enim vulgatius esse, quam vt indocti & inexercitati disputatores de vna extremitate in alteram prolabantur; id quod in controuersiis, quæ ecclesiæ cum *Marcionitis* ac *Valentinianis* ab vna parte, & ab altera cum *Iudæis* circa legem *Mosis* intercesserunt; nec non in disputationibus de Trinitate inter *Arianos* & *Sabellianos* obseruari posse, monet. Nisi quis igitur verbo Dei bene peritus ac exercitatus sit, veramque artem ac regulas disputandi calleat, quod sine perpetua industria ac labore exspectari nequeat, fieri non posse, concludit, vt fundamentum suum & veritatem pro eo ac deceat, contra tot subtiles & astutos aduersarios tueatur. Hinc *Pauli* monitum quod *Timotheo* 1. ep. IV, 13. 15. dedit, inculcat [e]: *Intentus esto lectioni, exhortationi, doctrinæ. Hæc meditare, in his esto: vt tuus profectus manifestus sit inter omnes.* Denique ostendit [f], quam difficile sit & laboriosum negotium concionibus & disputationibus ad populum habendis semper intentum esse, quum admodum seueri iudices lucubrationum concionatoris euaserint, nec permittere ei

(c) Chrysost. de sacerdot. lib. IV. c. III. tot.
(d) Ibid. lib. IV. c. IV. tot.
(e) Ibid. lib. IV. c. VIII.
(f) Ibid. lib. V. c. I. tot.

velint,

velint, vt vel partem aliquam eorum, quæ ab aliis elaborata fuerint, suis ipsius concionibus intertexat, vel propriis inuentis iterum vtatur. Heic susceptam operis prouinciam sæpius esse multo difficiliorem, quod aures suas vulgus adsuefecerit, non vt ad vtilitatem, sed ad voluptatem potius audiant, quemadmodum facere soleant ii, qui vel de tragœdis vel de citharœdis iudicaturi sedeant. Heic ergo concionatoris studium ac laborem excitari debere, ipsique eo opus esse animo, qui longe exiguitatem hanc superet, vt multitudinis voluptatem illam immoderatam infructuosamque compescat, possitque illorum auditione ad id, quod vtilius futurum sit, transferre, hac ratione, vt populum se sequentem ac sibi obsecundantem habeat, non autem vt ipse a populi desideriis agatur. Et quanto maiore dicendi vi præditus sit, tanto pertinaciore studio [g] atque exercitatione vim huiusmodi excolere eum oportere, vt vbique dicta illius omnia existimationis ipsius magnitudini respondeant, ne scommatis ac criminationibus populi ipse se exponat. Hisce & similibus argumentis sanctus ille pater vtitur, ostensurus, quantum eorum, qui sacro quodam funguntur munere intersit, studiis ac laboribus semetipsos tradere, vt hac ratione ad satis faciendum diuersis functionis suæ officiis, quibus se subducere non possunt, tanto magis idonei fiant.

§. II.

Nulla excusatio, tamquam iusta apologia, in contrarium admissa.

Nonnullos quidem ipsius *Pauli* apostoli testimonium in ignorantiæ suæ defensionem adlegare sibique ipsis in doctrinæ inopia placere, dicit CHRYSOSTOMVS, quod nec apostolus inscitiam suam dissimulet, sed sermone rudem se esse, aperte profiteatur. Sed his sanctus pater apprime rectissime respondet, non posse eos apostolicæ mentis altitudinem exacte rimari neque verborum sensum capere, adeoque testimonium illud ad excusandam socordiam atque oscitantiam [h] in necessariis cognitionis, quam vita clericalis requirat, partibus frustra ab ipsis vrgeri. Si summa peregrinæ ac profanæ eloquentiæ vis a clericis rigide requirere-

(g) Chrysost. de sacerdot. lib. V. c. V. tot.
(h) Ibid. lib. IV. c. VI. & VII. tot.

tur; Si *Isocratis* tersum læuorem, *Demosthenis* amplam sublimitatem, *Thucydidis* venerandam maiestatem, *Platonis* excellentem dignitatem in concionibus suis semper exprimere iuberentur; tum quidem *Pauli* testimonium adducere non abs re futurum: iam vero omnibus illis prætermissis orationis paupertatem sic permitti eis posse, vt rerum verborumque compositio nuda ac simplex sit: modo ne quis in cognitione atque adeo in dogmatibus fidei ac religionis diligenter excutiendis rudem sed peritum ac exercitatum se præstet; qualem *Paulus* se præstiterit, cuius magna fuerit apud omnes qua disputantis, qua concionantis admiratio; & omnino iniustum esse, rudem ipsi ac incomtam orationem tribuere, qui sua dicendi facultate victoriam de *iudæis* pariter & *græcis* reportarit, eaque effecerit, vt multi gentilium ipsum *Mercurium* esse suspicarentur. Ex eiusmodi datis facultatis dicendi ac persuadendi documentis liquido constare, *Paulum* non mediocrem his in studiis operam collocasse; adeoque eius testimonium in ignorantiæ ac socordiæ patrocinium pessime adferri, cuius exemplum tanto eis sit opprobrio. Rursus alios esse, idem CHRYSOSTOMVS dicit, qui omne ministri ecclesiæ officium ad bonam vitam referant, aliam inde cognitionis ac doctrinæ inopiæ, nec non artis concionandi disputandique ignorantiæ excusationem petentes. Sed ad hoc respondet, [i] vtrumque in sacerdote requiri; ipsumque non tantum facere sed etiam docere præcepta Christi, & tum factis tum verbis eos quos erudiat, ad beatam vitam conducere oportere: vtramque officii sui partem coniungendam esse & alteram alterius subsidio indigere ad consummatam ædificationem. Alioquin in controuersiis de religionis capitibus vitæ honestatem doctrina vacuam nihil vtilitatis habituram, pluribus docet. „ Quum, „de dogmatibus, inquit, [ii] exortum fuerit certamen depu„gnentque omnes ab iisdem scripturis, quamnam heic vitæ „exemplum facultatem præstare, quamnam vim exhibere „poterit? Quidnam vero vtilitatis sudores permulti adlaturi sunt,

(i) Chrysost. de sacerdot. lib IV. c VIII. tot.

(ii) Ibid. lib. IV c. IX. Ὅταν δὲ ὑπὲρ δογμάτων ἀγὼν κινῆται, καὶ πάντες ἀπὸ τῶν αὐτῶν μάχωνται γραφῶν, ποίαν ἰσχὺν ὁ βίος ἐνταῦθα ἐπιδεῖξαι δυνήσεται; τί τῶν πολλῶν ὄφελος ἱδρώτων, ὅτ' ἂν μετὰ τοὺς μόχθους ἐκείνους, ἀπὸ τῆς πολλῆς τις ἀπειρίας εἰς αἵρεσιν ἐκπεσὼν ἀποσχισθῇ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας; ὅπερ οἶδα πολλοὺς

quum

„quum vel post labores illos exhaustos a crassa quadam inscitia „in hæresin quis delapsus, ab ecclesiæ corpore abscissus auulsusque fuerit? quod quidem scio multis vsu venisse. Quod tandem illi tum fuerit tolerantiæ commodum? certe nullum. Sicut „neque fidei integræ neque incolumis vsus fuerit vllus, si perdite alioqui ac corrupte vixeris. Quibus de caussis eum oportet, qui docendorum aliorum munus sortitus est, inprimis huiusmodi certaminum peritiam habere. Nam tametsi tutus ipse „perstat, nihilque prorsus ab aduersariis læditur, tamen simpliciorum hominum multitudo illi subiecta, vbi animaduerterit, „ducem victum esse, ac nihil facere, quo se contra aduersarios „tueatur, iam non victi infirmitatem; sed dogmatis potius imbecillitatem vitiumque caussantur. Atque ita demum ob vnius hominis imperitiam multus populus in extremam perniciem præceps rapitur, qui quamquam haud se penitus cum fidei aduersariis coniungunt, tamen in iis ambigere coguntur, de „quibus confidere ipsi poterant, & ad quos sese cum fide inconcussa contulerant, iam non illis cum eadem constantia attenti „esse possunt; verum tantus æstus, tanta tempestas illorum animas infestat superato præceptore, vt malum ipsum in „naufragium tandem erumpat.„ HIERONYMVS itidem hanc excusationem grauiter reprehendit, quando clerico suo [k] scribit, „nec rusticum & tamen simplicem fratrem ideo debere se sanctum putare, si nihil nouerit: nec peritum & eloquentem in „lingua æstimare sanctitatem. Quamuis enim multo melius sit, „e duobus imperfectis rusticitatem sanctam habere, quam elo-

παθόντας ἐγώ· ποῖον αὐτῷ κέρδος τῆς καρτερίας; οὐδέν· ὥσπερ οὖν οὐδὲ ὑγιοῦς πίστεως, τῆς πολιτείας διεφθαρμένης· Διὰ δὴ ταῦτα μάλιστα πάντων ἔμπειρον εἶναι δεῖ τῶν τοιούτων ἀγώνων, τὸν διδάσκειν τοὺς ἄλλους λαχόντα· εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς ἕστηκεν ἐν ἀσφαλείᾳ μηδὲν ὑπὸ τῶν ἀντιλεγόντων βλαπτόμενος, ἀλλὰ τὸ τῶν ἀφελεστέρων πλῆθος, τὸ τεταγμένον ὑπ᾽ ἐκείνῳ, ὅτ᾽ ἂν ἴδῃ τὸν ἡγούμενον ἡττηθέντα, καὶ οὐδὲν ἔχοντα πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας εἰπεῖν· οὐ τὴν ἀσθένειαν τὴν ἐκείνου τῆς ἥττης, ἀλλὰ τὴν τοῦ δόγματος αἰτιῶνται σαθρότητα· καὶ διὰ τὴν τοῦ ἑνὸς ἀπειρίαν, ὁ πολὺς λεὼς εἰς ἔσχατον ὄλεθρον καταφέρεται· κἂν γὰρ μὴ πάντη γένωνται τῶν ἐναντίων· ἀλλ᾽ ὅμως, ὑπὲρ ὧν θαρρεῖν εἶχον, ἀμφιβάλλειν ἀναγκάζονται· καὶ οἷς μετὰ πίστεως προσῄεσαν ἀκλινοῦς, οὐκ ἔτι μετὰ τῆς αὐτῆς δύνανται προσέχειν στερρότητος· ἀλλὰ τοσαύτη ζάλη ταῖς ἐκείνων εἰσοικίζεται ψυχαῖς ἀπὸ τῆς ἥττης τοῦ διδασκάλου· ὡς καὶ εἰς ναυάγιον τελευτῆσαι τὸ κακόν.

(k) Hieron, epist. II, ad Nepotian.

„quentiam peccatricem; in consummato tamen sacerdote v-„trumque requiri, nec minus scientia quam sanctitate opus esse, vt „ad explendas diuersas functionis suæ partes idoneus reddatur.„ Hunc in modum sancti illi doctores clericorum ignorantiæ ibant obuiam, ipsosque aptis argumentis eo adducere adlaborabant, vt ad studia doctrinæ sese conferrent, quippe qua via sola eam rerum peritiam comparare sibi possent, quæ ad multa grauia functionis suæ officia obeunda sufficeret.

§. III.

Præcipuum eorum studium in sacrarum litterarum & probatorum scriptorum ac canonum ecclesiæ tractatione versari debebat.

Non autem quoduis studiorum genus promiscue, sed sacræ scripturæ tractationem in primis commendabant; quippe quæ eruditionis, ad ipsorum functionem maxime requisitæ & ab ipsis quauis occasione adhibendæ, esset scaturigo. Nam, CHRYSOSTOMO obseruante, in spirituali animarum curatione verbum Dei omnium rerum, quæ in curatione corporum adhiberi solent, vicem supplet. „Hoc [*l*] instrumentum est, inquit, hoc cibus, „hoc aëris temperamentum optimum, hoc medicamenti instar, „hoc ignis loco, hoc ferri vice: ac si vel vrere, vel secare o-„pus, hoc ipso vti necesse: atque hoc si nihil profuerit, reliqua „omnia euanida pereant oportet. Hoc & iacentem animam „suscitamus & tumescentem compescimus: hoc & superua-„canea amputamus & quæ desunt supplemus, cæteraque o-„omnia conficimus, quæ ad animi conferunt incolumitatem. „Ac sane vt vitam quam optime constituas, alterius hominis „vita te ad idem exemplum æmulationemque parem pertrahe-„re possit. At quum humanus animus decretorum minime ve-„rorum sententiarumque a fide abhorrentium morbis laboraue-„rit, heic demum euangelici sermonis vsus magnopere necessa-rius,

(*l*) Chrysost. de sacerdot. lib. IV. c. III. Τοῦτο τὸ ὄργανον, τοῦτο τροφὴ, τοῦτο ἀέρων κράσις ἀρίστη· τοῦτο ἀντὶ φαρμάκου, τοῦτο ἀντὶ πυρὸς, τοῦτο ἀντὶ σιδήρου· κἂν καῦσαι δέῃ καὶ τεμεῖν, τούτῳ χρήσασθαι ἀνάγκη· κἂν τοῦτο μηδὲν ἰσχύσῃ, πάντα οἴχεται τὰ λοιπά· τούτῳ καὶ κειμένην ἐγείρομεν, καὶ φλεγμαίνουσαν κατασέλλομεν τὴν ψυχὴν, καὶ τὰ περιττὰ περικόπτομεν, καὶ τὰ λείποντα πληροῦμεν, καὶ τὰ ἄλλα ἅπαντα ἐργαζόμεθα, ὅσα εἰς τὴν τῆς ψυχῆς ὑγίειαν ἡμῖν συντελεῖ· πρὸς μὲν γὰρ βίου κατάστασιν ἀρίστην, βίος ἕτερος εἰς τὸν ἴσον ἂν ἐναγάγοι ζῆλον· ὅταν δὲ περὶ δόγματα νοσῇ

„rius, non solum, vt qui tibi domestici sunt, robores atque confirmes: verum etiam vt cum externis bellum geras, ac manus conferas.„ cætera. *Quapropter*, infert tandem [*ll*], *ingens adhibere studium oportet, vt Christi sermo in nobis largiter inhabitet.* Hoc studium ipsis necessarium erat, vt speciatim ad verbi diuini prædicationem digne peragendam idonei fierent; siquidem HIERONYMO iudice [*m*], optima sermonis cuiusdam commendatio est, si scripturarum lectione sit conditus. Præterea extemporalis scripturæ explicatio, quæ ipsis sæpius, quum pars quædam legeretur, facienda erat, hominem requirebat in omnibus eius partibus versatissimum phrasiumque, sensus, doctrinarum ac mysteriorum diuinorum eruditissimum, vt ferente quauis occasione expeditam & facile currentem nec non audientium ædificationi accommodatam orationem de illis habere posset. Et in hunc ipsum finem canones quidam [*n*] præcipiunt, vt ne plures horæ vacantes, præsertim prandio & cœnæ constitutæ sine sacrarum litterarum lectione transigerentur; partim ad excludendum otiosas & minus necessarias fabulas, partim ad subministrandum ipsis materiam ac argumentum, de quo inter se colloquentes alii alios ædificare possent. HIERONYMVS *Nepotianum* amicum suum hoc nomine laudat, quod per omne conuiuium [*o*] de sacris scripturis aliquid proponere, & conuictores vtilibus sermonibus inde institutis oblectare consueuerit. Post scripturas tempus

ἡ ψυχὴ τὰ νόθα, πολλῆ τοῦ λόγου ἐνταῦθα ἡ χρεία, οὐ πρὸς τὴν τῶν οἰκείων ἀσφάλειαν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἔξωθεν πολέμους.

(*ll*) Ibid. c. IV. Διὸ πολλὴν χρὴ ποιεῖσθαι τὴν σπουδὴν, ὥστε τὸν λόγον τοῦ Χριστοῦ ἐν ἡμῖν ἐνοικεῖν πλουσίως.

(*m*) Hieron. ep. II. ad Nepotian. (p. 10. C. edit. Franc. MDCLXXXIV.) Sermo presbyteri scripturarum lectione conditus sit. Nolo te declamatorem esse, & rabulam garrulumque sine ratione, sed mysteriorum peritum & sacramentorum Dei tui eruditissimum.

(*n*) Conc. Tolet. III. c. VII. (tom. V. concil. 1011.) Pro reuerentia Dei sacerdotum, id vniuersa sancta constituit synodus; vt quia solent crebro mensis otiosæ fabulæ interponi, in omni sacerdotali conuiuio lectio scripturarum diuinarum misceatur. Per hoc enim & animæ ædificantur ad bonum, & fabulæ non necessariæ prohibentur.

(*o*) Hieron. epitaph. Nepot. ep. III. ad Heliodor. (p. 16. C. edit. cit.) *Sermo eius per omne conuiuium de scripturis aliquid proponere*, libenter audire, respondere verecunde, recta suscipere, praua non acriter confutare, disputantem contra se magis docere, quam vincere.

ſuum optimis auctoribus eccleſiaſticis eum impendiſſe, eorumque aſſidua lectione & meditatione diuturna in pectoris ſui bibliothecam tantum theſaurum congeſſiſſe narrat, vt commoda quauis occaſione eorum verba recitare potuerit, *Illud*, inquiens, *Tertulliani, iſtud Cypriani, hoc Lactantii, illud Hilarii eſt. Sic Minucius Felix, ita Victorinus, in hunc modum eſt loquutus Arnobius.* Inter ſcriptores vero eccleſiaſticos canones eccleſiæ maximi ſemper vſus eſſe credebantur; quippe qui non tantum diſciplinæ, doctrinæ & gubernationis eccleſiaſticæ, ſed etiam regularum vitæ ac morum quoddam continerent compendium. Quam ob cauſſam vt leges quædam in vniuſcuiusque ordinatione canones recitari iubent; ita aliæ præcipiunt [p], vt clerici poſtea eos vna cum ſcripturis ſacris partem ſtudiorum ſuorum eſſe ne prætermittant. Canones enim eo tempore inſtar inſtitutionum paſtoralium erant, hanc præ aliis priuatis inſtitutionibus habentes prærogatiuam, vt eſſent vox publica & rubricæ eccleſiæ, adeoque ob hanc ipſam rationem tanto ſtudioſius legendi. In poſterioribus ſæculis tempore CAROLI MAGNI leges quasdam offendimus, quibus clerici vna cum canonibus eccleſiæ GREGORII librum de *cura paſtorali* legere [q] iubentur.

§. IV.

Quatenus librorum gentilium & hæreticorum lectio permiſſa fuerit.

Alios libros ac ſcripta cautius legebant & rarius. Quidam canones [r] gentilium librorum lectionem epiſcopis interdicebant; nec hæreticorum librorum eis permittebant vſum, niſi neceſſitas id exigeret, hoc eſt, ſi vel eos confutari vel alios con-

(p) Conc. Tolet. IV. c. XXV. (tom. V. p. 1713.) *Sciant ſacerdotes ſcripturas ſanctas & canones meditentur*, vt omne opus eorum in prædicatione & doctrina conſiſtat, atque ædificent cunctos tam fidei ſcientia quam operum diſciplina.

(q) Conc. Turon. III. c. III. (tom. VII. p. 1261.) Nulli epiſcopo liceat canones, aut *librum paſtoralem a beato Gregorio papa editum*, ſi fieri poteſt, ignorare, in quibus ſe debet vnuſquiſque, quaſi in quodam ſpeculo, aſſidue conſiderare. Conc. Cabillon. II. c. I. (ibid. p. 1272.) Illas ſcripturas notiſſimas habeant, quæ canonicæ appellantur & earum ſenſum per patrum tractatus inquirant. Canones quoque intelligant & *librum beati Gregorii papæ de cura paſtorali*: & ſecundum formam ibidem conſtitutam & viuant & prædicent.

(r) Conc. Carth. IV. c. XVI. (tom. II. conc. p. 1201.) Vt epiſcopus gentilium libros non legat; hæreticorum autem pro neceſſitate & tempore.

tra eorum virus præmoneri oporteret. Gentilis eruditionis prohibitio, etsi multo ſtrictius fieri debuiſſe videtur, ſimiliter cum quodam diſcrimine intelligenda eſt. Poterant enim homines in gentilium librorum lectione diuerſum præſtitutum ſibi habere ſcopum. Alii delectationis tantum cauſſa eos legere, & neglectis ſcripturis aliisque vtilioribus ſtudiis huic delectationi totos ſe tradere poterant: & iſti omnes ſummopere damnandi erant. De hiſce HIERONYMVS [s] loquitur, *Sacerdotes Dei*, inquiens, *omiſſis euangeliis & prophetis, videmus comœdias legere, amatoria bucolicorum verſuum verba canere, Virgilium tenere; & id quod in pueris neceſſitatis eſt; crimen in ſe facere voluptatis.* Aliis ſimplex & inaffectatus ſcripturæ ſacræ ſtilus non arridebat, hinc cum oratoribus ethnicis conuerſabantur, vt linguam ſuam politiori & atticæ dialecto adſuefacerent; Et hi quoque eccleſiæ cenſuræ obnoxii erant. Notatu digna ſunt, quæ de *Triphyllio* quodam epiſcopo *Cyprio*, (qui de iſtiusmodi delicatorum hominum numero erat, quibus ſtilus ſcripturæ ſacræ non ita elegans, quemadmodum eſſe oporteret, videbatur) narrat SOZOMENVS [t], quod quum in concione quadam, quam *Spyridone* aliisque nonnullis epiſcopis *Cypriis* præſentibus habuerit ad populum, neceſſe habuerit in medium adducere dictum illud ſeruatoris: *ἆρόν σου τὸ κράββατον καὶ περιπάτει*, *Tolle grabbatum tuum & ambula*, mutato nomine pro *κράββατον* dixerit *σκίμποδα*, ratus hanc vocem iſta multo eſſe elegantiorem. *Spyridonem* vero ſancta indignatione commotum his eum verbis adloquutum eſſe dicit: *Num tu præſtantior es eo, qui κράββατον dixit, vt te pudeat eius verbis vti?* Quo dicto hominem propter eloquentiam inſolentius ſeſe efferentem ad modeſtiam erudiendo admonuiſſe, ne eloquentiam humanam ſacris ſcripturis anteferret. Aliud hominum genus libentius auctores gentiles quam ſcripturas verſabant, quia iſtos malo ſuo artem ſophiſticam, ad

(s) Hieron. ep CXLI ad Damaſum de filio prodigo tom. III. p. 129. edit. Baſil MDLXV. (p. 87. C. edit. Francof. MDCLXXXIV.)

(t) Sozom. lib. I. c. XI συνάξεως ἐπιτελουμένης, ἐπιτραπεὶς Τριφύλλιος διδάξαι τὸ πλῆθος, ἐπεὶ τὸ ῥητὸν ἐκεῖνο παράγειν εἰς μέσον ἐδέησε, τὸ ἆρόν σου τὸν κράββατον καὶ περιπάτει, σκίμποδα ἀντὶ τοῦ κραββάτου μεταβαλὼν τὸ ὄνομα, εἶπε. καὶ ὁ Σπυρίδων ἀγανακτήσας, οὐ σύγε, ἔφη, ἀμείνων τοῦ κράββατον εἰρηκότος, ὅτι ταῖς αὐτοῦ λέξεσιν ἐπαισχύνῃ κεχρῆσθαι· καὶ τοῦτο εἰπών, ἀπεπήδησε τοῦ ἱερατικοῦ θρόνου τοῦ δήμου ὁρῶντος· ταύτῃ γὰρ μετριάζειν παιδεύων τὸν τοῖς λόγοις ὠφρυωμένον.

impo-

imponendum imperitioribus, discendi proposito accommodatiores esse, existimabant. Quemadmodum scriptor anonymus apud EVSEBIVM [u], qui contra hæreticos *Theodotianos* scripsit, de istius sectæ antesignanis obseruauit, quod relictis sacris Dei scripturis generatim tempus suum *Euclidi*, *Aristoteli*, *Theophrasto*, & *Galeno* impenderint, infidelium artibus ac disciplinis ad stabiliendam hæresis suæ opinionem & corrumpendam christianæ fidei simplicitatem abutentes. In his casibus vniuersis gentilium auctorum lectio, ob tam indignas rationes institui solita, omnino illicita erat, quia semper cum manifesto totius scripturæ sacræ neglectu & contemtu fiebat, adeoque ex hoc fundamento canonibus ecclesiæ iustissime fuit prohibita. Erant autem tum ab altera parte casus quidam, in quibus gentilium auctorum lectio, non obstante ecclesiæ prohibitione, omnino permittebatur. Nam interdum eos legi oportebat, vt eorum errores ante oculos exponerentur atque confutarentur, vt alios ne inficerent. Ita HIERONYMVS [w] obseruat, quod *Daniel* doctrinam *Chaldæorum* & *Moyses* omnem sapientiam *Aegyptiorum* discentes non peccauerint, quoad eam didicerint, non vt sequerentur, sed vt

(u) Euseb. lib V. c. XXVIII. Καταλιπόντες τὰς ἁγίας τοῦ Θεοῦ γραφὰς, γεωμετρίαν ἐπιτηδεύουσιν. ὡς ἂν ἐκ τῆς γῆς ὄντες καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλοῦντες καὶ τὸν ἄνωθεν ἐρχόμενον ἀγνοοῦντες, Εὐκλείδης γοῦν παρά τισιν αὐτῶν φιλοπόνως γεωμετρεῖται· Ἀριστοτέλης δὲ καὶ Θεόφραστος θαυμάζονται· Γαληνὸς γὰρ ἴσως ὑπό τινων καὶ προσκυνεῖται. οἱ δὲ ταῖς τῶν ἀπίστων τέχναις εἰς τὴν τῆς αἱρέσεως αὐτῶν γνώμην ἀποχρώμενοι, καὶ τῇ τῶν ἀθέων πανουργίᾳ τὴν ἁπλῆν τῶν θείων γραφῶν πίστιν καπηλεύοντες· ὅτι μὴ δὲ ἐγγὺς πίστεως ὑπάρχουσι, τί δεῖ καὶ λέγειν; Relictis atque abiectis sacris Dei scripturis, geometriæ student; quippe qui terrestres sint & loquantur terrena, & illum, qui de cælo aduenit, ignorent. Euclidis igitur geometria apud nonnullos eorum studiose excolitur. Aristoteles vero & Theophrastus summa admiratione suscipiuntur; Galenus autem a quibusdam etiam adoratur. Proinde istos, qui *infidelium artibus ac disciplinis ad stabiliendam hæresis suæ opinionem abutuntur*, & subtili impiorum hominum versutia simplicissimam diuinarum scripturarum adulterant fidem, remotissimos esse a fide, quid attinet dicere?

(w) Hieron. com. in Daniel. c. I. Qui de mensa regis & de vino potus eius non vult comedere, ne polluatur; vtique si sciret, ipsam sapientiam atque doctrinam Babyloniorum esse peccatum, numquam acquiesceret discere, quod non licebat. *Discunt autem, non vt sequantur sed vt iudicent atque conuincant.* Quomodo si quis aduersus mathematicos velit scribere, imperitus μαθήματος, risui pateat, & aduersum philosophos disputans, si ignoret dogmata philosophorum. Discunt ergo ea mente doctrinam Chaldæorum, qua & Moyses omnem sapientiam Aegyptiorum didicerat.

iudica-

iudicarent atque conuincerent. Idem de se adfirmat AMBROSIVS [x], *Legimus aliqua*, inquiens, *ne legantur; legimus, ne ignoremus; legimus non vt teneamus, sed vt repudiemus.* Hæc vna erat ratio, cur scriptores ethnici nonnumquam a viris eruditis legi possent, vt nimirum nota ad eos apponeretur censoria. Alia ratio erat, quod eorum multi caussæ religionis vtiles essent & opportuni, siue ad confirmandam diuinarum scripturarum ac doctrinæ christianæ veritatem, siue ad detegendos ac confutandos ipsorum gentilium errores atque vanitates. Ita HIERONYMVS [y], historicos tum *græcos* tum *latinos*, DIODORVM SICVLVM, POLYBIVM, TROGVM POMPEIVM & LIVIVM tam in explananda quam confirmanda vaticiniorum *Danielis* veritate magnam vtilitatem habere, obseruat. Idem de ORPHEI, SIBYLLARVM, HERMETIS aliorumque gentilium philosophorum libris AVGVSTINVS [z] dicit, quod quum de patre Deo & de filio Dei multa vera dixissent, hoc intuitu ad conuellendam paganorum vanitatem non parum conferant. Quam ob caussam non AVGVSTINVS tantum & HIERONYMVS, sed plerique veteres scriptores ecclesiastici, in gentilium eruditione multum versati erant, quemadmodum quilibet nouerit, qui de ipsis nouerit quidpiam. HIERONYMVS in breui quadam epistola [zz] plerosque *græcos*, & *latinos* scriptores, qui ante ipsum vixerunt, memorat, deque illis generatim dicit: *In tantum philosophorum doctrinis atque sententiis suas referciunt libros, vt nescias, quid in illis primum admi-*

(x) Ambros. Procem. in Luc. euangel.

(y) Hieron. Prol. in Dan. Ad intelligendas extremas partes Danielis, multiplex græcorum historia necessaria est: Suctorii videlicet, Callinici, Diodori, Hieronymi, Polybii, Posidonii, Claudii Theonis, & Andronici, cognomento Alipii, quos & Porphyrius esse sequutum se dicit: Iosephi quoque & eorum, quos ponit Iosephus, præcipueque nostri Liuii, & Pompeii Trogi atque Iustini, qui omnem extremæ visionis narrant historiam: & post Alexandrum vsque ad Cæsarem Augustum Syriæ & Aegypti, id est Seleuci & Antiochi & Ptolemæorum bella describunt. Et si quando cogimur litterarum sæcularium recordari, & aliqua ex his dicere, quæ olim omisimus: non nostræ est voluntatis, sed (vt ita dicam) necessitatis, vt probemus ea, qui a sanctis prophetis ante sæcula multa prædicta sunt, tam græcorum quam latinorum & aliarum gentium litteris contineri.

(z) August. contr. Faust. lib. XIII. c. XV. (tom. VI. p. 288. edit. Basil. MDLXIX) Sibyllæ & Orpheus, & nescio quis Hermes, & si qui alii vates, vel theologi, vel sapientes, vel philosophi gentium de filio Dei aut de patre Deo vera prædixisse seu dixisse perhibentur; valet quidem aliquid ad paganorum vanitatem reuincendam.

(zz) Hieron. ep. LXXX. ad Magnum.

rari debeas, eruditionem saeculi, an scientiam scripturarum. Et huc quidem res omnis redibat: Clerici primo loco debebant scripturis sacris exquisitius studere, post has canonibus & probatis scriptoribus ecclesiasticis, prout quisque vel animi dotibus valeret, vel occasionem haberet atque opportunitatem; non enim eodem omnes modulo metiri licebat. Praeterea vt ad humaniores litteras discendas non obligati erant, ita ab illis non prohibebantur; sed si qua in re theologiae christianae famulari posse crederentur, nec quod illi debebatur, sibi vsurparent, non modo earum studium permissum erat, sed etiam maiorem in modum commendabatur. Et certe fatendum est, quod licet saecularis eruditionis abusus magnum saepe detrimentum verae religioni attulerit, tamen illius recte applicatum studium primis ecclesiae saeculis ei multum profuerit.

§. V.

De ipsorum pietate ac deuotione in publicis ad Deum accessionibus.

De priuatis eorum studiis statim progredimur ipsos in magis publicis occupationibus tamquam populi oratores ad Deum & Dei legatos ad populum spectaturi. Quorum officiorum ac dignitatis intuitu eos commodo sensu mediatores Deum inter & homines dici consueuisse, alio iam loco [a] demonstrauimus. In quouis suo ad Deum aditu, tamquam populi oratores, ad id pro se quisque acriter intendebant animum, vt omnia precum suarum atque gratiarum actionis sacrificia ita sancte atque decenter offerrent, quemadmodum actionis istius natura requirebat; hoc est, cum omni ea grauitate, animi submissione, reuerentia, mentis applicatione & deuotionis ardore ac intentione, quae & tantae MAIESTATI, ad quam adibant, consentanea & ad excitandas in populo congruas animi adfectiones idonea esset. Hic verus sensus maximopere controuersi istius in secunda IVSTINI MARTYRIS apologia loci est, vbi cultum ecclesiasticum & rationem celebrandi eucharistiam describens, *Antistes,* inquit[b], ὅση δύναμις αὐτῷ, *quantum pro virili sua potest, preces & gra-*

(a) Lib. II. c. XIX. §. XVI. vol. I. pag. 288. 289.

(b) Iustin. apol. II. p. 98 Ὁ προεστὼς εὐχὰς ὁμοίως καὶ εὐχαριστίας, ὅση δύναμις αὐτῷ, ἀναπέμπει.

tiarum

tiarum actiones fundit. Nonnulli hunc locum perperam interpretantur, *δύναμιν*, seu *facultatem* sacerdotis euchariſtiam adminiſtrantis eo accipientes, quaſi illa nihil amplius quam ipſius inventionem, enuntiationem vel ſimile quid ſignificet. Quam interpretationem ideo fingunt, vt argumentum inde capiant contra publicarum liturgiarum antiquitatem; licet heic rem prorſus diuerſam denotet, nimirum ſpiritualem illum vigorem, ſeu deuotionis ardorem ac intentionem, qua ſacerdos ſacrificia eccleſiæ Deo offerebat; quæ iſtiusmodi erant animi adfectiones, quæ ad preces & laudes noſtras Deo acceptas faciendas neceſſariæ ſunt; quippe qui ex tota anima noſtra & totis viribus noſtris eas ſibi offerri iubet; quod non minus præſcriptis formulis, quam quauis alia ratione fieri poteſt. Atque ita GREGORIVS NAZIANZENVS & ipſe IVSTINVS MARTYR hac phraſi *ὅση δύναμις*, vtuntur, vbi de receptis laudandi & colendi Deum formulis verba faciunt, qua de re poſtea loco ſuo pluribus. CHRYSOSTOMVS [c] idem officium ſacerdotibus Dei nomine *σπουδῆς* & *εὐλαβείας* ſummopere commendat. „Eum, inquit, qui pro ciuitate tota, quid dico ciuitate? immo vero pro vniuerſo terrarum orbe legatus intercedit, deprecatorque eſt apud Deum, „vt hominum omnium peccatis propitius fiat, qualem quæſo „eſſe oportet? — Quum autem ille & ſpiritum ſanctum inuocauerit, & τὴν φρικωδεστάτην θυσίαν ſacrificium illud horrore „ac reuerentia pleniſſimum perfecerit, communi omnium domino manibus pertractato: quæro ex te: quoto illum in ordine collocabimus? quantam autem ab eo integritatem exigemus? quantam religionem? conſidera enim, quales manus „hæc adminiſtrantes eſſe oporteat: qualem linguam, quæ verba illa effundat, qua denique re non puriorem ſanctioremue „eſſe conueniat animam, quæ tantum illum tamque dignum

(c) Chryſoſt. de ſacerd lib. VI. c. IV. Τὸν ὑπὲρ ὅλης τῆς πόλεως· καὶ τί λέγω πόλεως; πάσης μὲν οὖν τῆς οἰκουμένης πρεσβεύοντα, καὶ δεόμενον ταῖς ἁπάντων ἁμαρτίαις ἵλεων γενέσθαι τὸν Θεὸν — ὁποῖόν τινα εἶναι χρή; — ὅταν δὲ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καλῇ, καὶ τὴν φρικωδεστάτην ἐπιτελῇ θυσίαν, καὶ τοῦ κοινοῦ πάντων συνεχῶς ἐφάπτηται δεσπότου, ποῦ τάξομεν αὐτόν, εἰπέ μοι; πόσην δὲ αὐτὸν ἀπαιτήσομεν καθαρότητα, καὶ πόσην εὐλάβειαν; ἐννόησον γὰρ ὁποίας τὰς ταῦτα διακονουμένας χεῖρας εἶναι χρή, ὁποίαν τὴν γλῶτταν, ἣν ἐκεῖνα προχέουσαν τὰ ῥήματα· τίνος δὲ οὐ καθαρωτέραν καὶ ἁγιωτέραν, τὴν τοσοῦτον πνεῦμα ὑποδεξαμένην ψυχήν; τότε καὶ ἄγγελοι

 ſpiri-

„ſpiritum receperit? Per id tempus & angeli ſacerdoti adſident, „& cæleſtium poteſtatum vniuerſus ordo clamores excitat, & „locus altari vicinus in illius honorem, qui offertur, angelorum „choris plenus eſt.„ Ita ſanctus ille pater argumentatur, eo animi ardore inflammatus & zelo, qui rei apprime conuenit & ad ſuſcitandam noſtram deuotionem, ignemque ſanctum in mentibus noſtris, quando ſupplicationes eccleſiæ in terra ſanctæ maieſtati in cælis offerimus, incendendum accommodatus eſt.

§. VI.

Pœna eorum, qui cotidianum eccleſiæ miniſterium negligebant.

Et hic deuotionis ardor perpetuo foueri debebat atque conſeruari. Quem in finem eccleſia cotidiana habebat ſua ſacrificia, ſi quo modo ea haberi poterant; & hiſce quemlibet clericum citra vllam immunitatis ſpem intereſſe oportebat; idque ſub pœna abrogandi ad tempus & in perpetuum etiam muneris, ſiue eius tum eſſet officii, ſacris ſolemniter operari, ſiue non eſſet. Sic enim concilium *Toletanum* primum pro eccleſiis *Hiſpanicis* decreuit: *Presbyter, vel diaconus, vel ſubdiaconus, vel quilibet eccleſiæ deputatus clericus, ſi intra ciuitatem fuerit, vel in loco, in quo eccleſia eſt, aut caſtello, aut vico, aut villa, & ad eccleſiam ad ſacrificium quotidianum non acceſſerit* [d], *clericus non habeatur.* Concilium *Agathenſe peregrinam* iſti *communionem* [e] tribui iubet, quæ ad minimum temporariam muneris abdicationem indicat. Et lex IVSTINIANI [f] extra clerum eos conſtitui iubet, propter of-

παρεστήκασι τῷ ἱερεῖ, καὶ οὐρανίων δυνάμεων ἅπαν τάγμα βοᾷ· καὶ ὁ περὶ τὸ θυσιαστήριον πληροῦται τόπος εἰς τὴν τιμὴν τοῦ κειμένου.

(d) Conc. Tolet. I. c. V. (tom. II. p. 1224.)

(e) Conc. Agath. c. II. (tom. IV. p. 1383.) Contumaces clerici, prout dignitatis ordo permiſerit, ab epiſcopis corrigantur: & ſi qui prioris gradus elati ſuperbia communionem fortaſſe contempſerint, aut eccleſiam frequentare, vel officium ſuum implere neglexerint, *peregrina eis communio tribuatur:* ita vt, quum eos pœnitentia correxerit, reſcripti in matricula gradum ſuum dignitatemque recipiant.

(f) Cod. Iuſtin. lib. I. tit. III. de epiſc. leg. XLII. §. X. *Τοὺς μὴ ἐνεργουμένους ἀμέμπτως ταῖς λειτουργίαις προσκαρτεροῦντας ἔξω τοῦ κλήρου καθίστασθαι (κελεύομεν).* Eos qui inuenti non fuerint inculpate in liturgiis perſeuerantes extra clerum conſtitui (iubemus).

fendi-

fendiculum, quod negligendo & contemnendo diuinas liturgias laicis ponant. Tantopere antiqui legislatores ecclesiastici elaborarunt, vt omnem huiusmodi indecentiam omnesque abusus præciderent, clericosque optima pietatis exempla plebi exhiberent.

§. VII.

Regulæ de concionibus ad ædificationem habendis.

Post eorum officium, quo ad Deum tamquam oratores populi adire tenebantur, proxime eos considerari oportet tamquam legatos Dei, nomine ipsius ad populum accedentes, quod publica verbi diuini adnuntiatione priuataque applicatione faciebant. Qua in re vtraque vigilum super gregem Dei & fidorum rei ipsius familiaris administratorum officium peragere summopere adlaborabant. In habendis concionibus id solum spectabant, vt ædificarent populum; quem in finem GREGORIVS NAZIANZENVS, CHRYSOSTOMVS & HIERONYMVS, magni illi huiuscemodi regularum magistri, hæc pauca præcepta tradunt. *Primo* concionatorem de seligenda vtili quadam materia debere esse sollicitum. GREGORIVS NAZIANZENVS [g] hanc regulam eiusque applicationem in specialioribus quibusdam doctrinæ capitibus ostendit, „Mihi quidem, inquiens, rei minime vulgaris paruique „spiritus esse videtur, verbi perinde ac tritici mensuram tem„pestiue cuique dare, & dogmatum nostrorum veritatem cum „iudicio dispensare. Hoc est, ea omnia, quæ sacra philosophia „de mundis, vel de mundo disseruit, de materia, de mente, & „intelligentibus naturis, tam melioribus quam deterioribus, de „prouidentia omnia constringente atque gubernante, tum quæ „modo rationi consentaneo euenire videntur, tum quæ modo „terrenæ atque humanæ rationi repugnante accidere videntur: „Quæ de prima nostra constitutione & postrema refictione: de „typis, & veritate, ac testamentis: de Christi aduentu tam pri-

(g) Nazian. orat. I. de fuga p. 15. Ἐμοὶ δ' οὖν πρᾶγμα φαίνεται, οὐ τῶν φαυλοτάτων, οὐδὲ ὀλίγου τοῦ πνεύματος, διδόναι κατὰ καιρὸν ἑκάστῳ τοῦ λόγου τὸ σιτομέτριον, καὶ οἰκονομεῖν ἐν κρίσει τὴν ἀλήθειαν τῶν ἡμετέρων δογμάτων, ὅσα περὶ κόσμων ἢ κόσμου πεφιλοσόφηται, περὶ ὕλης, περὶ ψυχῆς, περὶ νοῦ καὶ τῶν νοερῶν φύσεων, βελτιόνων τε καὶ χειρόνων, περὶ τῆς τὰ πάντα συνδεούσης τε καὶ διεξαγούσης προνοίας, ὅσα τε κατὰ λόγον ἀπαντᾶν δοκεῖ, καὶ ὅσα παρὰ λόγον τὸν κάτω καὶ τὸν ἀνθρώπινον ἔτι τε ὅσα περὶ τῆς πρώτης ἡμῶν συστάσεως καὶ τῆς τελευταίας ἀναπλάσεως, τύπων τε καὶ ἀληθείας καὶ διαθηκῶν, καὶ Χριστοῦ παρουσίας πρώτης τε καὶ δευτέρας, σαρκώσεώς τε

„mo quam secundo, de incarnatione & cruciatibus & reuersi-„one, de resurrectione, de fine, de iudicio, ac retributione, „tam tristiore quam splendidiore. Et quod caput est, quæ-„cumque de principe ac beata Trinitate credenda sunt.„ Istiusmodi argumenta ad hominum in fide & vitæ sanctimonia ædificationem, pietatisque ac virtutum exercitationem valent. Sed tum *secundo* apta methodo tractari debebant; non artificioso & sublimi dicendi genere, sed verbis ad vulgi captum accommodatis. Id quod in ATHANASIO [b] summopere laudat GREGORIVS NAZIANZENVS, quando de ipso loquens ait: *Si cum humilioribus ipse res esset, ad eorum captum se demittebat, si cum sublimiori mente præditis, altius adsurgebat.* HIERONYMVS etiam hac de re obseruat [i], quod concionatoris oratio simplex & perspicua esse & vim concitatricem habere, atque in auditoribus gemitus potius & lacrimas de peccatis suscitare debeat, quam applausum. „Docente „te in ecclesia, inquit, non clamor populi, sed gemitus suscite-„tur. Lacrimæ auditorum laudes tuæ sint. Sermo presbyteri „scripturarum lectione conditus sit. Nolo te declamatorem „esse & rabulam garrulumque sine ratione, sed mysteriorum „peritum & sacramentorum Dei tui eruditissimum. Verba vol-„vere & celeritate dicendi apud imperitum vulgus admiratio-„nem sui facere, indoctorum hominum est. Attrita frons in-„terpretatur sæpe quod nescit, & quum aliis persuaserit, sibi „quoque vsurpat scientiam.„ Et paullo post: „Nihil tam faci-„le, quam vilem plebeculam & indoctam concionem linguæ „volubilitate decipere, quum quidquid non intelligit, plus mi-„ratur.„ Hinc CHRYSOSTOMVS integrum fere librum eo impendit, vt christianum oratorem aduersus hanc aberrationem præmuniat; vt ne plausum & auram captet popularem, sed generoso animo [k] eam superet, ac potius auditores suos ædificare

καὶ παθημάτων καὶ ἀναλύσεως, ὅσα τε περὶ ἀναστάσεως, περὶ τέλους, περὶ κρίσεως καὶ ἀνταποδόσεως σκυθρωποτέρας τε καὶ ἐνδοξοτέρας· τὸ κεφάλαιον, ὅσα περὶ τῆς ἀρχικῆς καὶ βασιλικῆς καὶ μακαρίας τριάδος ὑποληπτέον.

(b) Nazianz. orat. XXI. de laud. Athan. (tom. I. p. 396.) Πεζὸς τοῖς πεζοτέροις, ὑψηλότερος τοῖς μετεωροτέροις.

(i) Hieron. ep. II. ad Nepot. p. 10.

(k) Chrysost. de sacerd. lib. V. c. I. γενναίας δεῖ κἀνταῦθα ψυχῆς, καὶ πολὺ ἡμετέρας ὑπερβαινούσης σμικρότητος· ἵνα τὴν ἄτακτον καὶ ἀνωφελῆ τοῦ πλήθους ἡδονὴν κολάζῃ,

quam

quam delectare eisque placere studeat. Quem in finem necesse esse, concludit, vt tum applausum tum censuram hominum & res cæteras omnes adspernetur, quibus induci possit, vt non ad vtilitatem sed ad voluptatem potius multitudinis verba faciat. In summa [l], omnes orationes suas hoc consilio meditari eum oportere dicit, vt Deo gratæ atque acceptæ sint: si tum laudetur ab hominibus, laudes accipere posse; sin laudes ab auditoribus illi negentur, non debere eas ambire vel negatis indolere: abundans enim illi futurum laborum solatium, idque omnium certe maximum, si ipse sibi conscius esse potuerit, ad hanc se rationem doctrinam eloquentiamque suam composuisse atque adaptasse, vt Deo illa grata acceptaque fiat. *Tertio*, alia regula in hanc rem data hæc erat, concionatorem doctrinam suam atque spiritualia medicamenta ad grauissimas & maxime vrgentes auditorum suorum necessitates applicare debere, quod officium vigilis maxime proprium esset, acuto oculo obseruare, vnde maximum metuendum periculum; quanam ex parte homines infirmissimi sint & minime omnium tuti; atque tum eorum morbis ac infirmitati vtilia remedia adhibere. CHRYSOSTOMVS de hac officii sacerdotis parte loquens dicit, *νηφάλιον καὶ διορατικὸν* [m], sobrium modestumque eum esse oportere,

καὶ πρὸς τὸ ὠφελιμώτερον μετάγειν δύνασθαι τὴν ἀκρόασιν· ὡς αὐτῷ τὸν λαὸν ἕπεσθαι καὶ εἴκειν, ἀλλὰ μὴ αὐτὸν τῶν ἐκείνων ἄγεσθαι ἐπιθυμιῶν. Τοῦτο καὶ οὐδαμῶς ἔστιν ἐπιτυχεῖν, ἀλλ' ἢ διὰ τούτων τοῖν δυοῖν, τῆς τε τῶν ἐπαίνων ὑπεροψίας, καὶ τῆς ἐν τῷ λέγειν δυνάμεως. Hic generoso opus est animo, eoque qui longe hanc nostram exiguitatem superet, vt multitudinis voluptatem illam immoderatam infructuosamque compescat, possitque illorum auditionem ad id, quod vtilius futurum sit, transferre, hac ratione, vt populum se sequentem ac sibi obsecundantem habeat, non etiam vt ipse a populi desideriis agatur. Id quod præstare nemo potest, nisi idem simul popularem auram aspernetur, simul dicendi vim obtineat.

(l) Chrysost. ibid. c. VII. Ἐργαζόμενος τοὺς λόγους, ὡς ἂν ἀρέσειε τῷ Θεῷ (οὗτος γὰρ αὐτῷ κανὼν καὶ ὅρος ἔστω μόνος τῆς ἀρίστης δημιουργίας ἐκείνης· μὴ κρότος, μηδὲ εὐφημίαι) εἰ μὲν ἐπαινοῖτο καὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων, μὴ διαπτυέσθω τὰ ἐγκώμια· μὴ παρεχόντων δὲ αὐτὰ τῶν ἀκροατῶν, μὴ ζητείτω, μηδὲ ἀλγείτω· ἱκανὴ γὰρ αὐτῷ παραμυθία τῶν πόνων, καὶ πάντων μείζων, ὅταν ἑαυτῷ συνειδέναι δύνηται, πρὸς ἀρέσκειαν τοῦ Θεοῦ συνθεὶς, καὶ ῥυθμίσας τὴν διδασκαλίαν.

(m) Chrysost. ibid. lib III c. XII. Νηφάλιον εἶναι δεῖ τὸν ἱερέα, καὶ διορατικὸν, καὶ μυρίους πανταχόθεν κεκτῆσθαι τοὺς ὀφθαλμοὺς· ὡς οὐχ ἑαυτῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ πλήθει ζῶντα τοσούτῳ κ. τ. λ.

Ibid. lib. IV. c. I. & III. 108.

eumdemque perspicacem atque innumeros quoquouersus oculos circumferre: quippe qui non sibi vni tantum; sed & tanto viuat populo. In cubiculum aliquod inclusum vitam agere, id quidem monachi esse; vigilis autem, inter omnium ordinum homines obambulare; corporis Christi, id est, ecclesiæ curam gerere, & tum sanitatis tum pulchritudinis eius habere rationem; sollicite præcauendo, ne qua macula vel ruga vel alia inquinatio gratiam & pulchritudinem eius deformet. Hoc certe spirituales medicos obligare, vt medicamenta sua, hoc est doctrinas suas, ita applicent, quemadmodum ægrotorum morbi requirant; vt serio & frequenter eos adoriantur errores & vitia, a quibus maxime metuendum sit contagionis periculum. Atque hæc ratio est, cur in homiliis veterum adeo frequentes inueniamus sermones aduersus istiusmodi hæreses, quas nunc mundus prorsus ignorat; cuiusmodi sunt *Marcionitarum* & *Manichaeorum*, aliorumque plurium, contra quas iam in concionibus declamitare velle, absurdum foret. Tum autem id fieri oportebat, quia præcipuæ istius ætatis hæreses erant, hominesque earum veneno summopere periclitabantur. Et porro obseruandum est, quod hæreses præ reliquis omnibus formidabiles, ac dominantes factiones, qualis erat *Ariana*, sæculari licet armatæ potestate, concionatores catholicos nec vi nec blanditiis ad silentium redigere potuerint, vt ex eiusmodi humili & abiecta indulgentia lupis oues deuorare permitterent. In tali casu nullæ caussæ humanæ impedire eos poterant, quo minus, si periculum animaduerterent, de eo suos admonerent. Non alia ratione vigilum & dispensatorum mysteriorum Dei officio satis se facere posse existimabant, quum illud requiratur in dispensatoribus, vt quis fidus inueniatur.

§. VIII.

De eorum fidelitate, diligentia ac prudentia in priuatis hominum congressibus ac colloquiis.

At vero fidelitatem suam non tantum in publicis declarabant sermonibus, sed in priuatis etiam congressibus, colloquiis & applicationibus suis ad homines, qui vel hæresibus aut schismatibus ab ecclesiæ corpore ipsi se auulserant, vel peccatis suis morbosa corporis membra se reddiderant, dum ei adhuc adhærere videbantur. Quanta fidelitate, mansuetudine ac diligentia

ligentia in prioris generis homines vſi ſint, ex bonis effectibus, quos accommodatum ad eos lucrandos ſtudium ſæpe habuit, condiſcere poſſumus. THEODORETVS [n] loco quodam de ſe ipſe narrat, quod in diœceſi ſua ſupra mille animas *Marcionis* hæreſi liberauerit, multasque alias ex *Arii* & *Eunomii* partibus Chriſto lucratus ſit. Et alibi [o] *Marcionitarum* numerum ad decem millia auget, quos indefeſſa induſtria in diœceſi, quæ quadraginta paſſuum millia longa atque lata octingentos complectebatur cœtus, ex erroribus ſuis ad eccleſiam catholicam reduxerit. Quid mirum, quod AVGVSTINVS etiam in *Africa* contra *Donatiſtas* eamdem rationem, priuatim ad ipſos datis epiſtolis & ſermonis ac conſilii cum eisdem facta communicatione, inierit, quemadmodum lector e POSSIDIO [p] videre poteſt, qui vitam eius ſcripſit, & laborum hoc conſilio ab eo ſuſceptorum magnarumque hoc modo eccleſiæ adlatarum vtilitatum crebro meminit. *Manichaeos*

(n) Theod. ep. CXIII. ad Leon. p. 986. D. Τῆς θείας μοι χάριτος συνεργησάσης πλείους μὲν ἢ χιλίας ψυχὰς ἠλευθέρωσα τῆς Μαρκίωνος νόσου, πολλοὺς δὲ ἄλλους ἐκ τῆς Ἀρείου καὶ Εὐνομίου συμμορίας προσήγαγον τῷ δεσπότῃ χριστῷ.

(o) Theod. ep. CXLV. p. 1026. C. Ἐγὼ θρηνῶ καὶ ὀδύρομαι, ὅτι ὃς ἀγῶνας τοῖς τοῦ Μαρκίωνος τὴν λώβην δεξαμένοις προσέφερον ἀποδείξεις, καὶ πλείους ἢ μυρίους διὰ τῆς θείας χάριτος πείσας προσήγαγον τῷ παναγίῳ βαπτίσματι, ταύτας νῦν τοῖς τεθραμμένοις ὁμοπίστοις ἡ ἐπισκήψασα νόσος προσφέρειν καταναγκάζει. Mihi flere libet ac lugere, quod quæ dudum aduerſus Marcionis tabe corruptos argumenta protuli conuictosque Dei beneficio *plures decem millibus* ad ſanctiſſimum baptiſma perduxi, ea nunc in eos, qui fidei noſtræ creduntur, exorta hæreſis proferre cogit.

(p) Poſſid. vit. Auguſtin. c. IX. Epiſtolas priuatas ad quoſcumque eiusdem erroris epiſcopos & eminentes ſcilicet laicos dedit, ratione reddita admonens atque exhortans, vt vel ab illa ſe prauitate corrigerent, vel certe ad diſputationes venirent. Cap. XIII. Qua diligentia & ſancto ſtudio multum creuit ſancta eccleſia, & his omnibus pro pace eccleſiæ geſtis, Auguſtino Dominus & heic palmam dedit, & apud ſe iuſtitiæ coronam reſeruauit: ac magis magisque iuuante Chriſto de die in diem augebatur & multiplicabatur pacis vnitas & eccleſiæ Dei confraternitas. Cap. XVIII. Erat ille memorabilis vir Auguſtinus præcipuum dominici corporis membrum, circa vniuerſalis eccleſiæ vtilitatem ſollicitus ſemper ac peruigil. Et illi diuinitus donatum eſt, vt de ſuorum laborum fructu, etiam in hac vita gaudere proueniſſet, prius quidem in Hipponenſi eccleſia & regione, cui maxime præſidebat vnitate ac pace perfecta, deinde in aliis Africæ partibus, ſiue per ſe ipſum, ſiue per alios, & quos ipſe dederat ſacerdotes pullulaſſe, & multiplicatam fuiſſe domini eccleſiam peruidens, illosque Manichæos, Donatiſtas, Pelagianiſtas, & Paganos ex magna parte defeciſſe, & eccleſiæ Dei ſociatos eſſe congaudens,

 enim,

enim, *Donatiſtas*, *Pelagianiſtas* & *Paganos* ex magna parte ad eccleſiæ catholicæ communionem reductos etiam in hac vita vidit. Neque autem cum minori ſtudio ſeſe ad homines intra eccleſiam priuatim applicabant, prout neceſſitas id requirebat. Atque heic multa arte & prudentia æque ac fidelitate & diligentia opus erat, vt ſuſcepta conſilia feliciter ſuccederent. Nam mortales, obſeruante NAZIANZENO [q], adeo varii ſunt ac incerti, vt ſumma arte ac experientia ad recte moderandum eos opus ſit. „Eorum ſinguli, inquit, cupiditatibus nonnumquam & „adfectibus magis inter ſe differunt, quam corporum figuris & „lineamentis, aut ſi mauis elementorum, & ex quibus conſta„mus, mixtionibus & temperamentis: ac proinde nec facile re„gi gubernarique poſſunt. Quin potius, quemadmodum non „eadem medicamenta, nec eadem alimenta corporibus quibus„vis adhibentur, ſed alia aliis, habita videlicet vel ſanitatis eo„rum vel aduerſæ valetudinis ratione: eodem quoque modo „animæ diuerſa ratione ac diſciplina curantur. Ii porro curati„onis teſtes ſunt, qui morbis huiusmodi vexantur. Alios ſer„mo ducit: alii exemplo componuntur. Aliis calcaribus opus „eſt, aliis freno. Nam qui ſegnes ſunt atque ad bonum ægre „impelluntur, hi verborum ſtimulis excitandi ſunt: qui vero „ſpiritu, quam par ſit, feruentiores ſunt, atque effrenato quo„dam animorum impetu feruntur, velut equulei generoſi pro„cul a meta currentes, hos vtique orationis freno coërcere ac „cohibere præſtiterit. Aliis laudatio vtilitati fuit, aliis repre„henſio, vtraque videlicet tempeſtiue adhibita: aut contra de„trimento, non tempeſtiue & cum ratione adhibita. Alios co„hortatio ad officium dirigit, alios obiurgatio: atque hæc rur-

(q) Gregor. Nazianz. orat. I. de fuga p. 13. fin. ſeqq. Τούτων ἕκαστοι πλεῖον ἀλλήλων ἐστιν, ὅτε ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ ταῖς ὁρμαῖς, ἢ κατὰ τὰς τῶν σωμάτων ἰδέας διαφέροντες· εἰ δὲ βούλει, τὰς τῶν στοιχείων μίξεις καὶ κράσεις, ἐξ ὧν συνεστήκαμεν, οὐ ῥᾳστην ἔχουσι τὴν οἰκονομίαν· ἀλλ' ὥσπερ τοῖς σώμασιν οὐ τὴν αὐτὴν φαρμακείαν τε καὶ τροφὴν προσφέρονται, ἄλλοι δὲ ἄλλην ἢ ὑγιαίνοντες ἢ κάμνοντες· οὕτω καὶ τὰς ψυχὰς διαφόρῳ λόγῳ καὶ ἀγωγῇ θεραπεύονται· μάρτυρες δὲ τῆς θεραπείας, ὧν καὶ τὰ πάθει· τοὺς μὲν ἄγει λόγος, οἱ δὲ ῥυθμίζονται παραδείγματι· οἱ μὲν δέονται κέντρου, οἱ δὲ χαλινοῦ· οἱ μὲν γάρ εἰσι νωθεῖς, καὶ δυσκίνητοι πρὸς τὸ καλὸν, οὓς τῇ πληγῇ τοῦ λόγου διεγερτέον· οἱ δὲ θερμότεροι τοῦ μετρίου τῷ πνεύματι, καὶ δυσκάθεκτοι ταῖς ὁρμαῖς, καθάπερ πῶλοι γενναῖοι πέῤῥω τῆς νύσσης θέοντες, οὓς βελτίους ἂν ποιήσειεν, ἄγχων καὶ ἀνακόπτων ὁ λόγος· τοὺς μὲν ἔπαινος ὤνησεν, τοὺς δὲ ψόγος, ἀμφότερα μετὰ τοῦ

ſus

„ſus alios, ſi palam arguantur; alios, ſi remotis arbitris admo-„neantur. Sunt enim, qui priuatas admonitiones contemnant, „publica autem reprehenſione ad officium reuocentur: Sunt „rurſus, qui liberius reprehenſi, pudorem omnem abſtergant, „contraque occulta obiurgatione meliores reddantur: iisque „quos vicem ſuam dolere perſpiciunt, hoc muneris viciſſim re-„pendant, vt eorum admonitionibus pareant. Quidam etiam „ad minima vſque ac leuiſſima obſeruandi ſunt; nimirum qui „eo quod peccata ſua obſcura & incognita eſſe putant (quan-„doquidem id moliuntur tamquam ſapientiores) animis inflan-„tur; in quibusdam rurſum ad non nulla conniuere ſatius fue-„rit (ita vt videntes non videamus & audientes non audiamus, „quemadmodum dici ſolet) ne alioqui eos nimis crebris ob-„iurgationibus tamquam fluctibus obruentes, ad deſperatio-„nem incitemus, ac diſſoluto tandem pudore, quod perſuaſionis „pharmacum eſt, ad quoduis facinus audaciores reddamus. „Quin etiam cum nonnullis ita agendum eſt, vt non iraſcen-„tes iraſcamur, non contemnentes contemnamus, non deſpe-„rantes deſperemus: quatenus videlicet eorum cura id requirit. „Alii rurſus lenitate & humilitate curandi ſunt, atque alacri a-„nimo vna cum illis meliorem ſpem induendo. Alios vincere, „ab aliis vinci plerumque vtilius fuerit: atque aliorum opes & „potentiam, aliorum inopiam & calamitatem vel laudare vel „deprecari. Neque enim quemadmodum in virtute ac vitio „res ſe habet, vt illa quidem ſemper pulcherrima & omnibus „vtiliſſima ſit, hoc autem turpiſſimum & perniciofiſſimum ſit;

καιροῦ ἢ τοὐναντίον. ἔβλαψεν ἔξω τοῦ καιροῦ, καὶ τοῦ λόγου· τοὺς μὲν παράκλησις κατορθοῖ, τοὺς δὲ ἐπιτίμησις, καὶ αὕτη τοὺς μὲν ἐν τῷ κοινῷ διελεγχομένους, τοὺς δὲ κρύβδην νουθετουμένους· φιλοῦσι γὰρ οἱ μὲν καταφρονεῖν τῶν ἰδίᾳ νουθετημάτων, πλήθους καταγνώσει σωφρονιζόμενοι· οἱ δὲ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐλέγχων ἀναισχυντεῖν, τῷ τῆς ἐπιτιμήσεως μυστηρίῳ παιδαγωγούμενοι, καὶ ἀντιδιδόντες τῆς συμπαθείας, τὴν εὐπείθειαν· τῶν μὲν πάντα τηρεῖν ἐπιμελῶς ἀναγκαῖον μέχρι καὶ τῶν μικροτάτων, ὅσοι τὸ οἴεσθαι λανθάνειν, ἐπειδὰν τοῦτο τεχνάζωσιν, ὡς σοφωτέρως ἐφύσησαν· τῶν δὲ ἔστιν ἃ καὶ παρορᾷν ἄμεινον, ὥστε ὁρῶντας μὴ ὁρᾷν, καὶ ἀκούοντας μὴ ἀκούειν, κατὰ τὴν παροιμίαν· ἵνα μὴ πρὸς ἀπόνοιαν αὐτοὺς ἐρεθίζωμεν, τῷ φιλοπόνῳ τῶν ἐλέγχων καταβαπτίζοντες, καὶ τέλος, πρὸς πάντα ποιήσωμεν τολμηρούς, τὸ τῆς πειθοῦς φάρμακον τὴν αἰδῶ διαλύσαντες· καὶ μέν τοι καὶ ὀργιστέον ποτὲ οὐκ ὀργιζομένους, καὶ ὑπεροπτέον οὐχ ὑπερορῶντας, καὶ ἀπογνωστέον οὐκ ἀπογινώσκοντας, ὅσων τοῦτο ἡ φύσις ἐπιζητεῖ, καὶ ἄλλους ἐπιεικείᾳ θεραπευτέον καὶ ταπεινότητι, καὶ τῷ συμπροθυμεῖσθαι δὴ περὶ τὰς χρηστοτέρας ἐλπίδας· καὶ τοὺς μὲν νικᾷν, τῶν δὲ ἡττᾶσθαι πολλάκις λυσιτελέστερον, καὶ

 eodem

„eodem modo medicinæ quoque noſtræ ratio ea eſt, vt vnum „idemque medicamentum iisdem ſemper vel ſaluberrimum ſit „vel periculoſiſſimum: verbi gratia, acerbitas aut clementia, „aut vnumquodque aliorum, quæ modo a nobis enumerata „ſunt. Verum aliis hoc medicinæ genus bonum atque vtile fu„erit: aliis autem rurſum contrarium medendi genus: prout, „opinor, vel res vel occaſio tulerit, vel ægrotantium denique „mores admiſerint. Quæ quidem omnia ſermone diſtinguere, „atque ita exacte perſpicere, vt tota medendi ratio in ſummam „colligatur, impoſſibile eſt, quantacumque cura & diligentia „ingeniique ſagacitate quiſquam polleat: in rebus tamen ipſis „& experimentis curatrici rationi & medico perſpicua fiunt. — „Talis morborum noſtrorum cura eſt, tantusque bono paſtori „labor incumbit, qui gregis animas ſcite cogniturus eſt perſpe„ctasque habiturus, eisque iuxta paſtoralis artis leges præiturus, „duntaxat rectæ & iuſtæ; ac vero paſtore noſtro dignæ.„

Quæ hactenus auctor noſter quaſi regulas & doctrinam tradendo paullo fuſius hac de re loquutus eſt, ea alibi breuius conſtringit in exemplo magni illius ATHANASII, quem tamquam viuam imaginem huius mirificæ prudentiæ ac dexteritatis in agendo cum hominibus pro temperamentorum diuerſitate imitandum proponit, narrans, quod in eadem [r] ſemper ſtudia incubuerit, varia autem vſus ſit methodo, „alios laudibus euehens, a„lios parce leuiterque feriens: aliorum ſocordiam excitans, alio-

τῶν μὲν εὐπορίαν καὶ δυναστείαν, τῶν δὲ πενίαν ἢ δυσπραγίαν ἢ ἐπαινεῖν ἢ ἀπεύχεσθαι· οὐ γὰρ ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς ἔχει καὶ τῆς κακίας, τὴν μὲν καλλίστην εἶναι καὶ ὠφελιμωτάτην ἀεὶ καὶ πᾶσι, τὴν δὲ χειρίστην τε καὶ βλαβερωτάτην· οὕτω καὶ τῆς φαρμακείας τῆς ἡμετέρας ἕν τι καὶ τὸ αὐτὸ ὑγιεινότατον, ἢ ἐπισφαλέστατον ἀεὶ καὶ τοῖς αὐτοῖς ἀποδέδεικται· οἷον τὸ αὐστηρὸν ἢ τὸ πρᾶον, ἢ τῶν ἄλλων, ὧν ἀπηριθμησάμεθα ἕκαστον· ἀλλὰ τοῖς μὲν τοῦτο καλὸν καὶ χρήσιμον, τοῖς δὲ τὸ ἐναντίον πάλιν, ὅπως ἄν, οἶμαι, συμπίπτωσιν οἵ τε καιροὶ καὶ τὰ πράγματα, καὶ ὁ τῶν θεραπευομένων ἐπιδέχηται τρόπος· ἃ πάντα μὲν διελέσθαι λόγῳ καὶ συνιδεῖν ἐπὶ τὸ ἀκριβέστατον, ὥστε ἐν κεφαλαίῳ τὴν θεραπείαν περιλαβεῖν, ἀμήχανον, κἂν ἐπὶ πλεῖστον ἐξίκηταί τις ἐπιμελείας τε καὶ συνέσεως· ἐπὶ δὲ τῆς πείρας αὐτῆς καὶ τῶν πραγμάτων, τῷ θεραπευτῇ λόγῳ καὶ ἀνδρὶ καταφαίνεται. — οὕτω μὲν δὴ τὰ τῶν παθῶν ἔχει τῶν ἡμετέρων, καὶ τοσοῦτον ἐνταῦθα τὸ ἔργον τοῦ ἀγαθοῦ ποιμένος, τοῦ γνωσομένου ψυχὰς ποιμνίου, καὶ ἀφηγησομένου κατὰ λόγον ποιμαντικῆς, τῆς γε ὀρθῆς καὶ δικαίας, καὶ τοῦ ἀληθινοῦ ποιμένος ἡμῶν ἀξίας.

(r) Naz. orat. XXI. de laud. Athan. p 396. C. Τοὺς μὲν ἐπαινῶν, τοὺς δὲ πλήττων μετρίως· καὶ τῶν μὲν τὸ νωθρὸν διεγείρων, τῶν δὲ τὸ θερμὸν καθείργων· καὶ τῶν μὲν ὅπως

rum

„rum feruorem reprimens: aliis, ne laberentur, prouidens, a-„lii vt lapsi erigerentur, rationem iniens: moribus simplex, gu-„bernandi arte multiplex, verbis sapiens, animo sapientior: si „cum humilioribus ipsi res fuerit, ad eorum captum se demit-„tens, si cum sublimiori mente præditis, altius adsurgens, ho-„spitum præses, supplex, malorum depulsor, vnus vniuersa ea „vere complexus, quæ sigillatim diis suis gentiles tribuant.„ Addit, & connubialem & virginum patronum & pacificum & reconciliatorem & eorum, qui ex hac vita ad alteram properant, deductorem fuisse. Hæc vero omnia non ad indulgendam peccandi licentiam, sed potius ad hanc aptis ac honestis artibus reprimendam ac destruendam spectabant. Non eo valebant, vt clerici humilem & seruilem adulandi atque aliorum ingenio obsequendi artem edocerentur; vt tempori seruire, hominibus placere, potentibus ac diuitibus in ipsorum erroribus ac vitiis adsentari possent; sed tantum vt instituerentur, quam diuersis peccato sese opponendi methodis vti, & quomodo prudentiam zelo coniungentes auctoritati suæ summam venerationem & maximum ad promouenda vera religionis commoda pondus conciliare deberent. CHRYSOSTOMVS [s] episcopi describens virtutes huius prudentiæ etiam meminit. „Non solum, inquit, „purum mundumque sacerdotem esse oportet, vt qui „tali ministerio dignus habitus sit; sed etiam in primis pruden-„tem, atque adeo multarum rerum experientia instructum or-„natumque, in tantum, vt sæcularia mundanaque omnia nihilo „minus noscat, quam norunt ii, qui in media hominum turba „versantur; rursus rerum omnium securior viuat, quam mona-„chi ii, qui montes ipsos habitandos occuparunt. Nam quum

μὴ πλείοσι προσκαθήμενος, τοὺς δὲ ὅπως διορθωθεῖεν πταίσαντας, μηχανώμενος· ἁπλοῦς τὸν τρόπον, πολυειδὴς τὴν κυβέρνησιν, σοφὸς τὸν λόγον, σοφώτερος τὴν διάνοιαν, πεζὸς τοῖς ταπεινοτέροις, ὑψηλότερος τοῖς μετεωροτέροις, φιλόξενος, ἱκέσιος, ἀποτρόπαιος· πάντα εἷς ἀληθῶς, ὅσα μεμερισμένως τοῖς ἑαυτῶν θεοῖς, ἑλλήνων παῖδες ἐπιφημίζουσι· προσθήσω δὲ καὶ ζύγιον, καὶ παρθένιον, καὶ εἰρηναῖον, καὶ διαλακτήριον, καὶ πομπαῖον τοῖς ἐντεῦθεν ἐπειγομένοις.

(s) Chrysoft. de sacerd. lib. VI. c. IV. (p. 84. D. edit. Francof.) Οὐ μόνον καθαρὸν οὕτως, ὡς τηλικαύτης ἠξιωμένον διακονίας, ἀλλὰ καὶ λίαν συνετὸν, καὶ πολλῶν ἔμπειρον εἶναι δεῖ· καὶ πάντα μὲν εἰδέναι τὰ βιωτικὰ, τῶν ἐν μέσῳ στρεφομένων οὐχ ἧττον· πάντων δὲ ἀπηλλάχθαι μᾶλλον τῶν τὰ ὄρη κατειληφότων μοναχῶν· ἐπειδὴ γὰρ ἀνδράσιν αὐτὸν ὁμιλεῖν ἀνάγκη, καὶ γυναῖκας ἔχουσι καὶ παῖδας τρέφουσι καὶ θεράποντας κεκτημέ-

„illum necesse sit eorum hominum consuetudine ac congressio-„ne vti, qui & vxores habent, & liberos alunt, & seruos pos-„sident: quique & diuites admodum sunt, & publice negotian-„tur, & potentia pollent, certe varium esse conuenit. Vari-„um autem dico, non subdolum, non adulatorem, non dissi-„mulatorem; sed magna tum libertate tum fiducia plenum, ac „qui ex re sese submittere, atque obsecundare sciat, quoties „negotiorum vsus postulat, quique idem benignus sit & auste-„rus. Neque enim vnum duntaxat in modum subditis omnibus „vti debet, quando neque medicis conuenire videmus, vt eos „omnes, qui morbo laborant, vno eodemque modo tractent, „neque gubernatori, vt vnam tantum artem calleat, qua ad-„versus ventos depugnet.„ Vera itaque mediocritas & deco-rum, cui episcopus in conuersatione sua ac collocutionibus cum hominibus studere debet, ipso iudice in hoc consistit, vt inter nimiam asperitatem & animi abiectionem medium teneat. „Grauem illum [t], inquit, sed minime fastuosum & terrificum; „sed humanum & visenda maiestate principem; sed omnibus „tamen appellandis comem eumdemque integrum, officiosum, „humilem; sed minime seruilem, acrem quoque ac vehemen-„tem esse conuenit; sed tamen & mansuetum, vt nullo ipse neg-„otio contra illa omnia depugnet; tum vero eum, qui idone-„us visus fuerit, vt magna cum auctoritate ac libertate, quam-„quam omnibus reclamantibus, in medium promouere possit: „rursus eum, qui alius compertus fuerit, cum eadem illa aucto-„ritate ac libertate, vt etiamsi omnes conspirent, non admitte-„re; denique vt nihil in cuiusquam vel gratiam vel odium face-

νοις, καὶ πλοῦτον περιβεβλημένοις πολὺν, καὶ δημόσια πράττουσι καὶ ἐν δυναστείαις οὖσι· ποικίλον αὐτὸν εἶναι δεῖ· ποικίλον δὲ λέγω οὐχ ὕπουλον, οὐ κόλακα, οὐχ ὑποκριτήν· ἀλλὰ πολλῆς μὲν ἐλευθερίας καὶ παῤῥησίας ἀνάμεστον. εἰδότα δὲ καὶ συγκατιέναι χρησίμως, ὅτ' ἂν ἡ τῶν πραγμάτων ὑπόθεσις τοῦτο ἀπαιτῇ· καὶ χρηστὸν εἶναι ὁμοῦ καὶ αὐστηρόν· οὐ γάρ ἐστιν ἑνὶ τρόπῳ χρῆσθαι τοῖς ἀρχομένοις ἅπασιν· ἐπειδὴ μηδὲ ἰατρῶν παισὶν, ἑνὶ νόμῳ τοῖς κάμνουσι προσφέρεσθαι, καλόν· μηδὲ κυβερνήτῃ, μίαν ὁδὸν εἰδέναι τῆς πρὸς τὰ πνεύματα μάχης.

(t) Chrysost. de sacerd. lib III. c. XVI. (tom. IV. p 46. C. edit Francof.) Καὶ γὰρ καὶ σεμνὸν καὶ ἄτυφον, καὶ φοβερὸν, καὶ προσηνῆ, καὶ ἀρχικὸν, καὶ κοινωνικὸν, καὶ ἀδέκαστον, καὶ θεραπευτικὸν, καὶ ταπεινὸν, καὶ ἀδούλωτον, καὶ σφοδρὸν, καὶ ἥμερον εἶναι δεῖ· ἵνα πρὸς ἅπαντα ταῦτα εὐκόλως μάχεσθαι δύνηται; καὶ τὸν ἐπιτήδειον μετὰ πολλῆς τῆς ἐξουσίας, κἂν ἅπαντες ἀντιπίπτωσι, παράγειν· καὶ τὸν οὐ τοιοῦτον μετὰ τῆς

„re conatus ecclesiasticæ vnius ædificationis decus commodum-„que tantum spectet.„ Sub hoc caput prudentiæ, qua ad malitiosos homines sese applicantes cum eisque colloquentes vti debebant, mandatum illud a *Paulo* apostolo datum & in diuersis antiquis canonibus repetitum licebit referre, quod videlicet episcopum *μὴ πλήκτην, non percussorem* esse oporteat, quod vicesimus septimus ex sic dictis *canonibus apostolicis* pleniore interpretatione in hunc modum explicat: *Episcopum* [tt] *vel presbyterum vel diaconum, qui verberat fideles, qui peccant, vel infideles, qui iniuriam fecerunt & per hæc vult perterrefacere, deponi iubemus. Dominus enim nos nequaquam hoc docuit: contra autem ipse verberatus non repercussit: maledictis appetitus, maledicta non retulit: patiens non minatus est.* Idem illud *Iustinianus* [u] *nouella* quadam sua vetat, quia alienum esse oporteat a sacerdotibus, manibus suis aliquem percutere. Vocabulum *πλήσσειν* significat etiam lingua percutere, hoc est criminosis, acerbis ac contumeliosis dictis proscindere, quemadmodum CHRYSOSTOMVS, HIERONYMVS aliique interpretantur. Quo sensu etiam prohibitum fuit, tamquam a grauitate & prudentia christianorum sacerdotum non minus alienum.

§. IX.

De prudentia & probitate in componendis minus necessariis controuersiis in ecclesia.

CHRYSOSTOMVS de diuersis aliis prudentiæ partibus fusius agit, quibus recensendis heic immorari necesse non est, quia illæ vel iam memoratæ sunt, vel postmodum alio loco considerabuntur; cuiusmodi est prudentia [w] in oppugnandis hæresibus;

αὐτῆς ἐξουσίας, κἂν ἅπαντες συμπνέωσι, μὴ προσίεσθαι, ἀλλ' εἰς ἓν μόνον ὁρᾷν τὴν ἐκκλησιαστικὴν οἰκοδομήν· καὶ μηδὲν πρὸς ἀπέχθειαν ἢ χάριν ποιεῖν.

(tt) Can. apostol. c. XXVII. (c. XXVI. tom. I. conc. p. 29.) Ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον τύπτοντα πιστοὺς ἁμαρτάνοντας, ἢ ἀπίστους ἀδικήσαντας, καὶ διὰ τοιούτων φοβεῖν θέλοντα, καθαιρεῖσθαι προστάττομεν· οὐδαμοῦ γὰρ ὁ κύριος τοῦτο ἡμᾶς ἐδίδαξε· τοὐναντίον δὲ αὐτὸς τυπτόμενος, οὐκ ἀντέτυπτε, λοιδορούμενος, οὐκ ἀντελοιδόρει· πάσχων, οὐκ ἠπείλει.

(u) Iustin. nouel. CXXIII. c. XI. Ἀλλ' οὐδὲ οἰκείαις χερσὶν ἔξεστιν ἐπισκόπῳ τινὰ πλήττειν· τοῦτο γὰρ ἀλλότριόν ἐστιν ἱερέων. Sed neque propriis manibus liceat episcopo aliquem percutere, hoc enim extraneum sacerdoti est.

(w) Chrysost. de sacerdot. lib. IV. c. IV. tot.

bus;

bus; prudentia [x] in moderandis virginibus & viduis, & administrandis reditibus ecclesiæ; prudentia [y] in audiendis & decidendi caussis sæcularibus; & prudentia [z] in exercenda disciplina & infligendis pœnis ecclesiasticis, de quo postremo momento sub alio capite dicendum erit. Hoc igitur loco vnum tantum exemplum prudentiæ ipsorum in diminuendis minus necessariis disputationibus, quæ inter catholicos & eiusdem sententiæ homines in ecclesia oriebantur, subiungam. Quæ quidem potius multarum nobilium virtutum, prudentiæ, candoris, ingenuitatis, modestiæ, studii pacis & caritatis erat concursio, quæ velut clarissimarum stellarum coniunctio maximum semper splendorem edebat. Hoc est, quod in *Athanasio* præcipue admiratur GREGORIVS NAZIANZENVS, quod & summis laudibus effert atque cæteris virtutibus omnibus anteponit, nec vlla re maiorem ecclesiæ Dei vtilitatem attulisse eum, putat. Accidit tempore ATHANASII, vt catholici meris verbis inter se altercarentur, feruida orta disputatione, quibus nominibus tres diuinitatis personas appellari conueniret; aliis *τρία πρόσωπα* ad *Arianismum*; aliis *τρεῖς ὑποστάσεις* ad *Sabbellismum* deuitandum, eas vocandas esse contendentibus. Omnes quidem verum idemque sentiebant, quum autem alii aliorum loquendi formulam non intelligerent, sese mutuo *Arianismi* & *Sabellismi* incusabant. Pars altera in feruore disputationis per tres hypostases non nisi tres substantias seu essentias sensu *Ariano* intelligere poterat; non enim inter hypostasin & essentiam distinguebat, adeoque parti aduersæ imputabat hæresin. Altera pars verebatur, ne per *τρία πρόσωπα* nihil nisi tres personæ nominales sensu *Sabellii* (qui ipse has voces sensu æquiuoco ad decipiendum mentes simpliciores adhibuerat) significarentur, & propterea in aduersarios suos inuehebantur, tamquam *Sabellismum* promouere cupientes. „Atque ita leuis illa & ieiuna de vocum sono altercatio, inquit „NAZIANZENVS [a], diuersæ fidei speciem præbuit. Hic deinde & „*Sabellismus* ob tres personas excogitatus est & *Arianismus* ob

(x) Chrysost. de sacerdot. lib. III. c. XVI. (p. 46. fin. seq. edit. Francof.)

(y) Ibid. lib. III. c. XVIII.

(z) Ibid. lib. III. c. XVIII.

(a) Gregor. Nazinaz. orat. XXI. de laud. Athan. tom. I. p. 396. Πίστεως ἰδέας διαφορὰ ἡ περὶ τὸν ἦχον μικρολογία, εἶτα Σαβελλισμὸς ἐνταῦθεν ἐπενοήθη τοῖς τρισὶ προσώ-

tres

„tres hypoſtaſes, quorum vtrumque pertinax contendendi ſtudi-„um effinxerat. Quid poſtea? Quum exigua res aliqua coti-„die accederet, quæ moleſtiam adferret, (moleſta autem vt vi-„deretur, contentio faciebat) eo tandem res adducta eſt, vt pe-„riculum eſſet, ne orbis terrarum fines vna cum ſyllabis abrum-„perentur. Quæ quum *Athanaſius*, beatus ille vir & vere ho-„mo Dei magnusque animarum diſpenſator, oculis auribusque „vſurparet, tam abſurdam & a ratione alienam verbi ſectionem „diſſimulandam ac negligendam ſibi non putauit: verum medi-„cinam morbo quamprimum adhibet. Quonam autem modo „id facit? Vtraque parte leniter ac benigne accita, verborum-„que ſententia diligenter & accurate perpenſa, poſtea quum „concordes reperit, nec, quantum ad doctrinam, vllo modo in-„ter ſe diſſidentes, ita negotium tranſegit, vt nominum vſum „concedens rebus eos conſtringeret.„ *Hoc*, pergit auctor no-ſter, *diuturnis eius laboribus & ſermonibus longe vtilius eſt: Hoc multis vigiliis & chameuniis praſtantius. Hoc peruulgatis atque omni fama celebratis ipſius exiliis & fugis nihilo inferius exiſtimandum eſt.* Vnde hoc narrare incipiens [*aa*] lectoribus ſuis dicit, ſe illud non

---

ποις, καὶ Ἀρειανισμὸς ταῖς τρισὶν ὑποστάσεσι τὰ τῆς φιλονεικίας ἀναπλάσματα. Εἶτα τί; προστιθεμένου μικροῦ τινὸς ἀεὶ τοῦ λυποῦντος, ὃ λυπηρὸν ἡ φιλονεικία ποιεῖ, κινδυνεύει συναπορραγῆναι ταῖς συλλαβαῖς τὰ πέρατα. Ταῦτά οὖν ὁρῶν καὶ ἀκούων ὁ μακάριος ἐκεῖνος, καὶ ὡς ἀληθῶς ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ καὶ μέγας τῶν ψυχῶν οἰκονόμος, οὐκ ᾠήθη δεῖν παριδεῖν τὴν ἄτοπον οὕτω καὶ ἄλογον τοῦ λόγου κατατομήν, τὸ δὲ παρ' ἑαυτοῦ φάρμακον, ἐπάγει τῷ ἀῤῥωστήματι. πῶς οὖν τοῦτο ποιεῖ; προσκαλεσάμενος ἀμφότερα τὰ μέρη οὑτωσὶ πράως καὶ φιλανθρώπως, καὶ τὸν νοῦν τῶν λεγομένων ἀκριβῶς ἐξετάσας, ἐπειδὴ συμφρονοῦντας εὗρε καὶ οὐδὲν διεστῶτας κατὰ τὸν λόγον, τὰ ὀνόματα συγχωρήσας, συνδεῖ τοῖς πράγμασι. Τοῦτο τῶν μακρῶν πόνων καὶ λόγων λυσιτελέστερον -- τοῦτο τῶν πολλῶν ἀγρυπνιῶν καὶ χαμευνιῶν προτιμότερον --- τοῦτο τῶν ἀοιδίμων ἐξοριῶν καὶ φυγῶν τοῦ ἀνδρὸς ἐπάξιον.

(*aa*) Naz. ibid. p.395. ὃ δέ μοι μάλιστα τοῦ ἀνδρὸς θαυμάζειν ἔπεισι, καὶ ζημία τὸ σιωπᾷν διὰ τὸν καιρὸν μάλιστα, πολλὰς ποιοῦντα τὰς διαστάσεις· τοῦτ' ἔτι προσθήσω τοῖς εἰρημένοις· γένοιτο γὰρ ἄν τι παίδευμα καὶ τοῖς νῦν ἡ πρᾶξις, εἰ πρὸς ἐκεῖνον βλέποιμεν· ὡς γὰρ ὕδατος ἑνὸς τέμνεται, οὐ τοῦτο μόνον ὅσον ἡ χεὶρ ἀφῆκεν ἀρυομένη, ἀλλὰ καὶ ὅσον τῇ χειρὶ περιεχεῖται τῶν δακτύλων ὑγρόν, οὕτω καὶ ἡμῶν οὐχ ὅσον ἀσεβεῖς, χίζεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅσοι εὐσεβέστεροι, οὐ περὶ δογμάτων μόνον μικρῶν, καὶ παροράσθαι ἀξίων· ἧττον γὰρ ἂν ἦν τοῦτο δεινόν· ἀλλ' ἤδη καὶ περὶ ῥημάτων εἰς τὴν αὐτὴν φερόντων διάνοιαν. Quod vero mihi in ipſo maxime mirari ſubit, quodque non citra damnum ſilentio præteriri poteſt, hac præſertim tempeſtate, qua multæ contentiores diſſidiaque gignuntur, hoc adhuc ſuperioribus adiiciam. Nam his quoque, qui nunc viuunt, hæc actio doctrinæ eſſe queat, ſi ipſum nobis imitandum proponamus.

citra damnum silentio præterire posse, ea præsertim tempestate, qua multæ contentiones dissidiaque gignantur. Nam illis quoque, qui nunc viuant, hanc actionem doctrinæ esse posse, si ipsum sibi imitandum velint proponere: siquidem homines procliues sint ad diffidendum non tantum ab impiæ doctrinæ cultoribus, verum etiam ab illis, qui pietatis laude in primis excellant, idque non in paruis duntaxat & contemnendis dogmatibus (minus enim hoc graue fore) verum etiam in verbis, quæ ad eumdem omnino sensum tendant. Hæc admonitio omnibus temporibus vtilis est; quæ si stricte semper fuisset obseruata, multis absurdis controuersiis & contentionibus de verbis in ecclesia christiana anteuertisset.

§. X.

De eorum zelo & animi magnitudine in defendenda veritate.

Iam vero ab altera parte obseruandum est, quod quemadmodum ingenuitate ac prudentia in componendis minus necessariis & leuioribus disputationibus de verbis excelluerunt; ita in grauioribus & caput aliquod religionis attingentibus caussis non minorem zelum ac animi magnitudinem in veritate contra aduersarios defendenda ostenderint. Nulla hostium suorum fallacia, nec subtilitas, nec potestas, nec malitia ad cedendum adigere eos poterat, si periculum aliquod subesse crederent, ne fides subuerteretur. *Tametsi alioqui*, inquit NAZIANZENVS, [b] *pacati ac moderati sint antistites, hac tamen in re lenes & faciles esse non sustinent, quum per silentium & quietem Dei caussa proditur: verum hic admodum bellaces sunt atque in confligendo acres & feroces.* Non intelligit, quod arma militiæ ipsorum sint carnalia, quod piis fraudibus vtantur, vel proditionem struant cieantque rebellionem,

Quemadmodum enim ab vna eademque aqua non tantum ea pars disiungitur, quam manus inter hauriendum reliquit, verum id etiam, quod manu comprehensum, per digitos effluit: eodem modo a nobis non impiæ solum doctrinæ cultores, verum etiam qui pietatis laude in primis excellunt, præciduntur, idque non in prauis duntaxat & contemnendis dogmatis (minus enim hoc graue esset,), verum etiam in verbis, quæ ad eumdem omnino sensum tendebant.

(b) Naz. orat. XXI. de laud. Athanas. p. 388. D Οἱ κἂν τἄλλα ὦσιν εἰρηνικοί τε καὶ μέτριοι, τοῦτό γε οὐ φέρουσιν ἐπιεικεῖς εἶναι, Θεὸν προδιδόσθαι διὰ τῆς ἡσυχίας· ἀλλὰ καὶ λίαν εἰσὶν ἐνταῦθα πολεμικοί τε καὶ δύσμαχοι.

nem,

nem, vel arma ad religionem tuendam ſumant; ſed quod animo forti & imperterrito propugnationem ac defenſionem veritatis ſuſcipiant, in eaque ſuſcepta firmi perſtent, nihil curantes, quod ab aduerſariis homines contentioſi, impacati, immoderati, factioſi, turbulenti, incendiarii, & id genus nominibus aliis appellentur, nec minus contemnentes, quæcumque pro fide ſemel ſanctis tradita dimicantibus ſibi ſufferenda ſint. Plena ſunt huiusmodi exemplorum hiſtoriæ eccleſiaſticæ monumenta; ſuffecerit autem huius virtutis exercitium vno tantum exemplo illuſtrare, quod GREGORIVS NAZIANZENVS [c] in vita *Baſilii* nobis exhibet, vbi memorabile colloquium inter *Modeſtum* præfectum *Arianum* ſub *Valente* imperatore & hunc virum ſanctum refert. *Modeſtus* omnes adhibebat machinas, vt in partem *Arianorum* eum pelliceret, ſed in vanum ſe laborare videns minas iactabat & opponebat formidines. „Quid? inquit, Poteſtatem hanc „non pertimeſcis? Cur vero pertimeſcerem, inquit *Baſilius*? Quid „fiet? quid patiar? Quid patieris, intulit ille? Vnum e tam „multis, quæ meæ ſunt poteſtatis. Quænam hæc, ſubiunxit „*Baſilius*? fac enim intelligamus. Bonorum, inquit ille, pro-„ſcriptionem, exilium, cruciatus, mortem. Tum *Baſilius*: Si „quid aliud habes, id nobis minitare. Horum enim, quæ ad-„huc commemoraſti, nihil nos attingit. Quonam modo, inquit „ille? Quoniam, inquit *Baſilius*, bonorum proſcriptioni obno-„xius non eſt, qui nihil habet: niſi forte laceris & detritis hiſce „pannis indiges ac paucis libellis, in quibus omnes mihi facul-„tates & copiæ ſunt. Exilium autem haud cognoſco, qui nul-„lo loco circumſcriptus ſum, ac neque terram hanc, quam nunc „incolo, meam habeo, & eam omnem, in quam proiectus fu-„ero, pro mea duco: immo vt rectius loquar, vniuerſam ter-„ram Dei eſſe, ſcio, cuius aduena ego ſum & peregrinus. Iam „tormenta quid accipere queunt, quum corpus deſit, niſi forte

(c) Naz. orat. XX de laud. Baſil. p. 349. C. *Τί δαὶ, οὐ φοβῇ τὴν ἐξουσίαν φησί; μὴ τί γένηται, μηδὲ τί πάθω, μή τι τῶν πολλῶν ἓν, ἃ τῆς ἐμῆς δυναστείας ἐστὶ εἶναι ταύτης; γνωριζέσθω γὰρ ἡμῖν, δήμευσιν, ἐξορίαν, βασάνους, θάνατον, εἴ τι ἄλλο, φησὶν, ἀπείλει· τούτων γὰρ οὐδὲν ἡμῶν ἅπτεται καὶ τὸν εἰπεῖν· πῶς γὰρ τίνα τρόπον, ὅτι τις, ἔφη. δημεύσει μὲν οὐχ ἁλωτὸς ὁ μηδὲν ἔχων, πλὴν εἰ τούτων χρήζεις τῶν τρυχίνων μου ῥακίων καὶ βιβλίων ὀλίγων, ἐν οἷς ὁ πᾶς ἐμοὶ βίος· ἐξορίαν δὲ οὐ γινώσκω, ὁ μηδενὶ τόπῳ περιγεγραμμένος, καὶ μηδὲ ταύτην ἔχων ἐμὴν, ἣν οἰκῶ νῦν, καὶ πᾶσαν ἐμὴν, εἰς ἣν*

 primam

„primam plagam dixeris: huius enim solius penes te arbitrium „& potestas est. Mors porro beneficii mihi loco erit: citius „enim me ad Deum transmittet, cui viuo & munere meo fungor, maximaque ex parte mortem obii, & ad quem iam pridem propero. Quo sermone obstupefactus præfectus, nemo, inquit me (nomenque suum adiunxit) ad hunc vsque diem ita est adloquutus, nec pari verborum libertate. Neque „enim, ait *Basilius*, fortasse in episcopum incidisti. Alioqui hoc „prorsus modo disseruisset, pro huiusmodi rebus in certamen „veniens. Nam cæteris quidem in rebus, o præfecte, mansueti & placidi sumus atque omnium abiectissimi, quemadmodum „hoc nobis lege præscriptum est, ac non dicam aduersus tantum imperatorem, sed ne aduersus plebeium quidem quemquam & infimi ordinis hominem supercilium attollimus. Verum vbi Deus nobis periclitatur ac proponitur, tum demum „alia omnia pro nihilo putantes ipsum solum intuemur. Ignis „autem, & gladius, & bestiæ & vngulæ, carnem lacerantes, voluptati nobis ac deliciis potius sunt, quam terrori. Proinde „contumeliis nos adfice, comminare, fac quidquid collibuerit, „potestate tua fruere: audiat etiam hæc imperator: nequaquam profecto nos vinces, nec efficies, vt impiæ doctrinæ adsentiamur: ne si his quidem atrociora miniteris. Hæc postquam præfectus dixit, atque audiit, ipsiusque contentionem animi eam esse cognouit, vt nulla vis eum perterrefacere ac „superare posset, ipsum quidem foras misit atque ablegauit,

ἂν ῥίψω· μᾶλλον δὲ Θεοῦ πᾶσαν, οὗ πάροικος ἐγὼ καὶ παρεπίδημος· αἱ βάσανοι δὲ, τί ἂν λάβοιεν, οὐκ ὄντος σώματος; πλὴν εἰ τὴν πρώτην λέγοις πληγήν· ταύτης γὰρ σὺ μόνης κύριος. ὁ δὲ θάνατος εὐεργέτης, καὶ γὰρ θᾶττον πέμψει με πρὸς Θεὸν, ᾧ ζῶ καὶ πολιτεύομαι, καὶ τὸ πλεῖστον τέθνηκα, καὶ πρὸς ὃν ἐπείγομαι πόῤῥωθεν· τούτοις καταπλαγέντα τὸν ὕπαρχον, οὐδεὶς φάναι μέχρι τοῦ νῦν οὕτως ἐμοὶ διείλεκται, καὶ μετὰ τοσαύτης τῆς παῤῥησίας, τὸ ἑαυτοῦ προσθεὶς ὄνομα· οὐδὲ γὰρ ἐπισκόπῳ, φησὶν, ἴσως ἐνέτυχες, ἢ πάντως ἂν τοῦτον διελέχθη τὸν τρόπον, ὑπὲρ τοιούτων ἀγωνιζόμενος. τἆλλα μὲν γὰρ ἐπιεικεῖς ἡμεῖς, ὕπαρχε, καὶ παντὸς ἄλλου ταπεινότεροι, τοῦτο τῆς ἐντολῆς κελευούσης, καὶ μὴ ὅτι τοσούτῳ κράτει, ἀλλὰ μηδὲ τῶν τυχόντων ἐπὶ τὴν ὀφρὺν αἴροντες· οὗ δὲ Θεὸς τὸ κινδυνευόμενον, καὶ προκείμενον, τἆλλα περιφρονοῦντες, πρὸς ἑαυτὸν μόνον βλέπομεν· πῦρ δὲ καὶ ξίφος καὶ θῆρες, καὶ οἱ τὰς σάρκας τέμνοντες ὄνυχες, τρυφὴ μᾶλλον ἡμῖν εἰσιν ἢ κατάπληξις. πρὸς ταῦτα ὕβριζε, ἀπείλει, ποίει πᾶν ὅ, τι ἂν ᾖ βουλομένῳ σοι, τῆς ἐξουσίας ἀπόλαυε· ἀκουέτω ταῦτα καὶ βασιλεὺς, ὡς ἡμᾶς γε οὐχ αἱρήσεις· οὐδὲ πείσεις συνθέσθαι τῇ ἀσεβείᾳ, κἂν ἀπειλῇς

non

„non iam cum iisdem minis, sed cum quadam reuerentia & „submissione. Ipse autem, quam celerrime potuit, imperatorem adiens, Imperator, inquit, ab huius ecclesiæ antistite victi „sumus. Minis superior est, sermonibus firmior, verborum „blanditiis fortior. „ Neque vero apertæ tantum violentiæ ita fortiter resistebant, sed nec fraudulentioribus hostium veritatis tentationibus cedebant, qui sæpius dolose eam adoriebantur; partim propugnatores ac defensores eius calumniando & tamquam homines abiectos & intolerabiles repræsentando; partim vero blandiendo fideique vnitatem cum orthodoxis simulando, & omnia consilia sua pacis tantum consilia esse & eo spectare dictitando, vt verbis, quæ in scriptura non legantur, & nouis loquendi formulis repudiatis, omnes homines idem sentirent. Hæc erant duo ista magna *Arianorum* artificia, quibus præcipui eorum duces & viri versutiores, *Eusebius Nicomediensis*, *Valens*, *Vrsacius* & alii veritatem destruere numquam non adlaborabant. Quamobrem *Athanasius* innumeras calumnias, obtrectationes & iniurias subire necessum habebat. Deferebatur ad *Constantinum*, vt qui imperatoriam vsurpans auctoritatem *Aegypto* tributum irrogasset; tamquam cædis reus, ob truncatam *Arsenio Meletianæ* partis episcopo manum; tamquam reus perduellionis, quod cuidam *Philumeno* homini rebelli fauens pecuniam misisset; tamquam hostis reipublicæ, quod commeatum frumenti, quotannis ex *Aegypto Constantinopolim* transuehi solitum, intercludere ausus esset. Quibus accusationibus imperator in tantum commouebatur, vt in exilium *Treuiros* ipsum amandaret. Sub proxime sequenti imperatore rursus repetitarum cædium incusabatur; & sacrilegii, quod frumentum a *Constantino* alendis viduis in *Aegypto* & *Libya* erogatum in alios vsus conuertisset; proditionis, quia a *Magnentii* tyranni stetisset partibus; & id genus crimina alia ex malitioso & diabolico adfectu ipsi imputabantur. BASILIVS similiter tum a professis hostibus tum a simulantibus amicitiam varie accusatus fuit; qui, vt hac in re fieri

χαλεπώτερα· ἐπειδὴ ταῦτα εἰπεῖν καὶ ἀκοῦσαι τὸν ὕπαρχον, καὶ τὴν ἔνστασιν μαθεῖν τοῦ ἀνδρὸς, οὕτως ἀκατάπληκτον καὶ ἀήττητον, τὸν μὲν ἔξω πέμψαι καὶ μετασείσασθαι, οὐκ ἔτι μετὰ τῆς αὐτῆς ἀπειλῆς, ἀλλά τινος αἰδοῦς καὶ ὑποχωρήσεως· αὐτὸν δὲ τῷ βασιλεῖ προσελθόντα, ὡς εἶχε τάχους, ἡττήμεθα βασιλεῦ εἰπεῖν, ὑπὸ τοῦδε προβεβλημένου τῆς ἐκκλησίας.

solet, accusationes sibi manifesto contrarias aduersus eum attulerunt. Nonnulli ipsum Tritheismi accusabant, quod doctrinam de tribus hypostasibus contra *Sabellianos* defenderet; alii *Semiarianismi* siue heterodoxiæ in articulo de deitate spiritus sancti, quia in ecclesia sua nonnumquam doxologia vtebatur ab ea, quæ in aliis ecclesiis vsitata erat, discrepante. Alii rursus *Arianismi* eum insimulabant, quia *Eustathium Sebastenum* post fidei catholicæ professionem in communionem receperat; alii ipsum cum *Apollinari* hæretico amicitiam colere dictitabant, quod nonnumquam litteras occasione ita ferente ad eum dederat. Eiusmodi calumniis duo isti summi & optimi viri malitiose onerabantur, eorumque existimationi detrahebatur. Pro eadem quidem caussa ea omnia perpetiebantur ambo, hoc tamen cum discrimine, vt alter a manifestis hostibus extra ecclesiam, alter autem præcipue a clandestinis hostibus in ecclesia ea acciperet; quorum hic proinde caussam habuit dicendi: *Hæ plagæ sunt, quibus percussus sui in domo amantium me.* Et hæ quidem eiusmodi erant tentationes, quæ mentes infirmiores ac inconstantes frangere & ad deserendam religionem suam adigere poterant; sed verus zelus tentationibus superior est, & plagas, quæ & ense & lingua infliguntur, pariter æqualiterque potest contemnere; sustentatus ea, quam Christus in euangelio suo dat, consolatione: *Beati eritis, quum vos conuiciis adfecerint, & persequuti fuerint, & mentientes dixerint quiduis mali aduersus vos propter me. Gaudete & exsultate: quoniam merces vestra multa est in cælis.* Istiusmodi exempla commonstrant, ne ipsam quidem innocentiam homines a calumniis immunes semper præstare posse, sed nonnumquam casu fieri earum occasionem. Tunc autem id commodi habet, vt debito zelo coniuncta illius vel grauissime prementi oneri numquam succumbat, sed semper tandem de ea triumphet, vti ex iam propositis animo nostro exemplis videmus.

Alterum artificium, quo *Arianos* ad destruendam fidem vsos esse, dixi, erat speciosus studii pacis ac concordiæ prætextus. Sagaciores & astutiores ex ipsis tempore *Constantini*, non esse sibi cum doctrina catholica de Trinitate ipsa controuersiam, dictitabant, sed tantum se offendi nouis & a scripturæ vsu alienis verbis, quale sit τὸ ὁμοούσιον, *consubstantialis*, & cætera, quæ synodus

dus *Nicaena* ad hoc exprimendum adhibuerat. Haec, aiebant, esse vocabula ad animorum disiunctionem spectantia, & omnium controuersiarum & dissensionum caussam: adeoque se illa tamquam magna offendicula de via remoueri velle, vt sic pax & vnitas ecclesiae posset instaurari. *Athanasius* autem & alii sapientiores catholici facile intelligebant, quo hoc callidum eorum spectaret stratagema, persuasissimum habentes, non contra nuda vocabula sed ipsam fidem consilia ipsorum tendere, adeoque imperterrito semper animo & diuino zelo eis sese opponebant. Neque *Ariani* a catholicis hac in re quidquam vllo tempore obtinere poterant, donec tandem hi ipsi in concilio *Ariminensi* an. CCCLIX magna importunitate & multis clamoribus de pace & concordia fatigati vsum vocabuli *consubstantialis* relinquerent, nouumque sine eo conderent symbolum, in quo tamen ex ipsorum sententia eadem prorsus doctrina planis locutionibus, quantum fieri potuerat, expressa continebatur, modo quod vocabulum *consubstantialis* abesset. Sed heic fatendum est, episcopos catholicos de zelo suo remisisse, vti quidem statim post finitum concilium ipsimet agnouerunt. Vix enim *Arianis* hoc indultum erat, quum iactabundi in omnem terrarum orbem evulgarent, doctrinam *Nicaenam* damnatam esse, & *Arianismum* generali aliquo concilio stabilitum, quamquam catholici episcopi, qui adfuerant, nihil minus, quum hoc facere, animo intenderant. Iam vero se errasse, sentiebant, dum versutorum hominum insidiis ita se irretiri passi essent. Iam videbant, oportuisse se locutionibus *Nicaenis* non minus, quam doctrinae inhaerere, quum doctrina ipsa ab illis adeo dependeret. Iam de dolis conqueri incipiebant, & a fratribus suis petebant veniam, quod in tanti periculi ac momenti negotio non satis caute ac circumspecte essent versati. HIERONYMVS, qui rem omnem illic transactam ex actis synodi, inter alia monimenta sua adhuc memoria exstantibus, enarrat, sic ipsos introducit caussam suam dicentes. „Concurrebant [*d*] episcopi, inquit, qui *Ariminensibus* „dolis irretiti, sine conscientia haeretici ferebantur, contestan„tes corpus domini, & quidquid in ecclesia sanctum est, se ni„hil mali in sua fide suspicatos. Putauimus, aiebant, sensum

(*d*) Hieron. dialog. contr. Lucifer. tom. II. p. 143. (p. 99. A. edit. Francof.)

con-

„congruere cum verbis: nec in ecclesia Dei, vbi simplicitas, „vbi pura confessio est, aliud in corde clausum esse, aliud in labiis proferri timuimus. Decepit nos bona de malis existimatio. Non sumus arbitrati, sacerdotes Christi aduersus Christum pugnare. Multaque alia, quæ breuitatis studio prætereo, „flentes adserebant, parati & subscriptionem pristinam & omnes „*Arianorum* blasphemias damnare. „ Quisquis HIERONYMVM paullo studiosius legerit, facile perspiciet, hos episcopos non fuisse *Arianos*, nec *Arianæ* fidei symbolo subscribendi habuisse consilium; sed erratum eorum fuisse, quod de zelo suo remittentes symbolo *Niceno* relicto aliud eius loco sine vocabulo *consubstantialitatis* acceperint, cui licet subscripserint ex animi simplicitate & tamquam symbolo orthodoxo (& sane verba, prout ab HIERONYMO recensentur, plano suo sensu accepta pietatem sonabant, quemadmodum in eorum excusationem dicit HIERONYMVS) *Ariani* tamen æquiuocum & venenatum eis sensum dabant, vbi finito concilio palmas suas iactitare incipiebant, dicentes, non tantum *consubstantialitatis* nomen abolitum, sed fidem etiam *Nicænam* damnatam esse. Cuius rei nouitate episcopi, qui *Arimini* fuerant, non mediocriter obstupuerunt. *Ingemuit*, inquit HIERONYMVS, *totus orbis & Arianum se esse miratus est*. Hoc est, episcopi catholici ex toto terrarum orbe (trecenti enim concilio interfuerant) ingemuerunt & mirati sunt, videntes, se ita delusos esse & tamquam *Arianos* repræsentari, quum tamen doctrinam *Arianam*, ne in minima quidem parte, confirmare animum induxissent. Iam vero ex his iudicare lector poterit, qualem zelum in clericis suis requisiuerit ecclesia catholica, nimirum vt non tantum pro fide ipsa, sed etiam pro his catholicis eam exprimendi formulis, quas patres in conciliis generalibus tamquam repagula ac valuas aduersus hæreticos composuissent, decertarent; quæ si in subtilium & periculosorum aduersariorum gratiam auferrentur, commodiorem in ipsam fidem tanto effrenatius irrumpendi, & caussam catholicam destruere conandi, locum eis aperirent; quemadmodum isti episcopi, qui in obsequium *Arimini Arianis* præstitum, consenserant, tristi experientia satis edocti cognouerunt. Candoris quidem est, bonos catholicos de vocabulis inter se diffidentes, eo adducere, vt alii alios recte intelligant, quod ad pacem & concordiam inter eos instau-

instaurandam plurimum valet: Sed nimiae obsequentiae est, praecipua fidei propugnacula fallacissimis aduersariis & insidiosissimis hominibus dedere, quorum artes & consilia, etsi varie & dissimulanter obtecta, semper ad subuertenda religionis fundamenta spectare intelliguntur. Quam ob caussam vt nemo apertius sinceriusque cum errantibus catholicis egit quam *Athanasius*, ita nec quispiam maiori zelo partis *Arianae* artibus ac strategematis sese opposuit, quam ille ipse; strictissime semper synodi *Nicaenae* definitioni inhaerens, nec vllum vmquam apicem vel syllabam isto symbolo eradi vel in eo mutari patiens.

§. XI.

De ipsorum obligatione ad tuendam ecclesiae vnitatem: & de poenis eorum, qui in haeresin vel schisma aliquod prolapsi fuerant.

Dum in hoc argumento versamur, non possum, quin commemorem, quantopere clerici ad ecclesiae vnitatem tam ratione fidei quam disciplinae tuendam obligati, & quae poenae illis inflictae fuerint, qui eam, vel semetipsos in haeresin aut schisma praecipitando vel alios ad istiusmodi aberrationem sollicitando, dissoluissent. Non necesse est hoc loco naturam vnitatis & communionis ecclesiasticae pluribus exponere, sed dico tantum, quod fidei catholicae puritatem custodire, & sub disciplina & gubernatione catholici cuiusdam episcopi, qui & ipse in communione catholicae ecclesiae viuebat, vitam agere, tunc duae quasi notae characteristicae hominum in communione ecclesiae exsistentium fuerint. Quare vt quoduis ecclesiae membrum ad vnitatem ecclesiasticam in vtraque parte seruandam obligatum erat, ita tanto magis clerici, quos praecipuos eius custodes esse oportebat. Qui si in alterutra peccarent, hoc est, si vel in haeresin vel schisma inciderent, ex praescripto legum ecclesiae ab officio suo remouendi erant; & quamuis resipiscerent & ad vnitatem ecclesiae redirent, non tamen in pristinam stationem recipi, sed ad communionem tantum laicorum admitti eos licebat. Haec ecclesiae *Africanae* regula tempore *Cypriani* fuit, quemadmodum ex epistola synodica [e] concilii

(e) Cyprian. epist. LXII. p. 197. (p. 111. edit. Paris. MDCLXVI.)

Carthaginensis, quæ nomen ipsius præfixum habet, manifestum est. *Stephano* enim pontifici scribentes inter alia, *Addimus plane*, inquiunt, *& adiungimus, frater carissime, consensu & auctoritate communi, vt etiam si qui presbyteri, aut diaconi, qui vel in ecclesia catholica prius ordinati fuerint & postmodum perfidi ac rebelles contra ecclesiam steterint, vel apud hæreticos a pseudoëpiscopis & antichristis contra Christi dispositionem profana ordinatione promoti sint, & contra altare vnum atque diuinum sacrificia foris falsa ac sacrilega offerre conati sint, eos quoque hac conditione suscipi cum reuertuntur, vt communicent laici; & satis habeant, quod admittuntur ad pacem, qui hostes pacis exstiterint, nec debere eos reuertentes ea apud nos ordinationis & honoris arma retinere, quibus contra nos rebellauerint.* Et hoc ideo se facere perhibent, vt discrimen statuant inter eos, qui ecclesiæ semper fideles manserint, & inter eos, qui eam deseruerint. *Satis est*, [*f*] inquiunt, *talibus reuertentibus veniam dari, non tamen debet in domo fidei perfidia promoueri. Nam quid bonis & innocentibus atque ab ecclesia non recedentibus reseruamus; si eos, qui a nobis recesserint & contra ecclesiam steterint, honoramus?* Verumtamen si insigne aliquod emolumentum ex istiusmodi hæretici vel schismatici reditu ad ecclesiam veniret, si exempli caussa non mediocrem delusæ plebis partem secum reduceret; vel si generatim ab ecclesia eligeretur, vel simile quid fieret, tum eam regulam eatenus migrabant, vt desertori ad pristinam dignitatem admisso in suo ipsius ordine rursus ministerium ecclesiæ obire liceret. Hanc ob caussam *Cornelius* episcopus *Romæ Maximum* presbyterum [*g*] de schismate *Nouatiano* red-

(*f*) Cypr. ibid.

(*g*) Cornel. epist. XLVI. al. XLIX. ad Cypr. p. 93. (p. 62. apud Cypr. it. tom. I. concil. p. 684.) Maximum presbyterum locum suum agnoscere iussimus; ceteros cum ingenti populi suffragio recepimus. Aliud exemplum Socrates lib. VII. c. III. exhibet. Ὁ Ἀγαπητὸς, inquiens, ὃν προεστάναι τῆς Μακεδονίου θρησκείας ἔφην, ἐπὶ ἀγαθὸν ἦλθεν ἐνθύμημα· βουλευσάμενος γὰρ ἅμα τῷ αὐτοῦ κλήρῳ παντὶ, καὶ προσκαλεσάμενος τὸν ὑπ' αὐτῷ λαὸν, πείθει τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν προσδέξασθαι καὶ τοῦτο ποιήσας, εὐθὺς ᾔει οὐχὶ σὺν πλήθει πολλῷ, μᾶλλον δὲ σὺν παντὶ λαῷ, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ὥρμησεν· εὐχάς τε ἐπιτελέσας, καταλαμβάνει τὸν θρόνον ἐν ᾧ εἰώθει ὁ Θεοδόσιος προκαθίζεσθαι· ἑνώσας δὲ τὸν λαὸν καὶ τὸ λοιπὸν τὴν τοῦ ὁμοουσίου πίστιν διδάσκων, τῶν ὑπὸ Συνάδα ἐκκλησιῶν ἐγκρατὴς ἐγένετο. Agapetus, qui Macedonianæ sectæ præerat, vt dixi, prudens iniit consilium. Communicata enim re cum vniuerso clero & populo, qui sub ipso erat, ad concionem vocato persuasit, vt consubstantialis fidem amplecterentur. Quo confecto protinus cum ingenti multitudi-

eun-

euntem in pristinum dignitatis gradum restituit. Et posterioribus temporibus tum *Nouatianis* tum *Meletianis* speciatim hoc priuilegium a concilio *Nicano*, & *Donatistis* a patribus *Africanis* tempore *Augustini*, indultum fuit, quemadmodum supra [*h*] plus vice simplici obseruauimus. Sin autem in hæresi sua vel schismate animo obstinato persisterent, interdum anathematis fulmine percellebantur, vt in concilio *Carthaginensi* secundo. *Si quis forte presbyter*, inquit canon [*i*], *ab episcopo suo correctus vel excommunicatus, tumore, vel superbia inflatus, putauerit separatim Deo sacrificia offerenda, vel aliud erigendum altare contra ecclesiasticam fidem disciplinamque crediderit, non exeat impunitus, sed anathema sit.* Concilium *Antiochenum* [*k*] & sic dicti *canones apostolici* [*l*] diuersos eiusdem

ne, immo vero cum vniuerso populo, recta ad ecclesiam tendit. Cumque orationem celebrasset, cathedram, in qua Theodosius sedere consueuerat, occupauit. Adiurato que populo fidem consubstantialis deinceps prædicans, ecclesiarum, quæ ad Synnadensem episcopatum pertinent, compos factus est.

(*h*) Lib. IV. c. VII. § VII. & VIII. pag. 196. seqq.

(*i*) Concil. Carth. II. c. VIII. (tom. II. concil. p. 1161.)

(*k*) Conc. Antioch. c. IV. (ibid. p. 564.) Εἴ τις ἐπίσκοπος ὑπὸ συνόδου καθαιρεθεὶς, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, τολμήσειέ τι πρᾶξαι τῆς λειτουργίας, εἴ τε ὁ ἐπίσκοπος κατὰ τὴν προάγουσαν συνήθειαν, εἴτε ὁ διάκονος· μηκέτι ἐξὸν εἶναι αὐτῷ, μηδ᾽ ἐν ἑτέρᾳ συνόδῳ ἐλπίδα ἀποκαταστάσεως, μήτε ἀπολογίας χώραν ἔχειν· ἀλλὰ δὲ τοὺς κοινωνοῦντας αὐτῷ πάντας ἀποβάλλεσθαι τῆς ἐκκλησίας, καὶ μάλιστα, εἰ μαθόντες τὴν ἀπόφασιν τὴν κατὰ τῶν προειρημένων ἐξενεχθεῖσαν τολμήσειαν αὐτοῖς κοινωνεῖν. Si quis episcopus a synodo depositus, vel presbyter, vel diaconus a proprio episcopo, sacrum celebrare ausus fuerit, siue episcopus secundum præcedentem consuetudinem, siue presbyter, siue diaconus, nullam amplius spem restitutionis in alia synodo, neque defensionis locum ei habere liceat. Sed & omnes, qui ei communicant, ex ecclesia eiiciantur, & maxime si, cum sententiam aduersus prædictos prolatam didicerint, eis communicare ausi fuerint.
Ibid. can. V. Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καταφρονήσας τοῦ ἐπισκόπου τοῦ ἰδίου, ἀφώρισεν ἑαυτὸν τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἰδίᾳ συνήγαγε, καὶ θυσιαστήριον ἔστησε, καὶ τοῦ ἐπισκόπου προσκαλεσαμένου ἀπειθοίη, καὶ μὴ βούλοιτο αὐτῷ πείθεσθαι μηδὲ ὑπακούειν καὶ πρῶτον καὶ δεύτερον καλοῦντι· τοῦτον καθαιρεῖσθαι παντελῶς, καὶ μηκέτι θεραπείας τυγχάνειν, μηδὲ δύνασθαι λαμβάνειν τὴν ἑαυτοῦ τιμήν· εἰ δὲ παραμένοι θορυβῶν καὶ ἀναστατῶν τὴν ἐκκλησίαν, διὰ τῆς ἔξωθεν ἐξουσίας ὡς στασιώδη αὐτὸν ἐπιστρέφεσθαι. Si quis presbyter vel diaconus proprio contemto episcopo, ab ecclesia se ipsum segregauerit, & priuatim congregationem effecerit & altare erexerit, & episcopo arcessente non obedierit, nec velit ei parere nec morem gerere primo & secundo vocanti, is omnino deponatur, & non amplius curationem adsequi, nec suum possit honorem capere. Sin autem perseuerat perturbare & ecclesiam euertere, is per externam potentiam vt seditiosus castigetur.

(*l*) Can. apost. c. XXXII. (al. XXXI.) Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος ἀπ᾽ ἐπισκόπου

 argu-

argumenti canones habent. Immo vero vnitati ecclesiæ tantopere studere debebant clerici, vt ne hæreticis vel schismaticis vel aliis ab ecclesia segregatis, cum ipsis vel in faciendis precibus vel aliis sacris ecclesiæ officiis obeundis communicando, vel eorum societatem frequentando, cum ipsis ieiunando, vel simile quid agendo in obstinatione sua se confirmandi darent occasionem. Sed hasce res nolo hoc loco exponere verbosius, quia eas, vtpote ad disciplinam spectantes, sub alio capite denuo considerari oportebit.

Perstrinximus ita præcipua quædam & generaliora officia, quæ magis speciatim ad munus & functionem cleri attinent; & publicas regulas priuatis præceptionibus ac insignioribus exemplis miscendo ideam ac characterem priscorum clericorum ita delineauimus, vt in animis multorum hæc legentium, ad quos propositi exemplaris attinet imitatio, piam æmulationem & studium excitare quodam modo posse, confidamus. Qui si heic ea non ita plene & ad viuum in pulchritudine sua expressa deprehenderint, vti quidem ipsi optant, sua eos spes non fallet, si desideriis suis facturi satis ad ipsos fontes, ex quibus hæc hausimus, adire non fuerint grauati. Multa enim, quæ heic addi poterant, de industria omisimus, veriti, vt, si hanc partem longius persequeremur, cum huius operis scopo ac ratione consisteret: Quid, quod paullo breuius quam fusius hac de re dicere debuisse mihi videor, vt ne curiosi lectoris animo rei satietate fastidium mouerem, sed ipsius acuerem appetitum.

LIBRI SEXTI
CAPVT QVARTVM
DE QVIBVSDAM ALIIS LEGIBVS ET REGVLIS, QVAE PRIORVM ISTARVM QVAEDAM QVASI SEPIMENTA ET PROPVGNACVLA FVERVNT.

γένηται ἀφωρισμένος, τοῦτον μὴ ἐξεῖναι παρ' ἑτέρου δεχθῆναι, ἀλλ' ἢ παρὰ τοῦ ἀφορίσαντος αὐτόν, εἰ μὴ ἂν κατὰ συγκυρίαν τελευτήσῃ ὁ ἀφορίσας αὐτὸν ἐπίσκοπος. Si quis presbyter vel diaconus ab episcopo sit segregatus, non liceat alii eum suscipere, quam qui ipsum segregauit: nisi forte sit mortuus episcopus, qui ipsum segregauit.

§. I.

§. I.

Nulli clerico stationem suam sine idoneis rationibus & venia deserere vel relinquere licebat.

QVando hactenus tam de illis legibus, quæ ad vitam & conversationem primitiuorum clericorum spectant, quam de iis, quæ partes & officia functionis ipsorum attingunt propius, loquuti sumus; de tertio genere legum dicere nunc instituimus, quæ *iudaicis* sepimentis legis similes & leges ac regulæ quædam aduentitiæ erant, ad priorum duarum defensionem ac communitionem factæ. Hisce eas leges adnumerare licuerit, quæ ad clericos in proprio suo negotio ac officio continendos spectabant, cuiusmodi erant, quæ clericum quemcunque stationem suam sine idoneis rationibus atque antistitis sui venia deserere aut relinquere vetabant. In ecclesia *Africana*, vti ostensum est supra [a], ex quo tempore quis lector factus vel in inferiorem aliquem ecclesiæ ordinem adscitus erat, Dei cultui dedicatus habebatur, ita quidem, vt postmodum pro arbitratu suo ad vitam sæcularem reuerti ei non esset integrum. Tanto magis hæc regula episcoporum, presbyterorum ac diaconorum intuitu obseruabatur. Hinc CYRILLVS ALEXANDRINVS, vti ab HARMENOPVLO citatur [aa], in canonum suorum quodam præter ecclesiasticas leges esse, dicit, quod nonnulli sacerdotes recusationum libellos offerant: quippe si digni sint, ministerium sacrum obire: sin autem minus, non renuntiare sed velut damnatos excedere oportere. Concilium *Chalcedonense* [b] eos, qui in clero semel ordinati sunt, statuit, nec ad militarem expeditionem nec ad sæcularem dignitatem posse venire. Qui autem hoc audeant, & non pœnitentia ducti ad id reuertantur, quod propter Deum prius elegissent, ab ecclesia segregandos esse, di-

(a) Lib. III. c. I. §. V. pag. 9.

(aa) Harmenopul. epitom. can. ap. Leunclau. iur. græc. Rom. tom. I. p. II. Παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἐστὶ θεσμοὺς, τὸ λιβέλλους παραιτήσεως προσάγειν τινὰς τῶν ἱερουργῶν· εἰ γὰρ ἄξιοι, λειτουργείτωσαν· εἰ δὲ μὴ, μὴ παραιτείσθωσαν, ἀλλ' ὡς κατεγνωσμένοι ἐξίτωσαν.

(b) Conc. Chalced. c. VII. (tom. IV. p. 759.) Τοὺς ἅπαξ ἐν κλήρῳ κατειλεγμένους, ἢ καὶ μονάζοντας, ὡρίσαμεν, μήτε ἐπὶ στρατείαν, μήτε ἐπὶ ἀξίαν κοσμικὴν ἔρχεσθαι· ἢ τοῦτο τολμῶντας, καὶ μὴ μεταμελομένους, ὥστε ἐπιστρέψαι ἐπὶ τοῦτο, ὃ διὰ Θεὸν πρότερον εἵλοντο, ἀναθεματίζεσθαι.

cit. Concilium *Turonicum* [c] similiter decernit, *vt si quis clericus relicto officii sui ordine laicam voluerit agere vitam, vel se militiæ tradiderit, excommunicationis pœna feriatur.* Lex etiam ciuilis admodum seuera contra istiusmodi desertores erat. Ex decreto quodam *Arcadii & Honorii* [d] curiæ vindicari iubentur, ita vt reditus ad ecclesiam illis numquam pateat. Et lege quadam *Iustiniani* [e] omnia tam monachorum quam clericorum, monasterium vel ecclesiam relinquentium, bona ac possessiones isti ecclesiæ vel monasterio adiudicantur, ad quod antea spectauerunt.

§. II.

In quibusdam tamen casibus muneris abdicatio permissa.

Hæc autem regula, vt in ecclesiæ beneficium facta erat, nimirum vt clericos ad manendum in officio suo obligaret, ita si res ecclesiæ, vel alia quæpiam caussa idonea contrarium requireret, migrari poterat; cuiusmodi abdicationes munerum frequenter factas & nonnumquam a conciliis generalibus permissas esse, legimus. Vt enim istum casum taceamus, quum quis propter senium, morbum diuturniorem vel aliam quamdam infirmitatem ad officium obeundum minus esset idoneus, vbi episcopi alicui coadiutori functionem suam tradere consueuerunt; qua de re superiore quodam libro [ee] plenius diximus; duo alii casus exsistebant, ad rem præsentem propius accedentes. Primum quidem, si quis episcopus per obstinatos, infensos ac abalienatos populi animos facere, quod sui esset officii, se non posse, & onus sibi intolerabile fieri, sentiret, tunc si munere suo se abdicare cuperet, ista abdicatio accipiebatur. Ita GREGORIVS NAZIANZENVS episcopatui *Constantinopolitano* renuntiauit, vitamque sequutus est priuatam & quietam, quod populus contra ipsum tamquam peregrinum tumultuari & murmurare inciperet. Et hoe

(c) Concil. Turon. c. V. (ibid. p. 1051.)

(d) Cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XXXIX. Si quis professum sacræ religionis sponte dereliquerit, continuo sibi eum curia vindicet: vt liber illi vltra ad ecclesiam recursus esse non possit.

(e) Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episc. leg. LV. Quod si illi monasteria aut ecclesias relinquant, atque mundani fiant: omne ipsorum ius ad monasterium aut ecclesiam pertinet.

(ee) Lib. II. c. XIII. §. IV. vol. I. p. 186. seq.

fecit

fecit consentiente atque approbante concilio generali *Constantinopolitano*, quemadmodum non solum historiæ ecclesiasticæ scriptores THEODORETVS [*f*] & SOCRATES [*g*] perhibent, sed ipse [*h*] etiam

---

(*f*) Theod. lib. V. c. VIII. ὁ δὲ θεῖος παρῄνει Γρηγόριος, περὶ συμφωνίας συναθροισθεῖσι, τὴν πρὸς ἀλλήλους ὁμόνοιαν προτιμῆσαι τῆς ἑνὸς ἀνδρὸς ἀδικίας· ἐγώ τε γὰρ, ἔφη, τῶν πλειόνων φροντίδων ἀπαλλαγεὶς, τὴν ἐμοὶ φίλην ἀπολήψομαι ἡσυχίαν, καὶ ὑμεῖς τὴν τριπόθητον εἰρήνην μετὰ τὸν μακρὸν ἐκεῖνον καὶ χαλεπὸν ἀπολήψεσθε πόλεμον· τῶν γὰρ λίαν ἀτοπωτάτων, ἄρτι τῶν πολεμικῶν ἀπαλλαγέντας βελῶν, ἀλλήλους βάλλειν καὶ τὴν οἰκείαν ἀναλίσκειν ἰσχύν· ἐπιχαρεῖς γὰρ οὕτω τοῖς δυσμενέσιν ἐσόμεθα· ἄνδρα δὲ ἐπιζητήσαντες ἀξιέπαινον καὶ νοῦν ἔχοντα, τῶν φροντίδων τὸ πλῆθος καὶ δέξασθαι καὶ εὖ διαθεῖναι δυνάμενον, ἀρχιερέα προβάλλεσθε· ταύταις οἱ ἄριστοι ποιμένες ταῖς ὑποθήκαις πεισθέντες, Νεκτάριον εὐπατρίδην ἄνδρα, καὶ περιφανοῦς γένους κοσμούμενον, καὶ τοῖς τῆς ἀρετῆς εἴδεσι λαμπρυνόμενον, ἐπίσκοπον τῆς μεγίστης ἐκείνης ἐχειροτόνησαν πόλεως. Diuinus Gregorius eos hortabatur, vt, quoniam restituendæ concordiæ caussa congregati erant, mutuam inter ipsos pacem & consensionem vnius hominis iniuriæ anteponerent. Nam & ego, aiebat, multis curis liberatus iucundam mihi quietem recuperabo: & vos post diuturnum & grauissimum illud bellum, optatissimam vobis pacem recipietis. Absurdissimum enim fuerit, eos qui hostilia tela recens euaserint, sese mutuo telis configere & suas vires in cassum consumere. Hoc enim pacto aduersariis nostris maximam adferimus voluptatem. Quo circa virum laudabilem ac prudentem, qui tot curarum pondus sustinere ac probe ordinare possit, conquirite, eumque antistitem renuntiate. His monitionibus obsequuti præstantissimi pastores Nectarium virum nobilem omnique virtutis genere, non minus quam splendore generis illustrem, regiæ vrbis episcopum ordinarunt.

(*g*) Socrat. lib. V. c. VII. Τότε ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζοῦ μετατεθεὶς ἔνδον τῆς πόλεως ἐν μικρῷ εὐκτηρίῳ τὰς συναγωγὰς ἐποιεῖτο· ᾧ ὕστερον οἱ βασιλεῖς, μέγιστον οἶκον εὐκτήριον προσσυνάψαντες, Ἀναστασίαν ὠνόμασαν· Γρηγόριος μὲν οὖν ἀνὴρ ἐλλόγιμος, καὶ εὐλαβείᾳ τοὺς καθ' αὑτὸν ὑπερβάλλων, γνοὺς διαγογγύζοντας τινὰς, ὡς εἴη ὑπερόριος, ἀσμένως τὴν τοῦ βασιλέως παρουσίαν δεξάμενος, τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαγωγὴν παρῃτήσατο. Eodem tempore Gregorius ab vrbe Nazianzo translatus, intra vrbem regiam in exiguo oratorio conuentus agebat: cui postea imperatores cum maximam basilicam adiunxissent, Anastasiæ nomen ei indiderunt. At Gregorius vir disertissimus & omnium sui temporis religiosissimus, *cum quosdam ob id murmurare intelligeret, quod esset peregrinus*; imperatoris aduentum auide amplexus, *Constantinopoli morari vlterius recusauit.*

(*h*) Nazianz. orat. XXXII. passim, præcipue p. 527. a. Δότε μοι τὴν χάριν ταύτην, μετὰ εὐχῶν ἡμᾶς ἐκπέμψατε —— δότε μοι τὸ γράμμα τῆς ἀφέσεως, ὥσπερ τοῖς στρατιώταις κ.τ.λ. Hoc mihi beneficium date, cum precibus dimittite. — Missionis libellum mihi date, quemadmodum imperator militibus solet, cetera. *It.* carm. de vita sua p. 26.

> Ἡμᾶς δὲ συγχωρήσατ' ἀθρόον βίου,
> Τὸν ἀκλεῆ μὲν, ἀλλ' ὅμως ἀκίνδυνον·
> Καθήμενοι ἐλθεῖν οἱ κακῶν ἐρημίας.

in multis ſcriptorum ſuorum locis de ſe teſtatur. In eumdem modum THEODORETVS [i] *Meletium* celebrem *Antiochiæ* epiſcopum, quum *Sebaſtiæ* in *Armenia* eſſet epiſcopus, cum refractariis ac contumacibus peruerſi gregis ſui ingeniis ita conflictatum eſſe, narrat, vt eis relictis alio migrauerit ibique in otio vitam egerit. Ita THEODORVS LECTOR [k] de *Martyrio*, epiſcopo *Antiocheno*, memoriæ prodidit, quod quum populum ac clerum ſuum turbis ac ſeditionibus delectari animaduertiſſet, *Petro Fullone* intruſo, epiſcopatui renuntiarit coram vniuerſa eccleſia his verbis vſus: *Clero contumaci & populo immorigero & eccleſiæ contaminatæ renuntio, ſeruata mihi ſacerdotii dignitate.* Alius caſus erat, ſi quis epiſcopus caritate ductus munere ſe abdicaret, vel ad renuntiandum ei promtum ſe exhiberet, ad inueteratum aliquod ſchiſma hoc

Κρεῖσσον γάρ, ἢ τοῖς πλείοσι μιγνυμένον,
Μήτ' ἄλλοι' ἕλκειν πρὸς τὸ βούλημ' ἰσχύειν,
Μήτ' αὐτὸν ἄλλοις συμφέρεσθ', οὐ μὴ λόγῳ.
Δεῦρ' ὅστις οἶδε τὸν θρόνον, προσβαινέτω.
At mihi carentem vos throno concedite
Vitam, periclo liberam, etſi ingloriam.
Illic ſedebo, nulla vbi ſedes malis.
Hoc namque præſtat, cæteris quam vt miſcear,
Meamque nec eos flectere in ſententiam
Poſſim, nec illos rebus in prauis ſequi;
Huc, huc thronum qui nouit, accedat citus.

(*i*) Theod. lib. II. c. XXXI. κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν Μελέτιος ὁ θεσπέσιος πόλιν τινὰ τῆς Ἀρμενίας ἰθύνων, εἶτα τῶν ἀρχομένων τὸ δυσήνιον δυσχεράνας, ἡσυχίαν ἦγεν, ἑτέρωθι διατρίβων. Per idem tempus diuinus *Meletius* cuiusdam vrbis in Armenia epiſcopus, *cum gregis ſui contumaciam ferre non poſſet, alio migrauerat, ibique in otio degebat.*

(*k*) Theodor. Lect. lib. I. (p. 555. edit. Valeſ.) Πρὸς βασιλέα ἐλθὼν Μαρτύριος σὺν πολλῇ τιμῇ ἀπελύθη σπουδῇ καὶ παραινέσει Γενναδίου· ἐλθὼν δὲ εἰς Ἀντιόχειαν, καὶ βλέπων Ἀντιοχεῖς ταραχαῖς καὶ στάσεσι χαίροντας, καὶ Ζήνωνα τούτοις συμπράττοντα, ἀπετάξατο τῇ ἐπισκοπῇ ἐπ' ἐκκλησίας εἰπών, κλήρῳ ἀνυποτάκτῳ καὶ λαῷ ἀπειθεῖ, καὶ ἐκκλησίᾳ ἐρρυπωμένῃ ἀποτάττομαι, φυλάττων ἐμαυτῷ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα. Martyrius quum ad imperatorem veniſſet, honorifice dimiſſus eſt, ſtudio atque hortatu Gennadii. Reuerſus autem Antiochiam, quum Antiochenſes turbis ac ſeditionibus delectari & Zenonem iis fauere animaduerteret, *epiſcopatui renuntiauit coram vniuerſa eccleſia*, his verbis vſus: *Clero contumaci*, cætera.

modo

modo sanandum. Sic CHRYSOSTOMVS [l] populo suo dicit, si quam de se habeant suspicionem, quasi non sit legitime creatus antistes, paratum se esse cedere regendi munus, cui voluerint, modo id faciat ad ecclesiæ vnitatem. Atque ita THEODORETVS [m] narrat, quod quum, orto inter *Flauianum* & *Euagrium* duos episcopos *Antiochiæ* dissidio, *Theodosius* imperator *Flauiano* misisset mandatum, vt *Romam* nauigaret caussæ suæ decisionem ibi auditurus, hic admirabili vsus fiducia responderit: „Si meam fidem, „o imperator, vt non rectam quidam insimulant, aut si vitam „indignam esse dicunt sacerdotio, ipsos accusatores meos iu„dices feram & quam tulerint sententiam, libenter excipiam. „Sin de cathedra & de primatu contendunt, non litigabo, nec „repugnabo iis, qui ista ambiunt: sed cedam vltro, & pontifi„catum dimittam. Da igitur, imperator, cui voles sedem *An„tiochenam.*„ Quam eius constantiam ac sapientiam admiratus imperator non amplius eum *Romam* proficisci, sed in patriam redire commissamque sibi ecclesiam regere iussit: nec postea vmquam *Romanæ* vrbis episcopis aurem præbere voluit, etiamsi sæpius ipsum ad eum expellendum commouere adlaborarent. Adhuc vnum eiusdem generis exemplum suppetit, quod præterire nequeo, quia tale abnegationis sui & contemtionis proprii commodi, pro bono & pace publica atque vnitate ecclesiastica, exemplum est, vt dignum sit, quod ad omnem posteritatem transmittatur summisque efferatur laudibus. Conditionem intelligo, quam *Aurelius* episcopus *Carthaginis* & *Augustinus* cum reliquis episcopis *Africanis* sub collationis *Carthaginensis* exordium *Donatistis* obtulerunt, vt schismatis tollendi caussa, vbicumque in eadem ciuitate ex catholicis quidam & aliquis *Donatistarum*

(l) Chrysostom. hom. XI. in Ephes. p. 1110. (p. 961. edit. Francof.) εἰ μὲν ἂν περὶ ἡμῶν ταῦτα ὑποπτεύετε· ἕτοιμοι παραχωρῆσαι τῆς ἀρχῆς ὅτῳπερ ἂν βούλοισθε· μόνον ἐκκλησία ἔστω μία. Si hæc de nobis vos suspicamini, *parati sumus cedere regendi munus, cui voletis*; modo vna sit ecclesia.

(m) Theod. lib. V. c. XXIII. Εἰ μὲν τῆς πίστεως, ὦ βασιλεῦ, τῆς ἐμῆς ὡς οὐκ ὀρθῆς κατηγοροῦσί τινες, ἢ τὸν βίον φασὶν ἱερωσύνης ἀνάξιον, καὶ αὐτοῖς χρήσομαι τοῖς κατηγόροις κριταῖς, καὶ τὴν παρ' ἐκείνων ἐκφερομένην ψῆφον δέξομαι· εἰ δὲ περὶ θρόνου καὶ προεδρίας ζυγομαχοῦσιν, οὔτε δικάσομαι, οὔτε τοῖς λαβεῖν βουλομένοις ἀντιμαχήσομαι· ἀλλ' ἐκστήσομαι καὶ τῆς προεδρίας ἀφέξομαι· τοιγάρτοι δὸς ᾧ βούλει τὸν Ἀντιοχίων θρόνον, ὦ βασιλεῦ.

esset episcopus, ambo[n] de medio secederent & nouum quemdam eligi paterentur. „Quid enim, inquiebant, dubitemus redemtori „nostro sacrificium istius humilitatis offerre? An vero ille de „cælis in membra humana descendit, vt membra eius essemus, „& nos, ne ipsa eius membra crudeli diuisione lanientur, de ca„thedris descendere formidamus? propter nos nihil sufficienti„us, quam christiani fideles & obedientes simus? hoc ergo semper „simus. Episcopi autem propter christianos populos ordinamur. „Quod ergo christianis populis ad christianam pacem prodest, „hoc de nostro episcopatu faciamus. Si serui vtiles sumus, cur „domini æternis lucris pro nostris temporalibus sublimitatibus „inuidemus? Episcopalis dignitas fructuosior nobis erit, si gre„gem Christi magis deposita collegerit quam retenta disperse„rit. Nam qua fronte in futuro sæculo promissum a Christo „sperabimus honorem, si christianam in hoc sæculo noster honos „impedit vnitatem?„ Ex quibus videmus, fuisse casus quosdam, in quibus ipsi etiam episcopali officio renuntiare & otio ac quieti se dare licitum fuerit: quando in his & reliquis casibus omnibus præcipua regula fuit, id agere, quod in rem ecclesiæ ac ædificationem omnium maxime conduceret, & priuatum commodum vtilitati publicæ deuouere.

§. III.

Et nonnumquam canonica quædam pensio in illis casibus indulta.

In istis casibus episcopo postea, quam officio suo renuntiarat, rebus ecclesiasticis sese immiscere non licebat: non poterat quempiam ordinare, vel aliud istiusmodi officium aliquod peragere, nisi forte ab alio quodam episcopo adiuuandi caussa euocatus vel ad negotium aliquod conficiendum delegatus: sed tamen nomen & honorem ac communionem episcopi retinebat, quemadmodum concilium generale *Ephesinum* [o] in caussa *Eustathii*,

(n) Collat. Carthag. die I. c. XVI. (tom. II. concil. p. 1352. E.)

(o) Conc. Ephes. act. VII. in epist. ad synod. Pamphyliæ (tom. III. conc. p. 807. D.) Ἐδικαιώσαμεν καὶ ὡρίσαμεν δίχα πάσης ἀντιλογίας ἔχειν αὐτὸν τό τε τῆς ἐπισκοπῆς ὄνομα, καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὴν κοινωνίαν, οὕτω μέντοι, ὥστε μὴ χειροτονεῖν αὐτὸν, μήτε μὴν ἐκκλησίαν καταλαβόντα ἱερουργεῖν ἐξ ἰδίας αὐθεντίας· ἀλλ' ἢ ἄρα συμπαραλαμβανόμενον, οὕτω ἐπιτρεπόμενον, εἰ τύχοι, παρὰ ἀδελφοῦ καὶ συνεπισκόπου κατὰ διάθεσιν καὶ ἀγάπην τὴν ἐν Χριστῷ. Iustum rectumque esse definiuimus, vt absque

episcopi

episcopi *Pergae* & metropolitani *Pamphyliae*, qui vtpote senectute confectus ad officium suum digne obeundum se minus idoneum sentiens episcopatu suo se abdicauerat, fieri iussit. Similiter si quis concilio quodam approbante officio suo renuntiaret, nonnumquam mediocrem partem ex episcopatus reditibus ad vitam tolerandam retinere ei permittebatur. Quemadmodum *Domno* episcopo *Antiochiae* contigit, qui quum a *Dioscoro* in synodo secunda *Ephesina*, etsi iniuste, esset eiectus, episcopatu tamen quiete cedebat in gratiam *Maximi*. Quam ob caussam *Maximus* a concilio *Chalcedonensi* veniam petebat aliquam partem prouentuum ecclesiae ipsi attribuendi, qua in re concilium *Chalcedonense* [p] libenter ei commodabat. Atque *hinc*, vt ingenue loquitur RICHERIVS [q], *ius pensionum canonicarum potest confirmari: quae iis tantum tribui consueverant, qui magnam vitae partem in ministerio consumserant, & propter aetatem sese exonerabant episcopatu.* Nam pensionem sibi reseruare ex episcopatu, cui quis alium obtinendi caussa renuntiat, res erat prioribus saeculis prorsus ignorata.

§. IV.

Nulli clerico ex dioecesi alia in aliam sine proprii episcopi consensu ac litteris dimissoriis commigrare licebat.

Deinde alia regula, quae ad clericos officiis suis arcte adstringendos spectabat, erat, vt nemo de propria sua ecclesia vel dioecesi in aliam sine consensu episcopi, cuius iurisdictioni suberat, commigraret. Vt enim initio nullus poterat ordinari ἀπολελυμένως, sed ad ecclesiam quamdam, quum primum ordi-

omni contradictione & nomen retineat episcopi & honorem & communionem: ea tamen lege, vt neque ordinandi ipse auctoritatem habeat, neque in vlla ecclesia ex propria sacrificet auctoritate; nisi id sibi vel adiuuandi caussa vel concessionis ratione, adfectu amoreque christiano a fratre & coëpiscopo, si ita contigerit, liberaliter deferatur.

(p) Conc. Chalced. act. VII. al. act. X. (edit. Labb. tom. IV. p. 681.) Residentibus vniversis ante cancellos sancti altaris, Maximus reuerendissimus episcopus Antiochiae dixit: Deprecor magnificentissimos & gloriosissimos iudices, & sanctam hanc & vniuersalem synodum, vt humanitatem exercere in Domnum, qui fuit Antiochiae episcopus, dignemini & statuere ei certos sumtus de ecclesia, quae sub me est. --- Vniuersa synodus vociferata est: Laudabiles merito sunt beneuolentiae archiepiscopi. -- Omnes cogitatum eius laudamus. --- Magnificentissimi iudices dixerunt: Amplectente sancta synodo arbitrium Maximi viri religiosi episcopi Antiochiensium, quod de Domno probauit, & nos eidem consentimus, eius arbitrio derelinquentes, quae sunt de Domni honorificentia.

(q) Richer, histor. concil. part. I, c. VIII. n. XXX. p. 218. (p. 214. edit. MDCLXXX.)

naretur, adſtringendus erat; ita nec quiſpiam per regulas & tunc vſitatam eccleſiæ diſciplinam ſtationem ſuam pro arbitratu ſuo mutare poterat, ſed epiſcopi venia vel litteris dimiſſoriis inſtructus eſſe debebat, quæ ipſi ex diœceſi alia in aliam domicilium transferendi libertatem concederent. Hoc enim vetuſtum ius erat, quod quilibet epiſcopus in eccleſiæ ſuæ clericos habebat, vt ſine ipſius conſenſu eorum nullus iuriſdictioni eius ſe poſſet ſubtrahere; ſed tum is ipſe, qui eum deſeruiſſet, tum epiſcopus, qui deſertorem recepiſſet, ob hanc rem pœnæ eccleſiaſticæ obnoxii fierent. *Si quis presbyter*, inquiunt *canones apoſtolici* [r], *vel diaconus, vel omnino ex clericorum catalogo, relicta ſua parochia in aliam abſceſſerit, & cum penitus tranſierit, præter epiſcopi ſui ſententiam in alia parochia maneat, eum non amplius celebrare iubemus, maxime ſi eum adhortanti epiſcopo, vt rediret, non paruerit, in contumacia & inſolentia perſeuerans: is tamen vt laicus communicet. Sin autem epiſcopus, apud quem morantur, nihili faciens aduerſus eos decretam a munere ceſſationem, eos vt clericos receperit, ſegregetur vt immodeſtiæ & inſolentiæ magiſter.* Eadem regula frequenter repetitur in antiquis conciliis, vt in *Antiocheno* [ſ],

(r) Can apoſt. c. XV. & XVI. (XIV. XV. tom. I. conc. Labb. p. 28.) Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν, ἀπολείψας τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν, εἰς ἑτέραν ἀπέλθῃ, καὶ παντελῶς μεταστὰς διατρίβῃ ἐν ἄλλῃ παροικίᾳ παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, τοῦτον κελεύομεν μηκέτι λειτουργεῖν, μάλιστα εἰ προσκαλουμένου αὐτὸν τοῦ ἐπισκόπου αὐτοῦ ἐπανελθεῖν οὐχ ὑπήκουσεν, ἐπιμένων τῇ ἀταξίᾳ· ὡς λαϊκὸς μέντοι ἐκεῖσε κοινωνείτω. Εἰ δὲ ὁ ἐπίσκοπος, παρ' ᾧ τυγχάνουσι, παρ' οὐδὲν λογισάμενος τὴν κατ' αὐτῶν ὁρισθεῖσαν ἀργίαν, δέξεται αὐτοὺς ὡς κληρικούς, ἀφοριζέσθω ὡς διδάσκαλος ἀταξίας.

Concil. Chalced. c. XX. (tom. IV. p. 766.) Εἴ τις ἐπίσκοπος μετὰ τὸν ὅρον τοῦτον ἄλλῳ ἐπισκόπῳ προσήκοντα δέξεται κληρικόν, ἔδοξεν ἀκοινώνητον εἶναι τὸν δεχθέντα καὶ τὸν δεξάμενον, ἕως ἂν ὁ μεταστὰς κληρικὸς εἰς τὴν ἰδίαν ἐπανέλθῃ ἐκκλησίαν. Si quis epiſcopus poſt hoc decretum clericum, qui ad alium epiſcopum pertinet, ſuſceperit, placuit eſſe excommunicatos eumque qui ſuſceptus eſt, & eum qui ſuſcepit, donec clericus qui migrauit, in ſuam eccleſiam redeat.

(ſ) Conc. Antioch. c. III. (tom. II. conc. p. 561.) Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τῶν τοῦ ἱερατείου τις καταλιπὼν τὴν τοῦ ἑαυτοῦ παροικίαν, εἰς ἑτέραν ἀπέλθῃ· ἔπειτα παντελῶς μεταστὰς, διατρίβειν ἐν ἄλλῃ παροικίᾳ πειρᾶται ἐπὶ πολλῷ χρόνῳ, μηκέτι λειτουργεῖν, εἰ μάλιστα καλοῦντι τῷ ἐπισκόπῳ τῷ ἰδίῳ, καὶ ἐπανελθεῖν εἰς παροικίαν τὴν ἑαυτοῦ παρακαλοῦντι μὴ ὑπακούοι· εἰ δὲ καὶ ἐπιμένοι τῇ ἀταξίᾳ, παντελῶς αὐτὸν καθαιρεῖσθαι τῆς λειτουργίας, ὡς μηκέτι χώραν ἔχειν ἀποκαταστάσεως. εἰ δὲ καθαιρεθέντα διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν δέχοιτο ἕτερος ἐπίσκοπος, κἀκεῖνος ἐπιτιμίας τυγχάνειν ὑπὸ κοινῆς συνόδου, ὡς παραλύοντα τοὺς θεσμοὺς τοὺς ἐκκλησιαστικούς. Si quis presbyter, vel diaconus, vel quis omnino ex ſacerdotali ordine relicta ſua paro-

primo

primo & ſecundo *Arelatenſi* [t], primo & quarto *Carthaginenſi* [u], primo *Toletano* [w], *Turonico* [x], *Taurinenſi* [y] & in magno concilio *Nicano* [z], ad quorum canones lectorem remit-

chia in aliam abierit, deinde omnino commigrans, in alia parochia longo tempore verſari conatur, ne amplius celebret, maxime ſi proprio vocanti epiſcopo, vt in ſuam parochiam redeat, exhortantique non pareat. Si autem in inſolentia omnino perſeuerat, is omnino a ſacro miniſterio deponatur. Si autem eum, qui propter hanc cauſſam depoſitus eſt, alius epiſcopus receperit, ille quoque a communi ſynodo puniatur, vt qui ritus eccleſiaſticos diſſoluat.

(t) Conc. Arelat. I. can. XXI. (tom. I. conc. p. 1419.) De presbyteris aut diaconibus, qui ſolent dimittere loca ſua in quibus ordinati ſunt, & ad alia loca ſe transferunt, placuit vt eis locis miniſtrent, quibus præfixi ſunt. Quod ſi relictis locis ſuis ad alium ſe locum transferre voluerint, deponantur.
Concil. Arelat. II. can. XIII. (tom. IV. p. 1012.) Nullus cuiuscumque ordinis clericus, non diaconus, non presbyter, non epiſcopus quacumque occaſione faciente, propriam relinquat eccleſiam, ſed omnimodis aut excommunicetur aut redire cogatur.

(u) Conc. Carth. I. c. V. (tom. II. p. 1824. in append.) Non debere clericum alienum ab aliquo ſuſcipi ſine litteris epiſcopi ſui neque apud ſe detinere.
Conc. Carth. IV. c. XXVII. (ibid. p. 1202.) Inferioris gradus ſacerdotes, vt alii clerici, *conceſſione ſuorum epiſcoporum* poſſunt ad alias eccleſias transmigrare.

(w) Concil. Tolet. I. c. XII. (tom. II. p. 1225.) Vt liberum vlli clerico non ſit diſcedere de epiſcopo ſuo & alteri epiſcopo communicare.

(x) Conc. Turon. I. c. XI. (tom. IV. conc. p. 1052.) Si quis clericus, abſque epiſcopi ſui permiſſu, derelicta eccleſia ſua, ad alium ſe transferre voluerit locum, alienus a communione habeatur.

(y) Conc. Taurin. c. VII. (tom. II. p. 1157.) Synodi ſententiæ definitum eſt, vt clericum alterius ſecundum ſtatuta canonum nemo ſuſcipiat, neque ſuæ eccleſiæ, licet in alio gradu, audeat ordinare, neque abiectum recipiat in communionem.

(z) Conc. Nic. c. XVI. (ibid. p. 36.) Ὅσοι ῥιψοκινδύνως, μήτε τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες, μήτε τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα εἰδότες, ἀναχωρήσουσι τῆς ἐκκλησίας, πρεσβύτεροι ἢ διάκονοι, ἢ ὅλως ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι· οὗτοι οὐδαμῶς δεκτοὶ ὀφείλουσιν εἶναι ἐν ἑτέρᾳ ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ πᾶσαν αὐτοῖς ἀνάγκην ἐπάγεσθαι χρὴ, ἀναστρέφειν εἰς τὰς ἑαυτῶν παροικίας, ἢ ἐπιμένοντας, ἀκοινωνήτους εἶναι προσήκει, εἰ δὲ καὶ τολμήσειέ τις ὑφαρπάσαι τὸν τῷ ἑτέρῳ διαφέροντα, καὶ χειροτονῆσαι ἐν τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ, μὴ συγκατατιθεμένου τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, οὗ ἀνεχώρησεν ὁ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενος· ἄκυρος ἔστω ἡ χειροτονία. Quicumque temere & inconſiderate, nec Dei timorem præ oculis habentes, nec eccleſiaſticum canonem ſcientes presbyteri vel diaconi, vel quicumque omnino in canone recenſentur, ab eccleſiis receſſerint, ii in aliena eccleſia nullo modo recipi debent, ſed omnino cogendi ſunt in ſuas ipſorum parochias redire: vel ſi perſeuerent, eos a communione ſeparatos eſſe oportet. Sin autem etiam auſus fuerit quiſpiam eum, qui ad aliam pertinet, ſurripere, & in eccleſia, non conſentiente proprio epiſcopo, a quo receſſit, quæ in canone cenſetur irrita ſit ordinatio.

 tere

tere suffecerit. Nos tantum obseruamus, hunc fuisse antiquum *dimissoriarum*, siue vt tum quidem vocabantur, *ἀπολυτικῶν, εἰρηνικῶν, συστατικῶν* & *concessoriarum* litterarum vsum, quæ litteræ ab episcopo clericis dari solebant, quibus de sua ipsius dioecesi in aliam commigrandi eis impertiebat libertatem; quamquam nunc litteras dimissorias alio sensu accipiamus. Canones autem antiqui eas litteras vocabant dimissorias, quæ occasione memorata dabantur. Concilium *Carthaginense* eas tantum [a] *litteras episcopi* appellat, concilium autem *Trullanum* diserte eas nuncupat [b] *dimissorias*; quando omnes veteres canones confirmans dicit: *Nullus omnino clericus, in quocumque sit gradu, potestatem habeat ἐκτὸς τῆς τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου ἐγγράφου ἀπολυτικῆς sine proprii episcopi scripta DIMISSORIA in alienæ ecclesiæ catalogum referri*; quam ille dare poterat vel abnuere, prout e re ecclesiæ id fore credebat. Neque enim lex vlla erat, quæ ad dandum eas ipsum obligaret, quibuscumque artibus aliquis clericus ad obtinendam alio quouis modo abeundi veniam vteretur. AVGVSTINVS rem huius generis prorsus miram narrat, quæ in sua ipsius dioecesi acciderit. *Timotheus* quidam ecclesiæ ipsius subdiaconus stationem suam sub *Augustino* relinquere & ad *Seuerum* vicinum episcopum se conferre gestiens, de *Augustini* ecclesia se diutius esse nolle *Seuero* iurauerat: hinc *Seuerus* iurisiurandi reverentiam præ se ferens *Augustino* scribit, clericum ipsius se dimittere non posse, quod vereatur, ne caussa fiat periurii. Cui *Augustinus* [c] respondet, aditum aperiri ad dissoluendum ordinem ecclesiasticæ disciplinæ, si alterius ecclesiæ clericus cuicumque iurauerit, quod ab ipso non sit recessurus, eum secum esse permittat: ideo se facere adfirmans, ne auctor sit eius periurii. Hoc euidenter innuit, non fuisse tum legem aliquam, qua episcopus ad dandum clerico suo litteras dimissorias compelli potuerit; cuiusmodi enim vlla si fuisset, *Timotheus* non necessum habuisset iurisiurandi vti strategemate, sed *Augustinum* ad

(a) Conc. Carth. I, c. V. vid. antec. not. (u) pag 389

(b) Conc. Trull. c. XVII. (tom. VI. p. 1152.) *ὁρίζομεν, ὥστε μηδένα τῶν ἁπάντων κληρικῶν κἂν ἐν οἱῳδήποτε τυγχάνῃ βαθμῷ ἄδειαν ἔχειν ἐκτὸς τῆς τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου ἐγγράφου ἀπολυτικῆς ἐν ἑτέρᾳ κατατάττεσθαι ἐκκλησίᾳ.*

(c) Augustin. ep. CCXL. ad Seuerum.

eas sibi impertiendas compellere potuisset. Verum ecclesia tum haud consultum esse existimabat, in cuiusuis ponere potestate, vt pro arbitratu suo de dioecesi alia in aliam commigrare posset, sed cuilibet episcopo hoc vnice diiudicandum relinquebat, vtpote qui rerum suæ ipsius ecclesiæ vnus omnium maxime gnarus esset & intelligeret, an e re illius foret, clericos in eius ministerium adoptatos dimittere.

§. V.

Leges contra clericos βακαντίβους siue ambulantes.

Leges non minus seueræ erant in omnes clericos vagos ac ambulantes, quos veteres quidam *βακαντίβους* [d], *vacantiuos*, per opprobrium dicunt. Hi otiosorum genus hominum erant, qui deserto ecclesiæ suæ ministerio in nulla alia sedem habere volebant, sed de loco alio in alium vagabantur, quo sua quemque opinio ac voluptas trahebat. Iam vero per leges ecclesiæ nullus episcopus talibus in dioecesi sua rem diuinam faciendi, immo ne sacra quidem cœna vtendi, libertatem indulgere poterat; quod, quum nec litteras dimissorias nec litteras commendatitias episcopi sui haberent, (quas peregrinantem quemque habere oportebat) vel desertionis vel malæ officii administrationis nomine suspecti erant, & censuram ecclesiasticam effugere velle videbantur. Quare leges ipsos tum ad ecclesiasticam tum laicam communionem admitti vetabant. *Presbytero siue diacono*, inquit concilium *Agathense* [e], *sine episcopi sui epistolis ambulanti communionem nullus impendat.* Concilium *Epaonense* [f] decretum istud iisdem verbis repetit. Et concilium *Valentinum* [g] in *Hi-*

(d) Syn. epist. LXVII. (p. 216 a. b. edit Paris MDCXII.) Περινοστοῦσί τινες βακαντίβοι παρ' ἡμῖν (ἀνέξῃ γάρ με μικρὸν ὑποβαρβαρίσαντος, ἵνα διὰ τῆς συνηθεστέρας τῇ πολιτείᾳ φωνῆς τὴν ὅλην κακίαν ἐμφαντικώτερον παραστήσαιμι) ὅπερ καθέδραν μὲν ἀποδεδειγμένην ἔχειν οὐ βούλονται· οἵγε τὴν οὖσαν ἀπολελοίπασι, οὐ κατὰ συμφοράν, ἀλλ' αὐθαίρετοι μετανάσται γενόμενοι· καρποῦνται δὲ τὰς τιμὰς, ὅποι περινοστοῦντες, ὅπου κερδαλεώτερον. Vagantur quidam apud nos *vacantiui* (feres enim me paullulum barbare loquentem, vt vsitata in republica voce nonnullorum nequitiam expressius declarem) hi certam quidem nullam sedem habere volunt, qui quam habebant antea reliquerunt, non calamitate expulsi, sed sponte locum mutantes; honoribus porro fruuntur, eo vagantes, vbi maius compendium est.

(e) Conc. Agath. c. LII. (tom. IV. p. 1391.)

(f) Conc. Epaonens. can. VI. (ibid. p. 1577.)

(g) Conc. Valent. c. V. (ibid. p. 1619.)

spania

spania decretum habet in hanc sententiam: *Placuit, vt vagus atque instabilis clericus, siue etiam in diaconi ministerio, vel presbyteri officio constitutus, si episcopi, a quo ordinatus est, praeceptis non obedierit, vt in delegata sibi ecclesia officium dependat adsiduum; quousque in vitio permanserit, & communione & honore priuetur.* Tanta legum veteris ecclesiae erat seueritas in adstringendo inferiores clericos ad ecclesiae istius, ad quam initio delegati erant, ministerium, vt nulla ratione inde alio se conferre possent, nisi ad episcopi arbitrium, qui ipsos sacro ecclesiae ministerio initiarat.

§. VI.

Leges contra episcoporum de sede alia in aliam translationes quemadmodum limitari & intelligi debeant.

Neque vero episcopi hac in re tam absoluta gaudebant potestate, quin ipsimet simili agendi modo adstricti & eiusdem naturae legibus subiecti essent. Quemadmodum enim nullus clericus sine episcopi sui venia de ecclesia sua abire poterat: ita nec episcopo se ipsum ad aliam sedem sine concilii cuiusdam prouincialis consensu atque approbatione transferre licebat. Erant pauci quidam, qui episcopum primam sedem suam relinquere & ad aliam se conferre, absolute illicitum esse dictitabant; quia consecrationem eius intuebantur vt quoddam cum ecclesia sua coniugium, a qua se separare non posset, quin spiritualis adulterii crimen incurreret. In quam sententiam dictum *Pauli* detorquebant, *Oportet episcopum esse vnius vxoris virum*, sensu quodam mystico & figurato illud accipientes, quemadmodum HIERONYMVS [*b*] obseruat. Sed haec priuata duntaxat vnius alteriusue auctoris opinio erat, quae numquam in ecclesia catholica inualuit; cuius leges contra episcoporum translationes haud vllis eiusmodi rationibus fundatae erant, sed eo tantum spectabant, vt hominum plura habendi cupiditati ac ambitioni anteverterent; vt ne illi de minoribus episcopatibus ad maiores transilirent sine prouincialis synodi auctoritate, penes quam legitimum istarum rerum erat iudicium. Nonnulli quidem canones translationem absolute & generatim improbare videntur, tamquam rem nullo vmquam tempore permittendam. *Ni-*

(*b*) Hieron. ep. LXXXIII. ad Oceanum tom. II. p. 321. (p. 215. G. edit. Francof.) Quidam coacte interpretantur vxores pro ecclesiis, viros pro episcopis debere accipi.

ca-

canum [*i*], *Sardicense* [*k*] & alia quædam concilia sine vlla exceptione vel limitatione eam fieri prohibent. Alii autem canones ipsam eo restringunt, si quis episcopus sinistris artibus, sine vlla legitima prouincialis synodi auctoritate, se ipsum in aliam sedem intrudat. Ita *canones* sic dicti *apostolici* (*l*) hac in re distinguunt: *Episcopo non liceat sua relicta parochia ad aliam transilire, etiamsi a pluribus cogatur: nisi sit aliqua caussa rationi consentanea, quæ eum cogat hoc facere, vtpote ad maius lucrum, cum possit ipse iis, qui illic habitant, pietatis verbo conferre: idque non ex se sed multorum episcoporum iudicio & maxima exhortatione.* Concilium *Carthaginense* quartum [*m*] eamdem distinctionem adhibet, ita decernens: *Vt episcopus de loco ignobili ad nobilem per ambitionem non transeat, nec quisquam inferioris ordinis clericus. Sane si id vtilitas ecclesiæ fiendum poposcerit, decreto pro eo clericorum & laicorum episcopis porrecto per sententiam syn-*

(*i*) Conc Nic c. XV. (tom. II. conc. p 36) Διὰ τὸν πολὺν τάραχον καὶ τὰς στάσεις τὰς γινομένας, ἔδοξε παντάπασι περιαιρεθῆναι τὴν συνήθειαν τὴν παρὰ τὸν κανόνα εὑρεθεῖσαν ἔν τισι μέρεσιν· ὥστε ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μὴ μεταβαίνειν, μήτε ἐπίσκοπον, μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον· εἰ δέ τις μετὰ τὸν τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης συνόδου ὅρον, τοιούτῳ τινὶ ἐπιχειρήσειεν, ἢ ἐπιδοίη ἑαυτὸν πράγματι τοιούτῳ, ἀκυρωθήσεται ἐξ ἅπαντος τὸ κατασκεύασμα, καὶ ἀποκατασταθήσεται τῇ ἐκκλησίᾳ, ᾗ ὁ ἐπίσκοπος ἢ ὁ πρεσβύτερος ἐχειροτονήθη. Propter multum tumultum & seditiones quæ fiunt, omnino visum est, vt consuetudo, quæ præter canonem in non nullis partibus inuenitur, tollatur: vt a ciuitate in ciuitatem nec episcopus, nec diaconus transeat. Si quis autem post sanctæ & magnæ synodi definitionem tale quippiam adgressus fuerit, vel se rei eiusmodi dederit, quod factum erit, omnino infirmabitur, & ecclesiæ restituetur, cui episcopus vel presbyter ordinatus fuerit.

(*k*) Conc. Sardic. c. I. (tom. II. conc. p. 628.) ἵνα μηδενὶ τῶν ἐπισκόπων ἐξῇ ἀπὸ πόλεως μικρᾶς εἰς ἑτέραν πόλιν μεθίστασθαι. Ne cui episcopo liceat a parua ciuitate in aliam migrare. conf. c. II.

Conc. Antioch. c. XXI. (ibid. p. 571.) Ἐπίσκοπον ἀπὸ παροικίας ἑτέρας εἰς ἑτέραν μὴ μεθίστασθαι, μήτε αὐθαιρέτως ἐπιρρίπτοντα ἑαυτὸν, μήτε ἀπὸ λαῶν ἐκβιαζόμενον, μήτε ὑπὸ ἐπισκόπων ἀναγκαζόμενον, κ. τ. λ. Episcopus ab alia parochia in aliam ne transeat, nec se sua sponte ingerens, nec a populis vi adactus, nec ab episcopis coactus, cætera.

Concil. Carth. III. c. XXXVIII. (ibid. p. 1172.) *Non liceat fieri* rebaptizationes & reordinationes vel *translationes episcoporum.*

(*l*) Can. apost. c. XIV. (XIII.) Ἐπίσκοπον μὴ ἐξεῖναι καταλείψαντα τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν ἑτέρᾳ ἐπιπηδᾷν, κἂν ὑπὸ πλειόνων ἀναγκάζηται· εἰ μή τις εὔλογος αἰτία ᾖ ἡ τοῦτο βιαζομένη αὐτὸν ποιεῖν, ὡς πλεῖόν τι κέρδος δυναμένου αὐτοῦ τοῖς ἐκεῖσε λόγῳ εὐσεβείας συμβάλλεσθαι· καὶ τοῦτο δὲ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ κρίσει πολλῶν ἐπισκόπων καὶ παρακλήσει μεγίστῃ.

(*m*) Conc. Carth. IV. c. XXVII. (tom. II. p. 1202.)

odi transferatur. SCHELSTRATVS [*n*] & alii quidam viri docti hos canones priorum esse emendationes existimant, quum alii fieri permittant, quod alii expressis verbis prohibuerint. Sed hoc non omnino probabile est; Rationi autem magis est consentaneum cogitare, quod licet in canonibus *Nicano* & *Sardicensi* hæ exceptiones verbis expressæ non sint, tamen intelligi debeant: quia ipsum concilium *Nicænum Eustathium* episcopum *Berææ* ad sedem *Antiochenam* transtulit, vti PAGIVS [*o*] e SOZOMENO [*p*] aliisque historiæ ecclesiasticæ scriptoribus recte obseruat. Quo ipso patres isti suam ipsorum regulam primi violassent eique intulissent iniuriam, si in nullo vmquam casu episcopum de sede alia ad aliam transferri debere, statuissent. Concludere igitur nos oportet, eumdem hunc omnium canonum scopum fuisse, vt auaritiæ, ambitioni & eminendi studio in hominibus, ad magna quæuis contendentibus, occurrerent, qui illicitis viis, factionibus, vel meris populi studiis, non exspectantes synodi cuiusdam electionem ac consensum, ipsimet in alias sedes sese ingererent. Quæ *Arianæ* parti vsitata agendi ratio tempore *Constantini* ac *Constantii* erat, contra quam tot leges ferri oportebat. Si qua vero episcoporum synodus pro sua prudentia necessarium esse iudicaret, vt in rem ac emolumentum ecclesiæ episcopum quempiam de minore ad maiorem sedem transferret, nulla lex erat, quæ id fieri vetaret, sed sexcenta istiusmodi translationum exempla in anti-

(*n*) Schelstr. de concil. Antioch. c. XXI. p. 614.

(*o*) Pagi critic. in Baron an. CCCXXIV. n. XXII. Paris. MDCLXXXIX. (n. XXVI. p. 403. edit. Antuerp. MDCCV.) Eustathius anno sequenti episcopus Antiochenus dictus, cum Theophanes de synodo Nicæna loquens dicat: *Vidua pontifice Antiochensium ecclesia synodus Eustathium confirmauit Berœæ in Syria episcopum*, quod ante Theophanem Sozomenus lib. I. c. II. in litteras miserat.

(*p*) Sozom. lib. I. c II. τῆς δὲ (ἐκκλησίας) Ἀντιοχείας τῆς πρὸς τῷ Ὀῤῥόντῃ, μετὰ Ῥωμανὸν οὔπω τις ἐπιτέτραπτο τῶν διωγμῶν, ὡς εἰκὸς, μὴ συγχωρησάντων γενέσθαι τὴν χειροτονίαν· οὐκ εἰς μακρὰν δὲ οἱ εἰς Νίκαιαν συνεληλυθότες, θαυμάσαντες τοῦ βίου καὶ τῶν λόγων Εὐστάθιον, ἄξιον ἐδοκίμασαν τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου ἡγεῖσθαι· καὶ ἐπίσκοπον ὄντα τῆς γείτονος Βεῤῥοίας, εἰς Ἀντιόχειαν μετέστησαν. Antiochiæ ad Orontem fluuium si æ nemo adhuc post Romanum constitutus fuerat episcopus, persecutionibus, vt verisimile est, ordinationem fieri prohibentibus. Sed non multo post *episcopi apud Nicæam congregati*, cum *Eustathium* ob vitæ simul ac doctrinæ meritum admiratione prosequerentur, dignum eum iudicarunt, qui apostolicæ cathedræ præsideret: ac proinde *quum episcopus esset vicinæ urbis Berœæ, illum inde Antiochiam transtulerunt.*

quorum

quorum historicorum monumentis obuia sunt, quemadmodum SOCRATES [q] multo post obseruauit, qui ingentem exemplorum copiam in hanc rem congessit. Plura in COTELERIO [r] & BEVEREGIO [s], quisquis volet, videre potest. In re enim tam plana & manifesta non necesse esse, arbitror, vt illis sigillatim enarrandis immorer, sed ad aliarum legum, quæ ad clerum attinent, considerationem progredior.

§. VII.

Leges adsiduam clericorum in loco domicilii sui præsentiam requirentes.

Proxime huc spectantes leges sunt, quæ ad constantem clericorum in parochiis suis commorationem attinent; quarum scopus idem erat, qui reliquarum omnium, nempe ipsos ad adsiduam officii sui procurationem obligare. Et istæ leges tam ad episcopos quam ad omnem inferiorem clerum spectabant. Concilium *Sardicense* [t] diuersos canones ad hanc materiam pertinentes habet. Septimus decernit, nullum episcoporum oportere εἰς στρατόπεδον, ad castra imperatoris accedere, præter eos, quos imperator suis litteris arcessat. Proxime sequens [tt] octauus

(q) Socrat. lib. VII. c. XXXVI. tot.

(r) Coteler. not. in can. apost. c. XIV. p. 438. n. 6. tot.

(s) Beuereg. not. in eumd. canon. p. 22. 23.

(t) Conc. Sardic. VII. (tom. II. conc. p. 633.) Μηδένα ἐπίσκοπον χρῆναι εἰς τὸ στρατόπεδον παραγίνεσθαι, παρεκτὸς τούτων, οὓς ἂν ὁ εὐλαβέστατος βασιλεὺς τοῖς ἑαυτοῦ γράμμασι μετακαλοῖτο.

(tt) Can. VIII. (in edit. Labbei ex parte adhuc can. VII.) Ἐπειδὰν πολλάκις συμβαίνει τινὰς ἐλέου δεομένους καταφυγεῖν ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, διὰ τὰ ἑαυτῶν ἁμαρτήματα εἰς περιορισμὸν ἢ νῆσον καταδικασθέντας, ἢ αὖ πάλιν οἱᾳδηποτοῦν ἀποφάσει ἐκδεδομένους· τοῖς τοιούτοις μὴ ἀρνητέαν εἶναι τὴν βοήθειαν, ἀλλὰ χωρὶς μελλησμοῦ καὶ ἄνευ τοῦ διστάσαι τοῖς τοιούτοις αἰτεῖσθαι συγχώρησιν. - - καὶ τοῦτο ἡ ἀγχίνοια ὑμῶν κρινάτω, ἵν᾽ ἐπειδὰν ἔδοξε, διὰ τὸ μὴ πίπτειν ὑπὸ κατάγνωσίν τινα τῶν ἐπισκόπων ἀφικνούμενον εἰς τὸ στρατόπεδον, εἴ τινες αὐτῶν τοιαύτας ἔχοιεν δεήσεις, οἵας ἐπάνω ἐπεμνήσθημεν, διὰ ἰδίου διακόνου ἀποστέλλοιεν· τοῦτο γὰρ ὑπηρέτου τὸ πρόσωπον οὐκ ἐπίφθονον τυγχάνει, καὶ τὰ παραχωρηθησόμενα θᾶττον διακομισθῆναι δυνήσεται. Quia sæpe contingit, aliquos qui egent misericordia, ad ecclesiam confugere, qui propter sua peccata vel relegatione, vel in insulam deportatione damnati, vel quauis alia sententia addicti sunt; iis non esse negandum auxilium, sed sine cunctatione & dubitatione iis veniam esse petendam. - - Hoc quoque vestra solertia iudicet, vt quia visum est, ne aliquis episcopus in condemnationem incidat ad castra veniens, si qui eorum eiusmodi, quorum superius meminimus, habeant preces, per proprium diaconum mittant, ministri enim persona non est inuidiosa, & quæ concessa fuerint, citius perferri poterunt.

 statu-

ſtatuit, quod quum ſæpe ſoleat contingere, vt epiſcopus pauperibus, vel viduis, vel aliis quibusdam ad eccleſiam confugientibus, qui propter ſua peccata ad pœnam aliquam damnati ſint, & ſimilibus miſericordia egentibus, imperatoris gratiam implorare neceſſe habeat, diaconi vel hypodiaconi ipſius nomine ad caſtra ire debeant, ne epiſcopus neglecti muneris ſui eccleſiaſtici reus in aula habeatur. IVSTINIANVS [u] legem eiusdem cum his canonibus argumenti habet, vt nemo epiſcoporum vllius negotii cauſſa ſine mandato imperatoris in aula compareat: ſi vero quædam ſint lites forte eccleſiis, hoc per eos, qui ſub ipſo ſunt, clericos, aut apocriſarios, aut œconomos moueat & petitiones ad imperium dirigat, ne eccleſiæ per ipſius abſentiam detrimentum accipiant, nec expenſas minus neceſſarias facere cogantur. Alius concilii *Sardicenſis* canon [w] epiſcopo diutius, quam per tres hebdomades ab eccleſia ſua abeſſe, non permittit, niſi grauiorem aliquam neceſſitatem habeat. Et alius canon [x] epiſcopo, qui in alia diœceſi poſſeſſiones habens

(u) Iuſtin. nouell. VI. c. II. tot.

(w) Conc. Sardic. c. XI. Μέμνησθε καὶ ἐν τῷ προάγοντι χρόνῳ τοὺς πατέρας ἡμῶν κεκρικέναι, ἵνα εἴ τις λαϊκὸς ἐν πόλει διάγων, τρεῖς κυριακὰς ἡμέρας ἐν τρισὶν ἑβδόμασι μὴ συνέρχοιτο, ἀποκινοῖτο τῆς κοινωνίας· εἰ τοίνυν περὶ τῶν λαϊκῶν τοῦτο τεθέσπισται, οὐ χρὴ, οὐδὲ πρέπει, ἀλλ' οὐδὲ συμφέρει, ἐπίσκοπον, εἰ μηδεμίαν βαρυτέραν ἀνάγκην ἔχοι, ἢ πρᾶγμα δυσχερὲς, ἐπὶ πλεῖστον ἀπολείπεσθαι τῆς ἑαυτοῦ ἐκκλησίας, καὶ λυπεῖν τὸν ἐμπεπιστευμένον αὐτῷ λαόν. Recordemini, patres noſtros in tempore præterito iudicauiſſe, vt ſi quis laicus in aliqua vrbe degens, *tribus diebus dominicis in tribus hebdomadibus* non conueniat, is communione moueatur. Si hoc ergo de laicis ſtatutum eſt, *non oportet*, nec conuenit, ſed neque vtile eſt, *epiſcopum*, ſi nullam habet grauiorem neceſſitatem vel negotium difficilius, *a ſua eccleſia diutius abeſſe*, & ſibi commiſſum populum contriſtare.

(x) Conc. Sardic. c. XII. Τινὲς τῶν ἀδελφῶν καὶ συνεπισκόπων ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐν αἷς ἐπίσκοποι καθίστανται, δοκοῦσι κεκτῆσθαι σφόδρα ὀλίγα ὑπάρχοντα ἴδια ἐν ἑτέροις δὲ τόποις κτήσεις μεγάλας, ἐξ ὧν καὶ ἐπικουρεῖν δυνατοί εἰσι τοῖς πένησιν· οὕτως οὖν αὐτοῖς συγχωρητέον εἶναι κρίνω, ἵνα εἰ μέλλοιεν εἰς τὰς ἑαυτῶν παραγίνεσθαι κτήσεις, καὶ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν ποιεῖσθαι, τρεῖς κυριακὰς ἡμέρας, τοῦτ' ἔστι τρεῖς ἑβδομάδας ἐν τοῖς ἑαυτῶν κτήμασιν αὐτοὺς διάγειν, καὶ ἐν τῇ ἀγχιστευούσῃ ἐκκλησίᾳ, ἐν ᾗ πρεσβύτερος συνάγοι, ὑπὲρ τοῦ μὴ χωρὶς συνελεύσεως αὐτὸν δοκεῖν εἶναι, συνέρχεσθαι καὶ λειτουργεῖν, καὶ μὴ συνεχέστερον εἰς τὴν πόλιν, ἐν ᾗ ἐστιν ἐπίσκοπος, παραγίνεσθαι. Τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον καὶ τὰ οἰκεῖα αὐτοῦ πράγματα παρὰ τὴν αὐτοῦ ἀπουσίαν οὐδεμίαν ὑπομένει ζημίαν, καὶ τὸ τῆς ἀλαζονείας καὶ τοῦ τύφου ἐκκλίνειν δόξει

fructus

fructus suos colligendi caussa eo proficiscitur, idem tempus indulget, ita tamen, vt in ecclesia ruris, vbi possessiones suas habeat, singulis diebus dominicis officia diuina obeat. Et per duos canones alios [y] eiusdem concilii idem absentiæ tempus presbyteris ac diaconis circumscribitur, & vtrique ante memoratis regulis pariter ac episcopi adstringuntur. Concilium *Agathense* [z] pro ecclesiis *Galliarum* idem decretum habet, *Diaconus vel presbyter*, inquiens, *si per tres hebdomadas ab ecclesia sua defuerit, triennio a communione suspendatur*. In ecclesiis *Africanis* intuitu huius adsiduæ clericorum apud ecclesias suas commorationis episcopus secundum canonem quemdam concilii *Carthaginensis* quarti proxime ab ecclesia [a] habitare debebat. Et in concilio quinto [b] alia regula datur, oportere quemlibet episcopum apud cathedralem suam ecclesiam domum habere, nec ea *relicta principali cathedra*

ἔγκλημα. Quidam fratres & coëpiscopi in ciuitatibus, in quibus episcopi constituuntur, videntur valde pauca, quæ sibi sint propria, possidere; in aliis autem locis magnas possessiones, ex quibus etiam possint opem ferre pauperibus: iis igitur ita esse concedendum iudico, vt si in suas possessiones venturi sunt, & fructus suos collecturi, tribus diebus dominicis, id est, tribus septimanis in suis possessionibus degant; & in ecclesia, quæ prope est, in qua presbyter populum congregat, ne congregationis expers esse videatur, conueniat & officia diuina obeat; & ne frequentius in ciuitate, in qua est episcopus, adsit. Eo enim modo & res eius propter ipsius absentiam nihil detrimenti patientur, & arrogantiæ ac superbiæ crimen effugere videbitur.

(y) Conc. Sard. c. XVI. Ἀέτιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Οὐκ ἀγνοεῖτε ὁποία καὶ πηλίκη τυγχάνει ἡ τῶν Θεσσαλονικέων μητρόπολις· πολλάκις τοιγαροῦν εἰς αὐτὴν ἀπ' ἑτέρων ἐπαρχιῶν πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι παραγίνονται, καὶ οὐκ ἀρκούμενοι βραχέος διαγαγεῖν χρόνου, ἐναπομένουσι, καὶ ἅπαντα τὸν χρόνον αὐτόθι ποιοῦντες διατελοῦσιν· ἢ μόλις μετὰ πλεῖστον χρόνον εἰς τὰς ἑαυτῶν ἐπανιέναι ἐκκλησίας ἀναγκάζονται· περὶ τούτων οὖν ὁρισθῇ. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν· οὗτοι οἱ ὅροι, οἱ καὶ ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων ὡρισμένοι, φυλαττέσθωσαν καὶ ἐπὶ τούτων τῶν προσώπων. Aëtius episcopus dixit: Non ignoratis, qualis quantaque sit Thessalonicensium metropolis. Sæpe itaque ad eam ex prouinciis presbyteri & diaconi accedunt, & breuis temporis mora non contenti permanent & omne tempus illic agentes transigunt; vel vix tandem post plurimum tempus in suas ecclesias reuerti coguntur. De iis igitur definiendum est. Osius episcopus dixit: ea decreta, quæ de episcopis constituta sunt, seruentur etiam in eiusmodi personis.

Can. XVII. Quem auctor simul adlegat, nihil in rem præsentem habet.

(z) Conc. Agath. c. LXIV. (tom. IV. p. 1393.)

(a) Conc. Carth. IV. c. XIV. (tom. II. p. 1201.) Vt episcopus non longe ab ecclesia hospitiolum habeat.

(b) Conc. Carth. V. c. V. (ibid p. 1216.)

ad aliquam ecclesiam in diœcesi constitutam se conferre; vel in re propria diutius, quam oporteat, constitutum, curam vel frequentationem propriæ cathedræ negligere. Ex his igitur elucet, quod ecclesia ciuitatis præcipuus domicilii episcopi locus esse debuerit. Et CASSASSVTIVS [c] in suis ad hunc canonem adnotationibus episcopos *Galliæ* pungit, *Huic canoni*, inquiens, *contraueniunt episcopi, qui magna parte anni rure versantur & deliciantur.* Sed vnum est, quod hac in re difficultatem quamdam parit, quando *Iustinianus* [d] definit, *vt nemo episcoporum foris a sua ecclesia PLVSQVAM PER ANNVM TOTVM abesse audeat, nisi hoc per imperialem fiat iussionem.* Ex quo consequitur, episcopum ab ecclesia sua per annum ordinarie & extraordinarie diutius abesse posse, sed ego mentem eius esse puto, quod abesse possit annum, quoad vixerit, non annum post annum; sic enim perpetua absentia euasura esset, quod concedere velle, legis intentio non est, quæ ipsos potius ad id, quod e diametro contrarium est, obligat, nisi imperator vrgente re quadam extraordinaria specialiorem illis libertatem indulgere consultum duceret.

§. VIII.

De plurium ecclesiarum vsurpatione & de legibus contra eam factis.

Alia regula iisdem quibus priores, rationibus fundata, erat, quæ plures simul ecclesias habere prohibebat, eaque episcopi æque ac inferiores clerici adstringebantur. De episcopis res manifesta est ex AMBROSIO, quod non fuerit licitum episcopo duas habere ecclesias. Loquens enim de his verbis apostoli: *Episcopum oportet esse vnius vxoris virum* dicit: *Si ad superficiem* [e] *tantum litteræ respiciamus, prohibet bigamum episcopum ordinari: Si vero ad altiorem sensum conscendimus, inhibet episcopum duas vsurpare ecclesias.* Hoc est, vbicumque duæ antea diœceses fuerunt, non iustum erat, vnum episcopum ambas vsurpare, nisi ecclesia pro sua sapientia ac rerum suarum statu eas coniungere satius iudicaret. Et certe notatu dignum est, quod licet multa exempla

(c) Cabassut. notit. conc. c. XLIV. (p. 194. edit. Venet. MDCCIII.)

(d) Iustin. nouell. VI. c. II. Κἀκεῖνο γε μὴν προσδιορίζομεν, ὥστε μηδένα τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων ἔξω τῆς καθ' ἑαυτὸν ἐκκλησίας, πλεῖον ἢ κατ' ἐνιαυτὸν ὅλον ἀπολιμπάνεσθαι, πλὴν εἰ μὴ τοῦτο κατὰ βασιλικὴν γένοιτο κέλευσιν.

(e) Ambros. de dignit. sacerd. c. IV.

trans-

translationum episcoporum de minoribus ad maiores sedes obvia sint; ne vnum tamen exemplum in antiqua historia, quantum ego quidem memini, occurrat, quod quispiam ex istis episcopis vtramque sedem iunctim retinuerit, immo quod ne inter ipsos quidem *Arianos*, quibus alioquin regularum obseruatio minime omnium curæ cordique erat, hoc factum sit. Quod ad inferiores attinet clericos, distinguendum nobis est inter ecclesias dioecesanas & parochiales, & inter officium & beneficium in ecclesiis parochialibus. Ecclesiæ necessitates a presbytero vel diacono requirere interdum poterant, vt in pluribus vna ecclesiis parochialibus officia diuina obiret, si qua esset ministrorum penuria, sed reditus istarum ecclesiarum ideo ad ipsum non spectabant, quia in commune ecclesiæ vrbanæ seu cathedralis ærarium pensitabantur, ex quo ipse menstruam vel annuam partem suam, quum totum diuideretur, habebat, quemadmodum antea obseruatum nobis est. Et hoc porro demonstrat, quod in primis istis sæculis non eiusmodi plurium beneficiorum vsurpatio, sed tantum plurium officiorum procuratio locum habere potuerit in eadem dioecesi, intra eiusmodi tractum ac regionem, vt quis in duabus parochialibus ecclesiis per se ipse ministrare & sacris operari posset. Quod autem ad diuersas dioeceses attinet, quum ordinarie fieri non possit, vt quis munus parochi in duabus dioecesibus obeat, canones seuere prohibent, ne quis nomen suum in duarum ecclesiarum catalogo habeat, vel vtriusqe reditus participet. Concilium *Chalcedonense* [f] hac in re præcise decernit in hanc sententiam: *Non liceat clerico in duarum ciuitatum ecclesiis eodem tempore in catalogum referri, & in ea, in qua a principio ordinatus est, & in ea, in quam, tamquam maiorem, confugit, propter inanis gloriæ cupiditatem: eos autem qui hoc faciunt, propriæ ecclesiæ restitui, in qua ab initio ordinati sunt, vt illic solum ministrent: sed si iam quispiam ex alia in aliam ecclesiam translatus est, nihil prioris ecclesiæ vel eorum, quæ sub ea sunt, martyriorum, vel ptochotrophiorum, vel xenodochiorum rebus*

(f) Conc. Chalced. c. X. (tom. IV. p. 759.) Μὴ ἐξεῖναι κληρικὸν ἐν δύο πόλεων καταλέγεσθαι ἐκκλησίαις κατὰ τὸ αὐτὸ, ἐν ᾗ τε τὴν ἀρχὴν ἐχειροτονήθη καὶ ἐν προσέφυγεν, ὡς μείζονι δῆθεν, διὰ δόξης κενῆς ἐπιθυμίαν· τοὺς δέ γε τοῦτο ποιοῦντας ἀποκαθίστασθαι τῇ ἰδίᾳ ἐκκλησίᾳ, ἐν ᾗ ἐξ ἀρχῆς ἐχειροτονήθησαν, καὶ ἐκεῖ μόνον λειτουργεῖν· εἰ μέντοι ἤδη τις μετετέθη ἐξ ἄλλης εἰς ἄλλην ἐκκλησίαν, μηδὲν τοῖς τῆς προτέρας ἐκκλησίας ἤτοι τῶν ὑπ' αὐτὴν μαρτυρίων, ἢ πτωχείων, ἢ ξενοδοχείων, ἐπικοινωνεῖν πράγμασι·

com-

communicare. Eos autem qui ausi fuerint post magnæ huius & vniuersalis synodi definitionem, aliquod eorum, quæ sunt prohibita, facere, statuit sancta synodus proprio gradu excidere. Et ne quis sub vllo alio nomine hanc legem migrare auderet, eadem regula pro monasteriis etiam statuebatur, nullum abbatem duobus monasteriis eodem tempore præesse oportere. Quod cautum fuit a concilio *Agathensi* [g] & *Epaonensi*, & confirmatum legibus imperialibus *Iustiniani* [h], qui eas codici suo inseruit. Iam istarum legum omnium scopus erat, vt clericos ad iuge officii sui exercitium obligarent in ista ecclesia, in qua ordinati primum erant; de qua si quando abirent, siue hoc cum siue sine venia fieret, non amplius in ea ecclesia, ad quam primo spectauerant, partem habere permittebantur. Et hæc regula per aliquot sæcula post concilium *Chalcedonense* viguit, in concilio *Niceno* secundo [i] aliisque recentioribus conciliis renouata.

τοὺς δέ γε τολμῶντας μετὰ τὸν ὅρον τῆς μεγάλης καὶ οἰκουμενικῆς ταύτης συνόδου πράττειν τι τῶν νῦν ἀπηγορευμένων, ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος, ἐκπίπτειν τοῦ οἰκείου βαθμοῦ.

(g) Conc. Agath. c. LVII (ibid. p. 1392.) Vnum abbatem duobus monasteriis interdicimus præsidere. vid. eamdem legem in conc. Epaonensi c. IX. (ibid. p. 1577.)

(h) Cod. Iustin. lib. I. tit. III. de episc. leg. XL. Non sit vero abbas duorum monasteriorum.

(i) Conc. Nicæn II. c. XV. (tom. VII. p. 609.) Κληρικὸς ἀπὸ τοῦ παρόντος μὴ κατατασσέσθω ἐν δυσὶν ἐκκλησίαις· ἐμπορίας γὰρ καὶ αἰσχροκερδείας ἴδιον τοῦτο, καὶ ἀλλότριον ἐκκλησιαστικῆς συνηθείας· ἠκούσαμεν γὰρ ἐκ αὐτῆς τῆς κυριακῆς φωνῆς· ὅτι οὐ δύναταί τις δυσὶ κυρίοις δουλεύειν· ἢ γὰρ τὸν ἕνα μισήσει, καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει· ἢ τοῦ ἑνὸς ἀνθέξεται καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει, ἕκαστος οὖν κατὰ τὴν ἀποστολικὴν φωνήν, ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἐν τούτῳ ὀφείλει μένειν, καὶ προσεδρεύειν ἐν μιᾷ ἐκκλησίᾳ· τὰ γὰρ δι' αἰσχροκέρδειαν γινόμενα ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, ἀλλότρια τοῦ Θεοῦ καθεστήκασι· πρὸς δὲ τὴν τοῦ βίου τούτου χρείαν ἐπιτηδεύματά εἰσι διάφορα· ἐξ αὐτῶν εἴ τις βούλοιτο, τὰ χρειώδη τοῦ σώματος πορίζεσθω· ἔφη γὰρ ὁ ἀπόστολος· ταῖς χρείαις μου καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὗται· καὶ ταῦτα μὲν ἐν ταύτῃ τῇ θεοφυλάκτῳ πόλει· ἐν δὲ τοῖς ἔξω χωρίοις, διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀνθρώπων, παραχωρείσθω. *Clericus ab instanti tempore non connumeretur in duabus ecclesiis.* Negotiationis enim est hoc & turpis commodi proprium, & ab ecclesiastica consuetudine penitus alienum. Audiuimus enim ex ipsa dominica voce: *Quia nemo potest duobus dominis seruire. aut enim vnum odio habebit & alterum diliget; aut vnum sustinebit, & alterum contemnet.* Vnusquisque ergo secundum apostolicam vocem, in quo vocatus est, in hoc debet manere, & *in vna locari ecclesia.* Quæ enim per turpe lucrum in ecclesiasticis rebus efficiuntur, aliena consistunt a Deo. Ad vitæ vero

§. IX.

§. IX.

Leges, quae clericos saecularia negotia ac officia in se recipere, prohibent.

Eodem consilio, vt clerici ad suum quisque officium constanter adligarentur, leges ferebantur, quibus a saecularibus negotiis, quae ipsos a proprio negotio ac officio nimium abstrahere poterant, prohiberentur. Inter sic dictos *canones apostolicos* tres in hanc rem reperiuntur. Quorum vnus [*k*] *Episcopus*, inquit, *vel presbyter, vel diaconus saeculares curas non suscipiat: alioquin deponatur.* Alius [*l*] ait: *Diximus, non oportere episcopum vel presbyterum se ipsum ad publicas administrationes demittere, sed in ecclesiasticis negotiis versari. Vel ergo ita non facere persuadeatur, vel deponatur.* Vltimus [*m*] dicit: *Episcopus vel presbyter, vel diaconus exercitui vacans & vtraque obtinere volens, Romanum scilicet magistratum & sacerdotalem administrationem, deponatur. Quae sunt enim Caesaris, Caesari: & quae sunt Dei, Deo.* BALSAMON & ZONARAS hoc canone militaria tantum officia prohiberi existimant, quia vocabulum στρατεία adhibetur: sed ex GOTHOFREDO aliisque supra ostendimus, vocabulum στρατείας & *militiae* apud *Romanos* latiori significatu accipi, vt omnis generis saecularia officia, tam ciuilia quam militaria denotet: adeoque melius hunc canonem interpretantur [*n*], qui cle-

huius necessitatem studia sunt diuersa: ex his vero qui voluerit, acquirat corpori opportuna. Ait enim apostolus: *Ad ea, quae mihi opus erat & his qui mecum sunt, ministrauerunt manus istae.* Et haec quidem in hac a Deo conseruanda vrbe. Caeterum in villis quae foris sunt, propter inopiam hominum indulgeatur.

(*k*) Can. apost c. VII. (can. VI. edit. Labb.) Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος κοσμικὰς φροντίδας μὴ ἀναλαμβανέτω· εἰ δὲ μὴ, καθαιρείσθω.

(*l*) Ibid c. LXXXI. (LXXX.) Εἴπομεν, ὅτι οὐ χρὴ ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον καθιέναι ἑαυτὸν εἰς δημοσίας διοικήσεις, ἀλλὰ προσευκαιρεῖν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς χρείαις· ἢ πειθέσθω οὖν τοῦτο μὴ ποιεῖν, ἢ καθαιρείσθω· οὐδεὶς γὰρ δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν, κατὰ τὴν κυριακὴν παρακέλευσιν.

(*m*) Ibid. c. LXXXIII. (LXXXII.) Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος στρατείᾳ σχολάζων, καὶ βουλόμενος ἀμφότερα κατέχειν, Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν, καὶ ἱερατικὴν διοίκησιν, καθαιρείσθω· τὰ γὰρ τοῦ Καίσαρος Καίσαρι· καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, Θεῷ.

(*n*) Beuereg. not. in can. apost. c. LXXXIII. p. 39. Nobis ciuilem quamlibet administrationem, magistratum, aut dignitatem heic indigitare videtur; propterea quod per Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν proximis verbis explicatur, & τῇ ἱερατικῇ διοικήσει opponitur: vnde & in epitome tam Logothetae quam Aristeni, pro στρατείᾳ σχολάζων, nihil substituitur praeter ἄρχων, vis enim canonis in ea his solis verbis exhibetur, ἱερεὺς ἄρχων ἀνίερος.

ricos sæculari administrationi tam ciuili quam militari vna cum ecclesiastica quadam functione tamquam rebus, quæ simul consistere nequeant, vacare prohiberi statuunt. EVSEBIVS [o] ex epistola concilii *Antiocheni*, quod *Paulo Samosatensi* episcopatum abrogauit, docet, inter alia ei obiecta crimina hoc etiam fuisse, quod *sæculares gesserit dignitates*, & *ducenarius vocari quam episcopus maluerit.* *Ducenarii* inter *Romanos* erant ciuiles quidam ministri, ita dicti, quod ducenta sestertia annui salarii nomine accipiebant a principe, vt e DIONE obseruat [p] VALESIVS. Et hoc aperte indicat, istorum canonum intentionem fuisse, vt clericos non minus a ciuilibus quam militaribus officiis prohiberent. Tantum in extraordinariis quibusdam casibus, vbi ad summæ necessitatis vel caritatis attinebat negotium, vnum vel duo exempla inuenimus, quod episcopus aliquis ecclesiasticum & ciuile officium sine vlla censura iunctim administrauerit. Quemadmodum de celebri *Iacobo Nisibensi* obseruat THEODORETVS [q], quod fuerit episcopus & rector ac dux *Nisibis*, seu *Antiochiæ Mygdoniæ*, vrbis in confinio imperii *Persarum* ac *Romanorum* sitæ. THEODORETVS eum repræsentat tamquam virum, possidentem magnam in patria sua famam ac existimationem ob patrata ab se miracula, quibus vrbem a *Persis* obsessam aliquoties subleuauerit. Et credibile est, imperatores *Constantinum* ac *Constantium* huius rei intuitu ipsum, tamquam hominem ad tractanda ciuitatis gubernacula apprime idoneum, elegisse, quod locus esset magno periculo obnoxius, & *Persarum* incursionibus nimium quantum expositus. Istiusmodi autem exempla in antiqua historia rarissime inueniuntur.

§. X.

Leges, quæ clericos tutores vel curatores fieri vetant.

Nonnullis temporibus ac locis leges ecclesiæ hac in re tam

(o) Euseb. lib. VII. c. XXX. p. 229. B. *κοσμικὰ ἀξιώματα ὑποδυόμενος, καὶ δουκηνάριος μᾶλλον ἢ ἐπίσκοπος θέλων καλεῖσθαι.*

(p) Vales. in loc. De procuratoribus *ducenariis* vide, quæ scripsit Salmasius in notis ad historiam Augustam. Sic dicebantur procuratores, qui ducenta sestertia annui salarii nomine accipiebant a principe, vt clare docet Dio in lib. LIII. p. 506.

(q) Theodor. lib. II. c. XXX. *Νίσιβις, ἣν Ἀντιόχειαν Μυγδονίας τινὲς ὀνομάζουσιν, ἐν μεθορίῳ κεῖται τῆς Περσῶν καὶ Ῥωμαίων ἡγεμονίας· ταύτης ἐπίσκοπος ἦν καὶ πολιοῦχος καὶ στρατηγὸς Ἰάκωβος.*

rigidæ

rigidæ erant, vt episcopum vel presbyterum cuiusdam testamenti executionem suscipere vel tutorem constitui, haud sinerent, quod hoc ipso ab aliis negotiis nimium eos auocatum iri, credebatur. Notabilis quidam casus, qui huc referri potest, in CYPRIANO occurrit. In concilio quodam *Africano* statutum esse dicit [r], *ne quis de clericis & Dei ministris tutorem vel curatorem testamento suo constituat, quando singuli diuino sacerdotio honorati & in clerico ministerio constituti, nonnisi altari & sacrificiis deseruire & precibus atque orationibus vacare debeant.* Hinc quum quidam *Geminius Victor* de sæculo excedens *Geminium Faustinum*, presbyterum ecclesiæ *Furnitanorum*, tutorem testamento suo, contra illius concilii decretum, nominasset, CYPRIANVS clero & plebi *Furnitanorum* scribens mandabat, vt sententiam concilii contra *Victorem* exsequerentur, quæ erat, *ne pro dormitione eius fieret oblatio, aut deprecatio aliqua nomine eius in ecclesia* (pro more in ecclesia his temporibus vsitato) *frequentaretur*. Hæc quædam erat excommunicatio post mortem, quum istiusmodi hominum oblationes repudiarentur; nec ipsi apud altare Dei inter alios offerentes nominarentur, nec communibus precibus ac laudibus, quæ Deo tum pro omnibus fidelibus in domino defunctis fieri solebant, honorarentur. Hæc pœna erat eorum, qui hanc regulam ætate *Cypriani* violarant. Sequentibus temporibus canon iste renouatus fuit, cum aliquo tamen discrimine. Etsi enim episcopis per leges ecclesiasticas & ciuiles absolute & vniuersaliter hoc officium suscipere [s] interdictum erat; presbyteris tamen, diaconis & omnibus inferioribus clericis tutores ac curatores eorum esse licebat, qui iure ac lege cognationis [t] hoc caritatis officium ab eis deposcere poterant. Sed prohibitio adhuc aduersus ipsos firma stabat, si hoc officium pro

(r) Cyprian. ep. LXVI. al. I. ad cler. Furnitan. p. 3. (p. 109. edit. Par. MDCLXVI.)

(s) Conc. Carth. IV. c. XVIII. (tom. II. p. 1201.) Vt episcopus tuitionem testamentorum non suscipiat.

(t) Iustin. nouell. CXXIII. c. V. Τοὺς θεοφιλεστάτους ἐπισκόπους καὶ μοναχοὺς ἐκ μηδενὸς νόμου ἐπιτρόπους ἢ κουράτωρας οἱουδήποτε προσώπου γίνεσθαι συγχωροῦμεν· τοὺς δὲ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους καὶ ὑποδιακόνους τῷ δικαίῳ νόμῳ τῆς συγγενείας εἰς ἐπιτροπὴν ἢ κουρατωρείαν καλουμένους, τὴν τοιαύτην λειτουργείαν ὑποδέχεσθαι συγχωροῦμεν. Deo amabiles episcopos & monachos, ex nulla lege tutores, aut curatores cuiuscumque personæ fieri permittimus; presbyteros autem, & diaconos & subdiaconos iure & lege cognationis tutelam aut curam suscipere hereditatis permittimus. Confer his conc. Chalced. c. III. (tom. IV. conc. p. 755.) vid. sub not. seq. (a) p. 405

vllo alio, qui non de ipſorum eſſet propinquis, ſuſcipere vellent, vti e quadam IVSTINIANI *nouella*, ad hanc rem in eccleſia conſtituendam facta, apparet.

§. XI.

Leges, quæ ipſos a fideiuſſione pro aliis & defenſione cauſſarum coram tribunali, ſuo ipſorum vel eccleſiarum ſuarum nomine ſuſcipienda, deſiſtere iubent.

Aliis legibus prohibebantur, ne procuratores coram tribunali in vlla ciuili lite vel ſuo ipſorum vel eccleſiæ nomine agerent. Neque ſponſores in iſtiusmodi cauſſis pro alio quopiam eſſe, vel vadimonium promittere poterant, quod eiusmodi occupationes detrimentum eccleſiæ adferre credebantur, dum miniſtros a conſtanti diuini officii procuratione auocarent, quemadmodum ex modo memorata IVSTINIANI *nouella* [u] & quibusdam antiquis canonibus [w] apparet, qui clericum in vlla eiusmodi cauſſa ſponſorem fieri, ſub pœna abrogandi officii vetant.

§. XII.

Leges, quibus ſæculares negotiationes exercere & mercaturam facere prohibentur.

Quemadmodum igitur omnibus iſtis officiis & negotiationibus interdictum clericis erat, eo quod tempus conſumerent & diuinis miniſteriis eſſent impedimento: ita aliæ quædam occupationes vetitæ erant non ob hanc ſolum rationem, ſed etiam quod generatim auaritiæ & ſordidi lucri maculis

(u) Iuſtin. nouell. CXXIII. c. VI. Ἀλλ' οὐδὲ -- ἢ ἐντολέα δίκης, ἢ ἐγγυητὴν ὑπὲρ τοιούτων αἰτιῶν ἐπίσκοπον, ἢ οἰκονόμον, ἢ ἄλλον κληρικὸν οἱουδήποτε βαθμοῦ, ἢ μοναχὸν ἰδίῳ ὀνόματι ἢ τῆς ἐκκλησίας ἢ τοῦ μοναστηρίου ὑπεισιέναι συγχωροῦμεν· ἵνα μὴ διὰ ταύτης τῆς προφάσεως καὶ τοῖς ἁγίοις οἴκοις ζημία γίνηται, καὶ αἱ θεῖαι ὑπηρεσίαι ἐμποδίζωνται. Sed neque procuratorem litis, aut fideiuſſorem pro talibus cauſſis epiſcopum, aut œconomum, aut alium clericum cuiuslibet gradus, aut monachum proprio nomine, aut eccleſiæ aut monaſterii ſinimus, vt ne per hanc occaſionem & ſanctis domibus damnum fiat, & ſacra miniſteria impediantur.

(w) Can. apoſt. c. XX. (XIX.) Κληρικὸς ἐγγύας διδοὺς, καθαιρείσθω, Clericus fide iubens deponatur.

Conſtit. apoſt. lib. II. c. VI. Ἔστω δὲ ὁ ἐπίσκοπος -- μὴ ἐγγυώμενός τινα, ἢ συνηγορῶν δίκαις χρηματικαῖς. Epiſcopus -- ne pro aliis ſpondeat, nec cauſſas nummarias defendat.

nota-

notatæ esse crederentur. Ita in concilio *Carthaginensi* primo [x] clerici procuratores vel ratiocinatores laicorum fieri prohibentur. Concilium tertium [y] tum illud facere, tum etiam domos vel prædia conducere & generatim quoduis negotium turpe & inhonestum exercere, eos vetat. Concilium secundum *Arelatense* [z] similiter alienæ rei conductione & turpis lucri caussa negotiatione ipsis interdicit, deiectionem de gradu & segregationem ab ecclesia respuentibus hoc interdictum minitans. Concilium generale *Chalcedonense* [a] canonem habet in eamdem sententiam, *Definit sancta synodus*, inquit, *neminem deinceps, nec episcopum, nec clericum, nec monachum, vel possessiones conducere, vel sæcularibus possessionum administrationibus se ipsum ingerere: nisi vtique ex lege ad inexcusabilem impuberum* (si videlicet, vt dictum est ante, eorum esset cognatus) *tutelam vocetur, vel ciuitatis episcopus eum rerum ecclesiasticarum curam gerere permittat, vel orphanorum, vel viduarum, quibus prouideri non potest & personarum, quæ ecclesiastico auxilio maxime indigent.* Et heic quidem rationem, ob quam hunc canonem fecerint istius concilii patres, ita reddunt, vt peruenisse ad synodum dicant, *quod eorum, qui in clerum cooptati sint, quidam propter turpe lucrum alienas possessiones conducant, & sæcularia neg-*

(x) Conc. Carth. I. c. VI. (tom. II. conc. in append. p. 1824.) Qui seruiunt Deo & adnexi sunt clero, non accedant ad actus & administrationem vel procurationem domorum. Ibid. can. XI. Ipsis (laicis) non liceat clericos nostros eligere apothecarios, vel ratiocinatores.

(y) Conc. Carth. III. c. XV. (ibid. p. 1169.) Placuit, vt episcopi & presbyteri & diaconi non sint conductores, neque procuratores, neque vllo turpi vel inhonesto negotio victum quærant.

(z) Conc. Arelat. I. al. II. c. XIV. (tom. IV. p. 1013.) Si quis clericus pecuniam dederit ad vsuram, aut conductor alienæ rei voluerit esse, aut turpis lucri gratia aliquod genus negotiationis exercuerit, depositus a communione alienus fiat.

(a) Conc. Chalced. c. III. (tom. IV. p. 755.) Ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον, ὅτι τῶν ἐν τῷ κλήρῳ κατειλεγμένων τινὲς δι' οἰκείαν αἰσχροκέρδειαν ἀλλοτρίων κτημάτων γίνονται μισθωταὶ καὶ πράγματα κοσμικὰ ἐργολαβοῦσι, τῆς μὲν τοῦ Θεοῦ λειτουργίας καταῤῥᾳθυμοῦντες, τοὺς δὲ τῶν κοσμικῶν ὑποτρέχοντες οἴκους, καὶ οὐσιῶν χειρισμοὺς ἀναδεχόμενοι διὰ φιλαργυρίαν, ὥρισε τοίνυν ἡ ἁγία σύνοδος, μηδένα τοῦ λοιποῦ, μὴ ἐπίσκοπον, μὴ κληρικὸν, μὴ μονάζοντα, ἢ μισθοῦσθαι κτήματα, ἢ πράγματα, ἢ ἐπεισάγειν ἑαυτὸν κοσμικαῖς διοικήσεσι· πλὴν εἰ μή πού τις ἐκ νόμων καλοῖτο εἰς ἀφηλίκων ἀπαραίτητον ἐπιτροπὴν, ἢ ὁ τῆς πόλεως ἐπίσκοπος ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτρέψοι φροντίζειν πραγμάτων, ἢ ὀρφανῶν καὶ χηρῶν ἀπρονοήτων, καὶ τῶν προσώπων τῶν μάλιστα τῆς ἐκκλησιαστικῆς δεομένων βοηθείας.

otia exerceant, diuinum ministerium negligentes, saecularium vero domos subeuntes & eorum facultatum tractationem accuratiorem propter auaritiam suscipientes; quae vetus querimonia erat, iam a CYPRIANO [b] facta, quando quosdam aeui sui antistites vehementius insectatus dixerat, episcopos plurimos, quos & hortamento esse oporteat caeteris & exemplo, diuina procuratione contemta, procuratores rerum saecularium fieri, derelicta cathedra, plebe deserta, per alienas prouincias oberrantes, negotiationis quaestuosae nundinas aucupari; eoque ipso diuinam vindictam prouocare & in maximam ecclesiae offensionem incurrere. Vt adeo, quum hae fuerint rationes, ob quas istas leges fieri oportuit, nos ipsarum legum naturam ex earum intentione & scopo metiri debeamus; qui fuit, tam manifestos abusus ac auaritiam, nec non diuinorum ministeriorum neglectum emendare, id quod vel tamquam caussa vel tamquam effectus, clericos saepius induxit, vt saecularibus negotiis ipsi sese implicarent.

§. XIII.

Quasnam limitationes & exceptiones istae leges admiserint.

In quibusdam vero casibus istiusmodi eorum occupationes vitio caruisse, aequum est, credamus. Certis enim temporibus & locis, vbi prouentus ecclesiae admodum exigui erant, nec ad praebendum omnibus clericis honestum alimentum sufficiebant, nonnulli ex illis, speciatim ex inferioribus ordinibus, praeter ministerium ecclesiae saeculari cuidam negotio vacare necessum habebant. Alii, qui sibi satis temporis superesse videbant, christiana ducti caritate negotiabantur, vt quidquid lucrarentur, in pauperum adleuationem aliosque pios vsus conferrent; & alii, qui ante auspicatos ordines ecclesiasticos vitae asceticae & philosophicae adsueti erant, vbi honestum aliquod opificium suis ipsorum exercuerant manibus, eadem ratione, etsi non eadem adsiduitate & diligentia, iam presbyteri ac episcopi ecclesiae creati operam manuariam in humilitatis suae exercitium, vel ad aliud quoddam vitae christianae officium explendum, continuabant. In hisce igitur casibus omnibus vitia, de quibus, tamquam rationibus interdicti, in ante memoratis legibus querela facta est, locum nullum habebant. Neque enim

(b) Cypr. de lapsis p. 124. (p. 170. edit. Par. MDCLXVI.)

istorum

istorum hominum negotiationes auaritiæ effectus erant, nec cum diuini ministerii neglectione fiebant, adeoque prohibitio & legum censura ad illas haud attinebat. Nam *primo* leges ecclesiasticæ & ciuiles clericis inferioribus honestam aliquam artem, necessitate ita vrgente, tractare permittebant, vt sibi ipsi liberale alimentum procurarent, quum reditus ecclesiæ suppeditare eis illud non possent.

In concilio *Carthaginensi* quarto [c] tres canones continuata serie, sese excipientes, occurrunt, quibus clerici victum & vestitum honesto quodam artificio vel agricultura, sine officii sui in ecclesia detrimento, sibi parare, & ii qui ad operandum validi sint, artem quamdam & litteras simul discere iubentur. Et sane tantum abest, vt leges imperii id impedierint, vt potius tales clericos ad exercendam honestam aliquam artem excitarint, a chrysargyro, siue tributo lustrali, ab omnibus negotiatoribus exigi solito, vt alibi [cc] fusius demonstrauimus, specialem eis indulgendo immunitatem. *Secundo* licitum ipsis quoque erat, horas subsecíuas cuidam opificio vel arti impendere, si ad bonum quemdam caritatis finem id spectaret. Exempli caussa, vt ne ecclesiæ oneri exsisterent, vel vt quid superflui haberent, quo aliorum indigentiam subleuare possent: vel etiam vt eis exemplum præberent, quo ad adsiduitatem & diligentiam in suo quisque vitæ genere excitarentur; quem dignissimum scopum *Paulus* apostolus sibi præfixerat, quum propriis manibus operans tabernacula conficeret; cuius ad exemplum multos præclaros veteris ecclesiæ episcopos haud puduit vacuum tempus suum honesto cuidam labori impendere, vt eumdem caritatis finem, quem apostolus adeo frequenter inculcat, obtinerent. Ita SOZOMENVS [d] de *Zenone* episcopo *Maiumæ* in *Palæstina* memoriæ prodi-

(c) Conc. Carth. IV. c. LI. (tom. II. conc. p. 1204.) Clericus, quantumlibet verbo Dei eruditus, *artificio victum quærat.* Can. LII. Clericus victum & vestimentum sibi *artificiolo* vel agricultura, absque officii sui detrimento, paret. C. LIII. Omnes clerici, qui ad operandum validiores sunt, & *artificiolum* & litteras discant.

(cc) Lib. V. c. III. §. VI. pag. 240-244.

(d) Sozom. lib. VII. c. XXVIII. φασὶν αὐτὸν, μᾶλλον δὲ καὶ ἡμεῖς τεθεάμεθα, ἐπισκοποῦντα τὴν ἐν τῷ Μαϊουμᾷ ἐκκλησίαν, ἤδη γηραλέον καὶ ἀμφὶ τὰ ἑκατὸν ἔτη ὄντα, μηδεπώποτε ἑωθινῶν ἢ ἑσπερινῶν ὕμνων, ἢ ἄλλης λειτουργίας τοῦ Θεοῦ κατόπιν γενόμενον, εἰ μήγε νόσος αὐτὸν ἐπέσχεν· ἐν φιλοσοφίᾳ δὲ μοναχικῇ τὸν βίον ἄγοντα, λινῆν ἐσθῆ-

dit,

dit, ipsum iam senem ac centum circiter annos natum, numquam a matutinis aut vespertinis hymnis aut a reliquo officio diuino absuisse, & nihilo secius certum tempus lineas vestes texendi artificio dedisse, eoque & sibi ipsi necessaria comparasse & aliis subministrasse, tametsi ecclesiam diuitem & opulentam habuisset. EPIPHANIVS contra *Messalianos* hæreticos (qui magni desidiæ patroni erant) generalius obseruat, non tantum omnes vitam monasticam sequentes, sed plerosque etiam e sacerdotum Dei numero [e] ad sanctissimi sui secundum Deum in Christo pa-

τα ὕφαινεν ἐπὶ μονήρους ἱστοῦ, ἐντεῦθεν τὰ ἐπιτήδεια ἔχων, καὶ ἄλλοις ἐχορήγει· καὶ οὐ διέλιπεν ἄχρι τελευτῆς τὸ αὐτὸ δρῶν ἔργον, καίπερ ἀρχαιότητι τῶν κατὰ τὸ ἔθνος ἱερέων πρωτεύων, καὶ λαοῦ καὶ χρήμασι μεγίστης ἐκκλησίας προεστώς. Aiunt certe, immo nos quoque ipsi vidimus, eum (Zenonem) cum Maiumæ ecclesiam gubernaret, iam senem & centum circiter annos natum, numquam a matutinis aut vespertinis hymnis aut a reliquo officio diuino absuisse, nisi morbus ipsum detineret. Porro quum in monastica philosophia vitam traduceret, *lineam vestem texebat* super vnica tela. Hoc artificio & sibi ipsi necessaria comparabat & aliis subministrabat. Nec cessauit vsque ad exitum vitæ id opus exercere, tametsi reliquos omnes prouinciæ illius episcopos antiquitate superaret, & ecclesiam tum populi multitudine tum diuitiis præcellentem regeret.

(e) Epiph. hæres. LXXX. Massal. n. VI. Καὶ γὰρ ἐξ αὐτῶν τοῦ Θεοῦ ἱερέων, καὶ αὐτοὶ μετὰ τοῦ κηρύγματος τοῦ λόγου μιμούμενοι τὸν ἅγιον μετὰ τὸν Θεὸν ἐν χριστῷ πατέρα, φημὶ δὲ Παῦλον τὸν ἅγιον ἀπόστολον, καὶ αὐτοὶ, κατὰ τὸ δυνατὸν, εἰ καὶ μὴ πάντες, ἀλλ' οἱ πλείους ταῖς ἰδίαις χερσὶν ἐργαζόμενοι, οἵαν δ' ἀναλόγως συμπρέπουσαν τῷ ἀξιώματι, καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς φροντίδος ἐνδελεχείας εὕρωσι τέχνην, ὅπως μετὰ τοῦ λόγου καὶ τοῦ κηρύγματος ἡ συνείδησις χαίρῃ, καὶ διὰ χειρῶν ἰδίων καρποφοροῦσα, καὶ ἑαυτῇ ἐπαρκουμένη, τοῖς τε ἀδελφοῖς, καὶ ἐνδεομένοις τὴν μετὰ χεῖρας οἰκονομίαν· ἀπαρχῶν δὲ φημὶ, καὶ προσφορῶν, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν διὰ χειρῶν εἰργασμένων δι' ὑπερβολὴν διαθέσεως πρὸς Θεὸν, καὶ τοῖς πέλας ἑκουσίως μεταδιδοῦσα καὶ οὔ γε μὴ ἀναγκαζομένων αὐτῶν, μήτε κατακρινομένων, ἀλλὰ δικαιοσύνης πόνους, καὶ ἐργασίαν ἐκκλησιαστικὴν ἐχόντων, καὶ κατὰ δικαιοσύνην σιτουμένων, δι' ὑπερβολὴν δὲ προαιρέσεως τοῦτο αὐτῶν ποιούντων. Illi tametsi e sacerdotum numero sint, ad sanctissimi sui secundum Deum in Christo patris imitationem (Paulum apostolum intelligo) non omnes quidem sed plerique tamen ad susceptam diuini verbi prædicationem externam manuum operam adiungunt; quamcumque demum artem adepti sint, quæ nec a dignitate sua nec ab ecclesiæ cura, quam perpetuam gerunt, abhorreat: vt ipsorum conscientia, præter illum diuini verbi laborem, propriarum manuum fructum ferens, ac cum sibi ipsi, tum fratribus & egentibus operis sui quæstum impertiens, voluptate perfundatur: hoc est tam primitias & oblationes, quam quod manuum suarum opera lucelli quæsierit, cum proximis suis vltro pro ardenti in Deum amore, communicet. Atqui nulla ad id agendum necessitate coacti damnatique sunt. Sed quum iustissimos alios la-

tris,

tris, *Pauli* apostoli, imitationem ad susceptam diuini verbi praedicationem externam manuum operam adiungere, quae nec a dignitate ipsorum, nec ab ecclesiae cura, quam perpetuam gerant, abhorreat: eaque ratione cum sibimetipsis vitae subsidia parare, tum aliis egentibus operis sui quaestum impertire. *Constitutionum apostolicarum* [f] auctor apostolos introducit adolescentiores in ecclesia cohortantes, vt ad ipsorum exemplum in omnibus vsibus ac necessitatibus nauiter ministrent, & operibus suis cum omni honestate vacent, atque ita tum sibi ipsis tum egentibus necessaria prouideant. Quo ipso licet apostolorum praxis non exacte repraesentetur, (non enim vllum alium apostolum manibus suis operatum esse legimus, praeter *Paulum*, dum praedicaret euangelium;) condocemur tamen, quid auctor hac de re senserit; quod non simpliciter illicitum clerico iudicarit, saeculari cuidam negotio vacare, si liberalitatis exercendae, non turpis lucri acquirendi caussa, id fieret. Et obseruari meretur, quod leges imperii clericis, qui aliorum inopiam subleuandi ergo negotiabantur, eamdem immunitatem a tributo lustrali indulserint, quam istis, qui necessitate adacti ad se ipsos alendos mercaturam faciebant; quod vtrumque alio loco demonstrauimus. *Tertio,* quaedam celebratissimorum episcoporum exempla suppetunt, qui ex animi submissione & philosophicae ac laboriosae vitae amore horas ab ecclesiasticis officiis vacuas honesto quodam negotio, cui priscis temporibus adsueti fuerant,

---

bores & ecclesiasticas occupationes habeant, & pro eo atque aequum est, ali iidem debeant, abundantia quadam virtutis & prolixae voluntatis id sibi oneris imponunt.

(f) Constit. apost. lib II. c. LXIII. Οἱ δὲ νεώτεροι τῆς ἐκκλησίας, ἐν πάσαις ταῖς χρείαις ἀόκνως λειτουργεῖν σπουδάζετε· μετὰ πάσης σεμνότητος τοῖς ἔργοις ὑμῶν σχολάζετε, ὅπως ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ ὑμῶν ἦτε ἐπαρκοῦντες καὶ ἑαυτοῖς καὶ τοῖς πενομένοις, πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν· καὶ γὰρ ἡμεῖς σχολάζοντες τῷ λόγῳ τοῦ εὐαγγελίου, ὅμως καὶ τῶν ἐπεργιῶν οὐκ ἀμελοῦμεν· οἱ μὲν γάρ εἰσιν ἐξ ἡμῶν ἁλιεῖς· οἱ δὲ σκηνοποιοί· οἱ δὲ γῆς ἐργάται, πρὸς τὸ μηδέποτε ἡμᾶς ἀργοὺς εἶναι. Vos vero in ecclesia adolescentiores studete, vt in omnibus, quae opus erunt, nauiter ministretis, & opera vestra cum omni honestate exercete, vt per vniuersum vitae tempus tum vobis tum egentibus necessaria suppetant, ne necesse sit vobis graues esse ecclesiae: Etenim & nos verbo euangelii incumbimus, tamen exercere illa quasi adminicula operis huius non negligimus: alii enim ex nobis sunt piscatores, alii tabernaculorum opifices, alii agricolae, ne vmquam otiosi simus.

transmiserunt. Ita RVFFINVS [g], SOCRATES [h] & SOZOMENVS [i] de *Spyridone*, episcopo *Trymithuntis* in *Cypro*, qui e præcipuis episcopis in concilio *Niceno* congregatis & dono prophetiæ ac miraculorum illustris fuit, narrant, quod quum antea pastor ouium fuisset, in isthoc vitæ genere ex singulari animi modestia omnem ætatem suam transegerit. Verum ipsius actiones & totius vitæ tenor, ipsum hoc non ex auaritiæ instinctu fecisse, demonstrarunt. Nam SOZOMENVS speciatim obseruat, hunc ei morem fuisse, vt ex fructibus, qui ipsi prouenirent, alios pauperibus distribuerit, alios poscentibus mutuo dederit sine vsuris. In dando autem vel recipiendo numquam ipsum per se dedisse aut recepisse, sed cella tantum accedentibus demonstrata iussisse, vt quantum opus haberent, sumerent; ac rursus vt reponerent, quantum se sumsisse, nossent. *Quarto* obseruamus, quod leges istæ, quæ superiorum ordinum clericis, sæculari quodam negotio occupatis, maxime omnium contrariæ fuerunt, in casibus necessitatis eis priuilegium indulserint, quod tantumdem fuit; hoc est, quod alios pro se negociantes adhibere potuerint, quoad ipsi per se negotiationibus operam non darent. Ita enim concilium *Illiberritanum* [k] reddit: *Episcopi, presbyteri & diaconi, de locis suis negotiandi caussa non discedant, nec circumeuntes prouincias quæstuosas nundinas sectentur. Sane ad victum sibi conquirendum, aut filium, aut libertum, aut mercenarium, aut amicum, aut quemlibet mittant: & si voluerint negotiari, intra prouinciam negotientur.* Vt adeo omnes istæ leges magna sapientia ac prudentia rectissime temperatæ fuerint; vt, quemadmodum ab vna parte cultus Dei & necessitates ministrorum ac seruorum eius simul supplerentur: ita ab altera parte nullum auaritiæ in clericis pabulum subministraretur, nec eorum quispiam in pro-

(g) Ruffin. lib. I. c. V. Hic pastor ouium etiam in episcopatu positus permansit.

(h) Socrat. lib. I. c. XII. διὰ δὲ ἀτυφίαν πολλὴν, ἐχόμενος τῆς ἐπισκοπῆς ἐποίμαινε καὶ τὰ πρόβατα. Ob singularem animi modestiam etiam in episcopatu oues pascere non destitit.

(i) Sozom. lib. I. c. XI. Ἔθος ἦν τούτῳ τῷ Σπυρίδωνι τῶν γινομένων αὐτῷ καρπῶν τοὺς μὲν πτωχοῖς διανέμειν, τοὺς δὲ προῖκα δανείζειν τοῖς ἐθέλουσιν· οὔτε δὲ διδοὺς, οὔτε ἀναλαμβάνων, δι' ἑαυτοῦ παρεῖχεν ἢ ὑπεδέχετο· μόνον δὲ τὸ ταμιεῖον ἐπιδεικνὺς, ἐπέτρεπε τοῖς προσιοῦσιν, ὅσον δέοιντο κομίζεσθαι, καὶ πάλιν ἀποδιδόναι ὅσον ᾔδεσαν κομισάμενοι.

(k) Concil. Elibes. c. XIX. al. XIIX. (tom. I. conc. p. 971.)

prii

prii officii neglectu confirmaretur, si eis passim in orbe vagari, occupationibus se impedire & animum in alia omnia abducere permitteretur, id quod ab illis, qui sacrae functioni consecrati erant, alienum esse oportebat. In hos solos vniuersae istae HIERONYMI [l] aliorumque veterum [ll] acres inuectiuae directae sunt, quas lector iisdem limitationibus eademque casuum distinctione interpretari debet, quemadmodum leges publicas interpretati sumus: quum vtrarumque scopus fuerit, solum reprehendere vitia diuitum, qui sine vlla idonea caussa vel necessitate vrgente curis vitae saecularis contra regulas ac officii sui indolem sese implicabant.

§. XIV.

Leges ad externam eorum conuersationem respicientes.

Aliae quaedam leges latae erant, ad externam eorum respicientes conuersationem, vt ipsos tum ab offendiculo in ipsorum dignitate tum a periculo in conuersatione tutos praestarent. Istiusmodi leges erant, contra commercium ac conuersationem cum *iudaeis* & philosophis gentilibus factae. Concilium *Illiberitanum* [m] eos, qui cum *iudaeis* cibum sumserint, a communione abstineri iubet. Concilium *Agathense* [n] canonem habet eiusdem argumenti, quo *iudaeorum* conuiuiis interesse eosue ad conuiuia inuitare prohibentur. Et *canones* sic dicti *apostolici* [o] non

(l) Hieron. epist. II. ad Nepot. (p. 9 D. edit. Francof.) *Negotiatorem clericum*, & ex inope diuitem, ex ignobili gloriosum, quasi quamdam pestem *fuge*.

(ll) Sulpic. Seuer. hist. lib. I. p. 30. edit. Amstel. MDCLVI. 8. (lib. I. c. XXIII. p. 81. edit. Lips. MDCCIII.) Tantum hoc tempore animas eorum habendi cupido veluti tabes incessit: inhiant possessionibus, praedia excolunt, auro incubant, emunt venduntque, quaestui per omnia student. At si qui melioris propositi videntur, neque possidentes neque negotiantes, quod est multo turpius, sedentes munera exspectant, atque omne vitae decus mercede corruptum habent, dum quasi venalem praeferunt sanctitatem.

(m) Conc. Illib. c. L. (tom. I. p. 976.) Si quis clericus vel fidelis cum iudaeis cibum sumserit, placuit eum a communione abstinere, vt debeat emendari.

(n) Conc. Agath. c. XL. (tom. IV. conc. p. 1390.) Omnes clerici, siue laici, iudaeorum conuiuia euitent: nec eos ad conuiuium quisquam excipiat.

(o) Can. apost. c. LXX. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν νηστεύοι μετὰ τῶν ἰουδαίων, ἢ συνεορτάζοι μετ' αὐτῶν, ἢ δέχοιτο παρ' αὐτῶν τὰ τῆς ἑορτῆς ξένια, οἷον ἄζυμα, ἤ τι τοιοῦτον, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω. Si quis episcopus, vel presbyter vel diaconus, vel omnino ex clericorum catalogo, ieiunat cum iudaeis, vel cum ipsis festos dies agit, vel ab ipsis xenia accipit; vt, verbi gratia, azyma, vel quid tale, deponatur. Si vero sit laicus, segregetur.

tantum cum *iudæis* ieiunare vel cum ipsis festos dies agere, sed etiam τῆς ἑορτῆς ξένια, munera seu dona, quæ diebus festis alii aliis mittere solebant, ab eis accipere interdicunt. Et leges contra consuetudinem cum philosophis ethnicis eiusdem prorsus generis erant. Nam SOZOMENVS [p] *Theodotum* episcopum *Laodiceæ* in *Syria* duos *Apollinares*, patrem & filium, ecclesia eiecisse dicit, ideo, quod, quum *Epiphanius* sophista nobilis hymnum in laudem *Bacchi* recitaret, ei recitationi interfuissent; id quod eorum dignitati non conueniebat, quando alter presbyter, diaconus alter ecclesiæ christianæ erat. Similiter dignitatis eorum intuitu factum est, vt alii canones in caupona comedere vel bibere eis interdixerint, nisi in itinere constituti vel alia quadam vrgente necessitate id facere necessum haberent. Nam inter sic dictos *canones apostolicos* [q] & statuta conciliorum *Laodiceni* [r] & *Carthaginensis* [s] diuersæ regulæ in hanc sententiam reperiuntur; quarum seueritatem non est quod magnopere mireris,

(p) Sozom. lib. VI. c. XXV. Ἐπὶ Θεοδότου τὴν Λαοδικέων ἐκκλησίαν ἰθύνοντος, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ διαπρέπων Ἐπιφάνιος ὁ σοφιστὴς, ὕμνον εἰς τὸν Διόνυσον παρῄει· διδασκάλῳ δὲ αὐτῷ χρώμενος Ἀπολλινάριος, ἔτι γὰρ νέος ἦν, παρεγένετο τῇ ἀκροάσει σὺν τῷ πατρί· ὁμώνυμος δὲ ἦν αὐτῷ, γραμματικὸς οὐκ ἄσημος -- μαθὼν ταῦτα Θεόδοτος ὁ ἐπίσκοπος, χαλεπῶς ἤνεγκε — Ἀπολλιναρίω ἄμφω τὴν ἁμαρτίαν δημοσίᾳ ἐλέγξας, τῆς ἐκκλησίας ἀφώρισεν· ἤστην γὰρ κληρικὼ, ὁ μὲν πατὴρ, πρεσβύτερος· ὁ δὲ παῖς, ἀναγνώστης ἐπὶ τῶν ἱερῶν γραφῶν. Quo tempore Theodotus Laodicenam regebat ecclesiam, quum Epiphanius sophista hymnum in laudem Bacchi recitaret, Apollinaris, qui eo præceptore vtebatur, erat enim adhuc adolescens, ei recitationi interfuit vna cum patre, eiusdem cum ipso nominis, qui grammaticus erat non obscurus. — Id quum resciuisset Theodotus episcopus, grauiter commotus est — vtrumque autem Apollinarem publice conuictum ecclesia eiecit. Erant enim clerici: pater quidem presbyter, filius vero lector sacrarum scripturarum.

(q) Can. apost. c. LIII. Εἴ τις κληρικὸς ἐν καπηλείῳ φωραθείη ἐσθίων, ἀφοριζέσθω, παρὲξ τοῦ ἐν πανδοχείῳ ἐν ὁδῷ δι' ἀνάγκην καταλύσαντος. Si quis clericus in caupona comedens deprehensus fuerit, segregetur, præterquam si in publico diuersorio in via propter necessitatem diuerterit.

(r) Conc. Laodic. c. XXIV. (tom. I. conc. p. 1501.) Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἀπὸ πρεσβυτέρων ἕως διακόνων, καὶ ἑξῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ἕως ὑπηρετῶν, ἢ ἀναγνωστῶν, ἢ ψαλτῶν, ἢ ἐπορκιστῶν, ἢ θυρωρῶν, ἢ τοῦ τάγματος τῶν ἀσκητῶν, εἰς καπηλεῖον εἰσιέναι. Quod non oportet sacratos, a presbyteris vsque ad diaconos, & deinceps quemlibet ecclesiastici ordinis vsque ad ministros, vel lectores, vel cantores, vel exorcistas, vel ostiarios, vel exercitatorum ordinis, in cauponam ingredi.

(s) Conc. Carth. III. c. XXVII. (tom. II. conc. p. 1171.) Vt clerici, edendi vel bibendi caussa tabernas non ingrediantur, nisi peregrinationis necessitate compulsi.

quia

quia *Iulianus* eamdem circumſpectionem ab ethnicis ſuis flaminibus requiſiuit, vt ne vmquam publicis ſpectaculis intereſſent, vel tabernas ingrederentur, contumacibus atque immorigeris ſacerdotii abdicationem minitatus, quemadmodum ex ipſius epiſtola ad *Arſacium* pontificem *Galatiæ*, SOZOMENO [t] memorata, aliisque fragmentis ſcriptorum eius videre eſt.

§. XV.

Leges de eorum habitu præcipientes.

Ad huiusmodi leges referre illas antiquas regulas poſſumus, quæ de veterum clericorum veſtitu ac habitu agunt, quia in re ab ipſis obſeruanda erat mediocritas, vt ne in obtrectationem ac reprehenſionem aliorum ab alterutra parte incurrerent, quod vel nimis eleganti ac inuidioſo, vel neglecto nimis ac ſordido, veſtitu vterentur: quandoquidem eorum cultus generatim is eſſe debebat, qui ipſorum grauitatem animi ſine vlla ſuperſtitioſa moroſitate, & modeſtiam ac humilitatem ſine adfectatione, poſſet exprimere. Itaque hac in re ipſorum regulæ conſuetudinibus ac opinionibus eo tempore receptis accommodabantur, quæ communiter rationem ac modum decoro ac indecoro in iſtiusmodi rebus conſtituere ſolebant. Ita, exempli cauſſa, quum coma longa & caluitium, raſura capitis vel barbæ arceſſitum, tum generatim pro vitio indecentiæ in contrariis extremitatibus haberetur, clerici ad decentem mediocritatem inter has extremitates obſeruandam obligati erant. Hic ſenſus eſt dubii ac controuerſi illius canonis in concilio *Carthaginenſi*, ſecundum veram eius lectionem: *Clericus nec comam nutriat* [u], *nec barbam radat.* Contraria conſuetudo quum in ho-

(t) Sozom. lib. V. c. XVI. ἔπειτα παραίνεσον ἱερέα, μήτε θεάτρῳ παραβάλλειν, μήτε ἐν καπηλείῳ πίνειν, ἢ τέχνης τινὸς καὶ ἐργασίας αἰσχρᾶς καὶ ἐπονειδίστου προΐστασθαι· καὶ τοὺς μὲν πειθομένους τίμα· τοὺς δὲ ἀπειθοῦντας ἐξώθει. Deinde ſingulos flamines hortare, *vt nec ad theatrum accedant, nec in tabernis bibant,* nec artem vllam aut opificium turpe ac probroſum exerceant. Et eos quidem, qui obtemperauerint, honore adfice; contumaces vero atque immorigeros expelle. Vid. Iulian. fragment. epiſt. p. 547. edit. Pariſ. MDCXXXI. 4to.

(u) Conc. Carth. IV. c. XLIV. In editione Labbei deeſt τὸ *radat*, & ad calcem hæc notata leguntur: *Alias barbam tondeat: ita in lib. Gemblacenſi. Alias barbam radat, additur in libro Gandenſi S. Bauonis, titulo: Statuta eccleſiæ antiqua. Pleraque autem exemplaria non habent, radat, vel tondeat: vt ſit ſenſus, clerico nec comam nec barbam nutriendam.* Crabbus.

dierna ecclesia *Romana* vigeat, BELLARMINVS [w] & alii istius partis scriptores, qui omnes cærimonias suas apostolicas esse in illisque magnum aliquod mysterium contineri, dictitant, vocabulum *radat* in isto vetusto canone omitti volunt, vt eum hodiernæ consuetudini consentaneum reddant. Sed eruditus SAVARO [x] alteram lectionem genuinam esse, tum e *Vaticano* tum aliis exemplaribus manuscriptis demonstrat. Quid, quod ipse SPONDANVS [y] hoc fatetur, & inde occasionem corrigendi BARONIVM arripit, quod statuerit, tempore SIDONII APOLLINARIS morem fuisse episcopis *Galliæ* tondere barbam; quum tamen ex quadam SIDONII epistola [z] de contrario liquidissime constet, quod tunc coma breui & barba prolixa vti consueuerint, quemadmodum *Maximum Palatinum*, amicum suum, qui e laico clericus factus erat, depingit. *Habitus*, inquit, *viro*, *gradus*, *pudor*, *color*, *sermo reli-*

(w) Bellarm. de monach. lib. II. c. XL. Concilium Carthaginense IV. can. XLIIII. prohibet clericos alere comam aut barbam.

(x) Sauaro not. in Sidonium lib. IV. epist. XXIV. pag. 306. Sicut clerici comam tondebant, ita barbam propriitebant. Concil. Carthag. IV. c. XLIV. *Clericus neque comam nutriat, neque barbam radat.* Sic MSCtum Vaticanæ bibliothecæ, S. Victoris, Gandensis, meus, & Isidori liber Parisiis impressus recte, quod *radat* erasum est ex decreto Burcardi lib. II. c. CLXXIV. Iuonis parte VI. c. CCLXV. & ex c. V. Extra, de vita & honest. clericorum a quodam malegeniato & fasciato homine, qui vna litura maximas altercationes excitauit, barbamque sacerdotibus erasit malo exemplo. Nam siue illud ex concilio Carthaginensi sumtum sit, in illo legitur: *neque barbam radat:* si ex decretis Aniceti papæ, in illis nulla barbæ mentio est XXIII. distinct. can. clericus. Vidard. XV. Kal. Maii pontific. c. XII. Innocent. III. ep. II. ad Tardisinum, & Marianus Scotus in chronico; qui omnes auctores inter sanctiones Aniceti barbæ rasionem non numerant. Martinus quidem Polonus in chronico & Petrus de Natalibus lib. IV. c. LVII. constitutionem, qua coma & barba simul clericis prohibetur, Aniceto tribuunt, sed quo auctore nescio, scio quidem & liquido scio, ex traditione apostolorum esse barbam alere. S. Clemens constitut. apostolic. lib. I. c. III. Clemens Alex. Pædag. lib. III. c. III. D. Cyprianus l. III. ad Quirinum LXXXV. & Epiphanius l. III. tom. II. hæres. LXXX. præterquam quod apostolorum icones omnem dubitationem abstergunt. vid. Leuit. XIX.

(y) Spond. epit. Baron. an. LVIII. n. LVIII. Sacerdotes Galliarum Sidonius (ep XIII. lib. IV.) docet corona decoros & barba rasos fuisse: Seruare autem in his locorum consuetudinem, vt secundum cuiusque prouinciæ mores vel barbati vel araſi incederent, velut lege quadam fuisse præscriptum, ex eo saltem facile potest perspici, quod quum sæpissime occidentales cum orientalibus ad concilia conuenissent, nulla vmquam exorta huius rei gratia controuersia reperitur, cætera.

(z) Sidon. lib. IV. ep. XXIV.

giosus,

gio sus, tum coma breuis, barba prolixa. Consuetudo eo tempore hoc decens ac congruum videtur reddidisse; & ex hac ratione veteres non numquam admodum seueri erant in istos clericos, qui hac in re peccauissent, tamquam vitio indecentiæ obnoxios, dum regulas & consuetudines ecclesiæ migrassent, quæ obseruari debebant, etiamsi res alioquin sua natura nec boni nec mali rationem proprie haberet.

§. XVI.

Tonsura veterum ab ea, quæ in Romanensi *ecclesia nunc est, omnino diuersa fuit.*

Romanenses generatim maxime reprehendendi sunt in narrationibus suis de antiqua clericorum *tonsura*, quam eo modo describunt, vt hodiernæ consuetudini, qua capitis verticem ex ritu quodam mystico radunt, conueniat. Quum tamen tantum absit, vt veteres hoc tamquam decorum requisierint, vt potius damnarint atque fieri prohibuerint. Id quod ex proposita *Donatistis* quæstione *Optati* liquet, quando eos interrogat, vbi ipsis mandatum sit [a] radere capita sacerdotum? quemadmodum illi clericis catholicis fecerant, vt ad agendam publicam in ecclesia pœnitentiam eos adducerent. Quo in casu, vt recte obseruat ALBASPINAEVS [b], capita in signum mœroris & pœnitentiæ radi & cinere adspergi solebant. At sacerdotes Dei hunc in modum tractandi non erant. Quod indicat, veteribus nihil horum, tamquam cærimoniam, ad ordinationem vel vitam clericorum spectantem, notum fuisse; quod adhuc multo euidentius patet ex iis, quæ HIERONYMVS in ista verba *Ezechielis* XLIV, 20 *caput suum non radent, neque comam nutrient, sed tondentes attondebunt capita sua*, commentatur. *Perspicue*, [c] inquit, *demonstratur, nec rasis capitibus, sicut sacerdotes cultoresque Isidis atque Serapis, nos esse debere, nec rursum comam demittere, quod proprie luxuriosum est barbarorum-*

(a) Optat. contr. Parmen. lib. II. p. 58 edit. Paris. M DC XXXI. (p. 54. edit. Paris. MDCLXXIX.) Docete, vbi vobis mandatum est radere capita sacerdotum, cum a contrario sint tot exempla proposita, fieri non debere, — qui parare debebas aures ad audiendum, parasti nouaculam ad delinquendum.

(b) Albaspin. in loc. p. 141. (ad calcem) Pœnitentium capita radebantur, & cinere adspergebantur, itaque quum sacerdotibus pœnitentiam imponerent Donatistæ, eis capita radebant.

(c) Hieron. lib. XIII. in Ezech. c. XLIV. p. 668. edit. Basil. MDLXV. (tom. V. p. 464. edit. Francof.)

quo

que & militantium, sed vt honestus habitus sacerdotum facie demonstretur; nec caluitium nouacula esse faciendum, nec ita ad pressum tondendum caput, vt rasorum similes esse videamur, sed in tantum capillos demittendos, vt operta sit cutis. Fieri non potest, vt vllus sanæ mentis homo sibi persuadeat, christianos sacerdotes tempore HIERONYMI rasum habuisse capitis verticem, quum tam expressis verbis eos non habuisse, & non nisi sacerdotes *Isidis* & *Serapis* ita incessisse, dicat. Moris autem eis erat capita sua tondere, & capillos mediocriter resecare; non propter aliquod huius rei mysterium, sed decentiæ ac grauitatis caussa; vt nec luxuriosorum hominum mores adfectarent, qui longis capillis superbiebant; nec contemtui ac criminationi propter caluitii indecentiam ipsi se obnoxios redderent; sed venerabilem quamdam modestiam vultu habituque suo exprimerent, quæ ratio est, quam antiquæ tonsuræ HIERONYMVS adsignat.

§. XVII.

De corona clericali, & cur clerici vocati fuerint coronati.

Hinc porro concludere possumus, veteres clericos non appellatos fuisse *coronatos* a vertice capitis in coronæ formam raso, vt quidam volunt, siquidem nihil huiusmodi inter eos fuisse, manifestum est: sed potius nomen ipsis datum videtur, vti quidem GOTHOFREDVM [d] & SAVARONEM [e] coniectura ducit, a veteris

(d) Gothofr. com. in cod. Theod. lib. XVI. tit. II. de episc. leg. XXXVIII. Cur *coronatorum* appellatione clerici designentur, procliue dictu. Nempe ob ξύρημα γνωστικῆς; *corona* scilicet iam hoc tempore insigne clericorum, & exinde clericalis reuerentiæ per *Africam* saltem, mox alibi nomen fuit; sic quidem vt quemadmodum purpuram, quæ principis παράσημον insigne erat, interdum pro principe & principali reuerentia sumebant, ita & *coronam* pro clero & reuerentia clericali acciperent.

(e) Sauaro not. in Sidon. lib. VI. ep. III. ad verba: *Auctoritas coronæ tuæ.* Id est dignitas episcopatus tui. D. Hieronymus Augustino ep. LXXXI. tot. *Precor coronam tuam.* Ennodius Marcellino episcopo: *Quia fiducia mea coronam vestram non ambigo responsuram.* Idem Aureliano: *Sed dormiunt apud coronam tuam propinquitatis priuilegia, priusquam pater esse meruisti.* Idem Symmacho papæ: *Dum sedem apostolicam coronæ vestræ cura moderetur.* Corona episcopalis Valentiniano Aug. nouella de episcopali ordinatione l. VII *de minimis videlicet rebus coronam tuam maximisque consulerent*, vbi plura: Interim obseruabis, papas exinde dictos, id est, *coronatos*, si quibusdam fides habeatur, Remigius Antissiodorensis de celebratione missæ, *Papa autem secundum quosdam dicitur admirabilis vel coronatus* cæt. & tonsura clerica & episcopalis corona, Balsamo ai synodi VI. in Trullo c. XXI. παπαλήθρα dicitur corona clericalis in pragmatico Constantini ad Syluest. papam. ton-

tonsuræ forma; quæ in figuram circularem facta erat, crinibus paullum de vertice capitis resectis, & in orbem seu circulum inferius cincinatis. Hoc in quibusdam conciliis [f] *circuli corona* dicitur, & catholici eam adhibere iubentur, vt ab hæreticis sese distinguant, qui longam comam aluisse, atque adeo contraria consuetudine delectati esse videntur. Sed vero non prorsus persuasus sum, hanc nominis *coronatorum* esse rationem. Datum esse potest clericis generatim ex reuerentia quadam in ipsorum officium ac dignitatem, quæ magni semper honoris fuit atque existimationis. Nam *corona* sensu quodam figurato honorem ac dignitatem significat, nec minus probabile est, hoc vocabulum in hoc casu ita non numquam fuisse adhibitum, quemadmodum obseruatum nobis est supra [ff], vbi de formula salutandi episcopos *per coronam* verba fecimus.

§. XVIII.

An clerici vestitu suo ab laicis distincti fuerint.

Quod ad genus & rationem vestimentorum attinet, de aliquot sæculis minus certum & exploratum habetur, heic vllam aliam distinctionem inter ipsos & laicos intercessisse, nisi quod illis magis vti debuerint, quæ modesta essent & animi grauitati ac officio ipsorum accommodata, ad nullum certum cultum vel vestium formam adstricti. Nonnulla concilia clericos vestitum adhibere iubent, suo vitæ generi conuenientem; sed nullam formam exprimunt, nec aliter eum describunt, quam quod ad luxuriam vel adfectatam elegantiam non accedere, sed potius inter ornatum & sordes medium tenere debeat. Hoc HIERONYMVS *Nepotianum* [g] monebat, *Vestes pullas*, inquiens, *æque deuita vt candidas. Ornatus & sordes pari modo fugiendæ sunt; quia alterum delicias alterum gloriam redolet.* Sed tamen in diuersis locis diuersæ consuetudines, quantum ad colorem vestimentorum ipsorum attinet, videntur obtinuisse. Nam *Constantinopoli* tem-

(f) Conc. Tolet. IV. c. XLI. (tom. V. conc. p. 1716.) Omnes clerici, vel lectores, sicut Leuitæ & sacerdotes detonso superius toto capite inferius solam *circuli coronam* relinquant: non sicut huc vsque in Galliæ partibus facere lectores videntur, qui prolixis vt laici, comis, in solo capitis apice modicum circulum tondent. Ritus enim iste in Hispania huc vsque hæreticorum fuit, cætera.

(ff) Lib. II. c. IX. §. V. vol. I. p. 139.

(g) Hieron. ep. II. ad Nepotian. (pag. 10. edit. Francof. MDCLXXXIV.)

pore *Chryſoſtomi* & *Arſacii* clerici catholici plerumque pullis & *Nouatiani* albis veſtibus induti incedebant. Quod liquet ex diſputatione inter *Siſinnium* epiſcopum *Nouatianorum* & quemdam de clericis *Arſacii*, de qua loquitur SOCRATES [*b*]. Narrat enim, *Siſinnium*, quum quodam die *Arſacium* honoris cauſſa inuiſiſſet, a quodam *Arſacii* familiari interrogatum, cur veſtem epiſcopo minime conuenientem geſtaret, & vbinam ſcriptum eſſet, ſacerdotem alba veſte indui debere, reſpondiſſe: *Tu prior mihi dicas velim, quo in loco ſcriptum ſit, epiſcopum atra veſte vti debere.* Ex quibus facile ad colligendum eſt, quod eo tempore clericis *Conſtantinopoli* vſitatum fuerit atras geſtare veſtes, & hoc forte ideo, vt a *Nouatianis* ſeſe diſtinguerent, qui candidarum veſtium vſum adfectaſſe videntur. Sed nondum hanc materiam in vllo concilio ita ſpeciatim definitam ac præſcriptam deprehendimus. Nam concilium *Carthaginenſe* quartum [*i*] præcipit quidem, vt clerici habitu vtantur, qui vitæ ſuæ rationi reſpondeat, ſed nihil porro ſpecialius ea de re monet, quam quod nec veſtibus nec calceamentis decorem quærere debeant. Et concilium *Agathenſe* [*k*] prorſus eadem inculcat. BARONIVS [*l*] quidem lectori ſuo perſuadere ſatagit, epiſcopos ætate *Cypriani* eodem veſtimenti genere vſos, quo nunc vtantur eccleſiæ *Romanæ* cardina-

(*b*) Socrat. lib. VI. c. XXII. Ἀπαντῶν δὲ Ἀρσάκιον τὸν ἐπίσκοπον κατὰ τιμὴν ὁρῶν (Σισίννιος) ἠρωτήθη ὑπό τινος τῶν περὶ Ἀρσάκιον, διὰ τί ἀνοίκειον ἐπισκόπῳ ἐσθῆτα φορόιη, καὶ ποῦ γέγραπται λευκὰ τὸν ἱερωμένον ἀμφιέννυσθαι· ὁ δὲ, σὺ πρότερον, ἔφη, εἰπὲ ποῦ γέγραπται μέλαιναν ἐσθῆτα φορεῖν τὸν ἐπίσκοπον.

(*i*) Conc. Carth. IV. c. XLV. (tom. II. conc. p. 1204.) Clericus profeſſionem ſuam & in habitu Dei & in inceſſu probet: & nec veſtibus nec calceamentis decorem quærat.

(*k*) Conc. Agath. c. XX. (tom. IV. conc. p. 1386.) Veſtimenta vel calceamenta etiam eis, niſi quæ religionem deceant, vti vel habere non liceat.

(*l*) Baron. ann. CCLXI. n. XLIV. Cum acta Cypriani paſſionis habeant, ipſum lacernum birrum complicuiſſe, & ad genua poſuiſſe, illud fuiſſe perbreue, ac parui negotii operam egiſſe demonſtrant: nam non ſic de tunica eum feciſſe, ſed diaconis dediſſe tradunt. Ex his itaque iam exploratum haberi videtur, epiſcoporum fuiſſe antiquum habitum, vt poſt veſtem ſuperinducerent lineam & deſuper eam ſolutam tunicam, ac denique humeros tantum tegens & brachia lacernum birrum: quo genere indumenti hodie videmus vti ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinales atque epiſcopos illos, qui ex regularibus ad eam dignitatem prouecti ſunt: Romanum vero pontificem birro abſque tunica ſuper lineam, ſed ſerico atque ruſo, interdum vero albo pro temporis ratione.

les,

les, atque episcopi illi, qui ex monasterio ad thronum episcopalem euecti sint; quasi *Cyprianus* monachus fuisset vel ecclesiæ *Romanæ* cardinalis. Sed, docto operum CYPRIANI editore [m] obseruante, *nibil est, de quo partium studio addicti sibi non possunt persuadere & etiam sperare, vt aliis persuadeant.* An enim credibile est, episcopos ac presbyteros veste sua spectabiles in publicum prodiisse, eo tempore, quo crudeles christiani nominis persecutores de perquirendis ac inuestigandis ipsis atque ad mortem rapiendis maxime fuerunt solliciti? Num hoc clerici *Romanæ* ecclesiæ faciunt, quando in regionibus agunt, vbi sibi metuunt, ne detegantur & capiantur? Sed quid de scriptore passionis *Cypriani* dicemus, qui *Cypriani* [n] *lacernæ* siue *birri*, & deinde ipsius *tunicæ*, siue *dalmaticæ*, & tandem *lineæ*, in qua passus sit, mentionem facit? De quibus BARONIVS *lineam* episcopi indumentum, *italice Rochetto* dictum, & *dalmaticam* siue *tunicam* eam vestem, quam nunc *solutam tunicam* vocant, & *lacernam* siue *birrum* rufam ac sericam vestem, humeros tantum tegentem & brachia, interpretatur. Ad quæ omnia dici certe potest, esse hæc omnia antiqua nomina rebus nouis indita. Nam præterquam quod absurdum est cogitare, *Cyprianum* sacra seu pontificali sua tunica, (quam extra ecclesiam gestari non licebat) indutum ad martyrium iuisse, euidenter constat, fuisse hæc tantum nomina communium vestium, quibus tum multi christiani sine discrimine vsi sunt.

§. XIX.

Specialior de birro *&* pallio *narratio.*

De *birro* exploratum est, non fuisse peculiarem episcoporum nec dum clericorum habitum. Episcopis peculiarem haud fuisse, ex iis apparet, quæ de eo dicit AVGVSTINVS, quod videlicet communis vestis fuerit, quam vniuersi eius clerici æque ac ipse gestarint; *Offeratur* [o] *mibi*, inquit, *birrum pretiosum: forte*

(m) Fell. not. in vit. Cyprian. p. 13. edit. Oxon. MDCLXXXII. (p. 15. edit. Amstelodam. MDCC.)

(n) Passio Cyprian. p. 13. (p. 14. 15.) Cyprianus in agrum Sexti productus est, & ipse se *lacerna birri* exspoliauit, & genu in terra flexit, & in orationem se domino prostrauit. Et cum se *dalmatica* (al. tunica) exspoliasset, & diaconibus tradidisset, in *linea* stetit & cœpit spiculatorem sustinere.

(o) Augustin. serm. L. de diuersis tom. X. p. 523. edit. Paris. MDCXXXVII. (tom. X, serm. LIII. ad fratres in eremo p. 1405. edit. Basil. MDLXIX.)

decet episcopum, quamuis non deceat Augustinum, id est. hominem pauperem & de pauperibus natum: Modo dicturi sunt homines, quia inuenit pretiosas vestes, quas non potuissem haber evel in domo patris mei, vel in illa seculari professione mea. Non decet. Talem debeo habere, qualem possim, si non habuerit, fratri meo dare. Qualem potest habere presbyter, qualem potest habere decenter diaconus & subdiaconus, talem volo accipere. Si quis meliorem dederit, vendo, quod & facere soleo: vt quando non potest vestis esse communis, pretium vestis sit commune. Hæc euidentissime docent, *birrum* non fuisse peculiarem & proprium episcoporum habitum sed communem omnium *Augustini* clericorum vestem. Quod autem non nisi communis tunica fuerit, generatim a christianis in *Africa* aliisque locis gestata, ex quodam canone concilii *Gangrensis*, contra *Eustathium* hæreticum eiusque adseclas, qui communi habitu repudiato [p] nouas & insolitas vestes adsumserant, facto apparet. Hic communis habitus erat *birrus* siue βῆρος, quemadmodum dicitur in canone aduersus ipsos statuto & his verbis expresso: *Si quis vir* [q] *propter eam, quæ existimatur, exercitationem amiculo vtitur, & tamquam habens ex eo iustitiam, eos condemnet, qui cum pietate birros ferunt, & aliis communibus & solitis vestibus vtuntur, sit anathema.* Itaque *birrus* tum communis & ordinaria vestis erat, quam christiani in *Paphlagonia* & istis regionibus promiscue gestabant; & quamuis ascetæ περιβολαίῳ, hoc est, *pallio philosophico* vterentur, clerici tamen istius regionis communi *birro* seu tunica vtebantur. SOZOMENVS [r] enim eamdem historiam commemorans loco

(p) Conc. Gangr. in præfat. (tom. II. conc. p. 413. D.) ξένα ἀμφιάσματα ἐπὶ καταπτύσει τῆς κοινότητος τῶν ἀμφιασμάτων συνάγοντες.

(q) Conc. Gangr. c. XII. (ibid. p. 419.) Εἴ τις ἀνδρῶν διὰ νομιζομένην ἄσκησιν περιβολαίῳ χρῆται, καὶ ὡς ἂν ἐκ τούτου τὴν δικαιοσύνην ἔχων, καταψηφίσοιτο τῶν μετ' εὐλαβείας τοὺς βήρους φορούντων, καὶ τῇ ἄλλῃ κοινῇ καὶ ἐν συνηθείᾳ οὔσῃ ἐσθῆτι κεχρημένων, ἀνάθεμα ἔστω.

(r) Sozom. lib. III. c. XIV. p. 521. χιτῶνας μὲν συνήθεις καὶ στολὰς μὴ ἀνεχομένους ἀμφιέννυσθαι. *tunicas* quidem ac vestitum vulgo ab omnibus vsurpatum indui detrectabant.

Ibid. Ἐντεῦθεν δὲ λόγος, Εὐστάθιον ἐπιδεικνύμενον ὡς οὐκ αὐθαδείας ἕνεκα, ἀλλὰ τῆς κατὰ Θεὸν ἀσκήσεως εἰσηγεῖτο ταῦτα καὶ ἐπιτηδεύοι, ἀμεῖψαι τὴν στολὴν, καὶ παραπλησίως τοῖς ἄλλοις ἱερεῦσι τὰς προόδους ποιήσασθαι. Ex eo tempore aiunt Eustathium, vt ostenderet, se non arrogantiæ caussa sed diuinæ disciplinæ studio ista

βῆρος

βῆρος adhibet χιτών, quod vocabulum pro *latinorum* tunica notius est; Et addit quoque, *Eustathium* ex eo tempore, quo in synodo condemnatus fuisset, mutata veste, eodem, quo cæteros sacerdotes sæculares, cultu deinceps in publicum processisse. Vnde liquidissime euincitur, clericos in istis regionibus habitu suo a cæteris christianis se non distinxisse, quamuis ascetæ generatim id fecerint. In ecclesiis *gallicanis* aliquot annis post clericos eodem sæculari habitu cum christianis reliquis vtentes deprehendimus; & quum nonnulli eum mutare & asceticum ac philosophicum introducere auderent, CAELESTINVS, episcopus *Romanus*, datis ad illos litteris obiurgatoriis, ex ipsis quærebat: [s] *Vnde hic habitus in ecclesiis gallicanis, vt tot annorum, tantorumque pontificum in alterum habitum consuetudo vertatur? discernendi a plebe vel cæteris sumus doctrina, non veste; conuersatione non habitu; mentis puritate non cultu.* Obseruandum tamen est, in quibusdam locis ascetis, si ecclesiæ ministerio essent cooptati, veterem suum habitum philosophicum sine vlla censura retinere permissum fuisse. Ita de *Nepotiano* amico suo obseruat HIERONYMVS [t], quod philosophicum habitum suum, pallium, retinuerit iam consecratus presbyter, eoque ad diem vsque obitus sui vsus fuerit. Idem de *Heracla* [u] presbytero *Alexandriæ* adfirmat, ipsum iam presbyterum sub habitu philosophi perseuerasse; quod etiam ab *Eusebio* ex *Origene* notatum legitur, qui *Heraclam* philosophiæ sub *Ammonio* operam nauantem, vulgari veste deposita, philosophicum adsumsisse habitum [w], eoque postea etiam indutum inter presbyteros *Alexandrinæ* ecclesiæ sedisse, dicit. Ad quem locum recte obseruat VALESIVS [x], nullum etiam tum peculiarem fuisse vestitum clericorum, quandoquidem *Heraclas* philo-

introduxisse & exercuisse: mutata veste, eodem quo cæteros sacerdotes cultu deinceps in publicum processisse.

(s) Cælestin. ep. II. ad episc. Gall, c. I. (tom. II. concil. p. 1619.)

(t) Hieron. epitaph. Nepotian. (p. 16. H. edit. Francof. MDCLXXXIV.) Proiicere *pallium*, manus extendere, vid re quod alii non videbant. — Intelligere illum non emori; sed emigrare, & mutare amicos, non relinquere.

(u) Hieron. de scriptor. c. LIV. Heraclam presbyterum, *qui sub habitu philosophi perseuerabat*, cætera.

(w) Orig. ap Euseb. lib. VI, c. XIX. Πρότερον κοινῇ ἐσθῆτι χρώμενος ἀποδυσάμενος καὶ φιλόσοφον ἀναλαβὼν σχῆμα μέχρι τοῦ δεῦρο τηρεῖ.

(x) Vales. not. in loc.

laribus tunicis amicti essent: quum tamen veteres *Romani colobia*, siue vestes breues sine longis manicis, gestare solerent; vti SERVIVS [b] & post eum HIERONYMVS [c] ex hoc TVLLII loco obseruant. Vt adeo quum episcopus vel presbyter aliquis *colobium* gestasse dicitur (vbi nomen difficile explanatur,) non nisi vsitatam *Romanam* vestem gestasse intelligendus sit. Id quod e lege quadam *Theodosii magni* manifestum est, quæ de habitu, senatoribus intra vrbem *Constantinopolin* permisso, agit, ipsisque chlamydis siue militaris vestis vsu interdicit, *colobiorum* autem & [d] *penularum* vsum, quod essent ciuilis habitus & vestimenta pacis, indulget. *Dalmatica*, siue vt alias vocatur, χειρόδοτος, seu *tunica manicata*, rarius a *Romanis* adhibebatur. LAMPRIDIVS [e] enim tamquam rem singularem in vita *Commodi* imperatoris notat, quod *dalmaticus* in publicum processerit, quod in *Heliogabalo* [f] pariter reprehendit, vti *Tullius* ante in *Catalina* fecerat. Atque hoc idoneum argumentum est ad probandum, quod huius æui clerici *dalmatica* publice haud vsi fuerint, quandoquidem haud communis *Romanorum* vestis fuit. Et certe viri cuiusdam docti [g] coniectura bo-

rum etiam genere ipso atque vita, quod proprium est Catalinæ, de eius delectu, immo vero de complexu eius ac sinu: quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos videtis, *manicatis & talaribus tunicis*, velis amictos non togis.

(b) Seruius in Virgil. lib. IX. Aeneid. v. 616. Et *tunicæ manicas*, & habent redimicula mitræ: vbi sic commentatur: Tunicæ vestræ habent manicas, quod etiam Cicero vituperat, dicens, *manicatis & talaribus tunicis*. Nam colobiis vtebantur antiqui.

(c) Hieron. quæst. hebr. in Genes. XXXVII, 32. tom. III. p. 222. edit. Basil. MDCLXV. (p. 145. F. edit. Francof. MDCLXXXIV.) Pro varia tunica, Aquila interpretatus est tunicam ἀστραγάλειον: id est tunicam talarem. Symmachus, *tunicam manicatam*: siue quod ad talos vsque descenderet & manibus artificis mira esset varietate distincta: sive quod haberet manicas, *antiqui* enim magis *colobiis* vtebantur.

(d) Cod. Theod. lib. XIV. tit. X. de habitu, quo vti oportet intra vrbem leg. I. Nullus senatorum habitum sibi vindicet militarem, sed chlamydis terrore deposito, quieta *colobiorum* ac *penularum* induat vestimenta.

(e) Lamprid. vit. Commod. p. 139. *Dalmaticus* in publico processit.

(f) Id. vit. Heliogab. p. 317. *Dalmaticus* in publico post cœnam sæpe visus est.

(g) Fell. not. in vit. Cypr. p. 13. (p. 15. edit. Amstelod.) Obesæ prorsus est naris, qui in his, quæ sequuntur, librariorum interpolationes, sæculis & ingeniis suis dignas, non deprehenderit. Illi quidem cum tunicam dignitati episcopali non satis respondere crediderant, officiosissimi homines, *dalmaticam* subministrabant.

no fundamento nititur, existimantis, in vita *Cypriani*, vbi vetusta exempla habent *tunicam tulit*, recentiores quosdam librarios vocabulum *tunicam* in *dalmaticam* mutasse, vtpote linguæ ac consuetudini sui temporis, vbi dalmatica sacris ecclesiæ vestimentis adnumerata fuit, magis consentaneum, licet illud in nullo antiquo auctore hoc sensu adhibitum deprehendamus. *Caracalla*, quam nunc non nulli tunicam sacerdotalem vocant, origine vestis erat *gallicana*, quam *Antonius Bassianus*, *Lugduni Galliæ* natus, primus inter populum *Romanum* introduxit, inde *Caracallæ* nomen adeptus, quemadmodum AVRELIVS VICTOR [b] tradit. Vestis prolixa erat ad talos vsque demissa, qua populus *Romanus*, teste VICTORE, indutus esse debebat, quum ad salutandum imperatorem introiret. An vero isthoc tempore etiam clericalis vestitus fuerit, de eo quidem dubitari potest, quandoquidem nullus antiquus scriptor de eo vt tali loquitur. Quod si autem fuit, non peculiaris tamen clericorum habitus fuit, quia SPARTIANVS [i], qui *Constantini* ætate vixit, *caracallas* a communi plebe *Romana* tum gestatas, & ab earum auctore *caracallas Antoninianas* dictas fuisse, perhibet. Ἡμιφόριον, *hemiphorium*, quod cum *colobio* coniungit EPIPHANIVS, vel aliud eiusdem vestimenti nomen, vel ei simile fuit: significat enim *curtam tunicam*, vt PETAVIVS [k]

(b) Vict. epit. vit. Caracallæ. Cum e Gallia vestem plurimam deuexisset, *talaresque caracallas* fecisset, coëgissetque plebem ad se salutandum indutam talibus introire, de nomine huius vestis, *Caracalla* cognominatus est.

(i) Spartian. vit. Caracall. p. 251. Ipse *Caracallæ* nomen accepit a vestimento, quod populo dederat, demisso vsque ad talos, quod ante non fuerat; vnde hodieque *Antonianæ dicuntur caracallæ* huiusmodi in vsu maxime Romanæ plebis frequentatæ.

(k) Petau. not. in Epiphan. hær. LXIX. n. III. Ἡμιφόριον idem est quod Hesychio ac Suidæ ἡμιφάριον, hoc est ἥμισυ ἱματίου. Palladius in historia Lausiaca, quem citat Meursius: πάντα αὐτῆς (de Melania iuniore) τὰ σηρικὰ ἡμιφόρια καλύμματα τοῖς θυσιαστηρίοις ἐδωρήσατο. Vtraque voce dimidiata vestis exprimitur. Colobium *curtam tunicam* interpretari possis. Proprie quidem quæ manicis careat, ac decurtata sit. De qua non nihil ad Themistium diximus. Sed non minus apte sic appellari videtur, quod non vltra pectus atque humeros pateret, quasi dimidiatum esset pallium. Siquidem κολοβίωνα latum clauum nominari censet Acro; cui respondere dicit indumentum illud ex purpura, quod a ceruice ad pectus extentum gestabant principes. Ergo propterea κολόβιον & ἡμιφόριον vocatum est, quia iustæ vestis more nequaquam extendebatur. Aliud est ὠμοφόριον episcoporum, de quo Germanus Constantinopolitanus.
Suicer. thes. eccles. tom. I. p. 1334. Ἡμιφόριον significat *dimidiatam vestem*: nam

& alii

& alii critici id interpretantur; ἥμισυ ἱματίας, siue *dimidium pallium*, quod ante datæ *colobii* descriptioni respondet. Quod ad *lineam* attinet, cuius in vita *Cypriani* fit mentio, & quam BARONIVS antiquum episcoporum habitum fuisse dicit, nihil nisi vulgaris vestis e linis confecta videtur fuisse, licet ignoremus, quo alio nomine nuncupari debeat. BARONIVS [l] de linea interula, siue indusio non intelligi debere lepide statuit, adeoque lineum indumentum, *italice* dictum *rochetto*, fuisse concludit; quod eiusmodi argumentum est, quod lectori risum excitat, sed animum eius ad adsensum præbendum non magnopere vrget; attamen tam bonum est quam vllum aliud, quod adfert, episcopos ætate *Cypriani* vestitu ab aliis distincto in publicum processisse, probaturus. Clericos peculiaribus vestibus, quum sacris operarentur, vsos fuisse, saltem sæculo quarto ineunte, non negamus, sed suo loco probabimus & demonstrabimus: sed vllam eiusmodi distinctionem extra sacra in reliquis ipsorum vestimentis eo tempore obseruatam fuisse, id quidem ex hactenus dictis non liquet, sed contrarium

φόρεμα græcis recentioribus, vt ex Vlachi thesauro constat, *vestem* notat: Epiphanius contra Ariomanitas seu hæresi LXIX. Ἡμιφόριον γὰρ ὁ τοιοῦτος ἀεὶ καὶ κολόβιον ἐνεδιδύσκετο, ὁ δὲ γλυκὺς ἦν τῇ προσηγορίᾳ, *Hic enim semper erat indutus hemiphorio & colobio & affabilis erat.* Palladius hist. Laus. in Melania iuniore p. 148. Πάντα αὐτῆς τὰ σηρικὰ ἡμιφόρια καλύμματα τοῖς θυσιαστηρίοις ἐδωρήσατο. *Omnia sua serica hemiphoria, amicula altaribus dedit.* Hesychius & Suidas scribunt ἡμιφάριον, & interpretantur, ἥμισυ ἱματίου, *dimidium vestis, dimidiata vestis.* Cl. Meursius hanc quoque lectionem probat, quia φάρος vestem significet. Hesychius φάρη, ἱμάτια. *Vestimenta.* Item, φάρος, ἱμάτιον, περιβόλαιον. *Vestis, amiculum.* Ita etiam Suidas, & Etymolog. M.

(l) Baron. ann. CCLXI. n. XL. Ex iis adeo certis antiquitatis ecclesiasticæ monumentis, qualis esse soleret episcoporum habitus, probe possumus intelligere. Sed illud primum de *tunica linea*, qua, cæteris vestibus exspoliatus, ictum gladii excepturus remansit indutus, exacte considerandum. Ex iis enim, quæ ex dictis actis sunt superius notata, *neminem* certe *puto adeo obtusum ingenio, vt* cum ipsa dicant, Cyprianum exutum birro atque tunica remansisse in linea, *existimet de linea interula intelligendum*, quæ super nudum indui consueuit: non enim decebat sacerdotalem decorem, Cyprianum ad interulam vsque denudari, cum præsertim ad hoc non cogeret magistratus, nec carnificina functio postularet, quid enim opus erat ad capitis obtruncationem, ad subuculam vsque exui, quum præsertim nullum ea de re exstet exemplum? Sic igitur *nihil aliud est, quod dici possit, nisi lineam illam Cypriani commune illud omnibus episcopis lineum indumentum fuisse, quod ephod alii dicunt, italice vero* rochetto.

potius euincitur. Lectorem hæc moneri necesse fuit, quod nonnulli ea imprudenter confundunt, & argumenta pro vel contra hoc vel illud adlegant, quæ tamen diuersam admodum admittunt considerationem.

LIBRI SEXTI
CAPVT QVINTVM
OBSERVATIONES QVAEDAM AD HACTENVS DICTA. CONCLVSIO CVM ADLOCVTIONE AD CLERVM PRAESENTIS ECCLESIAE.

§. I.

Obseruatio prima: *Non omnes leges & regulas veteris ecclesiæ a præsenti ecclesia eiusque clericis obseruari, necesse est.*

QVando hactenus præcipuas veterum leges & regulas, quæ ad electionem, qualitates, officia & generaliora munia primitiuorum clericorum spectant, considerauimus, eaque omnia vno quasi obtutu conspicienda exhibuimus, specialiorum officiorum consideratione ad locum cuiusque proprium reseruata: hanc huius nostræ dissertationis partem, subiunctis paucis quibusdam, iisque necessariis & ad praxin cleri præsentis ecclesiæ spectantibus, monitis finiemus. Atque heic *primum* ante omnia obseruandum fuerit, non omnes veteris ecclesiæ leges ac regulas hodiernos clericos obligare, nisi quatenus res in se necessarias complectantur, vel inter regulas ac canones, a præsenti ecclesia receptos ac auctoritate munitos, adoptatæ sint. Non nullæ enim leges ex specialioribus rationibus, statui ac conditioni ecclesiæ istorum temporum peculiaribus ac propriis, latæ fuerunt. Et sane non absurdum tantum sed etiam impossibile foret, homines ad istarum omnium legum obsequium ac obseruantiam redigere, rationibus earum cessantibus ecclesiæque circumstantiis tantopere mutatis. Aliæ leges ab ecclesiis particularibus pro se ipsis solis factæ fuerunt, quæ alias ecclesias numquam obligare potuerunt, nisi ab ipsis libere receptæ, vel eis auctoritate generalis cuiusdam concilii, in quo ipsæmet repræsentatæ & consensum suum tacite testatæ fuerant, impositæ. Multo minus nunc absolute & simpliciter ecclesias tanto sæculorum

lorum interuallo disiunctas, obligare possunt; quandoquidem vnaquæque ecclesia leges de rebus mutabilis naturæ sibi ipsi ferendi potestatem habet, nullis alius cuiusdam ecclesiæ legibus adstricta. Neque consequenter vlla istiusmodi ecclesiæ membra istarum regularum obseruatione tenentur, nisi renouatæ & valore instructæ fuerint ab ea ecclesia, cuius membra sunt. Et hoc ecclesiæ catholicæ sensui ac praxi conuenit; quod heic obseruari necesse est, ne quis de huius nostræ dissertationis scopo perperam iudicet, ac si eo spectet, vt, quamcumque regulam heic memorauimus, ea necessaria fiat & vim obligandi accipiat; vel vt præsentem ecclesiam reprehendat, quod non in omnibus rebus modo vetustæ praxi conueniente agat: Id quod fieri nequit, nisi omnes casus & circumstantias in omnibus sæculis easdem efficiamus.

§. II.

Obseruatio secunda: *Quædam veteris ecclesiæ regulæ præstantissimum vsum habituræ essent, si iusta & legitima auctoritate reuiuiscerent.*

Deinde autem, hoc non obstante, sine cuiuspiam offensione libertatem obseruandi mihi me posse sumere, existimo, quod nonnullæ veteris ecclesiæ regulæ præstantissimum vsum habituræ essent, si iusta ac legitima auctoritate in præsenti ecclesia reuiuiscerent. Quid, quæso, si legem haberemus, *Iustinianeæ* isti in lege ciuili consentaneam, qua quilibet patronus, vel quicumque clericum aliquem eligerent & præsentarent, iureiurando adseuerare tenerentur, quod neque propter aliquam donationem, nec promissionem, aut amicitiam, aut aliam quamlibet caussam, sed scientes eum rectæ & catholicæ fidei & honestæ esse vitæ & litteras nosse, eum elegissent? Nonne foret hoc egregium aliquod præsentium legum contra pactiones *Simoniacas* additamentum? Quid, si antiquorum chorepiscoporum ordo in amplioribus diœcesibus restitueretur? Si coadiutores episcopis infirmitate laborantibus vel senectute confectis darentur? Nonne hi magni vsus forent, vti ad multas res alias ita præcipue ad exercendam disciplinam, & ad facilius ac constantius peragendum excellentissimum confirmationis officium? Prudens lector hanc obseruationem de multis aliis exemplis facere ipse poterit, quæ heic a me suppeditari necesse non est, sed potius

us prætermittuntur, quod tantum historici antiquæ ecclesiæ partes ago; aliis, quorum id est officii, relinquens, vt pro hodierna ecclesia leges sanciant, si quid heic suggestum fuerit, quod pro sua sapientia ac prudentia materiam legum, in maius beneficium & incrementum ipsius, facere se posse, existiment.

§. III.

Obseruatio tertia: *Ad quasdam antiquæ ecclesiæ leges sese conformare possent clerici, licet non sint præsentis ecclesiæ leges.*

Porro obseruari potest, obtinuisse quasdam leges in antiqua ecclesia, ad quas, licet non sint statutæ leges præsentis ecclesiæ, clerici tamen innocentissime se conformare possent; & forsan honori & incremento ipsorum foret, si sponte sua ad eas se conformarent, quandoquidem nulla lex habetur, quæ illud vetet. Exemplum in vno istiusmodi casu dabimus. Erat lex quædam veteris ecclesiæ, vti supra ostendimus [a], qua clerici omnes controuersias ciuiles, quas alii cum aliis habebant, inter se mutuo dirimere, nec ad sæcularem aliquem iudicem adire, iubebantur, nisi ipsis lis esset cum homine quopiam laico. Iam vero licet nulla talis lex in hodierna ecclesia reperiatur, neque tamen vlla est, quæ impediat, quo minus clerici episcopos suos arbitros eligant, & sponte sua omnes caussas suas ad ipsos, vel alios quosdam iudices referant, de quibus inter ipsos conuenisset; quam finiendi controuersias rationem christianos homines decentissimam esse, fatendum est. Vnde etiam, vt ostendimus, in ecclesia primitiua ab laicis frequentissime adhibita fuit, quippe qui episcopos suos, sponte facto compromisso, arbitros eligebant, ad inhærendum eorum sententiæ semetipsos obligantes. Quod igitur in laicis adeo commendabile fuit, in clericis multo honestius eorumque grauitati ac dignitati conuenientius sit, necesse est; vt ne alia emolumenta memorem, quæ ex hac controuersias dirimendi via potius, quam ex vlla alia, possent exsistere. Ex hoc vnico exemplo facile erit ad iudicandum, quatenus iustum honestumque fuerit clericis, veterum clericorum praxin in aliis similibus casibus imitari.

(a) Lib. V, c. I. §. IV, pag 107.

§. IV.

§. IV.

Obſeruatio quarta: *De magnorum exemplorum vi ac efficacitate, & de legibus perpetuæ obligationis.*

Vltima obſeruatio, quam in præſentem diſſertationem noſtram faciendam duximus, ad iſtas eccleſiæ veteris leges attinet, quas neceſſarias eſſe & perpetuo obligare, fatendum eſt. Cuiusmodi ſunt pleræque, quas ſecundo ac tertio huius libri capite recenſuimus, de vita & officiis clericorum præcipientes. Quibus omnium eccleſiarum clerici perpetuo tenentur, quum iſtarum legum materia abſolutæ & ſempiternæ ſit obligationis, nec vllum vmquam ab earum obſequio immunem eſſe ſinat. Veterum igitur praxis in conformando ſeſe ad iſtiusmodi leges continua admonitio, ipſorumque exemplum acris clericorum omnium ætatum imitatio futura eſt. Nihil eſt, quod animos noſtros plerumque magis moueat atque adficiat, quam magna & nobilia aliorum exempla. Hæc ſimul iucunde inſtituunt & ad explendas officii noſtri partes potenter nos excitant. Hæc fieri poſſe oſtendunt, vt iſtæ regulæ obſeruentur, quippe quas a mortalibus, iisdem quibus nos adfectionibus obnoxiis, iam obſeruatas exhibent. Hæc animi noſtri magnitudinem ſancta quadam contagione inflammare & nos ad nobiles actiones, æmulationem noſtram prouocando, ſuſcitare poſſunt. Hæc inopinantes nos in laudabilium operum exercitium, noſtras a propoſitis nobis exemplis aberrationes exprobrando atque reprehendendo, deducunt. Hæc modeſtiam noſtram adficiunt & in zelum conuertunt. Hæc diuerſas noſtras neceſſariasque adfectiones commouent, nosque ad agendum opus noſtrum, has innatas nobis æmulationis ſcintillas & inſita ſollertiæ incitamenta excitando, inſtigant. Quare, quum alii editis in lucem publicam de officio & cura paſtorali perſpicuis regulis & inſtitutionibus eccleſiæ non inutilem operam præſtiterunt, ego veterum exempla ipſorum regulis addidi, quo eo melius nos excitarem, vt ipſorum veſtigiis inſiſtamus, quæ aptiſſimorum ad inſtituendum commouendumque exemplorum beneficio ſignata nobis ſunt atque expreſſa. Quis, quæſo, eximiam illam defenſionem ac reſponſionem, qua aduerſus præfectum *Arianum* vſus eſt BASILIVS [b], legere poteſt, quin veritatis ſimili occaſione defendendæ ſtu-

(b) Vid. lib. VI. c. III. §. X. pag. 371.

dio quodammodo incendatur? Quam audens & magnanimus, non obstantibus ipsis maleuolorum & improborum calumniis, ad decertandum pro fide reddetur is, qui legerit [c], quam absurdis contumeliis conuiciisque onerati fuerint ATHANASIVS & BASILIVS, maxima illa ecclesiæ lumina & mortalium optimi, ideo quod in caussa religionis contra hæresin *Arianam* dimicarint. Contra ea quam pacificus, quam candidus, quam ingenuus & prudens efficietur in componendis minus necessariis controuersiis, quæ inter catholicos in ecclesia ortæ fuerint, qui magnum illud candoris & studii pacis exemplum semper ob oculos sibi propositum habuerit, quod NAZIANZENVS [d] in persona describit ATHANASII, qui pro sua prudentia duas partes e catholicis inter se contendentes conciliauit, qui propter paucas syllabas & altercationem de meris verbis ecclesiam propemodum discidissent? Vt vnum tantummodo adhuc addam: Quis est, qui quum magnum illud caritatis ac abnegationis sui exemplum in patribus *Africanis* tempore collationis *Carthaginensis* [e] legerit, & considerauerit, quam forti & promto animo priuatam vtilitatem suam propter bonum, pacem & vnitatem ecclesiæ neglexerint, non eodem nobilissimo spiritu & flagranti amore Christi aliquantum adfletur? quod ipsum ei animum addet ad quiduis ecclesiæ bono libentissime vel faciendum vel sufferendum, priuatumque suum commodum publicæ vtilitati deuouendum; quandoquidem cum sanctis istis patribus, se propter ecclesiam, non ecclesiam propter se, factum esse, persuasissimum habet? Quemadmodum hoc maximam salutis consecutionem ecclesiæ adfert, si has similesque virtutes ac dona gratiæ clericorum suorum mentibus impressit; ita inter alia adminicula, quæ ad finem istum obtinendum adhiberi possunt, nullum forsan huic effectui accommodatius est, quam si istæ virtutes per validam quamdam eiusmodi illustrium exemplorum incitationem commendentur. Et qui tales virtutis imagines publico conspectui exhibet, ei ad minimum ista defensione vtendi venia indulgeri poterit, qua vsus est olim SVLPICIVS SEVERVS [f],

(c) Lib. VI. c. III. §. X. p. 373.

(d) Vid. c. III. §. IX. pag. 368.

(e) Vid. cap. IV. §. II. pag. 386.

(f) Seuer. vit. S. Martin. in prologo.

quod

quod vitam *Martini* ſcripſiſſet: *Etſi ipſi non viximus, vt aliis exemplo eſſe poſſimus: dedimus tamen operam, ne illi laterent, qui eſſent imitandi.*

§. V.

Specialiores quaedam regulae obſeruandae commendantur. Primum *quidem eae, quae ad antiquam homines in miniſterium eccleſiae educandi methodum ſpectant.*

Verum enim vero dum in commendandis veterum exemplis ita ſedulus ſum, committendum mihi non eſt, vt quasdam ex praeſtantiſſimis ipſorum regulis inculcare negligam. Cuiusmodi ſunt ipſorum leges de educandis adoleſcentibus in vſum miniſterii eccleſiaſtici ſub magiſtro diſciplinae, cuius negotium erat, mores & vitam eorum formare, & ipſos eiusmodi ſtudiis & exercitationibus adſuefacere, quibus ad ſuperiora officia ac miniſteria in eccleſia praeparari & apprime idonei reddi poſſent. Quae iuuentutem educandi methodus quum iam, erectis academiis ac ludis litterariis, mutata ſit, ad quos haec cura deuoluta eſt, illi in eam cogitationem omnino debent incumbere, vt idem finis nihilo ſecius obtineatur, hoc eſt, vt omnes iuuenes, ad ſacrum quoddam munus adſpirantes, tam in ſtudiis ſuis quam moribus recte erudiantur, vt ad arduum opus ſuum & varias futuri muneris partes idonei fiant. Et tanto maiorem hac in re curam ab illis adhiberi neceſſe eſt, quia epiſcopi hoc aeuo ſpecialem iſtam morum ac vitae iſtiusmodi hominum notitiam habere non poſſunt, quam olim habuerunt, quum in ipſorum oculis educarentur, eorumque inſpectioni ſubeſſent. Iam vero, quod ad hanc ſtudiorum ac vitae ipſorum partem attinet, primum a cura & deinde a teſtimonio eorum dependere debent, quibus educatio ipſorum commiſſa eſt. At enim vero recentior quidam praeſtantiſſimus auctor [g], qui in fontes corrupti hodiernorum chriſtianorum ſtatus inquirit, vbi de officio paſtorali deque ordinariis homines ad illud educandi viis loquitur, duplicem de modo educationis in multis *Europae* aca-

(g) Oſterwald's *cauſes of the corruption of chriſtians*, part. 2. chap. 3. p. 333. edit. Anglic. p. 127. Edit. gallic. a la Haye MDCCXXI. vbi verba ita habent: A l'egard des moeurs la jeuneſſe y vit dans le déréglement; elle y eſt abandonnée à ſa propre conduite; les ſoins des Maîtres & des Profeſſeurs ne s'entendent pas juſqu' à regler les moeurs de leurs diſciples. Ce déſordre va ſi loin, que dans

demiis

demiis vſitato, habet querimoniam. Primum quidem ad mores quod attinet, queritur, quod iuuenes illic viuant iuſto liberius & ſuis ipſorum conſiliis & arbitrio relicti effrænatos & diſſolutos ſe profiteantur atque oſtentent. Quid, quod non tantum ibi licenter viuant, ſed priuilegia etiam habeant, quæ ipſis ius indulgeant omnis generis petulantiam & belluina facinora cum publica hominum offenſione impune perpetrandi, ipſosque magiſtratus iuriſdictioni eximant. Iam vero iſtæ vniuerſitates, ad quas hæc ſpectat accuſatio (cuiusmodi Dei beneficio noſtræ *Anglicanæ* non ſunt) maximam cauſſam habent conſiderandi, quousque a priſco illo exemplari aberrauerint, & quantum inter antiquam illam educandi rationem ſub inſpectione epiſcopi & gubernatione magiſtri diſciplinæ in vnaquaque eccleſia & inter iſtarum academiarum methodum interſit, in quibus, ſi vir ille doctus vera narrat, „cura magiſtrorum ac profeſſorum ad for„mandos diſcipulorum ſuorum mores non extenditur.„ Altera ipſius querimonia ad ſtudia, quæ in academiis continuantur, attinet, in quibus duo deſiderat. „Theologia, inquit, heic tra„ctatur & ſacra ſcriptura explanatur methodo quadam ſchola„ſtica & mere ſpeculatiua. Loci communes leguntur repleti „terminis ſcholaſticis & quæſtionibus minus neceſſariis. Doce„tur iuuentus præcipue de quauis materia diſputare & vniuer„ſam religionem reuocare in controuerſias. Hæc methodus iu„venes corrumpit, illisque intricatas falſasque dat de theologia „ideas.„ Alterum, quod deſiderat, magis eſſentiale eſſe exiſtimat: „Non datur opera in academiis, vt iuuenes, qui eccleſiæ

plusieurs Universités de l'Europe, les Ecoliers & les Etudians font une ouverte profession de libertinage. Non seulement ils y vivent dans la licence, mais ils ont des privileges, qui leur donne le droit de commettre impunement toutes sortes d'insolences, de brutalitez & de scandales & qui les exemptent de la jurisdiction de Magistrat. Pag. 128 La theologie y est traitée, & l'Ecriture sainte y est expliquée d'une maniere scholastique, & toute speculative. On y lit des lieux communs, remplis des termes d'Ecole, & de questions peu nécessaires. On y apprend proprement à disputer sur tout, & à reduire toute la Religion en controverses. Cette methode perd les jeunes gens; elle leur donne des idées embarassées & même fausses, de la theologie. P. 130. L'autre defaut est plus essentiel. On n'a pas soin dans les Académies, d'apprendre aux jeunes gens, qui se consacrent au service de l'Eglise, diverses choses dont la connoissance leur seroit tout-à-fait nécessaire. L'Etude de l'Histoire & de l'Antiquité Ecclésiastique y est negligée. On n'enseigne pas morale dans les Ecoles de Theologie, si

mini-

„ministerio se consecrant, diuersas res doceantur, quarum co-„gnitio maxime necessaria eis esset. Historiæ & antiquitatis ec-„clesiasticæ studium ibi negligitur. Theologia moralis in scho-„lis theologorum non nisi ieiuna & scholastica ratione doce-„tur; & in multis academiis omnino nihil de ea traditur. Ra-„ro de disciplina ibi quidquam dici, audias. Pauca vel nulla „monita de ratione gerendi curam pastoralem & gubernandi „ecclesiam suggeruntur. Ita vt plurimi eorum, quibus hoc of-„ficium demandatur, illud auspicentur, nescientes, in quo illud „consistat: neque vllam aliam huius rei ideam habeant, quam „quod sit eiusmodi prouincia, quæ ipsos ad habendas conciones „& textus sacros explanandos obliget.„ Persuadere mihi non possum, ad omnes vniuersitates hanc accusationem æqualiter pertinere, neque inquiram, quatenus ea ad earum vllam spectet, sed solum dicam, quod vitia, de quibus heic fit querimonia, in methodis educandi iuuentutem, in ecclesia primitiua adhibitis, rarius deprehensa fuerint; vbi, sicut ostendimus, præcipua hominum ministerio ecclesiæ destinatorum studia, & ante & post eorum ordinationem, eiusmodi erant, quæ ad eos in necessariis functionis suæ officiis ac partibus erudiendos directe spectabant. Magna diligentia id agebatur, vt homines ad sollicitum & practicum scripturarum studium obligarentur, & vt sibi ipsis historiam, leges ac disciplinam ecclesiæ notas redderent, quarum cognitione atque exercitatione periti fierent omnium artium curandi animas hominesque pios ac sanctos efficiendi, id quod spiritualium medicorum negotium est, & tota muneris pastoralis ratio. Qua igitur in re eorum regulæ atque exempla omnibus ecclesiis imitanda aptissime proponi possunt.

ce n'est d'une maniere superficielle & scholastique; & en plusieurs Academies, on ne l'enseigne point du tout. On y parle rarement de la discipline. On n'y donne que peu ou point d'instructions sur la maniere d'exercer la charge de pasteur & de gouverner l'Eglise. Tellement que le plus grand nombre de ceux qui sont admis à cette charge, y entrent sans savoir en quoi elle consiste, & n'en ont point d'autre idée, que comme d'une profession, qui oblige à prêcher & à expliquer des textes.

§. VI.

Secundo: *Ipsorum regulæ de examinandis candidatorum ministerii qualitatibus.*

Aliæ quædam regulæ, diligenti meditatione ac confideratione dignæ, istæ sunt, quæ de examine candidatorum ministerii instituendo præcipiunt. In hisce enim eiusmodi methodus præscripta & talis cautio adhibita erat, vt fieri vix posset, vt quis a necessariis dotibus bonisque moribus haud instructus ad functionem aliquam ecclesiasticam admitteretur, nisi episcopus aliquis & vniuersa ecclesia concordem quasi operam ad hominem indignum eligendum conferrent, qui casus rarissime exsistebat. Singularis vtilitatis res erat in ecclesia primitiua, quod per leges ipsius ordinarie nullos ministerio initiari liceret, nisi in ea ecclesia, in qua noti erant; ita vt in eorum mores & viuendi rationem accuratissime inquiri, nec vllus flagitiosus ordinari posset, si vel episcopo vel ecclesiæ eum reiicere esset animus. Iam vero licet hæc regula in præsenti ecclesiæ statu obseruari haud possit, præcipuæ tamen eius intentioni alia quadam ratione fieri satis absolute oportet, alioquin ecclesia detrimentum accipiat, & ab ecclesiæ antiquæ puritate, omnium sacratissimas dignitates hominibus male moratis ac indignis conferendo, immensum aberret, necesse est. Vnica ratio, qua per præsentes ecclesiæ circumstantias cautioni, primis temporibus adhibitæ, respondere licet, ea est, vt episcopus de cognita candidatorum probitate ac integritate vitæ istiusmodi testimoniis, quibus tuto fidere possit, certior reddatur. Heic igitur vnusquisque, me nullo monente, facile videt, quod ad præsentem ecclesiam puritati & excellentiæ veteris ecclesiæ restituendam summa cautione hac in re opus sit, vt ne testimonia in tam arduo negotio promiscue omnibus, nec vlli, nisi de rebus, de quibus ea fiunt, perspectum & exploratum habeatur, dentur. Alias aliorum hominum peccata participamus & a Dei gloria ipsiusque ecclesiæ bono promouendo longe absumus, quum a studio & cura, in priscis exemplis nobis commonstrata, tantum deflectamus.

Altera examinis candidatorum pars, quæ ad ipsorum eruditionem ac naturæ dotes spectabat, non minori studio ac diligentia instituebatur. Præcipua inquisitio erat, num in sensu ac cogni-

cognitione ſacrarum ſcripturarum bene eſſent verſati; Num religionis fundamenta, neceſſarias euangelii doctrinas, & regulas morum in lege Dei nobis traditas, probe & recte intelligerent; Num hiſtoriam, leges ac diſciplinam eccleſiæ cognitam haberent & perſpectam; Et num non minus ad gubernandum apti quam ad populum ſibi commiſſum docendum idonei eſſent. Hæ maximi momenti res erant, quia earum pleræque cotidiani vſus erant in miniſterio ac curæ paſtoralis exercitio, adeoque in iſtiusmodi examinibus maximopere vrgeri debebant. Hæ erant iſtæ dotes, quæ cum ardenti lucentique piæ vitæ lucerna ſociatæ, eccleſiam primitiuam eiusque clericos ad ſummam iſtam amplitudinem ac gloriam euexerunt, quam in ipſis nos omnes admirari, profitemur; cuius ipſa mentio ſufficiens ac idonea eorum, ad quos hæc materia ſpectat, prouocatio eſſe poteſt ad ſtudium ſuum pro ſalute ac gloria præſentis eccleſiæ declarandum, ita quidem, vt iſtas vias inſiſtant, quas antiqua eccleſia tanto cum ſucceſſu iniit, & ſine quibus finis miniſterii in nulla eccleſia plene obtineri poteſt, quoad homines neceſſariis qualitatibus deſtituti ordinantur.

§. VII.

Tertio: *Ipſorum regulæ de priuatis clericorum congreſſibus ac colloquiis cum aliis, deque priuatæ diſciplinæ exercitio.*

Non immorabor iam inculcandis aliis quibusdam regulis, de ſpecialioribus ſtudendi, concionandi aliisque ſimilibus officiis, ſed veniam tantum petam priſca exempla in duobus adhuc momentis commendandi. Alterum ad paſtores priuatos attinet, alterum eccleſiæ gubernatoribus ſubmiſſe offertur. Quod ad priuatos paſtores attinet, officium eſt priuati congreſſus ac colloquii cum aliis ſuæ fidei commiſſis, iuxta ac diſciplinæ priuatæ in eosdem exercitium. Viri quidam celeberrimi, qui de officiis muneris paſtoralis nouiſſime ſcripſerunt, hanc in præcipuis & maxime neceſſariis eius functionibus ponunt, quæ in priuatorum hominum inſpectione, familiarum viſitatione, exhortationibus, admonitionibus, reprehenſionibus, inſtitutionibus, reconciliationibus & in omnibus aliis hiſce curis conſi-

ftit, quas paftor eorum cauffa, fuper quos conftitutus eft, fufcipere debet. Nam, vt apprime recte obferuant[h], *neque exhortationes generales, nec publica difciplina omnibus ecclefiæ neceffitatibus refpondent. Dantur certa flagitia, quæ nec poffunt nec debent publice reprehendi & quibus tamen mederi debent. In tali cafu priuatæ admonitiones adhibendæ funt. Salus animarum hoc pofcit & curæ paftoralis eft, omnem errantem quærere, nec committere, vt malus pereat non admonitus.* Iam vero quum hoc fit opus arduum & difficile, & non tantum multam diligentiam ac animi applicationem, fed magnam etiam artem ac prudentiam cum æquali cura, manfuetudine, modeftia ac ingenii dexteritate, ad illud recte perficiendum requirat: fæpe vel prorfus negligitur vel male admodum peragitur; quandoquidem nonnulli fibi perfuadent, fatis effe, fi peccatores de fuggeftu admoneantur; & alii promifcue eos admonent, quod autem magis ad irritandum quam reuocandum eos fpectat. Quibus duobus malis vt remedia adhibeantur, vtile erit, ad excellentem illum GREGORII NAZIANZENI fermonem animum intendere, quem huius libri capite tertio adduximus[i], in quo magnam illam animarum ac ingeniorum, quæ mortalibus ineft, varietatem, omniumque rerum ac occafionum, quas idoneus animarum paftor, apta cuiuis morbo remedia applicaturus, ponderare debet, difficultatem confiderauit. Atque heic non nulla etiam præclariffima monita ac præcepta, ab CHRYSOSTOMO aliisque hanc in rem data lector inueniet, vna cum exemplis, quæ ad neceffarium hoc officium peragendum excitare ipfum poffunt.

(h) Ofterwalds *caufes of the corruption of chriftians* p. 318. Edit. gallic. cit. p. 109. 110. Ni les exhortations générales, ni difcipline publique ne péuvent pourvoir à tous le befoins de l' Eglife. Il y à de certains defordres, que les pafteurs ne peuvent ni ne doivent reprimer ouvertement, & aux quels ils doivent pourtant apporter du reméde. Dans ces cas là, il en faut venir à des avertiffements particuliers. L' interêt du falut des ames le demande, & il eft de la follicitude paftorale d' aller chercher la brebis qui s' égare & de ne laiffer pas perir le mechant, faute d' avertiffement.
Vide fis etiam *Bifchop* Burnet's *Paftoral Care*, c. 8. p. 96.

(i) Vid. lib. VI. c. III § VIII. pag. 362.

§. VIII.

§. VIII.

Quarto: *Ipsorum regulæ de publicæ disciplinæ exercitio in delinquentes clericos, qui de facinore quodam indignitatis ac offensionis pleno essent conuicti.*

Alterum, quod superioribus nostris antistitibus, hoc est, publicæ disciplinæ custodibus & priuatorum pastorum inspectoribus, considerandum submisse offerre volo, est disciplinæ exercitium in primitiua ecclesia. Per quam rem non intelligo generalem illam disciplinam, in omnes nocentes in ecclesia exerceri solitam; sed specialem illam disciplinam inter clericos vsitatam, vi cuius quilibet clericus de morum turpitudine, vel aliquo crimine publicam offensionem habente conuictus, munere exuendus aliisque pœnis ecclesiasticis adficiendus erat; de quibus tam criminibus quam pœnis in tribus antecedentibus huius libri capitibus sigillatim exposuimus. Hoc generalis omnium confessio est, veteris ecclesiæ gloriam fuisse ipsius disciplinam; & generalis omnium de præsentis ecclesiæ calamitate querimonia est, ex non renouata nec restituta vetere disciplina corruptos ac deprauatos mores redundare. Si quid igitur veri in omnibus hisce obseruationibus reperitur, id omnibus illis, qui ad gubernacula sedent ecclesiæ, validissimo argumento esse oportet, vt summo studio eo contendant, vt disciplina, vbi vacillat, ad minimum inter clericos restituta constabiliatur; vt ne publica delicta in iis tolerentur, quorum vita ac morum ratio aliis lux & dux esse debebat. Sicut nihil est, quod liberum huius disciplinæ exercitium heic impediat, ita non nisi æquum & iustum est, vt eius exemplum in ipsis statuatur; tum ob multas alias caussas, tum maxime ob hanc, vt laici ne existiment, se vlli disciplinæ subesse, quam ipsi clerici non prius cum maiori censuræ ecclesiasticæ seueritate inter se exercuissent. Et si vllæ vel regulæ vel exempla ad hoc excitare possunt, certe primitiuæ ecclesiæ regulæ ac exempla maxime omnium prouocant. Regulæ ac disciplina eius in se excellentissimæ erant & exactissimæ, & maximam partem exacte ab iis obseruabantur, quibus earum executio demandata erat.

§. IX.

Iuliani *consilium de reformandis sacerdotibus gentilibus ad primitiuorum clericorum regulas argumentum est, ad studium nostrum hoc tempore excitandum aptissimum.*

Factis hisce in *primitiui cleri* leges & consuetudines obseruationibus, *præsentis æui clerum* longiore oratione compellare minus necesse fuerit. Vnum igitur adhuc obseruabo, quod *Iuliani* imperatoris consilium priscorum clericorum leges inter sacerdotes gentiles ad eos reformandos introducendi, vti tum planum excellentiæ ipsarum testimonium fuit, ita idoneum argumentum sit, ad præsentis cleri zelum prouocandum, vt eo promtius ac gloriosius ipsos imitentur. Iam ex parte testimonium ac consilium IVLIANI ex eius epistola ad *Arsacium* sacerdotem *Galatiæ* recitauimus: heic autem amplius quoddam testimonium ex aliquo epistolæ ipsius fragmento subiungemus, quæ inter opera eius typis expressa reperitur, vbi de gentilibus loquens sacerdotibus dicit, „[k] Rationi valde consentaneum esse, vt „sacerdotes honorentur tamquam deorum ministri & famuli, „qui quæ ad deos pertineant, mortalibus ministrent, & ad il„lorum in eos deriuanda beneficia momenti plurimum adfe„rant. Quamdiu [l] igitur sacerdotes nominentur aliqui, cul„tu & honore adficiendos esse; sin autem sint nequam, sacer„dotio multandos, & vbi indigni habiti fuerint, abiiciendos. Vi„tam [m] suam tamquam eorum, quæ in vulgus eloqui oporteat, „exemplar ostentare debere. Huius initium a pietate erga de„os capiendum esse. Sic enim eos diis ipsis ministrare conue„nire, quasi præsentibus eosque contuentibus, quum ab eis mi-

(k) Iul. fragment. epist. p. 541. edit. Paris. MDCXXXI. 4to. (pag. 296. B. edit. Lips. MDCXCVI. fol.) Εὔλογον καὶ τοὺς ἱερέας τιμᾶν ὡς λειτουργοὺς θεῶν καὶ ὑπηρέτας, καὶ διακονοῦντας ἡμῖν τὰ πρὸς τοὺς θεούς· συνεπισχύοντας τῇ ἐκ θεῶν εἰς ἡμᾶς τῶν ἀγαθῶν δόσει.

(l) Ibid. p. 543. (pag. 297. A. edit. cit.) Ἕως ἂν ἱερεύς τις ὀνομάζηται, τιμᾶν αὐτὸν χρὴ καὶ θεραπεύειν· εἰ δὲ εἴη πονηρός, ἀφαιρεθέντα τὴν ἱερωσύνην, ὡς ἀνάξιον ἀποφανέντα, περιορᾶν.

(m) Ibid. p. 547. (p. 299. B.) Ὧν πρὸς τὰ πλήθη χρὴ λέγειν, δεῖγμα τῶν ἑαυτῶν ἐκφέροντας βίον· ἀρκτέον δὲ ἡμῖν τῆς πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσεβείας· οὕτω γὰρ ἡμᾶς πρέπει τοῖς θεοῖς λειτουργεῖν, ὡς παρεστηκόσιν αὐτοῖς, καὶ ὁρῶσιν μὲν ἡμᾶς οὐχ ὁρωμένοις ἐφ' ἡμῶν.

nime

„nime ipſi videantur. Nihil [n] turpe vel dicere ipſos vel au„dire, ac præterea non ab impuris tantum factis ac flagitiis, ſed „ab omni etiam iſtiusmodi verborum & acroamatum genere „ſibi temperare debere. Procul ab ipſis oportere faceſſere „illiberales iocos & petulans omne colloquium. Non legen„dos ab iis libros eo tendentes, vt ARCHILOCHVM vel HIPPO„NACTEM, vel alium quemlibet eius generis ſcriptorem; deuitan„dum ipſis ex antiquiore comœdia, quidquid eo ſtilo conſcri„ptum ſit. Satius eſſe, & dignitati ſacerdotum conſentaneum, „ei ſtudere philoſophiæ, quæ diſciplinæ ſuæ deos præ ſe ferat „auctores ac duces: qualis ſit PYTHAGORAE, PLATONIS & ARISTOTE„LIS ſecta; tum eorum, quæ CHRYSIPPVM ac ZENONEM magiſtros „ſequantur. Non aut omnibus, aut omnium dogmatibus au„ſcultandum eſſe, ſed illis & illorum decretis duntaxat, quæ „pietatem animis ingenerare poſſint. Non [o] omnem lectio„nem ſacerdotes decere, nec ex ipſis philoſophis EPICVRVM ac „PYRRHONEM legendos, ſed prorſus ab eis reiiciendos; & pro „hiſce deorum [p] ediſcendos hymnos & ex iis potiſſimum eos, „qui in ſacris canantur: horum enim pleroſque ipſosmet deos „multis precibus exoratos tradidiſſe: paucos ab hominibus pro„fectos eſſe, quos illi diuini ſpiritus adflatu, ad honorem deo„rum ex integro ac inacceſſo malis animo profuderint. In „his occupanda eſſe ſtudia, & cum priuatim tum publice diis

(n) Ibid. (pag. 300. C.) Αἰσχρὸν μήτε λέγοντας, μήτε ἀκούοντας· ἁγνεύειν δὲ χρὴ τοὺς ἱερέας οὐκ ἔργων μόνον ἀκαθάρτων οὐδὲ ἀσελγῶν πράξεων, ἀλλὰ καὶ ῥημάτων καὶ ἀκροαμάτων τοιούτων· ἐξελατέα τοίνυν ἐστὶν ἡμῖν πάντα τὰ ἐπαχθῆ σκώμματα· πᾶσα δὲ ἀσελγὴς ὁμιλία· καὶ ὅπως εἰδέναι ἔχῃς ὃ βούλομαι φράζειν· ἱερωμένος τις μήτε Ἀρχίλοχον ἀναγινωσκέτω· μήτε Ἱππώνακτα· μήτε ἄλλον τινὰ τῶν τοιαῦτα γραφόντων· ἀποκλινέτω καὶ τῆς παλαιᾶς κωμῳδίας, ὅσα τῆς τοιαύτης ἰδέας· ἄμεινον μὲν γὰρ, καὶ πάντως πρέποι δ' ἂν ἡμῖν, ἡ φιλοσοφία μόνη καὶ τούτων, οἱ θεοὺς ἡγεμόνας προστησάμενοι τῆς ἑαυτῶν παιδείας· ὅπερ Πυθαγόρας, καὶ Πλάτων, καὶ Ἀριστοτέλης, οἵ τε ἀμφὶ Χρύσιππον καὶ Ζήνωνα. Προσεκτέον μὲν γὰρ οὔτε πᾶσιν, οὔτε τοῖς πάντων δόγμασιν, ἀλλὰ ἐκείνοις μόνον καὶ ἐκείνων, ὅσα εὐσεβείας ἐστὶ ποιητικά.

(o) Ibid. (pag. 301 C.) Οὐδὲ ἀνάγνωσμα πᾶν ἱερωμένῳ πρέπει -- Μήτε Ἐπικούρειος εἰσίτω λόγος, μήτε Πυῤῥώνειος.

(p) Ibid. p. 551. (p 301 D 302. A.) Ἐκμανθάνειν χρὴ τοὺς ὕμνους θεῶν· εἰσὶ δὲ οὗτοι πολλοὶ μὲν καὶ καλοὶ πεποιημένοι παλαιοῖς καὶ νέοις· οὐ μὴν ἀλλ' ἐκείνους πειρατέον ἐπίστασθαι, τοὺς ἐν τοῖς ἱεροῖς ᾀδομένους· οἱ πλεῖστοι γὰρ ὑφ' αὐτῶν τῶν θεῶν ἱκετευθέντων ἐδόθησαν καὶ παρὰ ἀνθρώπων ὑπὸ πνεύματος ἐνθέου, καὶ ψυχῆς ἀβάτου τοῖς κα-

ſæpe

,,ſæpe ſupplicandum, maxime quidem ter de die; ſin minus, ,,ſaltem diluculo, ac ſub veſperam. Quamdiu publicæ ſa- ,,crorum adminiſtrationi [q] in templis vacent, cui rei *Ro-* ,,*mæ* triginta dies præſtituti ſint, per omnes illos dies in ,,templis eos oportere reſidere ac philoſophari: neque ,,interim domum petere, vel forum: ac ne magiſtratum qui- ,,dem, niſi in templis, videre: tum vero cultus diuini ſedulo ,,curam capeſſere & inſpiciendis atque ordinandis omnibus in- ,,tendere. Expletis porro legitimis diebus, vbi ad humanæ vi- ,,tæ negotia ſe transdiderint, non licere ipſis promiſcue omni- ,,um, ſed amicorum tantum & optimorum, domos frequenta- ,,re; Non in forum prodire, niſi raro, nec magiſtratus conue- ,,nire niſi indigentibus pro virili parte præſidium adferendi ,,cauſſa. Decere ſacerdotes, vt, quamdiu intra templi ſepta ,,operentur, ornatiſſimam veſtem habeant; extra templum ,,communi neque ſumtuoſa nimis vtantur. Saltem ab exquiſi- ,,tiore in foro veſte, tum faſtu arrogantiaque prorſus abſtinen- ,,dum. Ad obſcœna [r] theatrorum ſpectacula nullum omni- ,,no ſacerdotem accedere oportere, neque in ædes ſuas intro-

κοῖς ἐπὶ τῇ τῶν θεῶν τιμῇ συγκείμεθα. Ταῦτά γε ἄξιον ἐπιτηδεύειν· καὶ εὔχεσθαι πολλάκις τοῖς θεοῖς ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, μάλιστα μὲν τρὶς τῆς ἡμέρας· εἰ δὲ μή, πάντως ὄρθρου τε καὶ δείλης.

(q) Ibid 553. (p. 302. D. 303. A. B. C.) Οἶμαι δὲ χρῆναι τὸν ἱερέα πάντων ἁγνεύσαντα νύκτωρ καὶ ἡμέραν· εἶτα ἄλλην ἐπ' αὐτῇ νύκτα καθηράμενον, οἷς διαγορεύουσιν οἱ θεσμοὶ καθαρμοῖς, οὕτως εἴσω φοιτῶντα τοῦ ἱεροῦ μένειν, ὅσας ἂν ἡμέρας ὁ νόμος κελεύῃ· τριάκοντα μὲν γὰρ παρ' ἡμῖν εἰσιν ἐν Ῥώμῃ· παρ' ἄλλοις δὲ ἄλλως. Εὔλογον οὖν οἶμαι, μένειν ἁπάσας ταύτας τὰς ἡμέρας ἐν τοῖς ἱεροῖς φιλοσοφοῦντα· καὶ μήτε εἰς οἰκίαν βαδίζειν, μήτε εἰς ἀγορὰν μηδὲ ἄρχοντα πλὴν ἐν τοῖς ἱεροῖς ἐφορᾷν· ἐπιμελεῖσθαι δὲ τῆς περὶ τὸ θεῖον θεραπείας αὐτὸν, ἐφορῶντα πάντα καὶ διατάττοντα· πληρώσαντα δὲ τὰς ἡμέρας, εἶτα ἑτέρῳ παραχωροῦντα τῆς λειτουργίας. Ἐπὶ δὲ τὸν ἀνθρώπινον τρεπόμενον βίον ἐξεῖναι καὶ βαδίζειν εἰς οἰκίαν φίλων, καὶ εἰς ἑστίασιν ἀπαντᾷν παρακληθέντα, μὴ πάντων ἀλλὰ τῶν βελτίστων· ἐν τούτῳ δὲ καὶ εἰς ἀγορὰν παρελθεῖν οὐκ ἄτοπον ὀλιγάκις· ἡγεμόνα τε προσειπεῖν, καὶ ἔθνους ἄρχοντα· καὶ τοῖς εὐλόγως δεομένοις ὅσα ἐνδέχεται βοηθῆσαι. Πρέπει δὲ οἶμαι τοῖς ἱερεῦσιν ἔνδον μὲν, ὅτε λειτουργοῦσιν, ἐσθῆτι χρῆσθαι μεγαλοπρεπεστάτῃ· τῶν ἱερῶν δὲ ἔξω, τῇ συνήθει, δίχα πολυτελείας· - - ἀφεκτέον ἡμῖν ἐσθῆτος πολυτελεστέρας ἐν ἀγορᾷ, καὶ κόμπου· ἢ καὶ πάσης ἁπλῶς ἀλαζονείας.

(r) Ibid. p. 555 (p. 304. B C.) Τοῖς ἀσελγέσι τούτοις θεάτροις τῶν ἱερέων μηδεὶς μηδαμοῦ παραβαλλέτω· μήτε εἰς τὴν οἰκίαν εἰσαγέτω τὴν ἑαυτοῦ· - - Μηδεὶς ποιείτω φίλον θυμελικὸν· μηδὲ ἁρματηλάτην· μηδὲ ὀρχηστὴς, μηδὲ μῖμος, αὐτῶν τῇ θύρᾳ προσίτω.

ducere,

„ducere, neque cum histrione vllo vel auriga amicitia coniun„ctum esse; neque saltatori vel mimo ad fores suos accessum „præbere.„ Posthæc significat, ex quibus hominibus sacerdotes eligi velit. Dicit„ placere [s], eos ex omnibus constitui, „qui in ciuitatibus optimi sint, & in primis quidem Dei, dein„de vero hominum amantissimos quosque, siue pauperes sint, „siue diuites. Nec enim vllum, quod ad eam rem attineat, „inter obscuros & illustres debere esse discrimen. Nam qui „propter animi mansuetudinem lateat, nequaquam propter ob„scuritatem & ignobilitatem arcendum esse. Igitur etsi pauper „sit aliquis, aut plebeius, si duobus his præditus sit ornamen„tis, religione erga deum & in homines benignitate, sacerdo„tem nihilominus eligendum. Religionis autem in deum ar„gumentum esse, si propinquos omnes ad pietatem erga deos „capessendam alliciat; humanitatis vero, si vel ex modico li„benter pauperibus impertiat prolixeque communicet, ac „quamplurimos sua complecti liberalitate studeat. Et ad hanc „partem maiore quadam attentione opus esse, vnde remedii „aliquid adferatur, quia nefandi *Galilæi*„ (per hos christianos intelligit) „animaduerso, pauperes sacerdotibus neglectui esse, „in id humanitatis genus incubuerint & factionem suam hac of„ficii specie corroborarint. Nam velut qui pueros placenta „aliqua decipiant, quam cum bis terue illis dederint, & ad se „sequendos hac arte pellexerint, demum ab ædibus procul abs„tractos & in nauem impositos distrahant, vt quod breuem

(s) Ibid. (p. 304. lin. vlt. p. 305. tot.) Ἐγώ φημι τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι βελτίους καὶ μάλιστα μὲν φιλοθεωτάτους, ἔπειτα φιλανθρωποτάτους· ἐάν τε πένητες ὦσιν, ἐάν τε πλούσιοι· διάκρισις ἔστω πρὸς τοῦτο μηδὲ ἥτις οὖν ἀφανοῦς καὶ ἐπιφανοῦς. Ὁ γὰρ διὰ πρᾳότητα λεληθὼς, οὐ διὰ τὴν τοῦ ἀξιώματος ἀφάνειαν, δίκαιός ἐστι κωλύεσθαι· κἂν πένης οὖν ᾖ τις, κἂν δημότης, ἔχων ἐν ἑαυτῷ δύο ταῦτα, τό τε φιλόθεον, καὶ τὸ φιλάνθρωπον, ἱερεὺς ἀποδεικνύσθω. Δεῖγμα δὲ τοῦ φιλοθέου μὲν, εἰ τοὺς οἰκείους ἅπαντας εἰς τὴν περὶ τοὺς θεοὺς εὐσέβειαν εἰσαγάγοι· τοῦ φιλανθρώπου δὲ, εἰ καὶ ἐξ ὀλίγων εὐκόλως κοινωνεῖ τοῖς δεομένοις, καὶ μεταδίδωσι προθύμως, εὖ ποιεῖν ἐπιχειρῶν ὅσους ἂν οἷός τε ᾖ· προσεκτέον γὰρ μάλιστα τῷ μέρει τούτῳ καὶ τὴν ἰατρείαν ὅθεν ποιητέον. Ἐπειδὴ γὰρ οἶμαι συνέβη, τοὺς πένητας ἀμελεῖσθαι παρορωμένους ὑπὸ τῶν ἱερέων, οἱ δυσσεβεῖς Γαλιλαῖοι κατανοήσαντες, ἐπέθεντο ταύτῃ τῇ φιλανθρωπίᾳ· καὶ τὸ χείριστον τῶν ἔργων, διὰ τοῦ δοκοῦντος τῶν ἐπιτηδευμάτων, ἐκράτυναν· ὥσπερ οἱ τὰ παιδία διὰ τοῦ πλακοῦντος ἐξαπατῶντες τῷ καὶ δὶς καὶ τρὶς προέσθαι, πείθουσιν ἀκολουθεῖν ἑαυτοῖς· εἶθ᾽ ὅταν ἀποστήσωσι πόῤῥω τῶν οἰκιῶν, ἐμβάλλοντες εἰς ναῦν ἀπέδοντο· καὶ

„illis iucunditatem attulisset, id acerbum in omni vita sentiatur: „sic istos ab ea, quam vocent, agape & conuiuio, mensarum„que ministerio incipientes, fideles gentiles ad deorum contem„tum impietatemque perducere.„

Ex hac IVLIANI oratione euidenter constare puto, quod ipse obseruauerit, quantum leges & mores ad incrementum existimationis atque auctoritatis christianorum clericorum & christianæ religionis per hosce contulerint: & quod idcirco similes regulas ac disciplinam inter idolorum flamines introducere, multasque alias gentilium consuetudinum mutationes facere instituerit: inuisis christianæ religionis ritibus ac consuetudinibus æmulatus, quemadmodum GREGORIO NAZIANZENO [t] & SOZOMENO [u] hoc obseruatur, qui emendationes, quas intende-

γέγονεν εἰς ἅπαντα τὸν ἑξῆς βίον πικρὸν τὸ δόξαν πρὸς ὀλίγον γλυκύ· τὸν αὐτὸν καὶ αὐτοὶ τρόπον ἀρξάμενοι διὰ τῆς λεγομένης παρ᾽ αὐτοῖς ἀγάπης καὶ ὑποδοχῆς καὶ διακονίας τραπεζῶν ἔστι γὰρ ὥσπερ τὸ ἔργον, οὕτω δὲ καὶ ὄνομα παρ᾽ αὐτοῖς πολύ· πιστοὺς ἐπήγαγον εἰς τὴν ἀθεότητα.

(t) Nazian. inuect. I. in Iulian. (p. 101. D edit. Paris. MDCXXX) Διδασκαλεῖα μὲν ἱδρύσασθαι κατὰ πᾶσαν πόλιν ἕτοιμος ἦν, βήματά τε καὶ προεδρίας καὶ ὑφεδρίας, ἑλληνικῶν τε δογμάτων ἀναγνώσεις καὶ ἀναπτύξεις, ὅσαι τὰ ἤθη ῥυθμίζουσι, καὶ ὅσαι τῆς ἐπικρύψεως· εὐχῶν τε τύπον ἐν μέρει, καὶ τῆς τῶν ἁμαρτανόντων κατὰ μέτρον ἐπιτιμήσεως προτελείας δὲ καὶ τελειώσεις, καὶ ὅσα τῆς ἡμετέρας σαφῶς ἐστιν εὐταξίας ἔτι δὲ καταγώγια πήξασθαι καὶ ξενῶνας ἁγνευτήριά τε καὶ παρθενῶνας, καὶ φροντιστήρια, καὶ τὴν εἰς τοὺς δεομένους φιλανθρωπίαν, τήν τε ἄλλην ὁπόση, καὶ τὴν ἐν τοῖς ἐπιστολιμαίοις συνθήμασιν, οἷς ἡμεῖς ἐξ ἔθνους εἰς ἔθνος τοὺς χρῄζοντας παραπέμπομεν· ἃ δὴ καὶ μάλιστα τῶν ἡμετέρων εἶχε θαυμάσας· Scholas quidem in omnibus ciuitatibus, & sacraria, subselliaque, partim altiora, partim humiliora extruere parabat, profanorum etiam dogmatum lectiones & explicationes instituere, tam quæ mores componerent, quam quæ in abstrusiorum rerum tractatione versarentur: tum precationum alternatim canendarum formam, ac supplicii in eos qui peccarent, pro delicti modo constituendi: initiationum item & perfectionis, atque omnia, quæ nostræ haud dubie disciplinæ sunt: diversoria etiam & hospitales domos ædificare, monasteria item & virginum coenobia instituebat, simulque humanitatem & benignitatem erga pauperes adiungere, cum in aliis rebus tum in commendatitiis epistolis sitam, quibus eos, qui inopia premuntur, ex gente ad gentem transmittimus: quæ videlicet ille in nostris rebus præsertim admiratus fuerat.

(u) Sozom. lib V. c. XVI. ὑπολαβὼν δὲ τὸν χριστιανισμὸν τὴν σύστασιν ἔχειν ἐκ τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας τῶν αὐτὸν μετιόντων, διενοεῖτο πανταχῆ τοὺς ἑλληνικοὺς ναοὺς, τῇ παρασκευῇ καὶ τῇ τάξει τῆς χριστιανῶν θρησκείας διακοσμεῖν· βήμασί τε, καὶ προεδρίαις, καὶ ἑλληνικῶν δογμάτων καὶ παραινέσεων διδασκάλοις τε καὶ ἀναγνώσταις ὁμοῦ τε ῥητῶν καὶ ἡμερῶν τεταγμέναις εὐχαῖς, φροντιστηρίοις τε ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν φιλο-

rit,

rit, per singulas partes commemorant. Cuius rei nuda narratio, ni fallor, concitata nostri prouocatio est, vt saltem tantum studii adhibeamus, quantum adhibuit *Iulianus*, ad proponendum nobis tales primitiuorum clericorum excellentias, quas imitatione nostra exprimere valeamus. Hoc argumentum est, quo in re simili vsus est apostolus: *Ego ad æmulationem prouocabo vos per gentem, quæ non est gens: per gentem intelligentiæ expertem ad iram vos prouocabo*, Rom. X, 19. Non possum, quin dicam, tristissimam considerationis materiam homini futuram, si olim gentilis cuiusdam apostatæ zelum in iudicio contra se consurgere seque condemnare, deprehenderit.

§. X.

Conclusio cum adlocutione ad clerum præsentis ecclesiæ.

Nos omnes incensum gloriæ ac salutis præsentis ecclesiæ studium (vt quidem ipsa officii nostri ratio id postulat) profitemur. Iam vero si vere tali studio ardemus, quod præ nobis ferimus, certe in omnibus actionibus nostris istud demonstrare nos oportet; obseruando has necessarias regulas & agendi mo-

σοφίαν ἐγνωκότων, καὶ καταγωγίοις ξένων καὶ πτωχῶν, καὶ τῇ ἄλλῃ τῇ περὶ τοὺς δεομένους φιλανθρωπίᾳ, τὸ ἑλληνικὸν δόγμα σεμνύνειν· ἑκουσίων τε καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων κατὰ τὴν τῶν χριστιανῶν παράδοσιν ἐκ μεταμελείας σύμμετρον τάξαι σωφρονισμόν· οὐχ ἥκιστα δὲ ζηλῶσαι λέγεται τὰ συνθήματα τῶν ἐπισκοπικῶν γραμμάτων, οἷς ἔθος ἀμοιβαδὸν τοὺς ξένους ὅποι δήποτε ἰόντας, καὶ παρ᾽ οἷς ἀφίκωνται, πάντας κατάγεσθαι καὶ θεραπείας ἀξιοῦσθαι, οἷάγε γνωρίμους καὶ φιλτάτους, διὰ τὴν τοῦ συμβόλου μαρτυρίαν· ταῦτα διανοούμενος ἐσπούδαζε ἑλληνικὰ προσεθίζειν τοῖς τῶν χριστιανῶν ἐπιτηδεύμασιν. Cum existimaret (Iulianus), christianorum religionem ex vita & moribus eorum, qui illam sectantur, maxime commendari, gentilium templa apparatu atque ordine christianis vsitato ornare constituit: gradibus præterea ac primi consessus prærogatiua, gentilium item dogmatum & exhortationum doctoribus atque lectoribus; certorum quoque dierum atque horarum statutis precationibus; Monasteriis præterea virorum ac mulierum philosophari cupientium; Xenochiis denique & Ptochotrophiis, & omni reliqua erga egenos humanitate religionem gentilium illustrare. Ad hæc peccatis quæ vel sponte, vel ab inuitis committuntur, iuxta morem christianorum congruum pœnitentiæ emendationem adhibere decreuerat. Sed præcipue notas ac tesseras episcopalium litterarum admiratus esse dicitur, quibus solent peregrinos sibi inuicem commendare; vt vndelibet venientes, ad quoscumque accesserint, tamquam noti & amici excipiantur hospitio, & benigne curentur ob testimonium eiusmodi notæ. Hæc quum animo cogitaret, operam dabat, vt gentiles christianorum institutis adsuefaceret.

dos,

dos, qui ecclesiam primitiuam ad tantam gloriam euexerunt. Hoc intuitu vitam caute accurateque agere, aliisque sobrietatis, humilitatis, mansuetudinis, caritatis, abnegationis sui & contemtus mundi, omniumque istarum communium virtutum, quæ ab omnibus christianis ad ornandam vitæ suæ conditionem requiruntur, exemplum præire, tum vero etiam hisce peculiares virtutes ac ornamenta functionis nostræ, industriam, prudentiam, fidelitatem & pietatem in toto ministerii nostri curriculo subiungere debemus; imitantes has veterum excellentias, quas supra delineauimus; adstringentes nosmet ipsos propriis officii nostri negotiis, nec intermiscentes nos vel distinentes aliis curis; applicantes animum & tempus nostrum vtilibus studiis, eaque ad genuinum finem, ecclesiæ videlicet ædificationem, dirigentes; peragentes omnia diuina officia adsidue & constanter modoque rationali ac decenti, vti rei natura postulat; facientes ad Deum preces nostras animo venerabundo, ardenti ac deuoto; & in sermonibus nostris ad populum semper loquentes vt oracula Dei, cum eloquentia scripturarum sacrarum, tamquam omnium maxime persuasoria; in doctrina nostra ostendentes puritatem, grauitatem, sinceritatem, sanum sermonem, qui damnari nequeat; in reprehensionibus & publicæ ac priuatæ disciplinæ exercitio magna vtentes sapientia ac prudentia ad discernendum diuersam hominum indolem & tempus, & vt singula opportune applicentur, caritatem ac miserationem iusta seueritate miscentes; & lapsos fratres spiritu mansuetudinis erigere adlaborantes; declarantes lenitatem ac patientiam illis, qui in errore versantur, & idonea iis argumenta apte proponentes, vt ipsos ex errore reducamus; deuitantes omnia amara & contumeliosa verba, nec in vllum vmquam hominem ignominiosam accusationem suscipientes; tractantes eos, qui nostri sunt ordinis, siue superiores, siue inferiores nobis fuerint, vel æquales, cum omni reuerentia atque honore eis debito: siquidem nihil maiorem offensionem inter clericos præbet, quam si alius alium indigne tractet atque contemnat; studentes heic æque ac in casibus cæteris omnibus seruare vnitatem spiritus & vinculum pacis; præbentes nosmet ipsos candidos & ingenuos in moderandis controuersiis inter bonos catholicos,

& ma-

& magnanimos ac prudentes in oppugnandis manifestorum veritatis hostium consiliis; vt summatim dicam, in has res omni cogitatione dies noctesque incumbentes, consilia nostra eo conferentes, & sincera animi intentione de ecclesiæ salute ac ædificatione laborantes; negligentes etiam proprium nostrum honorem, & vtilitatem propriam contemnentes, si id ob bonum publicum fieri necesse sit. Istiusmodi actiones zelum nostrum proclamabunt in eumque omnium conuertent oculos. Istiusmodi ornamenta cum probitate & vitæ integritate coniuncta existimationem nostram priscorum istorum sanctorum existimationi æqualem reddent: & aut felicem laboribus nostris successum dabunt, aut certe conatus nostros consolatione coronabunt nosque tranquillabunt, quod in conspectu Dei bonam seruauimus conscientiam. Optima consilia omnino fallere & sanctissimi ac studiosissimi conatus exspectationem frustrari possunt. Ita ipsi domino ac magistro nostro vsu venit, adeoque nullus ex ipsius familia miretur, oportet, si & hoc ipsi in rebus suis accidat. Licet enim ipse loqueretur, vt nullus vmquam homo loquutus erat, licet tot ac tanta inter *Iudæos* factitaret miracula, nihilo secius tamen in ipsum haud credebant. Hæc in nostram consolationem videntur scripta, vt ne animum penitus despondeamus, etiamsi labores nostri successu destituantur, quandoquidem ipse dominus noster primus hanc frustrationem participare voluit. Erit id nobis solatio, vt cum propheta [w] hac in re vere dicere possimus: *Etsi frustra laborauimus, & in vanum vires nostras consumsimus: iudicium tamen nostrum apud Iehouam est, & opus nostrum penes Deum nostrum: Et licet Israel non congregetur, gloriosi tamen sumus in oculis Iehouæ, & Deus noster est robur nostrum.*

(w) Iesa. XLIX, 4. 5.

MONENDA.

Ad lib. III. c. III. §. I. not. (a) pag. 16. Inueni tandem in editione Veneta MDCCIII. 8uo p. 176. quæ huc pertinent: Apud veteres græcos, inquit CABASSVTIVS, non inuenio acolythorum distinctam mentionem, tametsi vox illa sit plane græca, non apud Dionysium in *hierarch. eccles.* non apud Ignatium *epist. ad Antiochenos*, qui recenset ordines presbyterorum, diaconorum, hypodiaconorum, lectorum, cantorum, ianitorum, laborantium, & exorcistarum, *nihil commemorans de acolythis*, vt neque concilium Antiochenum, quod quidem can. X. a chorepiscopis ordinari posse monet, lectores, exorcistas, & hypodiaconos, a solis vero episcopis, diaconos & presbyteros. *Nihil* vero *de acolythis loquitur.*

Ad lib. III. c. VII. §. II. not. (1) p. 30. In modo citata Cabassutii editione p. 139. 140. hæc leguntur: Canon Laodic. XV. declarat, non aliis licere intra ecclesiam canere, quam canonicis cantoribus, qui ambonem conscendunt & de membranis legunt - - - Quam sunt ergo veteris ecclesiæ disciplinæ dissentanei Caluinistarum profani conuentus, in quibus laici omnes viri & feminæ promiscue cantant.

Ad lib. II. c. XIV. §. III. not. (i) vol. I. p. 192. confer Cabassut. notit. conc. p. 22. cit. edit. vbi ita habet: Hic Antiochenus canon (X.) duo circa chorepiscopos edocet. Primo, illos non in ciuitatibus, sed in vicis & minoribus oppidis constitui. Secundo posse contingere, vt *episcopali quoque ordinatione præfulgeant chorepiscopi.* cætera.

Ad lib. II. c. XIX. §. XVII. not. (u) vol. I. p. 291. ex Cabassut. p. 187. edit. cit. hæc referenda: Quinimo neque pluribus sæculis apud latinos ipsos sub illis felicissimis sanctorum veterum

patrum

patrum sæculis, vt patet vel ex can. V. Carthaginensis IV. vniuersalis concilii, in quo cum ducentis & vltra episcopis consedit Augustinus, adserente pro certissima ecclesiæ norma & indubitata praxi, vbi traduntur ordinis instrumenta, ibi nullam esse manus impositionem, & ita sacerdotibus & diaconis, dum ordinantur, imponi quidem manus, sed nihil eis tradi aut porrigi: at subdiaconis calicem cum patena tradi sed nullatenus imponi manus. Noster quidem Morinus contendit in suis ad sacras ordinationes exercitationibus, nullam fuisse in sacerdotum & diaconorum ordinationibus traditionem instrumentorum annis plusquam octingentis apud latinos. Cæterum vir eruditionis consummatæ non advertit, ordinem Romanum libellum ab Alcuino Caroli magni præceptore alicubi adlegatum, ac per consequens altioris antiquitatis, referre in secunda parte, non solum manus ab episcopis illis imponi, qui sacerdotio initiantur, & manus iniungi; sed etiam calicem cum vino aqua permixto & patenam cum pane tradi: simulque istis ea enuntiari: Accipe potestatem offerre sacrificium Deo, missamque celebrare, tam pro viuis, quam pro defunctis.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

